

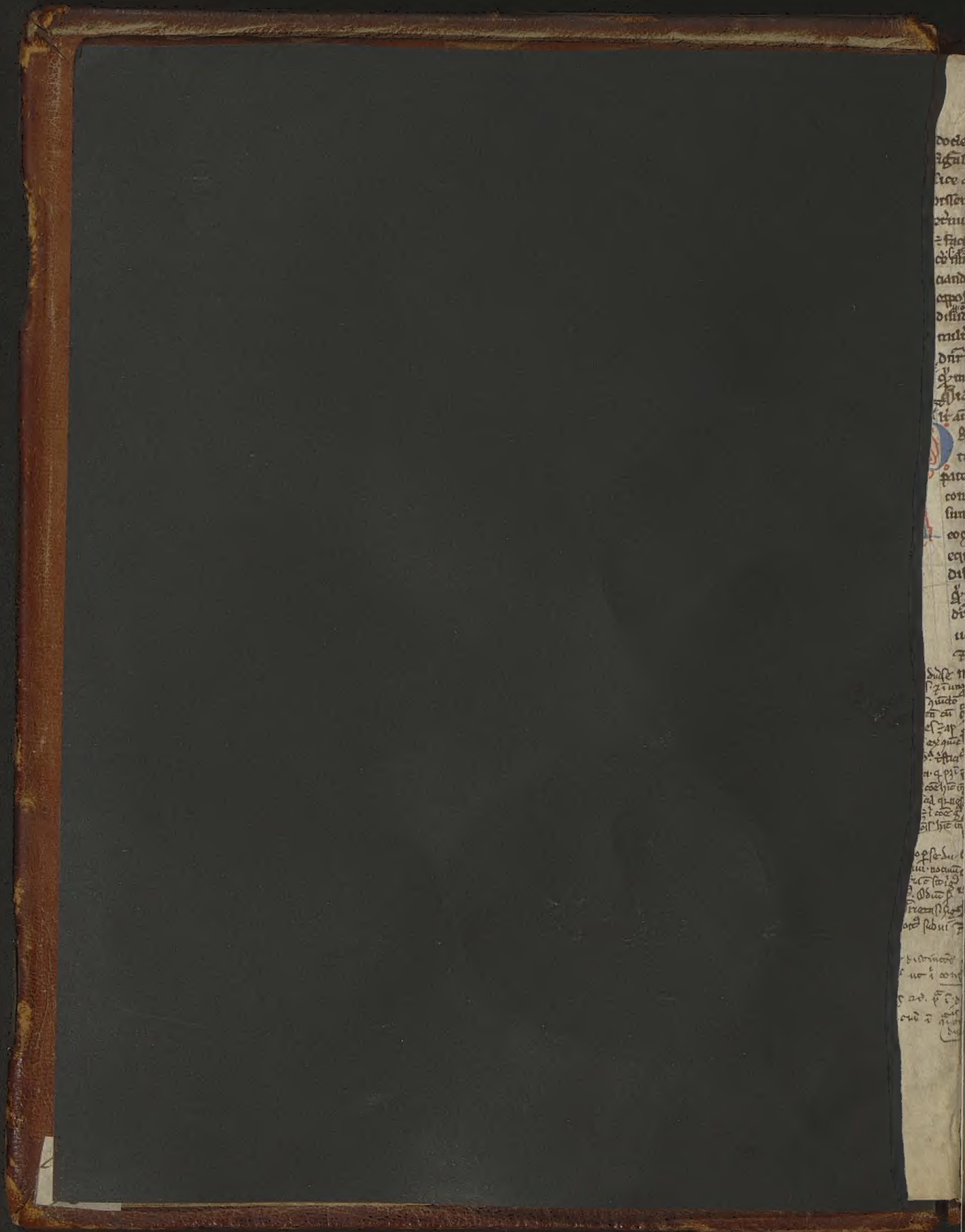
Innen. 295 - 297.
Bibl. Jag.

U1
45

[illegible]

[The following text is a transcription of the manuscript page shown in the image, which contains dense Latin script with numerous marginal glosses.]

[Faint, mostly illegible handwritten text from folio 10v]

do de
figul
lice a
orsten
renu
= fac
de m
cand
expos
dissid
mule
dnt
q m
Ita
it an
d

ti
pato
con
lum
coq
coq
difi
d
di
u
f

Sule n
p rimo
quide
m au b
et sap
ex quic
p. p. p.
n. q. p. p.
coe hie q
ad quic
et coe q
p. hie in

opse du
ua noau
ce p. p.
Obu p
vram p. p.
p. p. p.

p. p. p.
u. p. p.
p. p. p.
p. p. p.
p. p. p.

Cursus librorum philosophie natura-
lis fm viam doctoris subtilis Scoti.

LIBRARI
BIBLIOTHECA
UNIV. CRACOV.
CRACOVENSIS

a ý

Philosophorum

virtualiter hanc passionem que est habes
re tres sed yf ocheles nō primo: qz non
per propriam rationē: sed p rationem al
terius: scz per rationē trianguli. Trian
gulus autē continet primo quia p ratōez
ppriam et non alterius continet ipsam
passionem. ¶ Hunc pbo illā qntam cō
ditionem: Omnis effectus adequatus cō
tinetur virtualiter primo a sua causa ade
quata: sed quecunqz sciētia est adequa
tus effect⁹ sui subiecti primi seu obiecti:
ergo rē. Maior est evidens: qz dā oppo
situm pdicari sequitur oppositum subie
cti. s. q. nō erit effectus adequatus illi⁹
cause. Minor patet: qz subiectū est caus
sa sciētie: ergo si subiectum est primū:
id est adequatum: erit causa adequata.
¶ Ponitur sexto q. est adequatum toti il
li sciētie cuius est subiectum: qz omnia
determinata in sciētia reducuntur ad
primū subiectū: et ad ipm omnia habent
attributionem. Nam vel sunt ptes sub
iective integrales seu essentielles: vt cor
pus anima aīal rationale: vlt sunt ptes
subiective: vel sūt passionēs eius: vel ef
fectus eius aliquo mō: vel sūt negatōes
vel privatōes: vel vie quedā: puta gene
rationes vel corruptiones: vel dispositi
ones. hoc expressiue dicit arist. 4.º me
taphi. ponens exemplū de sano.

**Quantum ad secundū arti
culū** sit hec prima cōclusio. Ens vniuer
saliter sumptū non potest esse subiectus
materiale phie naturalis. Ad cui⁹ cui
dentiam sciendū q. in subiecto aliqđ ē
materiale: et aliquod formale: vt dicēdo
q. linea visualis est subiectum perspecti
ue: linea se habet ibi vt materiale. Ali
qualis vō vt ratio formalis subiecti. nō
est linea sub qualibet ratione est subie
ctum perspective: sed sub ratione visua
litate. Similiter ponendo q. deus sub
ratione diuinitatis sit subiectum theolo
gie: deus se habz ibi vt materiale vel sū
stractum: deitas vero vt formale.

¶ His pmissis pbat̄ conclusio p p̄m
4.º. meta. Est in q. sciētia que speculat̄
ens inquantū ens: et que huc insunt p

ses in etaphisica: aliax vō nulla tra
ctat vniuersaliter de ente. ¶ Secunda
conclusio sit illa: Mobilitas non pōt ēē
formalis ratio subiectina primi subiecti
phie naturalis. Ad cuius euidētiā po
no duo dicta. Primum ē q. mobilitas ē
formaliter respectus seu relatio pbat̄ur
qz omnis aptitudo est respectus cū esse
eius sit ad aliqđ: sed mobilitas ē que
dam aptitudo ad motum. Mobile enim
dicitur quod est aptū moueri: ex. 5.º. phi
sicox: § rē. ¶ Si arguat̄ contra hoc q.
relatio non potest esse sine termino: cum
esse eius sit ad aliud: sed mobilitas pōt
esse sine motu actuali: ergo nō ē relatio.
Rūdeo: maior est vera solū d. respectu
actuali: Mobilitas autē est respectus ap
titudinalis: ideo potest esse sine termino i
actu: sufficit em̄ q. habeat terminum in
potentia. ¶ Secundum dictum est: Mo
bilis est propria passio conuertibilis
cum proprio subiecto philosophie natu
ralis: hoc pbat̄ur inductiue: qz quicqđ
includitur per se sub cōsideratione phie
naturalis: vel mouetur actu: vel saltem
aptum natum est moueri: tum quia imo
bilis transcendunt cōsideratōem phie
naturalis: ex. 5.º. phisicox. ¶ His pmissis
probat̄ur secunda conclusio: videlicet q.
mobilitas non sit ratio formalis subiecti
phie naturalis. Et primo sic: qz mobili
tas est formaliter respectus: q. conclusio
vera. Nūc patet ex primo dicto. Pro
bat̄ur consequentia. Omnis formalis ra
tio subiectiua ē ipi subiecto ppria ratio
virtualiter continendi omnes veritates
quas cōtinet. Et est etiam ratio sibi cau
sandi et mensurandi sciētiā cuius est
subiectum: sed nullus respectus est hui
usmodi: qz respectus non potest ēē for
malis ratio subiectiua. Maior ē euidēs
Nam dicte conditiones competunt sub
iecto ratione sue formalitatis. Sunt enī
proprietates convenientes forme n̄ ma
terle. Minor patet: quia cum respectus
non sit forma actiua: et sit imperfectior
q. forma absoluta non potest esse ratio cō
tinendi vel causandi et mensurandi ip
sam sciētiā que est forma absoluta.

Mensurare enim et virtualiter continere arguit perfectionem maiorem in continente et mensurante quam in contento et mensurato. Item probatur eadem conclusio quod mobilitas est propria passio primi subiecti proprie naturalis: quod non est ratio formalis subiectiua. autem patet ex precedentibus. consequentia patet quod subiectum ut prius sua passione est cognoscibile circumscripta per intellectum ipsa passione: sed nullum subiectum potest cognosci sine propria formali ratione subiectiua: quod nulla passio potest esse ratio formalis subiectiua. Maior patet: quod subiectum est prius ex natura rei sua passione sicut causa suo effectu. Minor probatur: quod illud quod est ratio formalis cognoscendi subiectum voco rationem formalem subiectiua. Illa enim est formalis ratio qua subiectum est cognoscibile et contentium noticie aliorum.

Contra illam rationem instatur: quod visualitas videtur esse ratio formalis subiectiua perspective scientie et sonozitas musicæ: et sic de multis alijs scientijs et tam visualitas est quedam passio lineæ et sonozitas numerus. Respondetur quod in scientijs subalternis est aliter dicendum quam in primis et subalternantibus eo quod scientie subalternant ut plurimum contrahunt subiectum scientie subalternantis per aliquam virtutem accidentalem. Item arguendo sic: propria ratio formalis subiectiua immediatius inheret primo subiecto proprie naturalis quam quaecumque passio demonstrabilis de subiecto: sed mobilitas non immediatius inheret primo subiecto proprie naturalis quam quaecumque passio demonstrabilis de ipso subiecto: quod mobilitas non est formalis ratio subiectiua primi subiecti proprie naturalis. Maior est evidens: quod ipsa ratio formalis subiectiua est ratio virtualiter continendi omnem virtutem scibilem de subiecto: et per consequens presupponit omni passioni scibili de subiecto. Minor probatur: quod mobilitas videtur passio remota valde sicut patet discurrendo per passiones subiecti primi proprie naturalis. Prius enim presupponit quod substantia corporea sit quanta quantitate determinata et quod sit mobilis secundum quantitatem. In-

diuisibile enim non est mobile ad quantitatem: ideo quantitas immediatius inheret substantie corporee quam mobilitas ad quantitatem. Item substantia corporea prius est qualis quam ostendat mobilis secundum quantitatem. Item prius quam ostendat corpus mobile localiter presupponit habere ubi localiter: quod communiter presupponit qualitatem et quantitatem determinatam: quod enim nec est quantum nec quale: nec habet esse in ubi determinato non est mobile secundum locum. Quod ergo ponitur mobilitas ratio formalis subiecti proprie naturalis cum sit eius passio multum remota. ex illa conclusione sequitur quod opinio ponentium ens mobile vel corpus mobile esse subiectum proprie naturalis est falsa: cum mobilitas non sit ratio formalis subiectiua. Tertia conclusio: Substantia corporea est materiale subiectum proprie naturalis. probatur quod ut habetur sexto meta. Philosophica est circa quoddam genus entis: est enim circa talem substantiam que habet principium motus in se et qui eris: sed substantia corporea est huiusmodi: ut habet sexto et septimo philosophorum ubi philosophus solum attribuit mobilitatem corpori seu substantie corporee quod idem est ergo substantia corporea est subiectum materiale philosophie naturalis. Contra istam conclusionem instatur: quod angeli habent in se principium motus et possunt moveri de loco ad locum cum sepe mittantur ad nos: ut patet ex sacra scriptura de gabriele et alijs angelis: sed angeli non sunt corporei: ergo substantia corporea non erit subiectum primum et adequatum proprie naturalis: sed substantia ut est communis ad substantiam corpoream et incorpoream. Respondetur deo secundum scotum dist. x. 4. sententiam. quod licet angeli mutantur de loco ad locum: et accedunt novum ubi seu novam positionem ad locum: tamen ille motus non est motus localis proprie dictus sed multum distat a vera ratione motus: cum per huiusmodi motum vel mutationem angelus non acquirat ubi circumscriptive et localiter quod requiritur ad hanc rationem motus proprie dicti. angelus enim cum habeat esse tantum in loco dis-

Philosophorum.

finitue: non aut localiter seu circumscripti-
 ue p suum motum seu mutationem solum
 acquirit nouum ubi diffinitue: id non mo-
 uet motu locali ppe dicto qre non hz po-
 ni sub subiecto pbie naturalis. Ad cui-
 detia aut pdictoy scienduz q esse in loco
 capis tripliciter. vno modo repletue: et sic de-
 est in loco: qz ex sua imensitate replet om-
 nem locum. Secundo diffinitue: et sic angelus
 est in loco qz sic est h q non est alibi. Tercio
 circumscripue: et sic corpus est in loco quod
 commensurat partibus loci. Quartus modus
 ponit a doctore subtili ubi s. q scz est et in
 loco prefertaliter: et sic corpus christi est
 sub speciebus panis et vini: non enim est in
 loco repletue cum non repleat oem locum
 ut sic nec est in loco diffinitue cum non tatur
 sit hic sub istis speciebus qn etiam sit alibi
 sub alijs speciebus. nec est circumscripue cum
 non commensurat hmoi spibus: est g ibi pre-
 fertaliter solum. Quarta conclusio est ista:
 Naturalitas est ratio formalis subiectiua p-
 mi subiecti pbie naturalis. probat: qz illud
 est ratio formalis subiecti pbie naturalis p
 quod hmoi subiectum habet in se principium
 motus et quietis: sed naturalis respectu sub-
 stantie corpee q est subim male pbie. naturalis
 est hmoi g naturalis erit ratio formalis subiectiua
 primi subiecti pbie naturalis. maior patet ex
 auctoritate allegata: in q dicebat q phi-
 sica est circa tale subam q hz in se principium
 motus et quietis: ergo sub illa ratione formalis
 finem quam habet in se hmoi principium. minor
 probat: qz natura est principium motus et que-
 tis: ex secundo philis. Confirmat: qz substan-
 tia corpea p naturalitate hz sex conditio-
 nes requisitas ad rationem primi subiecti: ut p-
 eas intuetur. Ex premissis patet q substan-
 tia corpea inquantum naturalis est primum
 subiectum pbie naturalis. hanc materi-
 am tractat scotus sexto meta. qd de tri-
 mebris diuisione scie spectat ubi dicit q sub-
 stantia corpea inquantum hz in se formam q est
 principium motus et quietis et determinate
 operatio est subiectum pbie naturalis: quod ut
 estimo in idem redit cum eo quod s dicitur est:
 q scz subia corpea inquantum naturalis est
 subiectum pbie naturalis. qz ut premissum est

natura est principij motus et quietis. et na-
 tura est principaliter de forma: ut dicitur secun-
 do philosophorum. Sed contra predicta arguitur
 sic: Ratio quo res distinguitur ab alio for-
 maliter constituunt in esse: eadem enim sunt
 principia eandem et distinguendi: sed pri-
 mum pbie naturalis subiectum distinguitur
 p esse mobile formaliter a subiectis alia-
 rum scientiarum: ergo p esse mobile constitui-
 tur formaliter in esse subiecti. maior est
 euidentius. minor patet ex sexto meta. ubi
 aristoteles separat philosophicam a mathematica ex
 eo q naturalia sunt mobilia. Confirmatur
 p philosophum dicentem. primo philosopho. q ad
 philosophum naturalem non spectat disputare con-
 tra negantes motum: qz naturalis ipse p-
 supponit: ergo videtur q mobilitas sit ratio
 formalis subiectiua pbie naturalis. Ad
 primum quando dicitur eodem modo quo res: et
 concedo maiorem vniuersaliter acceptam:
 scz eodem modo quo res distinguitur et constitu-
 tur in esse: essentialiter essentialiter: si ac-
 cidentaliter accidentaliter. Exemplum primi
 rationalis distinguit hominem essentialiter et
 specificat ab omni alio: et constituit hominem
 in esse specifico et essentiali. Exemplum se-
 cundi: albedo distinguit album a nigro acci-
 dentaliter et constituit subiectum in quo
 est in esse accidentali: puta in eo albo. tunc
 ad minorem dico q mobilitas distinguit
 subiectum in esse formali accidentali non addita-
 tiuo et essentiali. nam cum mobilitas sit res
 spectus formaliter non potest constitui nec
 distinguere nisi accidentaliter subiectum phi-
 losophie quod est ens absolutum. Illa g di-
 stinctio scientie quam ponit aristoteles. sex me-
 taphis. non est additativa: s; est forte p pas-
 sionem notior. Ad confirmationem dico q
 philosophus supponit motum tanquam passionem con-
 uertibilem cum suo subiecto non tanquam ratio-
 nem formalem subiecti. Quod autem ut dicit aris-
 oteles de anima: Secatur scie quoad motum
 et res de quibus sunt et philosophica: ut patet ex di-
 ctis: est s subia corpea inquantum habz in se
 principium motus: id finem et multiplicem
 acceptionem optet accipere libros priores in
 scia naturali. Subia enim corpea vel sumi-
 tur inquantum hz in se principium motus simp-

Simpliciter

Hinc modus
diffinitus
est in loco

Hinc
diffinitus
est in loco

seu vniuersalitē ā p̄ctō si simpliciē et vni-
uersaliter sic determinat de ea in li. pbi.
si cōtracte: hoc ē dupliciter: vel qz contras-
bit p̄ motū ad vbi: et sic ē in li. d. celo et in
vbi determinat d. subia corpea in q̄ntum
h3 in se p̄ncipiū mor? ad sitū si dō p̄bit
p̄ motū ad formā sic est dupliciter: qz aut
determinat d. tali motu in cōi: et sic ē li-
ber d. gñatōe q̄ ē d. subia corpea in q̄ntum
h3 i se p̄ncipiū mor? ad formā in cōi. Si
dō d. motu ad formā in sp̄ali: hoc ē du-
pliciter: qz vel hoc ē respectu elemētōrū
et sic ē liber metheroz: vel respectu mix-
toz: et hoc ē dupliciter: qz aut ē d. inaiat:
et sic ē liber d. minoralibus: aut d. aniat:
et hoc dupliciter: qz aut d. aiat in cōi:
et sic ē liber d. ala: aut i sp̄ali: et hoc du-
pliciter: qz aut d. aiat aia vegetatiua:
et sic ē liber d. vegetabilibus et plantis.
aut aia sensitiua: et sic ē liber d. aialib?
Et p̄ hūc mōm p̄ resp̄cū ad aiam fin se
et potētias et oba pōnāz sufficiētia ali-
oꝝ libꝝ inuestigari posset. Omissis
aut alijs libris p̄bice cā breuitatis ad p̄-
sens p̄cise intēdo p̄scrutari d. libris p̄bi-
sicoz: d. celo et mōo: d. gñatōe et cor. me-
theroz et d. aia.

Capitulum. II.

Nota quidē intel

ligere et scire p̄tingit circa om-
nes sciētias quarū sūt p̄nci-
pia cause et elemēta. Iste li-
ber p̄bicoz diuidit in duas p̄tes scz i. p̄
hemū et tractatū. Secūda ibi: Necesse
est igitur. et. In p̄ma aut p̄te q̄ ē p̄be-
mū huius libri ponit aristo. ordinē p̄ce-
dēdum in p̄bia naturali et in qualibz sci-
entia p̄bando qz inchoandum est a p̄nci-
pijs et causis in vniuersali: et hoc sic. in
oīi sciētia cuius sunt p̄ncipia cause
et elemēta inchoandum ē a cognitōe
illoz p̄ncipioꝝ causarū et elemēto-
rum fin mōdū quo sumus nati scire. sed
in p̄bia naturali sumus apti nati scire n̄
ex p̄oribus nature: sed ex p̄oribus nob:
qz sūt magis vniuersalia et magis com-
munia: q̄ in tali sciētia ē inchoandum

a cognatōe p̄ncipioꝝ et cāp in vniuer-
sali. Maior p̄bat p̄ cōem estimationem
Tunc enī vnumquodqz cognoscere ar-
bitramur cum cās eius p̄mas cognosca-
mus vsqz ad elemēta. P̄ncipia autē
intelligūtur cause efficientes quibz p̄i-
competit rō p̄ncipij p̄ causas intelligū-
tur cause finales. qz h̄nis est cā cārū per
elemēta dō intelligunt cause intrinsec-
ce scz mā et forma. Elementum enī dicit
aliqd qd est in re: large tamē loquendo
p̄ncipia et cause p̄nt sumi tam p̄ caus
intrinsecis q̄ p̄ causis extrinsecis.

Notādū ad euidētiā mior
rōnis p̄bici qz circa cognitionē quā ha-
bem? d. reb? nāb? ē mltā p̄siderat. Pri-
ip̄as res nāles d. q̄b? cognitōz hēm? se-
cūdo sensū p̄ quē cognitōz accipim? In-
cipit enī n̄ra cognitio a sensu primo po-
sterioꝝ. Tercio ip̄a nomia vt ip̄as dī-
ctiones per que talis cognitio exp̄mitur.
Scdm ergo hec tria tripliciter p̄bat p̄-
positum: et primo p̄bat ip̄am minorem:
comparādo intellectum ad naturam scz
ad res naturales de quibus cognitōem
habemus: et hoc sic: Innata ē nobis via
a certioribus nobis ad incertiora natū
procedere. Non enī eadem sunt nob no-
ta et simpliciter. sunt aut nobis nota p̄i-
mam confusa magis seu vniuersaliora:
ergo in natū est nob via ab vniuersali-
bus in singularia. i. min? vltia p̄cedere.

Pro hui? declaratione sciē
dum qz cum aliqua sunt magis in actu:
et plus habent de entitate tanto quan-
tum est de se sunt magis cognoscibilia:
quia vt habetur secundo metaphis. Si
cut se habet res ad esse: ita ad cognosci:
et ideo talia dicuntur nota simpliciter:
seu nota nature: quia cum de natura sua
plus habeant de perfectione et entitate
sequitur qz plus habeant de cognoscibi-
litate. Sed quia intellect? noster se ha-
bet ad ea que sunt manifestissima in na-
tura: sicut oculus noctue ad lumen solis
secundo metaphis. ideo q̄ sūt magis no-
ta nature sūt min? nota nob. **Notādū**

Idiisicorum

Insup q. p. nō intendit hic compare vlt ad singlē simplr: sed intēdit compare magis vlt ad min⁹. singulare est cognitioe sensitua pus cognoscit euz nra cognitio ortū habeat a sensu. De eius aut cognitioe intellectiua habet 3° de ania.

Consequēter pbat aristo. ipam mino rem compando coanitionem intellecti: uā ad cognitionē sensitua. q. sicut se h3 sensus ad sēsbilia sic itellctus ad intelle: ctibilia: s3 to^m fm sensū notū ē. vlt aut ē quoddā totū c⁹ iferioza sē ptes: g. Notā dū aut q. fm pspctiua: Cū aut p⁹ fert in totā rē q. ē ps Cū ait q. si alicubi eēnt subriles sculpture nō statim cūviderem⁹ illud: apprehenderem⁹ sculpturas illas sed prius ferret vltus in totam rem: r po stea diligēt intūedo apphēndim⁹ sculp turas illas. ex quo patet q. sensus appre hendit prius totū q. ptes: sic est de intel lectu suo mō. Tercio pbat. p. eandē p positionē compando nomē seu diffinitaz ad diffinitionē q. sicut diffinitū qd ē qd dā totū pus cognoscit q. diffinitio q. exp mit ptes eēntiales diffiniti: sic magis vlt pus cognoscit q. min⁹ vlt. Scēdum in hac rōne q. nō est omniūda silitudo sed ibi est similitudo quo ad hoc q. sic diffini tum qd est quoddā totū eēntiale est pri⁹ notū ptrib⁹ diffinientib⁹: sic magis vlt qd est totū vlt est magis notū min⁹ vlt qd ē el⁹ ps subiectiua. sed in hoc ē dissimilitu do: q. totū vlt seu magis vlt ē pri⁹ suis ptrib⁹ subiectiuis notitia determinata et in ordine distincto cōcipiēdi. Totū vlt eēntiale siue diffinitū pri⁹ ē notū ptribus diffinientib⁹ in ordine cōfuso cōcipiēdi. vt ponit doct. subti. dist. 3. pmi sen. Cū multa nomina scim⁹ n diffinitōnem qd nomis r confuse quoz diffinitōes qddi: tatiuas ignoram⁹: r sic non habem⁹ eaz notitiā distinctā. Diffinitia g r maxis vltia sūt pus nota noticia distincta. Diffi nitū vlt r min⁹ vlt ē pus notū noticia cō fusa: vt magis declarabit in sequen. De inde mani⁹ estat. p. quod dixerat p signū Signū em est q. cognitio vltis pcedit: q. pueri pmo appellāt oēs viros ptes r se.

minas mtes: r postea determinant vlt quodq. vltz distinguēdo vlt ab alio. Ad eundēā planiorē hui⁹ plogi viden dū est de duob⁹ vltz de cognitioe vltiua: r de cognitioe causaz r pncipioz. Quā tū ad pmi pmo fm mentē sco. in p⁹ me: taphi. r. 3. dī. pmi sen. premitā aliqz distinctōes. scēdo subiungā aliqz con clusioes. **Sit g. hec pma distinctio.** Ali qd ē pus cognitioe pte esse 3°. Ano mō p oritate originis vel giatōis cui⁹ vltz co gnitio in nobis pri⁹ generat: r de hac pte mitate ē intentio i pposito. Scēdo mō aliquod est prius cognitū ptiortate pte ctionis: de quo dicet secundo metaphi. Tercio mō ptiortate adequatōis qn vi dellet aliqua ponē adequat sibi aliquod obiectum pte ita q. nihil apphēdit ni si contētū sub isto: et p rōem illi⁹ sicut se habet forte ens respectu intellect⁹: de q. dicet 3° de ania. Scēda distinctō ē illa: q. vltus dī r⁹. vno mō causatīe: alio mō pdicatiue. Pmo mō dī vltus illud qd in vltute sua cōtinet ptes effectus. Se cundo illud quod ē cōmuni⁹ r pte de plu ribus pdicari. exempluz pmi: de⁹ respectu cuiuslibet cause. exemplum secūda: aīal respectu hoīs et quodlibet supius respec tu inferioris. Tercia distinctio sit ista q. totū dī vlt⁹: vel totalitate vltitatis vel cō tinētie eēntialis. Pmo mō se h3 omne supius respectu suoz inferiorz. Nam ip sa inferiora respiciunt supius sicut ptes subiectiue suum totum vlt. Scēdo⁹ se habet inferius respectu suoz superioruz vt homo respectu aīal. Omne em inferi⁹ cōtinet eēntialr suū supius sicut totū suū pte eēntialē. Quarta distinctō ē hec q. cōfusum dī duplicē: vel cōfusiōe vltitatis q. ē cōfusiō pdicatiua vel cōfusione to ti⁹ respectu suaz ptiū intrinsecarū. Pmo modo omne supius est cōfusum in: ferioz. Scēdo mō totum eēntiale respectu suaz ptiū intrinsecarū. Quin ta distinctio est q. duplex est conceptus: scz simpliciter simplex: r non simpliciter simplex. Conceptus simpliciter simplex est ille qui non est resolvable in ptes con

ceptus: ut conceptus entis vel ultimaz
ordinarum. Conceptus vero non simpli-
citer simplex est ille qui potest concipi ab
intellectu actu simplicis intelligentie lz
posset resolui in plures conceptus seor-
sum conceptibiles: sicut est conceptus dif-
finiti vel spēi. Sexta distinctio est: qd ali-
quod est confusum intelligeret aliud spēi lz
confusum em idē ē qd indistinctum lz hoc indi-
stinguibilitate totius essentialis in partes
essenciales: vel totius vniuersalis in p-
tes subiectiuas. Confusum ergo intel-
ligitur quando intelligitur aliquod indi-
stinctum altero pdictorum modorū. Sz
confuse dicitur concipi quando concipit
sicut exprimit p nomē. Distincte vō qn
concipit sicut exprimit p diffinitionē. Pa-
tet aut vtrūqz illorū: qz aliud confusum p-
cipi distincte: possum enī cognosce-
re animal qd est quoddā confusum disti-
cte p sua principia intrinseca. potest em
aliquod distinctum concipi confuse: vt cō-
cipiendo hominē tātū fm quid nominis
vel in vniuersali tñ: vt qz animal nō con-
cipiendo rationale. Prima conclusio lo-
quendo de vniuersalitate fm causalita-
tem magis vniuersale est nobis minus
notum qd minus vniuersale. Hanc con-
clusionē pbo auctoritate aristo. pzo me-
taphisice dicens qd maxime vniuersalia
sūt difficilia ad cognoscendū: cuiusmodi
sūt ds lz intelligentie. Secūda cōclusio
est illa loquēdo de vniuersali fm p-
dicationem primum confuse cognitū ē mi-
nus vniuersale puta species specialissi-
ma culus significare efficacius lz fortius
mouet sensū: siue sit visibile siue audibi-
le siue tangibile. Probat p Auicennaz
secūdo meta. dicens qd metaphisica est
ultima in ordine doctrine: ergo p-
cipia prima aliarū sciētiarū pnt concipi: lz ter-
minū illoz ante principia metaphisice:
sed hoc nō esset si oportet prius actuali-
concipi conceptus cōmuniores qd actus
specierū spēalissimarū. Tertia conclu-
sio est illa: primum cognitū actuali co-
gnitione distincta est eo: tale enī est cō-
munissimum et que sunt ppinqua sunt

priora: et que remotiora sunt posteriora
probat: qz sicut dcm est nihil concipi
p distincte nisi qn concipiūt omnia q
includuntur in ratione eius formali.

Ens aut includit in omnibus concepti-
bus qd dicitur inferioribus et alia ma-
gis vniuersalia in cōceptibus min⁹ vni-
uersaliū: igitur nullus cōceptus inferi-
or distincte concipit nisi cōcepto ente et
alijs magis vniuersalibus. Item ens nō
pnt concipi nisi distincte cū habeat cōcep-
tum simpliciter simplicem. Simpliciter aut
simplex aut totaliter scitur aut totalitē ig-
natur cū nō habeat resolui in alios con-
ceptus: ergo ens pnt concipi distincte si-
ne alijs: alia aut non sine eo. Hoc idē p-
batur: qz metaphisica que est de ente est
prior fm Auicē. vbi prius in ordine di-
stincte concipiendi: qz ipa habet certifi-
care principia aliarū sciētiarū licet sit
prior in ordine doctrine. Unde pcessus
naturalis ē ab imperfecto ad pfectum per
me. Confuse aut cognoscere est mediū
quasi inter ignorare et distincte cogno-
scere: et ideo confuse debemus habere
mathematicā et phisicā ante qd discā-
mus metaphisicā: qua distincte habita-
possūt alie sciētie distincte cognosci.
Ex pdictis patet intentio phici in hō p-
hemio. ostendit enī qd magis vltima sunt
nobis prius nota noticia distincta iuxta
tertiā conclusionē. An intendit ibi dare
modū deueniendi in cognitōem distin-
ctam sciētie naturalis pcedendo se3 a
magis cōmunibus ad min⁹ cōmunia: et
hoc de pmo principali.

Quantum ad secundū arti-
culū videndū ē an ad cognitōem cuiusli-
bet rei dependētis a quolibet gñe cause
requirat cognitio cuiuslibet cause. Pro-
culus euidentia pono talē distinctionē qd
cognitio ē duplex: quedā imperfecta se3 qd
cognoscitur cā p effectū demonstratōne qz.
Alia est perfecta lz p p qd: qn se3 cog-
scitur effectus p cām: de pma nihil ad p-
positū: sz tñ de secunda. Iuxta qd pono
talē distinctionē: qd illa cognitio pfecta
dicitur dupliciter: vna est qd res cognoscit

Philosophicorum

absolute qđ est in se. Alia est qua res nō solum cognoscitur absolute in se: sed etiā am cognoscitur in ordine ad aliqua a qbus dependet. Loquēdo autē d cognitōe primo modo ponitur conclusio talis: ad cognitionem cuiuslibet rei non requiritur cognitio cause cuiuslibet. hoc pbat sic: qm tunc sequeretur q omnis diffinitio daret p additamentum: hoc est falsum. pbat consequētia: qm aliquę cause a qbus dependet talis res sunt extrinsece et non sūt de eētia diffinitū. Item illd qđ est quidditatiue diffinibile quocūq; alio extrinseco circumscripto pōt quidditatiue notificari et cognosci quocūq; alio circumscripto: pater: qz diffinitō notificat quidditatē seu eētiā rei: sed effect⁹ pōt quidditatiue diffiniri circumscripta quacūq; causa extrinseca: vt homo p animal rationale: ergo pōt cognosci quidditatiue talibus causis circumscriptis. Loquendo autē de cognitione secūdo mō pōt dari tal distinctio q huiusmōi cognitio ē duplex: vna est in genere: et alia extra gen⁹. Cognitio pfecta in genere est cognitio rei lra limites vnius generis: sicuti est pfectus faber qui cognoscit ferrū sufficiēter quantū spectat ad artem fabrilem exercendā. Et illo mō ad cognitionē pfectā nāl sufficit cognoscere omnia genera causarū fm q nō excedūt genus cōsideratōis naturalis: vbi grā sufficit ei cognoscere pma cām efficientem in qntum est pimum mouens: non autē requiritur cognitio e⁹ pfecta in se: similiter et in alijs causis. Ad cognitionē tamē rei extra gen⁹ qua cognoscitur res fm omnē rationē sz quā est cognoscibilis bñ requiritur cognitio prime cause fm se: sed hec cognitio nō pōt haberi in hac vita. Q autē requirā cognitio talis cause pbat: qm sicut se habet res ad esse: ita ad cognosci: sz res qntum ad sū ē depēdet a suis causis: sz et in cognosci. Q autē cognitio pfecta que est extra genus non sit homī possibilis i hac vita patet ex hoc: qz cognitio quam habemus de prima causa q đs est vā est confusa et indistincta: vt videbitur secū

meta. Modicam em cognitōnē habem⁹ de rebus non tm loquendo de ear⁹ cognitione in ordie ad aliā a quo dependet: sz etiā d cognitione q cognoscitur absolute q sūt in re res ipe cum obscure cognoscamus diffinitōes seu qđitates rerū tam subie q accitum. Ipe em hñt dari per genus et dñtiam. Dñtie autē eēntiales rerū sunt nobis ignote fm Boetiu: et iō in diffinitionibus vt in pluribus rez cum loquimur dñtias eēntiales nob igitas p alia nob magis nota: vtpote p ppetates vel passiones earum. An et passiones posteriores aliquādo pbanť d subiectis p passiones priores: vt habere tres angulos equales duobus rectis. pbat d triangulo p habere angulum extrinsecum equivalentem duobus intrinsecis: ubi oppositis q ē pma passio trianguli: vt visum ē in pma pte huius compendij q agebat de geometria.

Necesse est igitur. Ca. III
Posito ordie dicēdoz: pñter ex equit aristo. intētū. Et qz vt dñtū est pcedēdū ē a pñcipijs sub mō vniuersali ad alia sub mō pñcipiali: ideo in isto libro q pōt est in pñcia naturali determinat pñtus de pñcipijs rerū naturalium in vniuersali. Et circa hoc ponit varias opiniones pñtoz antiquoz: Quoz quidam posuerūt vnum pñcipium: alij vero plura. Interponentes vnum pñcipiū unū quidam loquebātur nō naturaliter: qz negabant motum q conceditur ab omnibus naturaliter loquentibus: et isti fuerunt pmenides et melissus: qui posuerūt omnia esse vñū ens immobile. Et ex hoc mouebantur: qz antiqui pñti solum posuerunt materiale pñcipium et nō formale: et hñt materiale pñcipium dixerūt corpus esse et ens in actu: quo posito: qz materia semp manet: semp manebit ens in actu: et sic omnis transmutatio erit alteratio: sola vñ materia erit substantia: omnia autē alia erunt accidentia. Huiusmōi autē accñā fm pmenidem et melissū erāt solum quedam apparentie et quedā est

Philosophorum

est athamos: id est corpora indivisibilia esse rerum principia. Istas igitur opiniones impugnat. p. de quibus suspensio est brevis tatis. Item qz. p. impugnando huiusmodi opiniones tractat de distinctione totius a suis partibus: et de cognitione infiniti: ideo circa illa aliquantulum innotabo: et primo videbitur de totius a suis partibus distinctione. Secundo ne pcedam? pignota tractabitur incidentaliter de distinctione varia acceptione: et tertio de infiniti cognitione.

Quantum ad primum in quo considerandum est de distinctione totius a suis partibus ponam tres conclusiones de mente docto. subti. dis. 2. tertij sen. Quarum prima est hec: Compositum p se unum puta compositum ex materia et forma dicit formaliter aliquam entitatem distinctam ex natura rei ab entitate suarum partium simul sumptarum. Hoc ostenditur sic: Compositum est terminus generationis p se primo ex septimo metaphi. ergo dicit aliquam entitatem aliam ab eis partibus. Probat consequentia: qz terminus generationis habet aliquam propriam entitatem productam p generationem: alioquin generatio terminaretur ad nihil. Confirmat: si ambe partes peristerent nihilominus esset productum compositum. Exemplum in resurrectione: qz resurrectio est ad esse compositum. Preterea entitates partium possunt esse corrupto composito: ergo distinguuntur a parte rei. consequentia est evidens: qz alii simul esset et non esset: quod est oppositum primi principij. sed assens patet p. p. septimo meta. de ista sillaba bar: qua corrupta possunt seorsum remanere a et b. Similiter patet in alijs compositis. Item hoc videtur esse expresse intentio philosophi in hoc primo ubi movens dubitationem de distinctione totius a suis partibus dicit qz si utraqz pars est unum et idem cum toto sequitur qz ipsum totum est sicut indivisibile: quod est falsum. probatur consequentia: qz si partes sint idem cum toto tunc erunt idem inter se per illam regulam: Quaecumque unum et idem sunt eadem inter se sunt eadem. Ex quo sequitur totum esse indivisibile cum non habeat di-

stinctas partes. Item cause intrinsece aliquid causant non se nec altera altera: qz principia non sunt ex alterutris: primo huius: ergo aliquid aliud causant scilicet compositum. Sed omne causatur a parte rei distinguitur a suis causis: qz nihil causat seipsum: ergo etc. Ex materia ergo et forma unitatis resultat seu originaliter pululat seu causatur aliqua tertia entitas que est entitas ipsius compositi.

Sed contra hanc conclusionem arguitur dupliciter. Primo p commentatorem primo philosophorum ubi videtur dicere qz totum est aliud a qualibet parte non tamen ab omnibus simul sumptis. Preterea ad idem: qz si sic: ergo distinctio non dicit totam quidditatem distincti. Consequens est falsum evidenter. probatur consequentia: qz tunc in composito essent tres res: scilicet materia et forma: et illa tertia entitas: Distinctio autem non est nisi due res scilicet materia et forma vel generis et differentia.

Ad primum de commentatore re dicendum qz commentator non distinguit ibi inter illud quod est per se et quod necessario concurrens. Sic enim se habet unio partium et esse totius qz necessario concurrunt: non tamen oportet qz sint idem sed unio est respectus et esse illud est absolute solum. Nec est inconueniens aliquod absolute preexistere quodammodo respectui. Aniuersaliter enim absolute causatum a pluribus causatis preexistit unionem et approximationem istarum causarum in causanda. et ita potest esse hec entitas totius absolute licet necessario preexistat vel coexistat unionem partium.

Ad secundum de distinctione obm qz distinctio est tota quidditate non compositiue sed explicatiue et indicatiue in quantum indicat principia intrinseca et essentialia distincti. Aliter potest dici qz distinctio est quidda totum habens partes sic distinctum. Sicut si habet partes distinctiōis ad partes distincti: sic tota distinctio ad totum distinctum ut patet. 7. meta. et sicut tota distinctio est aliis a

1
suis partibus: sic totū diffinitū est aliud a
suis partibus. tota ergo diffinitio indi-
cat eēntiam diffiniti non obstante qd dif-
finitū sit aliud a suis partibus. **¶ Secūda**
cōclusio ē ista: Entitas composita alia ab
entitate partium est entitas absoluta: hoc
apparet p ratios precedentes: Tum qz
causae absolute maxime intrinsece nō cau-
sant p se aliqd respectuū formaliter qz
absolutū non est p se eēntialis respectui
tū qz qdditates omnīū absolutōrū vt in-
cludētes materiā et formā: et vt diffini-
tū qz vt sic sūt spēs generis absoluti: nō sūt
formaliter entia respectiva qd tamē op-
teret si entitas p pta totius esset res-
pectus. Item qz solus respectus nō suffice-
ret ad hoc qd totū diceretur per se vnu:
qz in vno toto p accidens est p se res-
pectus et eēntialis partīs ad partem: vt p
de dependentia accētis ad subiectum.
¶ Tertia conclusio est ista: Entitas cō-
posita alia ab entitate partīs est forma toti-
us. Ad eidentia cui? scēdū: qd si intel-
ligatur in toto preter formam partīs et
que est in homīe anima intellectiva esse
aliā formā quasi superuenientem il-
li forme partīs que sit aliquid ipsius to-
tius et condūdat formā totius contra
formam partīs: qz completō constituit to-
tum qd ista alia forma partīs. Iste intel-
lectus est falsus: qz tūc esset in hōie alia
forma constitūtes homīe pfectior antiā
intellectiva qd est falsum. Itē si intelli-
gatur qd forma totius sit quoddā mediū
vnīēs formā partīs cū materiā ad constitu-
endū vnu p se. similiter ille intellectus ē
est falsus. qz de ipā possit queri quomō
facit vnu cū materiā et forma partīs: si ex
se ita pōt dici de forma partīs: qz ex se nata
est facere vnu cū materiā. Si per aliud
erit pcessus in infinitū. Ideo dico qd vlti-
ma vltimā formā que perficit mate-
riam et ex hoc dicitur forma partīs non
est necesse ponere aliquā formā qsi
pfectientem tam materiā qd formā. qz
materia et forma nō sūt in toto ptes eius-
dem ratiois siue elementa pfectibilia ab
aliquo actu tertio: sed vnu ē p ptiū p-
fectibile: et aliud actus eius: et hec ē rō

quare p se faciunt vnū: ex. 8. metaphis.
Si tamē intelligat forma totius nō alia
quid constitūtes totū sed ipā natura tota:
vt quidditas: hoc nō concedo qd forma
totius est alia a forma partīs. **¶** autē qd di-
tas possit dici forma patet p p b m. 5. me-
taphi. ca. de eā. qd qd ē est forma totius:
nō forma informās: sed forma qua sup-
positū est ens qdditatus: Hō quidē qd
forma totius sit quasi causa totū cū ma-
teria et forma p tiali causans quasi totū
sed est ipm totū abstracte consideratum
fm modum quo loquitur Avicēna. qm
meta. qd equitas est tū equitas. Merum
qz vt dictum ē duplex est forma: scz for-
ma partīs et forma totius: duplex ē ma-
teria correspōdens: cū materia et forma
opponatur relatiue: ex secūdo huius: et
quorū mōis dicitur vnu oppositorū tot
mōis et reliquū: ex primo topicorū. Est
etm materia correspōdens forme partīs
que est principia eēntiale rei constitūtes
vnu cū forma partīs vnu ens p se. Exem-
plum ē homīe materia partīs ē corp⁹: for-
ma vō anima. Est etiā materia correspō-
dens forme totius: que quidē materia ē
p pteritas seu ornia indiuidualis que est
causa propria indiuiduationis: et p vō
cari hecēntas: de quo amplius dicitur
quinto metaphi. Forma autē totius et
correspōdens est ipsa qdditas rei abstra-
bens ab hōi ornia indiuidua hac om-
nibus predicatis per accidens: sicut dic-
tum ē prius qd equitas est tū equi-
tas. et hec de primo articulo.

Quātū ad secūdū articulū.

In quo videndū ē de distinctionū varia
acceptione: Sciendum qd ab aliquibus
seu quibus doctoris subtilis ponuntur
septē modi distinctionū. Quorū primus
est distinctio rationis. Secūd⁹ est distin-
ctio ex natura rei. Tertius est distinctio
formalis. Quart⁹ est distinctio realis.
Quintus distinctio eēntialis. Sextus
distinctio se totis subiectiue. Septim⁹
distinctio se totis obiectiue. Quibus ecō-
tra correspōdent septem modi idemp-
titatum. Quorū primus est idēntitas ra-
tionis. Secundus idēntitas ex natura

De hiscorum

rei. Tertius identitas formalis. Quartus identitas realis. Quintus identitas essentialis. Sextus identitas se totius subiective. Septimus identitas se totius obiective. Hi autem modi identitatis possunt cognosci per modos oppositos distinctiois: quare

Primus est distinctio rationis. Ad cuius evidentiam sciendum quod ratio multipliciter accipitur: uno modo per rationem sic est definitio quidditativa dicitur ratio formalis. Alio modo per causam ita quod potest distinguere ratio sicut distinguitur causa. Alio modo per potentiam rationalem. Alio modo per actionem rationis. Alio modo per obiectum huius actionis. Ultimo potest opponitur rei. Item sciendum quod duplex est actus intellectus: quidam est actus rectus: et alius collativus.

Actus rectus appellatur quo intellectus fertur super aliquam rem: ut quando intellectus intelligit rosam. Actus vero collativus appellatur quo intellectus se collativus comparat ad seipsum vel ad aliam. Distinctio ergo rationis est que habet fieri per actum intellectus comparativum: ut forte est sortes: sortes positus a parte predicati differt a sorte posito a parte subiecti sortis a ratione et non a parte rei.

Sed contra arguitur sic

quod talis distinctio facta per intellectum vel sumitur a re vel non: si a re: ergo non solum est ratio: si non sumitur a re: ergo est significatum. Confirmatur: nam intelligere rem aliter est: est ipsam intelligere falso modo: ergo similiter intelligere aliqua secundum rationem distincta sine habitudine ad distinctionem aliquam veram et realem est falso modo huiusmodi distinctionem rationis intelligere. Ad primum dico quod distinctio rationis sortitur robur ex non repugnantia rei ad sic vel sic concipi: et ex hoc sequitur quod talis distinctio non est pura fictio. Ad confirmationem vero dico quod intelligere rem aliter est: est potest intelligi dupliciter. Uno modo intelligendo eam non eodem modo quo est: non tamen quod intelligatur modo repugnantem sibi: ut in-

telligendo lineam que unitur materie se sibi non intelligendo huiusmodi materiam non repugnat rationi linee. Alio modo intelligendo rem modo repugnantem sue nature: ut intelligendo deum corporeum dico igitur quod ille qui intelligit rem aliter est secundo modo fallitur non autem primo modo. Sic in proposito quando intelliguntur distincta secundum rationem absque habitudine ad aliam qua secundum rem distincta non currit talis alienitas.

Secundus modus distinctio omnium est ex natura rei. Illa autem distinctio est ex natura rei de quibus predicata contradictoria possunt verificari preter opus intellectus: ut se habent totum et pars: superius et inferius: totum enim habet esse quod constitutum: partes autem non. Constitutum autem et non constitutum contradicunt. Similiter superius propter opus intellectus est multiplicabile in plura: inferius vero non: multiplicabile autem et non multiplicabile sunt contradictoria. Sic etiam distinguitur modus intrinsecus a re cuius est modus: ut essentia divina et eius infinitas: humanitas et sua finitas: sortes et sua distinctio eius individualis: albedo et eius gradus intensificationis: et sic de alijs. Est autem modus intrinsecus qui additus alteri non variat eius rationem formalem: ut de albedine patet et eius gradibus. Albedo enim intensa et remissa sunt eiusdem rationis formalis. At enim dicitur Scotus. dist. 8. primi sententia. in quocumque intelligat gradum esse aliqua perfectio quod gradus est gradus illius perfectionis non tollitur ratio formalis perfectionis propter istum gradum. Est autem modus intrinsecus inseparabilis a actu: alii existentia a re cuius est: inexistit enim rei cuius est et ipsa intrinsece modificat. Licet autem modus intrinsecus non sit per se in genere cum non sit nec genus nec species nec distinctio: tamen per reductionem potest poni in eodem predicamento cum eo cuius est. Et si querat quare aristoteles non fecit mentionem de huiusmodi modo dicendum quod non curavit nisi de his quorum noticia requiritur ad demonstrationem. modus autem ille non requiritur ad demonstrationem

Distinctio
rationis

Ratio
multiplex

Duplex
est actus

Ad distinctio rationis sortitur
robore ex non repugnantia
rei ad sic vel sic concipi
et ex hoc sequitur quod talis
distinctio non est pura fictio.
Ad confirmationem vero dico
quod intelligere rem aliter
est: est potest intelligi
dupliciter.

nec est modus ita evidēs sicut alij: et ideo non curavit ponere illū modū. Licet autem modus intrinsecus nō p̄tineat ad primū modū dicēdi p se cū nō sit de diffinitione quidditativa eius cuius ē mor: tamē videt intīmū rei cuius ē q̄ p̄pā passio cū reducatur ad idē genus. Nō autē est in cōveniens p̄pā passionē esse alterius generis a suo subiecto licet sit idē realit̄ cuius ipso: vt videbit̄ q̄rto articulo q̄nti ca. h^o.
Sū dicit Scot. 3. distin. primi sentē. Cū dico infinitū ens nō habeo cōceptū quāsi per accidens ex subiecto et passione: s; cōceptū p se subiecti in certo gradu p̄fectionis v; infinitatis. Similit̄ albedo in tensa nō dicit p̄ceptū p accēs: sicut albedovisibilis imo dicit gradū albedis i se.

Tertius modus distinctōis

est distinctio formalis. pro cuius declaratione aliqua sūt premitenda. Et p̄rio sciendū q̄ formalitas vel quidditas p̄t vno mō sumi p eo q̄ est diffinitio quidditativa vel pars diffinitionis alicuius: et sic omnia contenta formaliter in sp̄ibus sp̄ialissimis siue sūt ḡnā siue v̄nīe vsq; ad ens inclusivē sūt formalitates vel quidditates: et h^o nō incongrue. Formalitas enī dī a forma: forma autē est principium cognoscēdi cōpositū. Illa ḡ q̄ cōtinent i diffinitione alicuius congrue dicunt̄ formalitates cū sine ill' distincte cognitū nō possit diffinitū distincte cognosci: vt dictum est sc̄do caplo hui⁹ p̄mī: vīz in p̄logo. Alio mō ab alio sumit̄ formalitas magis amplexita q̄ cōvenit nō solū his q̄ sūt diffinibilia vel includūt in diffinitionibus aliorū sed et alijs: vt i dīcīs p̄nt sumi formalitates licet dīs non possent p̄pē diffiniri cū nō sit i ḡnē. Et sic diffinit̄ formalitas: est rō obiecta vel regta in re ex natura rei cōp̄hensā ab intellectu q̄ nō oportet s; movere intellectū dīmō actum intellectus possit terminare. Qd dī p̄rōrāto: q̄ licet aliqd possit actū intellectus terminare: nō tū movet̄ p̄t ad sui intellectiōem: sicut cōter dicit̄ q̄ relatōes nō movent intellectū rō dependētie. et q̄ non sūt aliqd absolutū et nō termināt actū

tum ei⁹. Illi negatōes termināt lēz nō moveant: q̄ nō sūt formalit̄ entia. P̄r autē ex nā rei p̄pē aliq̄ termināt actum intellectus: nō tamē ex natura rei: vt sūt relatōes q̄ fabricat̄ p̄ intel^m. ex q̄ distinctiōe cōcluditur correlarie q̄ quēcūq; p̄nt distincte concipi p̄ intellectū habent distinctas formalitates ex natura rei. Itē notandum sū p̄mī primo posteriorū q̄ tuor sūt mōi dicendi p se: quoz sufficiētia sū aliq̄s sic accipi p̄t. P̄mē enī p̄dicatū vel est intra quidditativā rōem subiecti vel extra. Si intra: sic est prim⁹ modus q̄ est q̄n idē p̄dicat̄ de seipso: vel diffinitio vel q̄s diffinitōis de diffinito. Si autē predicatum est extra rationem subiecti: vel habet causam in subiecto vel si sic: vel illa causa enūciatur expresse vel nō. Si sic s; q̄ enūciatur expresse est quartus modus: vt cum dicit̄ interfectus interit p̄pter interfectionē. Si autē non enūciatur expresse: sic est tert⁹ modus sū quem passio dicitur de subiecto vt hō ē risibilis. h^o enī licet in subiecto sit causa p̄dicatī nō tamē enūciatur. Si autē predicatum non habet causam in subiecto dum tamen subiciatur illd quod naturū est subici est tertius modus. et quia substantie primo competit subici: ideo ille modus maxime attribuitur substantie. Alij autē ponunt q̄ ille tertius mod⁹ est magis modus essendi q̄ dicendi. est enī esse per se siue solitarie. Alij potest poni sufficiētia secundū et q̄rtū modū: et forte magis ad mentem Scoti distinctōe. 7. ternij sententiarum. Secundus enī modus est quando in subiecto includit̄ causa necēria predicatū: vt homo ē risibilis. Risibilitas enī necessario cōsequitur rationabilitatē q̄ includit̄ i hoīe. Quart⁹ hō mod⁹ ē q̄n i subo includit̄ p̄rta rō inherētie p̄dicatū: s; nō necēria inherētia vt volūtas vult et calidū calefacit. Itē enī licet sint cōringētes: tū sunt immediate. His premīssis dico q̄ ille distinguuntur formaliter quozum vñū non includit aliud in primo modo dicendi per se: vt decem predicamenta genus et dīctia subiectum et propria passio.

modi
ff

modi

Philosophicorum

Quartus modus distinctio num est distinctio realis. Illa autem distinguuntur realiter quod sunt res et res et non aliquid rei. Illa vero sunt res et res quod unus est generans et aliud generatum: quod nulla res seipsum gignit. In augusti. in li. 8. trini. et in diuinis pater et filius. Item illa sunt res et res quorum unum potest corrumpi alio remanente et econuerso: ut sortes et plato: paries et albedo: et sic de alijs. Nec igitur distinguuntur realiter. Illa autem sunt aliquid rei que includuntur in una et eadem re: sicut genus et differentia in albedine. Item alia regula potest poni de distinctione reali: quod illa sunt res et res et distinguuntur realiter quorum unum potest corrumpi alio remanente: licet non econuerso: ut deus et creatura: fundamentum et relatio. Nec tamen regula videtur pati instantiam in toto et partibus si totus et partes tantum distinguantur ex natura rei et non distinctione reali prope dicta. quod licet totum possit corrumpi partibus remanentibus: non tamen econuerso: et ideo si sic ponatur oportet addere illi regule quod illa distinguantur realiter quorum unum potest corrumpi alio remanente: licet si econuerso: dum tamen unum non includatur in alio: sicut pars in toto.

Quintus modus distinctio num est distinctio essentialis. Illa distinguuntur essentialiter que per aliquam potentiam possunt separari: ut sortes et plato. Est autem differentia inter distinctionem realem et essentialem: quia distinctio realis in parte se habet quod essentialis. quod quaecumque distinguuntur essentialiter distinguuntur realiter: non tamen econuerso. Et non repetitur nisi una instantia vice in diuinis: ubi est distinctio realis personarum cum unitate essentiali.

Sextus modus distinctionum est distinctio se totis subiectiue. Illa autem distinguuntur se totis subiectiue quod realitates sunt distincte et ab invicem separate in actuali existentia: ita quod non conueniunt in aliqua realitate subiectiua seu

actu existente: ut duo indidua eiusdem species. Nec tamen coincidit hec distinctio cum distinctione reali: quod ibi non necessario requiritur separatio actualis: hic autem requiritur. Unde et corpus et anima unita distinguuntur realiter: quod licet non sint separata actu: tamen possunt separari: et ad unum potest corrumpi alio permanentes: et tamen non distinguuntur se totis subiectiue: conueniunt enim in unitate subiectiua cum ex his constituatur unum ens per se seorsum hominem. Licet sic dicatur ab aliquibus: aliter tamen potest dici: et forte magis ad mentem sciatur: quod illa distinguuntur se totis subiectiue que non conueniunt in aliqua realitate potentiali et contrahibili per alias realitates ad ipsa: ut deus et creatura. Cum enim deus sit simplex non est in eo ordo realitatum quarum una contrahat aliam: de quo magis videbitur. 4. meta. cap. 6.

Septimus modus distinctio num est distinctio se totis obiectiue. Illa autem sic distinguuntur que in nullo conceptu reali quidditatiue conueniunt: ut sunt due ultime differentie. Sic igitur sunt septem modi distinctionum quod quidam sic se inferunt quod ultima arguit omnes alias: et penultima omnes alias propter ultimam: et sic descendendo usque ad primam. non autem econuerso sic se inferunt. Prima enim non arguit secundam: nec secundam tertiam: et sic de similibus ascendendo usque ad ultimam. His autem septem modis distinctionum correspondent propositum septem modi identitatum: ut dictum est. Primus modus est identitas rationis. Secundus est identitas ex natura rei. Tertius est identitas formalis. Quartus identitas realis. Quintus identitas essentialis. Sextus identitas se totis subiectiue. Septimus identitas se totis obiectiue. Iste autem identitates non sic se inferunt sicut distinctiones sed pro oppositum. Ultima enim non arguit penultimam: et sic descendendo usque ad primam: sed prima arguit secundam: et secunda tertiam: et sic ascendendo usque ad ultimam. Ex predictis infero aliquam correlariam. Primum est quod maior identitas que potest esse est identitas rationis.

Met.

Met.

Met. 6.

Met.

Secundū q̄ minor identitas q̄ possit ēē
est identitas se totj obiectiue. Causa p̄-
mi: qz identitas rōis infert oēs alias. cau-
sa secūdi ē: qz identitas obiectiua nullā
aliā infert. ¶ Correlarium tertij: ma-
ior distinctio que possit esse est distinctio
se totj obiectiue. Et minor est distinctio
rationis. Ratio primi est: qz distinctio
obiectiua infert omnes alias distinctio-
nes. Ratio secūdi est: qz distinctio ratio-
nis nullā aliā infert. ¶ Quartū cor-
relariū: cū distinctiōe rationis stat idē-
titas ex natura rei: et cum distinctiōe ex
natura rei stat identitas formalis: et sic
de alijs ascendēdo. ¶ Qñ animal et homo
distinguntur ex natura rei: et tamē sunt
idem formaliter: cum animal includat i
homine in primo modo dicendi per se.
Item modus intrinsecus et id cuius est
distinguntur ex natura rei: et tamē fin-
aliquos pprie non distinguntur forma-
liter. qz ad distinctionem formalem req̄-
ritur q̄ sit quidditarium: et quidditas
Modus autē intrinsecus prope non est
formalis v̄l quidditas: qz quidditas ad-
dita alteri variat rationem formale ei⁹:
seu cōstituti p̄ illa: vt rationale et irra-
tionale addita animali cōstituūt species
habentes varias rationes formales: nō
sic modus intrinsecus. ¶ Quintum cū
distinctione obiectiua nulla stat identi-
tas. ¶ Sextū euz identitate reali nulla
stat distinctio formalis: et ex natura rei.
hec omnia patent ex dictis. Confirmat et
istud vltimū correlarium accipiendo al-
bedinez que est vna res et forma simplr
hec cōuenit cū nigredine in ratione colo-
ris: et differt a nigredine p̄ ppriam dis-
frentiam specificam. cū igit idē nō pos-
sit a pte rei p̄ idem cū aliquo cōuenire et
differre: qz cū realitas a qua sumitur ge-
nus albedinis p̄ quā cōuenit cū nigredi-
dine: sit alia a pte rei a realitate a qua
sumit̄ or̄tia: per quā differt a nigredine
non est autem alia realiter: cum albedo
sit forma simplex: ergo ē alia formaliter
et ex natura rei: cū ista cōuenientia albe-
dinis et nigredinis sit a parte rei seclu-

sa operatione intellectus: et sic patz cor-
relarium.

Sed contra illud arguit tri-
pliciter: Primo sic: Omne ens aut ē rea-
le aut rōis: ergo omnis distinctio erit rea-
lis vel rationis. Cōsequētia patet: quia
distinctio est passio entis: ex q̄nto meta.
Item illa q̄ distinguitur formalr distin-
guitur q̄ditative: s; quecūqz distinguit̄
quidditative distinguitur eēntialiter: cum
quidditas et eēntia sint idē: q̄ autē distē-
guunt̄ eēntialiter distinguitur realiter
vt patet ex predictis: ergo q̄ distinguit̄
formaliter distinguitur realiter. Itē for-
malitas dicit̄ a forma: ergo vbi erūt plu-
res formalitates: erūt plures forme.
Item formalitas ē quedā realitas: vbi
aut sūt plures realitates: sūt plures res:
ergo vbi sūt plures formalitates: sūt plu-
res distincte res: et sic distinctio formalr.

¶ Ad primū qñ arguit: omne ens aut est
reale: et ē et ois distinctio: et dico qz di-
stinctio realis ē duplx: quedā large sūp-
ta: alia v̄o stricte. Distinctio realis lar-
ge sumpta ē omnis distinctio q̄ habz esse
circumscrip̄to omni ope intellectus: et de
ista dico qz veruz ē qz sicut omne ens aut
ē reale aut rōis: sic ois distinctio aut ē
realis: id ē nō fabricata p̄ intellectum:
aut rōis: id ē fabricata p̄ opus intelle-
ctus. Alio mō distinctio realis sumitur
stricte p̄ distinctiōē q̄ ē inter rem et rem:
et de illa nō ē verum: qz omnis distinctio
sit realis aut rationis. Distinctio eēnt
for-
malis nō ē realis hoc mō: qz nō ē inter
rem et rem: nec ē rōis: qz nō ē fabricata
p̄ opus intellectus: vt patet ex p̄dictis.

¶ Ad secundū cū dicitur qz q̄ distinguit̄
tur quidditative distinguitur eēntialiter
negat. Ad p̄bationē dico qz quidditas et
eēntia nō sūt idem adequate: quidditas
enim in plus q̄ eēntia. vñ q̄ditas abstra-
hit̄ ab eēntia: sicut entitas a subia: et sic
cū vnitate eēntie stat p̄alitas q̄ditative.
¶ Ad tertij cū dicitur plures formalita-
tes ergo plures forme: vel plures reali-

Philosophorum.

rationes: & plures res: non valet consequentia. Essentiale enim dicitur ab essentia: sicut formalitas a forma: et non sequitur in diuinis sunt plura essentialia: ergo plures essentie. **P**ro quo sciendum quod essentialia in diuinis non distinguuntur contra accidentalia: cum deo nihil accidat: sed distinguuntur contra notionale. Illa enim dicuntur essentialia in diuinis que sunt communia tribus personis: ut sunt potentia: sapientia: clementia: et sic de alijs. **N**otum est autem quod dicitur per quod notificat distinctionem personarum diuinarum: et sic illa non sunt communia tribus personis. Assignatur autem quod notiones communiter: scilicet innascibilitas: generatio actiua: generatio passiuua: spiratio actiua: spiratio passiuua. Innascibilitas conuenit soli patri: solus enim pater est ingenuitus et innascibilis: cum solus pater sit subsistens: non productus. Generatio etiam actiua seu paternitas quod idem est etiam soli patri conuenit. Generatio vero passiuua seu filiaritas quod idem est conuenit soli filio. Spiratio autem actiua patri et filio. Spiratio vero passiuua soli spiritui sancto.

Quantum ad tertium articulum videndum est de infinito secundum mentem doctoris subtilis in secundo meta. **P**rimo ponam aliquas distinctiones. **S**ecundo ostendam aliquas conclusiones. **D**e primo sit illa distinctio quod infinitum potest capi tripliciter: scilicet negative: priuative et contrarie. **P**rimo dicitur infinitum quod non est apertum natum finiri sed repugnat sibi: et sic punctus est infinitus: ut habet tertio huiusmodi sicut vox dicitur inuisibilis. **I**nfinum priuative dicitur quod priuat finitatem in apto nato finiri. **I**nfinum autem contrarie dicitur quod negat finitatem et ponit contrarium. et illo modo loquitur Boetius super preterita. de qualitate: ubi dicitur per quod qualitati inest habere contrarium: sicut iusticia contrariatur iniusticie. **I**nustus autem contrarie dicitur: quod habet contrarium habitum ex actibus generatum: sic infinitum contrarie negat finitatem ponendo contrarium: puta infinitum extensum sine terminis. **I**stud infinitum contrarie dictum potest sumi duplici

ter: uno modo ut actu existens sine terminis. Alio modo quod sit tale in potentia quod distinetur per tertio huiusmodi: quod infinitum est cuius quantitate accipientibus semper est aliquid ultra accipere: ita quod quantumcumque accipitur: semper est aliquid extra. **I**nfinum autem tem contrarie semper est in quantitate motus vel virtutis. **O**mnis autem quantitas proprie dicta vel metaphorice est magnitudo vel multitudo: ergo omnis infinitas talis est in magnitudine vel multitudine proprie dicta vel metaphorice. **I**tem sciendum quod infinitum potest capi dupliciter: uno modo pro ratione infinitatis: ergo: et alio modo pro substracto: seu per eo quod subest rationi infinitatis. **D**e secundo sit illa prima conclusio: **I**nfinum contrarie in magnitudine vigoris vel perfectionis est a nobis intelligibile. **P**robat: quia deus est infinitus illo modo: scilicet deum possumus intelligere ut ostenditur secundo metaphisice. ergo: et cetera. **C**onfirmat: quia agnitio rei est per omnes causas: ergo per primam causam: sed prima causa est infinita: ergo et cetera. **R**espondetur quod deus vel prima causa potest cognosci a nobis: non tamen sub ratione infiniti. **C**ontra hoc per philosophum. viij. huiusmodi: deus est infinite potentie: ergo cognoscitur sub ratione infiniti. **S**ecunda conclusio est ista: **I**nfinum contrarie in multitudine non potest intelligi a nobis simul tanquam vnum: hoc ostenditur sic: **I**n intellectus qui intelligit contradictionem est impossibilis: sed intelligens infinitum contrarie in multitudine simul est huiusmodi: ergo et cetera. **M**aior est euidentius. **M**inor patet: quia non est dare tale infinitum. **I**dem etiam est dicendum de infinito contrarie in magnitudine motus: quia semper repugnat rei. **T**ertia conclusio sit ista: **I**nfinum contrarie in multitudine non potest intelligi a nobis successiue: puta intelligendo vnum post aliud. hoc ostenditur sic: **S**i infinitum in multitudine sic successiue potest intelligi: ergo contingit pertransire infinitum. consequens est euidenter falsum: ergo et antecedens. **P**robat: consequentia: quia si contingit intelligere successiue infinitum

Essentialia

Personalia

Infinum

Infinum

Contrarie

in multitudine: oportet totam illā multitudinem pertransire. Hec conclusio videtur ire ad mentem pbi secūdo meta. dicentis: q si cause formales essent infinite nihil contingeret scire. Itē in hoc primo arguendo cōtra anaxagorā ponētem pncipia infinita q tūc nihil esset cognoscibile cū infin itū in quātū huiusmodi sit nobis ignotū. Esto enī q intellect⁹ haberet infinitas species supnaturalit⁹ infusas apud se: vt forte habuit antia xpi nō tamē pōt actu intelligere infinita in multitudine: q nō posset elicere infinitas operationes: nec posset intelligere vnū post aliud: q nō posset ea pertransire. Infinita autē intelligi habetur p species: nō quidē naturaliter acq̃sitas sed a deo infusas forte nō ē impossibile. de quo in tercio sūtiāz. **Quarta conclusio** sit illa: Infinitum p̃uatiue in magnitudine molis: vel in multitudine nō potest intelligi a nob. Probatur sic p̃: q nō est dare aliquā talē magnitudinē vel multitudinem que sit apta nata finiri et sit infinita. Intelligendū tamē q i omnibus conclusionib⁹ p̃dictis accipit infinitū p infinito in actu non in potentia et p re que subicitur rationi infinitatis. Si autē queratur de infinito accepto p ratione infinitatis in se. Sit ista conclusio quinta: Infinitum omni mō dictū potest intelligi a nobis: hoc ostenditur sic. Impossibile est aliquid intelligere in eē vel non in esse alteri nisi prius ipm app̃hendatur ab intellectu. Sed infinitum omni modo dictum possumus cognoscere in esse alicui vel non in esse: ergo necesseario ipsum infinitum sic prius apprehēditur ab intellectu. Ex omnibus p̃dictis concludo cor⁹ q infinitum sumptū pro re subtracta est possibile intelligi vlt non intelligi: sicut ipsum possibile est eē vel non esse a parte rei. Si enim ipsum possibile sit: esse potest intelligi a nobis vt deus. Si autē sit impossibile esse: vt infinitum actu in magnitudine vel multitudine molis: sic non intelligitur a nobis. Infinitum tamē in potentia in ma-

gnitudine vel multitudine potest a nobis intelligi: et hoc potentialiter accept⁹ vt sic semper intellectus conformatur rei.

Sexta conclusio sit ista: Infinitū negatiue potest intelligi a nobis. Hoc apparet: quia punctus vel vnitās potest intelligi a nobis: s; ipsa sūt infinita negatiue: ergo rē.

III. L.

Omnes igitur contraria faciunt. rē. Postq pbs determinauit d pncipijs sūm opinionē antiquoz: In ista parte determinat de eis sūm opinionem propriam. Probatur igitur prima pncipia esse contraria. Primo ex opinionione antiquoz: quia omnes cōtraria faciunt pncipia. Nam p̃mēdes facit pncipia calidum et frigidum: et hec appellat ignem et terram.

Pro quo notandum q licet p̃mēdes poneret vnum ens sūm veritatem tūc: vt superius dictum est: vt commentator ait: ponebat entia duob⁹ modis vera et estimabilia: Vera erāt entia sūm rationē: estimabilia sūm sensum: At ergo saluaret ea que sūm sensum fiebat: posuit pncipia ignem et terrā sūe calidum et frigidum. **Notandū insup** q cōtrarietas hic accipitur large pro quacūq; oppōne siue positione: vt sūm et deorsum: aū et retro. L positionē siue in ordine siue in figura: et sic de alijs. Consequenter ostendit pbs hoc eē rationale: q sic oīa illa que sūt de rōne principiorum saluamus ponendo pncipia contraria.

Tria autem sunt de ratione principiorum **Primum ē** q pncipia oportet eē non ex alterut⁹: s; q vnum non sit ex alio. **Secundū ē** q non debent esse ex alijs. **Tertium q** omnia alia debent esse ex ipsis. Hec autē tria insunt primis contrarijs. Nam per hoc q pncipia prima sē non sunt ex alijs propter hoc q contraria sunt non sunt ex alterut⁹. **Tertia cōditio** probatur: s; q omnia sunt ex trijs: L ex medijs: s; etiā media sē ex trijs: s;

omnia sunt ex contrariis. Probat autem arist. antecedens huiusmodi ratio: quia nunquam fit contrarium generis ex contingenti. id est quodlibet a quolibet nisi secundum accensum. **¶** Pro quo notandum quod quia agens assimilatur sibi passum ex eo aliquid fit quod ab illo aptum naturae est pati: ut ex eo fit ignis quod ab igne pati potest: et quod potest in igne converti. et quia non quodlibet a quolibet patitur: sed omnis passio proprie loquendo est a contrario: quicquid ergo fit: a contrario fit. Dicit ergo philosophus qualiter videtur quod fiet album ex musico nisi musicum sit accensum: albus vel niger: non ergo fit quodlibet ex quolibet nisi per accensum. **¶** Per se autem solum contrarium fit ex contrario: ut album fit ex non albo: et hoc non ex omni non albo. quia non ex musico: et sic de alijs: sed ex nigro. Aut ex medijs: ut ex pallido: sic et musicum fit ex non musico. Similiter omne quod corrumpitur corrumpitur in contrarium: ut album non corrumpitur in musicum nisi forte per accensum: sed corrumpitur in non album ut in nigrum vel melius. **¶** Dubitaret forte aliquis: quia philosophus videtur sibi contradicere: dixerat enim superius quod prima contraria non fiant ex alterutro: hic autem dicit quod contrarium fit ex contrario. Respondeo quod proprie loquendo contrarium non fit ex contrario: ut albedo non fit ex nigredine nisi in quantum contrarium includit subiectum: sic enim album fit ex nigro: quia fit ex subiecto quod est potentia in album. Sic similiter forma non fit ex privatione sed educitur de potentia materie privatae. Sic ergo intelligendum est contraria fieri ex contrariis. **¶** Prima ergo propositio quae dicit quod contraria non fiunt ex alterutro est intelligenda de contrariis in abstracto. **¶** Deinde philosophus dicit: quod similiter dicendum est de compositis sicut de compositis in simplicibus. **¶** An consonans fit ex non consonante: et corrumpitur in inconsonantiam: et hoc non in quodlibet sed in oppositam. **¶** Notandum autem simpliciter hic accipi omnia generata per acceptione alicuius unius forme: siue illa sit substantialis: siue accidentalis: ut album nigrum. Composita vero hic appellantur quae generantur ex acceptione alicuius ordinis: ut generatio alicuius civitatis ex

acceptione multarum domorum: vel ex acceptione alicuius compositionis: ut generatio parietis ex compositis duorum lapidum: vel ex acceptione alicuius symphonie: vel alicuius consonantie: ut generatio cytharae ex multis cordis: vel generatio statue ex pluribus consonantibus: vel generatio picture ex correspondentibus coloribus. Dicit ergo philosophus. quod omnia huiusmodi sunt ex oppositis. **¶** Domus enim non fit ex eo quod sunt composita ea ex quibus domus fit: sed ex eo quod composita domum sunt simpliciter et divisa. Similiter statua fit ex non figurato: et sic de alijs. **¶** Omnia ergo fiunt ex contrariis vel medijs tam artificialia quam naturalia. Dicit autem philosophus. quod antiqui philosophi ipsa veritate coacti concesserunt principia esse contraria: in quo innuit hoc esse quasi per se notum.

V. ca. vtriusque tria sunt principia
¶ Consequens autem vtriusque erit postquam philosophus venatus est de principiorum contrarietate: hic consequenter inquirat numerum eorum. Dicit ergo quod consequens vtriusque erit dicere de numero principiorum: vtriusque sint duo aut tria aut plura. Et quod sint plura probatur quia sunt contraria. Quia autem non sunt infinita probatur: quia in utroque genere est una prima contrarietas: scilicet privatio et habitus. Quare autem privatio dicatur prima contrarietas et habitus: videbitur. x. meta philosophice. suba autem unum quoddam genus est: ergo in eo est una prima contrarietas. Sed prima contraria in genere substantie sunt ponenda principia simpliciter prima: talia autem non sunt infinita. **¶** Pro quo notandum quod principia sunt primo contraria: ut dicebat philosophus: sed prima principia simpliciter sunt primo contraria in primo genere simpliciter. Sed primum genus simpliciter est substantia: ergo prima principia de quibus nunc loquimur ponenda sunt in genere substantie. **¶** Deinde ostendit arist. tria esse principia: quod probatur: quia cum principia sunt contraria: et contraria non possunt per se stare: oportet dare tertium principium in quo subsistant. scilicet materiam: quae quidem est principium principiorum: quia scilicet est magis principium quam forma in via gene-

rationis: cū forme educātur de potentia materie: licet forma magis habet rōem principij in via pfectōis: qz forma dicit esse rei. Dicit etiā aristo. q materia appetit formam: qz vcz naturaliter incliat ad formā sicut ad suā pfectionē. **Ad** euidētia eoz q dicta sūt de pncipijs tribus rerū naturalū: declarandi sūt qnqz articuli. **Primus** articulus erit de entitate materie. **Secūdus** de distincōe materie a forma. **Tercius** de eoz sepatōe. **Quartus** erit de distincōe materie ab eius potentia. **Quintus** de distincōe puiatōis a potentia materie.

Quantum ad primum dico

duo fm mentē docto. subtr. 12. dī. 21. sē tētiarū. **Primū** ē q materia ē ens positū. pbat: qz materia ē fūdamētū r receptūū oīm formarū naturalū. **En**. p. nomiat materiā primo de generatōe pā de pccis. i. receptaculū formarū. **Materia** etiā ē p se p rei: vt habet septio metaph. **Materia** etiā ē subiectū gnatōis. **En** pmo d gnatōe d materia pma quā ibi. p. vocat yle ē maxime subiectū generationis et corruptōis. **Materia** etiā est p se principium ex primo hui: r est per se causa: ex secūdo hui: **Sed** certum est q omnia p dicta nō pnt competere nō ent: q materia nō ē nō ens: q est vere ens.

Secūdu dicit q materia ē ens in pōn. **Ad** cuius euidētia notandū: q ens in potentia dicit dupliciter: **Uno** mō vt subiectū potētiāle. **Allo** mō illud ad qd est potentia. **Exēplū** pmi: superficies dealbāda. **Exēplū** secūdi: albedo generāda. **Prima** pōn dicitur subiectiua. **Secunda** obiectiua: nec ille potentie sūt eedē: pnt enī separari. **Ad** enī ē creabile: puta annulus est i potētiā obiectiua nō subiectiua. **Ad** ppositū materia dicitur ens nō in potentia obiectiua s3 subiectiua: **Nō** dico obiectiua vt albedo ante q sit: tum qz esset simplr non ens: tū qz ens in potētiā obiectiua nō est subiectū trāsmutatiōis sed terminus. **Materia** aut ponitur subiectum: **Sed** materia ē in potētiā subiectiua eodē mō quo superficies in poten-

tia ad albedinē: ita q materia est ens receptiūū actus subalis pmo: r actus accidentalis secūdario. **Notandū** insup q actus p capī dupliciter. **Uno** mō p ut distinguit cōtra potētiā obiectiua fm quē sc3 actum et potētiā totū ens diuiditur: et sic actus nō cōuertit cū forma. **En** hoc enī omne qd ē extra cām ē in actu: et fm hoc etiā puiatōes dñr esse. **En** cecitas dñr esse actualiter in oculo carente visu. **Allo** mō sumitur actus fm q loquit p. septimo meta. p actu distinguente formali specifico et recepto: et sic distinguit cōtra receptiūū siue potētiā subiectiua. **Materia** ergo licet sit ens in actu entitatio: qz sc3 ē aliqd extra causam suam: tamē distinguit cōtra actū secūdo mō dictum: sc3 cōtra actū distinguente formalē specificū: et describit p ens in potentia: qz maxime ē receptiūū actus. **Est** ergo materia ens in potētiā et magis q subiectū accētis: qz min⁹ hñs in se actualitatis et maioris accidentis capax.

Sed contra predicta arguit

dupliciter: **Primo** p id qd habet septimo meta. q materia nec ē quale nec quātū: nec aliquid aliis quibus ens determinatur: q materia nō ē ens. **Itē** 5. phoz ad pbandū q generatio nō ē motus arguitur sic qd gnat nō ē qd mouet ē ergo generatio nō est motus: quero quō intelligitur immatozi qd generat: nō p termino qz si sic: tūc termin⁹ motus nō est. nec p tūc dicit q i maiori ly: qd generat: accipiat p termino et i minori ly qd mouet p subiecto: qz tūc argueret ex qtuor terminis: ergo cū dicit qd generat nō ē: accipit p subiecto: s3 subiectū gnatōis ē materia: ergo materia nō ē. **Ad** pmi dñr vno q p. loqitur fm opinionē alioz: qd p3 ex duobus: primo ex epillozo. **Ex** his q speculationibus. **Itē** Secūdo qz statim arguit ad oppositū s3 impossibile **Itē**. **Alit** dicit q loquit de diuidētibus ens p se. vñ sequit: neq aliqd eoz quib⁹ ens determinat: **Itē**. **Sic** etiā forma nec ē qd: nec quātū: qz nec materia nec forma sūt p se i gne s3 p reductionē. **Ad** secūdu ccedo

Adhiscorum.

¶ In argumēto pbi vniformiter negetur
eē a subiecto generatōis: et affirmat de
subiecto motus. Sed loquitur de eē for
mali pfecto et specifico: qz subiectū mo
tus ē aliqd ens actu pfecto et formali:
materia aut nō: sed ex hoc non sequitur
qz sit nihil: sed ē ens distinctū extra cau
sam suam. et hoc de primo articulo.

Quantum ad secūdū articu
lū in quo erit videndū de distinctiōe ma
terie a forma. dico fm Sco. vbi s q ma
teria et forma realiter distinguuntur. pro
culus pbatōe noto tres cōditōes mate
rie positās in pcedenti articulo: vīz q
īpā ē receptaculū oīm formarū materiali
um. Secūda q īpā ē p se principiū et cā
Tertia q ē subiectū generatōis. Ex pri
ma cōditōe arguo sic: Impossibile ē idē
a seipso separari: qz da oppositū se^r q id sit
erit et nō erit: qd oppositū ē pmi pncipiū
et p pns falsū: sed materia et forma sunt
abinuicēz sepabilia: materia enī ē recep
taculū oīm formarū: sed nō simul: qz suc
cessiue: et p cōsequēs a qualibet forma
seorsū: ergo materia et forma nō sūt idē
formaliter. Preterea ex secūda cōditōe
arguo sic: Omne cōpositū vere et eēntia
liter cōstat ex componentibus realiter et
essentialiter distinctis. oppositūz enī p
dicati infert oppositū subiecti: s; cōposi
tū ex materia et forma ē vere et reali cō
positum: qz tē. Minor pbat: qz materia
est p se principiū essentialē: et p se causa.
Preterea ex tertia cōditione arguo sic:
materia ē p se subiectū generatōis: for
ma nō ē subiectū generatōis s; magis ter
min⁹: qz forma nō ē materia. Ad cui⁹ cui
dentiā sciendū qz cōpositū ē duplex: q
dā ē cōceptuū: qdā entitatū: et in qlibet
compōne cū nō sit pcessus in infinitum
est deuenire ad aliq duo extrema totali
alterius rōis: ita vt nihil vnus includa
tur in rōe alteri⁹: illa extrema in cōpōe
entitatiua sūt materia et forma: ita q mā
est pur actua⁹ et poⁿ: forma aut est pu
rū actuatū: et nihil vnus includit in
rōne alterius: qz alr illud nō ēē purum
actuabile: nec aliud pur actuatū. Extre
ma in compōe pceptuū sunt tū pcept⁹:

quoz aliq sūt determinabiles tū qual⁹ ē
cōcept⁹ entis ad quē stat resolutō pcept⁹
tū determinabiliū. Aliis extremū ē purū
determinatū qd ē pcept⁹ vltie dñi⁹. Ex q p
correlarie q extrema in qlibz hacti com
positōe sūt in suo ordine pmo diuersa et
in nullo cōueniunt: ita q vt pdixi: nihil
vnus includit in rōe alterius. patet er
go ex pdictis: q materia realiter distin
guīt a forma. ¶ Sed cōtra hoc arguit
qd nō ē distinctū cōceptibiliter ab aliq
nō distinguīt ab eo realiter: s; materia ē
hmoi respectu forme: qz tē. Maior patz
qz sola distinctio cōceptibilitatis ē mior
distinctioe reali: mīa enī sūt distincta
conceptibiliter: nō tū realiter: vbi autēz
nō est minor distinctio nec maior. mior
patet primo hui⁹. materia enī cognosci
bilis ē p analogiā ad formā. Respōdeo
q minor ē falsa: ad pbatōē cū dicitur
q materia ē cognoscibilis in analogiā
ad formā: concedo q nō p alr cognosci
p statu illo a nobis: ex hoc tū nō sequit
qn fm se sit cognoscibilia. qd pbat: qz
oīs entitas absoluta in se ē cognosci
bilis: māia ē hmoi cū ex materia et for
ma cōstituāt cōpositū qd est ens absolu
tum: et habeat ydeā in deo: ergo fm se
est cognoscibilis: nō ē tū nūc cognoscibil
a nobis fm se. qd pbat: qz materia est
minus cognoscibilis q forma: cū magis
sit remota a sensibus: s; forma nō ē p se
a nobis cognoscibilis: cū nō cognoscat
nisi ex operationibus: q nec materia.
Cognoscimus igit: vt dicit cōmentator
materiā p mutationē: videmus enī vnā
formā nouā post aliā. pbo: qz videmus
nouā opationē q arguit nouā formā: et
sic cognoscim⁹ subiectū transmutatōis
pne: scilz materiā q manet sub vtraq
forma: ex hoc de secūdo articulo.

Quantū ad tertium articlū
scz de sepatōe materie a forma: dico fm
doc. vbi s: q licet naturaliter materia nō
possit ēē sine forma: tū p diuinā potenti
am absq pdictōe p ēē sine forma. Qd
pbo sic: Absolutū distinctū: et pri⁹ alio
absolutū p ēē sine pdictōe sine ipso: mā
est absolutū distinctū: et prior forma qz

eunq; subiali & accituali: ergo p̄t esse sine alio absoluto. maior ē manifesta in omnibus absolutis: et minor patet: q̄ enim materia sit q̄d absolutum patet: q̄ facit compositionem realem et absolutā. Q̄ etia sit prior forma saltem ordine nature patet: q̄ ē receptiua forme et fundamētum eius. Item quicquid deus absolutum facit in creaturis mediante cā secūda: p̄t facere sine ip̄a que nō est de essentia causati: s̄ forma ē cā secūda q̄ nō ē dē cēntia materie: q̄ tñ materia est sine forma q̄ dat eē materie: ergo p̄t facere materiam sine ip̄a. Q̄ aut forma nō sit de essentia materie patet: quia adueniēte alia et alia forma: eēt alia et alia cēntia materie. Dico aut absolutū: q̄ forte nō est sic de respectu ut de aptitudine naturali que nō p̄t a subiecto separari: cuz sit et p̄p̄ia passio idē realiter cū eo: ut ē resibilitas respectu hoīs: et mobilitas respectu corporis. Et si queras: ubi est ista materia sine forma: dico q̄ sicut angelus qui non est quantus est ī aliquo loco diffinitive nō circumscriptive: supposito q̄ sit in vniuerso: si tamē fieret extra vniuersum ubi nō ē locus nō esset in loco diffinitive: Sic materia si fieret sine forma ī vniuerso cū nō eēt quāta esset diffinitive alicubi: si aut fieret extra vniuersum nūq̄ esset localiter nec diffinitive: nec aliq̄ alio mō: tamē esset in se quedam natura absoluta. Si queras etiam si habeat p̄tes separatas: Dico q̄ substantiales p̄tes habet: illas enī nō habet p̄ quantitatē. Si etia dicas: materia sic existens sine forma habet respectum ad deum ut conseruantem: saltē igitur habet aliquā formā cū relatio sit forma accituali. Dico q̄ ille respectus nō ē forma addita materie: sed idē realiter cum materia cū nō sit aliud nisi dependentia ip̄us materie a deo. Nulla aut creatura p̄t esse sine tali dependentia ad deū conseruantem. illa materia de entitate materie et de eius distinctione et separatione a forma diffuse tractatur a doc. s̄ dōcō: quare p̄ nunc nolo circa hoc diutius immorari. et hec de tertio articulo.

Quantum ad quartum articulum que est de distinctione materie ab eius potentia: primo p̄mittam triplicem distinctionem: secūdo ponā quadruplicem conclusionem. **Quantum ad p̄mū** sit ista p̄ma distinctio: q̄ potentia est duplex: quedā actiua: et quedā passiua. Potentia actiua dicitur q̄ est principium transmutandi alterū in quātū aliud. Potentia passiua ē principium transmutandi ab alio in quātū aliud: sicut habet quinto meta. **Secunda distinctio ē:** q̄ potentiale est nomē relatiuū: sicut hoc nomē simile: et ē concretum huius abstracti quod est potentialitas. Ab hac potentialitate est actiua denominatur principium quod dicitur potentia actiua. denominat etiam principium quod dicitur potens actiue. Si autē illa potentialitas sit passiua denominatur ab ea principium quod dicitur potentia passiua. Denominatur etiam principium quod dicitur potens passive: puta subiectū passibile. **Tertia distinctio sit ista:** q̄ cum potentia sit nō relatiuū: et omne relatiuū dicat aliq̄d preter relationem: s̄m augustinus septimo de trinitate: id potentia materie de qua ē sermo p̄t accipi vel p̄ fundamētū v̄l p̄ respectu fundamēti. Si at p̄ respectu ad hoc dupliciter: vel p̄ respectu aptitudinali qui abicit formam ad quā: vel p̄ respectu actuali q̄ supponit actū forme ad quem ē. **Quantum ad secūdū** sit ista p̄ma conclusio: Potentia accepta p̄ fundamētū nō distinguit aliquo mō a materia ex natura rei. hāc ostēdo sic: Idē a seip̄o realiter nō distinguit aliquo mō ex natura rei: s̄ mā ut mā et ut fundamētū: tal respectus ē idē realiter: sicut p̄ ex p̄cedē: s̄ et cetera. **Secūda conclusio sit ista:** Potentia materie accepta p̄ respectu aptitudinali nō distinguit realit̄ a mā: sic p̄: q̄ mā est simplr inseparabil̄ a tñ respectu: s̄ tē. S̄ p̄ h̄ ar̄ du. p̄mo sic: p̄mō ē ī p̄nto relationis: mā at ī p̄nto s̄be: s̄ distinguit realit̄ cū eē p̄nto sint imp̄mixte. Itē q̄cūq; sic se h̄nt q̄ vno p̄lifica alio n̄ p̄lifica illa v̄l dēt rea distinguit: s̄ mā et p̄nto aptitudinalit̄

Adhiscorum

sunt huiusmodi: quia materia una homini ma-
nens habet plures homini aptitudines: &
rē. Respondeo ad primum quod potentia apti-
tudinalis proprie non est de genere relatio-
nis nisi solum denominatiue et similitudina-
rie: sed est realiter in eodem genere cum materia.
Hic posset dici tenendo quod esset in genere
relatiōis: quod non est inconueniens quod ea que
sunt idē realiter: dum tamen distinguantur forma-
liter esset in diuersis predicamentis. Omnis
enī relatio creature ad deū ponit in ter-
tio modo relatiuorum: in quo non est inmutua de-
pendentia: ut patet quinto metaphisice. et tamen re-
latio dependentie creature ad deū ut cō-
seruantē est idē realiter cum creatura ut
habet videri in secundo sententiarum. Cui autem dicitur
quod essentie partium sunt impmixte posset dici
quod verū est formaliter non realiter. Ad se-
cundū dico quod maior est falsa. Essentie enī
diuina et essentie anime non plurificata attri-
buta in deo plurificatur et potentie in anima:
non plurificata identitate reali: sufficit er-
go ad hoc saluandū vnde formalis. Tercia
cōclusio sit ista: potentia materie ac-
cepta per respectu aptitudinali distingui-
tur aliquo modo a materia ex natura rei. I.
formaliter. hanc probatur per philosophum. 4° meta-
phisice. quod optio est de veritate apparatus ducit ad
hoc inconueniens: quod omnia erūt formaliter
ad aliqd vnde intelligere quod nullus respectus
est idē formaliter cum absoluto. Quarta
cōclusio sit ista: potentia materie accepta
per respectu actuali distinguitur realiter ab
ipsa. hanc sic ostendit: quicquid potest ab alio sepa-
ri: ab eo realiter distinguitur: sed potentia
materie sic accepta potest realiter a materia
separari: ergo rē. Maior est euidentis: sed mi-
nor probatur: quia omnis respectus actualis est rea-
liter separabilis cuius terminus est separabilis
realiter: forma autem quod est terminus talis respectus
est realiter separabilis a materia. patet &
et ipse talis respectus: et hoc de quarto princi-
paliter.

Quantum ad quintum arti-
culū quod est de distinctione priuationis a po-
tentia materie. Primo prout aliquid uti-
lia: deinde cōcludā aliquid necessaria. De

primo dictū primum sit quod priuatio forma-
liter nihil ponit. probatur huius: negatio
nihil ponit formaliter: sed priuatio est for-
maliter negatio & priuatio formaliter ni-
hil ponit. Maior patet: quia negatio est non
ens: ex 4. meta. Minor probatur: quia
priuatio est negatio in subiecto: et ibidem
vocatur negatio in genere. vnde nil addit su-
pra negationem nisi cōnotationē et p̄sup-
positionē subiecti apti nati. Illa autem cō-
notatio est extra cōceptum eius formale:
sicut est subiectum quod cōnotat. Secundū
dictū est quod priuatio in materia non est vna
tamen realiter. Probatur huius. Nam pri-
uationes multiplicatur habitibus: nam
quot modis dicitur vnde oppositorū tot et
reliqui: per topicorum: sed habitus siue forme
quod successiue existunt in materia sunt plures
realiter: & priuationes eis opposite.
Tertium dictū est quod priuatio materie est re-
aliter separabilis a materia. patet quod ter-
mini motus sunt impossibiles ex quo
to huius: et hoc verū est de terminis pri-
uatis: sed priuatio et forma sunt termini pri-
mi generatiōis: & in exite forma in mate-
ria priuatio istius forme separat a mate-
ria. Quartū dictū est quod priuatio est princi-
piū per accēs: tamen quod accidit materie que
est principium per se: tamen quod ad generatōem na-
turalem necessario perigitur: non ut aliqd
in existens generetur: quia enī non est in exis:
ideo non est principium per se: Tamen quod est ne-
cessario prequisita: ideo est principium aliqd
modo: sed per accēs. Primum scilicet quod non sit in
exis patet ex primo huius. Secundū scilicet quod sit ne-
cessario requisita patet ex hoc: quia aliter generatō non
esset naturalis: naturalitas enī rationis est
ex inclinatioe seu tendētia naturali sub-
iecti ad illā formā: quod sine priuatione esse
non potest. De secundo sit ista prima cōclu-
sio: priuatio quod est tertium principium in natu-
ra distinguitur realiter a potentia materie
accepta per subtracto. hanc probatur sic: Illa
quorum vnum realiter ab altero separat rea-
liter sunt distincta: sed materia quod est poten-
tia accepta per subtracto et priuatio sunt
homini: quia vnum ab altero realiter separatur
sicut patet ex tertio dicto: & rē. Secū-

da conclusio sit ista: *Privatio q̄ ē tertium principium in natura distinguit realiter a potentia materie accepta p̄ respectu aptitudinali.* Que hō sic pbatur: qz p̄uatio realiter sepat a respectu aptitudinali potētie: ergo realiter distinguit. Ans patet: qz in aduētū forme nouiter generate manet iste respectus aptitudinalis sicut p̄us: p̄uatio aut non manet respectu illius forme. ¶ *Tertia conclusio sit ista: Privatio q̄ ē tertium principium in natura distinguit realiter a potentia materie accepta p̄ respectu actuali.* hāc p̄bo sic: qz illa q̄ sic se habent q̄ ad vnus generationē corruptū aliud: et eōuerso realiter distinguūtur: sed sic se habēt p̄uatio et respectus actualis vel potentie in materia: ergo rē. Maior p̄r: et minor pbat: qz ḡnata forma generat respectū actualis: p̄uatio vero corrumpit: s̄z corrupta forma ē eōuerso. Ex his cōcludo correlarium: qz p̄uatio q̄ est principium tertium in natura distinguit realiter a potentia materie accepta omni modo.

Sed contra predicta arguit qz p̄uatio sit idem realiter qd potentia materie: qz si nō: tūc seq̄ret qz eēt q̄ttuor principia nature: cōsequēs est falsum et cōtra aristo. ergo et ans. p̄uatio cōsequētie: qz vt p̄r ex p̄cedentibus: p̄uatio ponitur principium p̄ accidens: tūz qz inest materie q̄ ponitur principium p̄ se: tum qz ad generatōem naturalem necessario requisita: vtrūqz cōuenit potentie materie. Patet ergo qz erit principium nature. § 4^m. si potentia materie a p̄uatione distinguit: p̄terea q̄ solum distinguūtur conceptibiliter: sūt idē realiter: sed p̄uatio et potētia materie sūt huiusmodi: ergo rē. Minor pbat ex p̄mo huius: vbi dicit qz p̄uatio et materia sūt idē subiecto: rōnā tñ rōe: et idē dicit esse de potētia materie. p̄terea oīs distinctio realis arguit duo extrema realia: sed p̄uatio nihil ē reale: ergo rē. ¶ Respondeo ad primū cum inferitur: § sunt quattuor principia nature: nego cōsequentiā. Ad p̄bationem dico qz vtrūqz

qz eorū competit potentie materie nō actuali s̄z aptitudinali patet de se: illa aut aptitudinalitas nō distinguitur realiter a materia: vt p̄sensū est: et ideo nō ponit in numerū cū materia: quare nō erūt principia nisi tria. Ad secūdū nego minorem: ad p̄bationem dico: dato qz materia: et potentia materie: et p̄uatio sunt idem subiecto: distinguūtur tamē rōne formali et reali modo p̄expósito: et per cōsequens plus q̄ cōceptibiliter. ¶ Ad tertium dico qz dato qz p̄uatio non fundet distinctionem realem: est tamē hec distinctio realis ex altero extremo: quod est potentia: que potest fundare relationem realem. ¶ Alr dicitur qz reale ē duplex: scz positiuū et negatiuum. Circūscripto enī omī intellectu adhuc ens negatiuum est distinctum ab ente positiuo. hoc aut mō p̄uatio est extremum reale negatiuum: et pōt fundare distinctionē realem negatiuā: vt in p̄posito. Alr potest dici: qz si velis restringere nomē distictionis ad extrema realia et positiua vtaris in proposito nomine non idēntatis: dicēdo scz qz p̄uatio et potētia materie sūt nō idē realiter. Et hec de 5° principali: et de primo p̄bificorum.

Explicit liber primus
p̄bificorum.
Sequitur secundus.

Philosophicorum

Quid que sunt que
dam sunt a natura: et. **Post-**
quam in primo libro determina-
uit de principijs intrinseci na-
ture: hic consequenter ostendit quod conside-
rare de talibus spectat ad philosophum naturam
le: et arguit sic: Quicquid habet rationem na-
ture est de consideratione philosophie naturalis: sed
materia et forma et privatio habent rationes
nature: ergo sunt de consideratione philosophie na-
turalis. **Propter** enim quod si naturalis de consi-
derare de natura tamen materia et forma et
privatio ut patebit possint dici natura:
oportet quod de his considerare habeat philosophia na-
turalis. **Respondit** autem. p. primo quod est natura
pro quo ponit tale divisionem: quod eorum
que sunt: aliquid quod sunt natura: alia propter ali-
as causas: ut per voluntatem vel arte: et expo-
nit se quod sunt natura dicentes quod nata sunt a
lia et plante et corpora simpliciter: ut ignis
terra et cetera. **Ex** quibus divisione assignat
philosophiam in naturalia et non naturalia di-
cens quod naturalia videtur differre a non na-
turalibus: quod omnia que sunt naturalia videtur
esse habentia in se principium motus et sta-
tus: sed non eodem modo: quod aliquid habent hu-
iusmodi principium secundum locum: alia vero secundum aug-
mentum et decrementum: quod alia non habent huiusmodi
principium secundum alterationes. **Exemplum** habet
habetibus principium motus: ut quatuor ele-
menta et corpora animata: et sic de alijs. **Secundo**
autem augmentum non habent nisi corpora vegetabi-
lia. secundum vero alterationem habent in seipsis prin-
cipium corpora composita et simplicia: artificia
alia vero ut lectulus non habent huiusmodi princi-
pium innatum. **Ex** his infert divisionem natu-
re dicentes quod natura est principium aliquid et
causa mouendi et quietandi eius in quo est
principium per se et non secundum accens. **Exponit** autem
non secundum accens: ut si aliquid sit medicus: si fiat
sibi causa sanitatis: sed tamen non est per se: quod non
secundum quod sanat medicinam habet. **Non** enim sana-
tur in quantum medicus: sed in quantum infirmus.
Accidit enim eundem sanari et esse medicum.
Aliud videtur aliquid a seipso: quod aliquid si
seipsum sanat medicus sed alium. **Dicit** ergo
natura esse principium motus eius in quo est

per se non secundum accens ad beatitudinem artis: quod licet
ars possit esse principium huiusmodi: quia
medicus per seipsum sanare: hoc non est per
se sed secundum accens. **Notandum** quod ea que sunt per se
sunt necessaria: et sunt semper talia: quicquid se
parari contingit non coniungitur per se sed per
accens: accidit ergo medicine quod sit prin-
cipium motus eius in quo est cum contingat
hec diuidi. hec autem non est in natura: naturaliter
enim non contingit quod unum sit leue et per huius-
modi leuitatem aliud moueat sursum: sed quod
libet quod mouet naturaliter sursum mouet
per formam leuis que est in ipso. **Deinde** osten-
dit philosophus quod est habere naturam dicens quod illa
habent naturam quecumque habent huiusmodi princi-
pium. **addit** autem quod omnia hec sunt suba: nam
tam huiusmodi natura quam natura suba est. **Et** ne
quis crederet quod omnis natura esset eodem
modo suba: subdit quod natura spiritus est vel subie-
ctum quoddam quantum ad materiam. vel
est in subiecto quantum ad formam. **Cōse-**
quenter ostendit. p. quod non oportet demonst-
rare naturam esse: quod manifestum est quod multa sunt
naturalia: ergo manifestum est naturam esse.
Manifesta autem et per se nota non sunt demon-
stranda: quod per se notum non potest demonstrari
nisi per aliquid minus notum. **Demonstrare** autem
manifesta et nota per inmanifesta est non po-
tentis iudicare quod est cognitum et incogni-
tum propter seipsum et quod non. **Notandum** autem quod
de re simplici quod potest dupliciter fieri: una
est an sit: alia quod sit: questio autem quod est pre-
supponit questionem si est: nullus enim inue-
stigat quid est nisi presupponat ipsum esse. **Ar-**
guitur. p. inuestigat quod est natura: non tamen proba-
uerat naturam esse: id autem ridiculum est tempta-
re de natura demonstrare si est: cum sit mani-
festum ipsum esse. **Notandum** insuper quod volens
probare per se nota et manifesta per inmani-
festa: signum est quod non possit discernere quod
sit per se notum et quod non: id huiusmodi homines
nihil intelligunt: sed solas voces comprehendunt
dunt et rationes quod non. **Quia** autem hoc multis
contingat ostendit. p. **Ita** aliquid cecum syl-
logizare potest de coloribus: et quod cecum natum
a naturitate impossibile est habere scientiam co-
lorum: necesse est huiusmodi cecum apprehendere
solas voces: nihil autem intelligere de re.

Notandū autē qd cā qre cec'a nativita
te nihil de colorib' intelligit ē qz defici-
ente sensu necesse ē deficere sciaz: q' fm
illū sensū ē: vt habet declarari primo po-
sterior. pōt ergo cec' ap' hēdere voces
et rōes nom et syllogizare de coloribus
nihil tñ intelligit de his q' dicit: nec scit
et qd ē p se notū in natura colorū. Et qz
qz multi fm intellectū sūt similes cec':
et nō apprehendūt nisi solas voces: idō
nō pnt intelligere qd in naturis rerum
est p se notū et quid nō. **C**irca diffini-
tionē nature in q' dicit q' natura ē pnci-
piū morus et quietis rē. Notandū natu-
ra ē pncipiū passiū nō actiū: et p hoc
naturalia differūt ab artificialibus: qz i
naturalibus pncipiū passiū hz incli-
ationē determinatā ad formā. In artifi-
cialibus nō sic: s'z ibi inductio forme vel
est cōtra naturālē inclinationē materie:
vt patet in edificijs et erectōibus: qz est
cōtra inclinationēz grauiū q' ponatur sur-
sum vel saltē materia ē in potētia inme-
diata et nutra ad formas artificiales.

Cōtra qz natura mag' dicit de forma
q' de materia: forma autē hz rōem actiū.
B' natura vt dicit pncipiū passiū mo-
tus dicit de materia et forma: qz licz for-
ma habeat rōem actus: sic q' p eam res
habeat esse actus: p eādē tñ ipa res ē re-
ceptiua passiōis cōsequētis formā. Exē-
plū p eandē formā q' hō ē hō ē recepti-
uus risibilitatis: et p eandē formā q' gra-
ue ē graue: et leue leue: cōuenit eis tal-
vel talis motus: Sic etiā differt a violē-
to naturale: qz violentū ē id cui' pnci-
piū ē extra nō pferente vim passōis: ita q'
ly passō d'z cōstrui cū ly cōferēte vim et nō
cū ly pncipiū extra: vt sit sens' i'pō pas-
so nō cōferēte vim. Cōfert autē passū vim
nō sp actiue: s'z dispositiue et inclinatiue
qñ scz hz naturālē inclinatōem et dispo-
sitionē ad formā inducēdā: qd nō ē vez
de violēto: vt cū lapis ferē sursum. **N**otā-
dū tñ q' nā aliqñ p' etiā ē pncipiū mo-
tus actiue ad rem: vñ graue. vt lapis ac-
tiue tendit deorsū. et seipm al' mouet: de

quo septimo et octa. h'. Sic ergo p' qz
natura ē pncipiū mor' p se vel incliat
aliqñ dispositiue v' etiā actiue. Dicitur
etiā p'io. i. pncipalit' ad vñiam forma-
rū accētalū: oēs enī forme accētales sūt
quasi instrumēta formarū substantialium:
ppter qd i nulla actōe nec in aliq' motu
ad formā subalē: forma accētal' p' ēē pnci-
pale pncipiū f instrumētale et dispo-
sitiū. **A**lteri' forte dubitaret aliq's:
qz i diffinitōe nature supflue addat nō
fm accētu: qd enī est nō fm accēis: vñ
dē ēē p se: et cōuerso. **D**ōm q' hec se
hnt p ordinē nō fm accēis p se et primo:
In plus enī ē nō fm accēis q' p se. **I**llō
est enī p accēis: qd est indeterminatū. **A**l-
bi enī sit ex dulci p accēis: qz nō magis ē
ex dulci determinate q' ex amaro. Si er-
go accipiat p accēis ppe album nō sit ex
nigro: vel ex suo p'io p accēis. **D**etermi-
nate enī generatōes sūt ex cōtrarijs: nō
enī p' fieri p'riū nisi ex cōtrario. **E**x dulci
aut sit albu p accēis: qz vt dcm ē non ha-
bet albu q' determinate fiat ex dulci v' a-
liquo alio sapore. **S**z licet albu nō fiat
ex nigro p accēis: si ppe accipiat p accēis
dēs: nō tñ sit ex nigro p se: s'z p se loqu'
albu i actu sit ex albo i pōi. **E**x qz albu
in pōi sp ē pūctū nigro vel alicui colo-
ri medio ex pōi albu sit ex nigro: vel ex
colore medio. **I**n plus ergo ē nō ēē per
accēis q' ēē p se: qz qd ē ex pōi p' ēē nō
p accēis: nō tñ d'z ppe ēē p se. **E**t sicut nō
p accidens est in plus q' per se: sic per se
est in plus q' primo: qz sufficit ad hoc q'
sit p se q' sit causa propria: sed ad ēē p'io
mo oportet q' sit pncipalis. **C**um ergo
ait p'us q' natura est pncipiū motus
et quietis eius in quo est non per accēis
sed per se et primo: **A**ult dicere q' ē hy-
lusinodi causa determinata propria et pnci-
palis. **N**otandum insuper q' p'us
non intelligit q' natura sit pncipiū mo-
tus in quolibet respectu cuiuslibet speci-
ei motus: sed in aliquibus est pncipi-
um mor' local': vt i grauib' et leuib'. in
aliqb' augmētī: vt i vegetabilib'. et sic d'
alijs. **A**n nō omnia graua et leua mo-

Handwritten marginal note:
In plus ergo ē nō ēē per
accēis q' ēē p se: qz qd ē ex pōi p' ēē nō
p accēis: nō tñ d'z ppe ēē p se.

Philosophicorum

naturae motu augmēt: nec etiā oīa mouē
tur motu alteratōis: vt corpa celestia.

L. II.

¶ Ident aut natura et sub

stantia eorū q̄ na^l. ¶ Post q̄. p. inue
stigauit qd sit natura: i pte ista ondit q
materia et forma et puatio vnt dici natu
ra. Et pmo pbat hoc d materia sic: Ills
qd ppetuat in reb⁹ nālib⁹ ē eaz suba et
natura: s; hoc ē mā. q̄ tē Minorē pbat
ex testimonio antiquorū dicens q̄ antiq̄
pbi quodlibz horū elemētōz qd dicebāt
alioz materiā dicebāt eē ppetuā. Non
enī ponebāt in ipis elemētis eē mutati
onē ex seipis: qz nō ponebant ea fieri ex
seinuicē vel ex alijs: s; alia ab elemētis
dicebāt fieri et corūpi infinities. patet
ergo dōm eē q̄ vno mō natura vī sic pu
ta subiectiua materia vniuscuiusq; ha
bentiū in seipis principium motus.

¶ Consequenter pbat formā eē naturā
qz nihil habet naturā suisipius nisi ha
beat spēm et formā fm ratōem et diuisi
onē q̄ forma distinguētes vnā rē natura
lē ab alia dictū qd ē vnū qdqs tale: vt
quid ē caro: aut os: sic q̄ forma et spēs ē
illd p qd aliqd vī natale qre ipa ē maxi
me nata. ¶ Dicit aut. p. q̄ alio mō dicit
natura d forma q̄ d mā: cū forma sit ens
sepabile ab ipa fm rōem et diffinitionē.
qz dicit qd in actu: materia d qd in po
tentia. Id aut ex his ē scz cōposituz nā
quidē nō est sed a nā. Forma igitur est
magis nā q̄ mā: qz vnūq; cū sit endes
lechia vel ens i actu qd hz p se formam
est magis tale q̄ qd ē in potētia qd ha
bet p materiā. Item pbat hoc idē. p. di
cēs q̄ mutatiō nālis puta gñatio ē dicta
natura: qz ē via i naturā. i. formā: q̄ po
tissime forma ē natura: qz ppē vnūq; tale
vt illud magis. ¶ Notandū q̄ illd
nomē nature nō puenit gñatiōi nisi val
de large: qz. s. via i naturā. ¶ Aut gñati
o dicat nā ondit: qz denomiāt a termi
no ad quē vt a forma: qd ondit p dñiaz
quō hz ars ad naturā: ideo dicit q̄ gene
ratio non dicit quēadmodū medicatio.

¶ Nam medicatiō nō ē via i medicinā: sed
in sanitatē: et sic denomiāt a termi
no ad quē vt a forma: qd ondit p dñiaz
quā hz ars ad naturā: iō ē q̄ gñatio nō
dicit quēadmodū medicatiō. nā medica
tio nō ē via i medicinā s; i sanitatē: et
sic denomiāt a termiō a quo: nō a termi
no ad quē. Medicatiōē enī necesse est
esse a medicinā: nō i medicinā: s; natura
.i. gñatio nālis nō sic se hz ad nām l ad
formā: qz sp denoiāt a forma ad quā va
dit. ¶ Pro quo sciēdū q̄ qz cōsideratio
naturalis ē circa motū factōes naturales
potissime cōsiderātur vt hnt rōem mo
tus: et iō suscipiūt denoiatōem a forma
et a termiō ad quē. Et iō cū nālis gene
ratio dicat nā eo q̄ hēat hāc denomiati
onē a forma et a termiō ad quē: qz for
ma potissime dicat natura. ¶ Notadū
insup q̄ licet nālia agāt mota: ars tamē
agit imobil. Factōes igit naturales licz
siderēt p modū mot: factōes tñ fm ar
tē pnt accipi p modū act. Et qz actōes
denominātur a pñci⁹ a q̄: factōes fm ar
tē vt plerūq; nō denoiāt a forma quaz
inducūt: s; ab arte a q̄ sūt: vt medicatio
ab arte medicine: nō a sanitate. Edifica
tio ab arte edificadi: nō a domo. ¶ Si v
traq; denomiatiō sit possibilis: qz sic dici
mus q̄ medic⁹ medicz: sic dicere possum
mus q̄ sanet: et sicut dicim⁹ q̄ edifica
tor edificet: sic dicere possum⁹ q̄ domifi
cat: vidēt tñ magis pueniēs tales facti
ones denoiari a pñci⁹ a q̄ q̄ a termiō ad
quē: qz fm q̄ hmoi magis vidēt pside
rari vt sūt actōes q̄ vt sūt mot. ¶ Con
sequēter ondit. p. q̄ puatiō p̄t qdāmō vi
ci nā dicēs q̄ forma nā dupl^r ē. dicitur
enī de forma cōpleta et de priuatione.
¶ Pro quo notandū q̄ priuatiō p̄t dici
forma et natura dupliciter: tum qz semp
est annexa forme vel nature. ¶ Nunq̄ enī
priuatiō vnus cōtrarij est nisi sit annexa
forme alterius: tum qz in suo intellectu
includit formam. Semper enī in non
facere intelligitur facere: et in negatiōe
d⁹: vt dicitur circa finem secundi elēco
rum.

Capitulum III.

Quoniam autem determinatum est

et postea per ostendit, quod materia et forma et privatio dicuntur naturalia. ex quibus haberi potest quod spectat ad naturalem considerationem de ipsis. In parte ista ostendit hoc id ex omnibus quae habet naturalis ad mathematicum. Intendit autem talem rationem. naturalis differt a mathematicorumque mathematicus considerat formam propter materiam sensibilem. Naturalis vero considerat formam in materia sensibili habet considerare de materia et forma: igitur spectat ad naturalem tam de materia quam de forma. Genaeque per omniam in naturalem et mathematicum. Et primo ponit rationes probantes mathematicum non differre a physico sic: Corpora physica id est naturalia habent plana. id est superficies: et forma id est soliditates et longitudo. id est lineas et puncta: de quibus intendit mathematicus: sed scientie considerantes de eodem sunt eadem: et non differunt: igitur mathematica et naturalis sunt eadem: quod eodem considerant. Item astrologia autem est altera a naturali: aut est eius pars. non videtur autem quod sit altera: cum de eisdem sit physicus et astrologus: patet: quod si physici est considerare quod est sol: et quod est luna: nullum est inconueniens quod ad physicum pertinet consideratio accidentium quae se insunt soli et lune. Cuiuscunque enim est considerare subiecta: est considerare accidentia subiectorum. Si ergo physicus considerat de sole et luna: habet etiam considerare de motibus et eclipsibus eorum. Et quod de talibus considerat astrologus: ergo est de eisdem physicus et astrologus: quare videtur quod mathematica saltem quo ad illam partem quae est astrologia non differat a physica. Consequenter soluit philosophus dictas rationes. Solutio autem omnium dictarum rationum in hoc consistit: quod licet de eisdem considerat naturalis et mathematicus: non tamen eodem modo: id est de his scilicet lineis et huiusmodi negotiis mathematicus: non tamen ut unumquodque illorum est terminus corporis physici. nec etiam accidentia solis et lune speculantur mathematici in quibus

tum accidunt corporibus existentibus talibus. id est existentibus naturalibus. Non mathematicus abstrahit per considerationem a talibus corporibus. Considerat enim quae sunt abstracta a motu: et huiusmodi consideratio quantum ad veritatem nihil differt. Quia enim est consideratio mathematicorum: ideo subdit quod non sit mendacium abstrahentium. Dubitaret forte aliquis: an physicus differat ab astrologo: et videtur quod non: motus enim non potest considerari propter motum: quia tunc aliquod consideraret propter seipsum. Cum ergo ad astronomum pertineat considerare de motibus planetarum: videtur quod astronomia non sit abstracta a motu: et per consequens est naturalis. Dicendum quod astronomia magis appropius quatuor naturalis physice quam quicunque alia scientia pure mathematica: non tamen est eadem scientia astronomia et physica. nam licet utraque sit de motibus planetarum: non tamen est hoc eodem modo: quia physica magis est de dictis motibus ut mori sunt. Astronomia vero est de talibus motibus ut in eis sunt velocitates et tarditates repitur maior et minor distantia planetarum adinuicem. Considerat ergo astrologus de huiusmodi motibus non secundum rationem motus: sed ut in eis repitur ratio quantitatis: ita quod astrologus considerat de quantitate ipsorum secundum velocitatem et tarditatem. Naturalis vero: ut ait commentator considerat de naturis eorum secundum quod mobilia sunt corpora physica. Aliter posset dici quod astronomia non est pure mathematica: ut dicitur in secundo capitulo prime partis huius compendii. Aliteri forte dubitaret aliquis: utrum differat quantum ad veritatem consideratio abstracta et non abstracta. Et videtur quod sit mendacium: quia si res se habet ad eam: ita ad veritatem: et meta physice. Quae ergo non sunt abstracta secundum se non sunt eadem abstracta secundum veritatem. Mathematica ergo cum non sit abstracta secundum esse: non considerabitur ut abstracta considerabitur ut non sunt: falsus ergo erit intellectus. Dicendum quod duplex est abstractio. scilicet per se ipsa et diuisiua. Prescisiua est quam intelligitur hoc sine hoc: ut si intelligatur animal non intelligendo hominem vel materiam quantum ad non intelligendo materiam sensibilem: et huiusmodi abstrahentium non est mendacium. Alia est

Supra
dicitur
et ibi

Abstrahentium

Abstrahentium diuisiua: qñ scz hoc intelligit
nō inesse illi: vt intelligere animal non
in esse homi: et hoc mō abstrahentium ē
mendacium. Mathematica ergo abstra-
hit primo modo et non secūdo mō. Cū
ergo dicitur sicut se habet res ad eē rē:
est intelligēdū q res nō est intelligēda
modo repugnantī sue nature: vt abstra-
hendo secūdo modo nō sūt primo mō.
Consequēter ostēdit. p. alia ratiōe q pbi:
ei est considerare materiā et formā: et
hoc sic: Ars imitat naturā: sed eiusdem
sciētie vel eiusdem artis est considerare
speciem et materiā: vt artis medicine
est cognoscere sanitatem tanq formā
et colerā et flegma tanq materiā in qui-
bus ē sanitas. pari ergo ratione et natu-
ralis philosophiē est agnoscere vitasq
naturas scz materiā et formā.

Ca. III.

De Determinatis autē his.

Postq. p. determinauit de causis
intrinsicis: hic cōsequenter determinat
de omnibus causis: scz tam intrinsicis q
extrinsicis. dicit ergo q his determina-
tis cōsequēter ē inquirendū de omnibus
causis rez naturalium: qz hoc negotiū
est sciendi grā. Scire enī vnumquodq
opinamur cū eius causas agnoscimus.
Dicit igit q vno mō dicitur causa ex quo
aliquid fit cū insit qñtū ad cām materiā
lem. Alio mō dicitur causa forma: que est
species et exēplum. Hec autē ē rō ipsius
qz quid erat eē: qz scz a forma sumit pñ-
cipaliter diffinitō. Notādū q forma pñ-
cipaliter tripliciter: vno mō vt dicit esse: et
sic dicitur spēs. Alio mō vt ē rō generā-
di sibi simile: et sic dicitur exēplū vī para-
digma. Alio mō vt ē ratio intelligēdi
et sic dicitur q quid erat esse. i. quiddi-
tas. Amplius dicitur causa efficiens vt
de eo qd ē: vñ primū principū mutatio-
nis et quietis vel quod ē causa cōsiliās:
vel vt ē cā pñ filij: et vniuersaliter faciēs
facti. Notandū aut q causa pñ accipi
dupliciter. Primo qz qdā est principal-
Quedā secūdario coadiuuās. Secūdo

pñ distingui causas: qz quedā ē vniuersa-
lis: quedā pñculari. Quātū g ad cāz
principalē et secūdariā ait An primū
principiū aut cōsiliās ita q p primū pñ-
cipiū intelligat cām principalē: p cōsili-
ās aut coadiuuāt et secūdariā. Quā-
tū vñ ad causā vniuersalē et pñcularē
ait pater et faciens: faciēs enī est vniuer-
salior causa q pñ. Deinde dicit. p. q
ad huc se habet causa quēadmodū finis
Hec autē est cā cā alia sūt: vt sanitas ē
finalis causa ambulandi. Sūt igit quat-
tuor cause p se. Deinde ponit. p. q eius-
dem rei pñt esse plures cause in diuersis
generibus cārum: vt statuiticus et es sūt
cause statue: scz efficiēs et materialis.

Consequēter dicit. p. q quedam sūt
sibi inuicem cause: vt laborare ē causa sa-
nitatis: et sanitas ē causa laborandi: sed
non eodē mō: sed sanitas ē causa sicut fi-
nis: et laboratio ē causa sicut principū:
vñ motus scz efficiēs. Deinde dicit q
idē pñt esse causa cōtrariōz alr et aliter:
vt nauta p sui pñtiā ē cā salutis: et p sui
absentiā ē cā submersiōis. Postis
speciebus causarum: consequēter. p. po-
nit eorum mōs dicēs q modi causarum
sūt multi. Nā in eadē spē causarū est di-
uersitas mōz. qz causa pñt accipi vt cō-
mūis et propā. vt medicus est causa sa-
nitatis: et artifex ē causa cōmūis. Et si-
cut in genere cause efficiētis repit cō-
mūis et pñcia: ita in gñe cause format-
Notandum etiā q causa cōmūis et pñ-
cia dupliciter accipi possunt: vel scdm
causalitatem: vel fm pñcationem: vt sol
est causa cōmūis respectu virtutis pul-
lulatiue in planta fm causalitatem: et ar-
tifex respectu medici fm pñcationem.
Dicitur autē sol causa cōmūis respec-
tu plante: qz ad plures effectus se extē-
dit. Postea ponit. p. aliā combinatio-
nem causarum dicēs q quedam sūt cau-
se p se et quedā p accidens: vt statuā fa-
ciēs est causa p se statue et policle-
accidens: qz accidit statuaz facienti policle-
rum esse: et sicut policle- ē cā p accidens:
ita vñ ad policle-: vt homo et animat

Alfred
Ordway

Q. 14

Ernst
Huttenlocher

7

三

John
P. M.

On

2

Philosophicorum

p ipm h: q ponitur totalis causa ei: r p idē p: pbari q n depēdet ab ipo b eēn-
tialiter: qz bz eē sufficiēt p ipm a qd po-
nitur cā totalis: q ipm c nec dependet ef-
fentialiter nec ab a nec a b: qd ē offi-
no extra rōem. Sed illa rō nihil facit cōtra
secundā cōclusionē: qz cause alteri ordi-
nis r totales nō supflunt qit rōe ordi-
eēntialis oīs simul requirunt: r sūt alte-
rius rōis: qd nō ē in pposito.

Quantū ad secūdū articlū
pīcipalē videndū ē an finis causa sit ef-
ficient: et maxime causa. Pro cui? de-
claratōne pmo pmitā aliquas distincti-
ones. Secūdo ad qstionē respondebo.
De primo sit illa pma distinctio q finis
est duplex: vt habetur secūdo de anima.
s. finis cui? et finis quo. Dicit aut finis
cuius ipm obiecti qd p opatōem attingi-
tur: vt dō q attingit a bonis p opatōem
intellectus et volūtatis. Sed finis quo
dicit ipa opatio q obiecti attingit: puta vo-
lūto vel intellectio. ¶ Secūda distinctio
q finis cuius aliqū p opatōem in esse p-
ducit: aliqū nō s p supponit. Exēplum
pīmi de forma naturali: q p motū vī ge-
nerationē pducit. An s. metaphi. ca. d
natura dī q finis gnatōis ē forma: r il-
le finis ē obiecti qd attingit actione trā-
seūte: p quā pducit in esse. Exēplū se-
cūdi dō: et ille finis ē obiecti qd attingit
opatōe imanēte: puta p actū intellectus
et volūtatis. ¶ Tertia distinctio sit illa:
q ponit ab Aulcenna. 4° metaphi. c. s.
q res dī causata dupliciter: qz res aliqū
est causata i causalitate: aliqū in eē suo.
pīmo efficiēs habet rōem causati re-
spectu finis nō qntū ad suū eē pz: s qn-
tū ad cālitatē. Secūdo aut ē causata for-
ma seu cōpositū qntū se ad suū esse.

¶ De secūdo dico ad qōis pte affirmati-
uā q pz p pīm hīc et s. meta. dicētes: q
finis ē cā efficiētis. Cōmētator etiā dī:
q ē maxie cā: Et auicē dī: q si d vna:
queqz cā eēt aliq scia: illa q de fine eff:
eēt nobilior. Est ergo ille ordo i causis:
q finis pmo venit i mēte agētis sub ra-
tione boni et appetibilis: agēs aut mo-

tū a fine pducit formā: q pducta eōca-
materie: r vltimo sequit: q materia su-
stentat formam.

Sed contra predicta arguit
et primo q finis nō ē causa: qz vī ē cau-
sa fm q ens: vel fm q nō ens: nō secū-
do mō: qz nō ens nulli? ē cā: nec pmo:
qz finis nō ē cā nisi fm q mouet efficiēs
ad agēdū: s q finis ē: nō mouet effici-
ens: sed cessat a factōne: q rē.

Secundo arguitur sic: q nō
sit cā efficiētis: qz sic seqrent duo incon-
ueniētia. pīmū q idē respectu eiusdē
eēt cā et cātū: qd patet ex hoc: qz etiā ip-
sū efficiēs ē cā finis: sic eōuerso: vt ha-
bet in textu. ¶ Secūdu inconueniēs est
q in demonstratōe eēt circulus: qd pz sic.
qz demonstratio ppter qd ē p cām: cū er-
go efficiēs sit cā finis: poterit p efficiēs
demonstrari finis. Si etiā finis sit cā effi-
ciētis: q p finē poterit demonstrari: et sic
erit circulus.

Tertio arguitur sic: q finis nō
sit maxime causa: qz cause intrinsece sūt magis cau-
se q extrinsece: s finis nō ē cā intrinse-
ca: q rē: Cōsequētia pz: qz materia r for-
ma q sunt cause intrinsece magis viden-
tur pferre ad eē rei q cā extrinseca.

Ad ista argumenta respon-
deor: ad pīm dico q finis ē cā fm q est
ens in mēte artificis: sic enī mouet agēs
tem in rōne diligibil. Ad secūdū de pī-
mo inconueniēte dico q non ē inconueni-
ens idē esse cā et causatū cālitare diuer-
simode dicta: tū i eodē gēne cālitatē ē im-
possibile. An efficiēs ē cā finis: r p con-
sequēs prius in rōne cause efficiētis: si
nis aut ē cā efficiētis: r p pīs pōr i rōne
finis. De secūdo inconueniente dico:
q nō ē circulus in demonstratōne qn nō
est vtrobiq idē genus demonstratōis:
qd nō ē in pposito: qz sicut cā ē equoca:
ita et demonstratōes. Ad tertium cu-
dicit q cause intrinsece sūt magis cau-
se: dicendū q falsum ē: qz illa q est pma
causalitas oīm ē verior: tū ē causalitas

finis: qz oēs alie causalitates dependēt a fine: vt dñm ē. Unde verū ē qz effectus dependet a causis intrinsicis immediatis et p̄p̄inquis: nō tamē magis simplr.

Quantum ad tertium articulum principalē scz de dñia causē i actu et in potentia dicit. p. h. et in quinto metaph. qz causa in actu et effectus in actu simul sūt et nō sunt: nō de cā et effectu i potentia. Ad cuius evidentiāz dico tria de mente doctoris subtilis in quinto metaph. Prīmū est qz illa dñia inter causam in actu et i potentia respectu effectuum p̄portionabiliter acceptorū nō ē accipienda q̄ntū ad ipsas relatiōes cause ad effectum: qz sic simul ē causa in potentia et effectus in potentia: sicut causa in actu et effectus in actu. Nam omnia hec referūtur vno genere relatiōis. scz secundo modo. Sz veritas huius dicti attendenda ē finē fundamenta relationis vt sit sensus qz relatio cause in actu et effectus in actu non potest fudari nisi i ente in actu: et ideo simul sunt et non sunt sicut relatiōes: ita et fundamenta earūz. Sed relationes cause in potentia et effectus in potentia non requirūt fundamenta in actu: et ideo nō optet fudamēta eorūz si ē esse: licet relatiōes simul sint: quia non optet enī simul esse edificatorē et edificabile: qz edificabile p̄t esse in mēte i potentia. Secundū dictum est qz ista dñia non est intelligenda de fundamentis relationum in quātum fundamenta sunt: qz sicut sunt vtreqz relatiōes vtriusqz simul sunt et non sunt: ita fundamenta in quantum fundamēta sūt: cum sine ill' vt sic non sint relatiōes: Sed est intelligēdum de fundamentis comparatis ad existentiam: qz in causa et in effectu i actu si vnū fundamentum existit et aliud: nō sic aut de causa in potentia et effectu.

Tertiū dictū qz ista dñia non est intelligenda de fundamentis absolute: sed acceptis sub relationibus. Non enī sequitur qz si vnū fundamentum existit: scz cause in actu qz effectus existat: quia fundamentum actu absolute potest esse sine

relatione: sed si fundamentum in actu sub relatione existat actu: tunc etiam fundamentum effectus sub relatione effectus in actu existit in actu: non sic de causa i potentia respectu effectus in potentia.

Sed contra predicta arguitur et videtur qz causa particularis et in actu non sit simul cum effectu particulari et i actu: qz si sic: ergo in principio motus cessat motus. consequens est euidenter falsū ergo et antecedens. Probatio consequentie: qz habitibus p̄sētibz cessat motus: ex p̄io de generatiōe. Accipiat qz aliqz efficiens p̄ motum: certū est qz in principio motus est efficiens in actu: ergo ē effectus in actu: sed existente effectu in actu cessat motus: ergo cessat motus i principio. Preterea mouens ē naturalit̄ prius moto: vt dicitur quarto metaph. ergo potest esse sine illo: sicut prius potest ēē sine posteriori: ergo causa in actu sine effectu in actu. Preterea scitum in actu ponit scientiam in actu: sed scitum in actu potest esse scientia nō existente in actu: qz cā i actu p̄t ēē sine effectu i actu. Probatio minoris: qz in tertio modo relatiōis referuntur vbi nō est mutua dependentia: quia scientia dependet a scito et nō eodē uerso. Preterea deus est semper causa in actu: si igitur causa in actu et effectus in actu simul sunt: sequitur qz effectus ip̄s fuisset in actu: et sic mundus fuisset ab eterno: quod ē falsum et hereticum. Quasi semper sit causa in actu patet: quia si nūc semper fuisset causans in potentia: et postea in actu: et per consequens fuisset mutatus. Ad primum dico qz consequentia nō valet: Ad probationem dico qz eodem modo quo agens p̄ motum est i actu effectus est in actu modo p̄exposito: sed dum motus est ip̄m agens non est causa in actu facti esse vsqz ad vltimum: accipiendo tamen effectum respectu cuius est mouens in actu: ille effectus est in actu: scz ip̄m fieri: qz dum mouet non ē cā in actu nisi ip̄s fieri: sed i vltimo ē cā in actu facti esse: et tunc effectus et causa simul sunt et non sunt in actu. Unde si

Or

tuo

cui

ap̄m

causa est in actu in fieri simul verit effectus
in actu in fieri: si causa est in actu in facto
esse: erit similis effectus in actu in facto esse.
Quoniam ergo dicitur quod habitibus presentibus cessat
motus: dicendum quod presente habitu
scilicet effectus in facto esse cessat motus et non
aliter: sic autem est tantum presentis in fine mo-
tus et non in principio: vel in via ad ter-
minum ad quem. Ad secundum dicitur quod 4
meta. dicendum quod mouens est simul na-
tura cum effectu accipiendo ita ut sunt sub
relationibus modo predicto: tamen res sub-
iecta mouens est prior natura re in qua su-
datur relatio effectus: presentis autem loquitur de
fundamentis non de relationibus. Quoniam
est autem quod differentia illa attendenda est non
de fundamentis absolute: sed ut sunt sub
relationibus. Ad tertium dicendum quod
scitum in actu et scientia in actu sunt
et non sunt: et cum dicitur quod referuntur ter-
tio modo: dico quod falsum est nisi accipien-
do scientiam in actu et scibile non autem
scitum. unde accidit scibili quod sciatur: quod
intelligendum est de re subiecta: scilicet de la-
pide vel de ligno: hoc tamen non obsta-
re scibile in quantum scibile finem se et essentia
aliter referuntur ad scientiam in potentia
et scientia in potentia: et scibile in pote-
tia simul sunt et non sunt. Nec accidit sci-
bili ut sic quod sciatur in potentia. Accidit
tamen lapidi quod sciatur: sicut accidit io-
hanni quod sit pater: non tamen accidit patri
quod sit pater. Quoniam sicut scientia in potentia
essentialiter dependet a scibili in poten-
tia: ita e converso: et sicut scientia etiam in
actu dependet a scito in actu: ita e conuer-
so. Probatio huius: quia scibile non est sci-
bile nisi quia eius potest esse scientia. nam
si esset scibile et eius non esset scientia in
potentia: esset scibile et non scibile: er-
go in ratione scibilis ut scibile est inclu-
ditur scientia in potentia ut inum per se
correlativum. Ad quartum de deo ne-
gatur antecedens: quia deus semper fuit:
non tamen fuit semper causa in actu. Quoniam
dicitur quod tunc esset mutabilis: dico quod non
valet: quia agens voluntarium cuiusmodi
deus est voluntate antiqua non mutata po-
test causare quando placet sine mutatio-

ne sui. Exemplum: si vellem modo me feri-
bere cras: et per actum voluntatis ponere
scripturam in esse: ita ut quod voluntas mea
qua hodie volo librum esse cras scriptum
liber cras produceretur in esse ibi nulla es-
set mutatio ex parte mei: sed solum ex pre-
sentis libri. producti de non esse ad esse: sic deus
ab eterno voluit res esse pro tempore: ita
quod per illam volitionem qua ab eterno vo-
luit res temporaliter produci ipse res sunt tem-
poraliter producte nulla facta mutatione
ex parte sui: sed solum ex parte rerum pro-
ductarum de non esse ad esse: de quo magis
habet videri in theologia.

Ca. V.

Scitur autem fortuna.

Postquam determinavit de cau-
sis per se: hic consequenter de-
terminat de fortuna et casu que sunt cause
per accidens. Circa quod possit dubita-
ri: utrum de casu et fortuna que sunt en-
tia per accidens possit esse scientia: cum
scientia sit de necessariis: de quo vide 6
meta. c. 2. Dicendum quod de corruptibi-
libus et de contingetibus potest esse sci-
entia in quantum de his formari possunt in-
corruptibiles et necesse rationes. Dicit er-
go. p. quod quidam credunt nihil esse fortu-
nam et casum et nihil fieri a fortuna et casu:
sed quecumque nos dicimus esse casum
aut fortuna omnium illorum dicunt esse ali-
quam causam determinatam: ut venien-
di a fortuna in forum et inveniendi debi-
torum quem volebat: et antequam veniret ad forum
non est opinatus eum inuenire: huiusmodi veni-
endi vel inveniendi causa determinata est
venientem velle emere. Sicut autem et in alijs
que dicuntur fieri a fortuna semper est acci-
dere aliquam causam determinatam: sed non
fortuna: fortuna enim nullus est causa.
Posset autem finem commentatorum sic formari
respondere: Cum fortuna videatur esse de genere
causarum si fortuna esset aliquid esset alicuius
causa: sed nullus est causa: ergo nihil est.
Hanc opinionem improbat. p. dicens: quod
multa sunt et fiunt a fortuna et casu que
non ignorantur: quoniam est inferre unum
quodque talium in aliquam causam eorum que sunt

Id est in aliquam causam p se: sicut dicit ratio antiqua destruens fortunam et casu hoc tamē nō obstat: qz scz vnumquodqz est reducere i causam per se. Alia eorum que videmus dicūt omnes esse a fortuna: alia autē nō a fortuna. ¶ Pro quo notādū qz omne per accidēs reducitur ad per se. Illud dicitur esse per accidēs quod est per aliud. Tunc queram de illo alio: vtrum sit per aliū: sed nō est abire in infinitum: est ergo deuenire ad p se. Non ergo obstat qz omnia reducuntur ad per se: multa tamē sunt per accidēs. Friuola est ergo ratio dicens nihil esse fortunam: vel nihil esse per accidēs: quia omnia reducuntur in per se.

His premisis ostendit. p. quid est casus et fortuna. Circa quod sciendum qz principaliter. p. videt insistere ad inuestigandum diffinitionem fortune: quia inuestigata diffinitio fortune de leui pz qd est casus: diffinitio enī casus cōnectur i diffinitione fortune: sicut diffinitio generis in diffinitione speciei: vt patebit. Diffinit ergo. p. fortunam sic: fortuna ē cā per accidens in his que sunt raro i agētibus propter finem et a proposito. Dicitur in his que sunt raro: quia in his q sunt semper vel frequenter non est fortuna. Notandum insuper qz non in omnibus que sunt raro fm se est fortuna: vel casus. Que em sunt fm intentionem licet fiant raro: non tamen sunt a fortuna. Sed i proposito illa dicuntur fieri raro et sunt a fortuna que sunt preter intentionem agentis et inopinata. Patet etiaz qz fortuna est causa per accidēs quia infinita. i. indeterminata: causa autem p se est finita et determinata. Omnia em sūt causa per accidens que possūt accidere cause per se. Infinita autem. i. indeterminata vni accidunt: vt edificatori potest accidere esse album musicum. &c.

Dicit cōsequēter i agētibus propter finem. vñ ponit. p. qz quedam agūt propter finē: quedam nō. Cōtra: qz omne agēs agit propter finem: et qui tollit finē: tollit omnem actionem: secūdo metaphisic

Ad hoc respōdet cōmentator qz aliqua sūt nō ppter finē: qz non habēt finē de liberatū: vt cōfricatio barbe: vel eleuatō festuce: qz tñ bñ hñt finē imaginatū: qz licet bene fiant sine deliberatōne: nō tamē sūt sine imaginatōne. In istis ergo non est fortuna. Finaliter dicitur in his que sūt a proposito. i. ab intellectu: nō a natura. Unde dicit p hō qz fortuna non ē nec in infantibus nec alijs non agentib⁹ a proposito. Addit aut. p. qz tam illa que sūt a proposito qz illa que sūt a natura sunt propter finem. Cōsequēter ponit duplicem fortunam: scz bonā et malā. Eū fortunū aut dicit esse valde bonā fortunam: et diffortunū valde malam.

His pmissis dat dñiam inter fortunā et casū dicens qz vñtia est inter hec: qz casus est in plus qz fortuna: et quasi genus ad ipam. Omnis enī fortuna ē cas⁹ sed non econuerso. Unde fortuna dicitur esse in his que agūt a proposito et p intellectum que quidem libere agunt et sunt dñi sui actus. Casus vero per se vanum id est frustra quod est propinquus casui est tam in his que agunt a proposito qz i alijs: vt equus fugiens a bello casu venit ad stabulum: ad qd veniens saluat⁹ est: sed hoc fuit per accidēs: qz nō veniebat ad stabulū vt saluaretur: sed forte causa cibis et tripodā casu cecidit et facta est sedes: sed hoc fuit p accidēs: quia non cecidit causa sed ēdi. Tripoda enī vl ali quod graue cadēs per se tendit ad centrum: qz aut cadat sic disposita qz homo possit sedere in ea: hoc est casuale. In talibus autem que non agunt libere s3 solo instinctu nature: que videlicet magis aguntur qz agant non est fortuna sed casus est tam in his qz in alijs. Talia etiā nō dicūtur ppe eufortunata vel diffortunata s3 tñ metaphorice et similitudinarie. Dicit aut. p. pñter qz fortuna et casus reducūtur ad gen⁹ cause efficiētis: qz cas⁹ et fortuna sūt aut eoz qz se a nā: i. ab intellectu et tūc supplēda ē rō qz intellectus et nā sūt cause efficiēt⁹. Notā qz. p. dicit qz se vñ nū ē ppiquū casui: hec et pñt et vñt.

Philosophicorum

Conueniunt: qz vtrunqz habet eē i agē-
tibus ppter finem: nisi enī aliquis ageret
ppter finem: nunqz contingeret ei aliqd
frustra. Ex hoc enī aliquid dicitur fieri
frustra vel vane: qz agens non conseqē
finem intentum. In hoc tamē differunt
qz vanum ē p comparisonem ad finē in
quantū in finem nō attingit. Casus ve-
ro per comparisonem ad finem in quā-
tum attingit aliud qd non est finis: vt si
finis deambulationis sit depositio cibi:
non tñ inuentio debitorū sit finis si nō de-
ponatur cibis deambulatō erit frustra:
si aut inueniatur debitor erit casus. Ho-
tandum insup fm Scotum in quorū: qz
fortuna nō ē aliqua p se causa distincta
a natura et intellectu sine pposito: Imo
que respectu effectus est p se cā: eadem
respectu effectus euenientis non inten-
ti dicitur esse fortuna. Item nota fm eū
dem qz nihil sic euenit a fortuna qn eue-
niat ab aliqua causa p intendenti. Iux-
ta illud plonis in thumeo. nihil est cui?
ortum non pcessit legitima ratio. Sub
intentione enī cause prime p se cadunt
omnes effectus: sed quādo alicui? effe-
ctus non apparet cā proxima siue per se
intendens: tunc ille effectus dicitur esse
fortuitus siue casualis. An si aurum sit
ibi et aliquis fodiens ipm non intendēs
inueniat: hoc est qz ē magis disposit? vt
causa vniuersalis ipsum moueat ad hoc
bonum magis qz ad aliud.

Ca. VI.

q uot autem sunt cause.

Postqz phus determinauit de
omnibus vtr causis: hic conse-
quenter ostendit qz de talibus conside-
rare ad naturalem spectet. Dicit qz phi-
sici ē considerare de quattuor causis: qz
in dem illustratione his vntur. Dubitarz
forte aliquis vn se ē qz ad naturālē spe-
ctat demonstrare in omnibus causis? Ad
quod respondet commentator: quia in
quo est materia sūt omnes cause: qd pa-
tet: materia enim nō est i actu nisi p for-
mam: nec materia habet cognosci nisi p

analogiam ad formam: si igitur res ha-
bet materiam: de necessitate habet for-
mam. Rursus: qz materia dicit quid in
potentia: et qd est in potentia nō agit ex
necessitate res hūs causam materialem
habet causam efficientem: que materiaz
reducit ad actum. Et qz efficiēs nō agit
nisi ppter finem: de necessitate concu-
rit ibi causa finalis. Naturalis igitur cui?
est considerare omnia materialia ē consi-
derare omnes causas. Ostendit qz phus
primo qz natural ē considerare seu cog-
noscere omnes causas: et consequenter
qz habeat demonstrare per omnes cās.
Præmittit duo preambula: qz primū est
qz multotiens tres cause veniunt i vnāz
quā forma et finis coincidunt in vnum
numero 7 efficiens cum forma et fine in
vnum specie. Homo enī hominē gene-
rat: quia ergo homo generans et genit?
sunt vnum specie forma generantis que
ratio agendi et principium actōnis ē ea-
dem specie cum forma geniti que est fi-
nis materie et perfectio eius. Materia
ergo non coincidit cum alijs causis: sed
alie tres coincidunt in vnum. Et notan-
dum qz dicit multotiens: qz non semp.
Unde finis dicitur dupliciter: vt ait co-
mentator: scz finis generationis et geni-
ti. Finis generatōis hominis est ipa for-
ma humana: sed finis geniti est perfectō
quam acquirit genitum per suas opa-
tiones: vt finis naturalis hominis geni-
ti est felicitas. Coincidunt ergo in vnūz
finis generatōnis et forma: non autē fi-
nis geniti. Efficiens etiam i generatōe
vniuoca coincidit cum alijs nō autē effi-
ciens in generatōe equiuoca. Sol enī
non est calidus formaliter et non causa
efficiens color. Consequenter ponit
secundum preambulūz vicens qz phic?
tenetur omnino considerare quecunqz
mouent mota: que autē mouent nō mo-
ta non sunt amplius phice consideratio-
nis: qz talia non habent in seipīs princi-
pium motus: sed cū mouent sunt immo-
bilia: vt deus et intelligentie. Ex secun-
do preambulo inferitur qz ad naturales

spectat considerare de materia et forma et efficiente: qz si phisicus habet considerare motus et generatōnes rerum: tamē ad generatōnem rerum tres cause concurrunt scz forma que per generatōnem fit: et materia que generatōnem sustinet: et efficiens que generationem facit: oportet p̄m considerare de tribus causis p̄ dictis. ¶ Deinde probatur qz spectat ad naturalem considerare de fine: qz forma et finis sunt idem numero: vt dictum ē in primo preambulo: ergo si naturalis considerat de forma: considerabit etiam de fine. ¶ Notandum tamē qz licet eadē res sit forma et finis: nō tamen sub eadē ratione. Dicitur enim forma inquantum dat esse materie: finis aut vt terminat motum.

Capitulum. VII.

e t penitus reddendum

Post qz p. ostēdit qz oportz phisicum cognoscere omnes causas: hic consequenter ostēdit qz spectat ad eum demonstrare per quodlibet genus cause. Ad cuius evidentiam sciendū qz tollens naturam agere ppter finem tollit omnem demonstratōnem naturalem. In naturalibus enī finis imponit necessitatem efficiēti efficiens forme forma materie. Tollens igitur finē tollit omnem efficiens: qz nullū agens agit nisi intendendo finem. Si autē tollatur omne efficiens: tollitur omnis forma: destruitur autē omni forma: non remanebit materia. Ex quo manifeste patet qz tollens finem in naturalibus tollit omnem genus cause: tollendo autē omne genus cause: tollit omnē demonstratōnem. Si ergo volumus i phisicis demonstrare supponendum est naturam agere ppter finem. Rursus si demonstrare volumus in naturalibus supponendum est in eis aliquam necessitatem esse cum demonstratō non nisi ex necessarijs fieri habeat. Primo ergo ostēdit p. naturam agere ppter finem. Secūdo quomodo se habeat necessarium in phisicis. Circa primum primo ponit opinionem antiquorum

dicens qz antiqui reducunt omnes effectus naturales in materiam. Si autem ponerent aliquas causas parum d illis curabant: quia paucorum effectuum redderant rationes p illas. ¶ Ponebant ergo naturales effectus esse ex necessitate materie et non ex intentōne finis: vt si animal corrumpitur: qz nullum agens per se incidit corruptionem. dicebāt ergo hoc accidere ex necessitate materie: qz vix corponitur ex contrarijs. ¶ Imaginabantur enim sic esse naturalia sicut si dicerem⁹ de domo lapides grossos inferi⁹ esse ex necessitate materie qz grauiorē: ligna vero superius qz leuiorē et non propter aliquam finem. Sic ergo imaginabantur esse in naturalibus: vt qz talia habent materiam sic dispositam: vt quia sunt calida vel leuia: ideo sic se habēt. Alia vero habentia materiam aliter dispositam aliter se habent. ¶ Pōnit ergo p. rationes eorum dicens: qz iupiter. i. deus vel orbis pluit: nō vt augmentet frumentum: sed ex necessitate materie: qz aquam sursum ductam oportet cōgelari: et congelatam oportet deorsum venire. Si igitur congelatio a nullo agente intendit⁹ oportet ipsam esse ex necessitate materie. Secundo hoc idem probatur sic: si pluuia esset ppter augmentum frumenti vlt ali quod aliud in naturalibus esset propter finem: tunc in talibus non contingeret contrarium illius finis: sed pluuia non solum augmentat frumentū sed destruit: vt cum pluit frumento existente in area igitur pluuia nō ē ppter frumentum: nec per consequens aliquid phisicum ē ppter finem. ¶ Hāc opinionē reprobatur p. dicens qz hoc est impossibile: qz qucumqz sūt a natura aut fiunt sicut semper: aut frequenter. Illorū autē que fiunt a fortuna vel a casu nihil fit sic semper aut frequenter. Hāc pluerē multoties quod fit i hyeme nō videt a fortuna nec a casu: sed si forte plueret sub cane sicut etiam cauma: id ē calorem fieri sub cane non est a casu. Sed si forte hyeme esset calor esset a casu. Si igitur naturalia nō sunt a casu finem semper aut frequenter: igitur sunt propter finem

Philosophorum.

nem. ¶ Notandum qd pluuia sub cane ⁊ calor in hyeme aliquādo habent esse qz effectū h' exītiū non solū causa ē sol: sed alijs planete. Licet ergo sol in hyeme non habeat calozē generare vel estū: tamē hoc nō obstāte erit calor in hyeme qz mars vel alijs planeta calidus erit ī calidis signis: et quod dictum est de calore vel caumate respectu hyemis intellegendum est de pluuia respectu canis. Canis enim est quedam stella sub q' sol existens tantum estum generat vt nō sit aptum natum tempus ad generatōnem pluuię. de hoc vide sexto meta. ca. secūdo. Item sic arguit. p. qz ars imitat naturam: vel p'ficit aliquādo quę natura nō potest operari: si igitur artifex agit ppter finem a fortiori natura agat. ¶ Notandum qd ars perficit naturam: qz natura est determinata ad vnum: ars vero qz non sic determinat pōt in rebus naturalib' alis quas formas inducere quas non potest ipa natura. Virtute enī artis pōt iuuari natura: vt celerius ⁊ facilius consequat intentum. Imitatur aut naturam: qz cuz intellectus noster teneat infimuz gradū in genere intelligētiarū et imitetur eas: oportet qd ars intellect' n'ri aliquo modo imitetur naturaz in qua refulget op' et ars intelligentiarum. Item arguit. p. qd nos videm' alia agere ordiate ⁊ ppter finem: vt aranec faciēdo telam ⁊ formica congregando grana. Videm' etiā qd plante faciunt folia p' cooperimento fructuum: et habent radices deorsū gratia sustinendi nutrimentum: omnia autē talia sunt solo instinctu nature. ¶ Pro q' sciendum qd formica et huiusmōd' animalia non agūt ex arte vel deliberatione: p' artem enī operantes ī eadem specie s'm magis et minus subtiliter inuentionem magis ⁊ minus subtiliter operātur. que ergo in eadem specie vniiformiter agūt: non operātur ex arte: sed ex instinctu nature. Aranec autē eo d' faciunt telam ⁊ ymundines nidum: Si ergo talia agunt ppter finem: qz ymundines faciunt nidū ppter filios conseruandos: patet qd natura agit ppter finem. Rēpōdet autē

p. ad motiua in oppositum opinātis re: mouendo difficultatem sumptā ex errore vel ex peccato nature: qz nos videm' in his que sunt s'm artes contingere peccatum et errorem: vt medicus aliquādo non recte medicatur: et tñ hoc non obstante ipi phi non negabant finem in artificialibus: quare nec ppter huiusmodi errorem rō finis est neganda a naturalibus siue ergo fiat pluuia tempe mensis et destruatur frumentuz: siue fiat mōstra ex corruptione seminis: hoc est pacidens: et in pauciorib': nec propter h' arguitur naturam nō agere ppter finē. Et si arguatur qd natura non agit ex deliberatione: respondeo qd ex hoc non sequitur qn agit ppter finem: qd pbatur in fili de arte: Licet enī ars agat ppter finē: nō tamē artifex semper deliberat. Et ponit exemplum: qz citharisans pfecte habituatus nō deliberat tangendo cordas cithare. Si enī cum tangit vnaz cordam deliberat ante qd tangat alia tollerē consonantia: qz nimium esset spacium tēporis inter tactum vnus corde et alterius. Natura igitur agit ppter finē qd cognoscat finem: sed quia dirigit a cognoscente: scz ab intellectiua naturam agente. Natura igitur dicit' intendere finem in quantum intellectiua ppter finē agit mouendo naturam: et hoc sufficit. Unde licet in nobis volūtas agat ppter finem: non tamen cognoscit: sed ab intellectu dirigit.

Capitulum. VIII.

quod autem ex necessitate. ¶ Hic consequēter determinat. p. qualiter reperit necessarium in rebus p'fisis. Querit igitur. p. vtrum necessitas ponenda id ē sumenda sit in rebus p'fisis ex pte materie que est necessitas simpliciter ⁊ absoluta: vel ex parte finis: que est necessitas ex suppositione seu conditōnata. Et reprehendit antiquos ponentes necessitatem in rebus naturalibus ex parte materie. ¶ Pro quo notandum qd in rebus naturalibus non est ponenda necessitas

ex parte materie eodem modo quo anti-
qui ponebant: scz q̄ huiusmodi necessi-
tas sumenda esset principaliter ex parte
materie cum sumenda sit principaliter ex
parte finis: Licet bñ possit sumi aliquā-
do necessitas ex parte materie: vt tactus
est prius de corruptione animalis. Pro-
bat ergo. p. intentum ex similitudine quā
habet finis in naturalibus cum fine i ar-
tificialibus. Dicit ergo q̄ domus in ar-
tificialibus nō est facta principaliter ex
necessitate materie: sed causa abscondē-
di et saluandi ipsas res: licet non possit
fieri sine materialibus principiis: simili-
ter igitur est in alijs tam naturalibus q̄
artificialibus: in quibus est agere prop-
ter aliquid: scz propter finem. Necesse-
ritas enim materie oritur a fine: quia vt talis
finis sequatur oportet materiam sic vi-
sponi: vt ferram esse ferream et denta-
tam: vt sit apta ad secandum: Sic est de
materia in ordine ad formam substantia-
lem que est finis generationis. Conclu-
dit igitur q̄ necessitas in naturalibus ē
ex suppositione finis: non q̄ finis sit ne-
cessarius: sed quia imponit necessitates
alijs causis. Si arguatur cōtra hoc: quia
si ponit finis necessitatem alijs: ergo est
quid necessarium. Dicendum q̄ ibi est
fallacia figure dictionis mutando quo i
quid: finis ē illd quo aliqua sūt necessa-
ria: nō tamen ppter hoc sequi q̄ sit qd
necessarium: qz enī denominatio ē a for-
ma: ideo illud quod ē formaliter tale ab-
solute dicitur tale: sed solum ē virtualiter
tale: et ratio quare alia dicitur talia nō
dicitur absolute tale. Secūdo arguit. p.
qz finis in naturalibus se habet vt pnci-
piū: et q̄ sunt ad finē vt cōclusio: et tunc
supplenda ē rō cū pncipia imponant ne-
cessitatem cōclusionibus: ideo ratio ne-
cessitatis in naturalibus pncipaliter su-
menda ē ex fine. Subdit rationē quō fi-
nis habet rōnem principij nō quidē ac-
tionis: vel quo ad executionem sed rati-
oninātōis: id est quo ad intentiones: qz
vix a fine incipimus ratiocinari de his
que sunt ad finē. ¶ Dubitaret forte ali-
quis quō verū sit q̄ i naturalibus sumē-

da ē necessitas ex suppone et nō simplr.
Dicendum q̄ simpliciter vt ad presens
sufficit pōt dupliciter sumi. Primo id ē
est q̄ vniuersaliter et sp. Secūdo pōt su-
mi vt id ē q̄ absolute sumptū: qd enī ē
respectiue tale dicitur ēē nō simpliciter
tale. Omnibus istis mōis possumus di-
cere necessitatem naturalū sumendā ēē
non simplr. Primo enī hmoi necessitas
non est simpliciter: qz nō ē semp: imo vt
plurimū naturalia sūt vt frequēter. Se-
cūdo naturalia dicitur ēē non simpliciter
qz nō habēt necessitatē absolutā: neces-
sitas enī materie ē necessitas absoluta.
Que enī contingūt ex necessitate mate-
rie vt mors et corruptio: et talia sine re-
latione ad finē et absq̄ intentione eius
esse habent: Sed naturalia que sūt intri-
ta a natura nō habēt cōtingere nisi p re-
lationē ad aliud: vt ex intentione finis.
Notandū insup q̄ licz finis sit causa e o-
rū q̄ sūt ad finē: tamē in via generatiōis
et tpe posterior erit omnibus illis. Ma-
teria enī intelligitur prior his quoq̄ est
causa. Cū ergo priora imponāt neces-
sitatem posterioribus simplr: ideo mate-
ria dicitur necessaria simplr. Qz nō poste-
riora nō imponāt necessitatem priorib⁹
nisi ex suppoē: id ē. p. q̄ sumēda est ne-
cessitas ex pte finis. Vel possum⁹ dicere
q̄ necessitas ex materia ē necessitas sim-
pliciter et absolute. Itā si necesse ē cor-
rūpi aīal: qz cōpositū ex cōtrarijs hmoi
necitas est simpliciter et inuitabilis: ne-
cessitas aut ex pte finis est necessitas ex
suppositiōe: qz si necesse ē hñe aliqd pp-
ter finē cōsequendū vt nauigū ad mare
trāstretādū: hmoi necessitas nō ē absolu-
ta: s; ad talē finē psequendū. Finalt ondit
p. necessitatē i naturalib⁹ sumendā aliq̄
ex pte matie: qz i diffinitōe pōit aliqd vt
māle. Diffinitō at ē ncēria i demōstrōne
q̄re ad hndā cōpletā demōstrōz i nālīb⁹
aliq̄ ncēria ē mā. Fiunt nāq̄ res nāles
ex pncipijs mālīb⁹ hñtib⁹ aptitudinē ad
formā q̄ ē finis gnatōis: et sic i; ibi sit ne-
cessitas materie: non tamē pncipaliter:
qz rō ncēritatis sumit ab ipso fine.

Explicit liber secūd⁹. Sequitur cert⁹.

Philosophicorum

Notam autē natu-
 rarū. **Postq̃. p.** in duobus
 libris p̃cedentibus determinat
 de principiis motus: i

parte ista incipit determinare de motu q̃
 est passio substantie corporee inq̃rū natu
 ralis. Dicit autē qm̃ natura est principi
 um motus: et scientia nobis est de natu
 ra: ideo oportet nos naturales nō igno
 rare quid sit motus: q̃ ignorato motu ne
 cesse est ignorare naturā. **Ad** potest sic
 intelligi: q̃ cū substantia corporea inq̃rū
 naturalis sit subiectum huius scientie et
 motus eius passio nō possumus habere
 plenariam noticiam de natura siue suba
 naturali nisi cognoscamus motum: q̃ in
 qualibet scientia inquirūtur passionēs
 subiecti. Dicit ergo q̃ determinandus
 est de motu et de consequentibus ipsius
 sc̃z infinito: loco: vacuo: et tpe. Quia ei
 motus est de numero cōtinuorum: et q̃
 infinito ponitur in ratione cōtinui: id
 dicit primo esse determinandum de infi
 nito. Continuum enī est diuisibile i infini
 tum. Adhuc autē sine loco vacuo et tpe
 impossibile est esse motum: ideo defini
 endum ē etiā de istis. Dicit etiam. p.
 q̃ de his determinandū est vniuersaliē
 et in cōmuni: cum iste liber sit cōmunis
 ad omnes libros philosophie naturalis.
 Notandum insuper q̃ illud qd̃ dicit q̃
 predicta sunt cōmunia omnib⁹ naturali
 bus intelligendum est aut fm̃ apparēti
 am: aut fm̃ veritatem. Vacuum autē fm̃
 veritatem non est ponendum: licet aliq̃
 antiquorū illud posuerunt. **Primo** de
 terminat igitur de motu: et consequen
 ter de alijs in hoc libro et sequentibus.
 Diffinit ergo motum dicens Motus est
 actus entis in potētia fm̃ q̃ huiusmōdi
 id est fm̃ q̃ in potētia: ut alteratio ē act⁹
 et motus alterabilis in quantum altera
 bile. **Consequēter** ostēdit. p. quō mo
 us est in g̃ne rex. v. q̃ ē i g̃ne rex ad q̃s
 est motus: ideo aut q̃ motus non ē p̃ter
 res ad quas est illud quod mutatur. Si
 illud quod mutatur aut mutatur fm̃ sub
 stantiam aut quantitatem, aut qualitatem

aut vbi. Motus igitur est i quattuor ge
 neribus. Addit autē q̃ in his sicut dici
 mus: nullum est accipere g̃ne q̃ sit ge
 nus ad illa quattuor. Unde motus com
 munitur sumptus nō est in aliquo gene
 re: sed abstrahit a quattuor illis generi
 bus. Motus autē specialiter sumptus ē
 in genere rerū ad quas est motus et cau
 sa est: q̃ fm̃ commentatorem in hoc ter
 tio: motus ē forma fluens siue imperfecta
 perfectum aut et imperfectum non va
 riant speciem. **Consequenter** ostēdit
 p̃hs q̃ motus est in specie dicēs q̃ vni
 quodq̃ p̃dicamentorum potest capi du
 pliciter: vt in substantia aliquid p̃t ca
 pi vt forma vel vt priuatio: et fm̃ hoc po
 nūtur due species motus: sc̃z generatio
 et corruptio: et sicut fm̃ quantitatem: sic
 sumuntur due species: sc̃z augmentatio
 et diminutio. Scdm̃ qualitatem etiam
 fm̃ priuationem et habitum: vt album
 nigrum enī quodammodo dicit priuatio
 nez albi: et fm̃ hoc possūt accipi alie due
 species que p̃pter penuriam nominū
 dicūtur alteratio. Scdm̃ etiā vbi sursum
 qd̃ se habet vt habitus: et deorsum quod
 se habet vt priuatio: q̃ adāz due species
 p̃nt dici vno nomē loci mutatio. **Ro**
 tandum circa diffinitionem motus in q̃
 dicitur: Mot⁹ ē actus entis: et. q̃ act⁹
 ponitur ibi tanq̃ genus ad motum et ad
 formas: sed entis in potētia dicit ad dif
 ferentiam forme: que est entis actus in
 actu. **Consequenter** ponit tertiam pri
 cipiā motus bene assignatam quando
 dicit fm̃ q̃ huiusmōdi. Arguit igit sic:
 Subiectum motus est actu et potētia:
 vt id quod ē actu es: est potētia statua:
 sed motus non est actus eius: vt patet i
 actu: ergo est actus eius vt est in pōt.

Notandum autem q̃ si motus ad sta
 tuam esset actus eris vt es est: tunc q̃
 diu esset ens semp moueretur ad statuā
 quod est inconueniens. **Insuper** ostē
 dit p̃hs q̃ motus non est actus rei pri
 usq̃ sit in fieri: nec postq̃ est in facto esse
 Dicit ergo q̃ edificatio est actus edifica
 bilis in quantum edificabile: vel in quāz

*Subi. motus
 naturalis
 p̃ter res
 p̃ter res*

*Subi. motus
 naturalis*

*Subi. motus
 naturalis*

tum edificatur: ergo non est actus eius ante q̄ sit in fieri. Deinde ostendit q̄ nō est huiusmodi actus in facto esse: qz euz domus terminata est: non amplius ē paries edificabile. Edificatio aut̄ est actus edificabilis. Patet igitur ex his q̄ motus est actus edificabilis imperfectus: qz solum est in fieri et non in facto esse. An consequenter dicit q̄ antiqui errauerūt circa motum qz est quid indeterminatū: qz nec est eorum que sūt in potentia simpliciter: nec que in actu: quod patet ex hoc: quia ut dictum est quādo aliquid ē simpliciter in potentia ad aliud nondū mouetur: quando autē est in actu ad illud ad quod erat prius in potentia: terminatus est motus. Dicit ergo q̄ motus vere est actus imperfectus: qz ut dictus est ē forma fluens: id est forma incōpleta: siue imperfecta et in fieri: ut motus localis est ubi fluens et dealbatio est albedo fluens et in fieri: et sic de alijs. Cōsequenter ponit aliam diffinitionem motus que est quasi materialis: videlicet q̄ motus est actus mobilis in eo q̄ mobile. Et arguit sicut dictū ē: Omne mouens mouetur sūm q̄ in portētia mobile: ergo motus per se competit ei quod est potentia mobile. Secundo arguit sic: quod non inest mobili et agēti nisi in q̄tū agit et patit̄ et est mobile: illud per se cōpetit mobili et nō mouenti: motus est huiusmodi: ergo et. Dicit ergo. p. q̄ quia agēs mouet tactu id est tangendo: ideo simul patitur: quia tactus ē actiuorum et passiuorum adinuicem. Et probat. p. qz motus accidit mouenti: quia causa tota q̄ re mouens mouetur est quia mouet tangendo: ideo simul patitur. ¶ Notandum autē q̄ non est de ratōne mouētis q̄ moueat tangendo: vel q̄ moueat motu: hū igitur arguitur q̄ mouenti non competit motus per se. ¶ Notandum insuper: q̄ illa secunda diffinitio dicitur q̄ si materialis respectu alterius: qz ut habz vi que ostendit demonstrationis principij deri secūdo posteriorū: qz illa diffinitio est formalis respectu eius que ostendit demonstrationis conclusionem: sic ē in p

posito: quia ex prima diffinitōe sequit̄ secunda. Ex his igitur inferitur q̄ motus est in mobili et non in mouente: est enim actus mobilis a mouente. ¶ Consequenter dicit q̄ motus ē vnus actus mouentis et mobilis. Est enī actus mouentis in eo q̄ agit: et mobilis in eo q̄ patitur: sic est idem spaciū ascendētis et descendētis: licet ratio non sit vna.

Capitulū. II.

abet autē defectum.

Post q̄. p. determinauit de motu: quia actio et passio sunt q̄daz motus: ideo mouet hic questionem: in q̄ habeat esse: et primo. pbat q̄ in agente et mouente non sit actio dicens: q̄ si hō est sequitur q̄ in mouente erit motus cū actio et passio sint idem motus. Eadez enī ratio est in mouente et moto que ē in agente et patiente: qz omne agēs ē mouens: et omne patiens motum. Ponere ergo actionem in agente est ponere motum in mouente. Si autē motus est in mouente: sequitur q̄ omne mouens mouetur: aut habens motū non mouebitur. Prīmū est inconueniens: quia est dare mouens immobile ut deus. Et secundū est inconueniens: qz sicut stare non potz q̄ in aliquo sit albedo et non sit album: sic esse non potest q̄ in aliquo sit motus et non moueatur. ¶ Pro huius dubij declaratiōe sūm mentem docto. subtilis 13. q. quolibet. et. 13. di. 4. sententiarum primo aliq̄ premitam: secundo conclusiōnes subiungam. ¶ Quantum ad primum sciendum q̄ duplex est actio. scilicet manens: ut visio intellectio: et transiens: ut calefactio: sūm q̄ ponit. p. 9. meta. Quod sic potest declarari: Operatiō autem siue actio inmanens duas habet cōditiones in quibus conuenit cum actōe transeunte. Prīma est q̄ semper est in fieri: non dico fieri successiuo: quia operatiō est indiuisibilis: sed sic in fieri: qz cōtinua dependentia ad causam eandē et sūm idem: sicut dependentia rei creare ad causam conseruantem: scz deum. Secūda conditio est q̄ operatio quasi transi-

Philosophicorum

In obiectum sicut in terminum: licet nō accipientem esse per ipsam: sed presupponitur in suo esse: et ppter istas duas significat grammatice per verbum actiuū. Actio autē transiens ultra istas conditiones addit tertiam: qz scz est productiua alicuius vt termini accipientis per eam ēē: vt calefactio est productiua caloris i ligno ultra passionem in ligno: scz cale fieri. Ista autē diffinitio actionis sic intellecta non est generis in species sz vocis in significatōes. Nam actio transiens est vere actio de genere actionis. Actio autē immanēs est vere qualitas: vt intellectio visio: sz equoqz dicitur actio ppter conditiones predictas in quibus conuenit cum actione de genere actionis. Alio potest etiam actio de genere actionis diuidi in immanentem et transeuntem: sic superius in inferiora: Nam non solum ad formam inductam per motum i passio alio ab agente est actio de genere actionis sed etiam ad formā inductam in ipso met agente. Intellectio enim aliqua actione intellectus productiua est de genere actionis illa enim forma absoluta cum sit noua est terminus alicuius actionis proprie dicte: per quā accipit esse. Quando ergo forma terminans ipsam actionem est in ipso agente: tunc actio ipsa manet. Quando vero forma terminans ipsam actionem est extra agens: tunc actio ipsa transit. Distinctio illorum modorum accipiendi immanentem actionem patet: qz illud quod finem illum intellectum dicitur actio immanens vt intellectio: hoc dicitur terminus actionis immanens finem alium intellectum. Illam autē actionem productiuam intellectus actionis communiter intelligimus per hoc quod est dicere vel elicere intellectum. Iste secundus intellectus de actione immanente et transeunte licet sit verus: tamen non est de intentione artis. 9. meta.

Item sciendum q respectus
in genere est duplex: vnus intrinsecus ad
ueniens: et alius extrinsecus. Voco autē
respectum intrinsecus aduenientem qui

sequitur necessario ambo extrema posita in actu vel quod idē est: quādo necessario sequitur suum fundamentū posito termino: et talis respectus ē tātu de genere relationis. Voco autē respectū extrinsecus aduenientem q nō necessario sequitur posita extrema i actu: et sub hoc membro cadunt illa sex principia de quibus agit auctor. 6. principior. Patz est de actione et passione: quia possibile est actiuum et passiuū esse: et etiam appropinquata: et tamen non habere illum respectum: qz scz agens sit illud a quo passus transmutetur: nec passum id a quo transmutetur: puta si sit aliquid impediēs actionem: et p tanto illa sex principia non sunt species relationum: qz relatio dicit respectum intrinsecus aduenientem: illa autē non. De quando tamen ē specialis difficultas: Videtur enī q sit respectus intrinsecus adueniens cum necessario sequitur extrema posita in actu. posito enī tpe et motu que sunt extrema qnōd necessarium est esse motum in tempore: et per consequens respectum quem improprie portat quando. Ratio q quādo non necessario sequitur extrema: et cum instat de tempore et motu dico finem aristotelem quarto huius: si esset aliud celum ēē q aliud tempus. Ex quo concludo q possz esse motus in alio celo vel vniuerso qui non mensuratur tempore huius celi. Similiter si deus extra celum crearet lapidem: et moueret ipm per nouum spacium: ille motus nō mensuraretur tempore hoc nostro. Similiter loquendo possibile est poni tempus et motum et tñ motum non mensurari tempore: et per consequens nō habere quando. Ex quo patet q quādo est respectus extrinsecus adueniens cum non necessariō consequitur extrema posita i esse. Alterius sciendum q agens creatum habet respectum ad terminum primum siue totales qui dicitur productum: et ad terminum que est forma producta: et ad subiectum illius forme quod est passum seu transmutatum. Qz autem respectus isti sint alij probatur quia sunt ad alios terminos:

Propositiō

tum quia respectus correspondētes eō
uerso sunt omnino alij. respectus em̄ p
ducti ad producens est sicut dependē
tis ad illud ad quod dependet: et h^o sim
pliciter fm̄ esse suū: sicut simpliciter acci
pit esse. Respectus autē transmutabil
ad transmutantem non est respect⁹ sim
pliciter dependētis fm̄ esse. Trāsmu
tabile enim fm̄ eē sui simpliciter cōcur
rit cum agente ut cōcausa: et non acci
pit esse simpliciter ab ipso: sed tantū ac
cipit esse fm̄ formam que inducitur. Re
spectus enim pducti et inducti patet q
sunt alij: et si uterq³ sit dependētis ab
ipso producente: quia illud primo depē
det quod accipit primo esse: et hoc est p
ductum. Illud autem secundario depē
det quod secundario accipit esse: et hoc
est eductum vel inductum. Istorum tri
um respectuum ex parte agentis duo p
mi non sunt extrinsecus adueniētes: q
vel agens non habet relationem reales
ad productum vel inductum: ut patz de
deo producente creaturam: vel aliquid
in creatura. vel si habet relationes neces
sario consequitur fundamentum posito
termino. Ille autē tertius respectus q
est ad passum est extrinsecus adueniēs:
quia bene possibile est actui vel passui
ut subicm̄ esse etiam approximata et ta
men non habere illum respectū ut agēs
sit illud a quo passum transmutetur: nec
illud transmutetur ab ipso: utpote si est
aliquid impediens actionem: ergo cum
actio sit respectus extrinsecus adueniēs
ut prius dictum est erit habitudo agen
tis ad patiens seu passum transmutatum.
Duo autē alij respectus scz productio
nis et inductionis siue actiue siue passi
ue pertinebunt ad genus relationis pro
prie dicte: quia sunt intrinsece adueniē
tes. Ex predictis apparet multiplex eq
uocatio huius nominis actio. Alio eniz
modo dicitur de operatōe prout intel
lectio vel volitio dicitur operatio: et ta
men in rei veritate ē qualitas. Alio mō
actio dicit per se habitudinem vel respec
tum: et quandoq³ accipitur hoc nomen
actio pro respectu producentis ad pdu

ctum: sicut pater dicitur causa agens fi
lij. Alio modo pro respectu eductis
ad eductum: sicut calidum est causa ca
loris i ligno. Alio modo pro respectu trāsmu
tantis ad transmutatum: Iuxta illō
6° pncipioz Actō est fm̄ quam in id qd
subicitur agere dicimur. Aliquando eti
am accipitur actio pro re seu forma acta.
et producta includendo istum respectū
quem exprimit hoc quod est ab alio: si
cut accipitur in hoc tertio. Scdm̄ enim
hanc quintam significationem exponē
communiter aristo. in hoc caplo: et tunc
actio quantum ad illud connotatum per
net ad aliquod genus absolutum scdm̄
q³ passum transmutatur: ut puta quanti
tatem qualitatem: et huiusmodi. Sic eni
loquendo de actione dicit b^o q³ est opus
et finis actui. Opus autē et finis est ip
sa forma absoluta in passio: licet ut fluēs
loquendo de agente per motum. Unde
premittit ibi q³ motus est actus actui et
passui: Sed passui ut in ipso: Actui au
tem ut ab ipso. Ille autē motus realit⁹ fm̄
cōmentatorem est forma fluens.
Dicitur igitur ibi actio ipm̄ actum siue
opus siue finis agentis in quantum ē ab
agente. et hoc de primo. ¶ Quantuz ad
secūdū sit ista prima conclusio: Actio p^o
modo accepta que est operatio et forma
inmanens absoluta ē in agente ut i sub
iecto: hoc apparet per p. nono meta. d.
q³ visio est in vidente. De actione autē se
cundo modo et tertio modo accepta que
est respectus intrinsecus adueniēs et d
genere relationis dicitur alr. Secunda
conclusio sit illa: Actio quarto modo ac
cepta que ē respectus de genere actiōis
est in agente subiectiue et non in passio:
quia in eodem est respectus et fundamē
tum. Ratio enī fundamenti videtur h^o
ostendere: nec oppositum est intelligibi
le. Sed potentia actiua que est fundamē
tū hui⁹ respect⁹ et actiōis ē i agēte: q³ tal
actō ē i agēte subiectiue. Itē in q³q³ ē
forma aliq³ illō simplr ē tle f3 illā formā
oi⁹ enī irrōna⁹ videt q³ forma sit in aliq³
et n^o pstituat ipm̄ i formam fm̄ ipam: q³ si
actō sit formaliter in passio: passum erit

qto
pmaqto
2a

Philosophorum

fin^{us} agens. Sic ergo intelligēdo hanc conclusionem q^{ue} actio que est respect^{us} ex^{tr}insecus adueniens est in agente sicut in subiecto: In forma autē que dicit^{ur} potentia actiua ē vt in fundamento proximo. Similiter passio dicit^{ur} respect^{us} op^{er}is positum correspondētē isti que suo mō^{do} similiter ē in passio et in potētia passiua.

Tertia conclusio sit illa: Actio accepta quinto modo que ē forma transiens acta seu p^{ro}ducta p^{er} actionē de genere actionis est in passio vt in subiecto. hoc apparet per. p. 9. meta. vi. Edificatio est edificatio: accipitur ibi edificatio p^{ro} forma acta per edificatōem. Et probatur etiam: q^{uia} talis forma acta dum ē in fluxu ē motus: vt dictum ē. Motus autē est in mobili subiectiue: vt patet capitulo precedenti: ergo &c. Sic ergo patet quomodo actio est in agente: et quomodo non. Et tunc ad argumentum in oppositum quando dicebatur q^{ue} scz actio ē in agente: cum actio et passio sint idem motus: sequitur q^{ue} motus erit in mouente: patet q^{uia} p^{er} accipit actionē quinto modo et facit p^{er} tertia conclusio. Ex predictis patet differentia inter actionem et passionem. Differūt enī formaliter licet sint idem mot^{us} materialiter patet ex textu superius alligato: vbi dicitur q^{ue} licet idem motus sit agentis et patientis: nō tamen sub eadem ratione. Est enim motus agentis: q^{uia} ē ab hoc et ē actus et passio patientis: q^{uia} ē in hoc scilicet patiente. Hoc idem patet alia auctoritate. p. i. littera dicentis: q^{ue} licet idem sit spaciū et eadem distantia a sursum et deorsum: et e conuerso: non tamē ē idem distare. Propter quod notandū q^{ue} spaciū extēns inter aliqua duo al^{ia} accipitur vt ē spaciū: et al^{ia} vt importat quoddam distare: nam spaciū dicitur vt cōsideratur fm se: distare vero nominat spaciū applicatum ad terminos. Cum ergo distare non nomet spaciū simpl^{iter} sed etiā terminos: et diuersi sint termini: erit aliud et aliud distare: Sic actio et passio licet sint idem motus materialiter: q^{uia} ad

vnā formā: differunt tamen formaliter vt dictum ē et sunt ī alijs subiectis. Et si contra hoc arguatur q^{ue} aris. dicit^{ur} hic q^{ue} cui insūt hec scz actio et passio motus ē ergo videtur q^{ue} motus sit subiectū vtriusq^{ue}. Respōdeo: littera potest sic exponi: Cui insunt hec: non quidē vt subiecto vel fundamento: q^{uia} nec passio ē genere passionis inest motui vt fundamento: q^{uia} respectus fundatus super motum ad agens ē intrinsecus adueniens: cum motus sit forma inducta vel educta: sed cum insunt hec: alteruz terminatiue scz actio et alterum quasi subiectiue: q^{uia} concomitantur se in eodem subiecto. scilicet passio. Ex predictis patz q^{ue} cum actō et passio formaliter distinguantur: nec dicant motum fm se: sed per relatōē ad agens et patiens sunt diuersa predicamenta. Patet etiam q^{ue} motus non ē formaliter in predicamento actiuis nec passionis cum ab ip^sis formaliter distinguantur: q^{uia} motus fm q^{ue} huiusmodi non dicit aliqd per comparationem ad agens aut patiens: sed per comparatōem ad formā: que per motum inducitur quare motus vt motus ē in eodem genere cum forma que per motum inducitur: vt dictum est in precedentibus.

Capitulum III. De infinito.

Noniam autē de natura

Post q^{ue} determinauit de motu ī parte determinat de infinito. Cuius causa est: quia scientia naturalis est circa magnitudines tempus et motum: quorum vnum quodq^{ue} necesse est esse finitum vel infinitum. De infinito multa dicta sunt primo huius: Alia tamē tangent eorum que hic ponit. p. primū est q^{ue} aliquid dicitur esse infinitum vel ī actu vel in potentia. Nulla autē magnitudo vel multitudo est actu infinita: Magnitudo tamen est infinita in potentia fm diuisionem: et multitudo fm appositionem. Et si arguat^{ur} contra hoc: q^{uia} frustra est potentia que nō potest reduci in actum: quia possibili posito in esse nullā

sequitur impossibile. Respondetur qd infinitum qd est in potentia potest poni in actu et in esse quem respicit: sed in actu fieri: non in facto esse: quia talem actum non respicit. Est ergo continuum diuisibile in infinitum: non respectu actus in facto esse: quia nunq potest poni continuum in infinitum diuisum: sed est ibi possibilitas actus in fieri: qz ad semp diuidi. Unde si ponatur in tali actu sez semper diuidi nulluz sequitur inconueniens. Secundum qd pmitit hic. p. q magnitudo est diuisibilis in infinitum accipiendo pres fm eandem pportionem: no tame fm eandem magnitudinem vel qntitatem. Exempluz diuidendo continuum in duas medietates: et medietatem i alias duas: et sic sp pcedendo fm hanc pportionem itur in infinitum. Sed si fiat acceptio fm eandem quantitatem: vt qz semp accipitur a qualibet magnitudine finita qntitas vnus cubiti: vel quocunqz alia quantitas determinata no pcederetur in infinitum: sed finaliter oportet illa magnitudinem consumi et deficere. Contra tamen pdicta arguitur et videtur qz continuum no sit diuisibile i infinitum etiam fm pres eiusdem pportionis: qz est dare minimam carnem et minimam ossa: vt dicit aristo. in primo huius. Ad illud respondetur comuniter qz continuum pot accipi dupliciter: vel inquantum quantum et mathematicum: vel inquantum naturale: Si primo modo sic est diuisibile in infinitum: nec ei repugnat vt sic diuisio. Si aut capiat ut est i materia naturali sic non habet veritatem: sed e dare minimam carnem. Si velis scire qd super hoc sentiat doctor subtil: vid. 2. di. 2. sen. vbi hanc materiam diffuse tractat. His pmissis. p. diffinit infinitum i potentia dicens: Infinitum e cutus quantitate. i. quantumcumq accipietur sp e aliquid extra accipe: vt vno numero accepto restat alius numerus accipiend i infinitum. Unde omne qd est acceptum est finitum: et cuilibet numero accepto pot addi vnitas et sic numerus variari. Dicit aut. p. q numerus variatur ex diuisi-

one continui: quod non est intelligendum per se sed tñ p accis: qz vcz diuisio continuo resultant plures vnitates. Numerus enim p se capitur ex vnitatibus: cu numerus sit multitudo ex vnitatibus aggregata.

Explicit tertius liber phisicor.

Incipit quartus liber phisicor.

Similiter aut necesse est phisicum 27. In hoc quarto libro: vt patet ex dictis phisici intendit determinare d loco vacuo et tpe. Probat aut locum esse dicēs qz no solu mutatoēs corpni indcant locū esse: sed etiā ostendūt qz locus habeat quandam potentia sen virtutez saluatiuam. qz eni vnumquodq fertur in suū locū nisi pbibeatur: vt leues sursum et graues deorsum. Vnumquodqz autē fertur in id quod e sui conseruatiū sequitur qz locus non solu sit: sed etiā habeat virtutem cōseruatiuā. Premittit aris. quedā ante qz diffinit locū. Primo qz aliqs est locus cōis: qui vcz multa continet: vt aer vel celū. Alius e locus proprius: qui e adequatus locato. Secūdo qz locus non est in aliquo vt in loco: qz tūc esset pcessus in infinitū. Pari enim ratione alius locus esset in loco: et sic in infinitū. Sed locus e in aliquo vt i subiecto: et ideo ponit aris. octo modos eē di in: de quibus habetur in sumulis. Tertio dicit. p. q locus continet locatū et nihil est eius. Quarto qz ppus locū est equalis locato. Quinto qz locus est separabilis a locato. Sexto qz locus habet oritas locales: vt sursum deorsum ante et retro: dextrosum sinistrosum. Septimo qz vnumquodqz fert et quiescit in proprio loco. Octauo qz eoz q mouentur localiter quedam mouētur per se: qdaz p accis: qz vcz accidunt his q mouētur p se: vt albedo mouetur ad motū hois. Sciendū aut qz illa ppo in qua dicit p. q locus cōtinet locatū: et illa in q dicitur qz locus est equalis locato no pdis-

Iohannis

tant. Licet enī continens vt corpus sit
 maior contentis: nō tamē continens: vt
 superficies. Quod enim continet vt cor-
 pus addit aliquam quantitatem supra co-
 tentum. Locus autē est equalis locato:
 quia est equalis superficie eius. ¶ His p-
 missis ponit diffinitionem loci: dicens q
 Locus est vltima superficies corporis
 continentis immobilis primi. Ad cuius
 euidentiam sciendū primo q locus ē ens
 per accidens: qz scz ē ens aggregatū ex
 rebus diuersorum generum: et ideo nō
 est in aliquo genere: vt magis videbitur
 metaph. ca. de quantitate. Locus enī
 dicitur duo: scz superficiem corporis con-
 tinentis: et vltra hoc addit relationē co-
 tenti ad contentū que est respectus ex-
 trinsecus adueniens cum non sequatur
 naturam fundamētū posito termino nisi
 vnum alteri applicetur. Ille autē respec-
 tus videtur pertinere ad predicamētū
 vbi: superficies vero ad predicamētum
 quantitatis. Item sciendū q locus ē im-
 mobilis per se et per accidens. Immo-
 bilis autē inest ei ex ratione propria. qd
 probatur: qz si locus posset aliquo mo-
 do esse mobilis localiter quantūcūqz
 per accidēs moueretur posset dici esse i
 loco: et sic loci esset locus: qd est falsum
 vt patet ex precedentibus. ¶ Contra qd
 sciendum q aliqui nituntur saluare immo-
 bilitatem loci p comparationem ad palos
 mōdi et ad centrum. quod probat de pa-
 lo affixo in aqua: circa quem cōtinue fluit
 aqua et refluit. licet enī moueatur aqua
 que est ibi corpus locans et superficies aq
 etiam moueatur per accidēs: palus tamen
 dicitur semp manere in eodē loco: nō q sit
 eadem superficies continēs: sed qz est sp
 in eadem distantia ad palos et ad cētrū
 Sed illa opinio nō placet doctōri subtili
 li li. secūdo sen. dist. secūda. Cuius cau-
 sa est: qz si subiectum nō manet idem nō
 lum accēs respectū manet idē: fm aris.
 Cū ergo nō māneat ibi eadem aqua nu-
 mero: nō manebit idē locus. Aqua enī
 pcedens adueniēte aq succedere nō p-
 habet relationē contenti respectu locari
 Dicendū ergo alr fm docto. subtili. q li

et locus corrumpatur moto eius subie-
 cto localiter: ita q remota aqua vel ae-
 re flante vento non manet eadē relatio lo-
 ci que prius in aqua vel in aere succedē-
 ter: vt patet ex predicis. Tum etiam qz
 idem accēs numero nō pōt manere i du-
 obus subiectis: tū illa relatio loci succe-
 dens que ē alia a relatione pcedenti fm
 veritatem est eadem pcedenti p eqpollē-
 tiam quantum ad motū localem: et sic lo-
 cus equiualeuter dicitur manere. Ex-
 plum huius aliquālī patet in nominibz
 significatiuis: qz hec vox homo quoties
 cumqz plata dicitur vna vox numero cū
 tamen nō possit esse eadem vox numero
 his pferri: ita q tot sunt platōes quot
 voces numero distincte: tamē quātū ad
 finem vocis scz quantū ad exprimentū
 mentis conceptū sunt per equiualentiā
 idē numero: Sic dico in pposito q locus
 est immobilis p se et per accidens: localiter
 est tamē corruptibilis moto subiecto lo-
 caliter: qz tunc nō amplius manet in eo
 illa relatio contenti: et tamē non ē cor-
 ruptibilis fm equiualentiā: qz necessa-
 rio succedit illi corpori i quo fuit illa re-
 latio loci: aliud corpus in quo est alia re-
 latio loci numero: et tū eadē pcedenti
 fm equiualentiam p comparationē ad mo-
 tum localem. Palus enī sic affixus cir-
 ca quem aqua vel aer mouetur: licet for-
 maliter non habeat eundem locum cum
 sit ibi alia et alia relatio pientiui: dicitur
 tamen habere eundem locum equiuale-
 ter per comparisonem ad motum loca-
 lem: cum non moueatur localiter: licet
 habeat alium et alium locum.

Contra hoc tamen arguitur
 sic. Illud quod habet se fm locum alitē
 nunc q prius mouetur localiter: sed pa-
 lus est huiusmodi ex quo est i alio et alio
 loco: vt patet ex pcedētibus: ergo mo-
 uetur localiter. ¶ Ad euidentiam hu-
 ius arguementi Sciendum est q ad mo-
 tum localem duo requiruntur. Primum
 q mobile propter sui mutationem locū
 mutet: Secūdum q inter terminos mo-
 tus sit quedam distantia media. Atqz

autē conditio deficit in pposito p̄alus
enim sic affixus propter sui mutationez
non mutat locum: sed propter motū vel
transmutationem aque fluentis. Secun-
dum etiam deficit: qz inter locum prio-
rem et posteriorem non est aliud spaciū
inter medium quare nō concludit argu-
mentum. Ex predictis patet quomō sit
intelligenda loci diffinitio. Deinde di-
cit aris. quomodo partes vniuersi sunt
in loco dicens qz celum fm se totum nō
est alicubi cum a nullo cōtineatur: par-
tes autem celi bene sunt in loco: cū vna
altam contineat. Dicit ergo qz celum p
partes est in loco et etiam ipm celum et
anima est in loco per accidens. ¶ Pro
quo sciendum qz celuz dupliciter potest
sumi: vel pro tota regione celesti: vel
pro vltimo mobili. Si dicatur p̄io mo-
do: sic est i loco p partes: quia sic accep-
tum nominat plures speras quaruz vna
circulariter continet alteram. Sed si ac-
cipiatur celum pro vltimo mobili scdm
opinionem p̄hoz non est in loco per se:
nec fm se totum: nec fm partes: quia nō
habet aliud corpus continens ipsū. Est
enī in loco per accidens: vt per centrum
quod sic patet: qz enī vt habetur in prin-
cipio huius quarti: locum querim⁹ pp-
ter motum: sic dicimus aliqua moueri:
sic eis competit locus: ergo que mouent
in aliquo sunt in aliquo corpore continē-
te. Sed que mouentur circa illud nō cō-
petit eis locus quia sunt in aliquo: s; qz
sunt circa aliquid: Cum de ratione spe-
re sit qz nō moueatur a medio: vl' ad me-
dium: sed qz moueatur circa medium al-
signandus est locus spere inquantuz est
ei: ca aliquod: vel circa me^m vel circa cē-
trum. Bene ergo dictum est qz celum ē
in loco: qz centrum est in loco. Celuz ergo
est in loco per accidens: nec possim⁹
dicere qz illud circa quod celum mouet
sit per se loc⁹ celi: vt si octaua spera mo-
uetur circa conuexum spere saturni loc⁹
octauae spere sit conuexus spere saturni.
quia nunq saluare possumus locum ali-
cuius per se nisi ibi saluemus ea q sunt

de ratione loci: vitz qz contineat locatū
z ei equetur. Inferior enim spera nō po-
test cōtinere superiorem: nec ei equari:
nec vltima superficies celi potest dici lo-
cus: quia de ratione locati est qz nō mo-
ueatur cum loco sed in loco. Locus etiā
est quid separatum a locato: quare rē.

¶ Cōcludit ergo. p. qz vltima spera nō ē
per se in loco: sed omnia sunt in celo: cū
omnia contineat: vltra autem celum ni-
hil est. Unde dicit qz terra est in aqua:
aqua in aere: aer in igne: ignis in celo:
vltra quod nihil est. Notandum tamen
qz fm fidem p̄rium mobile est in loco
per se: quia vltra illud est empirium:
de quo phi non habuerunt noticiā. Cel-
lum autem empirium non est in loco:
quia vltra illud nihil est.

Capitulum II

In manifestum autē ex his
rē. Postq̄ p̄hs d quantitate l^o
ci determinauit: hic consequen-
ter soluit rationes dicentium locum nō
esse: quarum vna inter alias erat: qz si lo-
cus esset aliquid: oporteret duo corpora
esse in eodem loco. Supponebat autē
illa ratio locum habere trinas dimensio-
nes alias separatas inter latera corpo-
ris continentis. Cum ergo locus videat-
ur habere dimensionem corporis: si eet
aliquid esset corpus: sed non est corpus
ergo nihil est. Propter quod dicendū
qz locus non cedit locato aduenient: nō
simul est cum locato. Locatum etiam to-
taliter attingit locum: Si igitur locus
esset huiusmodi distantie quibus deter-
minatur omne corpus: tunc vnum cor-
pus totaliter attingit aliud corpus: hoc
autem non potest esse nisi sint duo corpo-
ra simul. Si enim aqua est in aere: et lo-
cus aque non est superficies aeris: s; ip-
sum corpus aeris: oportebit qz aqua to-
tū aerē attingat aere non cedente. illa g
rō bñ pcedit suppositis optoe antiqz: s;

Philosophicorum

contra nos nihil facit: quia nos posuimus locum esse superficiem corporis continens. Alia ratio erat talis. Si locus esset aliquid: esset diffrens ab eo cuius est: sed non potest poni quod sit diffrens: ergo nihil est. **Dis**crepantiam probat: quia si corpus vere est locus et receptaculum: manifestum est quod superficies et reliquorum terminorum ut linee et puncti erit etiam locus et receptaculum. Eadem enim ratio consonat in omnibus: sed locus puncti non differt a puncto: ergo eadem ratione nec locus superficies differt a superficie: nec locus corporis a corpore. **Dub**itaret forte aliquis utrum locus puncti differat a puncto? Ad quod dicitur a quibusdam quod puncti non est locus proprie et per se: sed tantum per accidens. Corpori enim debetur locus per se non puncto: tunc sicut superficies corporis locati attingit superficiem corporis locantis: sic aliquo modo attingunt puncta vel actu si ponantur talia puncta actu esse vel potentia si ponantur potentia esse. **Q**uod si puncta illa vellemus appellare locum: quereretur: utrum punctus sit idem cuius loco suo: est querere: utrum duo puncta se contingant sint unus punctus? **A**d quod dicendum quod diffrens punctorum et superficies et talium dupliciter accipere possumus. **P**rimo ex situ: Eo enim quod ille punctus est in aliquo situ quod ille differt ab alio. **S**ecundo talis diffrens potest accipi ex eis in quibus sunt. **C**um enim aliqua contiguatur aeri simul est superficies aque cum superficie aeris: quia contigua sunt quorum ultima sunt simul. Remanent ergo ille superficies aeris et aque distincte: quia superficies aeris est in alio subiecto quam superficies aeris: quia alia est natura aque: alia aeris. Sed si essent corpora mathematica que solum considerantur ut quanta: nec differunt ex diuersitate nature secundum commentatorem. **4**o huius. si ponerentur contigua: fieret continua. Si enim ultima et superficies talium corporum essent simul de necessitate essent unum. Superficies enim et ultima tallium corporum non possunt differre ex diuersitate naturarum in quibus sunt: sed solum differunt ex diuersitate situs. Si ergo due

tales superficies ponantur simul: efficiuntur una superficies: et duo talia puncta unum punctum. Cum ergo queritur utrum differant punctus et locus puncti: vel utrum differat punctus a puncto? **R**espondeo potest quod si loquamur de loco et puncto mathematico non. id est non differt: secus est de loco et puncto naturali. **S**ed contra predicta arguit doctor sub. di. 14. 4. sen. Aliqua enim predictorum prima facie non videtur esse vera: Linea enim mathematica non est alia a naturali: licet fictio et imaginatio linee posset esse si nulla esset linea naturalis. Et simili modo posset esse scientia de rosa: etiam si nulla esset rosa in re. Item si linea mathematica esset alia a naturali tunc non haberet scientiam geometricam de aliqua naturali linea quam video: vel de passionibus istius linee: quod est falsum et inconueniens: alio non haberem veram scientiam de quantitatibus naturalibus: et sic sequeretur quod abstractum semper esset mendacium: quia abstractio tunc esset actus intellectus compositionis et diuidentis: et non consideratio simplex unius obiecti absque consideratione alterius. **A**nde eadem linea que est naturalis consideratur a mathematico: non tamen intelligendo qualitates et naturales quas habet in tali subiecto. **H**ec propter huiusmodi abstractionem que est simplicis intelligentie intellectus componens vel diuidens dicitur linee esse sine huiusmodi quantitatibus. **D**ico igitur quod ille due linee quantum ad considerationem mathematicam non sunt duo: quia mathematicus non considerat lineas nisi in habitudine ad figuras. Et si centum vel mille linee essent simul non facerent ad constitutionem figure nisi si unam basim trianguli: vel alterius figure: nec haberent rationem nisi unius lateris in constituendo triangulum: ita quod si una linea esset basis in triangulo et alia similiter ex quo est simul cum ea non haberent aliquo modo duo latera: et tamen essent due linee realiter distincte. Illo modo intelligit commentator in hoc quarto quod dicitur quod que habent unum situm quantum

ad considerationem mathematici sunt unum
seu in constituendo figuram: Sic intelli-
gitur dictum arist. 6. huius deentis qd si
duo puncta sunt simul faciunt unum: qd est
verum quantum ad considerationem mathemati-
ci in quantum non constituit maius: et neutrum
est extra aliud: licet sint distincta inter se
Si igitur quia antiqui magis loquebantur
mathematicis quam naturaliter: quia solum con-
siderabant locum ratione dimensionis: ideo
dicebant quia idem est punctus et locus: punctus
enim et superficies et locus superficiei: quod
tamen non est verum: ut patet ex dictis: quia
re ratio eorum non concludit. Et dato quod
esset bona prepositio hoc quod presuppone-
bant antiqui: videlicet quod locus esset dimen-
sionis separe: tamen nihil facit contra primum
quia ut superius dictum est: locus non est huius
modi dimensionis. Et si queras: si pone-
rentur duo corpora mathematica con-
tigua: per quid differunt ab invicem: et
ipsorum superficies cum non differant ex
diversitate situs: nec ex diversitate natu-
rarum. Respondeo quod dicitur per beccetta:
seu differentias individuales: de quibus vide
capitulum octavo quinti metaphysice.

Ca. III. De vacuo.

Idem autem modo

Postquam determinavit de loco: huius
consequenter determinat de vacuo.

Et primo ostendit quod aliqui affirmaverunt va-
cuum non esse: licet probatio eorum non esset
sufficiens. Pro quo notandum quod aliqui
crediderunt idem esse vacuum et aere ple-
num: ideo anax et quidam alii sui sequa-
ces credidebant sufficienter probare non
esse vacuum: probando aerem esse aliquid.
Nam si aer est aliquid: plenum aeris: ergo non
est vacuum. Aerem autem esse aliquid pro-
bant: ut dicitur per quod videbant quod vterque
tus et plenus aere: si sit ligatus poterit sup-
se sustinere aliquid quod non posset sustinere
nisi in eo esset aer: ergo ut dicebant: non
solum aer est aliquid: sed et etiam fortis cum
posset sustinere pondus. Pro quo nota-
ndum quod probatio talium fuit insufficientis: quia
vacuo fuerunt due contra opiniones: quidam
enim posuerunt vacuum ex parte spacii: et hi di-

ixerunt vacuum esse aliquid separam a mobili
et hoc quidem posuerunt propter caritatem
corporis sensibilis: ut ponentes plenum
aere esse vacuum: ut dictum est. Quidam
vero propter distinctionem corporum. Alii
vero propter infinitum spacium extra celum quod
est vacuum. Unde pythagorici non crede-
bant posse esse res distinctas a se vacuo.
Et quia videtur convenientes esse distinctiones
mediate corpe celesti: ideo ponebant ex-
tra celum esse infinitum vacuum: et dicebant ce-
lum esse quoddam magnus animal: quod per
ambulationem suam attraheret multum de illo va-
cuo: et quasi ex infinito spiritu emittebat hu-
mum in vacuum in hec inferiora: quod emittit
do causabat distinctiones rerum. Sic patet
quod triplex fuit opinio ponentes vacuum ex
parte spacii. Quidam vero posuerunt va-
cuum mobilis dicentes esse vacuum ali-
quod inhibendum in mobili et esse quosdam po-
ros et quedam foramina mobilis. Cum igitur
probantes aerem esse aliquid non impro-
barent omnem positionem de vacuo: ideo
insufficienter improbavit ipsum et solum par-
ticulariter. Consequenter agit per rationes di-
centium vacuum esse: quarum una ratio est: quod
non erit motus secundum locum nisi sit vacuum:
in quo recipiatur corpus mobile: plenum
enim impossibile est recipere aliquid corporis
quia tunc duo corpora simul essent. Si au-
tem duo possint esse simul: infinita possint esse si-
mul eadem ratione. Pro quo notandum
quod tota causa quare unum corpus non con-
patitur secum aliud corpus est: quia dimensiones
resistant dimensionibus. Unde et si dimen-
siones essent separe: ut infra probabitur non
compaterentur secum aliud corpus. Si igitur
unum corpus posset esse cum alio: dimen-
siones dimensionibus non resisterent: quo
posito quodlibet corpus posset esse cum
quolibet corpore: et quocumque corpora pos-
sent simul esse: quia sibi invicem non resiste-
rent. Similiter dimensiones unius par-
tis non resisterent dimensionibus alteri
propter quod ubi esset una pars corporis pos-
set esse alia: et sic absque eo quod divideretur
corpus ubi esset una pars corporis posset esse
totum corpus. Et quia pars est minor toto in
eodem loco posset esse corpus magnum

Philosophicorum.

et parui simul. Et etiā in eodē loco pnt esse multa corpa magna: et multa corpa parua: quare in eodem loco eēt siml eq̃lia et inequalia: qđ est incōueniens. **Itē** arguebant antiqui esse vacuū: qz quedā corpa vidētur coētia: id ē subintrāria ⁊ calcantia se adinuicē. vnde vas plenum cinere dicebāt recte tñ aque qñtū vas vacuū. **In** his pmissis ponit. p. rationes ppriam de vacuo improbans cōmunes op̃ioes antiquoz: dicens qz vacuū ē locus nō repletus corpe. Et dicitur notāter locus: qz vt est punctus nō ē vacuū licet in puncto nō sit corp⁹: qz pūctus nō aptus recipe corpus. **Dubitarēt** forisā aliq̃s: qz vacuū inconueniēter diffiniat: cum nihil sit. Dicendū qz sicut habet se cūdo posterioz: duplex ē diffinitō. s. qđ nomis et quid rei. Diffinitio qđ nomis est diffinitio qđ ostendit qđ p nomē significat: et ē tā entiu qđ nō entiu. Diffinitio quid rei ē tñ entiu. Diffinitio aut vacuū prima diffinitio ē secūda. **Tūc** ad rōes factas respondet. p. Ad primā qñ arguebatur qz si non esset vacuū: nō esset local' mor⁹ dicit qz nō seq̃tur: qz cū vnū corpus mouetur localiter vl' augmentat: aliud corpus cedit ei: ⁊ hoc patet in reuolutōib⁹ cōtinuoz: sicut in his cōtinuis q̃ sunt de numero humidoz. p̃iecto enī lapide in aqua sūt mor' ibi circulatōes: qz vna ps aque cedit alteri: et vnus circulus sp̃el' lit alium. Vnus etiā corpus p̃t augmentari p alterationem: vt si ex aqua fiat aer erit ibi quoddā augmētū: qz occupat ibi maiore locū. Ad illud etiā de cinere pōt dici qz intra cineres sūt aliq̃ p̃tes aeree que p compātōnē aque enapozātur. Et nis etiā p appōem aque inspissatur ⁊ occupat minore locū. Itē qz cinis ē adustus et siccus aliquam corruptionē facit in aqua: et aliquas p̃tes aque facit enapozare.

Capitulum. XIII.

Quoniā aut nō ē vacuū. In parte illa adducit rōnes probantes vacuū non esse. Dubitarēt forisā

aliq̃s: qz qđ si est ṽt p̃cedere qđz qđ est: leci. do posse. ⁊ tamē. p. prius inquisiuit quid ē vacuū: et postea inquit si sit va-
cuū. Dicendū qz questio si est p̃cedit q̃stionem quid ē loquendo de diffinitōne quidditatis: nō aut loquendo de diffinitōne quid nomis. Impossibile enī est de aliquo inuestigare si est nisi prius sciat̃ur qđ importetur nomē eius. De vacuo aut vt dictum est inquesiuit tñ aris. diffinitōem qđ nomis. **Ad** euidentia aut eoz que dicūt de vacuo Scilicet qđ non sit vacuū in rerū natura: tamē virtute diuina p̃t fieri celus vacuū. **Potest** enī d̃s annihilare omnia que sunt in sup̃ficie concava celi. Rōes aut aris. probātes vacuū non esse non reproband nisi d̃ vacuo qđ ponebant antiqui esse quasdā dīmensiōes separas a qualitatibus sensibilib⁹: vt dicit doc. subtilis. ii. q. quod libe. de quibus tangā solum duas: quarum prima sumitur ex parte velocitatis et tarditatis in motu. **Quā** d̃t aris. qz videmus idem corpus velocius et tardi⁹ fieri ppter secūdas causas: vicz a ratiōe mediij p quod fertur: aut rōne mobilitatis qđ fertur: qz si mediū sit equale: p̃t eē vtrūq̃ in motu ppter excellentiā grauitatis et leuitatis ipsius mobilis. Mediū etiā qđ facile nō diluitur: scz mediū grossius impedit motum mobilis: vt aqua que est grossior aere. medium etiam magis impedit quādo mobile fertur cōtra inclinātōnem suam: vt si lapis ferat̃ sursum. Ex huiusmodi ergo velocitate vel tarditate ostendit̃ qz non ē ponendum vacuum dicēs qz si idem mobile mouet̃ per aquam que ē medium grossius et p aerem q̃ est medium subtilius: ita qz sit equalis longitudo vtriusq̃ sp̃acij vl' mediij: illud mobile mouebitur p̃m analogiam corporis impediētis. Tanto enī citius mouebitur per aerem qz p aquā. Quāto aer est subtilior aqua. hanc ergo proportionem quam habet aer ad aquā habebit velocitas mor⁹ facti in aere ad velocitatem motus facti in aqua: quare si dupliciter subtilior sit aer qz aqua tempus in quo transitur aqua erit duplex re-

specu tpls in quo transiur aer. Vacuu
ergo nullam habet rationem vel ppor-
tionem qua excellat sub pleno: sic neq;
nihil habet pportionem ad numerum.
In vacuo igit q; nihil ē impediens: nul-
lum requirit ibi tempus. Motus igit i
vacuo non erit velox nec tardus: immo
nullus erit motus: cum de rōne mot⁹ sit
q; fiat in tpe. Q; aut nihil ad numerum
non sit aliqua proportō ostendit: q; si q̄t
tuor excellūt tria sū vnum: plus excel-
lunt duo q̄ tria: et plus vnus q̄ duo. nō
autē habent pportionem qua excellunt
nihil. Necessē est enī offe quod excel-
lūdi in excellentia et in id quod excel-
lūtur: quatuor enī si excellūt tria in vno:
oportet quatuor componi ex tribus et
vno: quare si quatuor excellūt nihil: ni-
hil erit de compōne eorū: qd est incōue-
niens. Nullus igitur numerus habz p-
portionem ad nrhil: cum nō couponat
ex nrhil. Similiter autē vacuum ad ple-
num nullaz habet pportōem: q̄ nec mo-
tum in vacuo possibile ē habere pportō-
nem ad motum factum in pleno. Si igit
tur in pleno fit motus in tpe: in vacuo si
et in non tpe: neq; igit erit velox nec tar-
dus. Pro quo notādū: q; vt dicit Sco.
secūda dist. secūdi sen. q; si poneret va-
cuum graue ibi nō moueret sū p̄m: qz
vacuu nō p̄t cedere graui: vt infra dices-
tur: et dimēiones nō p̄nt esse cū dimēsi-
onibus. Tamē si poneret vacuu q; pos-
set cedere: tunc motus grauis eēt succes-
siue in vacuo: qz graue p̄us p̄trāsirz hāc
partem spaciū q̄ aliam. Unde ex diuisi-
bilitate spaciū motus haberet diuisibili-
tatem successiuam: sicut mō ex diuisibili-
tate spaciū pleni motus habet successio-
nem eēntialem. Sed vltra illā successio-
nem pōt addi velocitas et tarditas rōne
conditionis accidētalis ipsius mediū in-
quantū est p̄motiū vel impeditiūz ip-
sius motus sine ratōe subtilitatis p̄ quā
pmouet: vel saltē nō impedit aut densi-
tatis opposite. Fieret igitur tunc motus
successiuus in vacuo et esset pportiona-
bil motui in pleno: et hoc loquendo de

successione eēntiali: et non de velocitate
et tarditate superaddita: qz omnino nul-
lam velocitatem aut tarditatē supaddi-
tam haberet mobile in vacuo: habet aut
in pleno: et quo ad hoc itelligit. p. q; la-
pis moueretur in instanti p̄cise: igit ha-
bet. p. ex hoc contra aduersariū dicentē
esse motū in vacuo: q; nullus motus ha-
bens aliquam velocitatē et tarditatem
supadditā successioni eēntiali posset esse
in vacuo: hoc nō est incōueniens si pone-
retur p̄cise motum eē in vacuo: sed esset
si cum hoc poneretur vacuum mediū p̄
motiū in motu: vel mediū necessarium
in motu: ex pte cuius sumeret velocitas
et tarditas motus. Secūda rō. p̄has va-
cuum nō esse sumit ex ipso vacuo p̄se cō-
siderato. An dicit q; si pōatur cubus. i.
corpus: quod habet sex sup̄ficies q̄ dra-
tas: vel quodlibet aliud corpus in aere
vel in aqua: oportet q; cedat aer vel aq̄
sū quantitatem illius corporis: qd ma-
gis patet in aqua q̄ in aere: qz est magis
sensibilis: nisi illud corpus coeat. i. con-
densetur in seipso. Vacuu aut nō p̄t cede-
re: sed si poneratur corpus in vacuo: o-
z dimēsiōes vacui subintrare dimēsiō-
nes illius corporis. Nam si ex ligno fieret
cubus et poneretur in aqua vel aere: si il-
la non cederent sibi: oporteret dimēsiō-
nes aeris vel aque subintrare dimēsiō-
nes cubi. Q; igitur cubus habet tantā
magnitudinem quantam continet vacu-
um in quo ponitur et dimēsiōes va-
cui sunt simul cum dimēsiōibus cubi:
sequitur q; duo corpora possunt esse si-
mul in eodem loco. Et subdit q; licz cor-
pus cubum sit calidum aut frigidū aut
graue aut leue: nihilominus tamē alte-
rum est scdm rationē ab huiusmodi pas-
sionibus: licet naturaliter non possit se-
parari ab huiusmodi passionibus. Et li-
cet separaretur ab huiusmodi passionibus
continebit equaliter locum: et huiusmo-
di corpus erit in eadem parte que est lo-
ci vacui equali: quia tantū de vacuo q̄n-
ta est magnitudo cubi erit simul cum cu-
bo. Quid ergo ostendere. p̄. vt patet

Philosophicorum

ex dictis q corpus non occupat locū et non resistit corpi rōne passionum . Sed hoc competit ratōne dimensionū : ita q si dimensiones eēnt ab hmoi passionib⁹ separate: nihilominus occuparet locū . Quia igit ponētes vacuū receptivū corporis: ut patuit: oportet eos dicere q dimensiones simul sūt cū dimensionib⁹ : id incidit i hoc impossibile q pnt duo corpora simul eē . Ex pdictis patz qūo dimensiones dimensionibus resistūt . Primo ex cessione: Secūdo ex occupatōne loci .

Primum patet: si enī cubus ponatur i aq aqua cedit cubo fm modū dimensionū eius: ita q quante erūt dimensiones cubi: tanta erit cessio aque . Siue igit corpus cubū ponat grave vel leue: siue calidū vel frigidū nō mutabitur cessio aque . Modus igit cessionis corpi non sumit originē ex mō qualitatis vel passionis : sed tñ ex mō dimensionū . Cū igit ex hoc corpus cedat corpi: q vnū resistit alteri oportet q resistere et nō compati secum aliud corpus p se dimensionibus cōueniat . Secūdū vīz de occupatōe loci patet . nā ex hoc plura corpora in eodē loco eē nō pnt: q quodlibet occupat totū locū suū . Occupando aut totū locū suū in eodē loco aliud corpus eē nō pōt . Illud ergo p qd hz corpus qd occupet locū eē illud p qd hz q resistat alteri corpi: et q nō cōpatiat secū aliud corpus: hoc aut non habz p qualitātē: s; p quantitātē .

Qāt corp⁹ sit diuisibile et q occupet spacū hz p quantitātē . h⁹ est p se cōpetit qntitati: alijsāt nī nisi rōe qntitatis . Nec pōt dici: q hoc cōpetat corpi ppter matīā: q materia nō occupat locū: nisi vt ē sub dimensionibus: vt dictū ē quinto capitulo primi huius . Utraq; aut vīa patet i textu si bene consideret . Si aut queratur si corpus ponere in vacuū: vīz vacuū et cederet: Dicēdū q corp⁹ nunq; cederet alteri corpi nisi sit rarefactibile vel cōdēsabile . Vacuū aut q dicit dimensiones separatas a tactibus passionibus et motu et a materia sensibili p se : nō habet vnde cedat corpi . Cū ergo vacuū non cedat corpi et dimensiones vacui resistāt dimē

sionibus corpori: si ponat corpus i vacuo duo corpora eē i eodē lo⁹ poterūt: cū dimensiones separet quātūcūq; a passionib⁹ nō cōpatiūtur secū dimensiones alterius corporis . Ex predictis patet et pter patet: q dimensiones vacui quas ponebāt pbi nō tñ erāt dimensiones imaginatē: s; etiam reales . Ipi enī: vt vīdū ē prius ponebant vacuū eē spacū illud et dimensio nes q erāt inter latera corporis continētē: et illud dicebāt locū . Locus aut realitē differt a locato . Item dicebant vacuum eē spacū priuatū corpe . Ex quo sequit: q illud spacū et ille dimensiones erant quid reale . pbatur cōsequētia: q pua tio ponit subiectū priuatū . S; ergo nihil eēnt hmoi dimensiones: nō possent dici vacuū nec plēnū .

Circa pre dicta possunt oriri due questionēs: Prima ē: Quid duo corpora pnt simul esse in eodē loco . Secūda : Quid idē corpus possit eē in diuersis locis .

Ad primū patet ex dictis: q loqūdo naturaliter nō ē possibile: s; bñ sup naturaliter p vortē subtilitatis . Qd patet: q christus fuit natus de vīrgine mīre clauso claustro vīrginali: et post resurrectionem ingressus ē ad discipulos p hostia clausa: et clauso sepulchro surrexit: lz āgeli remouerūt postmō lapidē . Nec valet q ātūci dicūt q corpus gloriosū possit se facere ad talē et tantā figuram vt possit etiā penetrare quodcūq; corpus p poros subtilissimos in aliquo corpore ptransibili : q pter se tñ subtilitate: vt p tales poros possit istud penetrare . Illud non valet: q si extenderetur corpus christi vel aliud gloriosum multū in longum : et stringeretur corpus eius sicut acus: tūc nō haberet qntitatez corporis organi debita . Anima aut humana requirit in corpe debitam organizatōz ptiū et membrorū .

Q si arguit: q vt dictum ē in pcedē caplo: dimensiones sine qualitatibus et passionibus faciunt distare duo corpora: q nō pnt eē simul sine pdictōe: qd cōfirmat: q sicut vnū cōtractum habet impossibilitatem eēndi cum

alio in eodē subiecto: sic dimēsiōes due sūt incompōsibiles in vno loco: s; p nul lam potentiā cōtrariā pnt esse simul i eo dem subiecto. qz fm ar^o. 4. meta. Si s; ria pnt simul esse in eodez subiecto: s; et cōtradictio: s; rē. Dicēdum q; aliqua possūt dupliciter repugnare: vel forma liter vel virtualiter: due aut dimēsiōes nō habēt in se repugnātiā formales sed tñ virtualē. Repugnantia aut duarum dimēsiōnū nō ē nisi ppter simultatem duplicis repletōis loci quē vnum corp^o pōt implere: ergo si aliū corpus repleat illū locū est repugnantia priori quanti tati non formalr sed xualiter et effecti ue ratione illius effectus q; est repletō lo ci. Sed ds pōt tollere hūc effectū a qnti tate vt due quantitates vt plures nō fa ciant nisi vnā repletōnē loci et nō que libet suam: sicut dñs pōt facere calorem si ne effectū calefactōis sicut in trib^o pueri. Sic etiā eo d^o pōt dici de cōceptu et par tu virginis. Isti enī effectus nō stant si mul naturaliter cū sua causa sicut virtus diuina pōt eē cā illius cōceptus et illius partus: que licet repugnēt respectu cau se particularis: nō tamē respectu xutis supioris agentis. Ad confirmationez de contrariis dicendū q; nō est simile: li cet em sit talis repugnātiā in quantitati bus xualiter nō tñ formalr. Due enun q̄litates i eodē subiecto sūt formaliter re pugnātes: nō sic de q̄ntitatib^o. Ista que stio tractat diffuse a Scoto. 49. di. 4ti. q̄tōne de vote subtilitatis. Quantuz ad secūduz cōcedit ex fide q; idē corpus pōt eē pntialiter i diuersis locis. S; vtz localiter dicūt quidā q; nō. Ad pbatu sic. Termini locati et loci sunt simul: er go si locatū sit extra terminos loci sui. p priū ē extra terminos suos p prios. Itē sicut res p p priā naturā est tñ i vna spē sic p vnā dimēsiōnē ē simul i eodē loca^o. Cōsequētia p̄t̄a sūt. Itē si idē corp^o eēt in plurib^o locis: s; possēt esse in infinitis et sic eēt vbiq; cōsequēs ē falsū. qz illū est di p priū. pbat: qz cū agēs supnatu rale sit potentie infinite q; rōne pōt facere illud in plurib^o eadē rōe pōt facere in in

finitis. Item termini motus sūt incōpos sibles ex q̄nto pbat. s; quecūq; duo vbi pnt eē termini eiusdē mot^o: qz corp^o po test moueri ab vno vbi ad aliū: s; q̄cūq; duo vbi sūt incompōsibilia fm idē cor pus. In oppositū arguit: qz vbiq; ds pōt facere subam nālē nō sub suo mo do naturali pōt ibidez facere sub suo mo do naturali: qz in pmo duo sūt miracula s; in causādo pntiā vnius corpis respe ctu pluriū locoz: et in sepando a suo mō naturali et locali. In secūdo aut non nī si vnum: Sed ds fm omēs pōt facere sūū corp^o sacramentaliter: id ē nō sub suo mō naturali in diuersis locis: et facit de fctō ergo pōt idē facere et quodlibet aliū cor pus in eiusdē suo mō naturali: id ē localr et dimēsiue. Itē omē qd non includit euidenter cōtradictōnē: ē dō simpliciter possibile: s; hoc ē hmo: s; rē. Dico igit q; dō simpliciter est possibile idē corpus facere simul in diuersis locis localiter. hoc patet ex intellectu terminoz. Cum em dico idem corpus simul esse in diuer sis locis localiter nihil dico supra corp^o nisi quēdā respectū extrinsecus adueniē tem fundatū in quāto ad aliū quātū cir cumscribens. Respectū aut talē pluriū carl sup idem fundamentuz ad diuersos terminos nō apparet cōtra aliquid notū fm rōem: qz respectus intrinsec^o adue niens de quibus minus videt pnt pluri ficari fundamēto eodē manēte: vt supra eandē albedinē pnt due similitudines fū dari ad duos terminos: vt pbat Scor^o dist. 8. terciū. Itē em est necesse pluri fici cato posteriori prius plurificari. Ipa au tem vbi sūt manifeste posteriora ipō q̄nto locato. Pro argumentis aut in op positum soluendis pono tres p̄pōdes: q̄ rum p̄ma ē: Quecūq; sūt p̄loza eēntia liter ipō vbi vniformiter insūt ipi corpi quis habenti diuersa vbi. i. non varian tur variato ipō vbi. que xō posteriora vt simul natura variabūtur fm varietatem vbi. Hoc patet: qz prius eēntialiter non variatur ppter variationē posterioris: sed posteri^o bene variatur ad varietates p̄lozis: que etiā simul sūt natura euz ali

Indisicorum

quo variatur illo variato. unde si habes famem comedat in vno vbi et non in alio satiatur in illo vbi ex comestione facta in alio: et cessat eius appetitus. Fames enim siue sit appetitus sensitivus siue volutarius dicit aliqd absolutum: vñ nō variat propter variationē vbi. Si autē dicas saturitatem esse repletionem corpalem stomachi: tunc si non recipiat cibum in illo loco nec ei ibi appropinquet. Si vero huiusmodi repletio non dicit nisi presentiam alimentum continentem ad stomachum continentem vel ventrem. Tunc nihil absolutum dicit sed tamen respectu extrinsecus aduenientem. Item non potest dici quod moriatur in vno et non in alio quod si hic moritur moritur et ibi. Mors enim et vita non dicunt nisi quid absolutum per naturam vel positum: et per consequens non variantur propter varietatem vbi. Si tamen non sequitur vulneratur hic: ergo vulneratur ibi. quod vulneratio dicit divisionem continuam: id est ab aliquo hic dividente. Sed tamen verum est si ibi habet vulnus quod et alibi habet: quod sic est discontinuatio positionum: que si est in hoc corpore et alibi in eodem. Similiter dicendum est de nutrimento: quod sumptum in vno vbi convertitur in substantiam corporis existentis in alio vbi quod illa conversio est generatio prout subest ipsius nutriti. Tota autem substantia nutriti et quilibet pars prior est ipso vbi: non ergo variabitur ad variationem eius. Notus tamen localis nutrimenti ad stomachum non est hic idem quod ibi. quod ex quo vbi est aliud: et motus localis ad vbi tantum. Unde quod moveri vel quiescere secundum locum sunt simul cum vbi vel posterius eo variabitur ad variationem vbi. Et ita idem corpus poterit in vno vbi moveri localiter et in alio quiescere. Sicut enim possibile est quod idem corpus habeat hic permanentem vbi unum et aliud ibi: sic possibile est quod permanentem habeat in vno vbi et alibi plura successive. unde idem poterit moveri de vno vbi ad se existentem in alio vbi et se pellere et trahere et idem homo habens mille vbi facere exercitum et coeas ducere. Similiter po-

terit in vno vbi loqui et in alio tacere si loqui dicat formationem vocis per instrumenta naturalia in aere percussio. Tunc quod aere movebitur localiter in illo vbi et in illo non: in isto formatur verbum: in isto autem non: et ille loquitur et ille tacebit: et hic tenebit tenorem et ibi quantam: et huiusmodi attrahit aerem et alibi idem in aqua extinguitur non attrahit non tamen submergetur hic quod corpus eius erit refrigeratum per aerem alibi attractum. Si autem loqui dicat actum imaginationis vel intellectus ille quod idem est idem vbi: quod fuerit loquens.

¶ Ex predictis patet quod non est inconueniens idem moveri et quiescere diversis respectibus et moveri et non moveri secundum diversa vbi. Similiter idem poterit esse superius et inferius seipso: propter quas et distans respectu diversorum vbi. Unde relationes contrarie in genere bene possunt in esse eidem secundum diversa fundamenta: sicut idem potest esse simile alicui secundum albedinem: et dissimile secundum scientiam. Propter quod autem et distans fundatur in corpore diversimode vbi: et hec de prima propositione. ¶ Secunda propositio est illa. Sicut passum existens in vno vbi recipit et formam a duobus agentibus sibi ibidem approxiatis: sic ipsum in duobus locis vel vbi existens patietur ab eisdem sibi in illis duobus approxiatis. Et hoc intelligendo de passione que est ad formam absolutam. hoc patet: quia ad hoc quod patiens paratur ab agente recipiendo istam formam non oportet nisi quod sit in potentia passiva: et agens habeat formam activam: et sint debite approximate: siue in hoc vbi siue in illo sit approximatio. Si passio posita in duobus vbi ipsum habet eandem potentiam passivam ad formam absolutam: et actuum eandem potentiam activam: et eodem modo potest sibi appropinquari: ut patet in isto vbi sicut in alio ergo eodem modo patietur quantum ad formam absolutam a quocunque activo si ibi approximat siue in isto vbi siue in alio. sicut si tantum esset in vno vbi: et esset agens sibi approximat. Addidi autem secundum formam absolutam: quod non oportet quod ea-

dem patet loquendo de respectibus q
sunt simul natura cum ubi vel postero
ra: qz illa possunt variari sicut et ubi ex
prima ppositione. Tertia propositio e
ista: sicut corpus in vno ubi existens ha
beret se in ratione actiui ad diuersa sibi
approximata in illo ubi: sic ipsum vt exi
stens in duobus ubi se habet ad eam si
bi in illis ubi approximata. hoc patet ex
pbatōne precedentis. Ex his propositi
onibus patet q si vnum corpus esset in
duobus locis in quorum vno esset tem
peries aeris: in alio vero intemperies: il
lud corpus erit sanum vel egrum: sicut
si illud corpus esset tantum in vno loco
et illa temperies aeris esset cū intempe
rie mixta: et illi corpori i vno loco appro
ximata: ita q si illa sint inproportionata
corpus illud passum tale erit quale natū
est causare agens vincens. Si autē sint
equalia in agendo passum: alterabitur i
media proportionē. Eodem modo dicē
dum est de duobus ignibz vni ligno ap
proximatis in diuersis ubi: talem em̄ ef
fectuz calorū in illo ligno aggenerabūt
sicut si approximaretur respectu ipsi cor
poris existentis solum in vno loco. Ad
argumēta in oppositū: Ad primū cū di
citur q termini loci et locati sunt simul:
vex est tantū nō simultate precisa et ad
equata: et ideo non oportet q si locatus sit
extra terminos alicuius loci: q sit extra
terminos proprios. Ad secūdū dico q
illud simile nō tenet: qz natura vna ē for
malis ratio essendi in vna specie: sed di
mensio non est formalis ratio appropria
ta eēndi in loco sed tñ remota siue fūda
mentalis: sicut albedo est ratio fundamē
talis qua quis est similis alteri: nō autē
formalis sed ipa similitudo. Ad terciū
cum dicitur q tunc idē corpus posset eē
ubiqz: cōcedo. et cum dicit q hoc est p
rium dei: Dico q esse ubiqz necessario
ex immensitate sua est proprium dei: non
autē esse ubiqz per potentiam eius acti
uam. Ad quartū cum dicitur q termi
ni motus sūt impossibiles: Dico q
duplices sunt termini motus: quidā sūt
primi: sicut priuatio et forma: quidā au

tem sunt concomitantes primos terminos
vt terminus a quo: et terminus ad quē.
Termini ergo primi motus sunt incom
possibiles. Unde idem non pōt priuari
aliquo loco et habere simul illum locū.
Non sic ē de terminis concomitantibus
ideo terminus a quo et terminus ad quem
aliquādo naturaliter possūt esse simul vt
in augmento quātitas pēris est cū quā
titate adueniente. Aliquando possūt eē
simul supnaturaliter: vt in proposito.
Hec Seco. di. 4. 4. scē. q. 2. per totū.
vbi diffuse tractat hāc materiā Et hec s
vacuo sufficiunt.

Capitulum. V.

Consequens est autē.
Postq. p. determinauit d vacuo
hic consequenter determinat de
tpe Et pmo p qdā distinctōes extrīneas
id est logicas et cōes inquit vix tēpus
sit aliquid: et secūdo quid sit. Dicit q
patebit ex rationibus sequētibz q vix
aut obscure potest sciri an tempus sit vel
non sit. At q nō arguit sic: Illud qd cō
ponitur ex non entibus nullam substan
tiam picipat et est non ens: tempus est
huiusmodi: ergo nō. Et pbat minorem:
qz siue capiatur tempus finitū siue infi
nitum componit ex pterito qd factū est
et iam non est: et ex futuro quod nōdū
est. Secundo arguit sic: Si tempus eēt
aliquid cuius sit diuisibile: tunc aliqua ei
pars haberet esse: consequens est falsū:
ergo et antecedēs. Probatio falsitatis
qz ptes tēpis nihil sūt: vt patet ex prima
ratione: Tum qz de tēpe nō habem
nisi nunc: qd nō est pars eius: qz p mē
surat totum: et oportet totū componi ex
suis ptribz: tempus autē non videt cō
poni ex ipsis nunc: qz diuisibile non cō
ponitur ex indiuisibilibz. ¶ Notandū
q cum ait pars mensurat totum: et totū
oportet componi ex partibus: q est du
plex pars: scz aliquotta et non aliquota
ta. Aliquotta autē est que aliquoties sup
ta reddit totum ipsum: et hanc dicit to
d iij

Philosophicorum

tum mensurare. Non aliquotta autem ē que nō mensurat totum: tamen ex ea cōponitur totum: sicut quatuor est pars de sex: licet ipm non mensuret: qz quatuor cum duobus componunt sex. **Q**uābita ret forte aliquis: an tempus sit de nūmero entium? Dicendū qz quedam sūt entia permanentia: et quedam successiva. vtrāqz tamen sunt pētibilia per comparationem ad partes: alr tamen et alr. nam in permanentibus omnes partes siml sūt. Successiva autē dicitur nō partibilia. ppter similitudinem partium sed propter ordinem eorū. Nam si in successivis ptes essent simul: iam non ecēt successiva sed permanentia. Ad esse ergo successivorum sufficit ordo partium: que quidem fundatur in ipso nunc: qd est principiu vnius partis et finis alterius. Vicz ergo de tēpore non sit nisi nunc: et nunc non sit ptemporis: tamen eo ipso qz est nunc est tēpus: qz in ipso fundatur ordo partiu tēporis. Ex quo ordine partium dicit tempus habere esse. Argumenta ergo pcedebant ac si tempus esset de genere permanentium. **C**onsequenter iuxta p dicta inquit. p. an sit vnum et idē nūc et in toto tēpore? Dicendum qz ipm nūc quod videtur determinare preteritū et futurum: qz vicz est principium vnius et finis alterius vtrū semper maneat idem in toto tēpore: an sit aliud et aliud nō est facile scire. Et qz sit idem probat sic. Si in tēpore esset plura nunc: dare oportet primum nunc corrumpi ne simul esset cum sequenti nunc: cōsequēs ē falsū ergo et antecedēs. **P**robat autē consequentiam: qz plura nunc non possunt simul esse: qd probat: qz plura tpa nō possunt nūc esse nisi vnuz contineat aliū. Et potest dari exemplum. Videmus enī qz si aliquod corpus localiter est in pluribus locis simul oportet vnum illorum esse contentivum alterius. Est enī aliqs homo in domo et in civitate: qz civitas est contentiva domus: sic et aer in igne: et in celo: quia celū est contentivū ignis. Similiter nūc ē aliquod temporale in pluribus partibus simul: nec possunt es-

se plura tempora simul nisi vnum sit contentivū alterius. **E**na et eadē eclipsis dicitur fieri in anno: in mense: in die: et in tali hora. et omnia hēc tempora dicuntur esse simul: quia sunt contentiva invicem. Annus enī continet mensem: mens diem: dies horam. plura ergo tempora non possunt esse simul: nisi vnum contineat aliud. Cum ergo nunc non possit habere rationem continentis: euz sit instās indivisibile: impossibile ē duo nūc in tēpore esse simul. qz tūc vnu contineret aliud: quod est inconueniens. patet ergo consequentia. **P**robat autē consequenter **A**risto. falsitatez consequentis ostendens qz impossibile est corripī ipm nunc: quia nō potest corripī i nūc in quo est: quā tunc simul esset et nō esset: oportet ergo qz corrumptur in posteriori nunc. Sit ergo. a. nūc quod debet corripī: si ergo corrumptur in b: quia res est qd diu non est corrupta ante qz veniat b: semper verum est qz est a. cū ergo b non possit esse consequenter ipsi a: sed inter b et a cadat tempus. medius cum in quolibet tēpore sint infinita instantia: sic in qualibet linea sunt infinita puncta: oportet qz inter a et b sint infinita instantia. Si ergo a non est corruptum nisi in b in omnibus illis instantibus que sunt inter a et b erit verum dicere qz est a. **Q**uā igitur illa instantia sūt infinita erit a cum infinitis instantibus: quod est impossibile: qz impossibile ē aliquid instans vlt aliquod nunc esse simul cum alia: non ergo est possibilis corruptio ipsius nunc vel instantis cum nō possit corripī nec in instanti in quo ē nec in alio. **E**rit igitur scdm rem vnum instans manens fin rem incorruptum i toto tēpore. **I**n oppositū arguit p. sic. Quilibet continui sunt termini distincti: sed tempus est quoddam continuum: cuius termini sunt ipa nūc: igit ipa sūt distincta. **I**sta rō pot sic declarari: qz ipm nūc fm subam ē aliquid indivisibile qd ē p se de gñe quantitatis: vel est termin⁹ continui: vel ē ps discreti. Si nūc ponit ps discreti: ergo ipsi ponit dis-

duplex
sententia

et
pro
ipso

eretur: quod nō concederet ppe loquē
do. Si ponitur terminus continui: er-
go oportet qd sit aliud et aliud fm qd ter-
minat aliam et aliā pte continui: quod
est propositum. Ad illud respondēt qd
dam ponentes ipsū nūc idē fm subam
in toto tpe: et aliud fm eē: qz vnū et idē
nūc fm rē pōt terminare aliqd temp⁹ ex
vtraqz pte: sicut vnū et idē mobile per
suum motū terminat aliquod spaciū ex
vtraqz pte: qz prius exiit in pncipio ali-
cuius spaciū sit postea p motū in fine illi-
us spaciū. **Cōtra:** qz ista eē accidit illi
nūc eidē fm rē et subam: qz p te illd nūc
manet idē sub diuersis eē: et p cōseqns
ista eē accidit sibi: igit nūc tps non p se
sed per accidēs erit terminus temporis
quod ē falsum: qz omne diuisibile de gne
quantitatis p se terminat quantitatem:
vel ē ps discreti: quare sequit: qd tale id
nūc nō sit indiuisibile p se de genere qn-
titatis. **Preterea** ista eē quero cuius ge-
neris sūt si sūt indiuisibilia de gni quan-
titatis: ergo sufficiūt ad terminandū ip-
sum continuum absqz illo nunc fm sub-
stantiam: qd nullus diceret. Si autē alte-
rius generis puta qualitatis: igitur qle
erit p se ratio terminandū continuum i ge-
nere quantitatis: quod ē falsum. **Secū-**
da rō. p. ē talis: Ista dicitur simul eē q
sunt in eodem nunc indiuisibili: si ergo
est idē nūc in toto tpe: ergo illa que fu-
erunt in millesimum annū et q sunt ho-
die sunt simul: quod ē euidenter falsū.
Ad illd dicunt isti q omnia pnt in eodē
nūc eē realiter: sicut vnū et idē mobile
realiter p motū suū hz eē in omib⁹ par-
tibus spaciū: nō tamē omnia sūt in eodē
nunc fm rationem: sicut nō ē idē mobile
fm rōem put est in diuersis partib⁹ spa-
cij. **Sed cōtra** arguēdo sic: vniformi-
tas simultatis accipiēda ē correspōdē-
ter identitati ipsius nunc: vt que sunt in
eodem nunc fm rationem realiter sūt si-
mul realiter: et que in eodem nūc fm ra-
tionem: sunt simul fm rationem. Si er-
go in toto tempe ē idē nūc realit⁹: alter
fm rōem sequit: qd que fuerūt in millesi-
mo annū: et q sunt hodie sunt idē sit

realiter et fm veritatem: licet non sint
fm rōem: qd nullus sane mentis diceret
videtur ergo iste rōnes pbici stare: nec
tpe eas soluit aliqn: vt patet intueti ma-
teriā de tpe. **Pro** solutōne autē ratōnis
in oppositū fm mentē doc. subti. 2. dis.
2. sen. 7. 12. q. quolibeto. Sciendū qd il-
loz q accipiūt eē p⁹ nō esse quedā sunt
raptim trāseūtia: quedā vero pmanētia
naturaliter genita vel corrupta. In pri-
mis scz raptim transeūtibz ē dare tam
primum q vltimum in eē: scz illud istās
in quo solū hnt eē: 7 ideo nec ē dare pri-
mum nec vltimū instās in non esse: qz tā-
to tpe terminato ad h⁹ instās q toto tpe
sequente hoc instās hnt non esse. In se-
cundis autem est dare primum in eē sed
nō vltimū. In generatōne est 7 corrup-
tione naturali corruptum nō habet vlti-
mum sui eē: qz tūc haberet qitates con-
ueniētes saltē in tali gradu in quo pos-
sent stare cū forma eius: et si sic nō sub-
ito abiceretur: Nō ergo corrumpendum
subito corrumperetur. Et sicut corruptū
non habet vltimū in eē sic habet primum
in non eē: qz cū eē geniti cōcurrit nō eē
corrupti geniti aut in instanti generati-
onis habet eē: qz tūc forma ē in materia
et habet tunc primum eē: qz tūc forma in
mediate succedit priuatōi: et sicut genitū
habet primum sui eē sic corruptum
habet primum nō eē. **Notandū** vlteri⁹:
qd corrumpi seu desinere eē pōt intelligi
dupliciter: Vno modo p positionē pntis:
et negationē futuri: vel p positionē pte-
riti et negationē pntis. Primo mō ha-
bent corrumpi seu desinere indiuisibilia
et raptim transeūtia. Cum ergo queri-
tur d coruptōe instāt seu alicui⁹ habentis
esse indiuisibile: Dico qd corrumptū
p positionē pntis: et negatōem futuri:
ita qd nūc ē et statim nō erit. Unde non
corrumptū in ipso i quo est: quia tūc siml⁹
eēt et nō eēt: sed corrumptū in tpe inme-
diate sequenti: in quo nō habet eē. huius-
modi autē raptim transeūtium idē est
fieri et factum eē: et corrumptū et corrup-
tum eē. Unde si creatura nō maneret nī
si per tps creatōnis eius annihilatio nō

Pro ma-
teriā de tpe
subti. 2. dis.
2. sen. 7. 12. q.

Pro ma-
teriā de tpe
subti. 2. dis.
2. sen. 7. 12. q.

Philosophicorum

esset in instanti sed in tpe habito in instanti creatōis. Siquidē p^o instans non eēt accipe aliqd immediatū indiuisibilē vt supponebat rō sed diuis^o tali inmedia^o tioni qua cōtinuū terminatū ē inmedia^o tū suo termino. Intentō aut p^o sup hac materia videbit in fine huius capli.

Alterius determinat. p. qd sit tempus. Circa qd dicit q tempus nō ē mot^o: licet nō sit sine motu nec p^ociat sine ipso. vñ dormientes et in magna delectatōe existentes qz nō sentiūt motū nō sentiūt tempus: videturqz eis modicū d temp^o in dormitōe et delectatōe transisse: lz multū tbi remāserint. Ecōuerso ē cū aliq^s ē in anxietate cordis: nā qz turbat in animo: et qz semp cogitat transmutatōnem et motū: maxime p^ociat tempus: et videtur ei modicū tempus esse multum. Describit igit. p. tempus di. q tempus est numerus motus fm prius et posterius. Ad cuius euidētiā ponit tria: p^o mū ē q tempus habet quandā dependētiā ad magnitudēz seu spaciū in quo sit cū diuiditur ad diuisionē magnitudinis: sic suo modo tempus sequitur motū. Ex quo sequitur qz prius et posterius sūt p^oncipaliter in magnitudine: qz vna p^o ē situata añ aliam et proportionabiliter in motu et tpe. Secūdu dictum ē q habitudo t^ois ad motū accipiēda ē fm prius et posterius. Hos em vt dicit Aristotiles determinamus et cognoscimus tempus accipiendo ipsum prius et posterius āsse aliud et aliud: et accipiendo mediū ipsoz esse aliqd alterz: et sic determinamus ipm tempus fm p^o et posterius: q requiritur in motu. Ex q patet q tempus hz habitudinē ad motum fm q in motu reperitur prius et posterius. Quod sic pōt declarari: Sicut enī intelligendo duo puncta: et intelligendo inter ea aliquod medium intelligimus lineam: qz inter duo pūcta nō potest esse aliquod medium nisi linea: Sic intelligendo duo nūc quoz vnum sit prius et aliō poster^o intelligim^o mediū eē tps. cū igit n possint accipi duo nūc: qru

vñ sit p^o et aliō poster^o nisi accipiat p^o prius et posterius in motu oportet q tēpus habeat habitudinē ad motū put in eo reperitur prius et posterius. Tertiū dictum ē q in habitudine vel dependētia quam habet tempus ad motum reperitur ratō numeri. Ad sic declarat ar^o. qz sicut in vno nūc non sit motus: lz oportet imaginari diuersa nunc si volim^o imaginari motū: ita oportebit imaginari diuersa nunc si volimus imaginari temp^o. Hūc ergo imaginamur temp^o nisi imaginemur diuersa nūc: vel nisi imaginemur in ipso motu esse aliqua plura quoz vñ sit prius et aliud posterius. Cum ergo in pluralitate intelligat esse aliq^s numerus: oportet q in habitudine quā habet tempus ad motum sit aliqua rō numeri. Ex istis tribus concludit. p. q tēpus est numerus motus fm prius et posterius. Ipa em prius et posterius i motu vt sunt ab anima numerata complēt rationem temp^o. Pro declaratōe p^o dictorum sciendum insup: q quedā sūt entia vere realia: vt sunt entia nature: qdam pure rationis vt intentōes secūde: que p^oim sic et partim sic vt vniuersalia que includūt aliquid rei et aliquid rōis: vt videbit p^o et sepiō meta. Silr est tps: qz tps materialiter ē ens reale cum sit idē materialiter q motus q ē ens reale formalr tñ tps vt hz rōem numeri fm pri^o et poster^o sic ē ens rōis: qz hoc habet ab aīa numerāte p^o et posterius in motu: vt dcm ē. si q accipit tps māliter quātū ad id qd ē ex pte rei: sic ē in genere sicut mot^o. Si nō accipit fm q dicit cōpositū ex materiali et formali nō est i gne cum sit quoddā ens p actūs ex re et intentōe: de quo videbit qnto meta. ca. de qnt^o. **M**otandū insup q licet in linea accipie da sint duo pūcta actu terminātia lineā: tñ nō sūt accipie da duo nūc actu terminātia tps: vt pbat Auicenna qz nō est interruptio t^ois nisi fm intellectu tñ: vel fm comparatōem ad motum aliquē terminatū. **I**n iuxta p^odicta p^o q^o **U**trū tempus sit idem realr q mot^o: ita q qntitas q mot^o ē qnt^o sic

III

ipm tps. **¶** Dm q tps ē idē q mor⁹ ma-
terialiter et reali distinctiōnē formaliter
et p cōsequēs qntitas q mor⁹ ē qnt⁹ for-
maliter ē ipm tps māliter: nō tñ forma-
liter. **¶** Cōtra cui⁹ ptes copulātur ad a-
liū terminū hz reali aliquā qntitatē et a-
liā continuitatē: sed ad aliū terminū co-
pulant⁹ ptes tps et ptes mor⁹: qz ptes
tps ad nūc: ptes mo mor⁹ ad mutatiōē
pptererea q hz psum mai⁹ et min⁹ ali-
ud a maiori et minori alteri⁹ hz etiā di-
stinctā qntitatē et pntitatē ab alio: s; z
tps ē hmoi respectu mor⁹ qz i miori tpe
est maior mor⁹ si mobile sit veloci et i ma-
iori tpe minor motus si mobilis sit tardū
¶ Pptererea relatiua realiter orit⁹: s; tē-
pus et mor⁹ sūt hmoi: qz tē. pproba⁹ mi-
noris: qz mēsurā et mēsuratū referuntur
realiter: sed tps ē mēsurā mor⁹: qz qntitas
motus nō ē ipm reali tps. **¶** **¶** ad cui⁹
dētiā hui⁹ pmitto tres distinctiōes: ppi-
ma ē q duplex ē mor⁹: scz cois et pms.
1. motus primi mobilis. Alius ē speci-
alis et secundari⁹: puta oēs alij mor⁹ a p-
mo. Secūda distinctiō sit illa q tps ē du-
plex: scz cōe et spetiale: de pmo intelli-
gitur q dī. p. in qto h⁹: q ē idē tps oim
in celo et i terra et i mari. Secūda autē tē-
pus et spetiale ē mēsurā ppa mor⁹ inferio-
r: ita q qd sūt mor⁹ pliculares: tot sūt
hmoi tpa spetalia. Tertia distinctiō ē illa
q mēsurā ē duplex: qdā intrinseca: qdā
extrinseca. Exēplū pmi ipa dūatio rei:
et vltima superficies corpis. Exēplū se-
cūdi loc⁹. Tūc ad argumēta: ad primū
dico q minor ē falsa. Ad pbationē dico
q sicut tps ē idē reali cū motu: ita et ipz
nūc cū mutatiōē ē: tñ cū ista idēitate rea-
li stat aliq distinctiō ex nā rei: vel saltem
fm rōem ppter quā diuersa noia sortiū-
tur. Ad secūdū dicendū q minor ē falsa
si tps et motus vniiformiter accipiantur
scz motus primus et tps cōe: S; accipi-
endo tps cōe et motū aliquē inferiorē
sic verū ē q fm velocitatē et tarditatē
mobilis in minori tpe erit maior motus
et in maiori minori: et sic non plus solu-
dit nisi q cōe tps qd ē passio primi mo-
tus distinguitur realiter a motu inferiori:

ri: qd cōcedo: tñ hoc nō obstante qdlibz
tps erit idē reali. **¶** Ad terciū cui⁹ dī q
mēsurā et mēsuratū referāt reali: dico q
vex ē de mēsurā extrinseca: et sic cōpan-
do tps cōe ad mor⁹ inferiorē qz ē mēsu-
rā extrinseca orit⁹ vtiq ab eis: Tñ si tps
cōe cōpet ad motū pmi cui⁹ ē mēsurā
intrinseca sic nō differt ab eo reali: sicut
nec refert ad ipm reali. Et tñ ē de tepe
spetiali si cōpet ad motū inferiorē cui⁹ ē
mēsurā intrinseca. **¶** Deū soluit dubi-
tatiōē scām de tpe instāti vel nūc. Pro-
q notādū q ē vna opio quā dīa pbi vti-
dētur sonare qd idē ē nūc fm subam i to-
to tpe: s; sit aliū et aliū fm ēē z rōnem.
¶ Qd declarat sic p tex. ar. i. h⁹ ca⁹: quia
suba ipi⁹ nūc rñdet sube ipi⁹ mobilis. Ca-
riatio autē ipi⁹ nūc fm ēē rñdet variatōi
mor⁹. Tñ fm defluxuz ipi⁹ mor⁹ variat⁹
nūc fm ēē: s; maneat idē fm subam i to-
to tpe fm idēitatē mobilis i actu. Ppm
q nūc s; sit idē fm tē i to⁹ tpe: tñ cū mē-
surat tps fm pus ē aliū fm rōem qz ve-
mēsurat ipm fm posteri⁹. Pmi enī imagi-
nantur: q sicut mobile fluxu suo causat
motū et punctus si peneret fluens fluxu
suo causaret lineā: sic idē nūc fluens cau-
sat tps. S; ista opio nō pōt stare: vtpz per
rōes pbi positās i pñ⁹ h⁹ cap. nec etiam
enalsiōes istoz ad dīas rōes valēt: vt ibi
dē patuit. Dīz q alr fm Seco. vi. 2. secū-
di sēñ. q nūc ē aliud et aliū fm subam i
toto tpe: sicut aliū et aliū pñctū in lineā
tota. S; ad saluādū pñm q pma facie vi-
det⁹ dicere oppositū: notādū ē q nō ē in-
tentō pbi q idē nūc maneat in toto tpe.
Tñ dī. p. in lra: q ē idē nūc in qntū est
qd cūq ens: hoc ē dīcū: qz qd cūq nūc ē
pbi⁹ cōsideratū fm se ē idē: et hoc ē dice-
re idem esse fm subam. Consideratū āt
in ordine ad tps pteritū et futurum cum
sit terminus pteritū et futurū principiū
um distinguitur scdm esse et rationem.
quia alia est ratio termini et principij ve-
sic. Anum ergo nunc habet identitatem
scdm substantiam: hoc est a se et scdm se
et habet distinctionem scdm esse in re
spectu pñti tempis: et tūc non est instan-
tiū identitas in toto tempore: cui ista

Philosophorum

sunt infinita quanta est identitas unius instantis: & instantes in toto tpe vere est aliud et aliud finem substantiam. Ad hoc valet de terminatio pbi quam isti ad se adducunt de mobili qd manet idem non quidem mobile ut absolute precedet mutationem. qz hoc modo tempus non est mensura eius: nec aliquid ptinens ad tempus: sed forte eum ut sic est mensura eius: de q alio. Sed mobile ut est sub vna mutatione est idem finem substantiam: id est finem est isti mutationis considerate finem se. Est autem aliud finem est: id est sub illa mutatione terminat pteritum: et incipiat futurum: et finem hoc dicitur alibi et a libi est: non quidem actu sed in eodem vbi medio inter extrema in quantum terminat illum motum finem prius vbi et inchoat motum finem posterius: vbi dicitur alibi et alibi est quatinus mutari est aliud vtriusque extremi. Et qz. p. dixerat nunc ipsum mensurare tempus: ideo illud consequenter declarat dicens qz ipsum nunc mensurat tempus: qz cum sit maxie notum respectu tps: tempus cognoscitur per ipsum: sicut minus notum p maius: sic motus habet cognosci per mobile: quia mobile manet: id est est ens pmanens: motus autem non manet. qz vix est ens successivum. Pro quo notandum qz mensura ut videtur velle comentator per prius videtur reperiri in numeris. Ratio enim mensure per prius competit vni quod est principium numeri. vni et numerus diffinit a pbo. 4. meta. qd est multitudo mensurata p vnu. Ex hoc autem translata est ratio mensure ad alia. verum qz oes transferentes finem aliquam similitudinem transferunt non oportet qz omne illud qd reperitur in vno quod est principium numeri repiatur in omnibus alijs ad que translata est ratio mensure: sed sufficit qz omnia que sunt mensura aliorum habeant aliquam similitudinem cum vno qd est principium numeri: et qz aliquo modo se habeat ad sua mensurata: sicut se habet vnum ad numerum. Videmus enim qz p vnum cognoscimus numerum et vnu p sui replicationem commensurat se cuiusque numero. Cum ergo ratio

mensure transferretur ad alia aliquando est translata finem replicationem: et hoc modo vincia est mensura ponderis: qz replicata reddit quodcumque pondus. Et palmarum similiter vel alia quecumque minor quantitas est mensura primum. Aliqua vero huiusmodi translatio fit non propter replicationem sed propter manifestationem. Dicimus enim albedinem esse mensuram colorum: non qz p sui replicationem reddat omnes colores: sed qz plus habet de natura lucis: et est notior ceteris coloribus. Sic etiam primam substantiam dicimus mensuram omnium substantiarum: qz est notior et perfectior substantijs omnibus. Pater ergo qz duplex est mensura: scilicet mensura p replicationem: et mensura p cognitionem seu perfectionem. Quod p instantes cognoscimus tempus p dici mensura ipsius non obstante qz ipsum in se commensurari non possit: nec aliquoties sumtum reddat tempus: cum tempus quod est quid continuu non componitur ex divisibilibus. Consequenter ostendit rationem eorum que vni de ipso nunc. Sunt autem quantum ad prius tria. Primum est qz nunc est inseparabiliter annexum tpi. Quod probatur: nisi tempus sit ipsum nunc non erit: et si ipsum nunc non sit: nec tempus erit: sic mobile ut sic non est sine motu: nec motus sine mobili. Secundum quod dicitur de nunc est quod continuat tempus. Quod sic ostenditur: qz sicut vnu mobile motum continuat sicut vnu nunc continuat tempus. Hoc etiam ut ait. p. patet quodammodo ex puncto. Sicut enim vnum punctus continuat duas partes linee adinuicem est enim finis vnius partis et principium alterius: sic nunc est principium vnius partis tempus et finis alterius. Dicitur autem punctus et nunc qz si quis vno puncto ut duobus vitur quiescere accidit: hoc est de finem: qz si motus fiat super lineam ita qz mobile utat punctum continuo continuante: utetur ipso in ratione finis ad precedentem magnitudinem: et ideo utetur ipso in motu est: qz moveri seu motus non est in fine alicuius magnitudinis: ut probatur. 6. philosophorum. Si autem utat ipso in ratione principij: tunc utetur ipso ut punctus: quod est motus in sequenti magnitudine. Et

quando utitur puncto utitur eo in nunc
sed bis utitur puncto: ergo i duob' nūc.
Et qz inter duo nūc est tempus mediū:
ergo inter duo nunc in quo utitur puncto
ut fine: et inter nūc in quo utitur puncto
eodem ut principio ē tempus: et sic est
quies. Non p't aut sic dici de ipso nunc:
qz non manet: sed semp ē alter et alter.
Tercū qd dicit de ipso nūc ē q nō ē ps
tpis: qd sic ostenditur: qz sicut mutatu esse
quod ē indiuisibile motus nō ē ps eius:
nec pūc' ps linee: sic nec nunc ps tpis.
Due em linee sunt partes vnius: semp
enim linea diuidit in duas lineas et nō
in puncta: sit nec tempus.

II **on solum aut Ca. VI.**

Post q. p. determinauit ista du
bia de ipso nunc: hic p'iter ostendit
q'io tempus est mensura motus et econ
uerso: et q'io diuersa diuersimode mēsur
ant tpe di. q nō solū mēsuram' motuz
sed etiā motu metit' temp': et hoc ē p'p't
ad inuicē diffiniri: et ad inuicē cognosci:
qz vnū cognoscit p reliquū. Temp' em
per se mensurat et determinat motū: cuz
sit mensura eius: motus aut p accēs mē
surat tēpus. Hoc em accidit ex pte nri:
qz aliqū motus ē nobis notior q sit tps.
Dubitaret forte aliquis q'io p res nu
meratas deuenimus in cognitionē nūc:
ri? Nā q'io p numerū cognoscimus mul
titudinē numeratoz nō habet dubium:
eo em q habemus artē numerādi si offe
rant nobis numeralia p hmoi artē cog
noscimus multitudinē numeraliū. Sed
q'io p numeralia innotescit nobis nume
rus videtur dubiū. Dicendū si q's sci
ret se habere decē digitos: et nesciret cō
putare vsqz ad decē: posset ex ipis digi
tis qui sūt numeralia quedā cognoscere
numez de alijs rebus: vt posset cōgno
scere numerū denariū in ipis equis si p
vno digito acciper vnū equū: p se ergo ē
q ex numero cognoscimus numeralia.
Sed ex pte nostri cōtingit aliquādo q
ex numeralibus cognoscim' numez. vt
si nobis sint mag' nota numeralia q nu
merus: sic ē de tpe respectu motus cui

est numerus. Consequēter ostēdit. p.
q tempus ē mēsurā motus in determi
nādo quedā motū: quo motu mēsuras
bit totū motū. Eidem' enī q si volum'
mēsurare aliquā lōgitudinē: vt pannū
p cubitū: pmo mēsuram' aliquā ptem
panni: p quā pte mēsuram' totū: sic p tē
pus mēsuramus motū. qz pmo mēsurā
mus aliquā pte motus: et postea aliā p
tem: donec motus totus mēsuret.

Pro quo notandū q men

sura mēsurat totū mēsurādo ptem ali
quam q mēsurat totū. Nunq em cubi
tus mēsuraret pannum nisi pars cubiti
vel illius panni esset ps aliquotta eius
que aliquoties sumpta mēsurat totū.
Si igitur esset pannus duoz cubitoz
cū dimidio nō mēsuraret cubito s; me
dio cubito. Optet em mēsurā p sui res
plicationē reddere totū in equalitate qd
nō esset nisi pus mēsuraret aliquā ptem
aliquottā. Notandū insup q p'm. p.
10. meta. semp mēsurā ponim' ad mo
dum in quo nō sic de facili p't cadere er
roz. Et qz in minori qntitate min' acci
dit deceptio q in maiori: semp videt ha
bere mēsuratōem minimi. Eo ergo ipo
q temp' habet rōem mēsure p'gruen
tius est q tpe totuz mēsurem' p'p' pmo
si mēsurando vnā pte motus et postea
aliā donec compleat tota numeratō mo
tus q q simul mēsuremus totū motū.
Consequēter ponit. p. quandā distin
ctionē dicens q aliqua diuersimode di
cuntur ēē in tpe. Quedā em dñr esse i tē
pore qz sūt qñ tps ē: vt intelligētie: et h'
inprope. Alia dñr esse in tpe p'p'et
hoc vel qz sūt in eo vt in numero: qz scz
mēsurātur tpe: vt motus et mobilia in
quantū hmoi. Al' qz sūt in eo sicut ptes
vel passioz vel aliquid numeri: sicut vni
tas vel paritas est in numero. Unde tē
pus p'teritum et futurū sūt in tpe sicut p
tes tempis: longū vel breue sicut passio
nūc dñr sicut principium vel terminus.
Hoc notabili p'misso dicit q illa que
sūt in tempe continentur sub tempe: sic
locus continet locatum. Illa etiā q sūt i

Notandum
quod
in tpe

Philosophicorum

tpe patitur ab ipso tempe sicut consue-
 nimus dicere qd tempus tabefacit. i. pu-
 trefacit et corrumpit: et senescit oia sub
 tpe: et obliuiscitur aliqd. ppter tempus:
 sed nō didicit ppter tps: neq; bonuz ne-
 q; factū nouū est ppter tps. Temp⁹ em̄
 p se ē cā corruptionis nō generatōis.
 Ad ideo contingit: qz temp⁹ ē numer⁹
 motus. Motus aut p se facit rem dista-
 te ab eo qd ē: id ē a sua natura: ergo mo-
 tus p se facit ad corruptionem: p accūs
 aut ad generationē. Si ergo sic ē i mo-
 tu et in tpe qd ē numerus motus. que er-
 go sūt in tpe p se patiūtur et corrumpūt.
 Sed q in tpe fiat nouū vī bonum vī ge-
 neratio hoc ē p accūs. ppro quo notan-
 dum q in fine huius quarti ostendit. p.
 hoc p signū dī. q signū sufficiēs qd tps
 p se facit ad corruptionem p accūs aut
 ad generationem est: qz nihil generatur
 nisi aliqd quodāmodo moueat et agat.
 Agens ergo est per se causa generatōis
 nō temp⁹: sed tps ē p se cā corruptōis
 qz aliqd corrūpit supposito q nulla cau-
 sa extrinseca agat: et hanc corruptionem
 maxime solemus dicere sub tpe vt si aut
 mal nō corrumpetur ferro vel p aliquaz
 violentiā sed solo senio moreret. Addit
 aut q nec ad corruptionem facit temp⁹
 sed accidit hanc mutatiōē fieri sub tpe.
 Ad quoz euidētā considerandum q
 mot⁹ dupliciter cōsiderari pōt: pmo sim-
 pliciter vt motus. Secūdo vt habet eē
 contractum et vt determinatur ad hanc
 speciem motus vel ad illam. Si conside-
 ratur motus simpliciter: sic facit semper
 determinate distare ab eo in quo ē. Nā
 hīl em̄ mouetur localr nisi distet ab eo
 loco in quo est. Sic etiā nihil alterat ni-
 si distet ab ea qualitate in qua ē. Est er-
 go de ratiōe motus facere distare ab eo
 in quo est. Sed q appropinquat ad hanc
 formā vel ad aliā: hoc non habet ex pte
 motus vt sic: sed hoc competit ei vt de-
 terminatur p aliquod agens ad aliquaz
 speciez. Exēplū huius pōt poni i trās-
 mutatiōe substantiali. Sufficit em̄ q aer
 transmutet substantialiter ad hoc vt dic-
 let a forma in qua ē. Sed ad hoc q ap-

propinquet ad aliquā formā subalē op-
 ter q hmoi transmutatio specificaliter per
 aliquod speciale agens: vt si debet trās-
 mutari in ignē trāsmutabitur ab igne ē
 a calido. Si debet trāsmutari in aquam
 trāsmutabitur ab aqua et a frigido. mo-
 tus ergo vt motus ē facit distare et corrū-
 pit. Qd aut gnet hoc nō cōpetit ei vt mo-
 tus ē sed vt specificaliter p aliud agēs. Et
 aut motus sit pctus p se facit ad genera-
 tionem: idcirco motus sumis specie et de
 nominatōem a termino ad quē: vt in. 5°
 huius habetur. Insuper sciendū q in
 hīs q sūt p accūs est dare gradus. Et nō
 terminus p accūs corrūpit et p accūs ge-
 nerat: vt vult. p. Omīno tñ p accūs ge-
 nerat: qz hoc nec competit sibi ratiōe sui
 nec ratiōe motus: non tñ omīno p accūs
 corrūpit: qz licet hoc nō cōpetat sibi rōe
 sui: tñ cōpetit rōne motus in quo fūdat.
 Ex quo patet q nō ē cōtrauersia in ver-
 bis. p. aliqñ dicētis q tempus p se cor-
 rumpt: aliqñ dō q corrumpit p accūs.
 Ex pdictis cōcludit q que sūt semp fm̄
 q sūt semp nō sūt in tpe: qz nec cōtinen-
 tur sub tpe nec mensurāt tūc esse eozum
 sub tpe. Signum aut ē qm̄ neq; patiunt
 sub tpe. Consequēter ostendit aris. qm̄
 quies mensuretur tpe: d. q qm̄ tempus
 est mensura motus: erit etiā mensura qe-
 tis fm̄ accūs. ppro quo sciendū q quies
 est priuatio motus: priuatio aut ē ap-
 ta cognosci per habitum. nā puatō non
 cognoscit p spēm ppām cū fm̄ q hmoi
 sit nō ens. Sicut ergo priuatiō hz cogno-
 sci p habitū et p accūs: sic etiā habet mē-
 surari p mensuram sui habitus cū mēsu-
 ra sit illud per quod cognoscim⁹ ppter
 qd si qes est priuatio motus et motus se
 hz quasi habitus respectu quietis seqē
 q tps qd ē mēsurā mot⁹ p se erit mēsurā
 quietis p accidens. Consequēter ostē-
 dit. p. quō diuersimode mensurāt quies-
 scens et mobile et quies et motus: d. q
 quiescens et mobile tempe mensurātur
 put in eis reperitur ratio quietis et mo-
 tus. Mensuratur aut motus et quies p
 ut i eis reperitur ratio quantitatis. Qua-
 re qd mouetur vel quod quiescit nō sum

placiter erit mēsurabile sub tpe fm q ip
suz in se ē aliqd qntū: sz fm q ei⁹ quies
vel motus est quātus. Ea em que neq
mouentur neq quiescūt nō sūt i tempe.
In tempe em esse est mēsurari tempe:
qd ergo nō mouet nec quiescit fm q hu
iusmodi nō mēsurat nec tpe nec p accēs.
Pro quo sciendum q ipm mobile ē qd
quātus: et ipse motus ē quantus. Verū
tamē quātitas mobilis vel quiescentis
est de genere pmanētis: et quātitas mo
tus de genere successiuorū. Cū ergo mē
sura debeat esse vnigenia mēsurato cū
tempus sit de genere successiuorū mē
surabit quantitatez motus vel quietis:
non autē quantitatem mobilis vel quie
scētis. Deinde ostendit quomō non
entia mēsurantur tempe: q illa que
sunt simpliciter non entia nō mēsuran
tur tempe: q cum tēpus sit mēsuratio mo
tus oportet q omnia q mēsurantur tēpe
vel moueant vel quiescant: illa vero que
fuerunt licet nunc non sint mēsurantur
tpe pterito: que nō erunt tpe futuro.

Insup determinat aris. de tempe per
comparationē ad ipm nūc. Et primo de
minat de ipso nūc. put sumitur ppe et in
diuisibilitate: et cōsequēter put sumitur
large. Dicit ergo q ipm nūc ē cōtinua
tio tps: vt ocm est prius. Cōtinuat autē
tempus put est vnū et idem fm rem: sz
diuidit ipm put differt fm rōem put ē
principium vnus. s. futuri et finis alte
rius scz pteriti. Sed q hic cōueniāt ipi
nunc nō sic manifestum ē in nūc sicut in
puncto manente in linea. Quia em pū
ctus manet melius pōt accipi vt finis et
principium linee q ipm nūc qd fluit.
Manifestat autē quod dixerat p simile di
cēs q sicut in lineis mathematicis. s. in
lineis in se consideratis punctū nō sem
per est idem fm rōem put est diuisum et
continuatiū linee: qz put diuidit ē ali
ud et aliud put autē cōtinuat est idē: sic
et ipm nūc q in qtu pferat multa i po
tentia vt scz pōt accipi principiu hui⁹ tē
poris et finis alterius: diuidit temp⁹ in
aliud et aliud fm esse et fm rōem: sed vt
continuat est idem. Cōsequēter de

terminat. p. de ipso nūc. put sumit large
dicēs q idē nūc aliqd sumit p aliq tpe
breui qd ē ppinquū nūc in quo sumus:
vt si dicamus de aliquo q venit nūc: id
est hodie: vel venit nūc: id ē hodie quo
ad futurū. Et hec de tpe.

Explicit liber quartus phisicorum. Incipit quint⁹ phisicorū.

Transmutatur autē
transmutatōne omne. et.

Postq. p. determinauit s
motu et consequentib⁹ ip
sum: hic consequēter deter

minat de ptribus eius. Et hec ps diuidi
tur in duas: qz pmo determinat de par
tibus eius subiectiuis in hoc quinto. et
consequenter determinat de ptrib⁹ quā
titatiuis a principio sexti vsq ad finem
libri phisicorū. Quātū ad primū i quo
p. determinat de partibus subiectiuis
scz de speciebus motus. Primo diuidit
pba motū in motū p se et in motū p acci
dens. In motu p se accipi per se et per ac
cidens tripliciter. vel ex parte mobilis
vel mouentis vel terminū. Primo ergo
hoc ostendit ex parte mobilis dicens q
omne transmutās: id est omne transmu
tabile vel transmutatur fm accidens: vt
cū dicim⁹ musicū ambulare: v⁹ p partē:
vt cum dicimus sanari corpus cuz sana
tur oculus vel per se et primo. Propter
quod notandū q moueri per partē ē
quasi mediuz inter per se et per accidēs
quia em pars non est omnino idem qd to
tum: ideo tale moueri potest dici per ac
cidens. quia vero pars est aliquo modo
idez cuz toto: ideo terminus motus pōt
dici per se. Cōsequēter ostendit hoc
ex parte mouentis: vt medicus sanat p
se manus percutit tanq pars: music⁹ sa
nat per accidens. Tertio hoc ostēdit ex
parte forme seu terminū propter qd pre
mittit q ad motum quinqz requiritur:
scz mouēs: mobilis: tempus i quo ē mo
tus: terminus a quo est motus: et terminus
e i

motus
p partē

motus
p partē
et terminus

Philosophorum.

nus ad quod. Probat autem quod mobile differt ab utroque terminorum: quia motus est in mobili ut in subiecto: sed non est in specie siue in forma vel termino quod per motum accipitur ut in calore vel alio terminorum. quod patet: quia per se loquendo nec subiecta nec quantitas nec qualitas nec ubi ut sunt terminus motus mouetur aut mouetur. Alterius ostendit terminos esse alios inter se: quia motus denominatur a termino vno: scilicet a termino ad quem et non ab alio: ut motus a nigredine ad albedinem dicitur de albario et sic de alijs. Et causa huius potest poni: quia a fine denominantur res: ut habet 2° de anima. His premissis ostendit quod per se per partem: et per accens inueniuntur in ipsis terminis ubi. quod ubi inueniuntur per accens ut illud quod fit album vel nigrum per accens mutatur in aliquod intelligibile. Et ubi inueniuntur per partem: ut quod fit album vel nigrum mutat in colore: quia albedo est pars coloris: et ubi inueniuntur per partem per se. quia quod fit album mutatur per se in colorem album. Pro quo notandum quod aliquid esse per accens potest intelligi dupliciter: vel simpliciter et absolute vel respectu alicuius attributi: unde esse intelligibile per se et simpliciter non accidit albo: quia quicquid habet rationem entis habet per se rationem intelligibilis: tamen potest album stat per illo attributo quod est terminus transmutationis accidit ei esse quid intelligibile: quia non transmutatur aliquid in album ut est quid intelligibile: sed ut quid sensibile.

Secundum accens igitur quid est mutatio dicta. Consequenter dicitur quod mutatio per accens est dimittenda: quia est in omnibus et semper: quia sic est quod indeterminatum. Unde ex quolibet potest fieri quodlibet per accens. Per accens enim potest fieri album ex dulci et amaro et ex quolibet: sed mutatio per se non fit nisi ex aliquo determinato: est enim in proprijs medijs et predicatione. hic accipit per contradictionem per priuationem: ut declarabitur in sequentibus. Quod autem mutatio possit fieri ex medijs ostendit: quia medius respectu vni extremi se habet ut aliud extremum: ut palidum respectu nigri

est album: et econuerso respectu albi est nigrum. Sic ergo ex albo per se fit nigrum sic ex palido etc.

Consequenter diuidit mutationem in suas species. Pro quo premitit quot modis potest aliquid mutari dicens quod cum omnis mutatio sit a quodam in quoddam: quod dum est aliquid manet eodem modo si dicitur mutari: ideo omnis mutatio vel est a subiecto in subiectum: id est a termino positio seu affirmatio in terminum positum. Unde subdit per. quod subiectum dico quod est affirmatio monstratum: ut mutatio quod est ab albedine in nigredinem: aut ex subiecto in non subiectum: id est ab habito in priuationem: ut ab esse in non esse. Aut ex non subiecto in subiectum: ut a non esse in esse: aut ex non subiecto in non subiectum. Cum ergo mutatio a non subiecto in non subiectum sit per accens: concludit per. tres esse species mutationis per se. Quod autem mutatio a non subiecto in non subiectum sit per accens ostendit: quia non est per contra positionem: id est quia priuatio non est opposita priuationi: Omnis autem motus per se est ex oppositis. Pro quo notandum quod fieri aliquid ex aliquo ut ex forma vel priuatione potest intelligi dupliciter: vel tanquam ex subiecto motus: vel tanquam ex termino motus. Si tanquam ex subiecto motus: tunc ex forma et priuatione non fit aliquid nisi per accens: sed ex ente in potentia fit aliquid per se: ut tangit in primo huius: quia mutatio et motus ut in subiecto sunt in ente in potentia vel in mobili: non autem in forma vel priuatione. Sed si accipitur aliquid fieri ex aliquo tanquam ex termino motus: sic ex forma et priuatione fit aliquid per se: quia forma et priuatio per se potest esse terminus motus. Omnis igitur mutatio per se vel incipit a forma et terminatur ad formam: vel incipit a forma et terminatur in priuationem: vel incipit a priuatione et terminatur ad formam: que autem est a priuatione in priuationem: ut a non nigro in non album est omnino per accidens: quia idem potest esse non nigrum et non album. Termini autem motus non possunt in idem coincidere sed sunt oppositi. Omnis igitur mutatio per accens que est

ex non subiecto in nō subiectum exequi-
tur de alijs tribus mutatiōibus. Et pmo
ponit secundas mutatiōes hmoi nō ēē mo-
tū. Pro quo pmittit quandā distinctiōē
dicens q mutatio fm cōtradictionem q
est ex nō subiecto in subiectū. i. a pua-
one in formā q dicitur generatio ē duplex
scz generatio simplex q est formatū sub-
stantialium et generatio fm quid que ē
generatio formatū accidentalium: et idem
dicit de corruptiōe. Quo pmissio ostēdit
q generatio simplex nō est motus: Et
q generatio est mutatio ex nō esse ad ēē
ne laboret in equiuoco ostēdit quot mōis
dicatur non ens: dicens q non ens dicitur
tripliciter: vno modo qd nō ē fm cōposi-
tionē et diuisionē: et tale non mouetur.
Alio mō sumit non ens p ente in poten-
tia qd nō habet esse in actu simpliciter:
et tale etiā nō mouetur. Tercio dicit nō
ens p eo qd nō est fm esse accidentale: vt
qd non ē album: et tale bñ mouetur. Esse si-
gnificat verū: s. meta. non esse significat
falsū. Pro quo sciendū q esse et nō esse
pmo mō nō sumit vt ēē dicit aliqd reale
sed vt dicit habitudinē pdicari ad subie-
ctū: vt cū dicitur chimera ē opinabilis. nō
ēm ex hoc possumus inferre q chimera
sit. An esse et nō esse sic acceptū nō dī-
nū dītatē vel falsitatē compōis et diui-
sionis siue affirmatiōis et negatiōis. Cū
ergo verū vel falsū sint in antia tale ēē vl
nō esse magis se tenet ex pte intellectus
q ex pte rei. Ex tali em nō esse nō pōt ēē
motus. Similiter a nō esse secūdo modo
dicto. Ergo generatio ē mutatio a nō
esse ad esse: iō nō est motus. Hanc cōse-
quentiam pbat arist. dupliciter. primo sic
qd mouetur ē qd generatur. nō est ergo ge-
neratio nō ē motus. Secūdo sic: omne qd
mouetur est in loco: sed qd nō est non est i
loco: ergo qd non ē nō mouetur. Tale
aut ē subiectū generatiōis: scz ipa mate-
ria que est ens in potentia. Notandum
q ens in potentia nō est in loco: q d rati-
one loci ē q equat locato: ppiū aut
est qntitati fm eā equale vl inaequale di-
ci. Cū ergo ens omīno in potētia nō sit
quantū: nō poterit esse i loco. Alterius

dicit. p. q generatio q est mutatio ex nō
subiecto in nō subiectū nō ē motus: sic nec
corruptio q ē mutatio ex sbo i nō sbo. Ex
q q ille due mutatiōes nō sūt motus: nec ē
est terciū ēē motus: q scz ē ex subo i subie-
ctum: siue ex forma in formam.

Capitulum. II.

Igitur predicata. rē.

Post q. p. diuisit mutatiōem cō-
muniter sumptam in generatiōis
corruptionem et motū: in pte liba subdi-
uidit istū motum in species suas. deter-
minare aut de speciebus motus ē deter-
minare in quibus predicamentis habet
esse motus: et que sūt illa pnta q acqui-
runtur p motū. nam motus respicit spēm
a termino: et ē in eodē genere cum reb⁹
ad qd ē motus: vt dcm ē in tertio huius.
Et sicut motus respicit spēm a termino
sic respicit ab eo qdāmodo pparietates
et vnitatē. Sūt em motus cōtrarij ha-
bentes terminos cōtrarios. Albari em
et denigrari cōtrariant: qz albedo et nig-
redo que acquiruntur p tales motus cō-
trarietate habent. Rursus motus quo-
dam mō hnt vnitatem a termino: qz vni-
us motus p se est vnus terminus acqui-
situs per motum. Determinare igit de
speciebus motus et eius vnitatem et ppa-
rietate sunt quasi connexa. Possumus
ergo totum istum quātum diuidere in
tres ptes: qz pmo determinat de species
bus motus: secūdo de vnitatem eius: ter-
tio de contrarietate eius. secūda ibi. p.
hec aut dicimus. terciā: amplius aut de
terminandū. Quoad pmiū dicit q sint
tres species motus: scz fm quantitatem
qualitatem et vbi. fm aut alia pnta non
est motus. pbat: qz substantie nihil ē con-
trarium. motus aut sit a cōtrario in con-
trarium. Ad cuius euidentia primo de-
clarabo quomō suba suscipit magis et mi-
nus et quomō non. Deinde quō substan-
tie inest cōtrarietas et quō non. ex quib⁹
ostendetur q in substantia non ē motus.
¶ Circa primū sciendū q illa ppetas
substantie in qua dicit q substantia non
suscipit magis et minus non ē intelligē

Philosophorum

da sicut quidā opinātur false q̄ videlicet q̄ vna substantia nō sit p̄fectior alia etia; eiusdē sp̄s cū ip̄a. Dicere enī q̄ anima christi vel x̄ginis marie gloriose etia; essentialiter et quidditative nō sit nobilior q̄ anima iude: nō solū ē absurdū s; etia; erroneū paritius cōdēnatū. Est enī p̄p̄tas intelligenda de eadem substantia numero illo mō q̄ demōstrata quacūq; subia puta hoīe vel asino nō est vez dicere q̄ tūc sit magis hō vel minus q̄ prius: et illo mō nō contingit regere instātiā. Hāc autē p̄p̄tatē pbat. p. 2. de gēnatiōe: q̄ si substantia suscipiet magis et min⁹: tunc vna p̄s posset acquiri post aliā: et p̄ consequēs ad subam eēt motus. Enī int̄ substantiā et accē. q̄m ad suscipe magi et minus ponit ab aliq̄b⁹ talis dīctia: q̄ i accē dētalib⁹ natura singularis h; latitudinē graduū: ita q̄ h̄mōi latitudo nō tātū ponit in natura specifica s; in eadem singulari forma. In substantiis nō sic s; ibidē nā vniuersalis h; latitudinē: in quolib; hō singulari ē determinata ad graduū: iō nō est ibi motus nec intensio. ¶ Quātū ad secūdū notādū q̄ cōtrarietas p̄t sumi dupliciter: scz p̄p̄ et large. Si cōtrarietas sumit̄ p̄p̄ vel stricte: tunc illa dīr contraria que habent om̄es cōditōes requisitas ad cōtrarietatez. Si autē sumat̄ large: sic dicit̄ cōtrarietas cui deest aliq̄ h̄mōi cōditōnum sic supponēdo p̄trarietate subie inest cōtrarietas. Forma entis ignis et aque sic cōtrariātur cum sint forme positue q̄ nō p̄nt eidē inesse simul s; successiue bñ. Hō enī p̄nt reduct ad p̄uatōem et habitū: q̄ s; vna forma includat p̄uatōem alterius: nō tñ p̄scise s; vltra hoc dicit̄ aliq̄d positiuū. Sumendo hō cōtrarietate stricte cōtrarietas nō inest substantie: q̄ ad min⁹ ibi deesse vna cōditionū requisitarū ad cōtrarietate vlez q̄ forme cōtrarie sūt maxime distātes a seinuicē: Sic loq̄tur hic arist. de cōtrarietate. put illa dīr p̄traria esse inter que sunt aliq̄ gradus et quedā distātia: ita q̄ nō statim cū aliq̄d incipit recedere ab v est in alio: s; p̄p̄ istos grad⁹ et p̄p̄ istā distātiā si aliq̄d v; ire de vno i aliud. op

tet q̄ interueniat ibi quidā mor⁹ et q̄das successio. Sic enī loquēdo de cōtrarietate p̄p̄m hic adducta q̄ in substantia nō est mor⁹: q̄ i ea nō ē cōtrarietas p̄z eni; dēter. Hāc cū de rōne motus sit q̄ fiat in tpe: impossibile ē aliq̄d moueri ab vno in aliud: nisi inter illa sit q̄dā distātia et quidā grad⁹: s; q̄s successiue eat̄ i illō. Cū g in forma substantiali nō sūt aliq̄ gradus nisi possumus intelligere q̄ p̄p̄ sit distātia inter formas substantiales: nisi velles accipe distātiā s; q̄ vna forma nō est alia: s; hec distātia non facit oppositionē cōtrariā: s; magis cōtradictoriā vel p̄uatiuam. Cū ergo in substantia nō sit cōtrarietas p̄p̄ in substantia nō ē motus s; generatō vel corruptio q̄ hñt fieri in instāti. Unde si ex aq̄ generē ignis i toto tpe p̄cedēti ē alteratō: puta calefactio dispositiua materie aque ad introductionē formā ignis: et in vltimo instanti isti alteratōis introducitur forma ignis et forma aque corripit̄: ita q̄ generatō ignis est terminus alteratōis p̄cedētis. ¶ Deinde pbat q̄ ad relationē non est motus: q̄ aliquid p̄t referri ad aliud absq; sui mutatōne: p̄t enī q̄s similis effici alteri absq; sui mutatōne: altero tñ mutato. p̄p̄t tñ eē motus ad relationem p̄ accēs: p̄t enī quis per se moueri ad albedinem: q̄s autē mouetur p̄ se ad albedinē mouet̄ p̄ accēs ad similitudinē q̄ fundatur in albedine. ¶ Insup pbat q̄ actiōis et passiōis nō ē motus: q̄s q̄dez pbat: q̄ motus nō est motus: nec mutatio nis ē mutatio. Cū enī actio et passio sint idem materialiter cū motu: vt dēci ē in tertio huius p̄bato q̄ motus nō sit motus patebit q̄ actiōis et passiōis nō sit motus. ¶ Autē mutatōis sit mutatio vel motus sit motus p̄t intelligi dupliciter. p̄t enī intelligi tanq̄ subiecti: vt dicamus motus esse motū tanq̄ subiecti: q̄ scz motus fundat̄ in motu tanq̄ in subiecto. ¶ Secūdo hoc p̄t intelligi tanq̄ termini: q̄ scz motus terminet̄ ad motum. ¶ Primo ergo ostendit arist. motus non esse motum tanq̄ subiecti. Impossibile est enī motum esse subiectū motus: sicut

moueri: qz motus nō ē de numero subiectoꝝ: id ē pmanētū: sed de numero successiuoꝝ. Subiectū autē mot⁹ nō est d numero successiuoꝝ. ¶ Deīn ostēdit qz motus vel mutatio nō p̄t esse termin⁹ mutationis: nec generatio generatōis. termin⁹ autē possumus accipere dupliciter: simplicem et cōpositū. Termin⁹ autē simpliciter gnatōis ē ipa forma q̄ p generatōem introducit. Termin⁹ autē cōpositus est i f m cōpositū quod generat: generatō em̄ leonis terminat ad leonem qui generatur: et ad formā leonis que p generationem introducit. Ostendit ergo p. primo qz mutatio nō terminatur ad mutationē sicut ad formam: qz tūc idem moueretur diuersis moribus simul: vt a sanatione in egritudine: et ecōuerso.

¶ Pro quo sciendū: qz cū aliqd mouet in aliquā mutatiōem denominat a termino illius mutatiōis: vt si mouet ad sanitatē possumus dicere qz sanatur. Si ergo mutatio terminat ad mutatiōem: et subiectū vadit de mutatiōe in mutatiōē sicut de forma in formā: cū omnis motus et omnis mutatio sit de opposito in oppositū: vt de sanitate in egritudinem: vel ecōuerso. Si subiectū hoc vadit de mutatiōe in mutatiōem: sequit qz vadit de mutatiōe in mutatiōem oppositā. Ibit ergo de sanitate vel de sanatiōe in egritudinē. Cū ergo termin⁹ denominet id quod vadit ad terminū si aliqd dū sanat vadit ad egrotatiōē: et egrotatiō ē termin⁹ sanatiōis: sequit qz egrotatiō denominet id qd sanat: qz vix ē dicere qz id qd sanat egrotat: qd nō esset nisi aliqd idem simul sanaret et egrotaret: quare cū egrotatiō et sanatiō sint motus oppositi mouebit simul moribus oppositis.

¶ Dicit insup arist. qz licet mutatio nō possit esse p se termin⁹ mutatiōis: pōt tamē esse p accūs. ¶ Pro quo notandū qz si subiectum aliqd in illo instanti in q est plene sanatiū incipiat dealbari: sanatiō terminabitur ad dealbatōem: sed hō non erit per se vt sanatiō ē sibi p accūs: et ratione subiecti. Nam qz subiectū cui

inest sanatiō incipit dealbari: et habz ordinem ad dealbationem: ideo sequitur qz p accūs vna mutatio habeat ordinem ad aliam mutationem. Quelibet autē mutatio indifferēter pōt terminari p accūs ad quamlibet mutatiōē tam cōtingentem q̄ oppositam. Sed dñt: qz ad contingentē poterit terminari immediate. In illo enī instanti in quo quis ē dealbatus poterit incipere calesci: sed ad oppositam nō terminabitur immediate: sed interueniente quiete media. Nō em̄ in illo instanti in quo qd ē sanati⁹ poterit incipere egrotari egrotatiōe opposita illi sanatiōis: sed interueniet quies media: et si graue mouetur sursum quiescit ibi ante qz moueatur deorsum.

¶ Deinde ostendit Aristotiles qz mutatio non terminetur ad mutationem: nec generatio ad generationem tanq̄ ad illud quod generatur. Si enī generatō generaretur: esset processus in infinitū in generationibus: qz e⁹ queram de illa generatione qua generatio generatur: ā generetur an non. Si non: pari ratione standum est in prima. Si sic: ego querā de illo alia generatione vbi generetur: vel non: et sic procedetur in infinitū.

¶ Patet ergo ex precedentibus qz mutationis non est mutatio: et qz motus non habet esse in genere actionis et passionis. De predicamentis etiam quando situs et habitus patz qz ibi non ē mot⁹.

¶ Concludit ergo pbs qz motus nō habet esse nisi in tribus generibus: scz in quantitate: qualitate et vbi. Unde i qnitate est augmentum et diminutio: in qualitate alteratio. Est enī alteratio mutatio a contraria qualitate in contrariā vt ab albedine in nigredinem. In predicamento vbi est motus scdm locum.

¶ Quia vero motus videtur repugnare i mobilitate vel quies ostendit qz in mobile dicitur tripliciter. Uno modo dicitur immobile illud quod est omnino impossibile moueri sicut sonus est inuisibilis. Secdo mō aliqd dī immobile qd ē difficilē

est immobile. Tercio sumit immobile quod est aptum natum moueri: non tamen mouetur: et tale proprie dicitur quiescere. quod quies est priuatio motus in apto nato moueri. et c.

Capitulum. III.

Est hec autem dicam.

Hic determinat arist. de unitate motus. Circa quod premitit aliqua. primo scilicet quid est simul esse: quid sepatum: quid tangere: quid medium: quid consequenter: quid habitum: quid continuum. Dicit ergo quod illa dicitur simul esse secundum locum que sunt in uno loco proprio: Esse autem sepatum habent quocumque sunt in loco altero. Illa autem se tangunt quorum ultima sunt simul. Illud autem est medium in motu quod mobile primo natum est attingere scilicet ipsum spatium. Ex medio autem et spacio accipitur continuitas motus dummodo sit ibi continuus tempus. Unde si in via ponantur lapides non se tangentes poterit illi continuari motus si non discontinueatur tempus. Similiter percutiendo cordas cithare poterit continuari motus manus licet ultima percutiatur post primam: dum tamen continuum est tempus. Deinde dicit quod illa se habent consequenter: quorum non est aliquod medium eiusdem generis. unde si inter duas domos non esset domus media: licet ibi essent arbores: ille domus dicitur se habere consequenter. Illa autem dicuntur habita que sunt consequenter se habentia: dummodo se tangent. unde esse habitum est species eius quod est consequenter esse. Et sicut esse habitum est species eius quod est eadem consequenter: ita continuum est species eius quod est eadem habitum. Unde illa dicitur esse continua quorum ultima sunt unum. Et si continuum dicitur a con quod est simul: et teneo. illa ergo sunt continua que simul se tenent. Unde dicit arist. quod in his quidem est continuum ex quibus est aliquod aptum natum fieri unum aut colla aut per inclusionem: et vel sicut adunata seu inserta: aut aliquo alio modo. Dicit arist. quod esse prius est in numeris que sunt priores quam sint ipsa continua. Circa quod premit queri a numerus sit prior continuo: et videtur quod non

quod numerus continuatur ex diuisione continui: ut patet tertio huius: sed effectus est posterior sua causa. Dicendum quod cum unitas sit prior puncto: quod punctus se habet per additionem ad unitatem: addit enim supra eam positionem in continuo: oportet quod quantitas discreta et vniuersaliter omnis numerus cuius principium est unitas sint prior quantitate continua cuius principium est punctus. Quia vero dicitur quod numerus causatur ex diuisione continui hoc est materialiter et quasi per accens. Numerus enim per se causatur ex collectione unitatum: quod autem causatur ex diuisione continui hoc id est: quod diuiso continuo resultat ibi plures unitates. Ex hoc autem non debemus arguere continuum esse prius numero. Nam si numerus quasi per accens causatur ex diuisione continui: sic et continuum causari potest ex collectione numerorum. Sicut enim diuidendo continuum efficitur numerus: sic numerata si contingeretur vel clauo vel colla: vel aliquo alio: resultaret tamen in punctum. His premissis determinat. p. de unitate motus dicens quod omnes motus per quos acquiritur unum predicamentum sunt unum genere. Sed omnes per quos acquiritur una species specialissima: sunt unum specie specialissima. Omnes vero per quos acquiritur una species subalterna sunt unum secundum speciem subalternam. Omnis ergo alteratio omni alterati est unum genere: quod qualitas que acquiritur per alterationem notat unum genus. Omnis etiam dealbatio omni dealbati est unum species specialissima: quod albedo que acquiritur per tale motum notat species specialissimam. Omnis etiam doctrinatio omni doctrinati est unum motus secundum speciem subalternam. quia scientia que acquiritur per tale motum est species subalternas: est enim species et genus: quod est species cognitiois. Est enim scientia cognitio non quolibet: sed cognitio per causam siue cognitio certa. Est etiam scientia generis ad grammaticam: logicam: et alias scientias. Circa premissa potest dubitari: cum ergo diuersi motus sint idem genere: si per eas acquiratur res eiusdem generis: sic videtur quod possumus arguere eundem motum quantitatis et invariabilis

et in situ. Per motū enī localem acquirē
locus: q̄ fin aliq̄s ē in gñe q̄ntitatis: Et
etiā p̄ ipm acq̄rit ordo p̄tū in loco: q̄ est
p̄dicamētū situs. et p̄ hmoi etiā motum
acq̄rit ipm vbi. Erīt ergo p̄dictus mot⁹
in triplici genere. Dm q̄ res nō sumit
spēm ex eo qd̄ ē p̄ accis et ex p̄tū: s; ex
eo qd̄ ē p̄ se et p̄mo. ex motu aut locali p̄
mo et p̄ se acq̄rit ipm vbi. ex p̄tū aut ac
quirīt loc⁹ et ordo p̄tū in loco. Dicitur
ergo motus nō sumit spēs ex loco nec ex
p̄tū situs sed ex vbi. erīt ergo solū i ge
nere vbi: et nō i alijs p̄dicamētis. Q̄ at
ex motu locali p̄ se et p̄mo acquirat vbi
p̄tū. Hāc cū mor⁹ sit in corpe mobili vt in
subicō p̄ se et p̄mo p̄ hmoi motū acq̄ret
aliq̄d i subicō n̄ extra subicm. Cū ḡ loc⁹
sit in corpe locatē: vbi aut sit in ipō cor
pore mobili p̄ motū localem p̄mo et p̄ se ac
quirēt ipm vbi et acquisito ipō vbi acq̄
ret locus et situs. ¶ Circa p̄missa mouz
az. vñ dubiū vīz si idē vbi acq̄rat per
motū rectū et curuū siue p̄ cordā et arcuz
an illi duo motus sint idē spēs? Respon
det q̄ si spaciū sit aliter spēs et etiā mor⁹
istī distinguuntur spēs. Circulare a recto
est aliter spēs. Az h̄i duo mor⁹ possunt
esse ad eādē terminū: nō tñ p̄ eādē line
am: nec p̄ idē spaciū. ¶ Cōsequēter ostē
dit. p. quid requat ad vnitatē numeralē
motus. d. q̄ motus ē vnus numero in q̄
est idē mobile numero et vnitās t̄pis et
termini siue spaciū vel rei acq̄sitē p̄ motū
¶ Circa p̄missa p̄tū dubitari an p̄ toto tē
pore p̄ quo durat sanitas sit eadē nume
ro? Respondeo q̄ sic: qz licet nō sit eē pū
ctuale in omib⁹ formis s; i aliqb⁹ sit ma
gna latitudo graduū cui intēdāz remit
tātur tñ hmoi eē cū tota latitudie sua re
spōdet vni forme numero: nisi ergo tale
esse interrumpetur quātū cūq̄ variat p̄ i
tentionē et remissionē nō tollitur vnitās
numeralia ipsius esse. ¶ Alterius dicit:
q̄ motus regularis seu vniformis ē ma
gis vn⁹ q̄ difformis: qd̄ p̄tū: qz cū de rōe
vnus sit in diuisio: et in diuisa et in mo
tu irregulari sit maior diuersitas q̄ regu
lari optet q̄ regularitas faciat ad quan

dā vnitatē mot⁹. Assignat aut arist. du
os mōs regularitatis et irregularitatis
¶ Primus ē ex pte spaciū siue rei in qua ē
motus. Cū ḡ magnitudo regulari debe
at eē vniformis: et debeat puenire q̄libz
ps cū q̄libet pte. Rectū et circulare sunt
magnitudines regulares: qz quelibz ps
recti est recta: et in quolibet circulo se
cundo equales arcus inuenimus ec s e
liter curuos. Sed si sit magnitudo circū
flexa vel alr curua q̄ circulariter nō po
terit in tali magnitudie et in tali spacio
esse regularis motus. Secundus modus
est fin velocitatē et tarditatē: motus enī
cuius velocitas et tarditas ē eadē est re
gularis: cui⁹ aut nō ē eadē ē irregularis
¶ Deinde determinat arist. de contrari
etate motus dicēs: q̄ licet contrarietas
motuū sit sumēda abvtroq̄ termino: scz
a termino a quo: et ad ter⁹ ad quem: ta
men magis sumitur a termino ad quem
cū motus sumat spēm ab ipō. Mor⁹ igit
sunt cōtrarij qui sunt ex cōtrarijs et in
cōtrariā: vt dealbatio que ē de nigredie
in albedinem cōtrariatur denigrationi:
que ē ab albedine in nigredinē: qz albe
do et nigredo cōtrariātur. Si igit mor⁹
sursū ē cōtrariū ei q̄ ē deorsū: qz sursū
et deorsū cōtrariātur. Si igit motus q̄ ē
an ē ei cōtrari⁹ q̄ est retro: et sic de alijs.
¶ Dicit etiā arist. q̄ qz mediū cōpatum
ad vñū oppositorū h̄z rōem alteri⁹ oppo
siti: vt fuscū comparatū albo habet rōnem
nigri: ideo cōtrariat ei q̄ ē a nigro in fu
scum. ¶ Notandum tamē q̄ magis ē su
menda cōtrarietas ex eo q̄ ex eodez me
dio itur ad contraria q̄ ex eo q̄ ex con
trarijs itur ad media: qz motus vt supra
dicebatur magis recipiūt specē et con
trarietatem a terminis ad quos q̄ a quib⁹
¶ Dicit insuper q̄ quies opponit pua
tue motui non tamen cuiuslibet vt quies
fm locū opponitur motui fm locum: sic
etiā motui fm aliud genus opponit q̄es
fm illud genus. Motui etiam qui est ex
sanitate in egritudinē opponit quies i
sanitate. Dicit etiā q̄ sicut motus oppo
nuntur adinuicem: sic et quietes. Sicut

Phisicorum

enim dealbatio et denigratio opponun-
tur: sic opponuntur quies in albedine et
quies in nigredine. ¶ Consequenter ostē-
dit quō mutatio opponit mutatioi alī. q̄
in his in quibus nō ē cōtrarietas: scz ī sub-
stantijs mutatio q̄ ē ex ipso opponit ei q̄ ē
in ipso: vt corruptio q̄ ē ex esse in nō esse
opponit generatioi que ē ex nō esse ī eē.
¶ Aut dicit arist. in hoc q̄nto: q̄ genera-
tio et corruptio se hñt vt cōtradictō ex-
ponit p̄nter p̄ dīctōis p̄uatiue oppositā
qz scz fū sicut cōtradictoria circa subm̄
aptū natū. qz subicm̄ tale necessario vel
est sub forma vel sub p̄uatiōne: nō sic ē
de subiecto qz nō est aptū natū: vt lapsus
nec ē cecus nec ē vidēs. ¶ Cōtra hoc tñ
arguit et videt̄ q̄ generatio et corruptio
opponātur p̄radictorie: qz vna ē ad eē
alia ad nō eē: eē aut̄ et nō ēē cōtradicit̄.
¶ Dm̄ q̄ dñtia ē inter purā negationem
et p̄uatiōē: qz pura negatio nihil pōi:
sed p̄uatiō aliqd̄ ponit: scz subicm̄ in q̄
fundat̄. ¶ An quarto meta. dī q̄ p̄uatiō
est negatio in subiecto: Lū ergo in suba-
libus p̄cedat ab esse ad nō esse: si iretur
ad nō ēē p̄ oēm modū scz ad pure nihil
esse esset oppositio cōtradictoria. ¶ Al
autē p̄cessus nō ē in mutatioibus subia-
libus: tñ dicit. p. q̄ ī talib⁹ mutatioib⁹
est aliquid scz materia.

Explicit quintus li. phisicorū
Incipit sextus phisicorū.

Itaut est continuuz
quod tangit. Postq. p. in
quinto determinauit de mo-
tu vt habet diuidi i suas spe-
cies seu partes subiectiuas: In hoc sex-
to determinat de eo . put habet diuidi in
suas ptes integrales seu quantitatuas:
hic ergo determinat de motu inquantuz
est qd quatū et cōtinuū: et vt diuidit in
suas ptes. Et uz qz motus circularis q̄
fm aristo. est etern⁹ potissime ē priuus
ideo de huius eternitate incipit definia-
re a principio septimi. Circa primū duo
facit. qz pmo pbat motū esse qd cōtinu-
um . secūdo oñdit qūo hz diuidi in suas

partes integrales: ibi: necesse ē autē ip̄m
nūc. ¶ Ad euidētā autē p̄me ptis scien-
dum q̄ tps h̄z p̄tinitate a motu: et mo-
tus a magnitudine. Ideo em̄ temp⁹ ē cō-
tinuū: q̄ motus ē cōtinuus: ⁊ Ideo mot⁹
est p̄tinuus: q̄ magnitudo ē diuisibilis
in semp diuisibilia. Primo ergo pbat
oēm magnitudinē esse diuisibilē in sem-
p diuisibilia ostēdēdo vīcz lineā seu ma-
gnitudinē nō cōponi ex p̄ctis seu indi-
uisibilibus: ⁊ hoc trina rōe. Quārū pri-
mā ē talis: q̄ cū nō fiat p̄tinuū nisi ex ha-
bētibz vltimū: q̄ cōtinua sūt quoqz vlti-
ma sunt vnū. vt dēū est in quinto. In-
diuisibilia autē cū nō hēant vltima conta-
nuari nō poterūt. p̄bat autē q̄ indiuisi-
bilia nō hnt vltima: q̄ nō hnt p̄tes: al-
terū autē ē vltimū et id cuius est vltimū.
Si em̄ idē eēt terminus et id cuius ē ter-
minus: tūc idē terminarz se. Secūda rō
est talis: illa ex quibz fit aliq̄ magnitu-
do vel sūt cōtinua: vel se tangunt: vel se
hnt p̄nter: s̄z indiuisibilia n̄ sūt hmōi: q̄
ex talib⁹ n̄ p̄t fieri magni⁹. Mior ps q̄n-
tū ad p̄mā p̄tē vez q̄ indiuisibilia n̄ p̄t
p̄tinuari: q̄ s̄z nō hnt vltima: vt dēū ē
Secūda ps pbat vīcz q̄ indiuisibilia n̄
se tīgūt: q̄ om̄e q̄ tīgūt aliis: vel totum
attingit to^m: vel ps p̄tē: aut ps tīgūt to-
tū. Lū āt indiuisibile n̄ hēat p̄tē: nec ē
totū tāgere totū. Lū āt aliq̄ se hnt q̄ to-
tū tīgūt totū: eis cōpetit idē situs: sic
ex talib⁹ n̄ p̄t fieri cōtinuū nec cōtiguū.
Itā cōtinua q̄ p̄igua hnt p̄tes disticta
fm̄ sitū. Q̄ aut illis q̄ sic se hnt q̄ totum
tīgūt totū cōpetat idē situs p̄z: nā si vnū
cōpeteret maior situs q̄ alijs: tūc vnū illo-
rū nō attingeret alijs fm̄ se totū. Deide
pbat ar̄. tertiā p̄tē minoris: vīcz q̄ in-
p̄tibia nō se hnt p̄seque ēter. q̄ inter duo
p̄cta cadit linea media: ⁊ inter duo nūc
cadit tps. ¶ Et circa qd̄ p̄t alijs dubitare
q̄ vī. p. in sufficiēte arguere cum ait q̄
p̄cta n̄ se hnt p̄nter: q̄ in illa cadit li-
nea. Hec etiā ip̄a nunc: q̄ inter ea cadit
tps: q̄ cū linea sit alia a p̄ctis: ⁊ temp⁹
ab ip̄is nūc h̄ n̄ tollit q̄n possint se h̄re
p̄nter. Itā vt dicebat in. 5°. due domus
p̄nt se p̄nter h̄re dato q̄ inter eas essent

arbores: vel qd cūq; aliqd qd nō esset eius
dē gñis cū domo. Dōm q; cū in q̄libz li
nea sint infinita pūcta: et in q̄lz tpe infi
nita nūc: si inē q̄lz nūc cadit tps: inē q̄lz
duo nūc cadūt infinita nūc. Et si inē q̄lz
duo pūcta cadit linea: inē q̄lz duo pūcta
cadūt infinita pūcta. Duo ḡ pūcta nō se
hnt p̄ter. q; inē ea cadit linea: s; hoc nō
est rōe q; linea sed q; ex eo q; ē ibi linea
media sūt ibi infinita pūcta media. Ad
idē dōm ē d; ipis nūc ⁊ alijs imptibilib;
¶ Insup ponit. p. tertū rōem: ⁊ h° sic:
Sme cōpositū diuidit̄ i ea ex q̄b; cōpo
nit̄: s; magnitudo nō diuidit̄ i pūcta: ḡ
nō cōponit̄ ex illis. minor p; ex p̄ceden
q; si magnitudo diuideret̄ i indiuisibilia
seq̄ret̄ q; illa se ptingeret̄ fm se totū q; nō
distaret̄ ab inuicē: s; eēt oīa simul. op
tet ḡ magnitudinē diuidi i sp̄ diuisibilia
¶ Ostēdit insup. p. q; sicut magnitudo
nō cōponit̄ ex diuisibilib;: nec mor⁹: nec
tps: qd ex h° p; q; cū q̄ntitas mor⁹ de
pēdet a q̄ntitate magnitudis ⁊ spaci; su
p; qd fit mor⁹: ⁊ q̄ntitas tps a q̄n⁹ mor⁹
seq̄t etiā q; diuisibilitas vni⁹ depēdeat a
diuisibilitate alteri⁹: cū diuisibilitas seq̄
tur q̄ntitatē: est em ei⁹ passio: vt ostēdet ḡ
meta. Dicit etiā ar; q; si magnitudo sit
infinita extēsiue tps i q; p̄rāsit: erit infi
nitū. Et si sit finita: tps erit finitū: nisi ip
sa reiteret̄: qd d; ppter corpa celestia: q;
lz sint finita: tū fm ipm mouetur tpe in
finito p reiteratōem ipor; circa terrā. q;
liter aut intelligatur dñso p̄tinui in infi
nitū dictum ē tertio huius.

necessē ē aut Ca. II.

ipm nūc. q̄post q; auctor ostēdit
motū eē p̄tinuū: in pte illa de
minat de p̄tib; ei⁹. Mor⁹ at dupl; diuis⁹
p̄rimo p cōpatōz ad mēsurā. Eo em ip
so q; mor⁹ mēsurat̄ tpe seq̄t ipm diuidi
diuisiōe tps. Secūdo mor⁹ diuidit̄ p cō
patōnē ad subm. Si em mobile qd est
subiectū mor⁹ ē diuisibile: seq̄tur ipz mo
tū diuidi fm ptes ipi⁹ mobilis. Volens ḡ
p. determinare de p̄tib; ipi⁹ mor⁹ tria fa
cit: q; pmo ostēdit mēsurā mor⁹ nō ē qd
indiuisibile s; diuisibile. Secūdo ostēdit

subiectū mor⁹ eē etiā qd diuisi⁹. Tercio
ostēdit d; p̄tib; mor⁹ itā p cōpatōz ad mē
surā q; p cōpatōz ad subm. Circa p̄m di
cit ar; q; mor⁹ nō p̄t eē i indiuisibili tpe. s;
in ipso nūc qd ē termin⁹ tps p̄teriti ⁊ ini
tiū futuri: qd sic pbat: q; cū mobili⁹ velox
i cōli tpe p̄rāseat mai⁹ spa cliū q; mobili⁹
tardū: si mor⁹ sit in ipso nūc: tūc mobile
velox mouebit̄ i nūc p maiorē magnitu
dinē: et tardū p minorē. Si ḡ velox mo
ueat̄ p maiorē magnitudinē i ipso nūc:
idē mobile mouebit̄ p minorē magnitudi
nē i miori q; nūc: ⁊ tūc seq̄t q; ipm nunc
sit diuisibile: qd ē falsū. Q; etiā qes non
hēat eē in nūc p; q; qes ē puatō motus
opposita aut nata sūt fieri circa idē: cū ḡ
nō possit eē mor⁹ i nūc nec etiā erit qes.

Dein ostēdit ar; q; subm mor⁹ sit diui
sibile: q; cū mobile exis in termino a quo
nō moueat̄: q; nodū ē mor⁹ inchoatus:
nec exis i termino ad quē: q; tūc cōpletus
ē mor⁹: seq̄t q; cū mobile mouet̄ p̄t; sit
i ter⁹ a q; ⁊ p̄t i ter⁹ ad quē. oē at tle ē di
uisibile: ḡ oē mob⁹ ē diuisibile. Circa qd
sciēdū q; lz āgel⁹ sit indiuisibil; tū p̄t moueri
nō tū mo⁹ motu d; q; itēdit. p. p. quē. s. mo
tū acq̄rit̄ ipz vbi ppe dēu: cum nō possit
circūscribi lo⁹: cū nō sit q̄nt⁹. moueri tam
p̄t acq̄rēdo vbi large sūptū: h° ē nouā p
sētiā ad locū cui p̄ nō erat p̄ns. ⁊ hmoi
etiā mor⁹ etiā āgelī ē successiu⁹: vt h; vi
derit. 2. sen. I. Notādū tū ppe intētiōz ar;
q; vt d; Sco. 2. di. 21. sen. In motu loca
li ē successio ex duplici cā: vtz ex diuisi
bilitate mobil⁹ ⁊ diuisibilitate spaci; vtra
q; cā si eēt p se eēt sufficiens cā successiōis
Itā qd lz mob⁹ p̄ p̄rāsit vnā pte spaci;
q; aliā: ⁊ illa eēt successio ex parte spaci;
etiā respectu eiusdē indiuisibil;. Hoc silr
p̄t assigri i motu altatōis. q̄dōt etiā esse
successio ex pte mobil⁹ si sit p̄tible: q; vna
ps p̄ acq̄rit̄ pte spaci; q; aliā. Itegar ḡ
p. ⁊ bñ q; indiuisibile q̄ntū ē d; se nō possit
moueri ita q; ex pte ei⁹ possit accipi cōti
nuitas ita q; i se hēat cōpletā rōz mobil⁹
p̄tinui: q; nō h; i se q; p̄t moueat̄ nō tū si
bt repuḡt p̄tinue moueri accipiē⁹ ab a⁹
p̄tinuitatē mor⁹. Cū ḡ. p. d; q; oē quod
mouet̄ p̄tim ē in termino a q; ⁊ p̄t; i ter⁹

Philosophicorum

ad quem: verū est si sit tale mobile ex ra-
tione cuius sit successio motus. Tale enim
mobile ē sūm ptem sui in termino et ter-
mino nō solum sūm ista s; etiā sūm idē sui
est partim in vno termino et partim in alio
in quātū ē in medio quod ē aliquid vtri-
usq; extremi. hec Scotus. ¶ Notandum
etiā ad euidentia p̄dictorū q; in motu alte-
rationis aliquā est successio ex pte p̄tū qn-
titatiū ipsius mobilis. q; scz forma q̄
acquiritur p h̄mōi motum p̄tū imuta-
uit vnā ptem mobilis q̄ aliam: et h̄o ali-
quādo accidit ex debilitate agentis: vt
ignis primo mō calefacit vnā pte aeris:
et illa pars calefacta calefacit aliam: et
sic successiue calefacit aer donec comple-
atur calefactō tota. Aliquā h̄o accidit p̄p-
ter distantiam: q; scz ps p̄p̄inqua p̄fecti-
us immutatur q̄ remota. Aliquādo ī ta-
li motu ē solum successio forme q̄ acqui-
rit p motū et nō ex pte p̄tū quantitati-
uarū ipsius mobilis. ¶ Contingit em̄ totū
simul alterari: vt oēm aquā simul conge-
lari. Ip̄m ergo totum qd simul alterat
partim est in termino a quo: et partim est in
termino ad quem nō q; sūm vnā pte suā
p̄tū sit in vno termino: et sūm aliaz
in alio. q; positiū ē ip̄m totū alterari siml
sed dū alterat hoc ē partim in hoc et partim
in illo: q; partim habet de vna forma con-
traria et partim de alia. Nam si sūm se to-
tum et p oēm modū esset sub forma que
est terminus a quo nōdū inchoatus ēet
motus. Si vero sūm se totum esset (b for-
ma aliq; lā ēet cōpletus motus. Quādiu
ergo durat motus aliquid habet d vna
forma et aliqd de alia. ¶ Alterius ostē-
dit. p. motū esse diuisibilem. Et primo
ostendit q; est diuisibilis diuisione mobi-
lis: q; de ip̄o motu aliquid ē in vna pte
mobilis: sed extendit sūm diuisionē mo-
bilis: sic albedo que extenditur sūm extē-
sionem quantitatis diuidit ad diuisionē
quantitatis. Opposito aut mō p̄t argui
animā rōnalem nō diuidi diuisione cor-
poris: q; nō aliud de cēstia aīe ē in vna
parte corporis q̄ in alia pte. s; anima sūm
se tota est in qualibet pte corporis: nec ex-
tenditur ad extensionem corporis cū sit

indiuisibilis. Secūdo ostendit motū dī-
uisibilem diuisione t̄pis: et hoc q; in mī-
nori est minor motus: et in maiori maior.
Tertio etiā ostēdit motū diuidi sūm di-
uisionem spacij vel rei acquisite p motū
Dicit tñ q; illa in q̄bus h̄z ē motus dī-
uiditur dissimiliter: quantitas enī est dī-
uisibilis p se: qualitas nō p accēs: q; et
albedo est quanta quantitate sup̄ficie: ideo
diuidit diuisione sup̄ficie. ¶ Pro
quo sciendum q; sicut dicit Sco. dīl. 12
4. sen. si qualitas esset sepata a quanti-
tate esset indiuisibilis cūz nihil diuidat
nisi mediante quantitate. Unde dicit q;
diuisibile p̄t capi dupliciter: vel quod ē
in potentia p̄p̄inqua vt diuidatur: vel
quod est in potentia remota. Dicitur au-
tem diuisibile potētia remota qd habet
sufficientem formam: nō tamē sub modo
p̄ueniēti sub quo optet eā h̄re ad hoc vt
diuidat. Diuisibile aut ī pōi p̄p̄inq dī-
q; sic h̄z eā q; statim cessate impedimē-
possit seq̄ actus. Albedo ergo sepata ēet
diuisibilis potētia remota: q; ēet forma
q̄ sūm se ēet diuisibilis nō tñ pōi p̄p̄inq
q; nō sub illo mō cēndi q; requiritur ad
diuisionē. Similiter esset insēibilis po-
tentia p̄p̄inqua nō tñ potentia remota.
Talis etiam qualitas sepata licet esset
indiuisibilis mō p̄dco: nō tñ esset sp̄ual:
q; nata est informare corpus nō sp̄m.
Quarto dicit. p. motū moueri. i. sūm qn-
titatē p̄p̄am. Sūt aut iste dimensiones
alie sūm q; q̄ntitates sunt alie: licet enim
quāritas mori habeat eē a q̄ntitate mo-
bilis vel spacij alia tñ ē q̄ntitas motus
a q̄ntitate illoz. Quantitas enī mobilis
vel spacij ē quāritas motus causaliter.
Quāritas nō t̄pis ē q̄ntitas mori. mo-
tus enī mēsurat t̄pe sicut p̄an vlna. q̄n-
titas aut ipsius moueri ē q̄ntitas ipsius
motus propria. ¶ Notandū autē q; p.
in principio huius ca. nō tetigit nisi du-
os modos diuisionis motus: scz sūm diui-
sionē mobilis et t̄pis: licet in fine t̄gat
quorū. Cui cā ē: q; quorū p̄sit reduci ad
duos sūm q; om̄is q̄ntitas mori ē sūm
ē successiua. q̄n ē mobilis vel spacij ē sūm:
q̄n ar t̄pis et q̄n p̄p̄a mori ē successiua

Capitulum. III.

q **U**oniam autem omne quod

mutatur. **I**bi aristo. ostendit de ordine quem habet mutatum ad motum: circa quod ostendit quod sit mutatum esse: dicens quod mutatum esse ab aliquo termino est distans se vel discessisse ab illo termino. **O**mnino enim quod mutatum est in termino ad quem mutatum est: habet autem mensurari mutatum esse per ipsum nunc. **D**icit etiam Aristo. quod non est dare mutatum esse in principio motus sed in fine: quia mutatum esse presupponit motum precessisse.

Deinde ostendit quod aliquid mutari in tempe potest intelligi dupliciter: vel primo in parte. **I**llud dicitur mutari primo in anno quod mouetur secundum totum annum. **I**llud autem dicitur mutari secundum partem in anno quod mutatur in die vel in mense qui est pars anni. **I**bi permissis comparat moueri ad mutatum esse dicens: quod ante omne mutatum esse precedit moueri: et ante omne moueri precedit mutatum esse: quia ante omne mutatum esse secundum totum tempus precedit moueri secundum medium temporis et ante moueri secundum totum tempus precedit mutatum esse secundum medium temporis.

Deinde soluit Arist. rationes zenonis negantis motum esse. **C**uius una ratio erat quia mobile prius debet pertransire medium spacii quam totum et adhuc prius dimidium dimidii: quare cum continuum sit diuisibile in infinitum et non contingat infinita pertransiri dicebat quod non contingit aliquid moueri. **H**anc rationem soluit arist. dicens quod licet infinitum in actu non posset pertransiri: tamen infinitum in potentia potest. **C**ontinuum autem non est infinitum in actu sed tantum in potentia.

Explicit sextus liber
physicorum.

Sequitur septimus
liber physicorum.

Hinc quod mouetur

o **N**ecesse est moueri. **Q**uod est eternus est maxime unum et continuus: ideo postquam.

in sexto libro determinauit de continuitate motus: in his duobus ultimis libris vult determinare de eternitate eius.

Ostendit autem. p. motum esse eternum per hoc quod est deuenire ad unum primum motorem primum omnino immobilem. **Q**uod autem sit deuenire ad primum motorem immobilem ostendit. p. per hoc: quia omne quod mouetur ab alio mouetur. **S**ecundo ostendit quod est deuenire ad aliquem primum motorem primum et immobilem. **T**ertio probat quod est dare motum eternum. **S**ecunda ibi: **Q**uod autem omne quod mouetur. **T**ertia incipit in principio octauo: ibi: **A**bi autem factus sit. **C**irca primum dicit quod omne quod mouetur ab alio mouetur. unde si motum non habet in seipso principium motus: manifestum est quod mouetur ab altero. **S**i autem habet in seipso principium motus licet non sit ita manifestum quod tale mouetur ab altero: tamen ut ipse probabit oportebit etiam quod tale moueatur ab altero. **D**icit ergo quod nihil seipsum mouet. **S**ed aliter dicitur moueri a se: quia est diuisibile in duo quorum unum est mouens: scilicet anima: et alter motum scilicet corpus. **D**ecipimur autem et credimus quod totum moueat totum: quia ignoramus que pars quam partem moueat. **P**ropter hoc sciendum quod licet nihil moueat seipsum primo et per se: aliquid tamen mouet seipsum per accidens: ut quia anima mouet per se corpus et corpe moto mouetur anima: sequitur quod anima moueat seipsum per accidens. **A**nima ergo mouente corpore per se sequitur etiam quod totum animal moueat: quia etiam ipsa anima mouetur licet per accidens. **I**gnorantes autem quod pars animalis quam partem moueat et videntes totum animal moueri credunt quod totum animal seipsum moueat secundum se totum. **A**d probationem autem quod nihil moueat se: primo adducit. p. quandam propositionem: videlicet quod illud quod mouetur a seipso non quiescit per quietem alterius mobilis. **N**am si aliquid mouetur

Physicorum

a seipso primo & est sibiip̄i sufficiens cā
motus. quicquid ergo quiescat nō pp̄
hoc illud quiescat. Ex hoc ergo arguit
.p. nihil quod quiescit p̄ quietē alī⁹ mo
uetur a se primo: vt patet ex dictis: Sed
omne mobile quiescit ad quietem alteri
us scz p̄tis. qz omne mobile habet p̄tes:
quarū vna quiescente patet qz totū non
mouetur primo sed quiescit: ergo nihil
mouetur a seipso. **¶** Omne ergo qd mouet
ab alio mouetur. **¶** Ad euentiā pre
dictorum sciendū qz reperimus duo ge
nera p̄tium. Aliquādo est totū diuidit
in suas p̄tes essentielles: vt animal ī ani
mam et corpus. Aliqñ dō in p̄tes quā
titatiuas: vt aer in suas p̄tes aeris: vtro
qz modo pars mouet partē: vt anima mo
uet corpus: et pars aeris calefacta cale
facit aliam. **¶** Notandū insup qz vt dīc
Scottus nono meta. et. 2. dīstīn. senten.
Primo potest dici dupliciter. Vno mō
vt diuiditur contra partem: sicut accipit
p. capto p̄cedē. Et ideo qz sic inest pri
mo remouetur ab eo cui inest. Si remo
uetur ab eo quod est aliquid eius et ideo
nihil sic p̄mo mouetur si aliqua pars ei⁹
quiescat. Alio modo dīcīt p̄mouet dīcīt
p̄cisionem et adequationem cause eo mō
quo triangulus habet tres primo. qz au
tem sic inest primo alicui non remouet
ab eo si ab eo remouetur quod ē aliqd
eius. Nam triangulus nihilominus ha
bet tres: licet pars trianguli scz vn⁹ an
gulus non habeat tres. Est ergo inten
tio phisici qz nihil mouet se primo vtra
qz p̄mitate: qz sequeretur cōditio scz
qz quiesceret ad quietē partis et nō qui
esceret: qz quiescente parte non pōt mo
ueri primo prima p̄mitate et nō repu
gnaret sibi moueri primo secūda p̄mi
tate: qz vīz in se habet v̄ntem qua po
test se mouere effectiue et elicitue. Ad
enī mouetur sic p̄mo nō optet qz q̄scat
ad quietem partis que est aliquid eius.
Differūt autē hī duo modi dupliciter: sit
enim p̄mum primo quātitatiuū et vo
cetur a. secūdam dō p̄mum quidditati
uum et vocetur b. Et tūc sit prima dīstīa
qz inesse alicui finem partem repugnat a et

si repugnat b. Et dīcīt habere tres inest tri
angulo et risibile inest homī per partem
qz per suam formā siue specificam v̄ntā
et tamē inest primo b et non primo a.
Secūda differentia est que sequitur ex
prima: qz quod inest alicui primo a re
mouetur ab eo si remouetur ab alio qd
est eius aliquid. Exemplum homo non
sanatur primo a si manus eius nō sana ē
Ratō huius patet ex predictis. Sed qz
inest alicui primo b nō remouetur ab eo
et esto qz remouetur ab alio qd est alia
quid eius. Exemplum: risibile inest pri
mo homī b tamē risibile non remouetur
ab homine si remoueat a pede hominis
qui est aliquid eius. **¶** Contra p̄dē ar.
et videtur qz nihil moueat se primo q̄cū
qz p̄mitate. et hoc sic impossibile ē idē
et v̄m idē simul esse in potentia et ī actu:
sed mouēs mouet in quantum est ī actu
et mobile mouetur in quantum est in potē
tia: vt patet ex diuisione motus: ergo im
possibile est qz idem moueat seipm. Cō
firmatur qz agens et patiens sūt contras
ria ex primo de generatōnes: sed idē non
variatur sibiip̄i. Item impossibile ē res
latōnes reales oppositas fundari in fun
damento finito et liniato: sed actiuum et
passiuū mouens et mobile referunt sū
relatōnes reales et oppositas p̄nentes
ad secundum modum relatiuorū vt pa
tet ex. 5. meta. ca. de ad aliqd: ergo im
possibile ē idē esse actiuū et passiuū: mo
tum et mobile. Maior probatur: qz fun
dare relationes oppositas attribuit eē
tie diuine ratōe siue illimitatis. Ad ista
respondeo Ad p̄mū dicendū qz duplex
est actus scz formalis et virtualis. Exē
plū p̄mitate: quous est actu calidus non for
malit. Et 1^m sed: sol ē actu calid⁹ nō for
malit s̄z v̄tualit. Isti duplici actui corres
pōdet duplex pōt. passiuā scz formalit et
v̄tualit. Ad formā igitē dōs cū dīcīt qz ipos
sibile ē idē simul ē ī potētia et ī actu sū
idem concedo istā accipiēdo actū et po
tentia v̄ntforamiter: s̄z formaliter forma
liter. Si v̄tualiter v̄tualiter et tūc mī
nor ē falsa. In p̄posito qz qñ aliqd mō
uet se cū sit actio equoca et non v̄nuoca

non p̄ dici q̄ sit in actu formali sed ē in
potētia formali et in actu x̄tuali: ita n̄
repugnat. Ad cōfirmatōnē oīm p̄ idē.
Ita q̄ agēs et patiēs dicātur esse cōtra-
ria intelligendū est de agente vniuo-
co. Sic em̄ agēs et patiēs habēt formas cō-
trarias formales: et tunc nihil cōtra nos
dici aliud dicēdū q̄ non est incōueniētes
relatōes reales oppositas fūdari i eodēz
fidamēto n̄ simpliciter s̄z aliquatē illi-
mitato. ¶ Abi sciendū q̄ quedā sūt re-
latōes oppositē reales que sunt incōpo-
sibiles in eadē natura et supposito v̄ sūt
relatōes causę et causati. Et rō huius ē
q̄ causati cēnsualiter depēdet a sua cā:
Idem aut̄ nō cēnsualiter depēdet a se-
ip̄o. Quedā aut̄ sūt relationes reales op-
positę que sūt impossibiles in eodē
supposito s̄z nō i eadē natura illimitata:
v̄ sūt relatōes p̄ducētis et p̄ducti pa-
tet in diuinis. Ratio hui⁹ est q̄ p̄ducēs
prius ē in origine p̄ducto. Quedā autē
sūt relatōes reales oppositę que neutro
modo sūt impossibiles: v̄ sūt relatō-
nes mobilis et motui. Cuius rō est: q̄
om̄is talis impossibilitas relatōnū reali-
tati reducēda ē ad aliquā priorem: s̄z vbi
illa p̄or nō inuenit̄ ibi nec illa posterior
cōcludit̄. Nūc aut̄ incōpossibilitas i du-
obus primis mēbris reducitur ad ordinēz
seu dependētiā cēnsualē v̄l originis.
Sed in isto tertio mēbro reducitur depen-
dētiā taliū relatōnū ad depēdētiā ac-
cidentalē. Itā est aut̄ incōueniētes idem
supp^m depēdere a se accidentaliter. Ad
formā ergo rōis dicēdū q̄ fundamētum
relatōnū mouētis s̄ mobilis qñ aliquid
mouet se licet nō sit simpliciter illimita-
tū: est tñ fm̄ qd̄ et aliquatē illimitatū q̄
tinus idē habet rōem mouētis et mobil-
aliter tñ et alr. Caplū. ii.

uoniam aut oīne quod mouet. postq̃. p. oñdī q̃. omne qđ mouet ab aliquo mouet: hic consequēter pbat qđ ē deuenire ad aliquē motozē imobile. De ista tñ materia nūc supsedeo 3 vsq; ad octauū differatur. Quia tñ. p. probādo qđ est deuenire ad motozē immobile presupponit qđ mouēs

et motus sūt fil: iō b^o p̄ter declarat d. q^d
mouēs ⁊ motū sūt fil: iō q^d sūt in eodez
loco: sed q^d inter illa nullum est mediū.
q^d quidē intelligit de mouēte. p̄mo:
vt si manus moueat p̄xiō lapidē inter
illa nullū est mediū. Declarat autē hoc
p. p̄mo in his que mouētur a p̄ncipio
intrinseco vt in animalibz: vbi anima mo-
uens corpus ⁊ corpus motus sunt siml.
hoc etiā declarat de his que mouentur
a p̄ncipio extrinseco dicens q^d illd q^d
mouetur ab alio mouetur quadruplicē
1. Motus cū qui aut ab altero sūt quā-
tuor: scz pulsiō: tractō: verigora: vectō.
p̄pulsiois aut duo sunt: scz expulsio et
impulsio. Expulsio ē cū q^s pellit lapidē
vt aliud dimittit do ipsum. Impulsio xō
dicit si cōligatur eadē sic q^d pellēdo non
dimittat ipm. Tractio xō dicit cū quis
trahit aliqd ad se vel ad aliū. Verigo
aut cōponit ex tractu ⁊ p̄pulsione: redū-
cit ad illa sicut cōpositū ad simplex. nāz
xrens aliqd pellit p̄tē supiorē et trahit
inferiorē. Vectō aut reducitur ad alia tria
Illud em̄ q^d vehitur et portatur mouet
paccūs ad modū portātis. Ip̄m aut por-
tās vel mouet seipm vt equ^s portās ho-
minē: vl mouet ab alio pulsū aut tractū
aut xrigine. Lū aut istī q^d quatuor mōi mo-
tus localē reducātur ad duos vt dictū est
scz ad tractū ⁊ ad p̄pulsione fufficit. p. oīs
dere q^d mouēs et motū sūt fil: i ill' duob^{us}
mōis. Quōt q^d nihil p̄t aliqd depellere
nisi pellēs. p̄mū et illd q^d pellit simul
sunt: nihil etiā p̄t aliqd trahere nisi simul
sint trahēs ⁊ tractū. Et q^d circa b^o possit
dubitari d^o motu p̄ciōis: iō hmo dū^m
remouet. p. o: q^d lz lapis n̄ sit sp̄ cōficiē
manui expellēt: ē tñ sp̄ p̄ficiē alicui p̄t
aer: q^d pellēs. p̄mū. Prociēs em̄ la-
pidē sit impellēdo lapidē impellit aerē
⁊ aer impuls^{us} impellit lapidē. Itō g^o op̄-
tet lapidē cessare a motu xstim cū dimit-
tit de manu lz postq^d recessit d^o manu ad
huc mō^s q^d pellit ab aere. Xadiū at^q dū-
rat iste mor^s q^d diu mor^s impulsū aeris sue-
pat nālē guttate lapidis sine nālē motū
ei^s. in ill' g^o motu sp̄ impulsū ē p̄ficiē x
pellēt. p̄mo. Xeni oūdit. p. b^o iō h̄rē vi-
tatē i motu altatiōis d. q^d i oī altatiō^e al

pulpas expulpas

Exercises

219

Verboes

Ishisicorum

perans et alteratū sūt simul: qđ pbat: qđ alteratio habet fieri fm qualitates sensibiles. Videmus etiā in alteratōe oīm earū simul esse alterās et alteratū. Dicit autē qđ qualitates sensibiles seu passiōes sensibiles sūt qđ dñt corpa sensibilia ad fruiē: vt albedo nigredo dulcedo amaritudo asperitas lenitas grauis leuitas mollicies duricies. Consequenter h° spēaliter oñdit in alteratōe animatoz scz qđ simul sūt alterās et alteratū. Nullum em̄ mediū ē inē visū et id a quo visū in mme patit. Corpus em̄ coloratū immediate mutat aere cādo scz in eo specie sua aer alit̄ imutat inmediate imutat visum. Silt oīm ē de alijs speciebus respectu eoz a quibus immediate mouetur et alteratur. Hoc idē pbat I augm° et decremento qđ sūt simul mouēs et motū. Simul em̄ sūt augens et id qđ augēt. Cum enī augmentū sit qđā appositio augens qđ apponit̄ aucto debet ei ēē iunctū. Silt et in decremento. Hā decremēti cā est ablatio quedā qđ fieri nō posset nisi ablatū ēēt cōiunctū ei a quo auferē. Motandū qđ augmentū possum? attrihuerē duplici agēt: vel qđ attribuimus ipm virtuti augmentatiue vt calori natu: rali: que ē in membro qđ attrahit ipm alimētum. Vel attribuem? ipm ipi cibo et ipi alimēto: qđ alimētū in eo qđ ē quid nutrit: et in eo qđ est quātū auget et quocunq; mō dicim? semp simul ē augens: et quod augēt: qđ virtus augmentatiua et calor naturalis simul ē cū membro et si militer alimētū. Eodē mō dicendū ē de decremēto siue attribuem? ipm ipi calori naturali cōsumētū humidū siue illi pti qđ recedit. Qđ hō. p. in fcedē. supposuerat alterationē solū fieri fm qualitates sensibiles qđ sūt in tertia spē qualitatē: ideo hoc consequenter pbat dicens qđ si ēēt alteratio fm alias spēs qđ tertia spēm q̄litas hoc maxime ēēt fm pma et quartā ex eo qđ quis pdit et acquirit hmoi q̄litas. Sed vt patebit non ē alteratio nec in pma nec in q̄rta spē q̄litas: ergo solū est in tertia. Qđ aut in quarta que est forma vel figura nō sit al

teratio p se pbat: qđ tñc circa formā et figurā sit variatio cū qđā alterantur: vt cū sit alteratō in quibusdā alijs. Qđ sic p̄ declarari: qđ em̄ mā variat fm caliditatem et frigiditatem vel fm raritatem et densitatem: vel fm alias variatōes: ideo sit variatio fm formā et circa figuram. Videmus em̄ animalia complexiōis calide animalia habere formā membrorū et aliā figurā qđ sūt cōplexiōis frigide. In eadē ei specie spicim? qđ colerici hnt formam spēi magis tenuē: flegmatici hō hnt magis corpulentā: Sic et qui sunt complexiōis rare diuersificatur in forma ab his qđ sūt cōplexiōis dēse. Cū ergo variatio fm formā et figurā sit ex eo qđ accidit variatio et alteratio circa talia nō poterit ēē alteratio p se et fm qđ hmoi circa formā et figurā. Sumit autē forma in pposito p exteriori dispōne seu decēti lineatōe. An. 4. ethi. dicit qđ pui pnt ēē formosi et cōmēsurati: id ē decēter lineati. Figura hō nō sumit put significat superficie inclūsā vel terminatā linealiter qđ sic p̄tinet ad genus quantitatis sed p ipa terminatōne vel clausione superficie.

Deinde oñdit pbs qđ non ē alteratio circa primā specie qualitatis qđ ē habitus vel dispositio. Et pmo hoc oñdit in habitibus corporalibus: qđ habitus sunt virtus et malicia. Virtus autē virtus et malicia sūt ad aliud d: sicut sanitas qđ ē quedā cōmensuratio humorū p respectū ad innuicem: vel ad corpus vt pulchritudo que est qđā pportio membrorū: et sic d alijs. Cū ergo relatio nō possit terminare motū circa hmoi virtutē nō poterit esse motus vel alteratio. Consequēter hoc idē oñdit in habitibus anie. Habitus autē anime diuistinguunt: qđ quedam sūt virtutes morales que sūt in pte appetitiua: vt iusticia temperantia: et sic de alijs. quedam autē sunt virtutes intellectuales que habēt esse in intellectus: vt intellectus sapientia et sic de alijs: de quibus habetur in primo ethico. Primo ergo oñdit Aristot. qđ circa virtutes morales non sit alteratio qđ virtus consistit in quadā pfectione: et malicia in quadā impfectione qđ expo

In 1100
p. 1100

nens egidius dicit q̄ perfectio quā imp-
tat virtus et imperfectio quā importat ma-
licia consistit in quadā relatōe: q̄ virtus
cōsistit in quadā dispōne perfecti ad bo-
nū: et malicia in dispōne imperfecti ad ma-
lum. Quia autē in adaliquid nō est mo-
tus circa talia non erit motus vel altera-
tio. ¶ Alterius ostendit etiā ex hoc de
virtutibus intellectualibus: q̄ sc̄z circa
talia nō sit alteratō: q̄ sciētia et omnis ha-
bitus intellectus est adaliquid.

¶ Circa p̄dicta pōt queri: cū omnis ha-
bitus licet habeat relationem annexam
sint forme absolute et de prima sp̄e qua-
litaris: q̄no valeat cōsequētia p̄bi: q̄ cir-
ca talia non sit alteratio cū sint adaliquid.
Dicēdū q̄ intentio p̄bi ē q̄ nō est prope
alteratio ad aliquā qualitātē nisi que p̄t
p̄mo acquiri. Sit enī q̄ in illis qualita-
tibus nō ē alteratio q̄ sunt cū quedā alte-
rant. Vult ergo dicere q̄ sicut ad relatō-
nem nō est motus nisi p̄ accēs: q̄ altera-
tōne facta circa aliquid aliud acquiritur
ipsa relatō. Contingit enī ex eo q̄ aliqd
mutat ad albedines fieri simile: sic circa
h̄mōi virtutes nō est alteratō p̄ se: q̄ ac-
quiritur alteratōne facta circa aliqd. Fa-
cta enī variatōne circa passiones corpo-
rales acquiruntur habitus corporales. Fa-
cta etiā alteratōne circa passiones q̄ mo-
derantur et reducuntur ad medium p̄ vir-
tes morales acquiruntur ipse virtus. Sc̄a
etiā alteratōne circa p̄tem sensitivā acq-
ritur in nobis sciētia vt videbitur magis
in libris de anima. Non autē p̄prie p̄t fie-
ri alteratio in p̄te intellectivā cum sit in-
diuisibilis: et sic non ē susceptiva motus:
qui requirit subiectum diuisibile. Ipsa
etiā q̄ indiuisibilis tā nō ē p̄ns localiter
alicui agenti naturali: q̄ non replet lo-
cum. Agens autē phisicum nō ē actuum
nisi in passum locale sibi p̄ns. Sensus
autē per oppositum pōt dici alterari rōe
organī q̄ est q̄ntum et diuisibile et p̄ns
localiter agenti naturali. sic exponit sco-
tus hunc textum. 13. q. quolibetoz. 22.

¶ Ubabit autē Ca. III.
aliquis. Quia. p. pbandō q̄ ē

deuenire ad motū: ē immobilē suppositu
erat motus et mobilia esse comparabilia
adinuicē: ideo hīc consequēter agit d̄ cō-
paratōne motuū. Circa qd̄ p̄mittit tres
conditōnes que requiruntur ad hoc q̄ ali-
qua p̄nt adinuicē compari. Prima con-
ditio ē q̄ nō sint equoca. An q̄ acutum
in magnitudinib⁹ saporibus et sonis d̄
equiuoce: ideo h̄mōi acuta nō sūt cōpa-
rabilia adinuicem. Non enī est compa-
rabilē vtz stilus sit acutior vino. Propter
quod dicēdū q̄ alr dicitur corpus acutū
alr sonus: alr sapor. Acutum enī in cor-
poribus opponitur obtuso. Acutū in sa-
poribus opponit dulci vel amaro. Acu-
tum in sonis opponit graui. Secūda cō-
ditio ē q̄ optet q̄ comparabilia adinuicē
habeant idem subiectum primūz p̄pter
tamē alietatē subiecti remoti non impe-
ditur comparatio. Equus enī et canis sūt
comparabilia: vtz vnus sit albi⁹ altero.
Nam licet equ⁹ et canis differant sp̄e et
sic subiectū remotū albedinis sit aliud et
aliud: p̄mū tñ eius subiectū ē idē sc̄z ipsa
superficies. Tertia conditio q̄ requirit ad
hoc q̄ aliqua sint comparabilia adinuicē
est q̄ sint eiusdē nature siue eiusdē sp̄ei.
¶ Hīs p̄missis ostendit arist. q̄ nō oīs mo-
tus ē omī motus comparabilis: sed solum
adinuicem compantur motus q̄ sūt eius-
dem speciei. Unde dicit q̄ motus circu-
laris et rectus nō sūt adinuicem cōpara-
biles: tñ q̄ dr̄nt sp̄e: tum etiā q̄ linee su-
per quas sunt h̄mōi motus dr̄nt specie.
Linea enī vltis ē genus ad lineam res-
ctam et lineā circularē. Dicit ergo q̄ vni-
tas generis nō sufficit ad comparatōē ali-
quoz adinuicem: q̄ latēt equiuocatōes
in generibus. Propter qd̄ sciendū q̄ li-
cet genus sit vniuocū suis speciebus vni-
uocatōne logica: q̄ sc̄z dicit vñ nomen
et vñ rōem et diuisionē eōdem illis: sicut
diuīso animalis. sc̄z q̄ aīal ē substantia
animata sēsibilis equo boui et h̄mōi: h⁹
tamē nō obstatē genus ē equocū equiuo-
catōe phisica. q̄ generi nō correspondet
vna natura sed plures. Sola autē species
specialissima ē vniuoca vniuocatōe phi-
sica. Inter illa ergo que dr̄nt sp̄e nō pōt

ad p̄p-
mōi
q̄mōi
p̄mōi
mōi

ad

f

Philosophicorum

Res comparatio. Ad evidentiam aut huius notandum quod comparatio attendit inter habentia aliquam unitatem adinuicem. Unitas autem aliquorum dupliciter potest accipi: vel secundum proportionem: vel secundum proportionabilitatem. Illa vero unitatur secundum proportionem quod ad se habet aliquam habitudinem vel comparationem quantitatuum. Nam proportio est duarum quantitatum alterius ad alteram certa habitudo. Ex quo apparet quod non est proportio nisi inter ea quod sunt eiusdem rationis termini. Numeri enim ad superficiem vel vel linee ad corpus non est proprie proportio sed linee ad lineam: superficies ad superficiem potest esse proportio dupla vel tripla: et sic de alijs. Secundo potest seruari unitas aliquorum secundum proportionabilitatem: et hoc non est res ad seinuicem sed per comparationem ad alia. Est enim proportionabilitas ut tradit euclides quinto geometrie: quedam similitudo proportionum quare non est inconueniens secundum proportionabilitatem seruari unitatem inter res diuersorum generum: et inter ea quod non sunt eiusdem rationis: propter hoc licet non sit proportio numeri ad superficiem potest tamen inter talia esse proportionabilitas. id est similitudo proportionum. quod sicut se habet una superficies ad aliam: sic se habere potest unus numerus ad alium. Ex hoc autem apparet quod cum comparatio presupponat aliquam unitatem: et sit duplex unitas: scilicet proportionis et proportionabilitatis: duplex potest esse comparatio: scilicet secundum proportionem et secundum proportionabilitatem. Verum quia unitas proportionis dicitur habitudinem rerum ad seinuicem et secundum se. Unitas vero secundum proportionabilitatem dicitur habitudinem rerum per comparationem ad alia et non secundum se. Ideo que sunt compabilia secundum proportionem sunt compabilia abusu et improprie. Vere ergo inuocata inuocatione philosophica sunt proprie compabilia et secundum proportionem: quia inter talia ad seinuicem potest esse certa et determinata habitudo. Illa autem que sunt terminum inuocata inuocatione logica sunt compabilia large et secundum proportionabilitatem: quia licet inter talia non possit esse proprie proportio: est tamen inter ea similitudo proportionum. Que autem sunt

pura equiuoca equiuocatione logica sunt quod huiusmodi nullo modo sunt compabilia: cum talia non dicant nisi solam unitatem nominis. huiusmodi enim solam vocem communem. Notandum insuper quod licet proportio stricte supra sepe sumatur a doctoribus per habitudinem rerum eiusdem generis quod in quadam commensuratione consistit: secundum quam excessum aliquorum sumptum reddit excedens. proportionabilitas vero per similitudinem habitudinis rerum alterius generis. Aliqua tamen vniuersum sumitur per reliquo. Unde proportio large potest sumi per quacumque habitudine ubi etiam est conuenientia solum secundum analogiam. Explicit septimum. per.

Incipit octauum philosophorum.

Primum autem factus sit aliquando motus. In hoc octauo libro ostendit. per. motum esse eternum Circa quod duo facit. Primo probat motum non incepisse se habere esse eternum. Secundo ex eternitate motus inuestigat conditiones primi mobilis et primi motoris. Secunda ibi principium autem considerationis. Circa primum dicit quod motus est eternus quod est quedam vita omnibus subsistentibus naturaliter. Quod quidem potest intelligi de motu in communi et etiam de motu celi a quo omnis motus dependet: quod quidem dicitur vita quedam naturalibus: quia omnia naturalia per huiusmodi motum subsistunt et accipiunt esse. Dicit autem aristoteles. quod non oportet probare motum esse: sed bene congruit probare ei eternitatem: quia ex eternitate motus probatur primum principium esse. hoc autem probat aristoteles. in hoc octauo: et in. xij. metaphisicis. tamen supradictis: ut contra dicitur. Illud enim dicit supradictis quod siue ponatur siue non. nihilominus habetur intentus. Si igitur ponatur motum esse eternum oportet primum principium esse quod sit causa eternitatis. Si vero ponamus motum incepisse: necesse est primum principium esse: quia omne principium indiget aliquo principiante. Hoc ergo indigem eternitate motus ad inuestigandum primum principium esse. Unde igitur probat motum et tempus nunquam incepisse neque desinere: et hoc multis rationibus: de quibus ad presens supersedeo: quia non sunt de rationibus sed philosophice: et sunt solui a doctoribus theo

logie q̄ fm fidem catholicā et fm rei veritatem ponūt principium et finez ⁊ celi et motus eius ac etiā tempis.

principiū at Caplm. II.

Post q̄ p. pbauit mōi eternitatem eē. in illa pte ex his que dixerat inuestigat q̄ digna attribuenda sunt motori pmo ordinās quodāmodō totū se querēt libz in laudē ipsius. Primo autē mouēti attribuendū ē q̄ sit mouēs omnia: et q̄ sit quid immobile: q̄ sit vnum et ppetuū: q̄ sit impitibile et infinitum. **T**ria ergo facit: nā pmo oñdit mouēs p mū esse mouēs omnia: ⁊ immobile. Secūdo declarat ipm eē vñū et ppetuū. Tercio pbat ipm eē impitibilem et infinitū. **S**ecūda ibi: **Q**ui autē oportet esse semp motum. Tercia ibi: **Q**ui autē hoc necesse est esse impitibile. **A**d euidētiam autē prime p̄tis sciendūz q̄ si pbare volum⁹ primū motorē mouentē oīa esse immobilem: optet primo nos scire qūo mor⁹ reperitur in entibus. Nam p viā mor⁹. p. naturalis deuenit in cognitionez primi motoris. Secūdo optet nos scire q̄ per se et primo nihil a seipso mouetur: s; omne qd mouet mouet ab alio. **Q**uantū ad primū dicit. p. q̄ aliqua sp mouent: vt corpa celestia: aliqua sp quiescūt: vt terra. Reliqua vō medio mō se habētia aliqñ mouētur: aliquando quiescūt. nō ergo omnia sp quiescūt vt posuerat mellisus: nec oīa sp mouētur: vt posuerat eracutus. **Q**uantū ad secūdū oñdit arif. q̄ omne qd mouet ab alio mouet. Pro q̄ sciēdū q̄ hoc alr oñditur hic et alr i. vij. libro pp. qd. p. nō ē nugatorius. In septimo em̄ hoc fuit oñsum de motu i cōi: b autē descendendo ad sp̄ales mōs mor⁹. Motus autē duplex ē: scz naturalis ⁊ violentus. Naturalis etiā duplex est: scz: animatoz et inanimatoz. Primo autē ostendit in motu violento q̄ omne quod mouetur ab aliquo mouet: dicēs q̄ hoc est manifestū cū motus violentus sit a pncipio extrinseco. Violentū enī est cuius principiū est extra. Deinde oñdit hoc i motu animalū. In animalib⁹ em̄ ē acci-

pere p se mouēs scz aīam et p se motū scz corp⁹. Unde dicit. p. q̄ anima se habet ad corpus sicut nauta ad nauē. pp̄ quod sciendū q̄ nauta ad nauim et aīa ad corpus se habēt similiter et dissimiliter. Hñt enī se similiter: qz sicut nautis ē p se mota: ⁊ nauta p se mouēs: sic corp⁹ ē p se motū et anima p se mouēs. Et sic nauta mouēdo nauez mouet seipm p accūs: sic anima mouēdo corpus mouet se p accidens. Dissimiliter autē se habēt: qz ex aīa et corpe sit vñū p se: nō autē ex nauta et nauim. **A**lterius hoc idē oñdit arif. in motu inanimatoz: vt in motu grauiū et leuiū: vbi vt dicit arif. est maxime dubium. Ista autē lra sic exponitur a Geo. dī. l. 2. sen. Primo em̄ pbat. p. q̄drupliciter q̄ graue nō mouet se: Tum qz graue nō est animal. Mouere autē se pp̄um est animatoz. Tum qz si graue posset mouere seipm: posset facere stare seipsum. Illud em̄ mouet seipm in cui⁹ potestate ē mouere vel nō mouere. Nō est autē in p̄tate grauiū vel leuiū mouere vlt non mouere seipm. Tum qz motus quo aliqd se mouet ē ad plures vñas positionis: graua autē et leuia nō pñt se mouere motibus diuersis. Tum qz omne qd mouet ex se habet ptes diuersarū ratio: nū: qz ē diuisibile in mouens ⁊ motum q̄ fm q̄ hñdōi in vñā rōem nō coincidit. Hanc autē est qd cōtinuū et eiūsdē ratio nis in toto ⁊ in p̄tib⁹. **I**n oppositū. p. soluē hāc dubitatōem dicit q̄ potētia dī multipliciter. Distinguit autē potētias ad actum. Primū q̄ ē potētia eēntialis: vt ē poñ ad scīaz. Et potētia ad actū Scōz q̄ ē poñ accūtāl: vt hīta scīa hō ē i poñ accūtāl ad actualē cōsideratōē. Ap̄plicā igit ad ppo^m dī q̄ frigidū ē i potētia calidū. i. in poñ eēntiali vt fiat calidū: vt cū ex aq̄ gñat ignis. Cū autē mutātū fuerit i calidū et iā ē ignis ē in poñ accidētali ad cōburēdū ita q̄ ardet nisi aliqd impediāt. Ista etiā dicit de graui et leui. Leue ei sit ex grani. vt ex aq̄ sit aer vel ignis. Cū autē est tā leue opabit⁹ mox nisi impediāt. Intēdit ergo dicere q̄ sic ignis hñs calorē vt actum primum vere

Philosophicorum.

et effectiue se habet ad calefactiōem que est operatio eius: ita ignis actu existens lenis effectiue se habet ad esse sursum. Idem etiā dicit. 4. phil. ca. de vacuo. qz fm gravitatē et leuitatē erūt actiā: fz dū durū et molle erūt passiua. ¶ Si contra hoc dicas: qz secūdo de generatiōe arist. enumerans qualitates actiuas excludit grāue et leue a q̄litatib⁹ de actiis et passiuis. Dico qz arist. nō dicit sibi: qz alr loq̄tur de actiōe et passiōe in li. phil. sicor et in li. de generatiōe. Sic enī in li. bro phil. loq̄tur de motu in generali: in li. de gēatōe de motu ad formā. Sic i li. bro philico. loq̄tur de actiōe in cōt: et sic grauiā et leuiā hñt principium agēdi et patiēdi respectu motus localis. In li. aut de generatiōe loq̄tur de actiōe ad formā: et sic grauiā et leuiā nō hñt principium agēdi et pducēdi aliqd fm formā: neqz principium patiēdi ab aliq agēte. Ad hoc est ratio talis: Omnis effect⁹ qñ causat hz cām in actu: hoc p̄t ex secūdo phil. vbi dicit qz causa efficiēs in actu et causatū in actu simul sunt et non sūt: ergo cū descēsus grauis ē in actu aliqd est causans in actu. Nō est aut tūc in actu a remouēte. phibens: qz tale mouens vt hic dicit arist. est quasi mouens p accūs et p̄ter mouens p accūs oportet dare mouēs p se efficiēs: qz omne p accūs dens habet reduci ad p se: nec illud pōt poni generās: qz tūc p̄t nō esse. S̄portz igit dare aliqd intrinsecū graui. Grauis ergo siue forma grauis ē principium actiū ad vbi deorsum. Propter tñ. p. declarādum sciendū qz motus ex se nō ē naturalis p hoc qz mobile habet principium actiū in se: sed fm qz habet in se principium passiū intrinsecū ad motū. h̄o patet: qz iāz aliqd mouet naturaliter: qz mouet sicut aptū natū est moueri. Et h̄o est qd dicit. p. quēres quare graue et leue mouentur in ipsoz loca. Respondet qz apta nata sūt ibi ēē: qz habēt inclinātionem naturalem ad illud vbi. Et hoc postea subdit qz habēt p̄ncipiū patiēdi et non faciēdi: scz respectu motus inq̄ntum naturalis. Per hoc patet ad aucto

ritates. Nam prime tres que habēt vnā vim ostendūt graue non mouere se sicut agens per cognitionē. Nō em̄ possz animal sūtere nec se mouere nec dirigere nisi ageret per cognitionem. Ex hoc satis patet ppositū phil: qz ista nō sūt p̄io mouētia. nā primū mouēs mouet p cognitionē. Quarta ratio bene pbat qz vna p̄s grauis exis in actu non causat motū in alia pte: hoc tamē nō obstante totūz graue est in actu fm actum primū: et causat in se actum secūdū. Sed si obiciatur. p. Si concedat graue et leue sic moueri a se effectiue licet nō p cognitionē qñ habet principale ppositū suū qz ita necessario moueant ab aliquo qd intendit p̄ncipaliter p̄bare. Dico qz satis hoc habz ex distinctiōe pōne. Ista em̄ nō reducunt se de pōā ad actū nisi prius fuerit reduta de potentia ad actum primū. Sequitur igitur qz omne graue et leue licet moueat se effectiue de potentia ad actum secūdū tamē mouetur ab aliquo alio extrinsecō: scz a generāte de potentia p̄ia ad actum primū. Non enī optet si omne qd mouetur ab aliquo mouetur qz i omni motu moueatur ab alio. Et sufficit p̄io primū: qz p hoc deuenitur ad aliqd aliud ab omnibus istis quod nec i vno motu nec in quocūqz poterit moueri ab a^o: sed erit omnino mouens immobile cū nō sit p̄cessus in infinitū in mouentibus et motis. Hanc materiāz diffusius tractat Scotus vbi ē. Quā nō sit p̄cessus in infinitum in mouentibus et motis siue i quocūqz genere canfarū ostendetur 2° metaphi. capitulo secundo.

Capitulum. III.

q uoniam aut oportet.

In ista incipit determinare de vnitāte perpetuitate infinitate et impetibilitate primi motoris: de quibus p nūc pertransio: qz ista habent magis videri in theologia. Solum ad p̄sens tractabo d̄ duobus que hic t̄gīt. p. qñ. s. motus localis est p̄m^o motū. Et de quadam quēstione quā mouet. p. circa motum. Quantum ad primum ostendit. p.

¶ motus localis ē primus motuū. Ad
 pbat: qz alteratio pcedit motū fm augmē
 tū. Loci aut mutatio pcedit alteratiōem
 ergo loci mutatio pcedit omnes alios mo
 tus. Qz aut alteratio pcedat augmentū
 pbat qz ad hoc qz fiat augmentū oportz
 qz alimentū conuertat in substantiā ali
 ti. nō pōt aut cōueri nisi prius alteret.
 Qz etiā loci mutatio pcedat alteratiōem
 ostendit: qz alterans aliqñ non alterat:
 et postea alterat. p̄xigūt igit ibi loci mu
 tatio qne facit agens esse p̄p̄inquum qd
 prius erat remotū. Aristo. em̄ ad saluā
 dum motū generatiōis et corruptiōis h
 inferi⁹ posuit intelligētiā imēdiate mo
 uere orbes. i. celos: et mediāte celo mo
 to p̄p̄t diuersitatē aspectuū cāre dīstīa
 tē motuū i his īferiorib⁹. Stelle ei siue
 sūg īfrigiditātia et calefaciētia aliqñ
 sūt p̄p̄inquoza ei qd altat aliqñ remotio
 raz: et successiue habent aliū et aliū aspe
 ctum ad hec alterabilia rōne motus hū
 iusmōi stellarū siue planetarū in circulo
 obliquo q̄ dicitur zodiacus. qz cū hic cir
 culus declinet ad vtrāqz p̄tē ab eq̄nocti
 ali illud qd mouet fm circūlū p zodiacū
 optet qz sit magis qñqz p̄p̄inquū: et qñ
 qz magis remotū. et fm hoc sua p̄p̄in
 quitate vel remotiōe causat varietatē et dif
 formitatē generatiōis et corruptiōis i istis
 inferioribus. Videmus enī qz ea que ap
 propinquante sole ad nos generant re
 cedente sole corrumpūtur: sicut herbe q̄
 in vere nascūtur in autūno desiccātur: et
 sic de alijs suo mō. Et qz hoc non fit sine
 motu locali celi optet motū localem p̄e
 cedere alios motus. Hoc aut est v̄p̄ qñ
 tum ad ordinē quem videmus in reb⁹.
 Ista em̄ corpa inferiora alterantur et ge
 nerātur et corrumpūtur mediātib⁹ corpi
 bus celestibus. In hoc tñ. p. errauit: qz
 ponit qz nō est possibile alr eē generatio
 nem et corruptionē et oēs mutatiōes i his
 inferioribus: ita qz ista nō p̄nt imēdia
 te moueri a motore imobili: qz scz vt īp̄e
 dr: illd qd mō⁹ imēdia⁹ a motore imobli
 est p̄p̄etū. Itā imobile sp̄manet idem
 eodē mō: et sic nō mutat diuersimode ip
 sas res p̄p̄ter sui immutabilitatē: et ideo

fm ipm̄ varietas generatiōis et corrupti
 onis non habet esse nisi mediātib⁹ mo
 tibus orbium celestium: et sic posuit or
 dinem causarū simpliciter necessarium:
 ita qz prima causa nō p̄t agere in hec ī
 feriora nisi mediātibus causis secūdis:
 vt sūt intelligentie et corpa celestia. S
 oppositum huius tenemus ex fide. De
 em̄ cū sit agens ex volūtate sine sui muta
 tione p̄t imēdiate ista inferiora mouere
 et nouas creaturas condere: et hoc volū
 tate antiqua: vt si ego p̄ponerē mibi ho
 die me scripturū cras: et possem scriptū
 ram ponere in esse p̄ actum voluntatis:
 scriptura possz cras habere nouū eē sine
 mei mutatiōe: Sic d̄s voluit ab eterno
 res esse p̄tpe: et īp̄e res create habuerūt
 nouū esse absqz mutatiōe īp̄ius dei sola
 mutatiōe facta in īp̄is rebus: vt h̄z dīstī
 sus tractari in īp̄a theologia. ¶ Osten
 dit īsup. p. qz solus motus localis pōt
 p̄p̄etuo cōtinuari. Cum enī in alijs mo
 tibus sint termini contrarij nō p̄nt conti
 nuari sine quiete mediā: als idem posset
 mutari simul oppositis mutatiōibus. Cū
 si aliqd sanat et adepta sanitatē sine qui
 ete mediā tendit ad oppositū terminū.
 et infirmetur cū quilibet mot⁹ posset des
 nominari a termino ad quē tēdit sine in
 termissione motus ad sanitatē denomi
 retur ab infirmitate: et simul idē sanare
 tur et infirmaretur. Solus ergo motus
 localis pōt p̄p̄etuo cōtinuari: nō tñ qui
 libet sed circularis tñ. qz solus iste ē ab
 eodem ad idē: nō a cōtrario in cōtrariū.
 ¶ p̄p̄ter qd sciendū qz triplex ē mo
 tus: localis scz: circularis et rectus: qui
 sunt motus simplices: et motus compo
 situs et mixtus ex vtroqz: vt si aliqd mo
 ueretur per cordam et rediret ad arcum
 faceret motum mixtū ex vtroqz. Morus
 aut rectus nō p̄t continuari cuz habeat
 terminos cōtrarios: vt sūt ante et retro:
 sursum deorsum dextrosum sinistrosum.
 Unde super sp̄cium infinitū nō p̄t mo
 tus rectus continuari: tum qz nō est dan
 dum sp̄cium tale: Tum qz nō est ibi si
 gnare terminū ad quem. Sup aut sp̄ci
 um finitum nō p̄t continuari nūi fiat re
 f iij

Philosophorum.

flexio a termino ad quem ad terminum a quo. Non potest autem fieri huiusmodi reflexio sine quiete media in termino ad quem. De termino ad quem: vide in quarto. ca. secundo. Similiter videtur de motu composito seu mixto. Notandum tamen quod licet idem non possit moveri motibus contrariis sine quiete media motu proprio et per se: tamen potest moveri alterius et per accidens: ut si lapillus aliquis proiectus sursum turri magne cadenti obviaret constat quod lapillus ille turrim illam per nullum tempus removeret. Oporteret ergo lapillum descendere sine quiete media: sed hoc non esset motu proprio sed ad motum alterius scilicet ipsius turris. Quantum ad secundum hic tractandum movetur. Propter quod dandum dubium circa motum. Nam cum per motum contingat aliquid habere esse proprium non esse et contingat ipsum per tempus procedens non esse: in tempore autem consequenti esse questio est de illo instanti copulanti illa duo tempora: An in eo debeat dici esse vel non esse: Et videtur huiusmodi instans teneat se cum re priori corrupta: vel cum re posteriori generata. Ad quod respondet. per quod signum instans quod est terminus preteriti et initium futuri debet esse posterioris rei: ut si ex aqua fiat aer: non potest dari ultimum instans in quo fuit aqua et primum in quo incipit esse aer: quia tunc valeret idem instans vel aliud et aliud: non idem: quia tunc in eodem instanti esset aer ut aqua genitum et corruptum ens et non ens: quod est falsum. Nec potest dari quod sit aliud et aliud instans: quia cum inter duo instantia sit semper dare tempus medium: ut habetur philosophorum: deberet dare tempus in quo nec esset aer nec aqua: nec esse corruptum nec genitum quod est falsum. Oporteret ergo dicere quod in instanti quod terminat tempus preteritum et inchoat futurum est aer et definit esse aqua: et in tempore precedenti cuius huiusmodi instans est

terminus fuit aqua: in ipso autem instanti et in tempore sequenti cuius initium est aer. Sic ergo patet quod corruptum non habet ultimum instans sui esse sed genitum habet primum instans sui esse corruptum: tamen habet primum instans sui non esse. quia ut dictum est in illo instanti in quo genitum incipit esse corruptum definit esse et incipit non esse. Hec de mente Scoti. 12. q. quolibetorum. Hora circa hec ea que dicta sunt. 5. ca. 4. huius.

Finis.

Sequitur primus liber de celo et mundo.

Incipit. I. liber de celo. et mū.

Enatura. et c.

Hic incipit liber de celo et mundo: qui est de substantia corporea inquantum habet in se principium motus localis. Et vero motus localis est prima species motus: idem iste liber qui est de tali motu precedit librum de generatione et corruptione qui est de motu ad formam. Dividit autem iste liber in quatuor libros principales siue partes. In quorum primo agitur de toto universo. In secundo de parte principalissima universi. scilicet de celo. In tertio de minus principali parte scilicet de elementis: et hoc secundum opinionem antiquorum. In quarto vero secundum opinionem propria. In primo autem determinat principia littere de tribus. Primo de perfectione universi. Secundo de generabilitate et ingenerabilitate eius. Tertio de finitate et infinitate eius. Quattuor ad primus tractat aristoteles de perfectione universi secundum quod universum constituitur ex partibus eius principalibus que sibi determinant certum situm in universo: que quidem sunt quatuor corpora simplicia. scilicet quatuor elementa et celum. putat committere oculos orbis celestes: quod a philosophis vocatur quinta essentia. Nec autem corpora undique sperice se circumscribunt. Aqua enim sperice circumscribit terram deempta quadam eius parte: quod discooperit est aqua propter inhabitatorem hominum. Aer vero sperice circumscribit aquam: et ignis aerem: et sic de corporibus celestibus de quibus age in secundo. Numerus autem huiusmodi corporum simplicium potest sumi secundum numerum motuum simplicium. Ad cuius evidentiā sciendū: quod ut hic dicit aristoteles. omnia corpora physica sunt mobilia localiter: probatur quod omne corpus physicum habet naturam tantum principium intrinsecum: sed natura est principium et causa motus: ex secundo philosophi. Ergo omne corpus physicum est mobile: sed omne quod movetur alio quo motu est mobile motu locali cum motus localis sit primus motuum: ergo omne corpus physicum est mobile secundum locum. Et loquitur aristoteles de corpore physico ad differentiam corporis mathematici. Atque sciendum quod duplex est motus. scilicet simplex et com-

positus. Est autem motus simplex qui sit super magnitudinem rectam vel circumferentiam. Unde duplex est motus simplex: quia quidam est motus circumferentialis qui sit circa medium. Quidam vero motus rectus qui est vel ad medium vel a medio. Ad medium ut motus gravium qui tendunt deorsum ad centrum terre quod est medium totius universi. A medio autem ut motus levium qui tendunt sursum. Motus mixtus est qui componitur ex recto et circumferentiali. Sicut insuper duplex est motus: sic est duplex corpus. scilicet simplex et mixtum. Corpus simplex est quod non est compositum ex partibus corporibus: nec resolvable in priora corpora: ut elementa. Corpus mixtum est quod est compositum ex partibus corporibus et est resolvable in ipsa: ut aurum argentum: et sic de alijs. His premissis potest videri quod secundum motus simplices possunt sumi corpora simplicia. Motu enim circumferentiali movetur celum. Motus enim circumferentialis est perfectior motu recto: quod probat aristoteles. quia linea recta est imperfecta cuius sibi possit fieri additio. Linea vero circumferentialis est perfecta cum coniungat finem suo principio: et per omnes sibi non potest fieri additio. Et sic motus circumferentialis perfectus secundum lineam circumferentiam est perfectior motu recto. Debet ergo corpori nobilissimo cuiusmodi est celum quod est nobilissimum inter corpora simplicia. Elementa vero moveantur motu recto. Levia quidem ut aer et ignis motu a medio. Gravia vero ut aqua et terra motu ad medium. Sed contra arguitur: quia ignis et aqua moveantur motu circumferentiali cum moveantur circa medium. Respondeo quod motus circumferentialis non inest eis secundum naturam propriam si nec motus planetarum ab oriente in occidentem super polos mundi inest eis secundum naturam propriam cum motu proprio moveantur sub zodiaco: ut magis videbitur secundo huius. An licet unius corporis simplicis sit tantum unus motus secundum naturam propriam: ut dicit aristoteles. potest tamen aliter moveri virtute corporum superiorum. et hoc de principali. Quattuor ad secundum articulum in quo tractatur de generabilitate et ingenerabilitate dei per quod celum est ingenerabile et incorruptibile. Ex quo sequitur correlarie quod celum non est compositum ex materia et forma: sed est quidam essentia simplex. Probatur prima: quia ut dicit aristoteles. 8. meta. non omnis

De celo et mundo

rei ē materia s3 quorū inest gñatō r trās-
mutatō abinuicē hec hñt materiā ¶ Ad
cuius euidentia sciendū q vt dicit Sco.
doc. subti. 14. di. secundū seū. alr circa h^o
est dicendū fm viā arj. et pboz. r alr fm
viā theolo. ¶ est diceret q in celo nō
est cōpō ex matia et forma: vt pr3 ex au-
toritate allegata. q3 sequeret ip3 eē cor-
ruptibile. Cōfirmat: tā q3 omnis potētia
passiua matie ē poñ pdictois: s3 celū ē ne-
cessariū et sēpiterā fm pñm in plerisq3
locis: ergo celū nō ē in poñ pdictois nec
aliqd qd ē in poñ in ipō: r sic in celo nō
est materia: Tū q3 materie ē annexa pri-
uatio: q3 sp machinal ad maleficiū: ex p-
mo phis. Materia etiā ē qua res pōt esse
et nō esse. 7. meta. 8. vno mō q verū ē
q in celo ē materia: nō tñ ē corruptibile
eo q nō habet contrariū agēs qd possit
illud corrumpere: r ideo remāet incorrup-
tibile: q3 omne qd corrūpitur a suo corrū-
pōe cōtrario. ¶ Cōtra tū q3 ista solutō nō
euadit qñ celū sit corruptibile qñtū ē de
se: q3 habebit intra se pncipiū corrupti-
onis: s3 materia: Tū q3 fm pñm omni
posse actiue rñdet i nā aliqua poñ passi-
uaret ecōuerso. Si q3 celū ē corruptibile
de se vt h3 dicere ponēdo ibi mām opz
dare in natura aliqd agēs qd poss3 ipm
corrūpe. Alr rñdet q i celo ē mā: nō tñ
eiusdē rōis cū mā inferior. et iō illa mā
nō ē in potētia cōtradictōis: nec pōt qñtū
est de se trāsmutari de vna forma ad ali-
am. ¶ Cōtra q3 si sic: ergo erūt due pme-
matie alteri⁹ et alteri⁹ rōis. Cōsequēs
est falsū: q3 et aīis. falsitas pñtis pbat
Tū q3 nō sūt duo fines pñti: nec duo ef-
ficiētes alteri⁹ et alteri⁹ rōis: q3 siml^r nec
due materie prime alteri⁹ et alteri⁹ rōis
Tū q3 dubium ē vnde sit illa alteritas
in materia hac et illa cū sola forma disti-
guat et separet ex septimo meta. Tñ q3
cōcessa illa alteritate illa mā saltem i ce-
lo est in potentia ad hanc formam et pri-
uationem huius: et ita erit in potentia d
se contradictionis. Sed materia est per
se ratio corrupendi inquantū est in po-
tentia ad priuationē forme q3 habet: et
ergo celum erit corruptibile. ¶ Alr respō

detur q in celo ē materia et eiusdē rati-
onis: non tamen in potētia contradictō-
nis: q3 forma eius complet et satiat totū
appetitum materie sue respectu alteri⁹
forme. ¶ Contra: nulla forma complet
appetitū sue materie: nisi q3 formaliter
vel saltē virtualiter cōtinet in se omnes
formas quibus sua materia est priuata:
sed forma celi non est huiusmodi: ergo
rē. ¶ Probatio minoris q nō formaliter
pater de se: Quod non virtualiter pat3
de anima intellectiua: nullū em imper-
fectū continet virtualiter aliquod perfe-
ctius se: Anima autē intellectiua est for-
ma perfectissima omnīū corporalium.
Ex pdictis seqtur correlarie: vt dicit do-
ctor vbi s. q corpus celeste fm viā pñi
nō est animatū: q3 si sic necessario habet
ret materiam: cū anima sit actus corpo-
ris organici. Et etiā pterea vel eēt aīa
tum formaliter aīa intellectiua tñ: vel
cum hoc anima alia puta sensitua quic-
quid des sequitur q3 haberet materiam
cū aīa sit actus rē. r p consequens cor-
ruptibile. ¶ Pterea vel celū tñ eēt aīa
vel cum hoc esset aliquid aliud perfecti-
bile per animam primū dari nō potest.
q3 cum celum sit quantū intellectus es-
set quantus. Nec secundū: q3 tūc celū
esset in potentia passiua et i potētia cō-
tradictionis: ergo non esset sempiternū
et necessarium. ¶ Sed cōtra q3. p. secū-
hui⁹ et. xij. meta. dicit celū esse animatū.
Rñdetur si. p. ponat celū eē animatū for-
maliter aīa q sit p se de eēntia celi pñti-
cit sibi ipsi: vt patet ex precedentibus: iō
opret ipm expōere. ¶ Pro q3 sciēdum q
aīa duplex h3 officiū respectu corpis. s.
informādi r mouēdi q3 ē forma corpis r
corpis motrix. Abicūq3 q. p. loq3 de aīa
celi exponēdus ē fm pñtiōem q aīa est
motrix corpis r nō forma i rōe motrix: r
illa aīa ē itelligētia ppa cōiuncta huic
orbi vt ppa motrix: r tal nō ē nisi vnica
vni ita q plūgē orbi i rōe motrix r nō in
rōe informādi. Et q3 hñmōi sit itellcūs. p.
vī posse pñti. 8. phis. vbi dī. p. q pñm
mobile diuidit i duo qz vnū p se mo^o et
aliū p se mouet r ē imob^o r p accūs

Illud qđ mouet ē celū: Sed mouēs in-
mobile est intelligentia: que si esset for-
ma celi tūc saltez p accēs moueretur. s.
ad motū celi. Si aut loquamur fm the-
ologoz viā: sic dicēdū q corp^o celeste est
vere compositū ex materia et forma. Sic
enī exponunt illud genef. In principio
creauit d̄s celum: scz empirēū plenum
angelis: et terrā id ē materiā informem
omniō a terra vsqz ad celum empirēū:
et illa materia quantū est de se ē eiusdez
rationis cum om̄ibus. Sed tunc ē dubi-
um qūo celum sit incorruptibile si habe-
at materiā ei usqz rōis cū suis inferiori-
bus. Respondetur q celum simpliciter
loquēdo ē corruptibile cū habeat mate-
riam qua posset esse et non esse. vñ theo-
logi habēt discordare a p̄bo in hac ppo-
sitione qua scz dicit celū esse incorrupti-
bile et necēm. Licet aut celū sit simplici-
ter corruptibile: fm quid tamen ē incor-
ruptibile: qđ patet auctoritate damasce-
ni dicentis q celum de se ē corruptibile
tamē volūtatē dei ē incorruptibile: qz il-
lud d̄s nō vult corrumpere: sed perpetuo
conseruare. Rationē etiā p̄t p̄bari: tū qz
celum nō habet cōtrariū agēs potēs vln-
cere eius formā: Tum qz forma cel est
alterius rationis a formis elementozū:
et ideo celū nō ē capax cōtrariarū quali-
tatum: et ideo nō ē corruptibile nec alte-
rabile p naturam. Celū nempe nec ē cas-
lidū nec frigidū nec humidū nec siccū
formaliter: tales em̄ imp̄ssiones nō sunt
formaliter in corpibz celestibus s; vir-
tualiter: sicut sol dicitur calidus qz cau-
sat calorem in istis inferioribus. Et sicut
saturnus dicitur frigidus et luna humi-
da xualiter: vt patet in plenilunio.
Tūc ei mare ē plenū: et cū lūa ē i decre-
mento sui luminis: mare decrescit: et cū
fuerit diminutū: itez incipit augeri: sic
qz in nouilunio rursus plenum efficitur.
¶ Si x̄o queratur an celum sit animatū
fm viam theologoz? Respondēdū ē q
non: vt patet p Damascenū dicentē cor-
pora celestia inanimata. Item glo. sup
illud ysai. r^o. Audite celi et auribus p-
cipe terra. Dicit qz ppheta nō alloquit̄

inanimata: scz celum et terrā: s; tm̄ habi-
tatores celi et terre. Et hoc d̄ secūdo p̄n-
cipali. ¶ Quātū ad tertiū in q agit arif.
de finitate et infinitate vniuersi. Dic̄ ip-
se q vniuersū est finitū: et q nō est dare
aliqđ corpus infinitū qđ pbat pluribz
rationibz: quas nūc cā breuitatē omitto.

Incipit secundus liber de celo et mundo.

Quod quidez igitur

neqz factū est rē. Hic inci-
pit secundus liber celi et m̄di
in quo. p. tractat d̄ p̄ncipa-
liori pte vniuersi scz de ce-
lo. Circa quod primo tractat de diuersi-
tate ptium eius. Secūdo de motu ipsi.
Ad euidentiaz prime qz celum ē speris
ce figure: vt dicit arif. Sciendū est p̄mo
qz or̄ia est inter sperā et orbem. Spera
em̄ est corpus solidū vnica superficie cōtē-
tū in cuius medio ē centrū a quo om̄es
linee ducte ad circumferētiā sūt equales.
Sed orbis habet duas superficies: scz cō-
cauam et conuexam. Sepe tamē vnum
ponit p reliquo. Linea x̄o transiens p
centrū spere applicans extremitates su-
as ad circumferētiā dicitur axis spere.
Duo aut p̄cta axim terminātia d̄nr po-
li m̄di: scz polus articus et polus antar-
ticus. p̄polus articus est qui nobis sem-
per apparet. Et dicitur artic^o ab arthos
id est vsa: qz ē ppe maiorem vsaz. D̄r
etiā septentrionalis ab illis septē stellis
que voluunt circa polum. p̄polus antar-
ticus est polus ibi oppositus qui nobis
nunq̄ apparet. Et dicitur ab anthi qđ ē
contra quasi contra articum. Dic̄ autē
meridional: qz ē ex pte meridiē. D̄r etiā
austral qz ē i illa pte a q v̄it auster. Ista
duo puncta in firmamēto stabilita dicū-
tur poli m̄di qz ad illos voluitur tot^o mū-
dus. ¶ Sciendū insup qz vt habet i tra-
ctata de spera. Sit aliq̄ circuli ex qbus
spera materialis componitur: et illa sup
celestes componi intelligit̄ quoz qdam
sunt minores: et quidam maiores: vt pa-
tet intuenti sperā materialē. Maior em̄

De celo et mundo.

Spera circulus dicitur qui descriptus in superficie spere sup eius centrū sperā diuiditur in duo equalia. Minor *ho* q̄ descriptus in superficie spere sup eius centrum eā nō diuidit in duo equalia sed in proportionē inaequales. Licet aut sunt sex circuli maiores vt patet in tractatu de spera: hic tamē solū tangā de tribus sex equinoctiali zodiaco et orizante. Equinoctialis circulus est ille qui diuidens speram in duo equalia fm quamlibet sui ptem est eq̄ distans ab vtroq̄ polo. Et dicitur equinoctialis qm qm sol transit p illū qd est bis in anno: scz in principio arietis et librae et equinoctiū l vniuersa terra. Unde etiā appellat equinox dies et nocti: qz adequat diem artificialē nocti. Est aut dies artificialis fm philosophos ab ortu solis vsq̄ ad occasum: licet vulgus sumat diem a nō ortum solis. Dies *ho* naturalis est spaciū. xiiij. horarū. Circulus zodiacus est ille q̄ intersecat equinoctiale et intersecat ab eodē in duas ptes equalēs: et vna medietas ei⁹ declinat vsq̄ septentrionē et alia vsq̄ austrū. Et dicit a zoe qd ē vita: qm fm motū planetarū sub i⁹ est omnino vita in istis inferiorib⁹ rebus. Vel dicit a zodiacus qd ē animal: qz cū diuidatur in duodecim ptes eq̄les quelibet ps appellat signū: et hz nomē spēc a noīe alicui⁹ animalis ppter ppteratēz aliquā cōm tā ipi q̄ animali: vel ppter dispōem stellarū fixarū in illis ptrib⁹ ad modū hmōi aialū. Iste aut circulus latine dicitur signifer: qz ibi sūt signa. Ab ar. *ho* in li. de gēatōe et corruptōe dicitur circulus obliquus vbi dicit q̄ fm accessum et recessū solis in circulo obliquo sūt generatōes et corruptōes in reb⁹ inferioribus. Monia aut signorū et ordo et numer⁹ in his versibus patz. Sūt aries taur⁹: gemini: cācer: leo: *ago*: libra: qz. Scorpio architenēs: caper: āphora: pisces. Quodlibz aut signū diuidit i. xxx. gradus. Unde patet q̄ in toto zodiaco sūt. 360. gradus fm astronomos. Item quilibz gradus diuidit in. 60. imutata. Cū em quilibet circulus in spera pter zodiacū intelligat sicut linea solus zodi-

acus intelligit superficies habēs in latitudine. xij. gradus: in longitudine *ho*. 360. vt dcm 2. Linea *ho* diuidēs zodiacum in circuitu ita q̄ ex vna pte sui reliquat. 6. gradus: et alia pte. 6. alios dicit linea ecliptica. qm quādo sol et luna sunt linealiter sub illa cōtingit eclipsis solis et lune. Sol quidē sp̄ decurrit sub linea ecliptica. Omēs alij planete declinant vel *vsus* septentrionē: vel *vsus* austrū. Quandoq̄ etiā sūt sub ecliptica. Pars *ho* zodiaci q̄ declinat ab equinoctiali ver⁹ *vsus* septentrionē dicitur septentrionalis. Et illa sex signa que sunt a principio arietis vsq̄ ad finem *vginis* dñr septentrionalia signa. Alia *ho* ps zodiaci q̄ declinat ab equinoctiali *vsus* meridiem dñr meridionalis vel australis. Et illa sex signa que sūt a principio librae vsq̄ ad finē pscium dicitur meridionalia. Cū aut dicitur in ariete est sol: vel in alio signo: sciendum q̄ in ponit p sub fm qd nūc accipitur signū. Orizon aut ē circulus diuidens superius hemispherium ab inferi ori. Cū dñ orizon. i. terminator visus. Notandū insup q̄ sunt quattuor circuli minores in spera. Sole em exīte in primo puncto cancri siue in superficie solsticij estivalis raptu firmamētū describit quendā circulū q̄ ultimo descript⁹ est a sole a pte poli arctici: et appellat circul⁹ solsticij estivalis. Eadem rōne vel tropic⁹ estivalis dicit⁹ a tropos qd ē cōuersio: qz sol tūc incipit conuerti ad inferius emiseri et recedere a nobis. Item sol exīstens in pmo puncto capicorni siue solsticij hyemalis describit quendā circulum qui ultimo descriptus ē a sole ex pte poli antarctici: et appellat circul⁹ solsticij hyemalis vel tropic⁹ hyemalis a tropos qd ē cōuersio: qz sol tūc puerit ad nos. Itē qntū zodiacus declinat ab equinoctiali: et polus zodiaci declinat a polo mūdi. Cū ergo mouet octaua spera et zodiacus qui ē ps octauae spere circa axē mūdi: et polus zodiaci circa polum mundi mouebitur: et ille circulus quem polus zodiaci describit circa polum mundi arcticum dñ circulus arcticus. Ille *ho* circu-

Ius quem describit alter polus zodiaci circa polum mundi antarticum dicitur circulus anartarticus. ¶ Notandū insuper qd isti quatuor minores circuli distinguunt in celo quicquid sonas: siue quicquid regiones quibus correspondet in terra quicquid plage eis directe supposite. Quibusmodi autem zonarum una est inter duos tropicos que communiter dicitur inhabitabilis propter calorem solis semper decurrētis super illas. Alie vero due zone sunt que circumscribuntur a circulo artico et circulo anartartico circa polos mundi sunt inhabitabiles propter frigiditatem. quia sol maxime ab eis remouet. Similiter etiam intelligendum est de plagis terre illis directe oppositis. Ille autem due zone quarum una est inter tropicum estiuale et circulum articum: et reliqua est inter tropicum hiemale et circulum antarticum habitabiles sunt et tempore et remote a caliditate torride zone existentis inter duos tropicos et frigiditate zonarum extremarum que sunt circa polos. Idem intelligendum est de plagis terre illis directe suppositis. Est autem habitatio nostra in illa zona que est inter tropicum estiuale et circulum articum: quia diuiditur in septem portiones seu climata: ut magis habet videri in tractatu de spera. In alia vero que est inter tropicum hiemale et circulum antarticum nulla est ibi habitatio hominum cum ibi nullus sit accessus ratione torride zone. Unde probabile est quod sit aqua cooperta. predicta patent eundem denter ex sacra scriptura. In primo enim dicitur de apostolis quod in omnem terram ex. so. eorum: quod tamen non legitur ultra torridam zonam accessisse. ¶ Demum sciendum quod in celo sunt Arist. in hoc li. p. signari sex ordine positionum. scilicet sursum. deorsum. dextrosum: sinistrosum. ante et retro. quod patet sic. Ad hoc enim quod celum reuoluatur necesse est ponere polos: ut dictum est: quorum unus habet rationem sursum. scilicet antarticus: et alius habet rationem deorsum: ut articus. Et est ponere duo hemisphaeria quorum unus habet rationem ante: et alterum habet rationem retro. Item necesse est ponere quod in hemisphaerio una pars sit ex qua celestia corpora primo apparere incipiunt. Alia ve-

ro pars ex qua desinant: et hoc totum de factum est imaginari: si quis imaginetur hominem qui pedes habeat in polo artico et caput in polo antartico: et habeat faciem versam ad nostrum hemisphaerium: et habeat brachium dextrum apud orientem: et sinistrum circa occidentem. Summisque longitudo celi secundum longitudinem hominis sic imaginatur et latitudo secundum latitudinem eius: licet celum sit sphaerice figure: et hoc secundum compositionem ad eius principia motiua seu ad motum. Longitudo vero terre habitabilis sumit ab oriente in occidentem secundum ar. in. 2. metho. Latitudo vero habet distantiam poli artici et meridiem. quia maior est distantia orientis quam poli artici ad meridiem seu tropicum estiualem. Quia autem dextrum celi sit circa orientem ex hoc patet: quia in illis corporibus que mouentur ad locum et magis in una parte quam in alia suscipiunt motorum influentiam propter positionem dextrum et sinistrum sicut et in animalibus que mouentur motu progressiuo: et in quibus virtus cordis et motoris magis viget in parte dextra. Cuius signum est maior fortitudo animalium in parte illa propter quod et illam partem primo mouent quando incipiunt ambulare. Cum igitur intelligenda mouens celum maxime influat in parte orientali ut probabile creditur: ideo orientes ponitur congrue dextra pars celi. et hoc de primo articulo. ¶ Quantum ad secundum articulum in quo videndum est de motu celi sciendum quod sunt theologos. x. sunt celestium sphaerarum celestes: quarum prima est spera lune: secunda mercurij: tertia veneris: quarta solis: quinta martis: sexta iouis: septima saturni. Iste autem. vii. sperae domini sperae vis. planetarum: quorum ordo et numerus prout habetur per litteras duarum de consensu habet. x. prout sunt secundum sequentem litteram luna sphaera best. Domini etiam iste planeta stelle errantice eo quod quilibet habet proprium celum: et non figuratur in firmamento ut alie stelle sed habent distinctos orbis. Octaua sphaera est firmamentum in quo sunt stelle fixe. Nonum celum est celestem cristallinum quod est primum mobile secundum theologos. Decima sphaera est celum empirium quod est immobile in quo habitant anime beatorum. istarum autem sphaerarum quilibet inferiorum sphaerice circumdat. Figura est sphaera quod est figurarum capacissima recte congruit celum cum omnia pertineat. mo-

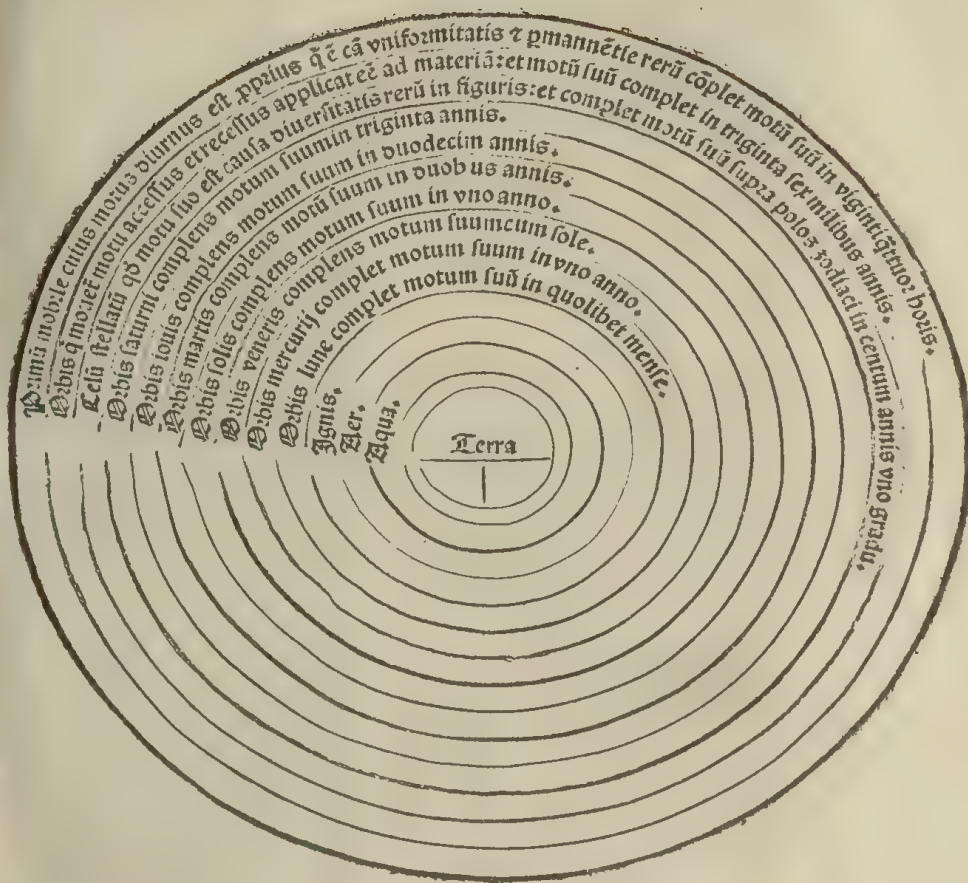
2°
p. m.

fa
relo

De celo et mundo

nona spera motu diurno ab oriente occidentem: et iterum in orientem directe rediens: quos impetu omnes alias speras secum rapit infra diem et noctem circa terram illis contra tendentibus. Quilibet enim septem planetarum habet speram propriam in qua deferitur motu proprio contra celi motum in zodiaco: et in diuersis spatiis temporis: ipse metit: ut saturnus 30. annis: iupiter. xij. mars duobus: sol. 365 diebus: et sex horis. Venus et mercurius fere cum sole feruntur. Luna 30. 27. diebus: et 8. horis. De firmamento autem an moueatur proprio motu sub zodiaco dubium est. Circa quod fuit opinio ptolomei quod mouetur sub zodiaco centum annis gradu vno: ita quod compleret cursum suum in 36. milibus annis. Imaginat enim nono celo quendam zodiacum ad instar zodiaci qui est in firmamento sub quo dicit firmamentum moueri motu proprio. Ad utrum verum sit dubium est: ut dicit doctor seraphicus Bonauentura. 14. dist. 21. secundum. et doctor subtilis. 43. dist. 4. secundum. Et adducit ad hoc rationem cuiusdam philosophi per bantis celum stellatum non sic moueri ab oriente in orientem: quod tunc aliquando foret in principio cancri noni celi stella illa que alius fuit in principio capricorni noni celi. Mouetur etiam firmamentum ut ponunt quidam astrologi: quod dicit alio motu supra prima puncta arietis et librae supra que mouetur in octo annis gradu vno. et vocatur iste motus motus accessus et recessus: et sic attribuitur firmamento. 34. motus. Unus qui sibi inest proprio naturam scilicet motus: quo mouetur super polos zodiaci: siue circa eius axem. 100. annis gradu vno. Secundus motus est accessus et recessus quo mouetur ad motum noni celi cuius ille motus dicitur esse proprius motus. Tertius motus est motus diurnus qui firmamentum mouetur ad motum. 10. celi cuius dicitur esse proprius motus. Sed quicquid sit de motu firmamenti ponere tamen. 10. celum esse primum mobile: non bene consonat dicto auicenne ponentis primum mobile esse nonum celum. Hoc etiam non bene consonat dictis theologorum qui ponunt contra. 10. celum esse immobile: cuius sit

locus deputatus perpetue quieti beatorum. Sciendum tamen quod aristoteles de ultimis duobus celis nullam fecit mentionem: quod forte huiusmodi celi erant tempore suo ignoti. Vel quod huiusmodi celi sunt sine astris ipsos cum alijs non numerauit. Et hoc modo licet quelibet planeta habeat tres celos: ut videbitur statim: non computatur tamen nisi per vno celo ratione unitatis planete vel etiam quod hi tres celi non habent nisi duas superficies concentricas modo: scilicet conuexam superiorem: et concavam inferiorem. Dicit autem circulus concentricus cuius centrum idem est cum centro mundi: a quo est simul: et centrum Circulus vero eccentricus dicitur ille qui licet includat centrum mundi. habet tamen centrum aliud a centro mundi: et dicitur ab eo quod est extra. Circa motum vero planetarum est sciendum quod in huiusmodi motu appetit quadruplex ordinata. Prima est quod licet omnia signa sint equalis longitudinis: planeta tamen citius transit vnum quam aliud. ut sol citius transit signum piscium quam leonis. Secunda ordinata est in eleuatione et depressione: quod idem planeta quicquid plus appropinquat ad centrum terre et quicquid plus distat. Tertia est: quod idem planeta velocius transit in vnum et idem signum in vno tempore quam in alio. Quarta ordinata est quod quicquid planeta videtur ante vnam stellam fixam in firmamento: et postea videtur esse retro eadem. Ad saluandas duas primas ordinatas oportet tribuere cuiuslibet planete ad minus tres celos circumstantes terram secundum sco. et astrologos: quorum duo extremi scilicet superior et inferior habeant superficies ultimas concentricas. scilicet superius conuexam: et inferius concavam. habeant etiam alias superficies eccentricas modo. scilicet superius concavam et inferius conuexam. Et inter illas duas superficies sit tertius orbis qui dicitur deferens: qui est eccentricus quo ad utranque superficiem cuius motu circa proprium centrum mouetur planeta qui in eo affigitur. Sunt autem in deferenti quattuor puncta quorum quoddam maxime distat a centro mundi: et id vocatur aux: quod idem est quod eleuationio. Et aliud est maxime accedens ad centrum mundi: et vocatur oppositum augis. Duo vero puncta inter media vocantur stationes. Quando quidem planeta est in primo puncto

De generatione et corrup.

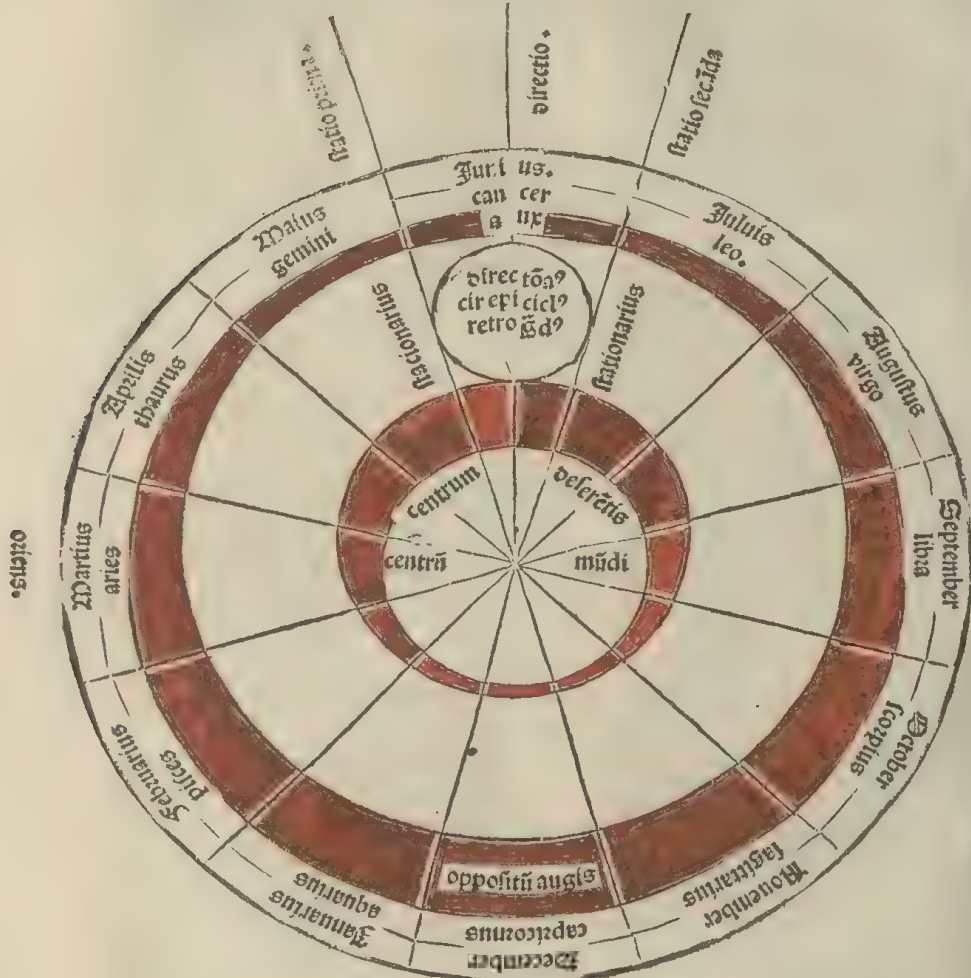
dicitur esse in auge: quādo \propto o in secūdo
dicitur esse in opopōito augis: et quando
est in punctis intermedijs vocatur statio
narius. Sic itaq; planeta fixus in vna p
te deferentis qñq; erit in auge qñ scz il
la ps deferentis i qua est ipe directe sup
ponitur pti spissiori inferioris orbis: qz
tunc maxime distabit a cētro terre. Erit
aut planeta in opposito augis qñ ista ps
deferentis orbis vbi ipe fixus est suppo
netur pti tenuissime inferioris orbis: qz
tunc maxime appropinquabit centro ter
re. et sic patet secūda dñtia que est i ele
uatione et deſſione. Patet etiā pma
dñtia scz qñ planeta citius ptraſit vnū
signū q̄ aliud. qz maior ps eccentrici cor
respondet vni signo q̄ alteri: quod patz
ducendo duas lineas a centro mōi vsq;
ad signum concludētes ipm. Spere em
in pte remotiori a terra maiorē distantia
continebunt: et in pte ppinquiori mino
rem: et hec est natura duarū linearū. pce
dentium ab eodem centro q̄ qñto plus
a centro distant: tanto plus ab inuicem
elongātur. Patet etiā qñ ex motu pla
nete in deferente non sequatur vacuum:
nec similtas corpm cū ps magis eleua
ta deferentis veniet ad locū ptis magis
deſſe. qz superficies deferentis sūt ambe
cōcentrice superficies concave superioris
orbis et superficies pueri inferioris sēp
pars spissior vnus est contra ptem mi
nus spissū alteri et eōuerso. Ad saluā
dum aut duas alias dñtias oportet po
nere epiciclos. Est autem epiciclus qui
dā circulus cui⁹ centrum et circūferētia
est inter conuexū et concavū deferentis
contiguus cum ptibus deferētis. Et dñ
ab epi qd est supra: et circulus: quasi cir
ca vel supra circum. Centrum autē et
circūferentia planetarū hñtium epicic
clum cuiusmōi sūt omnes planete deſpto
sole affigūtur inter concavū et conuexū
epicicli. Unde planeta est contigu⁹ epis
ciclo: et epiciclus deferenti: et deferens
orbī superiori et inferiori. Ad defertur
quodq; epiciclus de vna pte deferentis ad
altiam: sed mouetur motu circulari circa

centrum suū. Si aut signantur quattuor
puncta in deferēti: sic etiam in epiciclo.
Sic em imaginē due linee egrediētes
a centro mundi ita q̄ includant epiciclū
vna a pte orientis: et altera a pte occide
tis. Punctus contractus ex pte orientis
dicitur statio prima: ex pte occidentis dñ
statio secūda. et qñ plāeta ē in alterutra
stationū illarū dñ stationarius. Cui⁹ rōr
qz cum planeta ascendit in epiciclo mo
tu ipius epicicli contra firmamentū q̄
diu circa aliquam stellam fixam videtur
iudicatur stare: et similiter cum descendit
Xus terram. Arcus aut epicicli supior
in ter duas statōnes interceptus dicit⁹ di
rectior: et qñ est in illo arcu dicit⁹ direct⁹.
Arcus \propto o epicicli inferior int⁹ duas sta
tiones dicitur rethrogadatio: et plane
ta ibi existens dicitur rethrogadus. po
nendo igitur epiciclos pñt saluari tertia
et quarta dñtia: qd probatur: qz quādo
in epiciclo planeta est directus: tunc du
plici motu egreditur signum. s. motu ip
sius planete in epiciclo: et motu toti⁹ de
ferentis. Quādo \propto o ē retrogradus: tūc
licet motu deferentis egrediat⁹ signū: ita
mē motu ppo in epiciclo ipm ingredit⁹.
et ideo necessarium est q̄ tunc tard⁹ hus
iusmodi signū ptranseat. Sic etiā plane
ta qui videtur ante stellā fixam dum est
in secunda statione vñ post ipam dum ē
in prima statione. Quia aut due vltime
dñtie non apparent in motu solis: id nō
habet epiciclum sed figit⁹ immediate i de
ferente: et ppter hoc non dicitur direct⁹
aut rethrogadus. Sz dñ eleuat⁹ i auge
et ecētrici et depressus in oppositio et i pñ
ctis intermedijs dicitur statioarius. Et
licet sol in hyeme quando scz est in oppo
sito augis sit ppinquior terre q̄ in esta
te: non tamē gñat sup nos tm calorē sñ i
estate: qz in estate directe nos aspiciat: for
tiscaturq; radius eius per radium refle
rum. Unde licet tūc sol sit remotior a ter
ra q̄ in hyeme: dicitur tamē ad nos acce
dere: qz radij eius magis accedūt ad es
nith capitis nostri et ad radiū perpendi
cularem qui est fortissimus in agendo.

Est autem centum punctus in firmamento be-
recte suppositus capitibus nostris. Quas
uis autem luna moueatur in epiciclo: non ta-
men dicitur stationaria vel retrograda
propter velocitatem sui motus propter quam
quasi est insensibilis eius differentia in di-
ctis punctis epicicli. Ponit quoque qui-
libet planeta propter solem ad minus moue-
ri quatuor motibus primo motu diurno ab
oriens in occidentem super polos mundi
Secundo ab occidente in orientem super po-
los zodiaci quo motu mouetur tota spe-
ra planete composita ex tribus eccentricis
in 100 annis gradu uno conformiter mo-
tui firmamenti. Tertio mouetur motu de-
ferentis circa proprium centrum. Quar-
to motu sui epicicli. Tribus autem primis
motibus mouetur sol et non quarto cum
careat epiciclo. Altera ratio motus predicti
est luna proprio motu moueri circa prop-
rium centrum: quod habet inter concavum et
convexum epicicli: quia illa macula que est
in luna nunquam apparet nobis nisi oppo-
sita: ita scilicet ut illa pars macule que est infe-
rius postea sit superius et e converso. Et
tamen si motu proprio inde moueretur trans-
poneretur per motum epicicli ita quod pars in-
ferior fieret superior et e converso: et tunc mo-
tione circa centrum suum ad partem contra-
riam motus epicicli in tali proportionem
quod quantum per motum epicicli illa macula trans-
poneretur tamen per motum lune proprium ad
contrarium transpositio prohiberetur.
¶ Si arguatur per philosophum dicentem in hoc
secundo quod stelle non mouentur motibus
propriis: quia si essent ad huiusmodi motus
abiles natura dedisset eis instrumta apta ad
motum et adduxit ad hoc experientias de
luna cuius facies non mutatur sed semper
opposita nobis. Respondetur uno modo
quod argumentum philosophi non probat nisi quod stel-
la non mouetur de una parte orbis ad aliam
gradiendo sicut gradiuntur animalia. Aliter
dicitur quod per simpliciter fuit contrarie opi-
nionis: nec videtur posuisse aliquam pla-
netam moueri nisi per proprium motum spe-
re sue et per motum diurnum. Quod autem ar-
guitur per de facie lune solum est per illud

quod dictum est de motu sui epicicli: et de
motu lune circa proprium centrum. Cau-
sa autem macule apparentis in luna dicitur
esse: quia illa pars lune non est ita disposita
ita ad hoc quod illuminetur a sole sicut alie
partes lune propter nimiam eius densita-
tem. Que predicta sunt patent per figuram
sequentem.

mundus
progreffus

septentrio

Occidens

De celo et mundo

Circa predicta notanduz

ut dicit. p. orbis q̄nto sūt sup̄me. p̄pinq̄-
ores tāto velocius mouētur motu primi
mobilis et tardius motu p̄prio. Prima
ps patet. p̄pinq̄iores p̄mo orbi cū sint
maiores in equali tpe maiores circulos
describunt motu primi mobilis: ergo ve-
locius mouentur. Secūda ps patet: qz
saturnus qui est p̄pinq̄ior planeta pri-
mo mobili non circuit zodiacum nisi in
30. annis: cum tamē lūa pcurrat ip̄m in
fra mensem. Atriūsqz ratio assignat. qz
quanto aliquis orbis est sup̄mo. p̄pinq̄-
or: tanto sup̄remus in ip̄m magis influit
ergo ip̄m veloci⁹ mouet motu suo. Per
oppositū aut tardius mouetur motu suo
qui est ab occidente in orientē cū sit quo-
dammodo contrarius motui primi mobilis.
qui est ab oriente in occidentem. Ponit-
ur aut motus p̄mi mobilis eē causa per-
manentie et vniſormitatis in istis inferi-
oribus. Motus v̄o aliorz orbū sub zodi-
aco ponitur causa diſſormitatis seu gene-
ratiois et corruptiois. ¶ Insuper sciē-
dum qz aristo. in hoc li. innitēs astrolo-
gis sui t̄pis ponit solem immediate circa
lunam. Cuius ratio est: qz si sol suppo-
neretur veneri et mercurio: tūc causaret
eclipsis solis ratiōe veneris et mercurij:
sicut ratione lune: qd nūq̄ visum est.
Item si sic tunc ip̄is directe suppositi so-
li supra visuz noīz deberent ibi planete
nobis apparere tenebroſi s̄m illā sup̄fici-
em que dirigitur ad nos quemadmoduz
est de luna quod tamē est falsum. P̄to-
lomeus tamen qui fuit magis expertus in
talibus ponit solem super hos duos pla-
netas. Ad rationē in oppositū dicit vno
mō qz venus et mercurius sunt corpora
subtiliora q̄ sit luna: et sic lumē cadens
supra vnā superficiem diſfunditur per
totum vt sufficiat illuminare quamlibet
superficiem. et ideo nō impediunt lumē
solis ne ad nos ptingat. Alio mō dicit:
qz isti planete sūt multo minores et mul-
to diſtantes q̄ sit luna: et ideo vmbra
eorz non potest cauſare eclipsim solis. ¶
V̄o sol percurrit zodiacu in .365. dieb⁹

et. 6. horis p̄ter rem modicam: que quas
si nullius est sensibilitatis: ideo semp in
quarto anno ponitur ann⁹ bisextilis. 6.
nanqz hore quatter accepte faciūt vnā
diem naturalem. Et qñ de illis sex horis
res modica deest que dicit a quibusdam
quarta ps hore: ab alijs v̄o cētesima ps
die: ideo sic ponendo in centū annis ha-
betur vna dies sup̄flua. verbi gratia: po-
namus qz in hac media nocte sol conſu-
mauerit. 365. dies et sex horas motu suo
sub zodiaco: tunc redit ad eundē p̄ncipiū
a quo mouit a principio anni ante medi-
ā noctē p̄ spaciū cētesim⁹ ptis diei. et sic
fra centū annos sol per vnā diem ante
mediam noctem signatū pficiet cursum
suū veniendo de puncto ad punctū. Et
sic cum p̄transierint mille quadringenti
anni et plus a tpe natiuitatis christi re-
thzcedūt solsticia per .14. dies siue sol-
sticium hiemale siue estiuale. Si igitur
quando dñs natus est fuerit solsticium
hiemale: vt quidā volūt asserere: rethz-
cessit tam ip̄a dies natiuitatis q̄ etiā sol-
sticium: tunc existens p̄ spaciū .14. di-
erum: et si mundus p̄ longa t̄pm curri-
cula duraret festa hiemalia venirent ad
estatem. Hoc tamē inconueniens posset
evitari absqz motu kalendarij editione
si semp in centū annis dimitteretur vna
dies bisextilis. ¶ Dicit etiā aristo. vlti-
mus motum celi esse regularem seu vni-
formē. Vocat aut motum regularem cus-
tus non intenditur nec remittitur velo-
citas sed semper est eoz velox. Et loquit̄
maxime de motu primi mobilis q̄ est re-
gularissimus cum sit mensura oīm aliorz
motuum. Licet aut in motibus aliorum
orbium appareat irregularitas. p̄p̄ plu-
ralitatem motuū ip̄is cōuenientium: tū
s̄m v̄itatez nō est ibi irregularitas. qz q̄-
libet motus p̄tialis huiusmōi orbūz est
regularis. ¶ Deinde dicit aristo. qz licz
corpora celestia non sunt formaliter cali-
da: sunt tamen virtualiter: cum ex ip̄soz
motu et lumine cauſetur calor in istis in-
ferioribus. Cauſa autē quare motus lo-
calis maxime primi mobilis est genera-

De celo et mundo

tius caloris in istis inferioribus affigē
 qz est primus motuum. Primus aut in
 vnoquoqz genere ē causa illoz que sunt
 illius generis: et sic est cā alterationis q
 fit fm quattuor qualitates primas qua-
 rū caliditas est pfectior: et ideo motus ce-
 li localis et alij motus locales virtute ip-
 sius sunt generatiui caloris in istis infe-
 rioribus. Scdm aut bonauētu. 14. dis.
 secūdi sē. mot⁹ et lumē corpm celestiu n
 sūt sufficiens cā caloris: sed motus cū ve-
 locitate et lumē cū radioz multiplicati-
 one que maxime cōpetunt soli. Quod
 videt aristo. innuere circa principiu se-
 cūdi methē. Et vltra hoc sol de natura
 sua est virtualiter calidus: et ideo maxi-
 me generatur calor ex lumine solis: nec
 tamen est equalis calor h inferior in no-
 cte et in die in hieme et i estate. Sol nā-
 qz duplicē habet ascensum vnu p motuz
 diurnum quo de mane ascendit et in no-
 cte descendit: et fm hunc ascensum ma-
 ior est calor de die q de nocte. Aliquan-
 do habet ascensum per motum in zodia-
 co quo ascendit ad zenith nostri capiti.
 et fm hoc maior ē calor in estate q i hy-
 eme. Diffunditur quoqz lux a sole i stel-
 las. Est namqz stella pars densior orbis
 fm cōmentatorem: et ob hoc cōuenientē
 est lucis solaris susceptiua. Licet enī ad
 hoc q aliquod corpus sit lucidum: lucis
 qz conseruatiui expigatur q non sit mul-
 tus opacum et grossum. Unde luna nō
 est lucis solaris conseruatiua: nō tamen
 debet esse omnino puiū: sed oportet q
 habeat quandam densitatē: vt lux in illi
 corpe sit bene vnita et compacta. ppter
 quod aer qui est rarus non lucet. Omnia
 ergo astra celi lumen a sole recipiūt: qd
 potest a simili persuaderi. Sicut enī est
 in minori mundo ita rōnale est esse i ma-
 iori sed in homīe qui mūdus minor dicit-
 tur: qz gerit similitudinē maioris mōdi:
 corponē in medio corpi et est pncipi-
 um vite a quo fit influxus vite alijs pti-
 bus corpori: ergo a simili sol q est in me-
 dio planetaz erit pmiū et fontale prin-
 cipium lumis et ab eo diffunditur lumē

in omnibus alijs astris: qd quidē vario
 recipiūt fm diuersitatē nature ipsozum
 Quidā namqz ppter puritatem sue sub-
 stantie lumē ita clarū recipiūt: vt nihil i
 eis obscuritatis remaneat: sicut patet in
 ioue. In quibusdā hō lumen declinat
 ad rubedinez vt in marte. In quibusdā
 ad albedinez vt in galacia: et ita diuersis
 mode in diuersis recipitur fm varias di-
 spositiōes ipsoz. Vident aut stelle fixe i
 firmamento sinitillare nō ppter motum
 iparum: sed ppter tremorem et cōmori-
 onem visus in iparum apphensione rōe
 longinque distantie ipaz: nō sic de pla-
 netis q sūt nobis ppinquiores. Quidē
 dicit consequenter arist. astra esse sperice
 figure. et qz idem videt esse iudiciū d
 omnibus astris quo ad hoc: ideo istd de-
 clarat in luna. Qz enī luna sit sperice fi-
 gure patet qz crescit et decrescit fm arcu-
 lares pportiones. Cum enī luna soli di-
 recte coniūgit totū et supius hemispe-
 rium ē a sole illustratū. s. ps lune que ē
 xsus celum: et inferius totū obscurū re-
 manet. s. ps lune q est xsus terram.
 Deinde dū incipit a sole recedere ps
 que pmo a sole distat incipit superius ob-
 scurari: et ex opposito inferius illustrari:
 quou sōz veniat ad quartam ptem zodi-
 aci: ad quā cū puenerit media ps inferi-
 oris hemisperij est clara et alia obscura:
 et similiter de supiori hemisperio. Alte-
 rius ipa magis recedente a sole: maior
 ps inferioris hemisperij illuminat quoz
 usqz sit in medietate sodiaci opposita so-
 li: et tunc dicitur plena: qz totum eius in-
 ferius hemispermum ē lucidum: supius
 hō obscurum. et deinde p aliam partē
 zodiaci incipit moueri iterū accedendo
 ad solem: et tunc hemispermum inferius
 incipit obscurari et supius illuminari fm
 easdem portiones quibus illuminabatur
 inferius recedēdo a sole. Predicta pos-
 sunt facilliter intelligi attendendo ex his
 que pdicta sunt d motu solis et lune ip-
 sam lunam pcurrere totum zodiacū sole
 exāte in vno signo. Sciendum insup
 q in coniunctione solis et lune seu i no

et

Stella

nilunio solet esse eclipsis solis : et h^o qm luna recto diametro inter nos et solem est interposita. Tunc eni non valem⁹ lumen solis intueri ppter interpositionem lune que e corpus opacu. hoc aut no fit in qualibet coniunctoe, cum in quolibet nouilunio no interponatur recto diametro inter nos et solem. Et eni dcm est i pcedentibus sol semp decurrit sub linea ecliptica: non aut alij plane. Eclipsis aut lune fit qm luna opponitur soli siue i plenilunio p intrapositionem diametralis terre inter solem et lunam. Tunc naq ppter umbram tumor terre priuat luna lumine suo quod habet a sole. hoc autez non fit in qualibet oppositione : cum no semp in huiusmodi oppositione interponatur terra diametraliter inter solem et lunam. Ex pdictis patet quomodo corpora celestia mouentur circa terram: que q dem in medio mundi fm aristo. naturaliter quiescit: qd sic pbatur: idem enim motus est naturalis totius et pris: sed q libet ps terre naturaliter fertur ad me^{nt}. Sed omne corpus naturaliter quiescit in loco ad quez naturaliter fertur: ergo terra in medio mundi naturaliter quiescit. Est etia terra naturaliter sperica: quod patet: qz prius sol oritur his q sunt in oriente q in his q sunt in occidente: et etia eis prius occidit. In oriente eni exites n vident stellas q sunt in occidente : et h^o non e nisi ppter tumorem terre. Licetqz sint in terra tumositates montium et concauitates vallium : no tame impediant rotunditatem terre nisi fm quid: cuz sit modice quantitatis p comparatione ad totam terram. Terra itaqz est sperica circa quam varie mouentur corpa celestia : q varietas seu difformitas motuum e causa successione generatois et corruptois. Motus eni diurnus no est ca hmoi vrietatis : vt dicit aristo. in fine secudi de generatoe: qz idem similiter se habes sp est natum facere idem. Quod est intelligendum de agente naturali cuiusmodi sunt corpa celestia et no de agente libre. Deus eni immobilis manens dat cum

cta moueri. Ille ergo motus cu sit regularissimus et semp similiter se habens in se et in ordine ad nos non est causa sufficiens varietatis generatois et corruptionis: sz hec varietas causatur ex varietate accessus et recessus corporum celestium i zodiaco et qmaxime solis. Unde ibi dicit aristo. q latio seu motus est causa generatois et corruptois: qz adducit et abducit generans scz solem. Videmus em solem accedente ad nos fieri generatoes: et ipso recedente fieri corruptiones.

Circa predicta posset dubitari an cessante motu corpm celestium cessaret omnis motus? Ad quod dicitur quidam q sic. quia motus celi est prim⁹ motuum : deficiente aut primo alicuius ordinis deficiunt omnia posteriora. Sed ista opinio non est vera: dicere namqz q stante celo si ignis applicetur stuppe non poterit comburere est tanqz erraneu parissus condemnatum. Ad rationem i oppositum dico q motus celi non e primus fm causalitatem essentiali sz tm fm quandam perfectionez q attenditur in velocitate et regularitate eius. Qd aut tm sic primum no oportet q illo destructo alia destruantur.

Finitqz liber de celo et mudo. De tertio aut et quarto libris agitur de elementis: nihil ad pris d ipis. satis em dicitur in sequentibus.

Sequitur liber de generatione et corruptione.

De generatōe et corrup.

De generatōe aut.

Hic incipit liber de generatōe et corruptōe cuius subiectum est substantia corporea inquantum habet in se principium motus ad formam. Ad cuius evidentiam notandum quod licet motus large sumptus sit in quatuor generibus: scilicet substantia: qualitate: quantitate: et ubi: ut habet in. 5. philosophicorum: motus tamen ad formam non potest esse in ubi: quia per tale motum non acquiritur nova forma: sed novus situs. Accipiendo ergo motum ad formam ut includit mutationem habet esse in tribus generibus. scilicet substantia: et hic dicitur generatio vel corruptio in quantitate: ut augmentatio et diminutio in qualitate: ut alteratio. Cum ergo iste liber sit de omni motu ad formam oportet ibi determinare non solum de generatione: sed etiam de augmentatione et alteratione. sed quia generatio inter ista est principalior: augmentatio vero et alteratio sunt quasi annexa: ideo iste liber intitulatur de generatōe. Dividitur autem iste liber in tres partes. In prima determinatur de generatōe secundum se et de eius annexis. in secunda vero de natura generatorum et corruptorum. in tertia vero de causis universabilibus omnium generatorum et corruptorum. Prima pars continet totum librum. secunda incipit in principio secundi libri tertia vero circa finem secundi libri ibi: quia deo quedam generalia. etc.

Quantum ad primum librum primo ponit aristoteles differentiam inter generatōem et alterationem et alterationem: quia in alteratione manet idem subiectum simpliciter sub viro quod extremorum: non sic autem in generatōe: sed totum mutatur in totum.

Pro quo sciendum quod totum sumitur ibi cathegorematicè non syncategorematicè. Dicitur autem de ceteris cathegorematicè quod si significant rem vel dispositionem rei quod subicitur vel predicatur in enunciatione: ut homo albus currit. homo enim significat rem quod subicitur: et albus significat dispositi-

subiecti: et ly currit significat rem quod predicatur. Dictiones autem syncategorematicè dicuntur ille quod non significant rem vel dispositionem rei: sed magis modum determinatum. verbi gratia: omnis homo currit: ly omnis est dictio syncategorematicè. quia non significat rem nec dispositionem rei: sed magis determinat rem ipsam: puta hominem accipi distributive per omnibus suis partibus subiecti. Ad propositum totum acceptum syncategorematicè. determinat ipsam rem accipi per qualibet sui partem: et sic capiendum in generatōe syncategorematicè totum non transit in totum: quia tunc esset sensus quod res secundum quamlibet partem transiret in quamlibet partem alteri totius: ut si ex aere generetur ignis materia et forma aeris transiret in materiam et formam ignis: quod est falsum. materia enim que est sub forma aeris non corrumpitur: sed in eodem instanti in quo corrumpitur forma aeris inducitur in eadem forma ignis. totum autem acceptum cathegorematicè significat rem constitutam ex partibus. et sic cum in generatōe simpliciter fiat mutatio in forma substantiali a qua est esse rei: ideo totum dicitur transire in totum: quia totum esse aeris in totum esse aque: vel econversum. Non sic autem in alteratione: quia ibi non fit mutatio in forma subali: sed tamen in forma accidentali: ut quando homo albus fit niger remanet eius forma substantialis: et fit solum variatio in accidentibus.

Deinde ostendit. per. an sit dare generationem simpliciter vel tamen generationem secundum quid. Ad eundem evidentiā sciendum quod generatio est progressio a non esse ad esse: et corruptio ab esse in non esse: Dicitur quod ens simpliciter potest dici tripliciter. primo ens simpliciter dicitur substantia: et non ens simpliciter dicitur accidentis. Accidentia enim sunt entia in eo quod entis. id est per comparationem ad substantiam: ut habet. 7. meta. Secundum ens simpliciter dicitur ens vel. non ens aut simpliciter dicitur nihil. Tercium ens simpliciter dicitur ens actu: non ens aut simpliciter dicitur ens in potentia et non in actu: ut materia prima. Accipiendo ergo simpliciter primo generatio subali est generatio simpliciter: quia per gressum a non esse ad esse simpliciter: siue esse substantiale. Item accipiendo simpliciter tertio generatio subali dicitur generatio simpliciter: quia secundum materiam est ens in potentia et non in

actu. s. m. pma. s. accipiendo ens simpli
 2° nō ē aliq. gñatio simplr: qz tūc aliqd
 generaret ex nihilo qd est cōtra omnes
 phantes. ¶ Est ergo duplex generatio
 scz substantialis que dicitur generatio sim
 plex et accidentalis que dicitur generatio
 fm quid. ¶ Alterius mouet Aristotiles
 aliud dubium videlicet an sit eadem
 materia contrariorū Ad qd rñdet qz sic
 quia cū pñria generent ex seinuicē vt
 ex aqua generat ignis oportet qz sit ve
 ra eoz materia ita qz cū ex aqua genera
 tur ignis et desinit esse forma aque. et cor
 rumpit eadē materia numero que erat
 sub forma aque in eodē istāti habet esse
 sub forma ignis ita qz corruptio vnus
 est gñatio alteri et ecouerso. ¶ Notan
 dū tñ qz fm sco. vi. xi. quarti Iniarū qz li
 cet sit eadē materia in generato et corru
 ptio nō tñ i duobus genitis simul existē
 tibus. Alia est em materia numero in
 te et alia in me licet sit vnus rationis in
 te et in me Et sic debet intelligi dictum
 phi. in hoc primo qz materia vt quid est
 omīo indistincta qd est verum fm ratio
 nē quia. s. est vnus rationis. ¶ Conse
 quenter diffinit arist. alterationē dicēs
 qz alteratio est mutatio a pñria quali
 tate in pñriā qualitatem vt ab egritu
 dine in sanitatem etc.

De augmentatione. Ca. II

Hic agit arist. de augmentatione et di
 minutione. Est aut augmentatio pexistē
 tis quantitatis additamentū. Diminutio
 vero est pexistētis qñtatis minoramē
 tum Dupliciter aut potest sumi augmē
 tatio scz large et stricte Large em semp
 cū quātū quātū addit augmentū efficit
 fm quē modū etiā inanimata crescunt.
 Augmentatur ei pñs cum lapis lapidi
 additur ppñe aut augmentū sumit cū
 quelibet pars aucti est aucta vt cū p
 trimentū ad singulas pñs alimētū tra
 hit et sic couenit solū animatis. ¶ Tria
 aut requirunt ad augmētū. ppñe dictū
 pñio qz quelibet ps aucti sit aucta. Se
 cūdo qz maneat idē qd augeat. et Tercio
 qz augmētū habet fieri aliquo adueniē

te et diminutio aliquo recedēte. Ad eū
 dentiam primi ponit arist. qñdā dñtā
 ctionē de pñe fm formā et fm materiam
 ¶ Pro qz sciēdū qz fm sco. xxiij. di. qz
 ti Iniarū qz ps fm formā nō est ipa for
 ma nec ps fm materiā est ipa materia s
 vtraqz pars est ps integralis totius et
 vere cōposita ex materia et forma Unde
 vocat arist. carnē fm materiā nō aut ma
 teriā carnis. Pars igit fm speciem vel
 formā ē qz tante virtutis et qñtutatis est qz
 sibi possit cōpetere. ppñia actio nō qñdē
 vt supposito extra totū s. sic ppñia qz nō
 tñ pcurrat ad actionē totū. Huiusmōi
 aut ps cōgrue ē ps fm formā qz forma
 dat esse et agere. Pars xō fm materiā
 ē qz nō est tāte virtutis et quātutatis qz
 possit habere actionē ppñiā in toto sed
 tñ pōt pcurrere ad actionē totū pōt em
 vari ita modica caro qz ei nō pōt cōpete
 re ppñia actio. Et qd dictū est de carne
 intelligendū est de oibz habētibz formā
 in materia. Nec aut distinctio vt dicit ar
 sto. magis est euidentis i manu et brachio
 et i alijs qz sunt dissiliū pñiū qz i carne v
 ossē vel in alijs qz sunt siliū pñiū qd ex
 hoc pñz Actio em facit scire formā. Et
 qz actio manus et brachij et huiusmodi orga
 norū quoz est mouere et agere aliqz acti
 ones extrinsecas ē magis nota qz actio
 carnis vel ossis quoz est puertere alimē
 tū et agere actiones intrinsecas. Et ideo
 in illis facilius pñoscit ps fm formā vel
 materiā qz in istis. Dicunt aut carnes et
 ossa pñs siliū pñiū qz qñlibz ps carnis ē ca
 ro et sic d. alijs. ¶ Ad qd xō et brachiū dicūt
 pñs dissiliū pñiū. qz nō qñlibet manū ē ma
 nū et sic de cōsimilibz. ¶ His pñmissis pñ
 videri quō qñlibet ps aucti est aucta In
 augmento em trāsmittit cibis ad singu
 las pñs membri non ad singulas pñs
 qñtūcūqz minimas s. ad tales pñs qui
 bz pñt reservari vlt. et actio pñtēdi ad
 se trāsmittit alimētū Tales at pñs sūt
 pñs s. forma iō qñlibet ps aucti ē aucta
 loqñdo d. pñb. s. forma nō aut s. mām.

Secundo ostendit aristoteles
 Quō oportet manere idē qd augeat qz

De generatōe et corrup.

vices manet idē q̄tū ad ptes fm formaz
nō fm materiā. Cui⁹ rō ē qz ps fm ma-
teriā fuit. i. ē ī p̄pina dispositiōe ad
fluendū ppter defectū virtutis p quā in
toto p̄fuaret. Et qz nō hz quātitatē suf-
ficientē vt aliqua ps ad sui cōseruatio-
nē adgeneret p oppositū est de pte fm
spēs vel formā oppositis rōnib⁹. ¶ Ter-
tio oñdit aristo. quō adueniente aliq̄ fit
augmentū vicēs qz hoc est p p̄uersionē ci-
bi in alitū. ¶ Cōsequēter cōpat augmē-
tū ad generatiōē dicēs qz si cib⁹ accipe-
ret formā carnis p se existēs tūc eēt ge-
neratiō siāt p̄uic⁹ mēbro tūc ē augmēta-
tio. Et ponit exēplū qz cōtingit duob⁹
modis ex lignis facere ignē. Vno modo
qz ad ignē existētē adiungant ligna et sic
est augmentatiō qz ille ignis auget. S3 si
ip̄a ligna p se incēderēt eēt generatiō.
¶ Deinde p̄pat augmentū ad nutritiō-
nē dicēs qz nutritiō fit p adgnationem
carnis ex cibo. Augmentū xō p adge-
neratiōē carnis quante seu maioris.
Designat autē cām tā augmenti qz nutri-
mētū d. qz cā hōz ē natura aīalis ouer-
tēs in se alimētū: qd̄ qdē tēst totū aīali n̄
rōne materie s3 rōne forme. Scdm ei p.
in lib. de lōgitudine et breuitate vite. vi-
ta p̄sistit in calido et hūido. nō sic at ī fri-
gido et sicco qz frigidū et siccū imobilitāt
Et terra q̄ est frigida et sicca est imobil⁹
vita xō indicat p sensū et motū. Quia
autē calor nālis deficiēte humido nutri-
mētali agit in hūidū radicale seu nāle ip-
sum p̄sumēdo in quo tū ē vt in subiecto
iō seipm destruit ppter qd̄ deficit vita q̄
in calido et hūido cōsistit. Necessariū est
igit alimētū ad restauratiōē depditi.
Et qn natura plus p̄t ouertere q̄ sit de-
p̄ditio nō tū erit nutritiō s3 etiā augmē-
tū. Qñ xō non pōt ampli⁹ ouertere q̄
sit dep̄ditio tūc deficit augmentū et tanta
finalitē ē debilitatiō x̄t⁹ qz aīal morit⁹
Sic efm imaginari debem⁹ qz palimētū
semp gñat caro mixta et impura et p̄p̄
hūidū īpūritatē ita debilitat x̄t⁹ qz non
pōt tū ouertere q̄nta sit dep̄ditio et tūc
cessat tps augmenti. Ad vltimū at tū de

bilitat qz nō pōt vltēr⁹ ouertere et tunc
deficit al⁹ et morit⁹. Exēplū hui⁹ p̄t in aq̄
mixta vino q̄ x̄ute vini in ipm ouertit
reddit tū ipm īpūz et q̄nto pl⁹ apponit
tāto īpūz reddidit ita qz finalitē x̄tus de-
fuit et sit totū aquaticum.

Capitulū III

Vniā aut primū oz.

Quia antiq̄ determin ātes d ge-
neratione elemētōz vtebant p̄gregatio-
ne et segregatione et ita mixtione et ta-
ctu qz in p̄gregatiōe ē qdā mixtiō et qdā
tact⁹ reseruāt: iō aristo. p̄t determinat d
istis. et p̄lo de tactu vñ dicit p. qz tact⁹
pōt sumi dupl⁹. s. p̄prie et metaphorice
tactus p̄prie sūptus est ī habētib⁹ posi-
tione ī loco qz vltima sunt sū actiuis et
passiuis adinuicē. Ad euidentia at tact⁹
metaphorice sūpti ponit quō mouēs et
agēs p̄ueniūt et differūt. p̄ueniūt efm qz
sicut ē dare mouēs motū et mouēs imo-
bile sic est dare agēs passū et agēs īpas-
sū. Differūt at qz mouere ē ī pl⁹ qz age-
re. Vñ ei agēs mouet s3 nō oē mouēs
agit s3 tūc solū mouēs agit cū mobile pa-
tis et hoc passiuis s3 fm q̄s sit alteratiō
vt calore frigore et hūidū. Vñ angel⁹ mo-
uēs celū p̄prie nō agit qz celū nō patit
passiones hūidū. ¶ His p̄missis dicit qz
tact⁹ metaphoric⁹ sumit dupl⁹ vñ qz cā-
tus in vtroqz extremoz vñ in altero tū.
¶ Pro q̄ sciēdū qz sube separte mouent
corpa celestia. corpa xō celestia mouēt
hec inferiora et hec inferiora mouēt seip-
sa adinuicē. Intelligētie at mouēt cor-
pora celestia nō morte nec passe. Corpa
xō celestia mouēt hec inferiora mota sed
nō passa. iō vñ intelligētie mouēt corpa
celestia ē oīno tact⁹ metaphoric⁹ tam ex
pte tāgentis qz tacti qz nec intelligētie
mouēdo p̄prie agunt nec corpa celestia
patiunt⁹. Sed cū celestia mouēt hec infe-
riora ē ibi tact⁹ metaphoric⁹ s3 cā h⁹ vi-
det oriri ex altera pte tū. Itā ex pte ho-
rū inferioroz vñ ē apr⁹ nat⁹ respiri tact⁹
p̄prie s3 nō ex pte celestia qz tāgūt īp̄as-
sibilē. Cū xō hec inferiora se tāgūt ad

miscell est oīo ibi tact⁹ pprie r agēdo re
 patiunt ex eo q cōicāt in materia r ha-
 bēt formas distinctas q sūt capaces p^{ri}a-
 rū q^{li}atū vt caloris frigidit⁹ r hmoi c⁹
 modi nō sūt forme celestes. vt dictū ē in
 primo de celo et mundo. ¶ Deinde de
 terminat arist. de mixtione. d. q mixtio
 est miscibilū alteratoz vnio. Dicuntur
 aut miscibilia illa q agūt r patiunt ad-
 uicē cumfmodi sūt elemēta q pnt misce-
 ri et facere ex se vnū aliud. qm qdlibet
 elemētū ē p^{ri}ū alteri. Est aut p^{pe}tas
 mixti q qlibet ps mixti ē mixta sicut q-
 libet ps aq est aq. ¶ Circa p^{mi}ssa p^{ri} du-
 bitari. At^{ri} elemēta manent in mixto
 fm substantiā. Ad qd dicēdum fm doc.
 subti. vi. xv. ij. sūti q elemēta nō ma-
 nēt in mixto fm subam siue remissam vt
 dicit cōmētator siue nō remissaz vt dicit
 auicē. Qd pbat sic qz forma elemētoz
 est nata pstituire cū mā suppositū p se
 subsistēs i g^{ne} sube. Si igit ē ibi forma
 aq p^{ri}ciēs materiā ppositū ex materia r
 forma ē p se subsistēs. et sicut ē s forma
 et materia aq similiter ē de alijs trib⁹
 quare p^{ri}ter mixtū eēnt q^{li}tuor supposita
 subsistētia qd videt in cōueniēs. Itē for-
 mā ignis cōseāt quātitas r similis for-
 mā aque s^z nō p^{ri} eadē q^{li}ntitas duoz eē
 subiectoz q vel duo corpa erūt sil vel n
 qlibet ps mixti erit mixta. ¶ Dico q q
 forma elemēti r forma mixti nō cōpatiū-
 tur se simul. Ende sicut est impossibile
 qn ex aq sit ignis materiā p^{ri}ci sil forma
 aqua et forma ignis sic hic pbat qz cū
 mixtū generet ex elemēto vel elemētis
 et corrumpat in illa talis erit icōpossi-
 bilitas inter formā elemēti r formā mi-
 xti sicut inter terminū a q et ad quem ge-
 nerationis eiusdē. ¶ Quō elemēta ma-
 nent in mixto. Dico q sicut licet med-
 um dicat cōponi ex extremis vt rubenz
 ex albo r nigro tamē ista cōpositio nō ē
 nisi cōueniētia qdā qz null⁹ ponit qn q
 litates medie sūt simplices. An p^{ri}ter
 istā cōueniētiā naturālē medij cū extre-
 mis q nō est extremū ad extremū dicunt⁹
 extrema esse r manere in medio. Et nō

dicūt q extremū sit in extremo sic in mi-
 xto dicunt manere forme elemētoz p^{ri}ter
 naturalem cōueniētiāz que est forme
 mixti cū elemētis vel cum elemēt ozū
 formis que cōueniētia nō est vnus ele-
 mēti ad aliud. Itē arist. vult q forma
 gēti mixti est actualior r p^{ri}fectior forma
 elemēti ita q forma elemēti inferior et
 potēntior est. Et ideo dicunt elemēta
 manere virtualiter sicut inspecta r in-
 ferioza manent in supiozib⁹ in quib⁹ nō
 manēt nisi virtualiter. Unde arist. post
 q dicit q elemēta manēt in mixto sub-
 dit: saluat em virtus eozū. ¶ Dico ergo
 q elemēta nō manent in mixto fm sub-
 stantiam. Nec oportet dicere q pl⁹ ma-
 neant in mixto q extrema manent in
 qualitate media vel sicut sensitiua et ve-
 gitatiā manēt in intellectu. ¶ Sed p^{ri}ter
 dicta arguit. Itā sicut est p^{ri}ter mixtio est
 miscibilū alteratoz vnio ex quo sumit⁹
 duplex arg^u. nā dicit alteratoz nō cor-
 ruptoz q si miscibilia nō corrumpūt ma-
 nēt fm subam. ¶ Dicit etiaz q ē vnio.
 vnio aut nō est corruptozum sed entium
 igit cū mixtio sit vnio miscibilū miscibi-
 lia manēt fm substantiā. ¶ Itē qualitas
 elemēti nō est sine elemento s^z quali-
 tas elemēti apparet in mixto ergo ibi ē
 elemētū. p^{ri}batio maioris. iij. d. qia hu-
 miditas aq nō est sine aq. ¶ Itē p^{ri}ter celi
 et mūdi mixtū mouet fm naturā elemē-
 ti p^{ri}duantis: s^z si effect⁹ ē q cā ē. q si gra-
 ue actu mouet deorsuz est in terra actua-
 liter. ¶ Itē. y. metaphi. Elemētū est
 ex quo res cōponit et est i manēs q sub-
 stantia elemēti manet. ¶ Ad ista dicē-
 dū et p^{ri}mo ad p^{ri}mu cū d^{ri} q mixtio ē
 vnio alteratozū. Dico q si mixtio acci-
 piat p ultimo instanti generatiōis in q
 miscibilia corrumpūt q^{li}tu ad suas for-
 mas tūc mixtio est miscibilū prius alte-
 ratozū vnio. Vnio inq in vno effectū
 cōmuni in quo sicut in virtute saluatur
 virtus eozū fm arist. vñ qz miscibilia
 oportet prius alterari anteq^u vniant in
 vno effectū nō p^{ri}ter hoc oportet cōclū-
 di q manent in isto effectū cum mixtio

Secundus de generatione

etiam sit generatio quādam secundum aristotēlem. non accipitur hic unio proprie. unde quia ibi principetur virtualiter ut dictum est et secundum convenientiam ideo ibi dicuntur uniri. **A**d aliud cum dicitur quod qualitates elementorum non sunt sine elemento. Dico quod non sunt ibi qualitates elementorum sed cōsimiles eis. unde ibi est pueniētia qualitatis naturalis elementi cum qualitate mixti. In mixto enim animato est calor alius quam in igne licet sint similes in aliquo. Calor enim ignis alteratur ad ignem et alius ad carnem et non ad ignem. Unde qualitas mixti est perfectior quam qualitas elementi. **A**d aliud de qualitate predominante. Dico quod predominium illud est convenientia in ista qualitate que est principium motus localis ut mouēdi deorsum est grauitatis principium et sic omnia mixta habent qualitatem talem que magis conuenit cum terra quam cum alio elemento. unde si elementa essent actu in mixto cum non essent ibi sine suis qualitatibus magis esset ibi motus violentus quam ad tria elementa quam naturalis. **A**d ultimum dico quod illa diffinitio elementi conuenit solum materie prime nam ista manet in re que ex ea componitur. **E**xplicat primus.

Incipit secundus liber de generatione.

De mixtione et c.

Postquam philosophus in primo libro determinauit de corruptione et generatione. hic consequenter determinat de ipsis corporibus naturaliter generatis et corruptis. scilicet de quattuor elementis. Pponit autem distinctionem eorum secundum quadruplicem combinationem quattuor qualitatum primarum tangibilium que sunt caliditas. frigiditas humiditas et siccitas. Iste enim quattuor qualitates faciunt sex combinationes quarum quattuor sunt cōpossibiles due vero incōpossibiles scilicet calidum frigidum humidum et siccum quare ex illis combinationibus duabus nullum elementum est. cōtraria enim in eodem esse simul impossibile est. Secundum er-

go quattuor combinationes cōpossibile sunt quattuor elementa. ignis enim est calidus et siccus. aer humidus et calidus aqua frigida et humida terra frigida et sicca. Dicunt autem ille qualitates prime quia non fluunt ab alijs sed omnes alie qualitates siue cōtrarietates fluunt ab istis seu ad eas reducuntur. Iste autem qualitates non dependēt ab invicem. Caliditas enim non dependet a siccitate nec e converso et sic de frigiditate et humiditate. Secundarie autem qualitates sunt que dependēt ab istis scilicet durum et molle: asperum et lenem. album et nigrum. et sic de alijs. Calidum vero sic diffinitur a philosopho. Calidum est aggregatum omnigenorum et disgregatum eutrogeniorum. Et dicuntur homogenia ab omni quod est unum et genus. Unde homogenia dicuntur que sunt eiusdem generis vel nature. Eutrogenia dicuntur ab etheros quod est varium. An eutrogenia quasi varij generis. **A**d cuiusmodi autem huiusmodi sciendum quod calidum rarefacit et calefaciendo quicquid est ibi sibile eleuat et euaporat. ideo dicitur disgregare eutrogenia quod grossa et grauius relinquit deorsum: leuia autem et subtilia facit ascendere sursum. Et quod calor coniungit leuia leuibus et grossa relinquit cum grossis ideo habet cōgregare homogenia. An videmus in estate quod carne calefacit et rarefacit: porcum apium et humiditas naturalis inde exit. Frigidum autem est aggregatum homogeniorum et eutrogeniorum. Frigidum enim dissipat et cōstringit et ideo non separat subtilia a grossis sed coagulat ea simul. An videmus quod in hyeme cōstringit caro ita quod humiditas naturalis non exit et inde est quod celerior est digestio in hyeme quam in estate. **N**on computata autem digestio cibi in ore ponit triplex digestio. Prima est que cibum digerit in stomacho. Secunda est in epate et ibi generantur humores. deinde humores deriuantur ad membra et ibi digerit cibum. Tertia digestione et per nutritiuam peruenit pars in substantiam corporis ad conseruationem individui et alia reponitur ad pseruationem speciei ita quod nutritia prepat et disponit materiam generationis. Efficaciter ei semine ex superfluo et sic digestio

ut patet p. p. quinto de animalibus. Et hu-
ius signū est: quia multa et superflua comes-
tio augmentat materiā spermatis et ex-
citāt generatiuā. Nota autē quod calidū per
accidens habet frigefacere: et frigidum
calescere. verbi gratia: adueniente ca-
loze aperiuntur pori: et humores natu-
rales exhalāt: ita quod corpus interius fri-
gescit. Similiter frigus stringit corp⁹
et retinet humores intus quod corpus effi-
citur calidum. Humidū vero est quod ē
male terminabile termino. p. p. bñ autē
termino alieno. Unde patet quod aer ē hu-
midior quā aqua: quia magis fluxibilis. Sic
cum est quod ē bene terminabile termino p.
p. p. male autē termino alieno sicut terra
lapis et hñi. ¶ Et sciendum quod putat
aristo. predictarū qualitātū due sūt acti-
ue scilicet calidum et frigidum: et due passi-
ue scilicet humidū et siccū. que due dicuntur
passiue: quia non sūt adeo vehementer acti-
onis sicut alie due: hoc tamē nō obsta-
te sunt actiue: alioquin non contingeret
ex terra gñari aquam: nec econuerso nō
si inter siccitatem terre et humiditatem aq-
ue esset actio et passio. Illa enī elemēta cō-
ueniūt in frigiditate. Similiter alie due
scilicet calidum et frigidum dicuntur actiue:
non quod omnino nō sint passiue: sed quod sunt
minus passiue quā humidū et siccū: alioquin
ex aqua non fieret aer: quod cōueniūt in hu-
mido: nec ex terra ignis que conueniunt
in sicco. In generatiōe autē elemētorum
ex vno pugillo terre sunt decem aque: et
ex vna aqua decem aeris: et ex vno aeris
decem ignis. Cuius ratio ē: quia aqua in de-
cuplo rarior ē terra: et aer aqua: et ignis
aere. ¶ Dicit cōsequēter aristo. quod i. ele-
mentis habentibus simbulū. i. cōuenien-
tiam in aliqua qualitate facilior ē transi-
tus. et rō est: quia facili⁹ ē transmutare vnū
quod multa. Unde si ex igne fiat aer: eorum
transmutatio erit facilis: quia cōueniunt i.
vna qualitate scilicet caliditate: et ideo si hu-
miditas aeris domiet siccitati ignis statim
ignis efficitur aer. Abi nota quod licet illi-
tas simbola vtpote caliditas ignis non
corumpatur per caliditatem aeris cū non

contrarietur corrumpit tamē per accidēs
ad corruptionem sui subiecti. ¶ Scien-
dum insup quod cognito quod ignis excedit i.
caliditate statim possum⁹ cognoscere quā
qualitates primo pueniūt elementis alijs.
Cum est aer sit calidus et humidus ca-
liditas nō pmo cōuenit ei quia pmo ē po-
sita conuenire igni. cōueniet ergo ei pri-
mo humiditas: quo scito cognoscim⁹ quā
qualitas pueniat primo aque. nam non
humiditas cū conueniat primo aeri: fri-
giditas ergo ei primo cōueniet. Sic fri-
giditas non pueniet primo terre: quia con-
uenit aque: quod erit terra primo sicca. Et
licet humiditas aque sit magis compa-
cta ppter frigiditatem et densitatē ma-
terie quā sit humiditas aeris: et tō magis
humectet: tamen non ē ille proprius ef-
fectus humiditatis: sed ppius eius ef-
fectus est fluere et esse et male termina-
tum termino p. p. et bene termino aliō
et hec maxime conueniunt aeri.

¶ Deinde sciendum quod triplex est inter-
sticiū aeris seu regio aeris: scilicet supior
regio que ex vicinitate ad ignē a phis ef-
tus appellat⁹. et media zona seu regio quā
vocatur locus frigoris et inferior pars ae-
ris ppe terram habēs aliquid caloris et
aliquid frigoris. Superior autē pars pu-
ra ē et rara ppter vicinitatem ignis: ca-
lidaque vehementer. Inferior autē pars quā
est circa terram habet frigus ex se ppter
aquam et terram: calida autē ē ex repcussī-
one seu reflexione: aut etiā refractiōe ra-
diorum ad solidam planiciem terre et aq-
ue efficitur illa nō in flammās sed quasi vā-
porem sui natura quādem phibens vt nō
comburat vel incendat. Reflexione autē
radiorum euocata spirat ex se vaporem. re-
gio aut aeris p eque distantiam quidem
ab his duabus sumpta frigida est valde
ppter causam oppositam cū non habeat
calorem ex vicino igne: nec ex radiorum re-
flexiōe eo quod radij non reflectuntur ad trās-
parens puium et diaphonum sed trās ad
solidum planum. ex vaporibus igit ele-
uatis ab aqua vel a terra causant in istis
regionibus aeris pluuie venti tonitrua

Aetheriorum

comete et cetera impressiones sunt quod calores eleuati sunt calidi vel frigidi: subtiles vel grossi sunt quod alias varietates eorum atque variam eleuationem: ut multipliciter arist. ostendit in libro meteororum.

Quia vero, Capitulum. II.

Hic. p. determinat consequenter de causa generatōis et corruptōis efficienti dicēs quod huiusmodi causa est motus solis in circulo obliquo. Eadem enim quod sole ad nos accedente fit generatio horum inferiorum: eo vero recedente corruptio. De influxibus vero syderum circa hec inferiora: et de indicijis astrologorum super his dicitur doc. subtilis. 14. dist. secundi sensus. quod stelle agunt in elementa ad eorum generationem et alterationem. Accedente enim sole cum alijs stellis calidis ad centrum alicuius regionis elementa superiora scilicet ignis et aer augmentantur et inferiora scilicet aqua et terra minuantur: et in illa conuertuntur: et conuerso eo recedente et accedentibus stellis frigidis ut factum accidit generatio elementorum terre et aque. Si dicatur quod tunc spera aque erit aliquando maior: aliquando minor. Dico quod sicut accedente planeta puta sole ad centrum vnius regionis per accessum eius generatur sibi plus de igne et minuitur de aqua: ita per eius recessum generatur plus proportionabiliter de elementis frigidis et minuitur de calidis: et sic seruatur equalitas ad totum. Habet etiam actionem super mixta imperfecta: et impressiones que generantur in aere ut comete: etc. Hanc materia eorum que est vapor non eleuatur ad locum generatōis istarum nisi per calorem incorporatum in illis virtute alicuius stelle. Similiter habent actionem circa mixta perfecta ut metalla que in quibusdam regionibus generantur ex constellatione habent respectum ad generationem istam. Nam terra non est causa huius diuersitatis. Item super animata alterando corpora ad qualitatem convenientem vel discorruentem ante perfectum corpus: et sic agunt ad generationem et corruptionem et sensum deordinationem: et per consequens possunt

habere aliquam actionem in intellectu: quod si deordinatur sensus in actu suo per consequens quens deordinabitur intellectus. ut patet in freneticis et lunaticis: et quo ad hoc potest esse causa deordinationis in voluntate. Possunt enim appetitum sensituum alterare ut magis inclinet ad hoc vel illud quod ad aliud. Quia et in viatore inclinat voluntas ad persequendum quod est appositum secundum appetitum sensituum: ideo hoc modo inclinant voluntatem non tamen necessitant: quod potest contraire per liberum arbitrium. Apparet ex his quod astronomij possunt pronosticare de moribus hominum secundum constellationes naturarum et sepe secundum veritatem: quod sensus et cogitatio hominum prius sunt ad malum: licet non semper propter libertatem voluntatis. In multis etiam errant et quo ad hec et alia ab eis prenotata: quod nesciunt perfecte qualitates et vires celorum et astrozum concurrentium ad tales effectus. effectus enim vni stelle potest impediri per aliam eis ignotam.

Explicit secundus liber de generatione et corruptione.

Incipit primus meteororum.

Primum. etc.

Incipit liber meteororum in quo agitur de impressionibus factis in elementis ex alteratione qualitatum primarum cuiusmodi sunt comete: grandines: pluuie: venti: et huiusmodi: et sic tractatur de elementis in quantum sunt in via ad tales mixtiones imperfectas. Unde corpus simplex in quantum habet in se principium motus ad formam mixti imperfecti ponitur hic subiectum. Hec autem scientia vocatur meteorologica a meta quod est trans et theoron quod est cernere vel speculari: et logos quod est sermo: quasi scilicet modo de sursum apparentibus. scilicet in suprema media seu infima regione aeris. Unde quod vis aliquae impressiones infra terram ge-

nerentur: qz tñ impñsiones que superius
generatur sūt nobis magis note et appa-
rentes: idō ab huiusmodi denominatur
liber iste. ¶ Sciendum est qz impressio
pōt sumi dupliciter. vno mō pprie: alio
modo similitudinarie. Sumit aut impñ-
sio ppe p vestigio relicto in aliquo cor-
pore molli facto ab aliquo duro sicut im-
pressio sigilli in cera. Similitudinarie au-
tem sumitur p aliquo effectu facto et ve-
relicto in elementis ex alteratione quali-
tatum pmarum. et sic sumitur i pposito.
Causa vero efficiens huiusmodi impñsio-
num sūt corpa celestia quoz influxu om-
nis virtus naturalis huius inferioris mū-
di sensibilis ex quatuor elementis com-
positu gubernatur vt declaratu extitit in
fine libri secūdi de generatōe. Qd pbat
arist. qz omne variabile reducitur ad ali-
quod inuariabile sicut in causam ei: sed
motus corpm inferior est variabilis cuz
illa quandoqz sint et quandoqz non sint:
g reducitur in motus corpm celestium q
sunt incorruptibilia: et quoz motus sem-
p cōtinuat. est aut terra modice quanti-
tatis respectu celi cū sit minor quibuscūqz
astris: vt dicit arist. astrologoz dictis ad-
herendo. Circūdat vō aqua terram spe-
rice dempta quadā pte terre q discoop-
ta est ppter inhabitationem hominuz: vt
dictū est in pcedentibus. Qz aut in ter-
ram et celum sit ponendus ignis: et h^o in
concauo orbis lune pbat: qz videmus
ignem naturaliter moueri sursum tenden-
do ad locū suū naturalem. Licet aut vi-
deat a nobis ignis in materia aliena: pu-
ta aerea vel terrea: non tamē impropria
ppter eius raritatem. Qz etiā inter ter-
ram et celū nō sit tñ ignis pbat: qz cum
terra sit modice qntitatis et quasi nulli⁹
in ordine ad celum: si totū illud spaciū
esset repletuz igne: sequeretur q ignis cū
sit maxime actiuus tādē puerteret totam
terrā in suā naturā. Pponit ergo aer i cō-
cauo ignis: Cui assignat arist. triplicez
regionem: scz infimā: mediā: et supmā:
de quo dictū est in fi. li. de genera. Me-
dia ergo regio est frigidissima non soluz

puatiue ppter defectum reflexōis radio-
rum solarū et distantia eius ab igne et a
celo: sed etiā positue ex influxu aliquoz
planetarum frigefactiāz q vbi deficiunt
radij solares in virtute calefactiua: gene-
rant frigiditatem cuius illa regio est ca-
pax. Frigiditas quoqz illius regiōis pa-
tet ex hoc q in summitate quorūdā monti-
um illā regionē attingē tñ p totū annuz
seruant niues. In supma aut regiōe pp-
ter sui calorem vehementē nō valēt ven-
ti vel nubes generari. Itaqz ex vaporib⁹
ab aqua et a terra virtute corpm celestiu⁹
elevator generantur methereologicē im-
pressiones. hec enī duo elementa sūt ma-
gis materialia: et idō sunt exalabilia. Li-
cet aut omnis fumus a terra vel aq eleua-
tus large possit dici exalatio aut vapor:
prope tamen fumus terrestris dicit exa-
latio et fumus aque dicitur vapor. Vñ
dicit. p. q vapor natura est humidus et
calidum. exalatioes aut calidum et siccu.
Vapor enī humiditatez habet ab aqua:
et calorem incorporatū virtute corpm cele-
stium: et est in potentia aer. Sic exalatio
siccitatem habet a terra et calorem a cor-
poribus celestib⁹ et est in potentia ignis.
Ipsa enī corpa celestia vt dicit arist. licet
nō sint formaliter calida: causant tamen
motu suo calorem in istis inferiorib⁹ et qz
maxime sol. Quod pbat arist. qz ad hoc
q corpus celeste motu suo sit cā caloris
in istis inferioribus oportet qz velociter
moueatur: et qz non longe sit. hec aut suf-
ficienter reperiuntur in sole: et ideo sol ē
maxime causa caloris: non sic de alijs.
Licet enī astra fixa in firmamento velo-
citer moueantur motu primi mobilis lō-
ge tamen distant a nobis. Luna vō licet
sit propinquior sole: tamen tarde moue-
tur motu scilz primi mobilis: vt dictum
est in secundo libro de celo et mundo.
Licet igitur motu aliorum astroz a so-
le causetur calor in istis inferioribus: nō
tamen ita intensus sicut causatur a sole.
Altra etiā predicta sol habet sensibilē
influxum caloris de sua natura sicut vi-
ditur qdam qz aliquę stelle frigide sunt

De Aethero. II.

de natura sua actualiter: ut saturnus est frigidus et siccus que sunt qualitates contrarie calido et humido in quibus consistit vita: et ideo est mortiferus. Jupiter vero est calidus et humidus: et sic eius malitiam temperat. Mars autem calidus et siccus. Consequenter dicit aristoteles quod signum quod corpora celestia non sunt formaliter calida est: quod sol qui maxime videtur calidus esse non apparet esse igneus sed albus. Circa predicta sciendum quod calor per accensum potest causari a frigore et e converso: unum enim contrarium fortificat per antipastam suam per juxtapositionem alterius: quod probatur quod unum contrarium naturaliter fugit reliquum: et resistit ei: quod iuxta unum contrarium ponitur aliud ipsum circumdatur sequitur quod aliud se unit et resistit ei et per consequens unumquodque se fortificat: quia virtus unius fortior est seipsa dispersa. et hac de causa frigidiores sunt concavitates terre in estate quam in hyeme: quia frigiditas terre ut resistat calori circumdanti se recolligit et unit ad intra: et uniendo se fortificat. Dicit autem antipistasis ab antithesi quod est contra: et contra quod est iuxta: et thesibus positio quasi iuxta positio contrariorum. Si arguatur quod unum contrarium est corruptivum alterius: quod non est eius fortificativum. Respondetur quod contrarium iuxta positum alteri per dupliciter se habet ad ipsum. Uno modo ut circumdatur ipsum tamen et tunc ipsum fortificat ut deus est. Alio modo ut penetrans quando seque tante virtutis est quod per ipsum penetrare usque in profundum et ipsum destruere ex toto: et sic unum primum est corruptivum alterius: non autem primo modo.

Capitulum. II.

Hic autem determinatis rebus. Hic determinatur de impressionibus ignis cuiusmodi sunt flammæ apparentes in aere et sidera decurrentia et valis seu titiones. Circa quod notandum quod materia impressionum ignitarum est duplex scilicet propinqua et remota. Remota est corpus siccum et terreste habens aliquid de humido aereo pingui ac

de facili inflammabili. Videmus namque oleum in quo humidum aereum dominatur de facili inflammari. Materia vero propinqua est exalatio calida et sicca siccitate opposita humiditati aquosae: et dicitur per cauma ab eo quod est super: et cauma quod est incensivum: quod valde est inflammabilis. Causa vero efficiens est duplex scilicet remota et propinqua. Remota est sol et corpora celestia exalationem subtiliantia et elevantia. Propinqua autem est calidum inflammans exalationem elevatam et subtilizatam vel etiam frigidum fortificans calidum exalans per antipastam cuiusmodi est frigiditas aeris coagulantis vel nubes aquosae. In tali autem exalatione aliquando est caliditas debilis: et sic elevatur tamen ad infimam regionem aeris. Aliquando vero mediocris et sic elevatur ad mediam. Aliquando autem excellens: et sic elevatur usque ad supremam. Cum enim siccum bene retineat et non humidum exalatio que est sicca caliditate fortius retinetur: et per consequens levitatem ut ascendit aduersus supremam regionem aeris. Vapor autem cum sit humidus de facili amittit calorem: et ideo non ascendit ultra mediam regionem que est frigida. Unde secundum diversam dispositionem exalationis in caliditate et frigiditate raritate et densitate gravitate et levitate contingit diversitas locorum et figurarum in hominibus impressionibus ignitis. Verbi gratia: si exalatio habet plus de grosso quam de subtili: tunc quando inflammatur apparet per modum colune pyramidalis. Si vero exalatio sit equaliter subtilis in omnibus partibus suis habeat quod longitudinem et latitudinem videtur flamma accensa veluti in carea ardenti. Si autem partes exalationis fuerint multipliciter disperse secundum longitudinem latitudinem et profunditatem videntur sidera volentia. Et si globus unus exalationis tunc videtur impressio per modum ignis saltantis de priori loco ad posteriorem: et dicuntur capre saltantes quod ab aristotele dicuntur eges. Si vero una pars exalationis sit subtilis et de facili inflammabilis alia autem non propter frigiditatem et humiditatem in aqua

Antipistasis
antithesis

Antipistasis
antithesis

ad quam declinat tunc apparet titio: que dicitur impressio p modum ligni extincti in aquis fumigatis post extinctionem. Mouentur quoque exalationes ignite fin pnam naturam sursum: qz calidum naturaliter tendit sursum: vt dicit aristoteli. Aliquā autē p accis tendūt deorsum a contrario ppellente. Cum enī exalatio in nube frigida includitur p antiparistasim in flammatur: et inflammata a frigiditate contraria deorsum ppellitur admodū syderis desursum cadētis. Aliquā autē mouentur lateraliter ppter grauitatē virtutum mouentiū. Nam exalatio qz leuis ē et calida ē nititur ascendere: sed quandoque impeditur a contrario superius existēte: id mouetur lateraliter: et sic apparēt in aere sydera volantia et viscurrentia: que qz sunt ppe nos apparent velocius moueri syderibus que sunt in celo: licet non ita sit fin rei veritatem. Fiunt etiā maxime in autumno. Nam in hyeme exalationes nimis habent de humido aqueo: ideo non sunt ita inflammabiles. Ad etiā sūt ita cōmuniter in vere qz nimis sapit naturā hyemis. nec etiā ita cōter sunt in estate ppter nimiam siccitatem et caliditatē. ¶ Deinde agit aristoteli de quibusdā salsalmatibus apparentibus de nocte serenitate aeris exite: qn scz nō sunt nubes in aere que dicūtur hiatus: voragine: et sanguinei colores: qz enī habent p materia in qua apparent exalationem calidā et siccā: ideo de his hic determinabit. p. Ad cuius euidentiam sciēdū: qz vt habetur in quinto de sensu et sensato. Color est extremitas pspicui in corpe terminato pro quo sciēdū qz quoddā ē perspicuum totaliter luce repletum sicut sol. Aliud est pspicuum qd nō habet lucē in actu sed ē susceptiuū luminis fin totum: scz in extremo et pfundo. et hec dicūtur parua transparentia et diaphana cuiusmodi sūt corpora celestia demptis corporibus astroz aere et alijs que penetrant a visu. Aliud est perspicuum qd tñ recipit lumen in superficie: nec pōt a visu penetrari sed terminat visum: et sic corpm qdam sūt lucida q

dam transparentia: et quedam opaca vt terminata: que omnia quodāmodo sunt perspicua. In diffinitione itaqz coloris sumit perspicuum tertio modo: et color dicitur extremitas perspicui. qz scz est lux in extremitate pspicui terminari p opacitate et grossiciem. Est namqz color lux obumbrata ex cōmixtione corporis opaci. Causatur autē effectiue ex actōne qualitatum elementariū fin variam elementoz cōmixtionem. qn ergo in tali cōmixtione plurimū domiat lux tunc causatur albedo: quādo autem dominat opacū causatur nigredo q minus habet de luce inter alios colores sic albedo plus habet. vnde sunt duo extrema in genere colorum. Sic etiā causantur colores medij fin q plus vel minus lux dominatur opaco: vel opacum luci: sicut in colore rubeo plus dominat lux opaco q in viridi licet ibi sit minus de luce q in colore albo. Ponitur autē rubedo mediū inter albedinem et nigredinem p eq distantiam ab utroque extremo: Sed int rubedinem et albū sunt colores alij quozū quidam declinat ad albedinē vt color q dicitur flauus vel glaucus: cuiusmodi ē color foliorum cadentiū in hyeme: et alij magis ad rubedinem puta color croceus. Similiter inter rubeum et nigrum ponitur alij colores videlicet purpureus et coccineus qui magis declinat ad rubedine et viridis qui magis declinat ad nigredinem. Ad has aut species coloris septem possunt alij colores reduci scdm variam ipsorum participationem seu conuenientiam: vt color azureus seu celestis qui dicitur indicus: aut plauis qui magis conuenit cum nigredine q cum viridi et alijs. ¶ Ex his potest patere quomodo colores nubium causantur. Color enī albus in nube multe diaphaneitatis et raritatis. Color enī niger ex adiunctione luminis cum nube multe densitatis. Medij autē colores causantur fin variam istoz cōmixtionem: vt patet ex precedentibus. ¶ His premisis sciendum qz de die per calorem solis eleuatur exalatio calida et

transparens
dicitur
nigra

Aetherozum

sicca que frigiditate noctis superueni-
 ente aere existente sereno sursum cōgre-
 gatur ⁊ condensatur quandoq; magis i
 vna parte q̄ in alia. Quandoq; ergo cō-
 tingit q̄ extremitas rarior est q̄ mediuz
 ⁊ penetrabilior a lumine alicui⁹ astri in-
 cidentis super huiusmodi exalationem ⁊
 pars media est grossa et compressa: ⁊ sic
 parum a lumine penetrabilis tunc extre-
 mitas apparet alba: ⁊ medium apparet
 nigrum. Et qz nigrum minus mouet vi-
 sum q̄ album vel lucidum: ideo ps me-
 dia nobis distatior apparet q̄ partes ex-
 tremales: et sic apparet quasi quedam fe-
 nestra in celo seu profunditas que cū p-
 na apparet dicitur hiatus: quādo vero
 magna dicitur bachinus seu vorago.
 Huius simile apparet in castris a longe
 visis in quibus ppter alicuius interpo-
 sitionem nigre e partis inter duas albas
 apparent quandoq; alique fenestre licet
 ibi non sint. Saguinei aut colores causā-
 tur a lumine astri transeūte p exalatōem
 opacam calidam et siccam propter nocti
 frigiditatem compactam ⁊ constrictam.
 Et est dictum est quando lucidum non
 simpliciter dominatur sup opacum: nec
 e contra causantur colores medij sin va-
 riam ipozum commixtionem: sic album
 vel lucidum visum per nigrum apparet
 rubeum: vt patet de sole in ortu ⁊ occasu
 qui apparz rubeus ratione vaporum a-
 scendentium. Cum enī species vtriusq;
 venerit p idem medium ad oculum sen-
 sus non indicat de extremis sed de me-
 dio colore: alias oportebit q̄ eidem cor-
 pozi attribueret contraria. Non apparēt
 aut hec de die qz sol suo colore sufficit dis-
 soluere materiam impressionis: et lz sint
 in aere: appent tamen esse in celo: qz vi-
 sus non percipit distantiam que est inter
 exalationem et celum. Quando etiam
 apparent impressiones ignite aliquādo
 audiuntur parui soni: qz tunc viget mul-
 titudo exalationum calidarum et siccarū
 quarum quedaz includūt in terra: alie
 in corpibus mortuoz que petentes exi-
 tum quando exeunt p vias strictas cum

quodam impetu ideo causant sonos. Et
 inde est q̄ sepe audiuntur in cymiterijs
 qz ibi est materia apta inflammarī. s. su-
 mus pinguis eleuatus a cadaueribus.

E cometis. Cap. III

Post q̄. p. determinauit de im-
 pressionibus ignitis cito transse-
 untibus: Consequēter determinat d im-
 pressionibus permanentibus. et pmo d
 cometa. Circa quod fuit opinio quozum-
 dam ponentium cometam esse vnum pla-
 netarum. Alij vero ponebant cometam
 esse simphasim seu coniunctionem stella-
 rum errantium siue planetarū que quan-
 doq; ppe inuicem veniūt appent eē vna
 stella que videtur habere comam ppter
 augmentū lumis ex appropinquatione
 illarum stellarum. Istas opiniones im-
 probat aristo. quia omnes stelle erratice
 mouentur sub zodiaco: sed multe come-
 te apparuerunt vltra pdictum circulu
 ergo cometa non est vnus planetarum.
 Item ante bellum achaie visus fuit ma-
 gnus cometa nō multum minor sole: cui-
 us cauda pteadebatur vltra ptem ter-
 tiam celi: sed talis cometa; non potuisset
 apparere ex coniunctōe omnium pla-
 netarum. Cometa ergo non est aliquis
 planetarum: sed est de natura elemētari-
 cum generetur ex terrestri exalatōe ca-
 lida et sicca. Cuius signum est: qz cōmu-
 niter tpe generatōis comete sunt ma-
 gni venti. Et hoc est signum q̄ eleuan-
 tur multe exalationes calide et sicce: in-
 ter quas quedam non sunt bene inflam-
 mabiles: ideo non possunt ascendere p
 mediam regionem aeris: sed reuerberā-
 tur et conuertuntur in ventos.

Est igitur Cometa exalatio terrestris
 calida ⁊ sicca: grossa pinguis ⁊ viscosa cu-
 ius partes abinuicem confacent eleuata
 vsq; ad supremā regionem aeris vbi ppter
 vicinitatem ignis ⁊ materie dispositi-
 onem inflammat: ad quam inflam-
 mationem quandoq; facit astrum sub q̄
 eleuatur: que quidem est diurne pera-

manentie propter dispositionem materie
que non cito consumitur cum sit viscosa
et compacta et etiam propter continuam
elevationem materie que additur prece
denti virtute aliquorum astrozum sub q
bus generatur cometa.

Cometarum cometa. **C**ometarū autē q̄ cometa diuersimo de nominatur scōm variam figuraz exalationis. Quandoq; enī exalatio ē circularis figure grossior in medio et subtilior in extremitatibus circūq; . Ideo in medio inflammationem habet obscūram: in extremis vero clariorem: tunc apparet ad modum vnius stelle vndiq; habentis comam: t̄ prope vocatur stella comata. Quandoq; vero exalatio p̄tenditur in longum: tunc apparet habere caudam: t̄ dicitur caudata stella.

Quandoq; aut inferius exalatio habet partes quasi discontinuatas subtiles et lucidas: et tunc vocatur stella barbara. Habet etiam cometa varios colores fin diuersam dispositionem materie fin subtile et grossum. Nam quando materia e subtilis et bene inflamabilis apparet e albus. et quando est mediocris grossa apparet rubeus et incensus. Sed quando est multum grossa aliaqualiter extinguit incensio ppter grossiciem: et tunc apparet niger et fumigans. Mouetur ho cometa non solum ab oriente in occidente sequendo motum celi: sed etiam sub zodiaco ad motum planete sub quo generatur. Scdm eni damascenum et scdm astrologos Cometa est signum mortis regum et principum: super quo sunt varie doctozum opiniones. Quidam eni innitentes verbis Damasceni dicunt q cometa vt significat mortem regis no sit naturalis sed diuino iussu. Nos autem e sig hoc signo prenunciatur. Tum quia est persona communis: tum quia et quo frequenter potest oriri perturbata regni et huius opinio est bona uentura. Alii autem mortis.

Alii autem magis vlam pbicam tenen-
tes dicunt: q̄ cum Cometa sit impressio
calida et sicca significat et causat non p
se sed per accidens mortalitatem proue

nientem ex infirmitatibus calidis & siccis
qz uehemens & distemperata siccitas co
suetu est prouenire & concomitari come
te generationem. Et qz vt plurimū diui
tes nutriuntur calidis & siccis : ideo illo
tempe multi diuites moriuntur: inter q̄s
moēs regum & principum est magis no
tabilis: plusqz plangitur & publicatur.
Ideo signare dicitur mortem regis & p̄
cipum. Alij vero dicunt q̄ tempe gene
rationis comete viger in hominibus co
lera ratione caliditatis & siccitatis a cor
poribus celestibus causata. Alcuius au
tem colere incitat homines ad rixas iur
gia & bella. & qz sepe homines inclinati
ones suas sequuntur: ideo cometa est si
gnum bellozum: in quibus sepe p̄inci
pes cadunt: & sic significat mortem p̄in
cipum. Patet ex predictis q̄ impressi
ones syderum disponit quodammodo
ad diuersitatem morum in quantum ani
ma sepe sequitur passiones corporum: &
sic disponunt contingenter: non tamen
necessario vt dictum fuit, in fine libri de
generatione. Ande dicit p̄tolomeus
maximus astronomus q̄ vir sapiens do
minatur astris. Fuit tñ opinio quorūda
mathematicē. q̄ ex vi positōis syderis ne
cessario causatur in hominibus diuersi
tas morum: ideo q̄ talis est quisq̄ i mo
ribus qualem eum fecit esse dispositio sy
derum in qua est conceptus vel natus.
& istam vim vocauerunt nomine fati. Sz
hec opinio non est tantum falsa sed etiā
heretica. Cum enī tollat libertatem ar
bitrij tollit meritum: & per consequens
tollit premium. Ande fatum fm istam
acceptionem nihil est vt dicit grego. in
ome. epi. Alio mō p̄ dicti fatum disposi
tio seu ordinatio causarū secundarum ad
pducēdū effectus diuinit⁹ pulsos: & hō
mō fatū dē est aliqd. puidē enī diuina
p̄ cās medias exequi suos effect⁹. p̄pōt
q̄ ip̄a effectū ordinatō dupl̄r cōsiderari.
Enō mō fm q̄ ē in deo: & sic dicit⁹ pul
dētia. Alio mō fm q̄ ē in causis medijs
ordinatis a deo ad effectus producen
dos: et sic habz rationes fati. Et hoc mō

De etherorum

Boetius loquens de fato. in libro de consolatione p. dicit q. fatum est rebus mobilibus adherens dispositio per quam providentia divina suis queq. nectit ordinibus. Sed tamen sancti doctores hoc nomine uti recusaverunt. propter illos qui illud ad vim positionis siderum retorquebant. Unde august. in li. de civi. dei dicit. Si propterea quisque res huius fato tribuit quia ipsam dei voluntatem vel dispositionem fati vocat sententiam teneat et linguam corrigat.

Valiter aut. Ca. III.

Hic determinat arist. de galaxia. ubi sciendum q. galaxia est quidam circulus lacteus siue albus appens in celo transiens per pedes geminorum principium sagittariorum et iterum rediens in signum geminorum. Circa quod fuit opinio democriti et anaxagore dicentium galaxiam esse lumina astrozum quorundam congregata. ymaginabantur autem astra habere proprium lumen aliud a lumine solis: sed non apparet nisi extra radios solis: quia maius lumen obfuscatur minus. Quia & vmbra terre de nocte impedit lumen solis ne pertingat ad astra in huiusmodi circulo existentia: ideo lucent proprio lumine. Hanc opinionem improbat. p. primo: quia si appareret illo modo galaxia tunc ad motum solis necesse esset eam variari. consequens est falsum: cum galaxia semper appareat sub eisdem stellis. Probatur consequentia: quia ad motum solis fit motus vmbre terre. Secundo quia secundum theoremmata seu considerationes astrologorum sol est maior tota terra. Et insuper multo maior distantia astroz fixorum a terra quam solis. Quanto autem corpus luminosum est maius et opacius minus tanto vmbra ab eis causata terminatur citius: ergo conus vmbre terre pertingere non potest ad astra fixa: necesse est solem semper omnia astra illuminare. Responditur autem alius modus generationis galaxie a proprio in nova translatione ubi dicitur quod per calorem solis et aliorum astroz eleuantur multe exhalationes calide et sicce:

que per virtutem stellarum speraticarum ibi spissimam sparsarum eleuantur usque ad superiorem regionem aeris sub illis stellis speraticis. In quibus quidem exhalationibus consistentibus seu congregatis aut condensatis recepto lumine illorum astrozum apparet magna claritas et albedo que vocatur galaxia seu via lactea. Sed hec opinio non tenet communiter. Si enim galaxia esset de natura elementari non semper maneret sed de facili corrumpereetur sicut patet de alijs exhalationibus. Videamus enim galaxiam semper manere: ergo si est de natura elementari. Item si esset de natura elementari appareret difformiter in alio et alio tempore secundum unam et eandem partem: quod nunquam videmus. Preterea quandoque eleuatur maior exhalatio et quandoque minor secundum maiorem et minorem dispositionem corporum inferiorum. Dicit autem aliter secundum arist. in antiqua translatione. q. galaxia est de natura celesti. Pro quo sciendum quod sicut habetur in libro de celo et mundo: stella est densior quam orbis. Quia ergo in loco generationis galaxie sunt plurima astra que dicuntur speraticae: videtur dictum esse: et illa pars celi stellata est spissior ceteris partibus id magis sufficit retinere lumen solis et astroz ibidem spissimam seminatorem: et sic apparet lactea et alba propter magnam claritatem eius. apparet autem in galaxia duo circuli albi qui non sunt vbiq. coniuncti nec vbiq. separati. duplicatur namque circuli secundum quod duplicantur astra speratica. Sed quid dicemus ad arist. in nova translatione? Respondetur quod fuit vitium translatoris qui fuit de illa opinione. Ex predictis autem qui busdam inferitur quod celum stellatum est a nobis visibile in parte non stellata cum galaxia que est in celo a nobis videatur in qua sunt multe partes non stellate. Unde dicitur a quibusdam quod illud indicat se habere videre in parte celi non stellata est aliud simile coloris exis in parte non stellata vel in celo cristallino: quod quidem causatur ex naturali luce ipsius celi et lumine quod recipit a sole et stellis. Pars enim illa non est tunc densa

itatis q̄ in ea possit aggregari lumē sic
 aggregatur in parte stellata. nec est tan-
 te raritatis sicut pur⁹ aer vel pur⁹ ignis
 Unde magis pōt esse aliqualis congre-
 gatio luminis in ea q̄ in puro aere vel i
 puro igne: ideo pars celi non stellata
 vel ipm celum cristallinum magis potest
 terminare visum q̄ purus aer vel purus
 ignis. ¶ Sed cōtra hanc opinionem ar-
 guit sic auctor. 6. naturalium: et dicit q̄
 corpus simplex translucens non est visi-
 bile vllō modo: sed celū in pte non stel-
 lata est corpus simplex translucēs: quia
 mediantibus speris planetarum vident
 stelle fixe: ergo celum non est a nobis vl-
 lo mō visibile in parte non stellata. Itē
 Auzēna eodē li. dicit. q̄ visibile ex sua
 eēntia phibet videri id quod est post ip-
 sum: sed pars celi non stellata non pro-
 hibet videri id quod post ipm est: q̄ non
 est visibilis vllō mō. Item spera octava
 non magis recipit de die lumē solis q̄ d
 nocte. Sol em̄ exis in hemisperio ppo-
 sito hemisperio nostro non magis distat
 a medietate octave spere que ē sup he-
 misperium nostrū q̄ existens in oriente
 distat a pte octave spere que est in occi-
 dente: ergo si partē celi non stellatam vi-
 deremus de die equaliter eā viderem⁹
 de nocte. Cum ergo illud qd vulgus di-
 cit celum nō appareat nobis equaliter d
 nocte sicut de die: ut docet experientia:
 videtur q̄ fin rei veritatem illd nō ē ce-
 lum qd vulgus dicit se videre. Ideo est
 alia opinio ponens q̄ sicut non videm⁹
 aerem purū nec ignē purū ppter rari-
 tatem iporum: sic nō videmus aliquid de
 tota eēntia q̄nta nisi stellas. q̄ quāto cor-
 pora sūt supiora tanto sunt nobilioza: et
 quāto nobilioza tanto rarioza. Illud er-
 go quod videmus est quoddam confusū
 resultans quātū ad; apparentiam visus
 nostri ex aere et igne et celo. Sicut si ac-
 ciperemus plura corpora quoz quodlibet
 esset ita tenue q̄ neutrū eoz sufficeret ad
 terminandū visum nrm a remotis et plā
 simul sufficeret si ordinaretur: ita q̄ vnū
 esset ante aliud magna distātia inter ea

existente visus a remotis aspiciens iudi-
 caret vnum visibile esse q̄ nō appren-
 deret distinctionem inter ea et appare-
 ret sibi quoddā confusum ex illis: et hoc
 manifestaretur si visui a remotis obice-
 retur multi parietes vitrei vnus aū aliū
 diuersimode lumē participātes. Sed si
 us videamus siue non qd dicit ista opio
 quedam falsa supponunt in ea. Sol em̄
 est nobilior inter planetas: et tam supra
 ipm sunt mars iupiter et saturnus: et sic
 non semp corpora supiora sunt nobilioza:
 nec etiam rarioza semp sūt nobilioza: cū
 ps celi non stellata sit rarioz pte celi stel-
 lata non tamē nobilior. ¶ Ad argumen-
 ta respondeo ad primum cū dicit q̄ corp⁹
 translucens non est visibile vllō mō: dī-
 co q̄ illud est verum corpus translucēs
 q̄ rem que est post ipm nō phibet videri:
 nec facit ipam minus clare videri: qd
 dico ppter vitrum cristallinum et similia
 que et si nō phibeant rem que est p ipā
 videri tamē faciunt ipam minus clare vi-
 deri nisi q̄nq; p accēs inquantū propter
 fractionem radiorum res apparet maior
 que videtur mediante cristallo. Purus
 dō aer et ignis purus et septē spe plāes
 tarum excepta pte stellata sunt corpora
 ita pfecte translucentia q̄ in nullo dimi-
 nuunt claritatem visionis: et de talibus
 corporibus translucentibus verbum auzē-
 cenne intelligendum ē. Octava aū spe-
 ra in pte non stellata vel ipm celū cristal-
 linum non ita translucēt: nec tante sunt
 raritatis: et ideo aliquo mō pnt termina-
 re visum: sicut cristallus clarissima et vi-
 trum lucidissimum visum termināt.
 ¶ Ad secundū quādo dicitur q̄ ps celi
 non stellata nō phibet videre illud qd
 est post ipm. Dico q̄ licet hoc sit verum
 de speris planetarū: tamē incertū est de
 spera octava et celo cristallio. An rich.
 14. di. 2. sen. dicit q̄ ipse credit si celum
 empirreū eēt terminatiū visus inquā-
 tū est ex pte sua q̄ phiberet videri a no-
 bis ppter octavam sperā vel celū cristal-
 linū. vel si totaliter non prohiberent ta-
 men ppter ipā minus clare videret.

Ad tertium dico quod causa quare celum minus
clare videtur a nobis de nocte quam de die est
quod medium scilicet aer non est ita illuminatus de
nocte sicut de die.

Capitulum .v.

De loco autem positione se.

Postquam aristotiles determinavit
de impressionibus ignitis hic con-
sequenter determinat de impressionibus hu-
midis: quoniam scilicet materia est vapor calidus
et humidus humiditate aquea. Et primo de
terminat de pluuia: que quidem sic generatur per
calorem namque solis a corporibus aqueis ele-
uatur vapor calidus et humidus usque ad
mediam regionem aeris ubi propter frigiditatem
loci condensatur et conuertitur in nubes: deinde
in aquam descendit per guttulas: que quidem
quoniam sunt grossiores et quoniam minores sunt
diuersam dispositionem materie et medietatem
glorie aeris. huiusmodi autem guttule si con-
tinue cadunt dicuntur pluuie. Si autem non
continue dicuntur proscades: id est guttule
cadentes. Est etiam pluuia quoniam dulcis:
quoniam amara: quoniam cum vapore commiscetur
humidum aeris quod est causa dulcedinis.
quoadmodum vero commiscetur exhalatio terrestri
adusta que causatur amaritudinem. Et inde
est quod quedam pluuia apparet rubicunda:
et turbida: quoniam talis exhalatio adusta et ni-
gra commixta aque albe videtur rubescere sicut
album visum per nigrum apparet rubescere
sicut dictum est in precedenti. Cum pluuia
quandoque cadit ranuncule et vermes: quoniam
quoniam cum vapore aqueo eleuatur exhalatio vi-
scosa que per virtutem solis et aliorum astro-
rum transmutari potest ad formam viuentis. Et sci-
endum quod dicuntur nubes et caligo. quoniam nubes est
vapor condensatus que est in propinqua
dispositione ad pluuie generationem. Sed cali-
go est pura nubes sterilis ex qua non est na-
ta generari pluuia. Est enim illa materia
que sursum relinquitur post generationem
pluuie. Ponuntur autem multa signa pluuie
quorum vnum est humectatio parietum: quoniam plu-
uia non tantum generatur ex vapore. sed etiam ex

aere conuerso ad aquam. unde quoniam tempore ge-
nerationis pluuie viget virtus potens con-
uertere vaporem in aquam aer tangens lapis
des frigidus in aquam conuertitur. Secundum
signum est matutina rubedo solis. Sol enim
apparet rubeus propter vapores aquosos
ascendentes inter solem et aspectum nostrum
quibus dum coniungitur lumen solis efficit co-
lorem rubeum sicut apparet in flamma li-
gnorum viridum que appetit rubea ratione fumum
ascendentis. Rubedo autem serotina est si-
gnum serenitatis. Tum quoniam causatur ex ad-
uisione caloris solis diei precedenti: Tum
quoniam post diem sequitur nox in qua deficit ca-
lor non amplius eleuans caliginem ad me-
diam regionem aeris in qua pluuia genera-
tur. Tertium signum est compositus ranarum
Quartum signum est: quoniam pulices et musce for-
tius pugant. Deinde determinat aristoteles de ro-
re et pruina que in hoc conueniunt quod genera-
tur ex vapore subtili habente debilem calo-
rem per calorem solis tendentis ad occasum
a corporibus humidis eleuato ad infimam
regionem aeris: que superueniente frigiditate
noctis conuertitur in rorem vel pruina secundum va-
riam frigiditatem temporis et loci. Si enim sit fri-
gus temporis cuiusmodi est in vere et autumno:
talis vapor conuertitur in aquam descendit
per guttulas adherentes herbis: et sic gene-
ratur ros. Si vero sit frigiditas intensior: ut
in hieme: talis vapor ingrossatur et coe-
lescit: et descendens adheret pilis animalium et
folijs arborum: et sic generatur pruina. Ge-
neratur autem ista in infima regione aeris. quoniam
talis vapor habet debilem calorem: ut dictum
est: et ideo adueniente pauca frigiditate
statim inspissatur et descendit. hinc est quod in
montibus altis non inueniuntur ros nec pruina
Conuerso autem vapor ex quo generatur plu-
uia altius eleuatur: quoniam maiorem habet calo-
rem: generatur etiam tunc tempore tranquillio: quoniam
magis venti flantes statim illam materiam
dissoluunt. Consequenter agit aristoteles de
generatione niuis. Ubi sciendum quod per calorem
solis eleuatur vapor calidus et humidus
usque ad mediam regionem aeris que pro-

De generatione
pluuie

Precedens

De generatione
pluuie

De generatione
pluuie

De generatione
pluuie

De generatione
pluuie

vehementēter frigiditatē loci ⁊ temporis condensatur in nubem: ⁊ nubes congelat in niuem. Unde sicut pruina generat ex vapore cōgelato in infima regione aeris: sic nix generat in media regione ex nube cōgelata: vt dicit arist. Sed vñt p multū ⁊ paucū. Generat enī nix ex vapore densiori cū inmixta ē exalatio terre stris viscosa ⁊ pinguis. Et hinc ⁊ q nix apparet mollis: indeq blada nutriūtur. Est aut nix alba rōne vehemētis frigiditatis. ¶ Aut nix generet in media regione aeris signum ē qz in montibus hanc regionem attingentibus niues ppetuo conseruantur. ¶ Alterius arist. tractat de generatōe grandinis q quidē sic generat. p calorem enī solis et alio p astro rum a corpib⁹ humidis eleuat vapor calidus ⁊ humidus vsq ad mediam regionem aeris vbi ppter frigiditatē loci cōuertit in nubem: et nubes in aquam descendentem p guttulas frigidās q cadēdo p infimam regionem aeris calidā in frigidantē per antiparistatim ⁊ cōgelant ad modum lapidis cristalli. Exemplum bulus pontis aristotiles in locis subterraneis q sunt frigida in estate rōne caloris circūstantis. Dicit etiā q ad celeritatez coagulatiōis seu congelatiōis multuz confert preexistens calefactio vaporum ex quo generant ille gutte. Qñ enī aliq uid calefit rarefit: ⁊ per hoc frigidū magis p̄t ipm ad intra penetrare: ⁊ citi⁹ et forti⁹ in frigidare. Signū aut q grando congelatur in infima regione aeris ē: qz in montib⁹ mediam regionem attingētib⁹ nō apparent grandines sicut niues. Fiunt quoq grandines minus in estate q in vere aut in autumno. qz calor ī estate est penetrās ⁊ nō circūstanēs: sic non fit ibi antiparistasis sicut in x̄e ⁊ autumno in quibus infima regio ē tempore calida. In hyeme aut minus fiunt q ī estate: qz calor est nimis debilis ad congelādum p antiparistatim. Apparet quoq ī grandinibus figure hominum ⁊ porcorū fm diuersitatē constellatiōnū. ¶ Deinde agit arist. de generatōe fluuioz et

fontiū dicens q sicut ex vaporibus sursum eleuatis generatur nubes ex aqua p in frigidationem generantur primo parue guttule que in vnum venientes faciunt multitudinē aque pluuialis. Itē similr ex aere in visceribus terre incluso ppter frigiditatem laterū terre inspissato: ⁊ ex vaporibus in viscerib⁹ terre inclusis generantur multe guttule aque q in locuz vnum cōfluētes causant originē fontiu a quibus fluuij emanāt. ⁊ hoc declarat p duo signa. Primum ē de fossorib⁹ terre ad faciendū puteos q non reperiunt aquam in vnum ventrem congregatam sed eam vident guttatim p diuersos poros terre descendere ac si terra sudaret. Secundū signū ē qz ex mōtib⁹ maximis oriunt⁹ maximi fluuij: vt pbat arist. in multis montibus ⁊ fluuijs in textu nominatis. In montibus etiā oriūtur multi fontes. et horum ratio est: qz loca mōtana sunt vñltum spongiosa et porosa: ⁊ ibi sunt plures concauitates in quibus multum includitur de aere ex quo multe aque generantur. Licet aut aque pluuiiales faciant ad augmentum fontium ⁊ fluuioz nō tamen sunt causa sufficiens generatiōis ⁊ continuitatis ipsoz. ¶ Ad euidentiā predictozum sciendū q licet fluuij possint modo predicto generari: fuerunt tamen plures pducti in creatōe mundi. Et enim habetur in libro genesis: a paradiso voluptatis quattuor fluuij in principio pductio nis rerum egrediebantur quozum vnus circuit totam terram ethiopie. Alij x̄o per varias mundi prouincias diffunduntur: ⁊ sic posset dici d pluribus alijs pluuijs hincinde per mundum diffusis. Multa etiam vel omnia flumina egrediūtur a mari. Iuxta verbum sapientis eccl̄iastes primo: omnia flumina intrans mare ⁊ mare non redundat exeundo. s. propter hoc rippas suas. Cuius causa subditur. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur vt iterum fluant. Quod duplr exponit. vno q p vias subterraneas de mari fluūt aq ad loca remota ⁊ mo

b iij

De Aetherozorum

tu naturali pōt tantum ascendere quanta ē altitudo sup̄ficiē maris ⁊ adhuc pl⁹ qz transēdo sic p̄ terrā efficiūtur dulces p̄ talent colationē: et p̄ consequēs leuiores q̄ aque maris salē: ⁊ sic erūpūt ī fontēs ⁊ flumina in loco altiori q̄ sit sup̄ficiēs maris. Alio modo qz p̄ influentiam solis ⁊ stellarū eleuant vapores hūidi a maris: ⁊ condensatur in nubes que p̄ ventos deferūtur longe sup̄ aridam: ⁊ tandē resoluūtur in pluuias ex quibus augmētantur flumina ad mare currentia. Sic etiaz multī mōtes potuerūt ab initō mūdi p̄duci. vnde añ diluuiū erāt mltī mōtes excelsi vt habetur in genesi: licet possint accīsaliter generari p̄ fluxū aquarū portantiū terrā ex vna pte vel vallem faciēdo et ex alia montē: vt dicit a q̄busdam montes generant aliqñ p̄ hoc q̄ supra vnā ptem terre veget influētia desiccatiua ⁊ calefactiua p̄ quam rarefacit ⁊ leuificat terrā: ⁊ in ea generant magne concauitates in quas postea terra rarefacta corrūtit: et ex vtraqz pte relinquitur montes.

**Explicit prim⁹ metheroz.
Incipit secundus metherozorum.**

De mari autem. ⁊c.

Post q̄. p. in primo libro de terminauit d̄ impressionib⁹ ignitis que generant ex exalatione calida ⁊ sicca: ⁊ de hūidos q̄ generant ex vapore hūido et calido. Et p̄sequēter determinat in hoc secūdo d̄ his que generantur ex exhalatione calida et sicca alteri immixtas: s. vel aque vt est in mari: vel aeris vt est in ventos: vel terre vt est in terre motu: vel nubibus vt est ī tonitruo. Et primo determinat de maris gñatione vel corrūptōe plures opiniones antiquorū adducendo: circa quas non ē inuolandum. Certum em̄ ē ex sacra scriptura mare a principio mūdi fm se totum fuisse a deo p̄ductū: vt habetur Gen. p̄mo. Corruptū tamē et generat continue

fm ptes: vt dictum ē in fine secūdi d̄ generatione. Est etiā mare fm naturalem e⁹ dispōem purū tñ vt disponit p̄ actōem nature v̄lis ⁊ corp⁹ celestīū habet exalationes terrestres admixtas: hoc autē non impedit qñ sit p̄ncipium fluminū a quo oriūtur ⁊ ad qd̄ refluit: vt dcm ē. Et si dicat q̄ tñc mare deberet augeri in inmensum p̄ ingressū fluminū: negetur p̄na: qz ipm mare p̄tinue p̄ virtutem corp⁹ celestīū euaporat: ita q̄ illud qd̄ est subtile et potabile eleuat sursum: ⁊ qd̄ est grossum ⁊ terrestre relinquit deorsū. Tractat cōsequēter de salitudine q̄ sic causatur. Nam p̄ calozē solis ⁊ aliorū astroz cū euaporatōnibus hūidis eleuant plurime exalatiōes terrestres ⁊ aduste q̄ p̄ pluuias descendentes in mare p̄mixte que cū hūido aque faciūt salēdinē in aqua maris. Siccū em̄ adustum hūido admixtū causat salēdinē: vt patet in līxio sudore ⁊ vīna secū trahentes aliquas ptes terrestres: vt de vīna residente in vīnali p̄t videri. Causatur etiam salitudo maris ex permixtione exalationum calidarum a fundo maris cum aqua permixtarum. Q̄ autē p̄mixtio exalationum calidarum sit causa salēdinis maris ostendit aristotiles p̄ multa signa. Primum signū ē q̄ mare x̄sus auit⁹ est magis salūm: qz p̄ calozem solis ibi plures eleuantur exalationes iterum descendendo in mare. Secundum signū est q̄ aqua maris est calidior alijs aquis ⁊ hoc est propter permixtionem exalatiōum prius calefactarū. Tertium signū est q̄ si q̄s vas cerēū vndiqz clausum in mare posuerit aque q̄ p̄ poros cere īgrediūtur dulces erūt et potabiles: et hoc ē signū q̄ terrestres itates q̄ per huiusmōdi poros ingredi nō pōt facili in aqua salēdinē. Aliud ē signū est q̄ aqua maris grossior est alijs aquis: ⁊ ideo mai⁹ pondus portat. Non sic autē salī sūt fontes et fluuij: quia cum sint stricti ⁊ angusti: ideo in ipsos non possunt cadere tot exalationes quot cadunt in mare. Item qz gñant intra terrā tō aq̄ dulces noue ⁊ po

tabiles cōtinue ab origine fontiu et fluuiorū pcedunt que impediunt falsedine. Sunt tñ aliqui fontes et fluuii falsi diuerfos q̄ colores et sapores habētes Cui⁹ ratio est q̄ per virtutē et influxum corporū celestium infra terram generantur multe exalationes que quādoq̄ inflāmant et inflāmant. quasq̄ ptes terre et ideo aque flumiales et fontales p huiusmodi loca trāscunt: diuerfos colores et sapores cōtrahunt: ob hoc reperiunt aliqui fontes calidi alij falsi alij acetosi alij amari. ¶ Et sciendum q̄ maria sunt in multiplici differētia q̄dā est mare mag nū q̄ dicitur oceanū et totā circūit terrā. alia sunt maria mediterranea que in aliqua sui pte cōiungunt cū oceano et nominantur sicut in varietatē locorū in quibus sunt: inter que mare oceanū in greditur p angustū introitū mari rochij et sus hispaniam dicitur magnū p cōpationē ad alia q̄ qdā ab occasu fluens in meridie vergit ac deinde vsq̄ ad orientem p mediam terrā diffundit aziam africā et europam terminās que tres ptes orbis a filiis noe post diluuiū diuise fuerūt et inhabitat: inter quos sem cū posteritate sua aziam que quasi medietatem terre habitabilis versus orientem cōtinet possedit: iaphet aut europā que a septentrione vsq̄ ad occidentē ptingit etiam vero africā que ab occidentē p meridie se extendit. ¶ Notādū insup q̄ luna habet influxum specialem sup humida, ut patet in conchis et ostris que sunt meliores in plenilunio q̄ in lune decremēto hinc est q̄ ipsa luna p suā influentiaz que deriuat in hec inferiora mediantib⁹ suis radijs luminosis est causa fluxus et refluxus maris vnde cū luna ascendit a pte orientis sup orizantem vbi est mare tūc incipit mare fluere quōq̄ pueniat ad punctū meridiē. Sed quando luna declinat a puncto meridiē refuit quousq̄ veniat ad punctū occidentis. Et quando recedit a puncto occidentis iterū fluit q̄ usq̄ pueniat ad angulum noctis qui opōnit puncto meridiē. Sed qñ decli-

nat ab angulo noctis iterū refuit quousq̄ pueniat ad punctū orientis. Ratio huius assignat a quibusdā q̄ radij lune p quos respicit mare cū occurrunt medio densiori frangunt ad ppendiculāre lineam ideo sicut luna magis ac magis accedit ad lineam ppendiculāre que supōnit puncto meridiē radij ei⁹ magis vniunt et fortificant et p pñs magis cōtinue rarefaciunt aquā maris disgregādo et rarefaciēdo terrestres tates aque ad mixtas ideo aqua sic rarefacta ebullit vndiq̄ et defluit. Sic quādo luna recedit a puncto meridiē tūc p̄tinue radij magis ac magis declināt a ppendiculāre et continue debilitant et sic iterū refuit mare quousq̄ luna pueniat ad punctū occidentis. Similiter post recessum lune a puncto occidentis mare incipit cōtinue defluere quousq̄ pueniat ad angulum noctis. Et p recessū ab angulo noctis mare iterū incipit refuere Si vel videre qd sit p his sentiat scio. vide. xliij. di. ij. sūtiar

De Spiritib⁹ et. Ca. II

¶ Post q̄ arist. determinauit d̄ maris hic cōsequēter determinat d̄ spiritib⁹ seu vētis qui dicuntur venti a vehementia motus. Est aut ventus sicut arist. multitudo sicce exalatiōis terrestris mote circa terrā. p̄per calorem nāq̄ solis et aliorū astroz eleuat exalatio calida et sicca: nō inflānat a corporibus terrestrib⁹ vsq̄ ad mediā regionē aeris q̄ a frigiditate medie regionis repcutit inferius. Et quia talis exalatio lentis ē tēdit sursum et nitit̄ ascendere ideo ppter diuersitatē illorū p̄ncipiorū motū tūm mouetur localiter et hoc dimittendo latus vbi sibi obuiat maius repellēs ad oppositā partē tendendo Sic em obuiat excellens frigidum a parte aquilonari a parte vero australi excessuū calidum. Non est aut talis inflāmatio exhalabilis ratioe humiditatis aquee ad mixte. vnde dicit arist. q̄ vbi plurimam aquam terra suscipit hic plurimā necesse fieri exalationē simili modo ut ex

Aetherozum

Meridies

aridibus lignis funum Exalatio autē
hec vētus est. Sicut autem pluuia cau
satur ex exalatione humida sic vētus ex
exalatione sicca. Et sic quando plus ha
bundant exalationes vaporose fit pluui
arum multiplicatio. Cum vero magis
vigent sicce et humose generantur venti
Et quis nūq̃ sit humidus sine sicco nec
siccum sine humido vt dicit aristo. exala
tiones tamen dicunt humide vel sicce
in illud illud in quo excedunt. Fuit au

tem quorundam opinio q̃ ventus nūq̃
aliud erat nisi aer cōmotus que opinio
improbatur ab aristotile. Cū enī aer sit hu
midus ventus vero siccus: vnde p̃ ipm
desiccantur madefacta sequitur q̃ ven
tus nō erit aer licet cum cōmotione ven
torum fiat aeris cōmotio. ¶ Dicit etia
aristotiles q̃ sol est causa generationis
et cessationis ventorum. licet diuersimo
de. est enim causa generationis ipsorum
terrā mediocriter. i. calefaciendo t̃ deici

de fumis sursum eleuado. Sed est causa cessationis per calorem excessiuum exalationes eleuatas disgregando et cōsumendo ac etiam terram sic adurendo vt exhalare non valeat. Non enim sol trahit humorem a terra solum sed etiam ipsam desiccatur sic q̄ in terra est multus ignis et multus calor per influxum solis et aliorum astroz generatus vt dicit arist. Māgne etiam pluuię faciunt cessare vt tos opilādo poros terre et materiam vt ti prescindendo que iterum per calorem solis eleuantur ac vapores resurgūt. Licet autem ventus sit exalatio calida et sicca diuersi tamen venti varias qualitates accidentales trahunt ex locis a quibus et per que flant sicut boreas est frigidissimus quia flat a loco frigidiori.

¶ Pōnit quoq̄ arist. xij. ventos quorum quattuor sunt principales correspondentes quattuor regionibus mundi. scilicet orienti occidenti septentrioni et meridi. Et quilibet horum habet collaterales duos. Est autem regio orientalis cum suis ventis calida et sicca cōueniens cum colera cum estate cum iuuentute et cum igne in qualibet huiusmodi quia omnia ista sunt calida et sicca. Regio autem occidentalis cum suis ventis est frigida et humida in hoc cōueniens cum aqua cum flegmate cum hyeme cum senectute. Septentrionalis regio cum suis ventis est frigida et sicca et conuenit cum autumno cum terra cum melancolia et cum senio seu vltima etate. Australis vero regio cum ventis suis est calida et humida conuenientes cum sanguine cum vere cum aere cum adulescentia. Sunt autem quattuor venti principales scilicet subolanus zephirus boreas et auster. Subolanus flat ab oriente equinoctiali in quo scilicet sol oritur dum est in libra vel in ariete. Unde dicitur subolanus eo q̄ sub solis ortu oritur. Et habet duos ventos collaterales scilicet vulturum qui flat ab oriente estiuo vbi videlicet sol oritur dum est in cancro et dicitur

tur vulturum fm aliquos eo q̄ valde tonat: fm alios autem eo q̄ vultus nocet: habet etiam eurus qui flat ab oriente hyemali vbi scilicet sol oritur dum est in capricorno. et dicitur eurus quasi eurus id est orientalis.

¶ Secundus ventus principalis est zephirus qui oritur in occidente equinoctiali oppositus subolanus et dicitur zephirus eo q̄ flores et gramina eius flatu viuificantur. et habet duos collaterales scilicet fauonius qui oritur in occidente hyemali. et dicitur fauonius quia fouet terre nascentia. habet etiam chorum qui ab occidente estiuo flat. et dicitur chorum quasi ventorum chorum faciens ipsorum circulum claudendo.

¶ Tertius principalis est boreas dicitur sic eo q̄ a boreis partibus flat et dicitur septentrionalis quia sub circulo septem stellarum polum circueuntium oritur hic habet circum a parte orientali. et dicitur circius quasi circa chorum quia scilicet est choro coniunctus. A parte vero orientali habet aquilonem qui dicitur quasi aquas ligans. Cum enim sit gelidus ventus et siccas aquas stringit et pluuias dissipat poros terre stringendo ne possit euaporare. et ideo aerem depurat abscondendo materiam pluuię.

¶ Quartus autem tamen q̄ a quibusdam ponitur aquilo ventus septentrionalis et boreas eius collateralis que variatio nominum habet ortum a conuenientia et propinquitate huiusmodi ventorum: Sic fauonius a quibusdam ponitur ventus principalis et zephirus eius collateralis.

¶ Quartus ventus principalis est auster oppositus vento boreali seu septentrionali. et dicitur auster quasi hauriens aquas hic enim nebulam nutrit aerem corrumpit et pestem gignit. Calore enim suo facit euaporare naturale calidum et sic subintrat calidum aeris corruptum. hic habet affricum ex parte occidentali qui sumit nomen ab affrica regione a qua initium flandi sumit. A parte vero orientali habet northū qui euro austro de

Eurus

zephirus

fauonius

chorus

boreas

circius

aquilo

auster

affricus

northus

De heterorum

quia ex vna parte habet eorum et ex alia habet austrum. ¶ Et sciendum quod licet venti porales fient a polo artico non tñ fient vsq; ad polum antarticum: nō bene possunt transire tropicū cancri ppter nūmū calozē existentē inter duos tropicos. Sic vent⁹ genit⁹ sub polo antartico nō pōt ad nos puenire quia consumit a calore torride zone existente inter duos tropicos. Quapropter vt dicit arist. auster in nostra terra habitabilis flans a parte meridionali nō flat a polo antartico nec a tropico hiemali sed a tropico estiuali. ¶ Sciendum insuper quod licet plures vēti possint insinul flare nō tamen venti oppositi fm lineam diame tralem vnus em̄ alium vel impediret vel totaliter exterminaret. ¶ Item sciē dum quod aliquādo materia venti resoluit in aerem: quia em̄ multum dispergit de billitatur et sic ab aere cir cūstante in aerē conuertit. aliquando etiam ppter vapores humidos habundantes cū eis alte ratur et totum in aquam cōuertit. qdō est etiam resolui in terram sicut vapores humidi in aquam.

De agitatiōe et c. Ca. III

Hic arist. determinat de terre motu: qui fm ipm generat exvē to incluso in visceribus terre qui ibidez impetuose mouet sicut mouetur ventus in aere et querens exitum continue fortificatur p antiparistasim. s. p frigidum circūstans Et quia exire nō valet suo impetu causat terremotum. Licet nāq; terra sit naturaliter sicca tamen habet in se multam humiditatem ratione imbriz et pluuiarum in ipsa receptarum ita quod possunt per calorem solis multe exhalationes ex ipsa generari non solum ad extra sed etiam ad intra in cōcauitatib⁹ eius mediante calore et igne in ipso incluso. hec aut exhalatio quādoq; exit p poros terre et tunc in aere facit magnos ventos quādoq; vero nō valet exire et tñ facit terremotū. ¶ Est at duplex causa quare bmo exhalatio non valet terrā

exire vna est quia non est satis subtilis sed grossa. Alia est quia vbi talis exhalatio ē subtilis lz terra sit ab intra porosa et spō giosa est tamen ab extra dura et cōpacta cuiusmodi est terra saxosa et sic exhalatio non valet exire vnde vbi terra est rara et porosa intra et extra nō fit cōmunit ter remotus. ¶ Quid autē terremotus generetur ex exhalatione ventosa declarat arist. p multa signa quorum vnum est quod terremotus maxime fuit tempore tranquillo quod est signum quod exhalationes sunt materia ventorum sunt tunc intra terram vbi sunt principiū motus eius. Aliud signū est quia i animalib⁹ ex modo dico spiritu causat pulsus et tremor mē briorum et totius corporis nō est ergo mirum si multi spiritus in terra inclusi possint ipsum mouere fm aliquā eius partem. Ad hoc confert quod ventus impetuosus euellit arbores et subuertit edificia. ¶ Durat autē terremotus aliquādo p xl. dies in vna regione et quādoq; p vnu vel duos annos. Cui⁹ ratio est magnitudo exhalationū in terra inclusi arū. Causat quoq; sonus in terra ante terremotū ratione motus exhalationis cōtra terram hinc inde agitante ipamq; terrā suo calore cōburentis et incinerantis sicut causatur ex aere verberato vel percusso ad aliud corpus. ¶ Sit etiā tremor? fm arist. aliquādo in latum et sic vocatur tremor. Aliquando vero per eleuationem terre sursum et sic dicitur pulsus. Unde recitat aristotiles de quodam terremoto tu tempore suo facto in quo pars terre intumuit et ascendit velut collis moles terre qua tandem rupta exiuit multus ventus qui flammam et cinerem eleuās quandam ciuitatem propinquam penitus in ciuerauit.

Ca. II

De coruscatione et c.

Hic determinat aristotiles de tonitruo. Ad cui⁹ euidentia p̄supponit quod ab istis inferiorib⁹ eleuat⁹ duplex exhalatio. s. calida sicca et calida

et humida q̄ q̄dē exalationes sūt eleuari
pōt ita q̄ ex eis vna p̄t fieri p̄sistentia q̄
pōt eleuari vsq̄ ad mediā regionē aeris
vbi illud q̄d ē frigidū et hūidū p̄dēsat et
p̄uertit ī nubē extēsa admodū c̄dā pel
licule circa calidū et siccū: tūc exalatō
calida et sicca fortificat p̄ antipastāsim
et inflānat et fugiendo hincinde nubē
frigidā extū q̄ petēdo p̄cutit ad latera
nubis et demū nubes in aliqua sui p̄te
frangit et sic appet illa inflāmatio q̄ co
ruscatio d̄r Sonus vero cātus ex violē
ta p̄cussione illi⁹ exalationis ad latera
nubis: et ex nubis fractiōe d̄r tonitruū
Quādoq̄ etiā exalatio illa in exitu ob
uiat alteri nubi multū aquose et ibi exti
guis in qua extinctione causat son⁹. Ex
emplū h⁹ p̄t in ferro ignito posito ī aq̄
Videt aut̄ tonitruū sit pus coruscatioe sp̄
us tñ apparet coruscatio q̄ audiat toni
truū q̄ visus anticipat auditū. Causat
xō varietas tonitruū fm diuersam di
spositionē nubis et etiā exalatiōis. Haz
q̄nto nubes ē densior tāto maior requi
rit p̄cussio et maior exalatio ad hoc q̄
frāgat ideo faciūt maiorē sonū. Sicut
aut̄ aliqd̄ mixtū ex sicco et hūido ita pōt
indurari mediāte calore vt ex ip̄o fiat la
pis vt patet in regulis: Sic etiā ex illa
cōsistentia exalationis sicce et humide
quādoq̄ p̄ calore causat lapis q̄ d̄r ful
mē seu cune⁹ fulminis. et q̄ in p̄te ante
riori est acut⁹ q̄ illud q̄d ē subtili⁹ ante
cedit p̄pter velocitatē mor⁹. Quia em̄
cōsistentia nubis ē maior et fortior in su
periori p̄te rōne frigiditatis ip̄m p̄dēsa
tis ideo in inferiori p̄te q̄ est debili⁹ frā
git nubes et sic fulmē a superiori p̄te nu
bis impetuose ad terrā p̄pellit. Sumit
etiā fulmē ex exalatione sicca et inflam
mata q̄ ab ip̄a nube frigida p̄pellit ad
terrā corpa sup̄ q̄ morā trahit adurēdo.
Exurit nāq̄ hoīez sine lesiōe vestī et frā
git gladiū sine lesione vagine. Cui⁹ rō
est vt dicit arist. q̄ talis exalatio p̄pter
elus subtilitatē et motus velocitatē cor
pora rara puenit p̄trāsens anteq̄ ignis
at. p̄ oppositi vero corpora densiora si

bi resistentia sup̄ que moram facit exurit
atq̄ denigrat.

Incipit tertius metherozū.

E halo et. Post q̄ arist.

d̄ tonitruo. b̄ determinat de
halo et yride que vident de
fursum et causant ex p̄mix

tlone lucis cū vapore. Ad cuius eui
dentiam sciendū q̄ radius visualis ē lu
men directe multiplicatū a corpe lucido
p̄ aliqd̄ mediū. et multiplicat tale lumē
in medio subito q̄ mediū est in potē
na vltimo disposita ad susceptionē lumi
nis nec lumen in eo repperit p̄trātū Si
cut aut̄ lumen q̄d ē species lucis dicitur
radius visualis corpi luminosi seu lu
cidi sic etiā species visibilis corporis co
lorati illuminati in directū multiplicat
dicit radi⁹ visualis: sunt q̄z linee radio
se naturales fm p̄spectiū sicut et speci
es lucis vel coloris radiose multiplicas
te. Corpora tñ luminosa principalit̄ dis
cūt radiare q̄ radij eoz cetera illustrāt
p̄cipue sol cui⁹ radij sunt sensibiles Est
aut̄ p̄prietas lucis vel coloris diffundes
re orbiculariter ita q̄ a quolibet puncto
corporis illuminati vel lucidi in quolibet
p̄cto medij existentis infra speram
actiuitatē ip̄ius corporis multiplicat nī
si sit corpus opacū īpediens. Quidit̄
aut̄ radius visualis dupliciter. vno mō
p̄ radiū p̄pendicularē et obliquū ala
cem ī sua p̄spectiua. p̄p̄dicularis dicit̄
qui cadens sup̄ aliquē lineā vel superficiē
relinquit ex vtrac̄ parte duos angulos
rectos et radius obliquus nō. scdo diuis
git p̄ radium rectum siue recte multipli
catum et radiū reflexum seu fractū. Re
ctus radius est qui diffundit a lumino
so medio eius dē diaphaneitatē q̄ tñ du
rat virtus luminosi. Radius reflexus ē
ille q̄ occuratē corpore opaco anteq̄ ter
minetur virtus actiua luminosi diffun
ditur in partem oppositam resiliēdo. s.
versus luminosum a quo p̄cedit. Radi
us fractus est qui occurrente medio alte
rius diaphaneitatē non tamen omnino

haly
sup̄at

haly
sup̄at
dup̄

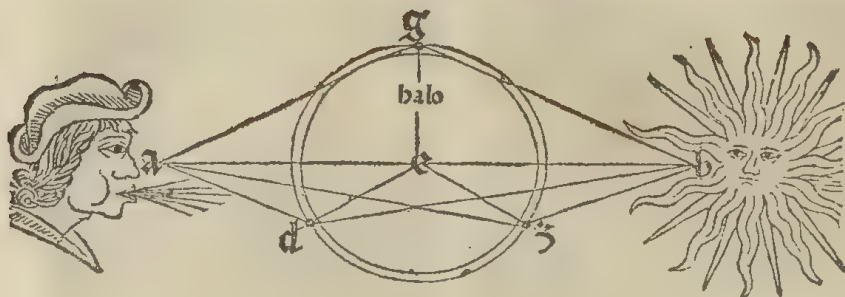
haly
sup̄at
dup̄

haly

haly

haly

Aetherozum

opaco multiplicatur in isto medio vltius
 rius sepe pcedendo nō tamen fm lineaz
 rectā sed incidit ibi angulus. Quando
 aut occurrit mediū dēsius frangit radi⁹
 obliqu⁹ accedendo ad radiū ppendicu-
 larem. Cui⁹ ratio est radius ppendicu-
 lariter cadens sup q̄cūq; mediū ē for-
 tissimus in agendo cū sit rectior ⁊ breui-
 or ⁊ ideo nō frangit qz fortitudo sua nul-
 lius diaphanetatis obiectione hebetat
 Cum ergo maior diaphanetas minus
 resistat luci facili⁹ sit trāsire p vnum
 mediū q̄ p reliquū ⁊ trāsitus nō ppendi-
 cularis tāto sit debili⁹ q̄to a ppendicu-
 lari remotore et tanto fortior q̄to ei p-
 pinquior ad agendū in medium dēsius
 requirit⁹ sit⁹ ppinquior ppendiculi
 radio talis est situs radij fracti ad ppen-
 diculārē verbi gratia a corpore lumino-
 so a. p aerē supra aquā cadit radius per-
 pēdicularis a. g. nec frangit oīo nec ca-
 dit oblique. a. c. que linea pcederet i. b.
 si esset mediū simile s; frangit versus p-
 pēdicularē. c. d. vt p̄z in hac figura.
 Dum aut occurrit mediū rari⁹ frangit
 radius obliqu⁹ recedendo ppter op-
 positam causam qz ei medium subtilius
 minus resistit minor fortitudo agnuit ra-
 dijs in ipm a medio dēsi⁹ cadentib⁹.
 verbi gratia sit luminosum .b. existens
 in aqua a quo cadit. b. k. radius ppen-
 dicularis ⁊. b. l. obliqu⁹ in aere. Dico

qz ipe. b. l. non pcedit directe in. o. nec
 frangit versus ppendicularē. l. p. sed ab
 illa cadit in. q. sicut patet in figura sequē-
 ti. ¶ Sciendum vltius qz quādo cūq;
 radius reflectitur oportet qz angulus re-
 flectionis sit equalis angulo incidente ⁊
 econuerso. Dicitur autem angulus inci-
 dentie angulus causatus ex radio cadē-
 te sup superficiem ⁊ linea imaginata ibidē
 erigibili. Sed angulus reflectionis est
 angulus causatus ab eadem linea reuer-
 berata a superficie super quā cadit versus
 locum corporis luminosi siue colorati il-
 luminati qua ppter radius ppendicu-
 lariter cadens vel totaliter transit p me-
 diū vel reflectitur in seipm. Si est p
 aliam lineam reflecteret pminorem an-
 gulum resileret ⁊ sic non essent equales
 anguli incidentie ⁊ reflectionis. Angu-
 lus vero oblique cadens ad ptem aliaz
 oblique reflectit. ¶ Notandū qz licet re-
 flectio ⁊ refractione multum differant vt
 patet ex p̄dictis large tamen vnum su-
 mitur pro reliquo. Unde aristo. aliquā-
 do vtitur nomine vnius pro nomine al-
 terius refractionem quoq; pcomitatur
 reflectio. Unde licet radi⁹ partim aquā
 ingrediatur ⁊ ibidem refrangatur quia
 tamen aq̄a non est corpus animo dia-
 phonum sed habet quandam densitatē
 ideo quantū ad sui nobiliozem puritatē
 reflectitur ab aqua. vt habet glosa p̄z

me ppositionis secunde ptis perspecti-
ue pifani. Item sciendum q ad hoc q
fiat reflectio sensibilis p quam fit repfen-
tatio perfecta rei vidende oportet q cor-
pus a quo fit non fit asperum sed magis
politum et tersum seu mundū. Partes
enim asperi corporis non habent cōfor-
mitatem adinuicem ideo quilibet facit
suam ppriam reflectionem et ppter hoc
quasi dissipant totam speciem ita q non
potest integra ad oculum peruenire. S3
ppr equalitatē et lenitatē superficiei cor-
poris polliti omnes partes concordant
in vnam actionem et ideo reddit spec-
ies vna integra vsq ad oculum et ideo fit
visio manifesta non añ ita perfecta sicut
quando oculus videt p lineam rectam
quia reflectio omnis debilitat speciem
vt dicunt perspectui. ¶ Alterius dicē-
dum fm aristotilem in hoc tertio q ali-
quando fit reflectio radij visualis ab ae-
re vel ppter eius ingrossationem vel p-
pter notabilem debilitatem visus vt ex-
emplificat de quodam qui semper vide-
bat faciem suam in aere quia ex debili-
tate virtus visuale non poterat penetra-
re aerem sibi propinquū sicut potest fac-
cere virtus fortis. ¶ Ex predictis po-
test iferri q radius visualis exit ab ocu-
lis sicut a corporibus sed non ita fortis
cum visus frangatur ab aere vel ppter
ingrossationem aeris vel propter nota-
bilem visus debilitatem. ¶ Sed contra
hoc arguit q in libro de sensu et sensa-
to dicit aristo. q visio nō fit extramitten-
do sed intus suscipiendo speciem obie-
cti visibil. ¶ Ad hoc respōdet vno mo-
do q ea que dicit hic aristo. dicit fm cō-
munem opinionem antiquorum. In li-
bro autem de sensu et sensato loquit fm
ppriam opinionem. Aliter vero respon-
detur ab alijs q aristo. in libro de sensu
et sensato non negat qñ fit emissio radij
visualis ab oculis: sed impugnat hu-
iusmodi emissionem esse causam princē-
palem visionis nō tamen neget ipsaz cō-
comitari visionem. Impugnat em hu-
iusmodi radios ēē corporales sicut pone-

bat empedocles Quicqd sit de re prima
responsio est color. d. q fortis fantasia
quam habebat antiphon de figura sua
erat causa videndi faciem suam in aere.
¶ His pmissis videndum est quomodo
halo habet fieri. Abi sciendum q halo
grece idē est q corona latine. Est em qui-
dam circulus apparens circa lunā et so-
lem et circa quedā alia astra et causat ex
vapore vniformi nō multū denso existē-
te inter visum nostrū et astrum. Radius
enim astrī incidens perpendiculariter
sup huiusmodi materiam cum sit fortis-
simus dissipat medium vaporis faciens
ipsum fluere circulariter versus ptes ex-
tremas. Radij vero oblique sup hūc
vaporē incidentes fractiq ad radium p-
pendicularem hunc vaporē hincinde
illuminant. Exemplum hui⁹ est si lapis
perpendiculariter cadat infra aquaz pa-
tet ad sensum q ibi sunt inundationes
circulares. videtur etiā halo habere co-
lorem album ratione luminis incidentis
super illum vaporē qui est rarus et nō
multum condensatus. Et scēdum quā-
do halo ingrossatur et inspissatur tūc se-
quitur pluua: sed quando materia eius
segregatur et rarefit est signum serenita-
tis. Si vero rumpatur et diuidatur est si-
gnum flatus ventorum.

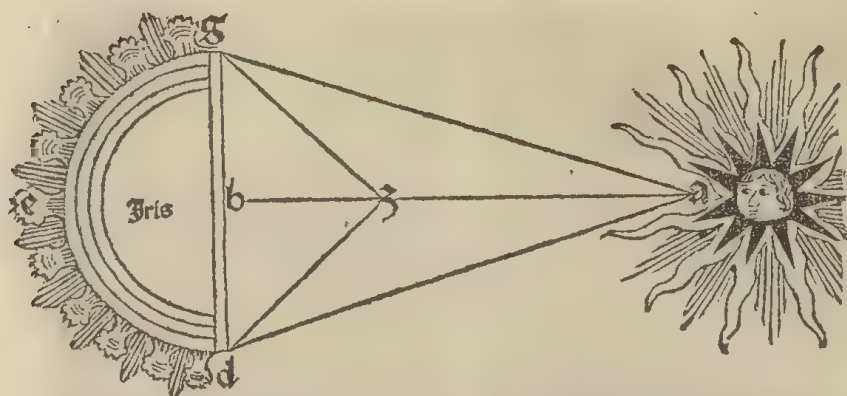
De sequēter vidēdū ē

de yride. Circa qd sciēdū q yris
causat ex reflectiōe radiorū sola-
rium a nube rozida soli opposita existēte
in ppinqua dispositione ad pluuię ge-
nerationem: qui quidem reflectuntur a
nube fm tres piferias nubis ad oculos
nostros existētes inter solem et nubem
potest etiam causari a luna sed non nisi
raro. Sunt autem in yride tres fantasie
sive apparentie coloris fm tres periferi-
as seu semicirculos vel minores portio-
nes circuli ita q in superiori est color
punicus: in media viridis: et in infima
alurgus: qui quidē causant ex rara refle-
ctione radioz solis a nube vesa soli op-
posita. Sicut etiam ex varia mixtione

Halo

Yris

Aetherozum

causarum coloris causantur diversi medij
colores. Sic etiam p mixtionem nubis
et luminis fm diuersas reflexiones ap-
paret i yride diuersi colores. Unde qn-
to est maior reflexio radioꝝ solarium a nu-
be tanto apparet maior albedo et fit ma-
ior recessus a magnitudine et sic vbi ap-
paret color puniceus in yride maior est
reflexio q̄ vbi apparet color viride vs al-
urgus quia punice⁹ plus accedit ad al-
bedinē q̄ alij colores. Unde puniceus
est color rubeus ad albedinem tendens
Sed alurgus est color pluius seu azu-
reus tendens ad nigredinez Et viridis
color medio mō se habet inter pūiceū et
alurgū et minus accedit ad nigredinem
q̄ alurgus et minus ad albedinez q̄ pu-
niceus. Cum ergo radius ppendicula-
ris sit fortissim⁹ sequit̄ q̄ ipse incidēs di-
recte supra nubem ipsam penetrat et ab
ipsa nō reflectit ad causandum appare-
tiā coloris. Et qz in inferiori arcu radij
magis accedunt ad ppendicularem q̄
radij incidentes in superiori iō sunt for-
tiores ad penetrādum et sic minus re-
flectit de lumie ad oculū quā ppter ap-
paret ibi color alurgus qui accedit ad ni-
gredinē Sed in superiori radij magis re-
cedunt a ppendiculi ideo modicū suf-
ficiunt penetrare nubē et sic intensi⁹ re-
flectunt ad oculū. Rōnabiliter ergo ibi

apparet color puniceus tendens ad al-
bedinem. In medio aut arcu medio mo-
do se habent ita qz p̄tin penetrant et p-
tin reflectunt ideo ibi debet apparere
color medius inter alios et talis est vi-
ridis et sic in yride apparent tres colo-
res causati p reflectionem. Apparet eti-
am ibi quidam color p iuxta positionez
viridis et punicei qui ab aristot. vocatur
zancos qui est color glaucus vel citrin⁹
Cū enī oppositū iuxta oppositū magis re-
luceat rubeus color apparens iuxta vi-
ridē videt albior q̄ sit. Ex hoc fit cū iris
incipit dissolui tūc enī ppter nubis dis-
gregationem color puniceus marcescit
et declinat versus colorem sub albū vel
vel glaucum. ¶ Notandū insup qz quā-
do sūt duo irides inferior iris habet co-
lores p oppositū situatos ad colores su-
periorū qz color alurgus est superior et
puniceus inferior. Cuius rō est qz supe-
rior arcus inferioris iridis p̄pinquior ē
loco vbi dominat radius directus in for-
titudine et iō in ipso fit pauca reflexio q̄
admodū in inferiori pte superioris iri-
dis. In inferiori aut arcu inferioris fit plu-
rima reflectio radioꝝ sicut in supiori ar-
cu superioris iridis. Apparet aut supe-
rioris calores iridis remissiores q̄ inferi-
oris qz superior longius p̄tendit. Appa-
rent vero duo yrides quando nubes

Imagines

Alurgus

Viridis

ingrossata ē multum profunda. ¶ Notandum insup q iris apparet p modum semicirculi vel minoris portionis circuli. Qd sic declarat: qz centrum iris ē punctus quē tangit linea recta pcedēs a centro solis p centrum oculi. An qm iris apparet sup vmbra causata ab homie vidēte iridem picitur recte contra centrum iridis. Sed punctus quē pcutit linea pdicta ē punctus in orizante et in superficie terre: ergo supra terraz relinquitur semicirculus: et hoc sole existente in orizante et nube in occidente: vel ecōtra. Ex hoc sequitur q qto sol magis eleuabitur supra orizantē: tāto minor apparebit iris. Et quātum eleuat linea recta transiens p centrū oculi in vna pte tm̄ deprimitur in alia: vt patet ad sensum. Ex hoc etiaz patet q nunq centrū yridis eleuat vltra circulū orizantis: Sic em̄ oporteret solem deprimi sub orizante. Oportet ergo q vel sit in orizante: et sic yris apparz p modum semicirculi vel sub orizante: et sic yris apparet p modū portionis minoris circuli: non em̄ apparet de yride nisi quod est supra orizantem. ¶ Quia vero in pmissis facta est mentio de radijs visualibus corpm̄ luminosorum terminat ad oculū: de eius dispōne aliqua breuē dicam. At enī habetur. 3j. ppositōe pti me partis perspective. Primo in oculo est tunica conseruatiua que ē fortis ad retinendū totū oculū in dispōne sua intra quam ē tunica que dicitur cornea: quia cornu est filis: que quidē est diaphana vt sit speciebus puia. Intra istam aut ē tunica que vnea dicitur: que magna ē ad vne similitudinē: et vt cōseruet in ea humor in quo viger visus habens in anteri ori pte sua foramen circulare vt transeat p ea species intra q̄ est humor albugineus similis albugini oui. Interius vō humor glacialis glaciei similis: qui diuidit in anteriore et posteriore: que subtilior ē in anteriore pte: et hec due circūdantur tela quadam subtili: que aranea dicitur: similis tele aranee: cuius officū ē humor illum fluidū continere.

¶ Demū dicit aristo. in hoc tertio: q sic supra terrā: sic etiā ad intra generant quādam corpa ex vaporibus et exhalatōibus in ea inclusis. Ex sicca enī exhalatōne a dño: cum scz ignitur et diuersimode consumitur et exurit intra terrā virtute corporum celestium generant fossilibilia: vt lapides illiquabiles: vernix: sulphur: et quādam pulueres terre defosse confiles. Ex exhalatōne aut vaporosa seu humida a domino a frigiditate continētis diuersimode coagulata gñant metalla q̄ qdā dñr fusilia: seu liq̄bilia que scz fūduntur et liquefiūt: vt plumbū et stannū. Quēdam vō ductilia: que scz malleo ducuntur: vt es et aurū. De huiusmodi aut meralibus in quarto huius speciali des terminatur: q̄ cōmuniē non legitur: et de ipso ad presens pertransio.

Incipit liber de anima. I.

Onorum honora

biliū. et. Ibi incipit liber de anīa: qui qdē dicitur de anīa: non q anīma sit ibi subiectum sed

corpus anīatū. Ad enī queritur in hoc libro tm̄ passionē anime sed totius con iuncti. Omnes em̄ potentie organice se pprietates totius cōiuncti et non ipsius anime. Cum em̄ opatōes hmoi potenti arū sint opatōes totius: vt patet in fine huius capli: seqtur q potētie sint ppetates totius. patet consequētia p aristo. de sompno et vigilia cui est actus eius ē potentia. Sed dicitur iste liber d anima inquātū aīa ē pncipiū intrinsecū corporis animari. In hoc enī libro aristo. primo ponit p̄hemū in quo reddit auditore beniuolū ostendendo dignitatē et vtilitatē hui⁹ sciētie. d. q inter bona honorabilia cuiusmōi sūt sciētie vna est nobilior et dignior altera: vt qz ē de nobiliori subiecto: vel qz est certior altera. Et ppter vtrūq sciētia de aīa est dignior omni sciētia natural. Est enī certa sciētia quod patet qz quilibet experitur in seipso q habeat animā ex actibus ipi⁹ aīe.

Concludit
librum

De anima

De anima

Dicit aut bonū delectabile inquantum in eo quiescit appetitus. Dicit aut vtile inquantū ē ppter aliquē finē: vt ppter subleuandē necessitatē vel indigentie: vlt ppter aliū finē his similit appetitur. Distinguitur aut ista bona tñ fm ratio nē: non aut subiecto: cū idē possit ēē bonū: honestū vtile: ac delectabile vt virtutes. ¶ Notandum etiā q virtutes intellectuales q morales q sunt bona honesta dicuntur bona honorabilia: qz bonū est pmiū virtutis. 4. ethicorū. ¶ Hic fit mentio de bono: ideo incidentalr ponam quandā aliā distinctionē bonitatis bene vtilem quā ponit doctor subtil. dist. 7. secūdi sen. Præter enī bonitatez entitiuā qua omne ens ē bonū est triplex bonitas moralis: scz bonitas ex genere: que cōpetit volitioni ex hoc q transit super obiectum cōueniēs actui tali fm dictamē recte rationis. Et dicit ex genere: qz sicut genus ē materiale respectu specierū: sic ista bonitas est quasi material' et quasi potentialis respectu omnis boni vltioris in genere morū. Actus enī talis est formalis p circūstātiās morales: et qñ his format tūc est scda bonitas q dicitur bonitas virtuosā: et ista est bonitas ī spē morum que habet circūstātiās qñ differētiās cōtrahentes. Tercia bonitas ē meritoria que est gratia formata. Exemplū primi: dare elemosynā. Exemplū secundū: dare elemosynā de ppo pauperi et ppter deū vlt pietatē. Exemplū terciū: dare ex charitate vel gratia. ¶ Deinde ostendit. p. vtilitatē huius sciētie dicēs q hec sciētia videtur multis pficere ad ad oēm aliam scientiam. qd patet: qz si ad pñiam pñā accedamus nō possumus deuenire in cognitionem diuinā et altissimarū causarū nisi p ea que virtute intellectus possibilis acquirimus. Si hō accedamus ad moralem scientiā nō possumus pfecte eam acquirere nisi sciām potētiās anime: cū diuerse virtutes habeant in diuerfis potentijs assignari: sapientia enī est in intellectu: iusticia in voluntate. Maxime aut dicit arist. valet hec scientia ad scientiā naturālē: cū anima

sit principium animalū. ¶ Cōsequēter ar. in hoc libro recitat opinionē antiquorū de anima: quas cā breuitatis omitto cum sint modice vtilitatis. Diuersificātur autē huiusmodi opiniones fm diuersitatē ponētium pncipia rerū de quibus dicit in primo phisicorū. ¶ Quid dicit arist. in hoc primo q dicere animā trascibilem est ac si quis dicat eā texere vel edificare. Melius est aut fortassis nō animam intelligere sed hominē. ¶ Idcirco sciendum q alique sūt operationes. q nō sūt operationes anime sed totius coniuncti: cuiusmodi sūt opatōes coniuncti potentialiū organicarum: vt videre: audire: et sic de alijs. Alique vero nō sūt solum opatōes coniuncti: sed etiā ipsius anime vt intelligere et velle. Et ideo q intellectus et voluntas nō sunt potentie organice: et ideo nō solus homo intelligit s. etiam anima: cum etiā ipsa separata a corpore intelligat. Quia ergo irasci requirit organum: cum ira sit accensus sanguinis circa cor: ideo ē operatio totius coniuncti: quare non debemus dicere q anima irascitur sed homo: sicut nō debemus dicere ipsam texere vel edificare. Quod aut dicit arist. melius est aut fortassis nō dicere animam intelligere: hoc dicit quia nondū pbauerat intellectum nō esse potentiam organicā: sed hoc pbat ī tercio.

Incipit secundus de anima.

De quidem a primo.

qribus rē. Post q. p. venatus est in primo libro opinionēs antiquorū d animas: hic in secūdo tractat de ipsa anima fm opinionē pñā. Et primo ponit quandam diffinitionē de anima pñāte omni aīe di. q Anima est actus pñus corporis organicī phici. Pro cuius explanatōe ponit qñdā distictōem de actu dicēs q duplex est actus: scz primus vt scientia. secūdū vt cōsideratio actualis. Quorū actuum differentia p ppendi ex potentijs. Dicitur enī aliquis in potētia grāmaticus an q acquirat habitū grāmaticē: q qdē ē

potentia in actu reducitur quā iā aliq̄s h̄z
 thabitu scie: s̄z tūc itēz ē in pōi ad vsum
 habit⁹ cū nō cōsiderat actu. et de hac po
 tētia i actu reducet cū actu p̄siderat. Sic
 igit̄ scia ē act⁹: et p̄sideratio ē act⁹. Alia
 ē dī act⁹ p̄m⁹ corpis organici: q̄z dat ei
 esse aīatū et viuū. Dī aut̄ aīa act⁹: q̄z est
 forma subal q̄ dat eē actu corpi nō q̄dem
 eē corpis: q̄z corp⁹ ē corp⁹ p̄ formā cor
 poreitatis: s̄z q̄z ipm q̄s erat i pōi ad vi
 tam. h̄z esse viuū p̄ aīam. ¶ Consequēter
 explanat ar̄. illud q̄s dī corpis p̄fici. d.
 q̄z corp⁹ p̄ficiū ē illud q̄s h̄z in se p̄ncipi
 um mot⁹ et q̄eris. Dicit̄ aut̄ organicum
 q̄s h̄z diuersitatē organoz. ¶ Pro quo
 notādū q̄ diuersitas organoz i corpe su
 sciēte vitam necēria ē p̄pter diuersas
 opatōnes anime. Anima em̄ cum sit for
 ma p̄fectissima inter formas rez corpali
 um ē p̄ncipium diuersarū opatōnū: idō
 requirit diuersitatē organoz in suo p̄fecti
 bili. Forme xō inanimatoz p̄pter sui i
 p̄fectōem sūt p̄ncipiū paucarū opatō
 nū. An in suis p̄fectibilibus nō exigūt
 diuersitatē organoz. Inter aīas aut̄ aīa
 plātārū imp̄fectior repit̄. Unde in plan
 tis minor ē diuersitas organoz q̄ in ani
 malibus. et ideo ad oīdendū q̄ oīne cor
 pus suscipiens vitā ē organicum accipit
 p̄. argumētū ex plātis in q̄bus ē minor
 diuersitas organoz. et hoc est q̄s dī q̄
 etiā plātārū p̄tes sūt diuersa organa cuz
 sint ad diuersas opatōes: sicut folium ē
 ad coopimētū fruct⁹. Radices aut̄ i plā
 tis sūt siles oī alius: q̄z veraz attrahūt
 alimētū. Mō aut̄ optet addere i diffinitio
 ne aīe pōi vitā h̄ntis: q̄z loco h̄z ponit
 arist. organici. oīne em̄ tūc h̄z pōim ad
 ad vitā: vt dcm ē. ¶ Concludit aristo. ex
 p̄dictis q̄ aīa n̄ p̄t separi a corpe fm̄ ali:
 q̄s ei⁹ p̄tes seu pōias cū aliq̄ sint actus
 aliquaz p̄tiū corpm: sicut pōi vīsiua est
 oculi act⁹. Scdm̄ ḡ t̄les pōias q̄ requirunt
 organa in suis opatōib⁹ nō ē aīa sepabil
 licet enī aīa separata sit pōi vīsiua q̄tuz
 ad id q̄s ex p̄te aīe nō tū i ordie ad actu
 et ideo nō ē i p̄pinq̄ dispōe ad videndū:
 cū ad hoc requiratur organū. Scdm̄ aut̄ ali
 q̄s p̄tes nihil p̄hibet aīam separi et ha

bere actus p̄pos t̄lim p̄tiū seu pōiū: vt
 p̄z d̄ pōi intellectiua cū nō requiratur orga
 nū in sua opatōe. Posita aut̄ diffinitōne
 aīe et declarata p̄m̄ ipam ar̄. p̄bat p̄ de
 mōstratōem. ¶ Pro q̄ notādū q̄ cuz ex
 notis deuenim⁹ in cognitōem ignotaz.
 oīis aut̄ demōstratio adducit cā noti
 sicādi aliq̄d: necesse ē q̄ oīis demōstratio
 p̄cedat ex notiorib⁹ q̄ ad nos q̄bus p̄ de
 mōstratōem fit aliq̄d notū. In quib⁹ usdaz
 sūt eadē notiora q̄ ad nos et fm̄ naturā:
 sic in mathematicis q̄ sūt a mā abstracta
 et in his demōstratio p̄cedit ex notiori
 bus simpliciter et fm̄ nām scz ex causis i
 effectus. An et dicit̄ demōstratio p̄pter
 quid. In quibusdā xō nō sūt eadē nobis
 nota simpliciter et quo ad nos: vt i natu
 ralibus in quibus plerūq̄ effect⁹ sensi
 biles sūt magis noti suis causis. et ideo
 in naturalibus vt in pl̄ibus p̄cedit ab
 his q̄ sunt minus nota fm̄ naturā: et ma
 gis nota quo ad nos. et hec vocatur de
 mōstratio q̄. Scdm̄ hūc ḡ mōm a poste
 riori et p̄ effect⁹ ip̄i aīe demōstrat. p̄. dīoz
 eius et hoc sic. Illō q̄s ē p̄mū p̄ncipium
 viuēdi ē viuētis corpis act⁹ et forma: s̄z
 aīa ē p̄mū p̄ncipium viuēdi his q̄ viuūt: ḡ
 est corpis viuētis act⁹ et forma. Mani
 festū aut̄ ē q̄ hec demōstratio ē a postero
 ri. ex eo em̄ q̄ aīa est forma corpis viuē
 tis ē p̄ncipium opatōis vite et nō ecōuer
 so. Probatur aut̄ p̄. minorē d. q̄ cū sint 4
 mōi seu grad⁹ viuētis: q̄z vn⁹ ē p̄ intel
 lectū: secūd⁹ p̄ motū locale: tercius p̄ sen
 sū: et q̄rt⁹ p̄ motū alimēti et augmenti.
 Alia vegetaria ē p̄mū viuēdi 4° i plāt
 Alia at̄ sēsitia ē p̄mū viuēdi 3° i alibus i
 p̄fectis i q̄b⁹ ē sēsī sine motu locali et p̄ḡf
 suo: sicut sēsī free q̄ h̄nt so^m sēsī tact⁹: et
 mouēt̄ t̄m motu dilātōis et p̄strictōis. aīa
 etiā sēsitia p̄ pōiaz motiam ē p̄mū viuē
 di 2° i aīalib⁹ p̄fectis: q̄ n̄ solū sēsītū sed
 etiā mouēt̄ motu p̄gressiuo. Alia at̄ itel
 lectia ē p̄mū viuēdi p̄^o i hoīb⁹ i q̄b⁹ vl
 tra p̄dē ē itellect⁹. Appetit⁹ aut̄ nullā
 facit diuersitatē i gradib⁹ viuētis. nā vbi
 ē sēsī ibi ē appetit⁹: idē h̄nt illos n̄ nūerā
 Ex h̄ ḡ q̄ aīa ē p̄ncipium q̄ viuim⁹ oīdit
 ar̄. q̄ aīa ē act⁹ corpis. Dicit̄ at̄ q̄ p̄mū q̄

De anima

viuimus pōt dici dupliciter: vel i rōne forme subiecti sicut pncipiū q̄ sanamur i rōne forme est sanitas s; in rōne subiecti ē corpus. **A**ct⁹ est actiu⁹. i. forme q̄ inducunt ab agentib⁹ in materia sunt in patiente et disposito. **A**ia autē est pncipiū quo nō in rōne subiecti s; in rōne forme ergo est act⁹ seu forma corporis. **C**irca at p̄dicta mouet duas. p. questionēs: **Q**uarū prima est cū aia sit q̄dā viuēdi pncipiū fm quattuor gradus viuētium. **E**trū q̄libet istoz sit aia vel ps aie: ad q̄d r̄ndet q̄ in q̄busdā aialib⁹ vt in hominibus insunt oīa p̄dicta. **I**n q̄busdā vero q̄dā hoz: in alijs aut vñ solū: in his at in quibus inest solū vñ p̄dictoz vt in plantis oportet q̄ illud in eis sit aia: in quibus aut sunt plura q̄libet est ps seu potentia aie s; illa aia denotat a pncipia liori pte vt sensitiua vel intellectiua.

Secūda questio ē. si vñ q̄q; istoz ē ps aie p̄dictoz: puta cū oīa inueniunt i vna aia sicut in hūana: **E**trū hoc modo sint ptes q̄ separent adinuicēz solū fm rōne vt etiā separent loco vt pte q̄ in vna pte corporis sit sensitiuū in alia intellectiū: et sic de alijs. **A**d q̄d r̄ndet q̄ de quibusdā p̄tib⁹ aie nō est difficile videre. vtrū sint sepabiles loco. i. subiecto sed de quibusdā dubiū est. **E**t ad ostendū q̄ hoc est facile videre in q̄busdā p̄mittit similitudinē de plantis q̄ q̄dā ptes diuise ab alijs p̄tib⁹ vident viuerē. et hoc ostendit p hoc q̄ ramusculi abscissi inferunt et plantantur: et conualescūt q̄d nō eēt nisi remaneret eis vita: et p p̄ns aia q̄ est pncipiū viuēdi. **A**d p̄tingit q̄ in vnaquaq; plāta aia est vna in actu et multiplex in potētia. **Q**uia q̄ aia plāte ē imperfecta in ordine aīaz nō requirit magnā diuersitatē in p̄tib⁹. **U**nde pōt saluati in aliqua p̄tū. **S**ic etiā hoc ostēdit in aliquib⁹ aialib⁹ q̄ decisa viuūt quia vtrāq; p̄tū habet sensum. q̄d p̄tz: q̄ retrahit se si pungit. habet etiā motū fm locū vt ad sensum p̄tz. **E**t si ps decisa hz sensum necesse est q̄ habeat appetitū. q̄d sensum em̄ de necessitate sequit delectatio et dolor.

Necesse est em̄ si sensibile pceptū sit cōueniēs q̄ sit delectabile. **S**i autē nociuū q̄ sit dolorosum vbi autē est dolor vel delectatio necesse est q̄ sit desiderii vel appetit⁹. **S**ic q̄ manifestū est q̄ vegetatiuū sensitiuū motiū fm locū et appetitiū inueniūt in vna pte de cīsa: ex quo p̄tz q̄ nō distinguunt in corpore aīalis loco: sed de q̄busdā potētis p̄ticularib⁹ manifestū ē q̄ p̄stignit loco: visus et manifeste nō ē nisi i oculo audit⁹ in aure: olfact⁹ in naribus: gustus i lingua et palato. **S**z p̄m⁹ sensus. i. tact⁹ q̄ est necessari⁹ in aīali ē in toto. **D**e intellectu aut dicit q̄ dubiū ē q̄ nōdū p̄bavit q̄ habeat organū diffictū ab alijs an nō: dicit aut q̄ ptes seu potētie q̄ nō sunt sepabiles loco distinguunt fm rōz: q̄d p̄bat q̄ cū habeat act⁹ diuersos habet aliud et aliud esse. i. aliā et aliā rōne formale. vnde dicit q̄ alterū est esse sensitiuū et opinatiuū. i. intellectiū. ex p̄dictis p̄tz q̄ potētie aie. i. vegetatiū sensitiuū motiū fm locū appetitiū et intellectiū distinguunt ex natura rei adinuicē et ab ipa aia et nō tm p̄ opationē intellectu. **A**d ab ipa aia p̄tz q̄ sunt ei⁹ ptes seu p̄tiales p̄fectiones. **Q**uā etiā iter se patet q̄ cū habeant distinctas rōnes formales et sint pncipia distinctaz opationū a pte rei volūtas amat: nō intellectu: et intellectu itelligit: nō volūtas lz at distinguat ex nā rei nō tm distinguūt realiter i his. in q̄b⁹ simul insūt cū vna non possit corrupi: alia remanēte. **I**ūq; em̄ ē intellectu sine alijs potētis vt dicit arist. in hoc. ij. in aia ei⁹ separata remanēt oēs iste potētie i se p̄siderate lz nō possunt exire in act⁹ aliquaz hmōi potētiarū q̄ ad suas opationes exercēdas requirūt organa: fm hoc ē itelligēdū illud q̄d h̄ dicit p. q̄ intellectu sepat ab alijs sicut p̄petuūz a corpali hoc ē itelligēdū q̄ sepat ab alijs p̄tib⁹ seu potētis nō i se p̄siderat s; vt p̄plectūt organa vt sūt i p̄pinq; dispositiōe ad actū. **S**i arguas q̄ hoc q̄ act⁹ et pōna ad idē gen⁹ p̄tinet s; actus istaz potētiaz vt itelligere et velle sunt

accidentia ab inuicē et ab ipsa anima re-
aliter distincta ergo et potētie. ¶ Item p
aristo. in p̄dicamentis ponentē potētē-
as naturales in sc̄da specie p̄dicamenti
qualitatis. ¶ Responso ad primū q̄ po-
tentia et actus possunt sumi vt sunt disse-
rētie entis et sic sūt eiusdē generis imo
idem numero: vt adā prius fuit in potē-
tia postea vero in actu. Alio mō sumit
potentia p̄ p̄ncipio actiue vel passiue et
tunc non sunt eiusdem generis actus et
potentia: sic est in p̄posito. ¶ Ad sc̄dm
dico q̄ aristo. accipit potētiā naturālē
p̄ facilitate vel agilitate vt ē di h̄mōi po-
tentia. Istam materiam diffuse tractat
sc̄dm. xij. vñ. vi. s̄marum. Tractat eti-
am ab alijs doctozib⁹ theologicis in pri-
mo et sc̄do s̄mar: iō d̄ ip̄a breuiter p̄trāleo

Ca. II.

Potentiarū autē aīe et c.

Post q̄ aristo. diffiniuit animā
nūc accedit ad determinādū de
partibus eius seu potētijs. Et p̄rio vi-
dit q̄ p̄ potētijs idem intelligit qd̄ per
partes. distinguit autem h̄mōi potēti-
as i quinq̄ genera. s. vegetatiuū: sensiti-
uū: appetitiuū: motiuū: s̄m locū et intel-
lectuū. Ad cui⁹ euidētiā sciendū q̄ hu-
iusmodi genera potētiarū possunt re-
duci ad triplicē animā. s. vegetatiuā sen-
sitiuā et intellectiū: Motiuū em̄ s̄m lo-
cum potest reduci ad sensitiuū vel intel-
lectiuū: similiter appetitiuū s̄m q̄ du-
plex est appetitus. s. sensitiuus et intel-
lectiuus q̄ dicit̄ voluntas de quibus ha-
bet̄ in p̄ncipio p̄mi metaphisice. ¶ Tho-
tandū insup̄ q̄ p̄bi. hic ponit quinq̄ po-
tētijs licet p̄us posuerit solum quatuor
q̄ supra aristo. intendens ostendere q̄
anima est p̄ncipiū viuendi in omnib⁹
viuentibus distinguit ip̄m viuere s̄m gra-
dus viuentiū et nō s̄m operationes vite
s̄m quas hic distinguunt genera potē-
tiarū. Appetitiuū aut nō constituit ali-
quem gradū viuētū q̄ omnia que ha-
bēt sensum habent appetitum: et sic re-
manent tantū quatuor gradus viuētū

vt dictum est. Ostēdit autē p̄bi: q̄ om-
nia animalia habent appetitum quod p̄-
bat quia omnia habent sensum tactus
quod probat quia sensus tactus est sensus
alimentī: necessariū autem est om-
nibus animalibus vtī alimento: ideo ne-
cessarium est q̄ habeant tact⁹ quo p̄ci-
pant alimentū sibi pueniens: et q̄ tact⁹
sit sensus alimentī manifestum est. Si-
cut em̄ corpora viuentia cōstant ex calē-
dis et frigidis humidis et siccis: ita ex
his nutriunt. Tactus autē est discreti-
u⁹ horū. S̄z viuētia non nutriunt alijs sen-
sibus nisi s̄m accidens videlicet in q̄tū
cōiungunt tangibilib⁹. Sapor em̄ odor
et color nihil cōferunt in alimentū in q̄-
tū h̄mōi sed solū in q̄tū contingit odo-
rata et colorata ēē calida vel frigida hu-
mida vel sicca. Sic igit̄ patet q̄ omnia
animalia habent sensum alimentī: qui-
buscunq̄ aut inest sensus alimentī in ē-
esuries et sitis quorum vtrūq̄ est concu-
piscētia alimentī. Esuries quidē est cō-
cupiscētia calidi et siccī quod habet ra-
tionem cibi. Sitis aut frigidī et humidī
quod habet rationem potus. Sapor at
est qd̄dam horū delectamentū: sapor
aut delectabilis iudicat cōuenientem p̄-
portionem calidi et frigidī humidī et sic-
ci in alimento. vnde magis p̄tinet ad de-
lectationem cibi q̄ necessitatē. ¶ Com-
pat aut p̄bi. huiusmodi potētijs ad in-
uicē dicēs q̄ sensitiuū est in intellectu-
et vegetatiuū in sensitiuo sicut trigonū
id est triangulus est in tetragrāno. Tri-
angulus em̄ est in quadrangulo in potē-
tia potest em̄ quadrangulus in duos tri-
angulos diuidi p̄ diametrū: vt hic: sic sen-
sitiuum est in potentia seu virtualiter in
intellectiuo et sic de alijs. ¶ Ad deter-
minādū aut de potētijs aīe in sp̄ali vi-
dit p̄. q̄ p̄us est determinādū de actib⁹
qd̄ p̄bat q̄ s̄m rōnē diffinitiuam actus
sunt priores potētijs qd̄ p̄t ex hoc q̄
cū pōna dicat quēdā respectū ad actū cū
sit p̄ncipiū agēdi vel paciēdi oīz q̄ actus
ponat̄ i ei⁹ diffinitioē q̄ etiā obiecta sūt
p̄ora actib⁹ oportet p̄mo videre d̄ ip̄is

De anima

oblectis. ¶ Pro quo notandū q̄ ex ob-
lectis diuersis n̄ diuersificant act⁹ ⁊ po-
tētie aīe nisi qñ fuerit v̄ria obiectoꝝ in
quātū sunt obiecta. i. fm̄ rōnē formales
obiecti sicut v̄sibile distinguit ab audī-
bili: s̄t at̄ obseruet eadē rō obiecti diuer-
sitas fm̄ qñq̄ alia nō inducit diuersita-
tē specificā act⁹ ⁊ potētie: cui⁹ ei⁹ potētie
ē videre hoīez coloratū ⁊ lapidē colora-
tū q̄ ista diuersitas p̄ accidēs test obie-
cto i q̄m ē obiectū. ¶ Notādū itē q̄ cū
aīa p̄statu isto n̄ cognoscit seip̄am directe
itueno oportet q̄ in cognitiōe aīe p̄ce-
dam⁹ ab extrinseco: vt. s. p̄ obiecta a q̄-
b⁹ abstrahit species itelligibiles p̄gno-
scam⁹ act⁹ ⁊ p̄ act⁹ potētias: ⁊ p̄ poten-
tias ip̄am essentiam aīe. Si aut̄ directe
aīa eēntiā suā p̄ seip̄am cognosceret: eēt
p̄rius ordo obseruādus in aīe cognitiōe
q̄ quātō aliqd̄ eēt p̄p̄inquit⁹ eēntie aīe
tanto p̄ p̄us cognosceret ab ea.

Clare p̄m̄t̄c. Ca. III

Hic. p̄. incipit tractare de poten-
tijs in speciali. Et p̄rio de vege-
tatiua q̄ est cōis oībus determinādo. s.
de alimēto qd̄ est ei⁹ obiectū: ⁊ de gene-
ratiōe q̄ est act⁹ ei⁹. dicit ergo q̄ qd̄libz
viniū generat aliud eiusdē sp̄ei: vt plāta
plātā oliua oliuā at̄al aīal. Ab hoc tñ ex-
cipit ip̄fecta vt p̄ueros orbata eunuchos
⁊ habētes siles defect⁹. dicit et̄ia orbā-
ti carētes aliquo sensu: vt ceci surdi. Ex-
cipit et̄ia ea q̄ generant p̄ putrefactionē
Alimentū aut̄ ad tria valet ad augmen-
tū: ad nutritiōē: s̄ rōne alimenti est q̄
p̄seruat substāciā ei⁹ qd̄ alitur q̄ p̄serua-
tio necessaria ē p̄p̄ cōtinuā p̄sumptio-
nē humidi a calido naturali. tertio valz
ad generationē. Semē est qd̄ est gene-
rationis p̄ncipiū est sup̄flūū alimēti. sed
hec anima vegetatiua est p̄ncipiū tri-
plici op̄ationis. s. nutritiōis augmen-
ti ⁊ generatiōis. Ad hoc aut̄ dicit arist.
q̄ hz duplex istrumētū. s. ip̄m alimētū ⁊
calorem naturālē p̄ quē alterat decoqui-
tur ⁊ digerit alimentum.

Ca. III

Determinatis autē his.

Postq̄ p̄. determinauit d̄ pte ve-
getatiua: hic p̄r determinat d̄ p
te sensitua. Et primo dicit quō educit
sensus de potētia ad actū. ¶ Ad cuius
euidētiā distinguit potētiā ⁊ actū: circa
intellectū. v. q̄ aliq̄s dicit vno mō sci-
ens inquātū hz naturālē potētiā ad sciē-
dū vt homo an̄q̄ habeat habitū sciē hēc
potentia vocat̄ eēntialis. Secdo mō ali-
quis dicit sciens inquātū habet habitū
scientie quo pōt exire ī actū. ⁊ vocat̄ po-
tētia accidētā q̄ talis prohibū aīe in ex-
istētē pōt actū extro ī actū. Tercio⁹ d̄
aliquis sciens in q̄m actu p̄siderat. p̄ri-
ma potētia reducit in actū cū q̄s ex igno-
rāte fit sciens. Dicit aut̄ ignorās dupl̄
vel q̄ caret habitu scientifico: ⁊ talis d̄
ignorās p̄riuatim: vel q̄ habitū p̄riū. s.
errozē ⁊ talis d̄ ignorās p̄rie. ¶ Dicit
cōsequēter. p. q̄ sicut potētia ⁊ act⁹ di-
cunt multipliciter ita et pati: vno mō p̄-
p̄rie qñ quis patitur aliqd̄ detrimētū ab
agente ita q̄ fit ibi aliqua corruptio vel
obiectio forme substācialis vel accidētā-
lis. Allo mō large pati dicit aliqd̄ fm̄
q̄ receptiūū alterius cōpat̄ ad ip̄m sicut
potentia ad actū. hēc aut̄ passio nō ē cor-
ruptio patientis s̄ magis p̄fectio. p̄po-
tētia eī p̄ficiť p̄ actū: ignorās quādo fit
sciens dicit pati hoc mō ⁊ alterari non
aut̄ primo mō. Sicut q̄ ille qui non ha-
bet habitū est in potētia ad habitū: et il-
le qui habet habitum est in potentiā ad
actū. ita dicit. p. q̄ ille qui nō habet sen-
sum est in potētia ad sensum: et reducit
talis potentia ad actū a generāte ⁊ ille q̄
habet sensum est in potētia ad actū sen-
tiendi: et talis potentia reducit ad actū
mediante obiecto sensibili. ¶ Circa p̄di-
cta notādū q̄ licet cū quis ab errore re-
ducit ad sciētiā veritatis sit ibi qda sili-
tudo alteratiōis q̄ est de cōtrario in p̄riū
nō est tñ ibi vere talis alteratiō: nā alte-
rationi q̄ est de cōtrario in cōtrariū p̄trū
q̄ p̄ se ⁊ eēntialiter p̄petit. s. q̄ sit a cō-
trario ⁊ q̄ sit in p̄trariū. Sicut eī de ab-

batio nō est nisi ad albū ista nō est nisi a
 nigro vel medio qđ rectu albi est quodā
 mō uigrū. Sz tñ in acq̄sitiōe scie acci-
 dit q̄ ille q̄ acq̄rit sciam x̄itatis p̄us fu-
 erit in errore absq̄ hoc em̄ pōt adduct
 ad sciam veritatis: vnde nō est vere al-
 teratio. tñ etiā qz in pte intellectiua nō
 est alteratio pprie sumpta: vt dictū ē. ij.
 cap. septio pbi. ¶ His p̄missis determi-
 nat. p. de sensibilib⁹. d. q. duplex est sen-
 sibile. s. p. accidēs et p. se. Est aut̄ sensibi-
 le p. accidēs q̄ accidit ei qđ est sensibile
 p. se sicut accidit albo esse hoīem: iō hō
 est sensibile p. accidēs. Tale aut̄ sensibi-
 le app̄hendit p. aliquā potētā pgnitiāz
 vt p. estimatiua vel intellectiua. Sensi-
 bile aut̄ p. se dicit̄ dupl̄r qz qđdā ē. p̄puz
 et qđdā cōe. Est it̄ sensibile p̄prium qđ
 nō potest alio sensu sentiri: vt son⁹ res-
 ctu audit⁹ et sic de alijs. Sensibile autē
 cōe app̄hendit a pluribus sensibus. Et
 sunt q̄nq̄ q̄ hic ari. enumerat. s. numer⁹
 mor⁹: quies: figura: magnitudo. Tac⁹
 em̄ et visus p̄cipiunt oīa ista. Alij ei sen-
 sus p̄cipiūt aliqua istoz: licet aut̄ sensus
 nō decipiat circa p̄prium obiectū bñ tñ de-
 cipit circa obiectum cōe: vt habet in li.
 de sensu et sensato. ¶ Cōsequēter deter-
 minat ari. de p̄prij sensib⁹ fm̄ vnūquē
 qz sensus. Et p̄mo d. obiecto visus. d. q.
 illud sensibile cui⁹ est p̄prie p̄ceptiu⁹ vi-
 sus ē visibile: sub visibili at̄ app̄hēdit co-
 lor: et illa q̄ vident̄ lucida d. nocte vt pu-
 tredines quercus et oculi quorūdā aia-
 liū et sic de alijs. et sūt corpa lucida vt
 ignis. dicit aut̄ qz color est p. se visibilis
 nō p̄mo mō sz scđo mō. ¶ Est aut̄ p̄mus
 medus dicēdi p. se cū p̄dicat̄ diffinitio
 vel ps diffinitiois. d. diffinitio: sicut ponit
 p. in lib. post. vt hō est aīal. Scđs mo-
 dus qñ passio p̄dicat̄ de subiecto: vt hō
 ē risibilis: sic color ē p. se visibilis: qđ p.
 bat qz color est motu⁹ diaphani i actu
 causando. s. in eo p̄prij spēm. est aut̄ di-
 aphanū corpus trāsparens vt aer aqua et
 aliqua corpa celestia: nō ei possemus
 videre stellas fixas q̄ sunt in octaua. spe-
 ra nisi inferiores spere planetarū essent
 trāsparetes vel diaphane: dicit g. ari. cū

illud qđ mouet diaphanū i actu sit visi-
 bile seq̄t qz color erit visibilis. Quia x̄o
 diaphanū nō sit i actu nisi p. lumē nō ei
 aer vel aq̄ aut h̄mōi est actu trāsparens
 nisi fuerit illuminatū: iō color nō ē visibi-
 lis sine lumē. ¶ Ad euidētā p̄dictozū
 vidēda ē dīa inter lucē et lumē. lux aut̄
 nō pōt poni substantia: qz ē p. se sensibilis:
 vt p̄t ex p̄dictis: nō aut̄ substantia vt p̄t
 i sacro altaris: lux g. ē qđā qualitas i ter-
 tia spē q̄litaris: lumē at̄ nō ē substantia cō-
 pleta hoc ē p. se existēs: qz nec ē spūalis
 cū sit extēsisibilis nec corporal⁹ qz tūc duo
 corpa simul essent vt hic ostendit aristo.
 est ei lumē cū toto aere nec oportet aerē
 moueri adueniēte luce qz tūc i medio. ille
 luminato n̄ ēē respiratio aeris: nec etiā
 lumē ē forma subalis qz illud cui adue-
 nit manet p̄fectū: inē isto recedēte sicut
 p̄t d. aere qñq̄ illuīato qñq̄ tenebroso
 nec est mā nec aliquid p̄tinentens ad gen⁹
 sube sz q̄litaris. Cū at̄ gen⁹ q̄litaris q̄tū
 ad ep̄m spēs distiguat̄ i q̄litarē sensibile
 et q̄litarē q̄ ē spēs seu itētio q̄litaris sensi-
 bilis. Motādū qz nō d̄r h̄ itētio illud qz i
 tēdit sensus hoc⁹ ipm̄ obiectū ēē itētor
 sz itētio d̄r ibi illud p. qđ tāq̄ p. p̄ncipij
 formale tēdit i obiectū sensus: hoc⁹ vico
 qz lumē ē itētio siue spēs sensibilis ip̄i lu-
 cis q̄ qđē requirit tā i p̄ficiēdo mediū qz or-
 ganū aut̄ qz fit visiuū: nec ei mediū nec or-
 ganū ē receptiuū spēi coloris sine lumē
 ipm̄ aut̄ lumē vocat̄ radi⁹ si sit fm̄ rectā
 lineā a diaphano ad corp⁹ lucidū. ¶ Cō-
 sequēter dicit aris. qz ex p̄dictis p̄t qz
 color sine luce videri nō pōt cū de rōne
 coloris sit qz ē motuū diaphani fm̄ actu
 diaphanū aut̄ nō ē i actu nisi p. lumen et
 iō color sine luce videri non pōt: Ad p.
 bat p. signū si aliq̄s ponat coloratū sup
 organū visus n̄ videt qz nō ē ibi diapha-
 nū i actu qđ moueat a colore. Nam et si
 pupilla sit qđdā diaphanū nō tñ erit di-
 aphanū si ponat̄ ibi corpus coloratum.
 ¶ Dicit g. ari. qz color mouet diaphanū
 i actu causando. s. in eo spēm et similitudī-
 nē suā et ab hoc mouet organū visus sic
 a corpe sibi p̄tinuato corpa ei n̄ se im-
 tat̄ nisi tāgant se. eodem at̄ mō se habet

De anima

ut ait aristo. in alijs sensibus sicut in visu. Unde dicit qd nec odor nec sonus sentiuntur si tangant organa sensus: sed ab odore et sono mouentur media: de medio autem utrunque organorum scilicet auditus et olfactus. Similiter ut dicitur in gustu et tactu: de quo capitulo sequenti videbitur. ¶ Determinat etiam .p. de nocti lucis que non videntur in lumine sed in tenebris. hec enim in tenebris videntur lucentia: in lumine vero colerata. Quia ratio potest assignari: quia ista habent aliquid lucis lucidum enim ignis et diaphanum aeris et aque non est in eis totaliter extinctus propter opacum terre: sed quia modicum habent de luce: earum est lux ad partem maiorem lucis occultatur. sicut etiam est de stellis que de die non videntur. vnde in lumine non videntur ut lucentia: sed ut colerata tamen. lux autem eorum propter sui debilitatem non potest diaphanum perfecte reducere in actum. Item quia natum est moueri a colore. Unde sub eorum luce nec eorum nec aliorum color videtur: sed solum lux eorum. lux autem cum sit efficacior ad mouendum diaphanum quam color cum minorum in mutatione diaphani videri potest. ¶ Consequenter ostendit quomodo videatur ignis et corpora lucida dicens: quod non solum videntur in lumine sicut colorata: sed etiam in tenebris: sicut illa de quibus dicitur. et hoc ideo: quia ignis habet tamen de lumine quod potest diaphanum omnino facere in actu: ita ut ipsum et alia videatur: nec est tam debile lumen eius. ¶ Et predictis patet quod non solum videatur colorata sed etiam lucida: cum etiam lux sit substantia coloris. Color enim non est nisi si lux quodammodo obscurata ex admixtione corporis opaci sequitur quod lux sit obiectum adequatum visui. Color enim est obiectum per se contentum sub huiusmodi primo obiecto. ¶ Notandum autem quod causa quare distantia impedit visum est non quod medium resistat in mutatione visibilis: non enim diaphanum habet contrarietatem ad lumen vel colorem: sed est in ultima dispositione ad eorum receptionem. cuius signum est quod subito imutatur a lumine vel colore. sed causa huius est: quod omne corpus videtur sub

quodam angulo pyramidis: cuius basis est in re visa: et angulus est in oculo visientis: quod ideo necesse est: quia cum res visa sit maior quantitate quam pupilla: oportet quod proportionabiliter diminuendo pueniat inmutatio visibilis usque ad visum. manifestum est autem quod quanto latera pyramidis sunt longiora: dummodo sit eadem basis: tanto angulus est minor. et ideo a remotiori minus videtur: et tanta potest esse distantia quod omnino non videatur.

Unc autem. Capl. v.

Hic determinat aristo. de obiecto auditus scilicet de sono. ¶ Non dicit quod sonus habet generari ex percussione duorum corporum solidorum. non enim lana et huiusmodi faciunt sonum: cum cedant percussioni. oportet enim quod ibi sit resistentia corporis percussi ad percussorem: et fiat cum violentia ut fiat aeris commotio: que continuetur usque ad aures. sicut autem huiusmodi inmutatio aeris: ut dicit aristo. eodem modo quo fit in aqua cum aliquid in ea picitur. fuit enim ibi quedam regitatio: ones in circuitu aque percussae: que quidem circa locum percussione sunt parue et motus est fortis: In remotis autem girationes sunt maiores et motus debilior: tandem autem motus totaliter euanesceat et girationes cessant: sic ad percussorem corpus aer in gyro mouetur: et sonus undique diffunditur: et in vicino girationes sunt minores: et motus fortior: ideo sonus ibi certius percipitur. In remotis autem sonus obscurius auditur: et tandem totaliter deficit. Est autem sonus non in corpore sonante sed in medio ut aere et aqua. ¶ Postmodum definit aristo. de voce que est species soni. dicitur quod vox est percussio aeris respirati ad vocalem arteriam cum imagine significandi. ista autem definitio est per causam: non enim vox est percussio sed sonus causatus ex percussione. Fit autem huiusmodi percussio ab anima verberante aerem ad vocalem arteriam: et ideo solum animata habent voces: non tamen omnia. Dicitur autem cum imagine significandi: oportet enim quod sit cum imaginatio aliqua intendente ad aliquid significandum vel naturaliter

vel ad placitū. Dicit autē ar. q natura
vnt respiratione: et ad formationē vocis
et ad mitigationē caloris. vocalis est ar
teria que est organū respirationis est or
dinata ad pulmonē: vt ei deseruiat p at
tractionē aeris. Aer autem necesse ē vt
recipiat in pulmone: qz in hac pte aīalia
gressiua plus habēt de calore q in alijs
ptibus. Pulmo em cōiūgit cordi: in q
est principū caloris naturalis: oportet
q aer ingrediat ad pulmonē ppter re
frigerium naturalis caloris. Aīalia autē
que multū habēt sanguinē: multum ha
bent de calore naturali: ideo indigent re
spiratione: nō autē illa que modicum ha
bent sanguinis vt pisces: vel que oīno
carent sanguine: vt cācri: ostrēe: et aīa
lia annulosi corpis: vt apes: et formice
et sic de alijs. Talia q cū nō respirēt nō
habent vocem. Consequēter determi
nat. p. de obiecto olfactus: scz d odore.
Est at odor vapor vel fum? quē calor re
soluit ab odorifero. Ostendit autē. p. q
sicut visus est cognoscitiuus lucis et te
nebre cū priuatio nō cognoscat nisi p ha
bitū sic olfact? est cognoscitiuus odorabilis
et nō odorabilis. Non odorabile autē fm
ipm dicit dupliciter aliqd nullū habet
odorē sicut corpora simplicia. aliqd ha
bet parum de odore vel malū odorē. Si
militer dicēdū est de alijs sensib. Mo
tandū q ar. hic dicit q duri carne sunt
inepti mēte: molli vero sunt apti. Cui?
ratio potest esse qz quāto cōplexio est de
licatior et mollior tāto aīa minus impe
dit ab opatione sua: iō intellectus est p
spicacior. Determinat insup. p. de ob
iecto gustus dicēs q obiectū gustus. s.
sapor pcpit a gustu q est quidē tact? nō
p mediū extraneū: vt p aerem aut aquā
que nō sūt ptes aīalis: sed p mediū cō
iunctū animali. Caro em est mediū in
sensu tactus. Cū autē gustabile sit qdā
tangibile erit etiā mediū in sensu gu
stus. Abi notandū q licet tactus et
gustus cōueniant in modo sentiendū qz
vtrūq pcpit obiectū suū tāgendo: hoc
tū nō obstat sunt distincti sensus qz ha

bent obiecta distincta. Gustus em est ol
frectiuus saporis: q nō est aliqua qualitas
tātū sensibiliū p tactū. Deinde ostendit
p. q sapor est gustabilis mediāte humore
vū omne gustabile vel est actu humidū
vel humectabile p saluā. Ultimo de
terminat. p. de tactu. Circa qd mouet
duas questiones. prima est: vtrū sensus
tactus sit vnus vel plures. Ad qd rñ
det q nō est vnus sensus: et hoc iō: qz est
pluriū cōtrarietātū que nō pueniunt in
vno genere subiecti: vt calidi et frigidi
humidi et siccī molli et duri grauis et le
uis. Audir? est vnus licet sit pluriū cō
trarietātū: vt soni acuti et grauis asperi
et lenis qz iste ptrarietates pueniunt in
vno genere subiecti. s. sono. Potest tñ
tactus dici vnus rōne vnitatis organi.
Scda questio qd sit organum tactus:
Ad qd respondet q caro nō est organū
sz ē mediū: sed organū tactus et gustus
sunt iuxta cor: vt ponit in libro de sensu
et sensato. Est autē organū tact?: vt dicit
commentator. neru? coextēsus toti cor
pori. vnde iuxta a vel ppe quālibet ptem
carnis sunt aliqui ramusculi neruorū q
extēdunt p corpus p quos deriuat acti
ua virtus a corde vel cerebro p totū cor
pus. Alteri? ostendit arist. illud in quo
cōueniūt oēs sensus v. q cōe est ol sen
sui q est susceptiuus specierū sine mate
ria sicut cera recipit signū annuli sine fer
ro vel auro. Sed videtur hoc cōe esse
omni patienti: omne em patiens recipit
ab agente formā sine materia. Nō ei aer
recipit ab igne materia ei? sed formam.
Dicendū est q licet sit cōmune omni
patientī q recipiat formā ab agente: dif
ferentia tñ est in mō recipiendū. Nā for
ma que est in patiente recipit ab agente
quādoqz habet eundē modū essendi in
patientī q habet in agente: et hoc qdē
accidit quādo patiens habet eandē dif
positionē ad formā quam hz agēs: vñū
qdē em recipit in altero p modum re
cipiēdis. Hoc mō patit aer ab igne et sic
de alijs. Quādoqz vero forma recipit i
patientē fm aliū modū essendi q sit in

De anima

agente: qz dispositio material' patientis ad recipiendū nō ē silis dispoī materialī q̄ erat in agēte: r iō recipit in pariete si ne materia inquātū paties assilāt agenti fm formā r n̄ fm materiā. Et p hūc modū ppum ē sēsui recipe formā sine maīa qz aliū mōm eēdi hnt forme i sēsui r in sēsibili. nā in re sēsibili hnt eē naturale. In sēsui aut intētionale vī pūale. Et pōnit pueniēs exēplū de signo r cera. Non enī ē eadē dispositio cere ad imaginez q̄ erat in ferro vel auro. An assilāt cera sigillo aureo inqntū ad imaginē s̄ nō qntū ad dispōem auri. Et qz etiā cōuenit in intellectu qz recipiat spēs sine materia: iō ad ponēdū vīam int̄ sensū r intellectuz dicit qz sēsui requirit organū in debita pportōe: nō aut intellect'. Ex q̄ infert qz excellēs sensibile corripit sensū. Cū enī sens' requirit organū i debita pportōe si xus sensibil' fuerit fortior q̄ organū natū sit pati solū pportio r corrupit sēsui. Et ē sīc sicut cū aliqs fortiter percutit cordas solū simphonia r tonus instrū: q̄ i qdā pportōe p̄sistit. Nō sic autē excellēs intelligibile corripit intellectū cū careat organo. ¶ Ex hoc oīdīt in sup arl. qre plāte nō sētāt cū tñ calefāt qz n̄ hnt illā pportōem q̄ requirit ad organū tact' vt possint recipe spēs sine mā s̄ patiūtur i trāsmutatōe materialī. ¶ Ad euidētīā aut cuiusdā dicit qd b pōit arl. vlez qz sensibile posūt supra sēsū n̄ facit sēsū siue n̄ sentit: vt visibile posūt supra sensū visus nō videt. Sciendū qz quoad hoc i visu ē cā spēal' alia ab alijs sensib' qz em color n̄ videt nisi in lūe r requirit ad hoc qz videat medīū illuminatū. Si color ponereē supra organū visus obūbraret ipm: r iō seq̄t qz n̄ posset videri quo ad alios sēs' alr dīficat ista ppo p̄fici. q̄d rō q̄ notādū qz vt dcm ē p' duplex ē imutatio ipius sensibil'. vna ē material'. qū scz sēs' imutata a sēsibili fm illd: vel eē eē vel s̄ eēdē mōz eēdi q̄ ē i re exta vt cū sensus tact' calefit vel ali' sensus aliq̄r alfat. Alia ē imutatio aīal' s̄ quā imutata intētionāl' vī spūal' a sēsibili: s̄

hēat modū eēdi extra realē r mālem. Nō ita ē qz aliqs sēsui imutata intētionāl' liter solū vt vis'. Tact' aut vtrāqz imutatio ē imutata. ¶ Qz real' vī mā l' ppo: qz organū tact' ē corp' mixtū sicut medūm qd ē caro: s̄ ē passiuū natale r receptiuū actōis nālis. qualitates aut tāgibiles sūt natural' actōis: s̄ rē. Sūt imutata intētionāl' qz si tñ naturalē imutaretur rōe q̄ mixtū naturale n̄ pl' sētiret q̄litate sēsibiles q̄ lignū vel lapis q̄ natural' liter imutatur. qz q̄litate hmoi sēsibiles sēt tact' iō rē. p̄p̄etia h' p̄z rōne theologia. In dānatīs enī p' resurrectionē generalē erit sēs' tact' et omīs sēs' in actu suo. Tūc aut tact' nō imutabit natural' pōt tñ fm scotū. dis. 44. q. 3. c. 2. r tas mē nō optet iō ponere corruptōem: qz illa imutatio n̄ ē corruptio: s̄ tñ intētioāl'. Tñ illa erit maxie afflictio: s̄ vīssima. p̄p̄etia s̄ ibi vna ē sine alia: tamē i statu isto nō ē imutatio intētionāl' sine reali et natural' imutatio: qz catur i ea imutatio intētioāl' facit sensū: nō aut natural': cū sine naturali possit eē scz i dānatīs. Alia etiā ē p̄t i inaiatis q̄ n̄ sētūt. Tāgere aut inqntū hmoi ē nāl' imutare: qz tact' p̄t eē i inaiatis q̄ tñ natural' imutatur: r iō tāgibile posūt s̄ tactus organū cū nō imuter nisi natural' nō facit sēsui tact' s̄ spēs sensibilis recepta i eo intentionāl' facit sēsui tactus. Sic q̄ imutatio aīalis i organo tactus vī alioz sēsui bñ facit sensū: nō aut natural'. S̄ imutatio natural' i organo nō facit sensū: imo magis impedit: qz si sine naturali posset esse intētionāl' magis sētiretur sēsibile: sicut p̄z in dānatīs. Vicer q̄ in alijs sēsib' a visu sētātur sēsibilia tāgētia organū h' ē rōe imutatiois aīal' p se q̄ catur a naturali s̄z quā tāgūt organū. Et iō fm hoc est vera ppo p̄fici qz sēsibilia tāgētia sensū n̄ faciūt sēsū: qz rōne imutatiois natural' fm quā tāgūt organū nō faciūt sēsui. Hec Jacobus de cicalo sequar scotū i qdōib' sup li. d. aīa: q̄ dē ab aliqb' dñr eē ipius sco. qz p̄ncipiū ē vt p̄ sēsui tact' sit vn' d̄ q̄ vide. 44. dis. 4. sentē. eiusdē doc.

Capitulum sextum.

Quod autem non sit aliquis

sensus. Hic tractat arist. 3. sensu cōis di. q. oz ponere sēsu cōmunē i aīalib⁹ cū sit aliq̄ poñ

q̄ habeat iudicare de obiectis sēfibiliū sēsuū p̄ticiū t̄ adinuicē distinguere. Hoc autē nō p̄t facere sens⁹ p̄ticularis: qz nulla poñ p̄t distinguere inter aliq̄ extre ma nisi illa cognoscat. An nulla poñ pōt cognoscere albū eē aliū a dulci nisi cog noscat album et dulce. vnus x̄o sensus p̄ticularis non pōt cognoscere obiectū al teri⁹. Optet igit̄ ponere sēsu cōm q̄ ha beat apphēdere obiecta sēsuū p̄ticiū: t̄ de ipso iudicare. Iste autē sens⁹ mouet a sensib⁹ p̄ticiū: recipiēdo spēs ab ipis sicut et sens⁹ p̄ticiū mouetur ab obiectis. Circa qd̄ sciēdū q̄ vt d̄r do. sub. 3. di. p̄mī sen. Sēsus nō sē h̄z actiue resp̄cū spe cieī s̄z solū passiue: licet se habeat actiue respectu significatiōis. Notādū insuper: q̄ distinctio poñaz sensitiuarū interiorū p̄t colligi ex dictis auicē. 6. nālū: et i li. de d̄sa spūs t̄ aīe. Cerebr⁹ cū aīal in du as ptes diuidit: anteriore sēz q̄ ē maior: t̄ posteriore q̄ ē mīor. Et i p̄ma pte ante riori sūt duo ventriculi vn⁹ altior alio et an aliu. in postēra at pte ē vn⁹ t̄m: t̄ in istas duas ptes ē vn⁹ vētricū modicus h̄ns duas ptes vnā supiorē t̄ aliā inferi orē: ita q̄ vna ē sita sup aliā. et in istum vētricū t̄ pte posteriorē ē qd̄dā corpus ad modū x̄mis vl̄ nerui: qd̄ clauditur t̄ apit cū op⁹ fuerit memorari: t̄ x̄git x̄s pte posteriorē. De dictis igit̄ d̄icam⁹ p ordinē. Al p̄mo q̄ vētriculo p̄tis cere rebz pcedūt septē paria neruoz: quoz vnū pseruit x̄tutū visūe t̄ orit vn⁹ ner uus a dextra pte illi⁹ p̄mī vētriculi t̄ ali us a sinistra: t̄ ille qui orit a sinistra tēdit ad dexterā: et ali⁹ a dextra tēdit ad sinis trā: ita q̄ pcurrūt t̄ interfecāt se ad mōz cruci: ille pcur⁹ neruozum d̄r neru⁹ ob liqu⁹. pcedūt autē isti nerui et elōgāt q̄s q̄ recipiāt in suis officiis ipos oculos. Nota etiā q̄ in loco cōcur⁹ ē qd̄dā con

cauitas p̄ quā p̄t eē trāstus ipis spēs ad ocul⁹ vsqz in p̄mū vētricū p̄me p̄tis cere bri: et ab illo ē via vsqz ad mediū vētricū: et ab illo vsqz ad posteriorē. His p̄e missis sciēdū q̄ i illo p̄cursu illoz duoz neruoz ē organū x̄tutis visūe: qz si ali bi iudicaret visus de obiecto cū recipiant duas spēs i duob⁹ ocul⁹ ip̄ iudicaz vnus eē duo. Air⁹ autē sēstia interior p̄p̄n quior visūe ē sens⁹ cōis cui⁹ organū ē in p̄mo vētriculo anterioris p̄tis cerebz: cui⁹ officiū ē apphēdere omnia sēfibilia sē suū p̄ticiū t̄ iudicare v̄tias eoz: vt d̄i ctū ē. Ad hūc sēsu vidēt pcurrere organa sēsuū p̄ticiū sicut ad cētū. Post sēsu cōez at ē ingiatiā c⁹ organū ē posterior vētriculus anterioris p̄tis cerebz. offici um autē ei⁹ ē retinere illō qd̄ reddit sibi a sēsu cōi. Retinet autē spēs illoz q̄ app hēdūtur tā a sensib⁹ p̄ticiū: q̄ a sen su cōi. nō t̄n distinguit vel discernit: vt vult auicē. 6. naturalū. Discernere x̄o cōpetit sensui cōi t̄ etiā cuiilibet sēsu p̄ ticulari suo mō. Post imaginatiōem au tem ē vis cogitatiua: cui⁹ organū ē i in feriori pte vētriculi medi⁹: cui⁹ officiū est facere compōem inter ea q̄ cōseruauē in imaginatiōe: vt vult auicē. vbi s̄. hec vis vocat̄ ab arist. intellēus passiu⁹ qui corūp̄t rōe orgāi. Per istā poñam pos sum⁹ cognoscere solē viridē t̄ mōtē aure um l̄z nūq̄ viderim⁹ ea i restū spēs sol⁹ t̄ viridis hēm⁹ seorsū i imaginatiōe. forsan hec ē vis exp̄mētiua. Post cogitatiua est vis estimatiua: cui⁹ organū ē i supiori pte eiusdē vētriculi medi⁹. Officiū x̄o ei⁹ ē apphēdere intētiōes nō sēfatas: q̄ sēz nūq̄ ceciderūt s̄b apphēsiōe ali⁹ sen sus p̄ticiū: t̄ t̄n apphēdit s̄b intētiōib⁹ sēfatis q̄ sēz ceciderūt sub p̄ticiū sensu. Per hāc x̄tutē apphēdit omis inimicitia lupi vidēs lupū l̄z spēm inimicitie p̄ticiū sēsu n̄ apphēdat: t̄ iō vidēs lu pū fugit illū: vt vult auicē. vbi s̄. Itē s̄z eūdē ibidē p̄ hāc x̄tutē apphēdūt aliq̄n intētiōes sēfate q̄s. s̄. s̄. p̄ticiū nat⁹ ē apphēder l̄z ea n̄ apphēderit puta cū vi dem⁹ aliqd̄ eē rubē iudicam⁹ t̄ estimā⁹

Metaphisice

id esse multū dulce. Ultimo ē vis memoratua cui⁹ organū ē vtricular⁹ posterior⁹ p⁹ris cerebrū: cui⁹ officiū ē retinere ea q⁹ ap⁹ p⁹hēsa sūt fm estimatōem. vñ sic se h⁹ ad estimatōem sicut imaginatio ad sensum eodem. Sicut enī sēs⁹ cōis apphēdit ea q⁹ reddūt sibi a sēsib⁹ p⁹tricularib⁹ r n retinet nisi forte aliq⁹ modicū v⁹ q⁹ diu ē i actu se tiēdi. Imaginatio at illa retinet r p⁹seruat sic mēoria illa retinet q⁹ estimatio apphēdit vt vult auicē. vbi s. Ex p⁹dictis p⁹z euidēter quō oīs n⁹a cognitō sēsitia inter: or orit a sēsitia extiori: l⁹ aut sic assignēt organa sēsitiū i cerebro fm aulcē. tñ aris. d⁹ sōno r vigila vult q⁹ p⁹mū sensititiū q⁹ vocat eodem sēsitiū sit sūt i corde. Vult etiā in li. de sensu r sensato: vt tactū ē p⁹z: q⁹ gust⁹ r tact⁹ hēant organa circa cor: l⁹ cedat ibi d⁹ visu auditu r olfactu ea hēre organa circa cerebrū. Teneas quā optū voluer⁹. ¶ Deinde oñdit ar⁹. q⁹d sit fāta: sia: v. q⁹ fāta: sia ē mot⁹ fact⁹ a sēsū exñte i actu. Ad cui⁹ euidētiā sciēdū q⁹ q⁹dam ponūt sēsū eodem r fantasia eē vñū. Alij xō ponūt fantasia r imaginatōem eē idēz. p⁹rimi hñt vñem expōere fantasia q⁹ est motus fact⁹ a sēsū p⁹triculari: q⁹. s. mouet a a sēsib⁹ p⁹tricularib⁹ recipiēdo spēs ab ip⁹sis sicut r sēs⁹ p⁹tricularē mouēt ab obie: ctis. p⁹onētes at fantasia r imaginatōem eē idē hñt dicere q⁹ fantasia ē mot⁹ factus a sēsū cōluta q⁹ sicut sēs⁹ cōis mouet a sēsib⁹ p⁹tricularib⁹ recipiēdo spēs ab ip⁹is: sic fantasia v⁹ imaginatio mouetur a sēsū cōl. ¶ Hui⁹ opiniōis v⁹ eē doc. sub. dis. 10. 4. sen. q. 5. d⁹ actōe imanēte: vbi d⁹ q⁹ imaginatio ē mot⁹ fact⁹ a sēsū fm actū. r sic v⁹ de⁹ accipe fantasia r imaginatōem p⁹ eos.

Incipit tertius de anima.

De parte autem anie.

In isto tertio de⁹miat ar⁹. de intellectu. r p⁹mo de⁹miat d⁹ intellectū possibili d⁹. q⁹ nō ē pōi organica. nō enī ē immixt⁹ materia. d⁹ at maxie intellēōs imāls p⁹z sco. q. 9. q⁹libe. q⁹ nō exercet opatōem p⁹am p⁹ organa. Organū enī q⁹ ē cōpositū ex

ania r de certa pte corpis ē rō inmedia te recipiēdi visionē. nō sic d⁹ receptio intellectōis. Ex q⁹ p⁹cludit aris. q⁹ cum p⁹s intellectia nō hēat organū sicut p⁹s sēsitia iō p⁹t vificari vñū illoz q⁹ dixerit q⁹ aia ē loc⁹ spēs. q⁹d p⁹t intelligi fm doc. dis. 3. p⁹mi sē. q⁹ vñz intellectu ē loc⁹ spēs in q⁹ tū h⁹ hñmōi spēs saluare: sicut loc⁹ h⁹ saluare locatū. Alie aut pōne nō sic ponunt loca: q⁹ nō saluāt ita spēs siue cōseruat. Spēs enī intelligibiles nō vidēt de⁹leri sicut sensibiles. nā spēs sēsibilis ita est in organo q⁹ p⁹t de⁹leri p⁹ p⁹riū: sicut p⁹z p. p. de memo. r renū. vbi dicit q⁹ senes r iu: uenes sē mte remiscit p⁹pter habūdātiā humoz. Istō mō nō ē spēs intelligibilis i intellectu vt se de⁹leat p⁹ aliq⁹ p⁹riū ad ip⁹az ¶ Dicit etiā idē doc. 4. 5. dis. 4. sen. q. ar⁹. nō diceret aliq⁹ bñ v⁹ male memo: ratū q⁹ intellect⁹ ei⁹ bñ v⁹ male p⁹seruat spēm alic⁹ p⁹us intellectu: s⁹ q⁹ memoria ei⁹ sensitia q⁹ p⁹currit cū intellectiua ad re: cordationē intellectiua: sicut fāta: sma ad intellectōz ē bñ vel male retētiua p⁹pe diuersitatē organi. ¶ Forte enī memoria i intellectia qñz p⁹fuat spēs s⁹ nō p⁹t i actu suū q⁹ spēs de⁹leta ē a memoria sēsitiua. Et sciēdū q⁹ l⁹ memoria et remiscētia large possint sumi p⁹ eodē: vñt tñ fm aris. q⁹ memoria p⁹pe ē retētiō seu cōseruatō p⁹ teritoz. Remiscere aut ē resūptio seu re: cordatio obliotoz et a memoria relapsoz ¶ Cōnter tractat de p⁹mo obo intellectu n⁹i q⁹ v⁹ eē fm ip⁹m q⁹d ditas rei māl seu sensibil. Circa q⁹ notādū q⁹ vt d⁹ doc. 1b. 14. q. 4. q⁹d ditas rei māl nō p⁹t pōi obm i intellectu n⁹i vt ē tal⁹ pōi: q⁹ tūc seq⁹ret q⁹ i intellectu bñ h⁹ret q⁹d ditas rei māl p⁹ obo adeq⁹to. vñ nō ē māceret eadē pōi q⁹ mō: cui⁹ vtrūq⁹ ē flm. nec v⁹ dicere q⁹ eleuat p⁹ lumē glie. null⁹ enī habit⁹ eleuās potē tiā p⁹t h⁹re obm q⁹d excedit p⁹imū obicm potētie: q⁹ tūc ille habit⁹ nō eēt illi⁹ potē tie: s⁹ l⁹ eēt in se pōi v⁹ faceret pōim eē aliā ab ista: sicut h⁹ret alib⁹ obm p⁹imū. Dicit q⁹ doc. q⁹ obz p⁹mū nāle p⁹t dici du: pliciter. Vno mō ad quod potētia natu: ralliter inclinatur: r hoc est ens respectu

intellect⁹ creati fm totā suā cōitatē pue
vicz se extendit ad omne positū qd non
est nihil siue sit ens reale siue rōis cū om
ne tale sit intelligibile. Alio mō accipit
obm p̄mū nāle qd p̄t pōn naturalit^r at
tingere fm cōcurū cārum naturalū: et
hoc ē ens limitatū. Intellectus em̄ no
ster separ^a a corpe: vel etiā intellect⁹ an
gelic⁹ pōt naturaliter cognoscere omne
ens limitatū nō aut̄ ens illimitatū: vt de
um sub p̄pā rōne deitatis. Et iō ens fm
totā suā cōitatē nō ē obicm̄ ab intellectu
naturaliter attingibile: qz tunc omne ens
posset naturaliter cognosci: cū obm̄ r̄ po
tētia debeāt adequari: hoc tñ ē falsum:
vt p̄z de dō sub rōe deitatis. Obiectū
aut̄ naturaliter attingibile et adequatū in
tellectui nostro p̄ statu isto ē qdditas rei
mālis vel fēsbilis intelligēdo nō solum
de sensibili p̄pē s̄ etia:z inclusio eēntialit^r
v̄l r̄uāl^r i fēsbilibus. Hāc materiā tra
ctat diffuse idē doctor dist. 3. primi senē.
vbi ostēdit qd qdditas rei materialis ē ob
iectū intellectus nostri p̄ statu isto i rōe
moti: qz vicz p̄ statu isto nō naturaliter
intelligit alia qd nō cōtinētur sub isto mo
tuo p̄mo cū p̄ nūc nō intelligat nisi me
diātibus fātāmatibus seu spēs⁹ rez s̄
sibilū: r̄ hoc p̄pē penā original^r peccati
vt dicit aug⁹. xv. de tri. Quātr aut̄ intel
lectus n̄ intelligat qdditates immateria
les videbitur secūdo mē. Ad euidēti
am p̄dictorū sciēdū qd qdditatē rei sen
sibilis intelligit eēntia rei qd p̄ dioem im
ptat. Manifestū ē enī qd spēs intelligibi
les nō sūt obicm̄ intellect⁹: nō ēi se h̄nt
ad intellectū sic qd intellect⁹ intelligat:
s̄ sicut qd sicut spēs qd ē in v̄tū nō ē qd vi
det s̄ qd visus videt. Qd aut̄ v̄ ē color:
qd ē i corpe. Et sicut illud qd intellect⁹ in
telligit ē qdditas qd ē i reb⁹: nō aut̄ spēs
intelligibilis nisi inquātū intellect⁹ supra
ipm̄ reflectit. Qz em̄ intellect⁹ reflectit
supra seipm̄ cogicēdo se intelligere intel
ligit et suū intelligere et spēm qd intelli
git: r̄ sic spēs intelligibil^r secundario ē illd
qd intelligit: s̄ illd qd p̄mo intelligitur
est res cui⁹ spēs ē sūmido. Intellect⁹ eti

az vt h̄ d̄t ar⁹. n̄ intelligit singl⁹ directe s̄
reflectēdo se supra fātāsmā. cui⁹ rō ē: qz
intellect⁹ n̄ p̄ statu isto n̄ intelligit nisi ab
strahēdo spēm intelligibilē a p̄ditōib⁹ idē
viduātib⁹ qd spēs respētāt v̄lē actu: r̄ iō
intellect⁹ n̄ n̄ ē cogicētiū⁹ dirē nisi v̄lūm
Indirecte aut̄ reflectēdo et p̄uertēdo se
ad fātā mata intelligit scdaria qz sūt fā
tasmata: de qd p̄ampli⁹ dicit. 7. meta.

¶ Alteri⁹ mouet ar⁹. qndā dubitatōem
scz cū intellect⁹ sit simplex et impassibil^r:
quō p̄t intelligere cū intelligere sit quod
dā pati: patiēti aut̄ r̄ agēti debz eē aliqd
cōe: cōicāt em̄ i mā: vt d̄t p̄mo d̄ gnatōe
Ad hoc r̄ndet qd s̄ agēs r̄ patiēs passio
ne. p̄pē d̄cā r̄ reali de qd d̄cā ē p̄⁹ debeāt
cōicāre i mā: nō tñ op̄ret de illo qd patiē
passiōe large sumpta qd s̄ patiēs recipit
aliqd ab alio. hoc mō intellect⁹ d̄f pati
in qntū ē in potētia ad intelligibilia r̄ ni
hil eorū ē actu añq̄ intelligat. Intellect⁹
enī n̄ cogicēit seipm̄ nisi p̄ act⁹ suos itelli
gēdo s̄ se intelligere. Dū em̄ p̄cipimus
nos intelligere p̄gscim⁹ nos h̄re animā in
tellectiua. An intellect⁹ añq̄ intelligat
est sicut tabula rasa i qd nihil ē depictū s̄
p̄la p̄nt i ea scribi: p̄ qd excludit opt. p̄o
nis qd posuit natural^r aīam hūānam h̄re
oēm sciam quā qdē obliuiscit p̄ v̄ntōē
ad corpe⁹. vñ d̄t qd addiscit nihil aliū sit
q̄ remiscit. Ad euidētiā p̄d̄corū notā^m
qd p̄ illd qd h̄ d̄t ar⁹. qd itellcūs nihil est
intelligibilū añq̄ intelligat actu p̄t itel
ligi alia auctas quā pōit i hoc 3°. vicz qd
intellcūs possibil^r nihil ē eorū qd sūt añ in
telligere. quā sic exponit sco. vi. 3. 4. sen.
Aliq̄ inq̄t istā auctē sic p̄tractāt vt dicāt
intellcū possibilē eē i pura pōn i gñe in
telligibilū sicut mā i gñe enū qd nō est
intentō p̄b̄: qz pōn ad accēs n̄ fidat nisi
in suba. intentio aut̄ siue spēs intelligibilis
qd ē forma subal^r s̄ accēs. qd ē imedia
te receptū illi⁹ ē aliqd i actu subali. In
tellect⁹ igit possibil^r i qd recipit forma in
telligibil^r et intentō n̄ erit pure pōnle licz
īpē respect⁹ potētie nō sit aliqd i actu: cū
d̄o loquor de potētia receptiua albedis
nō loqr d̄ pōn qd d̄t resp̄cū ad albedinē.

De anima

Ille enim respectus non est aliquid in actu sicut nec albedo ad quam est: quia respectus non est sine termino: sed illud in quo est illa possumus esse aliquid in actu: ut superficies. Licet ergo an intellectio respectus ad intellectionem non sit aliquid in actu nec intentio ad quam est: tamen illud in quo est ista possumus quod scilicet est receptum illius respectus: est aliquid in actu: et illud est intellectus possibilis: ergo apud philosophum intellectus possibilis nihil in actu sicut isti accipiunt. Sed oportet exponere istam autem hoc modo. Naturaliter ergo primo intelligimus illa quae primo occurrunt ex sensibus: ut patet per predicta. Nihil ergo possumus potenter propinqua intelligere an intellectionem aliquid imaginabile: id non possumus intelligere intellectum an intelligere alterius intelligibile. Intellectus igitur nihil est eorum quae sunt. scilicet intelligibile an intelligere non quod aliquis intelligat nihil sit in actu: sed quia non est aliquid quod possit poni propinqua intelligi a nobis an intelligere alterius: propter intellectionem naturam naturalem orientem a fantasmatibus. Illud insuper quod habet Aristoteles quod intelligere est pati sicut exponit idem doctus. ubi dicit quod philosophus contra locum est de potentis a se in quantum sunt quibus sumus formam in actu secundo: puta de sensu in quantum est illud quo formaliter scimus. De intellectu in quantum est quo formaliter intelligimus: formaliter autem intelligimus intellectu in quantum recipit intellectionem: quia licet ea causet actus: non dicor intelligere intellectum in quantum causat sed in quantum habet intellectionem ut formam. Habere enim intellectionem est esse equale et intellectum habere intellectum siue recipe quod idem est: ipsum esse intelligere. Hos ergo in intellectu intelligimus in quantum recipit intellectionem: ideo Aristoteles loquens de intellectu necesse habuit dicere ipsum esse passivum et sibi de se secundo huius. Intelligere ergo est pati: id est intellectionem est quodam forma recepta in intellectu quod sumus formaliter intelligentes. non autem intelligimus ea in quantum est aliquid causatum ab intellectu. Nam si deus ea causaret intellectui nostro impingeret non minus ea intelligerem. Licet ergo Aristoteles dicat intellectum esse passivum non tamen negat eum esse actuum. Locus enim ab auctoritate

non tenet negativae. Intellectus enim et obiectum primum in se: vel in se intelligibili sunt due cause partiales respectu intellectus: nis. Intellectus enim est principalior causa: et obiectum minus principalis: sicut si mater ponat se habere actus respectu plis. Quia ter est causa principalis: mater vero minus principalis: et conformiter dicendum est de sensu respectu sensatois. An dicitur augustinus. primo de trinitate. Ex visibili et videtur signatur visio et non de tri. A cognoscere et cognito paritur notitia. Nam materia populi tractat Sco. di. 3. primi sententiae.

Capitulum II. De intellectu agente

in autem sic in omni natura

Postquam philosophus determinavit de intellectu possibili: debet prius determinare de intellectu agente: et ponit distinctionem inter utrumque dicens quod intellectus agens est quo est omnia facere: et intellectus possibilis est quo est omnia fieri. Ad cuius evidentiā notandum quod secundum Scotum dist. 3. primi sententiae. et. xv. quod quolibet species in fantasia non reputat esse actus: id non est sufficiens ad movendum intellectum possibile ad intellectionem visis. Intellectus vero agens est quo est omnia facere in quantum facit de intelligibili in ponit intelligibile in actu depurando et abstractendo species ab omnibus per accidens coniunctis. est enim actus unus respectu omnis intelligibilis. unde dicitur habet Aristoteles quod est sicut lumen respectu coloris: lumen enim movendo diaphanum in actu facit colores esse visibiles: sic intellectus agens facit de potentia intelligibili actu intelligibile de ponit visum actu visum. Intellectus enim agens cum fantasmatibus sunt due cause partiales respectu speciei intelligibilis: intellectus autem possibilis est quod est omnia fieri in quantum est huiusmodi receptivus: speciem intelligibilem reputatum actu visum: et secundum hoc ut habet Aristoteles. intellectus agens est nobilior possibili cum se habeat actus respectu speciei intelligibilis possibilis autem passive. Atque autem respectu intellectus solus intellectus possibilis mediante specie intelligibili se habeat actus: vel solus agens: vel utrumque sunt varietate operis. quod quilibet potest sustineri. ut dicit idem doctus.

in p̄fata q̄dē q̄l. Si at̄ v̄l q̄ se h̄eat actiē
resp̄cū intellcōis agēs ē cā p̄ncipal. pos-
sibil' dō min' p̄ncipal. Et ex istis p̄z di-
stinctō formal' intellcūs agētis ⁊ possibi-
lis: sicut p̄us dcm̄ ē d̄ alijs potētis aīe.
Cū em̄ sol' agēs se h̄eat actiē resp̄cū spe-
ciei intelligibilis et sol' possibil' passiue:
p̄z q̄ eoz ē aliq̄ distinctō ex nata rei licz
nō real. Scdm̄ p̄dicta p̄t intelligi illa di-
stinctō pōnāz aug'. r. de tri. in memori-
am: intelligētia: et volūtātē. intellectus
em̄ possibil' d̄ memoria in q̄tū ē recepti-
uus ⁊ retētus sp̄ex. s̄z q̄ ad aliū actū me-
morie q̄ ē gignere notitiā actualē q̄ si sit
p̄fecta et distincta d̄ h̄bū. Quoad h̄mōi
q̄ actū si intellcūs possibilis se h̄eat actiē
d̄ etiā memoria et sūt intellcūs agens si
se h̄eat actiē resp̄cū h̄mōi noticie: vel
ambo fm̄ h̄mōi opiniōes varias. Solus
aut̄ possibil' d̄ intelligētia: q̄ sol' actū in-
telligēdi recipit. ¶ Notādū etiā q̄ vt d̄
idē dō. vbi s̄. in volūtate n̄ req̄rit volūtātē
agēs sic intelligēdo q̄ sit p̄parās obiectū
suū vt sit actu volubile sicut intellcūs agēs
p̄pat obm̄ vt sit actu intelligibile: q̄n̄ enīz
obm̄ ē actu intellectū ē actu volubile.
¶ Cōnter ondit. p. intellcū agētē ēē se-
patū ab organo sicut et possibilē cū sit no-
bilior eo vt dcm̄ ē. ¶ Pōit q̄z vltēr' du-
plicē opatōem intellcū: p̄ma ē q̄ intelle-
ctus intelligit indistibilia siue incōplexa.
secūda ē q̄ ip̄a cōponit ⁊ diuidit. in p̄ma
aut̄ opatōe d̄t q̄ n̄ ē v̄ltas v̄l falsitas q̄n-
tū scz ad illd̄ qd̄ intelligit: s̄z at̄ ip̄m incō-
plexū n̄ sit v̄l fm̄: tū intellcūs intel-
ligēdo ip̄m ver' ē in quātū adeq̄ rei intel-
lecte. in scda at̄ opatōe ē v̄ltas v̄l falsitas
Cōpositō em̄ ē d̄a si ea q̄ cōpōit intellcūs
sint i re cōposita: vt ista hō ē alb' ē d̄a si
albedo inherat hōi a pte rei: sin aut̄ ē fla-
q̄z aut̄ v̄l fm̄ p̄stitit i cōpōe q̄ h̄z si
eri p̄ intellcū: iō d̄. 6. meta. q̄ x̄m ⁊ s̄z
nō ē i reb' s̄z i mēte. Dicit at̄ q̄ indistib-
bile d̄ tripl' sicut et v̄nū. Cui' rō ex in-
diuisiōe ē d̄t em̄ v̄nū qd̄ ē i se indistū: et
h' tripl'. p̄rimo d̄t v̄nū seu indistibile
p̄inuitate: vt lineaz ⁊ rē vt d̄t p̄t intelligi
in instāti si intelligat vt i se indistū. ¶ Pōit

in cōtinuari consideratō p̄ aliq̄d ip̄s. Si
aut̄ intelligat vt distibile i ptes cū intelli-
gat ps p' p̄t intelligit i tpe. Secūdo
indistibile d̄t fm̄ spēm: vt hō vel exerci-
t' v̄l dom' ⁊ rē etiā p̄t intelligi in instā-
ti. Si tū cōsiderātur ptes vt abinuicem
diuise: vt caro os ⁊ rē. tūc intelligit in tpe
Tertio mō v̄nū vel indistibile d̄t qd̄ ē pe-
nit' indistibile: vt p̄ict' et tale vt d̄t in-
telligit p̄ p̄uatōem cōtinui et diuisibilis
Cui' rō ē q̄ cū intellcūs accipiat cogni-
tionē a sēib': illa p' cadūt i apphēsiōnē
n̄ i intellcū: q̄ sūt sēibilia: h̄mōi aut̄ sūt
magnitudinē h̄ntia. v̄nū punct' ⁊ v̄ltas
nō d̄ffiniātur nisi negatiue. Sūt intelle-
ct' n̄ cognoscit v̄nū obm̄ p̄ spēm alterius
obiecti: vt nigz p̄ albū: malū p̄ bonum.
Cui' rō ē: q̄z semp̄ alterū p̄rior ē impfe-
ctū: et sic quodāmo p̄uatio alteri': p̄ua-
tio aut̄ cognoscit p̄ habitū. Deinde com-
pat arist. sensū ad intellectū dicēs q̄ fan-
tasinata habēt se ad intellectum sicut sē-
sibilia ad sensuz: ita q̄ sicut sensibile mo-
uet medium ei spēm suā imprimendo: ⁊
aer imutatus imutat sensum: sic fantas-
mata intellectū. Dicit aut̄ q̄ neutrū hos-
rū mouetur ab obiecto motu proprie di-
cto cum nec sensus nec intellectus pati-
antur passione proprie dicta: vt dictum
est prius. Ex his concludit p̄bs. q̄ sicut
sensus non potest sentire sine sensibili:
ita nec intellectus intelligere sine fantas-
mate. Hoc autem ideo contingit: vt di-
cit Scotus doctor subtilis tertia distin-
cti sententiarū: non quādo in intelle-
ctu sit species intelligibilis alia a specie
que est in fantasia: sed propter connexio-
nem huiusmodi potentiarum adinuicēz
que pro statu isto ita sunt cōnere q̄ quo-
tientiūq̄ intelligimus v̄niuersale fan-
tasiamur singulare. Unde dicit cōmuni-
ter p̄bs: q̄ sine sensu non potest homo
aliquid addiscere quasi de nouo acqui-
rens scientiaz: neq̄ potest intelligere q̄
si v̄tenz scientia habita: Sed oportet cū
aliquid speculatur actu q̄ formet sibi a-
liquod fantasma. Hinc est q̄ leso orga-
no fantasie impeditur intellectus noster

Be anima

De potentia motiua. Ca. III

uoniam autem anima

1. *Apptly*
 2. *Apptly*
 3. *Apptly*
 4. *Apptly*
 5. *Apptly*
 6. *Apptly*
 7. *Apptly*
 8. *Apptly*
 9. *Apptly*
 10. *Apptly*
 11. *Apptly*
 12. *Apptly*
 13. *Apptly*
 14. *Apptly*
 15. *Apptly*
 16. *Apptly*
 17. *Apptly*
 18. *Apptly*
 19. *Apptly*
 20. *Apptly*
 21. *Apptly*
 22. *Apptly*
 23. *Apptly*
 24. *Apptly*
 25. *Apptly*
 26. *Apptly*
 27. *Apptly*
 28. *Apptly*
 29. *Apptly*
 30. *Apptly*
 31. *Apptly*
 32. *Apptly*
 33. *Apptly*
 34. *Apptly*
 35. *Apptly*
 36. *Apptly*
 37. *Apptly*
 38. *Apptly*
 39. *Apptly*
 40. *Apptly*
 41. *Apptly*
 42. *Apptly*
 43. *Apptly*
 44. *Apptly*
 45. *Apptly*
 46. *Apptly*
 47. *Apptly*
 48. *Apptly*
 49. *Apptly*
 50. *Apptly*
 51. *Apptly*
 52. *Apptly*
 53. *Apptly*
 54. *Apptly*
 55. *Apptly*
 56. *Apptly*
 57. *Apptly*
 58. *Apptly*
 59. *Apptly*
 60. *Apptly*
 61. *Apptly*
 62. *Apptly*
 63. *Apptly*
 64. *Apptly*
 65. *Apptly*
 66. *Apptly*
 67. *Apptly*
 68. *Apptly*
 69. *Apptly*
 70. *Apptly*
 71. *Apptly*
 72. *Apptly*
 73. *Apptly*
 74. *Apptly*
 75. *Apptly*
 76. *Apptly*
 77. *Apptly*
 78. *Apptly*
 79. *Apptly*
 80. *Apptly*
 81. *Apptly*
 82. *Apptly*
 83. *Apptly*
 84. *Apptly*
 85. *Apptly*
 86. *Apptly*
 87. *Apptly*
 88. *Apptly*
 89. *Apptly*
 90. *Apptly*
 91. *Apptly*
 92. *Apptly*
 93. *Apptly*
 94. *Apptly*
 95. *Apptly*
 96. *Apptly*
 97. *Apptly*
 98. *Apptly*
 99. *Apptly*
 100. *Apptly*
 101. *Apptly*
 102. *Apptly*
 103. *Apptly*
 104. *Apptly*
 105. *Apptly*
 106. *Apptly*
 107. *Apptly*
 108. *Apptly*
 109. *Apptly*
 110. *Apptly*
 111. *Apptly*
 112. *Apptly*
 113. *Apptly*
 114. *Apptly*
 115. *Apptly*
 116. *Apptly*
 117. *Apptly*
 118. *Apptly*
 119. *Apptly*
 120. *Apptly*
 121. *Apptly*
 122. *Apptly*
 123. *Apptly*
 124. *Apptly*
 125. *Apptly*
 126. *Apptly*
 127. *Apptly*
 128. *Apptly*
 129. *Apptly*
 130. *Apptly*
 131. *Apptly*
 132. *Apptly*
 133. *Apptly*
 134. *Apptly*
 135. *Apptly*
 136. *Apptly*
 137. *Apptly*
 138. *Apptly*
 139. *Apptly*
 140. *Apptly*
 141. *Apptly*
 142. *Apptly*
 143. *Apptly*
 144. *Apptly*
 145. *Apptly*
 146. *Apptly*
 147. *Apptly*
 148. *Apptly*
 149. *Apptly*
 150. *Apptly*
 151. *Apptly*
 152. *Apptly*
 153. *Apptly*
 154. *Apptly*
 155. *Apptly*
 156. *Apptly*
 157. *Apptly*
 158. *Apptly*
 159. *Apptly*
 160. *Apptly*
 161. *Apptly*
 162. *Apptly*
 163. *Apptly*
 164. *Apptly*
 165. *Apptly*
 166. *Apptly*
 167. *Apptly*
 168. *Apptly*
 169. *Apptly*
 170. *Apptly*
 171. *Apptly*
 172. *Apptly*
 173. *Apptly*
 174. *Apptly*
 175. *Apptly*
 176. *Apptly*
 177. *Apptly*
 178. *Apptly*
 179. *Apptly*
 180. *Apptly*
 181. *Apptly*
 182. *Apptly*
 183. *Apptly*
 184. *Apptly*
 185. *Apptly*
 186. *Apptly*
 187. *Apptly*
 188. *Apptly*
 189. *Apptly*
 190. *Apptly*
 191. *Apptly*
 192. *Apptly*
 193. *Apptly*
 194. *Apptly*
 195. *Apptly*
 196. *Apptly*
 197. *Apptly*
 198. *Apptly*
 199. *Apptly*
 200. *Apptly*
 201. *Apptly*
 202. *Apptly*
 203. *Apptly*
 204. *Apptly*
 205. *Apptly*
 206. *Apptly*
 207. *Apptly*
 208. *Apptly*
 209. *Apptly*
 210. *Apptly*
 211. *Apptly*
 212. *Apptly*
 213. *Apptly*
 214. *Apptly*
 215. *Apptly*
 216. *Apptly*
 217. *Apptly*
 218. *Apptly*
 219. *Apptly*
 220. *Apptly*
 221. *Apptly*
 222. *Apptly*
 223. *Apptly*
 224. *Apptly*
 225. *Apptly*
 226. *Apptly*
 227. *Apptly*
 228. *Apptly*
 229. *Apptly*
 230. *Apptly*
 231. *Apptly*
 232. *Apptly*
 233. *Apptly*
 234. <

[illegible]

offendēs ē obiectū irascibilē circa qđ irascibilē h̄z nolle qđdā. nō qđē pprie refugiet sicut p̄cupiscibilē refugit nolitū sed magis repellēt. ¶ Et si dicas cui ē vel le vnū oppositū ei? est nolle alter. Rñ deo et dico qđ irascibilē h̄z suū actū sūt ibi duo nolita: vnū irascibilē aliud p̄cupiscibilē. p̄t̄z ī exēplo p̄us posito. Nolitū p̄cupiscibile ē carere cibo: et ex ista nolitiōe ī p̄cupiscibili tristitia q̄. s. refugit nolitū. Est etiā ibi aliud nolitū. s. illud qđ auferit cibū: et illō ē nolitū irascibilē nō actu refugiet di s̄z ppellēdi et vñ nō actu repellē est tristitia ipius irascibilis. Isti autem dolores irascibilē et p̄cupiscibilis nō sūt idē: dolor em̄ cōcupiscibilis sit cū alia in mutatiōe organi in pte sensitua quā irascibilis. Cōcupiscibilis qđē cū restrictiōe sicut delectatiōe opposita ē cū dilatatiōe. Dolor aut irascibilē cū calefactiōe qđ ē accūsus sanguis circa cor. Et ex hoc sequit̄ qđ ī pte sensitua irascibile et p̄cupiscibile habēt diuisa organa. ¶ In rōnali aut pte possunt haberi talē distinctiōe obiectoꝝ sicut ī sensitua. Nō tñ est tāta distinctiō istoz ī volūtate q̄ta in appetitu sensituo: qz volūtas nō ē potētia organica: s̄z sicut rō diuidit̄ ī portio: nē supiorē et inferiorē p cōpationē ad diuersa obiecta: et tñ simplr ē eadē potētia sicut eadē poñā est opatiua circa pmo et scđo delectabilia et tristitia ita qđ nō est ibi distinctiō nisi ex pte obiectoꝝ: in q̄ tēdit hec scō. ¶ Ad euidentia eoz qđ dicta sūt notādū qđ idē voc. dicit di. xii. secundi snarū qđ portio superior cludit tres potētiās aīe: et sūt inferior. s. memoriā itel ligentiā et volūtate: qđ portioes distinguuntur p officia. p̄ter portione em̄ superiorē cognoscit et diligit de. p̄ter inferiorē hō p̄xim? et sic portio supior ē respectu eternoꝝ: inferior hō respectu tpaliū: ¶ Deinde ostendit ar. qđ sit mouēs al fm locū motu p̄gressiuo: et qđ hoc nō sit potētia vegetatiua pbat: qz semp mor? p̄gressu? fm locū ē p̄pter aliqd imaginatū vel desideratū. Nō ei aīal mouet nisi appetēs vel fugiēs aliqd nisi forte p vi-

olētiā. S̄z fantasia et appetit? nō ppetū pti vegetatiue: qđ ps vegetatiua nō ē pncipiū mor? local p̄gressiuū. hoc idē pbat de sensu: qz sensus ē in oib? aīalib? et tñ sunt multa aīa qđ nō mouēt hoc motu: s̄z semp manēt in eodē loco. ¶ Et qz posset aliqs dicere qđ hoc nō ē p̄p̄ hoc qđ deficiat eis pncipiū motiuū: s̄z qz eis deficiūt instrumēta apta ad motū. Ideo ad remouēdū hoc subdit qđ nā nihil facit frustra nec deficit in necessarijs nisi in aīalib? orbat̄: vt sūt qđā monstra qđ accidunt p̄ter intētiōē nature ex corruptiōe alicui? pncipij in semie. S̄z aīalia imobilia sūt p̄fecta in sua spē et nō orbat̄ et in h̄mōt aīalibus natura nihil facit frustra nec deficit ī necessarijs. vñ seq̄t si habēt pncipiū mor? qđ haberēt ptes organitas dispositas ad motū p̄gressiuū alias pncipiū mor? esset in eis supflū et necessaria ad executionē potētie motiue sibi deherēt. ¶ Ponit g ar. duo pncipia mouētia. s. appetitū et intellectū: sub intellectu aut cōphendit fantasiā qđ p̄t̄z qz alia aīalia ab hoīe mouent̄ qđ tñ carēt intellectu. Mouet aut vt dicit intellect? nō speculatiu? s̄z practic? qđ differt a speculatiuo sine qz videlz intellect? speculatiu? rōcinat p̄p̄ scire practic? hō p̄p̄ opari. practici em̄ s̄z a p̄axi: p̄axis at̄ grecei dē est qđ opatio latine. Mouet aut fantasia siue intellect? in quātū repñtat obiectū appetibile qđ ē pncipiū itellectus practici. Cū aut volum? aliqd de liberare de agendis pmo supponim? s̄z nē: deinde pcedim? p ordinē ad inq̄renda illa qđ agenda sunt p̄pter finē et hoc ē qđ subdit qđ vltimū in cōsideratione intellect? practici est pncipiū actiōis. s. illud vñ debem? incipe actionē. Reducit aut ista duo mouētia. s. intellectū et appetitū ad vnū. s. ad ipm appetibile qđ est mouēs nō motū. Appetit? aut ē mouēs motū ab obiecto appetibili. Manifestū est em̄ qđ scōa mouētia nō mouēt nisi in quātū p̄cipiāt p̄mum. s. ipm appetibile. ¶ Circa hoc notādū qđ potētia motiua qđā est impans quedā impata: Im-

Duo
p̄p̄t
intellectū

De anima

paras est ipsa voluntas. Impara autem est potentia motiva sita in nervis et organis que mouet ipsa membra et organa ut posita motiva in manu et sic de alijs. **C**onsequenter excludit. p. quada obiectio que pot fieri q. s. appetit? sensitiv? non mouet quia ceteri nates non secuntur huiusmodi appetitum: quod soluitur per hoc quia in homine sunt trij appetitus? et cum vnu ceteri nates secuntur scilicet intellectiuus alteri autem repugnant scilicet sensitivo. Intellectus? enim iubet aliquem retrahere a periculisibili propter considerationem futuri. **D**istinguit ulterius. p. duplicem rationem practica. s. vlem et pericularem. Alii est ut optet filium honorare penitus: pericularis vero ut ego fili? talem honorem patri meo debeo exhibere. vlem autem non mouet nisi ut causa prima et quiescens. pericularis vero mouet ut causa proxima: et quodammodo motui applicata. **H**ae operationes et motus in pericularibus? sunt: vnu oportet ad hoc quod mor? sequatur quod opinio vlem ad pericularia applicetur. et propter hoc etiam in actionibus? accidit: quia opinio in periculari opinabili corrumpitur propter delectationem vel propter aliquam aliam passionem que tamen opinionem vlem non corrumpit. **D**einde ostendit. p. quod tactus? est necessarius? omni animali quo participat qualitates tangibiles seu clementares. Sustinetur etiam est necessarius? et inest omni animali in quantum est quod dicitur tactus? est enim alimentum tangibile. Est tamen de bonum esse in quantum est discretum? saporis? qui facit alimentum delectabile vel triste. Alii etiam sensus sunt de bene esse id in sunt solus animalis? que mouetur secundum locum. **C**irca praemissa notandum quod intellectus? et ratio non sunt distinctae potestates: sed intellectus? dicitur ratio in quantum rationem praefertendo ab vno in aliud. **N**otandum etiam quod anima intellectiva secundum essentiam suam est tota in toto: et tota in quolibet parte eius? ut diffuse tractat bonae uentura in primo sententiarum: nec determinat sibi aliquam partem corporis quo ad operationes sibi proprias: ut intelligere et velle: cum intellectus voluntas non sint potestates organice. **S**ecundum autem est de operationibus? ipsarum potestatum. sensitiviarum: ut videre audire et sic de alijs. **D**emonstrandum quod spiritus aliqui sumuntur

per animam ipsam aliqui vero per humorem subtilissimum. **D**icitur autem triplex spiritus. s. vitalis: animalis: et naturalis: Animalis spiritus fundamētum est cor a quo praecedat ad totum corpus: omnia eius? membra vivificat. Animal autem spiritus fundamētum est cerebrum et ab eo ad totum corpus membra veniunt sensum eis praestans. Naturalis vero spiritus fundamētum est epar et ab illo ad totum corpus tendit omnibus? membris quatuor virtutes duas naturales que videlicet sunt appetitiva cōtētiua digestiua et expulsiua. Unicuique enim membro necesse est ut sit virtus appetitiva calida et sicca que sit naturae colere: rubee: ut desicet humiditatem cibi et attrahat eam ad se. Decet etiam ut vniuersumque membrum virtutem habeat contentiuam calidam? natura sit secundum colorem nigram? ut contineat cibum quousque digestio sua compleatur actione in eo. Conuenit iterum eis: virtutem habere digestiuam secundum sanguinis naturam existentem qua contentum digeratur cibum et eum in suam mutet essentiam virtutis aut expulsiue pneumatidis naturam habentis necessitas est ut per eas superfluitas et superflui cibi a membris expellatur.

**Explicit liber de anima
et per consequens tota
philosophia naturalis
que est secunda pars
huius compendij copulati
ex dictis scoti doc. subtilissimi.**

Incipit tertia pars que est de metaphisica

Expositio secunda

parte istius tractatus q̄ erat de p̄bica restat nūc agere d̄ tertia pte. s. metaphisica. Circa q̄d p̄mo videndū est de eius subiecto. Pro cui⁹ euidentia fm̄ doctrinaz scoti in hoc p̄mo et in p̄logo p̄mi sn̄ariū: q̄d subiecto theologie p̄supponēdo ea que dicta sunt de subiecto scientie p̄mo c. p̄mi p̄bicoz. P̄mo aliqua p̄mitā deinde aliquas p̄clusiones subiūgam. ¶ Quātū ad p̄mū Sciendum q̄ ens in q̄tū ens scz ens in cōmuni s̄p̄tū fm̄ r̄ōnē entis: p̄ma sui diuisione diuidit in ens finitū et infinitū. Nam diuisione entis in .x. p̄dicamēta nō est eius p̄ma diuisione: sed alia est p̄ior ea et accipiēdo alterū membrum scz finitū diuidit in de cē p̄dicamēta. Unde de⁹ cadit sub vno membro diuisionis et decē p̄dicamenta sub alio. Omne enī ens p̄dicamentale est finitū: deus est ens infinitū ideo de⁹ est ens extra genus. ¶ Itē sciendum q̄ quātū ad p̄ens sufficit: duplex est p̄mitas scz perfectionis et adequationis. P̄mitas p̄fectionis in quacūq̄ scientia respicit gradū entitatis rei vt sic illō dicatur p̄mū quod est nobili⁹ ens quocūq̄ alto ad istam scientiam pertinēte. ¶ An fm̄ hāc p̄mitatē de⁹ ē p̄mū subiectū cōsideratū i hac sc̄ia. i. p̄fectissimū. Sz p̄mitato adequatiōis vcco p̄mitatē q̄ subiectū et sc̄ia adequant ita q̄ nec sc̄ia excedit suum subiectū nec ecōuerso. Sz quicq̄d aliquo modo cadit sub cōsideratione sciētie cadit sub rōne formali subiecti et econuerso: quicq̄d p̄cipat rationem formalem subiecti cadit sub ratione formali illius scientie. Et sic ens in q̄tū ens est p̄mū subiectum in metaphisica quicq̄d p̄cipat naturaz entis: vt sic cadit sub cōsideratione metaphisice. Et quicq̄d cōsiderat in metaphisica consideratur sub ratione entis. ¶ Notandum insup̄ q̄ ens inquantum ens p̄cipit vñ cōceptū cōm̄ vñiūcūq̄

et reale: deo et creatore: de quo habet t̄ quarto hui⁹ et hoc de p̄mo p̄ncipali. Quātū ad sc̄dū sit hec. ¶ P̄ia cōclusio Ens inquantū ens habet p̄prias passiones p̄bat per aristo. quarto metaphisice est scientia que speculat ens in q̄tū ens et que bulc insunt p̄ se. Item ibidē. c. tercio dicit q̄ nūcroz inquantū numeri sunt: sunt p̄prie passiones vt pitas impitas: sic et entī inquantū ens. ¶ Sz hāc cōclusionē arguit: si ens inquantū ens hz aliquā p̄priā passionē illa sit. a. tūc sic si ens hz passionē a. g. a. ē nihil: p̄sequēs est falsum ergo aūs: falsitas p̄t cōsequētis qz nō ens nō est passio alicui⁹ p̄batio cōsequētis. omne subiectū est extra essentiā passionis cū cadat in diffinitione passionis vt additamētū ex nono metaphisice. Sed quicquid est extra entis naturā vel essentiā ē nō ens et p̄sequens nihil. ¶ Sequit̄ etiam q̄ ens fm̄ suam totam communitatem nō p̄dicetur in quid de quolibet. Respōdeo ad istud q̄ passio entis nō est simpliciter nihil: ad p̄bationē cū d̄ q̄ oē s̄b iectū ē extra rōnē vel eēntiā passiōis Dico q̄ si p̄ ē extra eēntiā alicui⁹ itelligit̄ esse extra p̄ceptū formale ei⁹ sic p̄cedo. nā subiectū distiguit formalit̄ a sua passiōe p̄pria et sic i sua diuisione cadit vt additamētū. si xō p̄ extra eēntiā eē itelligas diffinitionē reale q̄ ē iter rō et rē sic nego qz p̄pria passio nō distiguit realit̄ a suo subiecto et p̄ p̄is a. est ens realit̄ et nō nihil nō ei ens formalit̄. Est et mediū iter ens et nihil formalit̄. s. aliqd q̄d nec est hoc nec illū tū iter ens realit̄ et nihil nullū ē mediū. ¶ Ad āt addit q̄ ens fm̄ suaz cōitatē totā nō p̄dicat i q̄d d̄ oib⁹ nō habeo p̄ p̄ueniētī sz p̄ nc̄rio qz ip̄osibīlē ē ens p̄dicari i q̄d d̄ vltis d̄iis nec d̄ p̄prijis passiōib⁹ nec d̄ suis p̄prijis p̄criuis q̄b⁹ p̄biē ad ens creatū et icreatū sic oīdā in 4to hui⁹. ¶ Sc̄da p̄clusio ē q̄ passiones entis sunt de eo demonstrabiles: p̄bat id q̄d est p̄fectiōis in qualibet sc̄ia nō est negandū in sc̄ia p̄fectissimā: sz p̄fectiōis ē i q̄cūq̄ sc̄ia q̄ dem̄et pass-

Metaphisica

nōes d' b'lecto cū scia sit hū? p'clūōis
 demōstrate p'mo posterior. cōclusio de-
 mōstratōis at' p'inet passiōes d' subiecto
 q' hoc nō ē negādū i illa scia p'fectissima
 q' ē de ente vt d' subiecto: vt d'icet p'clū-
 one seqnti. S'z illā p'clūōnē arguit
 sic q' i demōstratiōe potissima optet su-
 mere p' medio aliqd mediās int' b'lectū
 z passiōē s'z iter ens z suā passiōē nō ē
 aliqd mediū q' de ente n' pōt aliqd demō-
 strari demōstratōe potissima p'batō minor
 int' b'lectū cui' p'cept' ē simplr simplex
 z suā passiōē nō pōt ēē aliqd mediū: s'z
 p'ctus ens ē simplr simplex q' rē. p'batō
 maioris p'sylogismi q' illd mediū aut ē
 diffinitio subiecti aut passiōis aut mixtū
 ex d'ione illi' z illi'. S'z subiectū z pas-
 sio q' hūit p'ceptū simpliciter simpliciter cuius
 mōi sūt ens z suā passio n' pōt diffiniri: q'
 iter ens z suā passiōē nullū demōstratiū
 mediū pōt sumi. p'p'erea nullū b'lectū ē
 i pōnā p'dictōis ad passiōes d'm'rabiles
 d' ipō: s'z ens ē in pōnā p'dictōis ad ea q'
 ponūt passiōes ei' q' illa q' ponūt passi-
 ones entis n' sūt passiōes dem'rabiles d'
 illo maior p'z q' alias passio inesset con-
 tingent' suo subiecto: z p' p'ns nō ēēt de-
 m'rabil' nec scibil' de illo: minor p'bat in-
 ductiue i passiōib' d'iffinit' entis: vt sūt
 act' z pōnā cā z cātū rē. q' pōnā icludit
 negatiōē act' z ecōuerso. Si q' ens ē i
 actu vel pōnā pōt esse actu z nō actu et
 pōnā z nō pōnā. p'p'eterea nulla passio
 dem'rabil' de subiecto p'dicat i qd d' sub-
 lecto: nec d' aliq' cōtento sub subiecto pa-
 tet. S'z aliqd qd ponit passio dem'rabil'
 de ente puta vnū p'dicat in qd de p'tent'
 sub ente q're rē. p'batō minor. ij. me-
 taphisice. c. liij. In fine: dicit p'bus q' sic
 ens p'dicat fm eandē naturā de quāto z
 q'li rē. ita vnū: s'z ens p'dicat de decē p'
 dicamēt' i qd q' vnū. Rn. ad p'mū cū d'
 q' i demōstratiōe potissima optet sumere rē.
 p'cedo maiorē s'z minor ē falsa. Ad p'ba-
 tiōē d' cēdū q' diffinitio ē duplex qdā
 d'icē qdā p'p' qd mediū at' demōstratōis
 nō ē diffinitio d'icēs qd ē simplr: s'z diffi-
 nitiō d'icēs p'p' qd ad p'positū dicendū

q' iter ens z passiōē entis pōt sumi d'if-
 finitio d'icēs p'p' qd passiōis nō obstāte
 q' passio h'z p'ceptū simplr simpliciter. Ad
 cui' euidētiā sciēdū q' subiectū h'ns plu-
 res passiōes sic se h'z respectu eaz q' ipe
 passiōes sūt ab ipō subiecto fm quēdā
 ordinē nālē q' vna mediāte alia ita q' p'
 or passio ē cā p'pter qd iherētie scēde pas-
 sionis ad subiectū: z pōt sumi p' medio
 ad demōstrandā scēdam de subiecto. Exem-
 plū h're angulū extrinsecū equalētē duo
 b' it' isecis sibi oppositis: z h're tres an-
 gulos eq'les duob' rect' sūt due passiōes
 trianguli h'ntes ad se ad ipm triangulū
 fm ordinē nālē ita q' vna inest mediāte
 alia z vna pōt sumi p' medio ad p'badā
 aliā demōstratiue. q' p' h're angulū extrin-
 secū p'bat triangulus h're tres. S'z nū-
 qd habere angulū extrinsecum est diffi-
 nitio ipius habere tres. est vlt' diffinitio
 nō d'icēs qd sed p'pter quid. Itā d'if-
 finitio p'p' qd est mediū in demōstrati-
 one: z hoc modo oīs causa est mediū d'i-
 cēs p'pter qd effectus. vnde ar. ij. p'o-
 sterior' idē ait est mediū z cā. Ad propo-
 sitū cū ens sint plures passiōes nō opor-
 tet q'rere diffinitioē qd est ad probādā
 de ente passiōē sicut qrit rō. sed sufficit
 diffinitio p'pter qd: hec est vna passio
 respectu alteri' sed prior respectu poste-
 rioris. sic diffinitio passiōis est mediū
 demōstrationis. ij. posterior'. p'passiōes
 q' entis habēt quēdā ordinē inter se in
 cōpatione ad ens: z vna potest sumi pro
 medio ad demōstrandā aliā: Esto q' ens
 vel quēcūq' passio entis sit i diffinitibilis
 diffinitione d'icente quid est: vt puta q'
 p'cept' simpliciter simplex nō est diffini-
 bilis: vt patet p' aristo. quarto metaphi-
 sice contra platōē: sed hic est vnū dubi-
 um que passio sit prior z que posterior in
 passiōibus entis vt sic vna alteraz pos-
 sit demonstrare. Rn. saluo meliori iudi-
 cio: quicquid sit de alijs passiōibus qz
 nimis prolixū z difficile ē videre d' oib'
 passiōib' entis. Dico q' vt videtur q'
 vnum sit simpliciter prima passio entis.
 Tum q' probat de ea specialiter ar. q'

significat eadē naturā cū ente q̄rto me . caplo secūdo. **¶** Tum qz. xj. meta. dicit. 3. ca. qz nūllū differt omnia entia reducere ad ens vel vnū: cū idem significet puer a tibiliter. **¶** Post hāc videt vey eē secūda passio entis: tertia aut bonū. nā rō vitas videt eē prior ex natura rei q̄ bonitas: sicut intellect⁹ naturat⁹ ē prior voluntate. Sic p̄t dici de alijs passionib⁹ entis cōiter qz subtiliori lectori relinquo. **¶** Qz si ita ē ipm vnū p̄t sumi p medio ad demonstrandū ens eē vey. Et vey p̄t sumi p medio ad demonstrandū ens eē bonum: 2 sic de alijs. Ip̄m aut vnū remanet indemonstrabile de ente vl ppter defectum medij. vel qz ipm in esse enti est p se notum: vel ppter vtrūqz. **¶** Ad secūduz cū dī qz nullū subm ē i potētia p̄dictōis dicit qz passioes disiuncte non sūt pprie passiones illi⁹ cōis cui assignat⁹ ē inferior⁹. Sed cōtra: omnis ppa passio habz subiectū cui inest p se et pmo sic qz illi nō inest p rōem alteri⁹ sed omni alij p rōem ei⁹ ex pmo post. Sed passio disiuncta habet aliqd tale subiectū primū nisi ipm cōe: qz nulli cōuertibiliter inest. patet qz qz illd cōe ē primū subm. Alī qz dōm est qz passio disiuncta realiter 7 quātūm ad illud quod significat est vnica. **¶** M̄m ergo passio illa vnica ē nobis ignota non possumus eā nominare vno nomie s3 circūloquimur eā p aliqz duo disiuncta eo mō q loq̄tur arist. q̄rto meta. de medio priorū innominato qd circūloq̄tur p abnegatōnem vtriusqz: vt qd ē nec albū nec nigrū. **¶** Dico ergo qz p contingēs vel necessariū circūloq̄mur vnā passionē. sit igit illa passio a ad a nō se hz ens i potētia p̄dictōis imo nērio offie ens ē a. **¶** Ad tertū dī cendū qz illa similitudo nō currit super quattuor pedes. vnde simile ē et dissimile. Simile p tātō: qz sicut ens significat eandē naturam rati cū q̄libet de q̄ p̄dicatur sicut et vnū cū sit ppa passio entis nō differt realiter a quocūqz ente. Sed in hoc ē dissimile: qz ens ē idē formalr cui libet inferiori de q̄ p̄dicat⁹: 7 iō p̄dicatur i qd. **¶** Mō sic āt vnū: 7 iō p̄dicat⁹ i qle 7 de

nominatiue de subo 7 nō in qd. **¶** Passio em̄ et si sit idē reali cū subo nō tñ forma liter: vt dicit q̄rto hui⁹. **¶** Tertia p̄cluzio est ita ens inq̄ntū ens ē p̄mū subm in metha. pbat pmo aucte aristot. in pmo ca. 4. metaphi. est scia q̄ speculat⁹ ens i quātū ens: sed ista nō ē aliq̄ scia p̄cluz⁹ ergo 7c. **¶** Ad idē ē auicē. pmo meta. secūdo ca. 3. rē ar. sexto meta. vbi mouet an pma p̄lica sit vlis vl circa aliqd gen⁹ p̄ticularis entis videt solvere qd ē vlis. vnde in fine solutōis dicit de ente inq̄ntū ens erit h̄mōi scia speculatiua. Item etiā pbat rōe: illud ē subm p̄mū cuius libet scie cuius sūt p se pmo passioes qz p se cōsiderat⁹ in illa scia. Sed nihil aliqd ab ente est huiusmōi cui passiones considerate immediata insunt per se primo: ergo ens ē p̄mū subm methaphis. Maior patet accipiendo ly pmo sicut accipit pbi sic⁹ i pmo post. ca. de vli qd scz inest ali cui fin qz ipm 7 nō p aliqd. Sed omni alij inest p ipz. hec ē em̄ p̄ditio p̄mū subiecti cuiuscūqz passiois. Sed minor p̄t: quia passioes metaphis. puta vnū x̄m bonū actus 7 pōn nēcs cōtingētia 7 sic d alijs nō sūt alicui⁹ entis inferioris pmo 7 p se. S3 cuiuslibet inquantum ens: nā alis nō cōueniret omni enti: s3 sunt passiones entis inquantum ens primo et per se. **¶** Confirmatur: quia ista scientia dicitur a meta quod est trans 7 icos scientia: quasi transcendens scientia. **¶** Sed cōtra istam conclusionem arguitur multipliciter. **¶** Primo sic: illud quo formaliter sciētia distinguitur: et a quo formaliter denominatur est eius proprium subiectum sed ens sic cōmune nō est huiusmodi respectu metaphisice: ergo 7c. Maior est euident. **¶** Hec enī sūt conditiones p̄mū subiecti et quod denominet formaliter scientiam 7 qz distinguat. Secantur em̄ scientie quemadmodum et res tertio de anima. Minor pbat⁹ primo quantum ad primam partem vey de distinctione. qz. vj. metaphisice distinguit aristotiles tres partes scientie speculatiue videlicz phisicam: que est circa inseparabilia a

Metaphisica

materia et mobilia et mathematicam que
 est circa inseparabilia a materia et immo-
 bilia. Et metaphisicaz que est circa se-
 parabilia et immobilia cuiusmodi sunt sub-
 stantie separate. si ergo distinctio scien-
 tiarum speculatiuarum sit conueniens:
 videtur qd metaphisica sit circa ppriam
 substantiam ipsaruz. Secunda pars mi-
 noris patet de denominatione ex pro-
 logo huius ubi vocat philosoph⁹. hanc
 scientiam diuinam: quia est diuinorum
 ¶ Preterea si ens sit commune sit subie-
 ctum in metaphisica: ergo in specula-
 tione entis omnis consistit felicitas na-
 turalis. consequens est falsum: ergo et
 antecedens probatio consequitur fm ari-
 sto. x. ethicorum dicitur qd felicitas na-
 turalis consistit in consideratione me-
 taphisicali. tunc si noticia subiecti in sci-
 entia continet virtualiter totam noti-
 tiam illius habitus vel scientie: ergo
 perfectior est quocunq; alio in illa sci-
 entia qz qd continet aliud virtualiter est
 eo perfectior. Si ergo felicitas consistit
 in aliquo actu metaphisico maxime erit
 circa actum cognoscendi subiectum me-
 taphisice quod est ens per se: cum ille
 actus sit perfectissimus in metaphisica.
 Falsitas consequens patet in hoc qd no-
 titia entis non est simpliciter pfectissi-
 ma. ¶ Preterea si ens sit cōe est subiectuz
 primū metaphisice & metaphisica sub se
 alias oēs subalternat. consequens est
 falsum ergo antecedens: probatio psequen-
 tie: qz tunc subiectum cuiuslibet scien-
 tie esset sub subiecto metaphisice: hoc
 enim est conditio subalternate scientie
 vt patet primo posteriorū. falsitas con-
 sequens patet ex sexto metaphisice ubi ari-
 stoteles distinguit tres partes essentia-
 les scientie speculatiue quod non esset
 si omnes alie subalternarentur metaphi-
 sice. probatio quia scientie subalterne vel
 ponunt in numerum cum subalternanti-
 bus vel non: si sic: ergo plures essent sci-
 entie speculatiue qz tres: cum multe alie
 sint scientie subalterne. Si non ponunt
 & phisica mathematica cum ponant in

numerum: cum metaphisica non subala-
 ternantur et quod erat probandum.

¶ Preterea de subiecto scientie oportet
 precognoscere si est et quid est: primo po-
 steriorum: sed in ista scientia non est no-
 tum quid est ens: ergo non est huiusmo-
 di subiectum: probat minor quia ens
 est cōmunitissimum non habens genus
 et differentia: mergo nec diffinitionem:
 ergo nec quid cum diffinitio dicat quid
 primo topicorum. ¶ Preterea subiectū
 cuiuslibet scientie habet propria prin-
 cipia ex primo posteriorum: sed ens sit
 cōmune nō est huiusmodi ergo etc. pro-
 batio minoris tum qz ente nihil est prius:
 principii autē est prius principiatio. Tū
 qz si ens in qdum huiusmodi et vt sic cōe
 haberet principia: ergo qdlibet ens ha-
 beret principia. Sic em arguit arist. pri-
 mo posteriorū de reduplicatione: Si ius-
 ticia ēēt bonū in eo qd bonū: iusticia ēēt
 omne bonū: prius est falsum: qz tūc ēēt p-
 cessus in infinitū in pncipijs et principi-
 atis. ¶ Item substantia est primum sub-
 iectum huius scientie. ergo ens non est
 subiectum: consequens patet quia eius-
 dem scientie nō sunt plura subiecta pri-
 ma antecedens patet ex sexto metaphisice.
 Substantiarū querunt principia et
 causas: sed illud cui⁹ principia et cāe que-
 runt in aliqua scientia est eius subiectū.
 Item arguit qd deus et intelligentie siue
 genus substantiarū separataz quod idem
 est sit ibi subiectuz p cōmētorē. x. phi-
 sicozū cōmento ultimo dicentem: Qz pri-
 ma phisica. i. metaphisica que nitit^r pbare
 entia separabilia esse peccat: genus entiz
 entium separatorum esse nō declarat nisi
 si in scientia naturali: hec em entia sunt
 subiectum metaphisice vel phisice prime.
 Et impossibile est aliquā sciam pbare
 suum subiectum esse. ¶ Ad ista argumē-
 ta dicendum ad primū Cum dicat illud
 quo scientia formaliter distinguitur etc.
 Dico qd ista maior non est vera vniuers-
 saliter. Ad cuius euidentiam notandū
 primo qd scia nō videt esse tantum circa
 aliqd tanq; circa subiectū principaliter

consideratū: sed etiam circa causas sub-
iecti. exemplū sicut in libro d anima tra-
ctatur de diffinitione anime et partibus
et passionibus eius. Quis illius scientie
subiectū ponatur corpus animatum cu-
ius anima est principium: et sic de mul-
tis alijs. Consimiliter est in proposito de
metaphisica. Nam eius consideratio est
circa causas altissimas nō tāq̃ subiectū
principale: s; tāq̃ principia subiecti: vñ
de i principio sexti huius d; q̃ principia et
causae querunt enti. Considerat g̃ meta-
phisica causas altissimas: vt principia
sui subiecti vel etiā aliter cōsiderat eas
vt p̃tēs principales subiecti p̃mū quia
sunt nobilissima entia. ¶ Scđo notādū
q̃ substantie imateriales et immobiles non
p̃tinet ad p̃siderationē scie alicui⁹ p̃tici-
laris note nobis ex puris naturalib⁹. I;
em de ip̃is sunt multe p̃prietates cogno-
scibiles quātū ē ex pte earū nō tñ nobis
via sensus: iō aliqua scia possibilis est ha-
beri d̃ eis s; nō nobis. P̃prietates at
scibiles a nobis via sensus sūt passiones
entis. vñ verū est q̃ iste substantie sunt
subiectū alicui⁹ scie speculatiue potenti
eas cognoscere s; nō nobis. Et ideo q̃n
tū ad ea que sūt scibilia de eis cadūt sub
p̃sideratiōe metaphisice nō vt p̃mū sub-
iectū s; tāq̃ aliqd̃ p̃tētū sub p̃mo subie-
cto qd̃ est ens. De⁹ ei cognoscit i meta-
phisica nobiliori mō q̃ pōt p̃siderari i ali-
qua scia naturaliter acq̃sita. Passiones
nāq̃ entis cū eo pueribiles p̃gnosci in
sūmo de aliq̃ ente et passionū diffinictaz
nobili⁹ diuidēs eidē p̃petere in sūmo ē
nobilissima p̃gnitio naturaliter possibilis
de deo. Idec aut̃ tota p̃gnitio ē metaphi-
sica: q̃ cui⁹ est p̃siderare passionē in cōi-
de subiecto in cōi eiusdē est cognoscere
eandē passionē in sūmo de eodē subie-
cto p̃ticularitē. Tūc ad p̃mū g̃ diffinictio
ne scie speculatiue. Dico q̃ h̃mōi di-
finitio possit fieri penes subiectū iuxta
illud tertio d̃ aīa: secantē scie q̃admodū
et res: n̄ tñ solū s; etiā pōt fieri p̃ principia
vel etiā p̃ncipales p̃tēs subiecti: et ideo

scia hec est circa separabilia et immobilia
tāq̃ circa principia et principales
partes subiecti: et hoc modo denomina-
tur theologia vel diuina non a subiecto
sed a causa sicut naturalis scientia dicitur
a natura que tamen communiter nō
ponitur subiectum illius scientie sed est
principium subiecti eius. ¶ Ad secun-
dum dicitur q̃ tunc in speculatione en-
tis consideret felicitas naturalis: nego
consequentiam: ad p̃bationem dico q̃
aliquid perfectius potest esse duplici-
ter: vel permissiue vel positiue. P̃mo
modo quanto aliquid vniuersalius tan-
to perfectius. Secundo modo omne in-
ferius est perfectius suo superiori quia i-
cludit aliquid positiue quod addit su-
pra superius. Exemplum animal est p̃-
fectius musca permissiue pro quanto po-
test esse in aliquo inferiori perfectiori q̃
sit musca puta in homine sed musca per-
fectior est animali positiue pro quanto
includit animal et aliquid aliud. Ad p̃-
positum noticia subiecti in scientia est p̃-
fectior permissiue: non oportet autem
q̃ positiue perfectior est enim cognitio
qua cognoscitur q̃ primum ens intelli-
git per essentiam suam: quod probatur
duodecimo metaphisice q̃ scire ens in-
quantum ens est vnum. Cum ergo ait
Aristoteles decimo ethicoz q̃ in actu
metaphisicali p̃sistit felicitas hoc habet
veritatem pro quanto substantie immatē-
riales sunt de consideratione metaphi-
sici modo p̃e exposito in quarum contē-
platione consistit felicitas naturalis fin-
ipsum. ¶ Contra omne virtualiter con-
tentium alicuius est perfectius eo etiā
am positiue sed noticia subiecti continet
virtualiter omnem aliam noticiam in
ista scientia ergo tē. ¶ Respondet q̃ cō-
tinere virtualiter aliquid potest esse du-
pliciter vel virtualiter actualiter vel vir-
tualiter potentialiter. P̃ma conti-
nentia arguit perfectiorem noticiam
positiue. Secunda solum permissiue:
sic est in proposito maxime de scientia

h̃mōi p̃mū
p̃prietate

De aphorismis

una unitate generis primi vel remoti
 s quo habet sexto huius. ¶ Ad tertium cum
 arguitur quod tunc omnes alias scientias subal-
 ternat: negando prima. ad probationem dico
 quod procedit ab insufficienti. Nam ad scientiam
 subalternam non sufficit subiectum sub sub-
 iecto: sed plura alia requiruntur inter que
 unum est quod noticia inferior a superior: ac-
 cipiat principia sua ad probandum conclu-
 sionem. Requiritur etiam quod subiectum scientie
 subalterne addat aliquam differentiam acci-
 dentalis ad subiectum scientie subalternantis
 quod se habet prospectiva que est de linea
 visuali ad geometriam et musica que est
 de numero sonorum ad arithmetica. Sonus
 enim addit numero et linea addit visualem:
 hec additio deest in opposito: licet enim
 subiecta aliarum scientiarum sint ex addi-
 tione ad subiectum metaphysice et ali-
 quod constitutum ex subiecto metaphysice: et ali-
 quod additio: illud tamen additum non facit unum per
 accidens cum eo: sed unum per se. Illud namque
 additum est differentia mediata vel imme-
 diate contrahens ens quod est per se unum factum cum
 ente: vel cum aliquo includente ens in quo-
 tum ens sicut binarius addit super nume-
 rum differentiam essentialis. ¶ Ad quartum
 cum dicitur quod de subiecto oportet presuppo-
 nere quid est concedo: sed minus est falsa
 et cum dicitur quod ens non habet quod cum sit communissi-
 mum et transcendens. Dico quod hoc ita est in
 omni generalissimo: quod nullum generalis-
 simum habet additatem proprie dictam cum
 non habeat genus et differentiam supra se
 et tamen quolibet habet quid: quia alias non
 predicaretur in quid de aliquo. unde proba-
 tio ista est insufficientis quod si non habet dif-
 finitionem vel additatem proprie dictam quod
 non haberet quid: vel additatem large su-
 mendo. Non enim sequitur nisi de additate
 speciei cuius proprie est diffinitio. Licet ergo
 ens proprie non habeat quid quod expro-
 mit per diffinitionem: sicut arguitur probatio
 illa tamen habet quid eo modo quo habet essen-
 tiam. Oportet enim in diffinitionibus de-
 venire aliquo modo ad aliqua simpliciter
 indiffinibilia quod non est processus in infini-
 tum in rationibus finis per huius. Quid

ditas ergo non solum sumitur per diffinitionem
 ne additativa: sed etiam per inclusivam in ipsa.
 ¶ Ad aliud quod dicebatur quod ens inquan-
 tum ens non habet principia. Dicendum
 quod principia subiecti possunt intelligi in
 duplici genere: vel complexa vel coplexa
 et utroque modo ens habet principia. Nam
 principia incoplexa entis in quantum ens sunt
 prime cause materiales: nam ipse sunt cau-
 se primi effectus qui est rei entis: habet
 etiam principia coplexa. id est principia per quod
 sue proprietates sibi inherenter quod de ipso
 potest esse demonstratio propter quod ut di-
 ctum est. Tunc ad probationes ente nihil
 est prius principium autem est prius princi-
 pium. Dico quod cum sit sermo de incoplexo
 principio: ens eodem modo ut sic non habet princi-
 pium quod cum sit eodem modo tam isti quam illi abstra-
 hit ab utroque et neutrum includit in sua ro-
 ne. Sed bene ens habet principium ut
 reservat in suis inferioribus. nam plura
 sunt entia quibus provenit habere princi-
 pium: et esse principiatum: et hoc modo ens ha-
 bet aliquod prius se. ¶ Sed loquendo
 de complexo concedo quod tale principium est
 prius non quidem ente: sed proprietate entis
 cuius est principium: ut dictum est. ¶ Ad se-
 cundam probationem quod tunc quolibet ens habe-
 ret principia si entis in quantum ens sunt prin-
 cipia. Respondetur si loquimur de princi-
 pio incoplexo: sic dico quod ens in quantum ens
 habet principia accipiendo: id est in quantum
 specificatur: sed non reduplicative eo mo-
 do quo arguitur philosophus. j. posteriorum. Si vero
 loquitur de principio coplexo que sunt per
 positiones immediate ad probandum passi-
 ones de subiecto: sic dico quod entis in quo-
 tum ens sunt principia accipiendo id est in quo-
 tum reduplicative: et sic omne ens habet prin-
 cipium: quod passionibus entis sunt demonstra-
 biles de quolibet ente per principia coplexa
 Nam omnis passio superioris est passio cuius
 iussu inferioris per se licet non primo
 Sic ergo patet quod argumentum accipit mi-
 nozem falsam. ¶ Notandum autem ad euen-
 dentiam quod in quantum et quolibet alia dictio
 reduplicativa sumitur dupliciter. Aliquam re-
 duplicative aliquam specificative: Redu-

DIALOGUS.

plicatiue quidez sumit qñ denotat illud cui iungitur eē formalē cām et pñciam ī hererente pñcati ad subiectum. Exem- pli grā: hō inquantum homo ē rīfibilis: ibi inquantum denotat q ly homo qui se quif immediate ad ly r inquantū est cau- sa pñcia et formalis quare rīfibile inest sb iecto quod est homo. Itam rīfibile inest homi fm pñciam rationē humanitatis vt p causam: r tunc valet consequētia a ly inquantū ad vniuersalē. Itā si homo inquantum homo est rīfibilis: omnis ho- mo est rīfibilis. Accipitur aut aliquādo specificatiue quādo nō notat talem cām sed tm formalē rationem illius cui adiū- gitur. Exemplum: homo inquantū rati- onalis ē albus: sensus est: q homo qui est rationalis est albus. An ly inquantū specificat q homini sic considerato sb ra- tione rationalitatis nō repugnat albe- do: et tunc non valet consequētia ab in- quantum ad vniuersalem. non em seqt igitur omnis homo est albus. ¶ Ad illd q substantia est pñm subiectum: ergo non ens: nego. antecēdes. Ad pñm dico q nihil plus vult nisi q de substantia ē pñcipalior intentō metaphisici q de ac- cidente tanq de nobiliori pte sui subiecti. Sic enī pñcipia querūtur r cause sub- stantie non vniuersaliter sed pñcipaliter. Et ergo aristo. intendit pbare in pñci- pio septo metaphi. vbi pbat subiam pri- orem omī accidente pñcipitate triplici q- re de ipa pñcipaliter ē agendum. ¶ Ad cōmentatorē aut impugnantē au- cennā dico negandus est cōmentator: et standū est cū aucenna ponēte ens in qñ- tum ens esse subiectum metaphisice. ¶ Q aut cōmentator dicit nulla scientia pba- re pōt suū subiectū eē: falsum ē. licet em nulla scientia demonstrēt suū subiectum demonstratione ppter quid r a pñci: qz ipsum subiectū est pñs notum pñmita- te nature. potest enim demonstrare su- um subiectum demonstratione quia est r a posteriori. ¶ Et nā dicit q metaphisica non pōt pbare deum esse: falsum est. hō em potest pbare et metaphisica. pbat:

quia omnis pñpetas considerata de ef- fectu quez impossibile est sibi inesse nisi causa talis sit: concludit cām demonstra- tam esse demonstratione qz: Sed tam p- pñetas considerata in scientia naturali q in metaphisica: de effectu nō potest si- bi inesse nisi deus sit.

Omnes homines na-

turaliter scire desiderāt. rē.

Viso de subiecto metaphi- accedendum est ad explana-

tionem textus. Iste igitur liber diuidit in duas ptes: scz prohemium et tractas- tum. secūda incipit ibi: Qm aut manife- stum. In pñemio aut ostendit aristo. cir- ca quid ista scientia xsetur. secūdo qua- sit: ibi: quare hō nō actiua. Circa pñm duo facit: primo ostendit q huius scien- tie que sapientia dicitur est considerare causas. secūdo quas vel quales causas considerat: Qm aut scientiam rē. Circa pñm adhuc duo facit: primo pñmittit quedam ex quibus ppositum arguitur: Secūdo ex pñdictis rationē sumit: ibi: cu- lus aut gratia. Circa pñm duo facit: primo ostendit scientie in cōi dignitatē. secūdo cognitionis ordinem ibi aliq q- dam dignitas aut scientie: patet per hoc q naturaliter ab omnibus desideratur: ideo dicit aristo. q omnes homines na- turalr scire desiderant. hoc aut ideo pro- ponit: vt ostendat: q querere sciētiam non ppter aliquod vtile qualis est hec scien- tia nō est phanum: cū naturale desideri- um phanum esse non possit. Ad eviden- tiam huius propositionis notandum q triplex est appetitus vel desiderium ī re- bus: quidam ē appetitus naturalis: id ē inclinatio vel tendentia quedam q vna- queq res naturaliter inclinatur r tēdit in suam pfectionem vl finē. Appetitus aut aīalis seu sensitivus: sz qui cōsequit sensū fm quē qlibet sens⁹ inclināt r ten- dit in obm cōueniēs r fugit incōueniēs. Appetit⁹ rōnalis dicit ipa volūtas cōse- quēs intellctū: sicut sensitivus pseqt ip- sū sensū. ¶ Et nota q isti appetitus drnt abinuicē. Pñmo: qz appetitus rōnalis

triplex

Naturalis

Sensitivus

Rationalis

drnt aut qd inuicē

est formaliter liber: non sic animalis: vel naturalis. Secundo: quoniam appetitus rationalis et sensitivus aliquando nominatur potestas: alioquin actus eliciti a potestate. Appetitus autem naturalis nec nominatur potestas nec actus eliciti: sed est quodammodo tendens ad consequens naturam rei: non differens realiter a natura rei. Tercio: quia appetitus sensitivus se habet in plus quam intellectivus. Nam ubicunque istis inferioribus est intellectivus reperitur sensitivus et non e converso. Sicut appetitus naturalis se habet in plus quam sensitivus et intellectivus. Nam ubicunque reperitur isti et ille et non e converso. Cum iste appetitus intellectivus et sensitivus ut se quendam naturam habent quendam appetitum naturalem et inclinationem et tendentiam qua tendunt ad suum finem et perfectionem: etc. Quarto: quia appetitus animalis et rationalis in suis actibus semper presupponunt priorem actum alteri: potentie cognitive: puta voluntas presupponit actum intellectus et appetitus sensitivus actum sensus. Appetitus autem naturalis nullum actum alienum potest presupponere ut appetitus quo graue appetit centrum et leue sursum.

His premisis Notandum quod predicta propositio non intelligitur de appetitu rationali: quia omnis appetitus rationalis est formaliter liber: ut patet ex premisis: sed appetitus quo omnes homines naturaliter sciunt desiderant non est formaliter liber: quia si sic: tunc possemus non desiderare sciunt: et sic dicta propositio non esset necessaria sed corrigenda. Nec enim de hac propositio intelligitur de appetitu ali: quia tunc bruta appeterent sciunt: cum habeant appetitum sensitivum. Intelligitur igitur secundum scotum de appetitu naturali: patet per locum a sufficienti divisione: quia non restat alius appetitus. Omnes homines igitur desiderant naturaliter sciunt. id est naturalem appetitum: et per probari hec propositio a priori. Unum quodque appetit suam perfectionem tam primam que est forma quam secundam que est operatio: per quam coniungitur suo principio: igitur homo naturaliter appetit scientiam que est eius perfectio prima: et intelligere quod est eius perfectio secunda: per quam coniungitur suo principio.

Probatur autem aristotelem hanc propositum a posteriori per signum: quia cum sensus nobis defuerit: et ad cognitionem rerum et vite utilitate diliguntur a nobis propter seipsos in quantum sunt cognoscitivi: etiam propter hoc quod utilitate conferunt ad vitam: et hoc probatur ex illo quod ille sensus maxime ab omnibus diliguntur qui magis est cognoscitivus: cuiusmodi est visus: quem diligimus non solum ad aliquid agendum: sed etiam si nihil agere deberemus. cuius causam reddit: quia iste sensus inter omnes alios facit nos magis scire: et plures ordines rerum nobis demonstrat. Propter quod notandum: quod licet tactus sit duarum contrarietatum scilicet calidi: frigidi: humidi et seci: propter quod non est vnus simpliciter sed duo: ut patet in primo. Visus autem tantum vnus sit contrarietatis: scilicet albi et nigri: plures tamen differentias rerum demonstrat nobis visus: quod tactus. quia obiecti visus scilicet lux et color in pluribus corporibus reperiuntur quam omnes qualitates tangibiles. quia omnia corpora quam superius quam inferiora luce et colore percipiunt: non autem alias qualitates: puta tangibiles audibiles.

Alia quidem igitur natura sensuum. etc. Consequenter persequitur per de ordine cognitionis dicens quod omnia animalia in hoc coincidunt quod habent sensum. Nam ex hoc animal est animal quia habet animam sensitivam: quis autem omnia animalia habent sensum: non tamen habent omnes sensus sed solum perfecti. Omnia tamen habent sensum tactus cum sit maxime necessarius. Est enim cognoscitivus eorum ex quibus animal constatur: scilicet calidi frigidi: humidi et seci.

Deinde ponit aristoteles gradus cognitionis in hominibus animalibus dicens: quod quedam sunt qui habent sensum: non tamen memoriam: cuiusmodi sunt animalia imobilia secundum locum: ut sunt conchilia. Ex quibus infertur quod quedam sunt prudentia et quedam non: cum ergo prudentia ex preteritorum memoria de futuris prouideat in illis animalibus: prudentia esse non potest que memoria caret: illa vero que memoriam habent alii

quid prudētie habere possit. ¶ Deinde ostendit q̄ etiā h̄mōi antialia aliqd̄ p̄ci-
pant experimenti: licet parum: et hoc: q̄
ex multis sensibus et eorū memoria asue-
scunt ad aliquod prosequendum vel vi-
tandum.

Pro euidentia predictorum
notandum q̄ duplex est prudentia scilicet
proprie dicta et methaphorice. Pruden-
tia proprie dicta est habitus actiuus cu-
r ratione varia. In omni enī virtute mora-
li requiritur prudentia in intellectu re-
gulatiua: et habitus virtutis in volūta-
te vt prompte et facilliter eligat illud q̄
recta ratio dicat et determinat eligen-
dum. Habitus autem virtutis genera-
tur ex frequentibus electionibus: vt ha-
bitus castitatis ex frequenter eligere cō-
tinere. Prudentia autem generatur ex
frequentibus dictaminibus: id est ex frequ-
ter determinate apprehendere hoc esse
agendum. Licet autem scientia mora-
lis sit habitus actiuus cum ratione vera
sicut prudentia: tamen in hoc differunt:
quia sicut ars se habet circa factibilia ad
habitu experti: ita scientia moralis se
habet circa agibilia ad habitu pruden-
tie: quia habitus artis et scientie mora-
lis quasi sūt remoti ad dirigēdū q̄ vles.
vt aliquis potest scire artem musice: non
tamen dirigitur nisi in particulari habe-
at actum: sic in habitu virtutum simpli-
citer. Sed habitus prudentie et expe-
rti quia geniti sunt ex actibus sunt par-
ticulares: et ad dirigendum propinqui.
quia ergo ad prudentiam proprie dictā
requiritur ratio: igitur est solum in ho-
minibus. ¶ Prudentia autem metapho-
rice dicta non requirit rationem: ideo re-
peritur in brutis: non quidem respectu
eorum ad que naturaliter et necessario
inclinantur: vt in formica ad hoc q̄ sit
congreget grana simpliciter: sed respec-
tu eorum ad que se habent contingēt
vt q̄ congreget grana in illo foramine et
non in alio: et q̄ accipiant ab hoc cumu-
lo et non ab alio: et hoc est ex memoria fo-
raminis in quo primo reposuit et cumu-

li vnde prius recepit. Quod probat do-
ctor subtilis: quia prudentia ē habitus con-
siliatiuus: ex sexto ethicis: in q̄ q̄s ē potēs
facill et p̄mpte cōsiliari quid agendū.
Consiliū nō est de fine sed de his q̄ sunt
ad finem: vt habet p̄bs in ethicis. Medicus
enī nō p̄siliat si inducit sanitatem: sed d̄
modis quib⁹ inducet. Itē cōsiliū non ē
de necessarijs: sed de contingētib⁹. nul-
lus enī cōsiliat si soloziat vel n̄. Pru-
dētia ḡ v̄z poni in brutis circa ea q̄ pos-
sunt alr et alr agere. Sz ea ad que se ha-
bet instinctu naturali nō sūt contingētia
hoc mō: q̄ cōsequūtur totā spēm: et illa
necessario consequūtur: ita q̄ ad illa ma-
gis necessitat et agūt q̄ agāt: ḡ respec-
tu talium non est prudentia. ¶ Notan-
dum insup q̄ collatio est duplex: quedā
est proprie discursiua: qm̄ ex magis noto
p̄ceditur ad minus notum et sic conferre
necessario requirit rationem: et ideo est
tantū in homine. Alia est large sumpta
put aliquid ex memoria vnius facit hoc
et non aliud: et ita nō requirit necessario
rationem: ideo est in brutis: que conferē
do futurum ad preteritum ex memoria
preteritorum prouident de futuris

Capitulū tertium.

It autem ex memoria
hominibus experimentū. et.

Consequenter aristo. pōit diuer-
sos gradus humane conditionis dicens
q̄ primo ex mltis memorijs generatur
experimentum: ita ex multis experimen-
tis ars generatur. Et in hoc est quedā
conuenientia artis et experimenti: quia
sicut ex multis memorijs generatur ex-
perimentum: ita ex multis experimentis
ars siue vniuersalis acceptio de omnib⁹
similibus. Differunt tamen: quia experi-
mentum tantum versatur circa singula-
ria: ars vero circa vniuersalia: quod con-
sequenter p̄ exēpla exponit. Cū enī ho-
mo accipit in sua cognitione q̄ hec me-
dicina prulit forti et platōi illi infirmū
laboratib⁹ et mltis alijs hō ad expinētū

Metaphysice.

ptinet. Sz cū aliq̄s accipit p hoc q̄ con-
ferat omnibus laboratib⁹ in tali sp̄e egri-
tudinis: et fin talē cōplexionē illud iam
ad artē ptinet. ¶ Pro quo notādum q̄
licet ex multis nō nc̄rio inferat vñs: tñ
probabiliter potest inferri cū hac propo-
sitōe natura agit vt i plurib⁹ n̄ impedia-
tur. ¶ Notādū insup q̄ duplex ē cogni-
tio: quedam enī habita est p inuētiōez
alia vō p doctrinam. p̄mo em̄ scien-
tie fuerūt inuente: et deinde a magistris
p doctrinam discipulis tradite. Et sunt
isti mōi sciendi similes fanatōi. Quan-
doq̄ enī natura est potens: ita q̄ sine ad-
iutorio extrinseco inducit sanitatē: quā-
doq̄ aut ppter sui debilitatē indiget ad-
iutorio extrinseco: et de se nō sufficit: vt pa-
tet ad sensū: et tūc illud extrinsecū ē tan-
q̄ instrumentū: ip̄a em̄ natura est princi-
paliter sanās. Similiter i pposito. Itaq̄
in quibusdam naturale lumē intellectus
est ita potens q̄ ex se sufficit vt applicet
principia ad cōclusiones: et tūc dicit̄ ge-
nerari scientia p inuētiōē. Quis aut
ex se n̄ p̄t ea tūciuat̄ ex quibusdā signis
sensibilib⁹ propositis sibi a doctore p que
vocēs exprimit applicationem p̄ncipio-
rū ad cōclusiones: et tūc intellectus ad-
discētis v̄tute proprii lumis conclusio-
ni assentit quā videt esse demonstratam
ex p̄ncipijs ita q̄ illa signa ita se habēt
sicut instrumentū: sz lumen intellect⁹
vt principale agens inducens sciētiam:
et tunc sciētia dicitur acquiri p doctrinā.
¶ Notādū insup q̄ om̄is nostra cog-
nitio siue p̄tineat ad sensitiuam interiorē:
vt memoratiuā: et sic de alijs: siue ad in-
tellectiuam oritur a sensu: s̄ sensitiua in-
terior patet vt declaratum ē in li. 8. ani-
ma. De intellectiua etiā habit⁹ p inuen-
tiōē patet. De habita etiā p doctrinā
patet: q̄ vt est in li. de anima declarum:
necesse est intelligentem fantasmata spe-
culari. Dicit etiā aris. p̄mo post. q̄ de
ficiente sensu deficit in nobis scientia s̄
illis sensibilib⁹. vñ si cec⁹ natus doceret
de coloribus: nūq̄ haberet habitū scien-
tificum de eis: sed tñ habitum fidei vel

credulitatis inquantū p̄t credere docens
ti q̄ color ē tale ens. ¶ Notandum insu-
per q̄ om̄is cognitio intellectiua vel est
p̄ncipiozū vel cōclusionū: et vtroq̄
modo dupliciter: Vel q̄ ē i cōplexa no-
titia: puta de terminis p̄ncipij vel con-
clusionis: Vel cōplexa de cōplexiōe
hui⁹ vel illius. Quantū ad cognitionez
terminoz nō est cognitio experimentalis
que sc̄z est frequēs acceptio sensibillium
necessaria: sed bñ ē nc̄ria app̄hensio ali-
qua sensibilis: q̄ sine ista nō p̄t termi-
ni ab intellectu concipi: vt patet ex p̄e-
cedentib⁹: nihil em̄ est i intellectu quā
prius fuerit in sensu aliquo mō: vel q̄ p-
ter vt color: vel p suas p̄tes: vt mons au-
reus: vel in suo remissiō: vt albedo inten-
sa: vel in suo simili: vt antixps. vel i suo
effectu: vt de⁹: vel quouis modo. Quā-
tum aut ad cognitionē cōplexam p̄nci-
pij vel cōclusionis lūat̄ cognitio ex-
perimentalis: vt assentiatur citius ip̄is.
Affirmatiuis q̄dem si per sensus cogno-
scatur connerio extremoz in singulari-
bus. Negatiuis vero si cognoscatur se-
paratio extremoz. Quia em̄ sensus fres-
quenter videt hanc totalitatem et hanc
minoritatem coniungi ex hoc intellectus
citius assentit illi p̄ncipio: om̄e totū est
maius sua p̄te. Notitia igitur exp̄imen-
talis est coadiuuans ad notitiā cōple-
xam p̄ncipiozū et cōclusionū. App̄-
hensio vō aliqua sensibilis ē nc̄ria ad
cognitionē terminoz: et hoc mō ex expe-
rimentis generat̄ ars: nulla tamē noti-
tia exp̄imental̄ nec sensitiua ē simplr̄ neces-
saria ad cognitionē cōplexā p̄ncipiozū
vel cōclusionū. p̄bat: q̄ ip̄e intellect⁹ cō-
ceptis terminis p̄t v̄tute p̄p̄a ip̄os cōpo-
nere vñ v̄uidere: ita q̄ p̄cept⁹ illes cōple-
xi si sint p̄moz p̄ncipiozū eē cognoscunt̄
verī mediāte lūe naturali intellectu: q̄
p̄ncipia cognoscim⁹ inquantū terminos co-
gnoscim⁹: p̄mo post. Cōclōes at cū v̄tu
astr̄ p̄tineāt in p̄ncipijs p̄nt elici ex illis.
Itō ē igit̄ simplr̄ nc̄ria cognitio experi-
mental̄: nec sensitiua ad cognitionē cōple-
xā p̄ncipiozū vel cōclōis: em̄ nūq̄ p̄ ali-

sensū videatur hec coniunctio vel separatio in re si tamē ex sensibus appbēdantur termini: et intellectus componat vel diuidat ille assentiat ppria virtute: imo vbi sensus pcpit cōiūctōem terminorum simplicium in re adhuc certius adheret principio complexo p lumē naturale intellectus q̄ p aliquā sensus apprehensionem. Si em̄ in applicatōe sensus eēt error: adhuc intellectus circa illud principii nō erraret q̄ tū ad veritatē compositionis: sed indicaret etiam sensum errare circa hoc non obstante q̄ a sensu errate accipiet notitiā simplicii. vñ videmus vbi sensus pcpit bacīm positū in aq̄ frāgi intellectus iudicat sensum errare: qz nullā durū frāgit ad tactū mollis. Hec materia tractatur diffuse a docto. subti. in li. primo.

Agere quidē igitur.

Deinde comparat arist. artem ad experimentū p modum preminētie dicit q̄ quantū ad actionē experientia non videt ab arte differre: quantum em̄ ad actū tollitur vñtia que in experientū et artem erat p vñ et singulare. qz sicut experimentū p singulā opera tur: ita et ars. vnde p̄dicta vñtia erat in cōgscēdo tñ. dicit tñ arist. q̄ quis i mō operandi ars et experimentū nō differūt qz vtrāqz circa singulā opatur: differēt tamē in efficacia opandi. nā expti nō artifices certius operantur artificibus nō expertis: cuius causā reddit: qz agus et generatōes sunt circa singulā: vñuersalia em̄ non generātur nec mouent nisi p accūs inquantū hoc singulāribus competit: hō enī gñatur hoc homīe generatō vñ medicus nō sanat hominē nisi p accūs sed p se sanat fortem et platonem: aut p se aliquē hominē singulāre cui accidit esse hominē inquantū ē curatus.

¶ Pro quo notandū quis eē hominem p se cōueniat fortis: tamē curato vñ medicatō p accūs cōuenit. hec enī ē p se fortis est hō: qz si fortis diffinitur: hō ponere in eius dñones: sed hec ē p accūs curat?

vel sanatus est homo. Dicit igitur arist. cū ars sit vñum experientia singularium si quis haberet rōem artificis sine experientia erit qdē pfect? i hoc q̄ vñuersa cōgscit: qz ignorat singulare et sine experientia curat mltoties in curādo peccabit. ¶ Pro q̄ notādū fm sco. in li. 1. artifex ex solo hoc ē pfectus qz hz habitū pfectū in vñ quē habere p̄ nō applicādo ad particulare: possibile ē igit artificē eē pfectū et tñ nō cōgscere p se singulare circa qd est opatio. exptū aut impossibile est esse pfectū nisi p se cōgscat singulare: qz cognitio exptinetal p se ē vñ singularis. Artifex ḡ ex hoc q̄ ē artifex nō optet q̄ cōgscat ita opabile sicut expt ex hoc q̄ ē exptus: Tñ ex hoc nō seq̄tur qm ita sit possibile artificē p se et pfecte cōgscere singulare sicut exptū si applicet cognitionē vñem quā habet ad ipm singulare.

¶ Notādū etiā q̄ singulā circa qd sit opatio multa insūt pter naturā cōis rationis q̄ multū diuersificāt rōem vel actionem. Itā alr optet agere circa hūc infirmū in hoc loco et in pte hac q̄ circa aliū infirmū in eadē infirmitate laborantē in alio loco et i alio tpe. ista aut annexa cognoscit exptus ex multa cognitōe singulari q̄ nō optet cognoscere artificē vt artifex ē: qz licet de singulā posset p se cognoscere pp̄ qd si applicz: nō tñ cōgscz annexa p habitū artis: ideo exptus certius opatur. Item etiā ex hoc qz expt ex frequenter agere habet habitū in potentia motiua qua exequitur operatōne vt cithareda expertus habet quendā habitū in manu ex frequenter agere quē non habet inexptus. et qz ille habitus multū facit ad expedite agendū: iō exptus hñs talē habitū certius operatur.

Expertū quidē quem

sciūt licet ppter qd. Consequenter comparat experimentū ad artē quātū ad cognitionē ostēdendo preminētiā artis et scientie di. illi q̄ sciunt cām et ppter qd sūt sapientiores et scientiores

Metaphisice

illis qui ignorant causam: sed solum sciunt quia: experti autem sciunt quia: sed nesciunt propter quid. Artifices autem sciunt causam quia sciunt propter quid: et non solum quia: ideo sapientiores sunt expertis. Item ad hoc arguit sic Signum scientis est posse docere: artifices autem docere possunt: quia causas cognoscunt: experti autem non cum causas ignorent: et si ea que experimentis cognoscunt alijs tradunt non per modum scientie recipiuntur sed opinionis. Unde patet quod artifices sunt magis sapientes et scientes expertis.

¶ Ad euidenciam autem huius quod dicitur quod actus et generatōes sunt circa singularia. Notandum quod hoc intelligitur de actu transeunte cuiusmodi est edificare non de immanente sicut est intelligere. Actus enim intelligendi maxime est circa vniuersale: de hac distinctione actus dictum est tertio philosophorum.

¶ Notandum insuper: quod licet potentie distinguantur: id est notificentur distinguuntur per actus: et actus per obiecta: non tamen ex distinctione numerali actuum et obiectorum sequitur distinctio numeralis potentie: sed ex unitate vel diuersitate secundum genus.

¶ Circa predicta tamen potest dubitari: An singularitas sit ratio formalis obiectiua sensus. Pro cuius euidencia notandum: quod sicut declarabitur quarto et septimo huius oportet dare preter unitatem vniuersalis in actu aliquam unitatem realem minorem unitate numerali quam est prior ex natura rei unitate vniuersali in actu a qua mouetur intellectus ad causandum aliquod commune ab hoc singulari et ab illo eiusdem speciei magis quam diuersarum specierum: aliter vniuersale ponitur fictio. et probatur etiam pro nunc una ratione: quia circumscripto omni intellectu hec albedo conuenit magis cum illa albedine magis quam cum aliquo alterius speciei vel generis. Ita conuenientia non est de secundo vel tertio modo relatiuum: ut patet istos modos intuenti: quinto metaphisice: ergo de primo modo. et sic fundatur super vnum: igitur ista unitas

est realis: quia relatio realis non potest fundari super ens rationis tantum: sed hec unitas non est numeralis: igitur aliqua minor. unde dico quod illud vnum reale precedens actus intellectus est vnum in multis quantum est de se: sed est vnum preter multa vel de multis per intellectum abstrahentem et predicantem illud de multis: et tunc est actu vniuersale et non prius quia ambe conditiones requiruntur ad vniuersale: ut patet ex primo posteriorum. Sed contra illud vnum est aptum natum predicari de multis: igitur est actu vniuersale. Preterea illud vnum vel est singulare vel vniuersale: quia non est dare medium non est vniuersale per te igitur singulare. Respondetur ad primum quod illud vnum est aptum natum predicari de pluribus aptitudine remota: sed aptum aptitudine propinqua per intellectum. Prima aptitudo non sufficit ad vniuersale actu sed etiam necessaria est cum prima: et ideo illud vnum actu reale non est actu vniuersale.

¶ Ad secundum dico secundum Auicennam quinto metaphisice. sue quod equitas est tantum equitas: et nec est vnum vel plura: nec singulare nec vniuersale: sed abstrahit a quacunque tali conditione: et ideo est medium inter vniuersale in actu et particulare per negationem vtriusque.

¶ Notandum autem quod auicenna non simpliciter negat unitatem de quidditate cum ait quod nec est una nec plures: sed negat unitatem numeralem ad quam. scilicet unitatem numeralem et multipliciter sibi oppositam quidditas est de se indifferens: et de se ad neutrum determinatur nec ad vniuersale nec ad singulare: et ut sic natura in se considerata sine utroque illorum est obiectum sensus: habet tamen unitatem sibi competentem. Nam omne vnum est vnum unitate sibi propria. hec est unitas prior unitate vniuersali et minor unitate numerali. Singulare igitur sub ratione singularitatis non est obiectum sensus: sed obiectum per se sensus est aliquod vnum reale prius unitate vniuersalis. et minus vnum quam vna

et si est
quid sit
et si sit

num numero: ut iam predicti. ¶ Abi no-
tandum q̄ in singulari sunt duo confi-
deranda: scilicet ipsa singularitas et ipsa
natura subiecta singularitati que de se ē
indifferens ad esse hoc: et ut sic indiffe-
rens p̄cedit ipsam singularitatem: et in
illo priori suo quo p̄cedit habet illam
indifferentiam et unitatem realem mino-
rem unitate numerali. cum igitur singu-
lare sentitur ipsa natura subiecta singu-
laritati est formalis ratio obiectiva: licet
totum singulare sentiat. ¶ Et si q̄ras
quomodo se habet singularitas ipsa ad
obiectum ex quo non est formalis ratio
obiecti. Dico q̄ se habet ad modum quo
causa sine qua non sic intelligendo q̄ ip-
sa singularitas vel proprietas individu-
alis non est ratio agendi: sed bene est cō-
ditio agentis. Ipsa enim natura est ratio
agendi et mouendi sensum: licet non si-
ne singularitate: ut patet in simili: q̄ co-
lor non videtur nisi sub quantitate: licet
quantitas non sit ratio formalis visus.
Est etiā ratio sine qua. ¶ Quia autem singu-
laris non sit ratio formalis obiectiva sen-
sus patet per aristotilem secundo poste-
riorum dicentem q̄ sensus est vniuersa-
lis: sentire vero particularis. Item sin-
gularis ut sic est vnus rationis in colo-
re et sono: igitur singularitas non ē for-
malis ratio obiecti. probatur consequen-
tia: quia per rationem formalem obiecti-
uam ostenduntur potentie esse distincte
ergo si sic eadem potentia esset respectu
soni et coloris. ¶ Sed contra secundo
anima singulare dum sentitur vniuersa-
le dum intelligitur. Confirmatur: quia
altr idem finem eandem rationem esset ob-
iectum et sensus et intellectus: quia si sin-
gularitas non sit obiectiva ratio sensus
erit ipsa natura subiecta singularitati: s̄
natura talis est obiectum intellectus q̄
modo igitur ponetur differentia sensus
ad intellectionem: cum diuersarum po-
tentiarum sint diuersa obiecta. ¶ Preter-
ea cuius est actus: eius est potentia: s̄
sentire est singulariū: secundo posterior
ergo et sensus. Respondetur primo ad

auctoritatem secundo de anima consimile
lesq̄ dicendus q̄ per eas intelligitur q̄
ratio singularis est requisita ad actū sen-
sus ut causa sine qua non. Ex hoc tamē
non sequitur q̄ sit ratio formalis obiecti-
ua. Ad confirmationem de distinctione
sensus et intellectus per obiecta. Dicen-
dum q̄ si vniuersale actu ponatur obiectum
intellectus: argumentum nihil cō-
cludit: quia obiectum sensus non est vni-
uersale actu: sed est indifferens ad vni-
uersalitatem et singularitatem. Si v̄o po-
nat q̄ ipsa nā v̄l quidditas sic indr̄s sit
obiectum sensus et intellectus: sic argu-
mentum haberet apparentiam. Et tunc
dicendum q̄ potentiarum quedam sūt
disparate quedam subordinate. Si dī-
sperare dico q̄ etiam habeāt obiecta dis-
parata. Exemplum potentie sensitue p-
ticularis: et ideo vnus sensus puta visus
non potest in obiectum alterius puta au-
ditus. Si sint subordinate: vel sint eius-
dem generis: puta si ambe sint cogni-
tiue vel alterius generis: puta sit vna sit
appetitina et altera cognitiua. Si sint
ambe subordinate eiusdem generis ha-
bent etiam obiecta distincta subordina-
ta finem communius et minus commune:
et cum hoc potentia superior potest in om-
ne illud in quod potest inferior. Exem-
plum sensus communis et sensus parti-
cularis quia sensus communis est supe-
rior potentia potest in omne illud in quod
potest inferior: et habet obiectū commu-
nius. Unde potest in omne illud in quod
potest visus et adhuc plus: ut patet secū-
do de anima. Similiter est in potentijs
subordinatis alteri generis: quia si po-
tentia cognitiua est communior appeti-
tiua habebit obiectum communius. Si
autē sit equalis ambitus ut in quodcum-
q̄ potest vna et reliqua potest: ambe ha-
bebunt idem obiectum: et sub eadem ra-
tione quantum est ex pte obiecti sicut se h̄nt
ut credo intellectus et voluntas. Ad ppositū
intellectus et sensus sūt pōne subordinate
eiusdē ḡnis: q̄ ambe cognitiue distinguūt
q̄ penes obiectū cōius et min⁹ cōe. Unde

Metaphisice.

In quodcūq; p̄t sc̄sus intellect⁹ ⁊ n̄ eo.
Eadem ergo natura indifferēs et nō ac-
tu vniuersalis poterit cognosci ab vtra-
q; potētia. Quid dicitur ergo s̄m q̄ ē ob-
iectū sensus ita et intellectus: sed intel-
lectus cū sit potētia sup̄ior potest in oēm
quidditatem rei sensibilis et materialis
sensus aut non in omnem sed in aliquā:
vt visus in quidditatez coloris seu lucis:
auditus ī quidditatem soni ⁊ sic d̄ alijs.
Ad illud de somno et vigilia: cuius ē
actus: eius ē potentia: Dico q̄ sicut po-
tentia sensitua habet p̄ obiecto istā na-
turam indifferentē: ita et actus. qd̄ p̄ba-
tur: qz alī nō esset idem obiectū potentie
et actus. Tum qz potentia sensitua ha-
beret obiectū s̄m aliquā rationē s̄m quā
esset impossibile illam potentiam illd̄ p̄
se obiectum cognoscere. p̄ns ē euide ter-
falsum: p̄batur consequētia: tum qz sen-
sus nil apprehendit nisi per actum senti-
endi: tū qz sensus non potest cognoscere
singulare sub ratōne singularitatis: imo
nec intellectus: vt dicit septimo huius.
Ipsa igitur natura indifferēs ē obiectū poten-
tentie et actus sensitue: sentire tū dicit
esse singularis: qz sensus nō p̄t huiusmo-
di obiectū apprehendere nisi sub singu-
laritate. Hec materia hic diffus⁹ tractat
a doc. subti. et di. 3. secundi senten. q. 1.
vbi sic ait: Licet qd̄ dicitur vel natura nū-
q̄ sit sine singularitate vel vniuersalita-
te: nō tamē de se ē aliqd̄ istoz (3 est p̄uul
obiectū naturaliter oīmbus istis. Et s̄m
hanc prioritatem vniuersale ē p̄ se ob-
iectum intellectus et p̄ se vt sic considerat
a metaphisico et exprimit p̄ dionem. nō
solum aut ipsa natura est de se indifferēs
ad vniuersalitatem et singularitatem seu
ad esse in intellectu et in singulari: s; et
am ipsa habens esse in intellectu nō ha-
bet primo ex se vniuersalitatem. Licet em̄
ipsa intelligatur sub vltate vt sub mō in-
telligendi ipsam: tū vltas nō est p̄s eius
cōceptus primi: qz nō p̄ceptus metaphi-
sici sed logici. Logicus em̄ cōsiderat se-
cundas intentiones applicatas primis.
Prima igitur intellectio est nature vt n̄

comitetur aliquis modus nec qui est et
extra intellectum: neq; qui est eius in in-
tellectu. Et sicut s̄m illd̄ eē nō est natu-
ra de se vniuersalis: sed vniuersalis ac-
cidit illi nature s̄m p̄mā rōnem eius s̄m
quā est obiectū: sic etiā in re extra vbi na-
tura ē cum singularitate nō est ista natu-
ra de se determinata ad singularitatez:
sed est prior naturaliter ista ratōe cōtra-
hēte ipsam ad singularitatem istā: et vt sic
nō repugnat sibi esse sine ipso contrahen-
te: ita q̄ illi vnitati existenti in hoc sin-
gulari non repugnat de se cum quacūq;
vnitate singularitatis ponatur: licet sibi
repugnet vt scā p̄pria isti singulari per
illā rationem contrahentem. Licet igitur
esse actu vniuersale nō conueniat ipsi na-
ture extra intellectum: sibi tamē a parte
rei cōuenit cōitas et singularitas: sed cō-
munitas cōuenit ei ex se: singularitas au-
tē cōuenit nature p̄ aliqd̄ in re cōtrahēs
ipsam. Et si arguas q̄ quicquid est in
vno numero est vnum numero: igitur ipsa
natura ē vna numero. Respondet p̄mo
in alio simili et manifestiori: quicquid est
in vna specie est vnum specie: ergo color
in albedine est vnum sp̄s: igitur non ha-
bet vnitatem minorem vnitate speciei.
Non sequitur. Nam sicut aliquod p̄t di-
ci animatum denominatiue: vt pote cor-
pus vel per se primo vt homo: quia ubi
lectum includit p̄dicatum: Ita dico q̄
potentiale quod contrahitur per actua-
le informatur ab illo actuali: et per h̄ in-
formatur ab vnitate ista cōsequente istā
actualitatem: et ita est vnum vnitate p̄-
pria illius actualis. s. denominatiue est
sic vnum: nō autem est de se sic vnum neq;
primo nec per partem essentialem. Co-
lor igitur in albedine est vnus specie: li-
cet non de se nec per se nec primo sed de
nominatiue tantum. Differentia autem
specifica est vna primo: quia sibi primo
repugnat diuidi in plura specie. albedo
autē est vna specie per se sed non primo:
quia per aliquod intrinsecum sibi vt per
istā differentiam: Ita p̄cedo q̄ quicquid est in
isto lapidē ē vnum numero ⁊ p̄mo vt p̄ se ⁊

denominatiue primo vt illud p qd vntas talis cōuenit huic pposito p se vt hic lapis: cui⁹ illud qd est primo vnum hac vnitatem est per se pars: Denominat tñ illud pōnale quod pfcitur isto actua- li: qd quasi denominatiue respicit actua- litatem eius. ⁊ vnitatem similiter.

Ca. III.

Binum quidē igitur

Consequēter comparat phi. ar- tem actiuam speculatiue osten-

dens qd ars speculatiua magis est sapiē- tia q̄ actiua: et hoc quia est ppter ipm scire et non ppter aliud. Et quia aristo. vsus fuit noīe artis ⁊ scientie indifferē- ter ne quis putet: qd ista stricte sumpta idem penit⁹ impet⁹ remittit ad vj. ethi- corū vbi ista distinguūtur. ppro quo no- tandum qd in vj. ethicoz. ponuntur qn- qz habitus intellectuales. scz sapientia: scientia: intellectus: prudentia. ⁊ ars: q sic distinguuntur. Intellectus em sapiē- tia et scientia sunt habitus speculatiui: sine circa partem anime speculatiue: quā- tū ibi scientificum anime appellat. Diffe- runt tamē in hoc. quia intellectus ē ha- bitus primorum principioz demonstra- tionis: scientia vero est conclusionis ex causis inferioribus. Sapientia vero cō- siderat causas primas. Unde ibidem di- cit esse caput scientiarū. Prudentia ve- ro ⁊ ars circa partem anime practicam sunt que dicūt rōnatiua de cōtingentib⁹ opabili⁹ a nobis. et differunt. Nam prudentia dirigit in actionib⁹ que non transeunt in exteriorē materiā sed sunt pfectores agētis. Unde dicit ibi qd pru- dentia est recta ratio rerū agibiliū. Ars No dirigit in factionibus que ī materiā exteriorē transeunt sicut edificare se- care. Unde dicit ars recta rō rerū facti- bilium: deinde autem cū dicit

Cuius autem gratia nunc.

¶ Stedit ex phabitis principale ppo- situm qd scz sapiētia sit circa causas. vn- de dicit qd hoc est causa cui⁹ gratia fecit

mus pdictā rōcinationē quia scientia il- la que denominat sapientia videt eē cir- ca primas causas ⁊ prima picipia. Qd quidē patet ex pdictis. Anusquisqz em tāto sapiētiōr est q̄to magis accedit ad cause agnitionē qz expertus perfectior ē eo qui habet solū sensum sine experimē- to et artifex est sapientior expertior: ⁊ in- ter artes ⁊ scientias speculatiue sunt ma- gis sapientie q̄ actiue. cū ergo vnusqzqz tanto sit sapiētiōr q̄to magis accedit ad cause cognitionem: ista scientia que est simpliciter sapia erit maxime circa cās.

Quoniam autē hanc sciētiā

Consequēter ostendit p. qd metaphisica est sapia ex his q̄ hoīes cōiter opinant⁹ de sapiēte q̄ sunt sex. p̄ima cōditio sa- pientis ē qd ipius ē oīa scire: vt cōtingit sic metaphisici ē oīa scire. Quod ex- ponēs scor⁹ dicit: qd ad metaphisicū spe- ctat considerare quidditates oīm rerū: nō quidē ī p̄culari: qz tūc oēs alie sciē- tie supfluerent: sed ī vlt⁹ ⁊ fm rationē en- tis. et hoc est qd dicit phi. vt ptingit in- quātū spectat ad ipm scz in vlt⁹. fm hoc exponit illd qd habet sexto hui⁹ qd nul- la alia scientia tractat d quo qdē est sup- ple in cōi nisi metaphisica. ¶ Et si argu- as qd eadē est scientia totius ⁊ partis er- go ad eandē sciam spectabit cōsiderare quidditatem in cōmuni ⁊ p̄culari. Re- sponso qd verū ē quātū ad p̄se passiones totius: eadē em ē scia entis ⁊ cuiuslibet entis vt hominis equi ⁊ sic de alijs q̄tū ad passiones entis dictas de ipsis. Non autem quātū ad passiones p̄rias ipsa- rum. Scda cōditio sapientis ē quia ei⁹ est cognoscere difficilia que scz nō sunt leuia cōmuniter hominibus ad sciendū talia habet p̄siderare metaphisicus. ha- bet em considerare causas maxime vles que sunt difficiles ad cognoscendum cū sit remotissime a sensu a quo omnis co- gnitio nostra habet initium. Tertia cō- ditio sapientis est qd d illis que scit ha- bet certitudinē plus q̄ alij cōiter habe- ant: sic metaphisica ē scia certissima qd

ad
p̄p̄

q̄
d

d

Metaphisice

Pbat aristo. qz quāto alique scientie sūt
 priores naturaliter tāto sunt certiores.
 qd ex hoc patet: quia ille scientie que di-
 cunt ex additione ad alias sunt min⁹ cer-
 te scientijs que pauciora in suis cōfides
 rationibus pphendunt sicut arismetri-
 ca certior est geometria. Itā ea que sunt
 in geometria sunt ex additione ad ea q
 sunt in arismetria qd intelligere vales-
 mus. Si plderemus ea que vtraq sci-
 entia considerat vt principū primum. s.
 vnitatem et punctum. Strūq em est in-
 diuisibile punctus tñ addit super vnita-
 tem situm seu positionem in continuo.
 Sic scientie particulares sunt postero-
 res metaphisica z earū subiecta addunt
 aliquid ad ipsam: vt patet de subiecto
 phice z metaphisice. Cum ergo tāto ali-
 qua scientia sit certior quantum ad sui
 scibilis considerationē pauciora actu cō-
 sideranda requiruntur. vnde scie opa-
 biles sunt icertissime quia oportet q cō-
 siderent multas singularium operabiliū
 circūstantias sequitur q scientia meta-
 phisica sit certissima. ¶ Quarta condi-
 tio est q ille dicat sapiens qui potest as-
 signare causas cuiuslibet quesiti. z per
 hoc docere sic metaphisica plderat pri-
 mas causas omnium causarū. ¶ Quinta
 conditio sapientis q illa scientia est
 sapientia que est magis voluta ppter ip-
 sum scire z nō ppter aliud huiusmodi ē
 metaphisica. Quod pbat quia meta-
 phisica est maxime scientia: ergo ē ma-
 xime voluta ppter ipsum scire. anteces-
 dēs patet quia est de maxime scibilibus
 scz de primis causis et principijs p quas
 alia cognoscunt: pñam vero pbat quia
 qui scientiam ppter scire desiderat max-
 imā scientiā maxime scire desiderat: iux-
 ta illam regulā topicā. Si simpliciter
 ad simplex et maius ad mai⁹ z maximū
 ad maximū. Sexta conditio sapientis qz
 nō decet ipm ordinari ab alio: sed poti⁹
 ipsum alios ordinare. Qd patet ex hoc
 quia architectores. i. principales artifi-
 ces qui sapientes dicuntur nō ordinant
 sic ab alijs: sed ipse scientie famulantes

ordinatur in fines superioris artis sicut
 nauisfactio in vsum ipsius nauis: guber-
 nator em qui vtitur nauis: iam facta est
 architector respectu nauis factoris. Si-
 militer ars equestris ordinatur in finem
 militaris z sic omnes scientie ordināt in
 metaphisicā: qd pbat ex hoc quia cum
 particularis finis cuiuslibet sit bonum
 particulare illud qd est finis omni in toto
 verso est optimum in tota natura. Sed
 deus ipse est ad quem ordinant qui qui-
 dem pñet ad cōsiderationē pdictā: pa-
 tet ergo q metaphisica est sapientia et
 principalissima inter alias scientias.

Quare vero non actiue.

Consequenter ostendit p. qualis sit me-
 taphisica. Et primo ostendit q nō ē pra-
 ctica sz specularia cū nō sit ppter ope-
 rari sed ppter scire. Quod ostendit ex
 hoc qz pbi fuerunt moti ad pbandū z in-
 quirendum sapientiā ppter admiratio-
 nē. Admiratio aut venit ex ignorantia
 Ipsi em videntes aliq effectus vt eclī-
 psim lune motus solis z sic de alijs z ig-
 norantes ipsorum causas fuerunt moti
 ad ipsas inquirendas ppter fugā igno-
 rantie z ppter scires: hoc etiam pbat ex
 signo quia habitis omnib⁹ necessarijs
 ad vite necessitatē z hec quesita est z nō
 ppter aliud sz ppter seipsam. ¶ Secūdo
 ostendit q hec scia ē honorabilissima ibi.

Nec tali aliā honorabiliorē
 cū sit diuina: deus aut est honorabilior
 omnibus rebus. Qz aut sit diuina ostēdit
 tñ quia est de deo cū sit de primis causis
 Tñ quia solus deus habet pfecte ipsam
 scz metaphisicā fin pfectā pphensionē:
 licet aut ei⁹ cognitio nō possit pfecte ha-
 beri ab hoīe: illud tñ modicu⁹ qd ab eo
 habetur pponderat omnibus q p alias
 sciētiās cognoscunt. Ex his patet q cū
 metaphisica sit scientia specularia z sit
 nobilissima sequit q omni practica sciē-
 tia aliqua specularia sit nobilior scz ista
 obiectio qd quidē verū est de scientijs
 humanis adinuentis. qz vera theolo-
 gia est nobilior ipa que tñ est practica cū

Quia

Quia

¶ ppter

¶ ppter

dirigat in dilectionem dei vt. diffuse tra-
 ctat sco. in plogo primi iniaru. ¶ Et si
 arguas q. practice humanit. adinuente
 sunt nobiliores metaphisica q. cui. fl-
 nis est nobilior ipsa sciētia est nobilior:
 sed finis practice vt mozaillis pbe ē bo-
 nū esse: finis speculatiue est verum scire
 ¶ Prīmū est melius scdo pater t sic nobi-
 lius ergo rē. ¶ Respōdet ad hoc idem
 doc. subtilis in hoc primo metaphisice
 q. bonū simpliciter nō est finis practice
 de qua aristo. loquit. s. bonū opis. Mo-
 bilis aut est bonū speculatiuū q. bonū
 opis: scientia aut practica est vt bonū su-
 m. nō simpliciter: sed fm virtutes et il-
 lud nō est bonum simpliciter: q. fm phi-
 losophū ordinat ad melius bonū nostrū
 vt scz specularem substantias separa-
 tas et quietemur in speculatiōe earum.
 illa aut speculatio est summū bonū nrm
 q. est felici. fm aristo. x. ethicor. ¶ Iux-
 ta tñ pdicta posset dubitari. vtrū meta-
 phisica sit practica vel speculatiua: t vi-
 det q. sit practica q. omnis scia que or-
 dinat ad bonū moris est practica s. ista
 est huiusmodi q. ordinat immediate ad
 felicitatē que est summū bonū nostrū igitur
 est vere practica. ¶ Preterea meta-
 phisica est cois ad practicas t specula-
 tiuas q. vlis respectu oim: ergo nec spe-
 culatiua nec practica: quia abstrahit ab
 vtroq. ¶ Contra ari. in littera. Rñdeo
 in ista questione suppono vñū q. ab ois-
 bus est cōcessum scz q. habitus seu sciē-
 tia practica aliquo mō extendit ad prax-
 im sic etiā intellect. iuxta illud tertij de
 anima. Intellect. extensione sit practi-
 cus: hoc supposito sic pcedam. ¶ Prīmo
 fm doc. subti. in plogo pmi sententiax
 dicam q. sit praxis ad quā dicif. extendi
 scientia practica. Scdo qua sz cogni-
 tio seu scientia practica extendit ad prax-
 im. Tercio ex dictis dicam ad questio-
 nem. ¶ Quantum ad primum praxis a
 qua sciētia dicitur practica est actus ali-
 cuius potētie alterius q. intellectus nat-
 uraliter posterior intellectu nat. cō-
 iuncter elici intellectu recte ad hoc

q. sit rectus. in ista descriptione quat-
 tuor ponuntur. Prīma cōditio est q. sit
 actus alicuius potētie alterius q. intel-
 lectus et hoc apparet quia stando p. cise
 in actibus intellectus nō est extensio: qz
 extendere est extra se tendere. Sic autē
 intellect. non extra se rēdit nec valet di-
 cere q. sufficiat ad praxim q. vnus act.
 intellectus extendatur dirigendo aliū.
 quia tūc principium in speculatiuis eēt
 practicum cum extendatur ad habitum
 conclusionū. Sed quid absurdius. Ex
 his concludo correlarie q. logica nō est
 scientia practica. Sed contra illud cor-
 relarium arguit auct. multis rationib.
 quarum vna est talis: habitus cuius fi-
 nis pprius non est actus pprius est ha-
 bitus practicus: logica ē huiusmodi: er-
 go rē. minor patet quia ordinat ad ali-
 as scientias. Preterea habitus qui dis-
 uiditur in vtentem t docentē est practi-
 cus: logica est hmoi g. rē. iste aut rōnes
 t alie quas ponit auct. ibidē pcedunt
 ab in sufficienti. ¶ Ad prīmū maior est
 vera si habeat p. fine actū alteri. gñis a
 speculatione ita q. sit directiu. vere pra-
 xis que. s. sit actus alteri. potētie q. in-
 tellect. vt voluntatis vel aliarū poten-
 tiarū executiarū t p. hoc possunt solui
 omnes rationes auct. t sic minor ē fal-
 sa. Ad secūdā induciē p. ipm q. as-
 sumpta maiore addo minorem sic: s. me-
 taphisica diuidit in vtentē t docentē:
 ergo metaphisica est practica: cōclusio ē
 euidēter falsa g. maior. q. minor pcedi-
 tur etiam ab ipso: et pbatur q. omnes
 alie scientie vtuntur metaphisica specia-
 liter quātum ad principia cōmunia que
 sunt dignitates quas accipiunt alte sci-
 entie omnes a metaphisica fm philo-
 quarto huius. ¶ Secunda p. ditio est q.
 praxis naturaliter posterior est intel-
 lectione ptz q. act. nō habētes ordinē ad
 intellectum cuiusmodi sunt actus vege-
 tatiui aut etiā naturaliter pcedentes vt
 sunt actus sensitue nō dicuntur praxis
 nec ad eos extendit noticia practica vt
 sunt priores intellectu. Similit. act.

Metaphisice.

potentie appetitive sensitivae quatenus prece-
dat actum intellectus non est praxis nec respec-
tu istorum actuum scientia est practica nisi p-
quatenus aliquo modo est moderativa istor-
um actuum: et isti actus sequuntur intelle-
ctionem moderantem ut per ipsam moderan-
tur ex duabus conditionibus praxis sequi-
tur correlativum quod praxis ad quam extendit
habitus practicus non est nisi actus volun-
tatis elicitedus vel imperatus quod nullus ali-
us est posterior essentialiter intellectui: licet
autem voluntas impet intellectui tamen ille
actus intelligendi non est praxis cum non sit
alterius potentie ab intellectu. **Tertia** condi-
tio est quod praxis sit actus natus conformiter
elici intellectu: hoc probatur ex vii. ethicorum
ubi dicitur quod electio recta necessario suppo-
nit rationem rectam. Et si hoc est verum
de electione que est actus elicitedus volun-
tatis: pari ratione erit verum de actu volun-
tatis imperato. Ad hoc ergo ut actus sit res-
pectus oportet quod conformiter elicatur ra-
tioni recte. **Ex** duabus ultimis condi-
tionibus praxis sequitur quod actus impera-
tus a voluntate non est praxis primo scilicet
quasi per accidens. quod patet ex hoc quod
non est primo posterior intellectui nec
primo natus elici conformiter recte ra-
tioni: oportet ergo alium primo esse pra-
xim. Iste est autem actus elicitedus volun-
tatis que est volitio: quia per volitionem ha-
bet dictas condiciones actus imperatus:
et ipsa non est per aliud talis. et hec est ra-
tio eius quod est primo in esse: primo poste-
rior causa. de vii. Tunc ultra quando aliquid est
prius tale coniunctum cum alio posteriore
adhuc esset tale si posset ab isto separari
ergo si actus voluntatis posset separari
ab actu alterius potentie erit praxis et
ab ipso separatus. Separatur autem cir-
ca quodcumque obiectum circa quod potest esse
actus voluntatis: et non actus alterius po-
tentie inferiorum cuiusmodi sunt omnia
imaterialia. ergo circa omne tale solus
actus voluntatis elicitedus est actus pri-
mo. **Quarta** conditio est quod praxis est
actus rectus qui potest recte et non recte

elici: et hoc significat cum dicitur ad hoc
ut sit rectus: Nam si non posset recte et non
recte elici frustra poneretur respectus eius
scientia practica directiva. Non enim in-
digeret directivo.

Quantum ad secundum ar-
ticulum dico quod ista extensio scientie practi-
ce ad praxim ut regule ad regulatum con-
sistit in duplici respectu vel relatione ap-
titudinali et conformitatis et prioritatis
naturalis. De prioritatem patet per illud
sexto ethicorum. Electio recta necessario
presupponit rectam rationem non autem nece-
ssario eam requireret nisi esset prior. De
conformitate habet ibidem quod veritas con-
siderationis practice est confessio. scilicet con-
formiter se habens appetitui recto. **De**
eo autem appetitu inali: quia neutra re-
latio requiritur actualiter quia quod praxis
is actualiter requirat considerationem
cui sit conformis hoc omnino accidit con-
siderationi. Nam si ab actuali diceretur
practica nulla scientia esset necessario pra-
ctica: sed eadem quandoque esset practica
quandoque speculativa quod est impossibile
sufficit ergo duplex extensio aptitudina-
lis. Ex his concluditur correlativum quod sci-
entia nulla est vere practica nisi sit directi-
va vere praxis modo preposito.

Quantum ad tertium arti-
culum dico quod metaphisica est scientia
speculativa et non practica. Quod patet
tunc ex auctoritate aristotelis. tunc quia cognitio
entis in quantum ens non dirigit aliquam
vere praxim. Ad argumenta ad primum
data maiore ad minores dico quod secundum opi-
nionem aristotelis felicitas consistit in speculati-
one que non est praxis: ut patet in primo
articulo. Et ideo licet metaphisica ordi-
netur ad felicitatem: ex hoc tamen non se-
quitur quod sit practica quia ex hoc non ex-
tenditur ad praxim. Si dicatur etiam quod
metaphisica ordinatur ad praxim amo-
rem ultimi finis. Dico quod non ordinatur
ad aliquem amorem qui sit actus elicitedus ex volun-
tate maxime secundum primum qui si ponit aliquam sci-
entiam esse conformem praxi voluntatis circa

finē quia nō ponit volūtātē circa finem habere praxim: sed quasi quandā simpli- cem motionē amoris naturalis qui sem- p̄ est rect⁹: et p̄ nō est praxis: quare metaphisica que ad talē amorē ordinat nō ppter hoc: erit practica. Ad scdm̄ vi- cendū q̄ licet metaphisica sit cōis omni scientie rōne subiecti: quia ens est cōe omni enti tñ modus cōsiderandi non est cōis s; p̄rius. s. speculatiuus. Nec igitur modo considerādī abstrahit ab vtro q̄ sed solum quātum ad subiectum.

¶ Quia vero metaphisica est causarum speculatrix: et q̄ etiā vniūq̄q̄ scire arbi- tramur cū causas eius cognoscimus: idē p̄bi. cōsequēter tractat de causis ponēdo varias opiniones antiquorū de qui- bus sufficiat que dicta sunt p̄mo p̄bi.

¶ Notādū q̄ logica docens dicē inq̄- tum considerat de ente rationis seu secū- dis intēctionibus instituens modū quo modo p̄ eas p̄cedi possit ad conclusio- nes i singulis scientijs ostēdēdas. Et rēs vero dicē finē q̄ modo ad inuētū vtitur ad cōcludendū aliquid in singulis scien- tijs: et sic finit primus liber.

De veritate theo-

rica sic quidem. ¶ Post q̄ p̄. improbauit opinio- nes antiquorū d̄ primis rerum principiis: hic

accedit ad determinandū veritatē. Ali- ter autē habet se consideratio p̄bie prime circa veritatem et aliarum scientiarū par- ticularium. Itā vnaqueq̄ particularis sci- entia considerat quādam particulārē veri- tatem circa determinatū genus entis vt geometria circa magnitudines: arismet- rica scz numeros. sed p̄bia prima cōside- rat veritatem vlem entis. Et idē ad hūc p̄bm̄ p̄inet cōsiderare quō se homo ha- beat ad veritatē cognoscendā. Diuidit̄ autē pars ista in duas. In prima pte de- terminat ea que p̄nēt ad cōsideratiōez vniuersalis veritatis. In scda incipit in- quirere veritatem de primis principiis et omnibus alijs ad que se extendit hui⁹

p̄bie consideratio et hoc in tertio libro.

¶ Circa p̄mū ostendit quō homo se ha- beat ad cognitionē veritatis et dicit p̄- mo q̄ consideratō veritatis quodāmodō est facilis quodāmodo est difficilis. Est em̄ facilis quō ad cognitionē primorum p̄ncipiorū. Unde dicit inforibus. i. in ia- nulis quis delinquat: interiora em̄ do- mus difficile est scire: et circa eā facile ē hominē decipi. Sed circa ipm̄ i ntroitiū domus qui hominib⁹ patet: et primo oc- currit nullus decipit: ita est in cōside- ratione veritatis. Itā ea p̄ que intrat ad cognitionē aliorū nō sunt omnib⁹: h̄mōi autē sunt prima principia: vt de quolibet esse vel nō esse: et omne totū est mai⁹ sua pte et sic de alijs. Circa cōclusiones ve- ro ad quas p̄ h̄mōi quasi p̄ iannā introi- tur cōtingit multos errare. ¶ Circa q̄d notandū q̄ sicut hic dicit scō. nos natu- ralit̄ cognoscim⁹ prima principia nō q̄ dē q̄ eorū cognitio inest nobis a natura: alia em̄ nostra nullā habet cognitionē ex sua natura: sed est tanq̄ tabula rasa. i. de anima. Omnis em̄ nostra cognitio i- tellectiua ortum habet ex sensu et p̄ nō nō inest nobis a natura. S; cognitō prim- orū principiorū est intellectiua p̄z. An in respectu principiorū p̄bat et habet q̄ dicē intellectus igit̄ rē. maior declarat̄ primo em̄ mouet sensus ab obiecto sim- plici nō cōplexo et sensu moto mouet in- tellectus et intelligit simplicia qui ē p̄- mus actus intellectus: deinde post app̄- hensionē simplicium sequit̄ alius actus q̄ est pponere simplicia adiūtē. post istam autē ppositionē h̄z intellect⁹ ex lumine nā- li q̄ assentiat. i. veritati cōplexē: si illud cōplexū sit p̄mū p̄ncipium et sit n̄ra co- gnitio intellectiua ortum habet a sensu. ¶ Nos igitur naturaliter p̄gnoscim⁹ p̄ia principia quatenus ex lumine naturali intellectus sunt nobis nota: habita sim- plici noticia terminorū. Principia em̄ co- gnoscimus inquātū terminos cognoscis- mus primo postēriorū. ¶ Notandū etiā q̄ principia sunt duplicia: quedam em̄ sunt simpliciter p̄ma vt ipossibile ē idē

¶

¶

Metaphisice

simul esse et non esse. omne totum est maius
sua parte et huiusmodi: et circa huiusmodi impossibi-
le est errare secundum philosophum quarto huiusmodi. **A**lia
sunt principia que sic sunt principia respec-
tu aliquorum que tamen possunt esse conclusi-
ones respectu priorum principiorum et ta-
libus potest unus vel magis vel minus
assentire quam alius: et de his dicit commenta-
tor. iij. philosophorum quod aliqui propter consue-
tudinem negauerunt prima principia et ex-
emplificat de christianis qui negant illud prin-
cipium ex nihilo nihil fit: de istis non intel-
ligit philosophus in proposito.

Disan autem ex diffi-
cultate secundum. **C**onsequenter ostendit
philosophus. p. quod consideratio veritatis
sit difficilis: et dicit quod forsitan difficultas
cognoscendi res puenit ex parte rerum ipsarum
vel intellectus nostri tamen se determinando
dicit quod non ex parte rerum ipsarum sed ex par-
te nostra puenit huiusmodi difficultas. **R**es-
pondet quod si difficultas esset ex parte rerum
sequitur quod illa magis cognosceremur que
sunt magis cognoscibilia secundum suam natu-
ram que sunt maxime in actu scilicet imateria-
lia entia quod tamen est falsum: cum talia sint
nobis ignota. Unde dicit quod sicut se ha-
bent oculi nocticoracis ad lumen solis sic
intellectus noster ad ea que sunt mani-
festissima in natura. Manifestum est au-
tem quod non puenit ex defectu solis quoniam
sit visibilis ab oculis nocticoracis sed pro-
pter debilitatem virtutis visive ipsius quod
est in proportionata ipsi obiecto sic ex de-
bilitate intellectus nostri difficile est no-
bis cognoscere substantias separatas.
Ad euidentiā autem predictorum notandum
quod una est opinio commentatoris quod rerum
quedam sunt materiales quedam immateri-
ales. dicit ergo quod ex parte intellectus no-
stri est difficultas cognoscendi substantias
separatas non autem ex parte earum: sed in-
tellectione earum. scilicet substantiarum seu
formarum materialium est difficultas ea-
rum ex parte rei. Cuius ratio sic assigna-
tur: quia unumquodque est cognoscibile secundum
quod est in actu. Et quia substantie immateria-

les sunt simpliciter in actu: Mate-
riales vero non idcirco imateriales non
habent ex se quod difficultate cognoscantur
materiales autem habent ex se difficultatem
cognoscendi. **S**ed contra hoc quod di-
cit de substantiis materialibus est difficultas co-
gnosendi ex parte earum: hoc erit compa-
ratio eas ad quęcumque intellectum. prius est
falsum: sicut patet respectu intellectus
diuini: igitur et animus: probatur prius. quia cum ipse
res sint eadem ad quęcumque intellectum com-
parent: si ex parte earum difficultas sit
hoc erit respectu cuiuscumque intellectus.
Dicendum igitur aliter secundum philosophum. quod totalis
difficultas cognoscendi res est ex parte
intellectus nostri: ut patet per aristotem. in pre-
cedentibus. Si queris quod una res pre-
ctius cognoscatur quam alia. **D**ico quod dif-
ficultas non est ex parte rei: sed perfectio co-
gnitionis potest intelligi dupliciter vel
secundum proportionem vel simpliciter. **P**rimo
modo ita perfecte cognoscuntur res materi-
ales sicut imateriales. **I**tem secundum propor-
tionem ita perfecte mouent intellectum res
habentes partem de entitate sicut res ha-
bentes multum. exemplum paruum ignis
secundum proportionem virtutis sue ita perfecte
comburit combustibile sicut magnus. sed se-
cundo modo non sunt eque cognoscibiles
omnes res sicut magnus ignis perfectus probu-
rit quod parum loquendo simpliciter et ceteris
proportionibus. **R**espondeo huiusmodi est quia cognoscibilitas se-
quitur rem secundum quod res est et ens: quia sicut se
habet res ad esse ita ad cognosci. ut ha-
bet in hoc secundo. **C**oncedo ergo quod diffi-
cultas cognoscendi siue quantum ad materia-
lia siue quantum ad imaterialia est ex parte in-
tellectus nostri. Materialia autem non sunt
eque in actu: sicut immaterialia: ideo sim-
pliciter non ita perfecte cognoscuntur. **C**o-
gnitio tamen que potest haberi de eis eque
faciliter habetur proportionaliter sicut de
imaterialibus: quia ita facilliter mouet in-
tellectum materiale secundum suam cognosci-
bilitatem: sicut imateriale. **N**on tamen eque
interesse simpliciter loquendo. **P**er hoc
patet quod sit dicendum ad rationem comen-

tatoris solum enim cōcludit q̄ imper-
fectiora in entitate nō habent ita p̄fectā
cognitionē simpliciter sicut p̄fectiora.

¶ Notandum aut̄ qd̄ nō solum materia
lia eque perfecte cognoscunt̄ fm̄ ppor-
tionem sue cognoscibilitatis sicut imma-
terialia imo p̄fectius fm̄ eundem doc.
di. iij. primi sententiarū quia em̄ mate-
rialia a sensibus sunt remotiora ideo mi-
nus perfecte cognoscibilia p̄ statu isto.

¶ Alterius possit p̄inde dubitari: An
substantie immateriales possint intelli-
gi fm̄ suas quidditates ab intellectu vi-
atoris et arguit̄ q̄ nō p̄ p̄m in littera: si-
cut oculus noctue ad lūm̄ solis rē. et p̄-
mum est impossibile igit̄ et scdm̄. Prete-
rea plus distat intelligibile increatū ab
intellectu creato: q̄ intelligibile creatū
a sensu: sed intelligibile creatum nō po-
test apprehendi a sensu: ergo multomin⁹
intelligibile increatū ab intellectu crea-
to. ¶ Preterea anima cōiuncta nihil intelli-
git nisi abstrahendo a fantasmatib⁹: sed
substantie separate non faciunt fantas-
mata: nec possunt cognosci ex his q̄ fa-
ciunt fantasma ergo rē. ¶ Probatio ma-
ioris quia fantasmata se habent ad intel-
lectum sicut sensibilia ad sensum. iij. de
anima: sicut ergo sensus non potest sen-
tiri sine sensibili: sic nec intellectus intel-
ligere nisi abstrahendo a fantasmatib⁹.
minor habet duas partes. ¶ Prima pro-
batur sic quia fantasma est motus a sen-
su factus: scd̄o de anima: sed substantie
separate nō sunt sensibiles ergo nec fan-
tasmales. Secunda pars probatur cū
quia effectus non adequat̄ potētia cau-
se non ducit in cognitionem quiddita-
tis cause qm̄ quidditas talis cause ex-
cedit effectum illum. sed substantie sepa-
rate si cognoscantur per ista que faciunt
fantasmata in nobis cognoscuntur per
effectus huiusmodi qui scz non adequat̄
potentiam cause sue: ergo rē. tum quia
finiti ad infinitum non est proportio: er-
go nec alicuius effectus sensibilis est p̄-
portio ad quidditatez diuinam. ¶ Pre-
terea quidditas substantie materialis ē

obiectus intellectus nostri pro statu isto
vt dictum est tercio d̄ anima: ergo nihil
poterit intelligi a nobis quod non est
materialis qui dditas nec cognoscibile
per talem quidditatem. ¶ In opposi-
tum arguitur sic: de subiecto demonstra-
tionis oportet p̄supponere quid est pri-
mo posteriorū: sed de substantijs separa-
tis multa a p̄his demonstrant̄: sicut patet
duodecimo huius: de prima intelligen-
tia scz q̄ sit sempiterna et q̄ actu semp̄
intelligat et rē. igit̄ quidditates substan-
tiarum separatarum p̄hi cognouerunt.
¶ Preterea. p. x. ethicorū: probat q̄ felici-
tas hominis consistit in speculatione
veritatis. Et cōcludit in fine capli q̄ sa-
piens erit vtiq̄ felicissimus. Et fm̄ ip-
sum. vj. ethicorum. Sapiētia est circa al-
tissimas causas igitur in speculatione, al-
tissimarum causarum consistit felicitas
hominis. Ad felicitatem autem cum sit
finis proprius hominis non est impossi-
bile ipsi homini pertingere: quia vt dici-
tur in scd̄o h̄ ui⁹. Nullus conabit̄ ad ter-
minū nō futurum peruenire. ¶ Respon-
det̄ ad hanc rationem q̄ possibile est ho-
mini speculati altissimas causas non
tamen in hac vita. Contra felicitas de
qua loquitur p̄hi. potest haberi in hac
vita: dicit enim sic: q̄re erit vtiq̄ felici-
tas speculatio quedam. Opus autem
erit in exteriori prosperitate et oportet
corpus sanum esse et cibum: et reliquū
famulatum existeret. Sed certum est q̄
ista non habeantur nisi in ista vita. ¶ Pre-
terea scd̄o huius arguitur sic: si cause
essent infinite nihil cōtingeret scire: ista
consequentia non valet nisi ad cognitio-
nem cuiuslibet effectus oportet cognos-
cere omnes eius causas: ergo si non cō-
tingit intelligere primam causam que
est maxima causa cuiuslibet effectus nul-
lū effectū p̄tingit cognoscere. ¶ R̄sio.
q̄ de substantijs separatis p̄gnoscam⁹ quia
sunt vel inq̄ntū sūt cā oīm illoz inferiorū
non aut̄ p̄gnoscam⁹ qd̄ sūt. Aliter dicet̄
q̄ de ipis cognoscim⁹ qd̄ nō sunt qz scz
nō sūt aliq̄ istaz inferiorū. ¶ Contra p̄mā

Metaphisice.

rationē arguit sic. Impossibile est cog-
noscere cōpositionē aliquorū nisi pgnis-
tis terminis et extremis: qz ut habet pri-
mo piarmenias esse significat cōpositio-
nē quā sine extremis nō est intelligere.
Si igit cognoscim⁹ eas esse et p pns eē
qddititati eorū inesse sequit de necessi-
tate q pgnim⁹ quidditates ear. ¶ Cō-
tra scdm arguit sic q omni ppositioni
negatiue est aliqua affirmatiua prior: q
si cognoscat de substantia separata quid
nō ē oportet de ipsa cognoscere quid ē.
Ans patet ex scdo piarmenias c. ult. vbi
dicit. phi. q ista ppositio bonum nō est
malum nō est vera nisi quia hec affirma-
tiua prior est vera bonū est bonū. Et qz
to huius dicit p. Horior utiqz est dictio
q opposita negatio. ¶ Dicendum est q
q huiusmodi substantie possunt intelli-
gi fm suas quidditates ab intellectu vt
atorū fm modū qui dicit. ¶ Pro q sciē-
dum q duplex ē noticia scz sensitua et
intellectiua: et vtraqz est duplex scz intui-
tiua et abstractiua. Cognitio intuitiua est
que respicit obiectum vt pns est. Exem-
plum de sensitua vt oculus videt colo-
rem. exemplū de intellectiua: vt cogni-
tio beatorum in patria et ista cognitio vi-
sionis et forsitā nobis impossibilis p sta-
tu isto. Cognitio aut abstractiua est que
est obiecti pntis in sua specie genera-
ta ab obiecto. Quod potest esse absens
in sua existentia. exemplū de sensitua
vt fantasia imaginat colorem visū. exē-
plum de intellectiua vt cū intelligo rem
absentem. ¶ Ad ppositū ergo dico q
substantie separate nō cognoscunt a no-
bis p statu isto cognitione intuitiua: vt
p ab ipis nec ē abstractiua q fit p spēs
genitas in rōne obiecti cū species ipsar
nō cadūt sub sensu: bene tñ cognoscunt
cognitione abstractiua p spēs creaturar.
¶ Qd sic declarat scōr⁹ di. liij. primi snta-
rū. id qd pōt imprimere spēm min⁹ vltis
in intellectu potest etiā causare speciem
cuiuscūqz vltoris et ita creature que im-
primunt pprias species intellectui pos-
sunt etiā imprimere species trāscendens

tiū q cōiter cōueniūt eis et deo: et tūc in-
tellectus pōt vti ppria virtute in mult⁹
specieb⁹ simul ad cōcipiēdū illa simul: q
rū ista sūt species: puta specē sumi: spe-
ciē boni: spēm veri: spēs act⁹: ad cōcipi-
endū sumū bonū actualissimū: qd ptz p
locū a maiori i imaginatiua ei pōt vti spe-
ciebus diuersorū sensibilib⁹ ad imaginā-
dū ppositū ex illis diuersis: sicut ptz ima-
ginādo montē aureū: licet mons aure⁹
nūq fuerit a sensu particulari apphen-
sus. Sic igitur quasi in quadā descripti-
one cōcipim⁹ deū attribuendo ei pcept⁹
omniū pfectionū simplr in summo que
nulli alij pueniūt: vt cōcipiendo: deus ē
ens infinitū sumū bonū actualissimū
licet autē sic cōcipiam⁹ deū vlt nō tñ co-
gnoscat a viatore i particulari et pprie sub
rōne hui⁹ essentie siue sub rōne diuini-
tatis. Sic ergo patet quō substantie se-
parate possunt cognosci ex speciebus cre-
aturar possunt etiā aliquāter intelligi
per effectus suos sicut substantia cognos-
cit p speciem accidentis fm vnā opinio-
nem. ¶ Et tūc ad argumēta: ad primum
ptz q fm cōmētatorē illa similitudo est in-
telligenda nō quo ad impossibilitatē sz
quo ad difficultatē. Si aut velis intelli-
gere similitudinē illā quo ad impossibi-
litatem tūc intelligenda est de intuitiua
vel de noticia etiā abstractiua que scz ē
p ppriam specē obiecti generatā in ob-
iecto. Ad secundū cū dicit q plus distat
intelligibile increatū et. Dicendū est q
verū est in esse nō tñ in cognoscibilitate
Ad tertū cū dicit nihil in intelligimus ni-
si abstrahendo in fantasmatib⁹. Si intel-
ligit maior illa q nihil intelligim⁹ nisi cu-
tus species prius fuerūt in fantasia tunc
falsa est: qz tūc nihil p se esset intelligibi-
le: nisi esset p se sensibile: qz nihil aliud
facit ppriam speciem in fantasia. Istud
aut est falsum: qz anima multas rerū qd
ditates intelligit que tñ nō faciūt ppriā
speciem in fantasia. Anima em̄ seipsam
cognoscit et actus suos: et intentiones se-
cūdas et alia multa quorū nullū facit spe-
ciem i fantasia. Si at intelligat illa ma-

lor q̄ nihil intelligamus nisi cognitionē accipiam⁹ a fantasmatib⁹ tūc maior est vera quo ad scđam prē. Ad p̄bationem aut ei⁹ de inadequatione effect⁹ dico q̄ nō plus peludit nisi q̄ effect⁹ substantie separate nō ducūt in cognitionē p̄fectā sue cause. sed hoc nō obstante possūt ducere in cognitionē aliquā imp̄fectam.

¶ Ad aliā aut de improporitione finiti ad infinitū. Dico q̄ licet finiti ad infinitū nō sit p̄porio cōmensuratiōis pōt tñ esse p̄porio cognoscentis ad cognitū si ne potētie ad obiectū: talis aut p̄porio nō req̄rit eē similis nec in esse nec in modo essendi: vel in naturali existētia: quia tūc oculus corruptibilis quō videret solem ⁊ lunā ⁊ stellas incorruptibiles. Requirit ergo p̄porio dissimilitudinis q̄ ē inter motuum ⁊ mobile. Si aut corpus potest mouere intellectū: multo magis i corporeū cuiusmodi sunt substantie separare. ¶ Ad quartū cū dicūt Quid ditas rei materialis est obiectū intellectus ⁊c. p̄t rñso ex p̄dictis. Rñdeo ad questionē q̄ p̄ species rerū materialium vel sensibiliū cognoscunt res imateriales. Unde dictū est in tertio de aīa. c. p̄mo. Q̄ ditas rei materialis vel sensibiliū rei est obiectū intellect⁹ nostri pro statu isto: intelligendo nō solū de sensibili p̄prie sed etiā de inclusio essentiali vel virtualiter i sensibilibus hec materia diffuse tractat. lib. ij. di. iij. in iap. q. 8.

¶ Nō solū aut his dicere gratiam. ¶ Ostendit p. quō homines seipsos iuuant in cognitione veritatis. Ad iuuat aut vnus ab altero ad cognitionē veritatis. dupliciter. Vno modo directe: alio modo indirecte. Directe q̄dē adiuuat ab his qui veritatē inuenerūt. Illi⁹ q̄ em̄ fuit aliquis p̄boꝝ ita expers veritatis quin aliquid veri in libris suis dīxerit. Ista autē modica in vnū collecta intro duxerunt posteriores in maximā veritatis cognitionē. Indirecte iuuat in quātū priores errātes circa veritatē posterioꝝ exercitij occasionē dederunt

vt diligenti discussione habita veritas limpidius appareret. Est aut iustum vt his in quibus in tāto bono adiuti sum⁹ gratias agamus ⁊ ideo dicit q̄ iustū est gratias referre nō solum his quos quis estimet veritatem inuenisse quoz op̄ in i onibus aliquis cōcat sequendo eas ⁊ etiam his qui superficialiter locuti sūt ad veritatē inuestigandam. Ex hoc p̄pendere possum⁹ quātū venerari debeam⁹ doctores theologie qui mirū in modum fidē nostram suis sacris doctrinis illustrant licet circa aliquas materias varias opiniones habuerit: cū etiam grati esse debeam⁹ p̄ his antiquis q̄ tot absurda in libris suis etiam posuerunt.

¶ Vocari vero philosophiaz veritatis scientiā. Cōsequēter ostēdit p. quō p̄sideratio veritatis maxie ad p̄biāz primā p̄tineat q̄d ex hoc p̄bat: q̄ est speculatiua: finis aut theozice seu speculatiue est scire: practice vero opus. Scientia practica em̄ inuestigat veritatem nō p̄pter se sed p̄pter operari. Scientia vero speculatiua p̄pter scire: ideo ad ipsam maxime p̄tinet cognitio veritatis. Inter aut speculatiuas hoc maxime p̄tinet ad metaphisicā cū ipa sit consideratiua causarū primarū sine quarū cognitione nō possumus habere cognitionē veritatis: vt patet ex p̄dictis. Cum autem cognitio causarū primarū sit causa cognitionis veritatis in alijs ipa erit in se maxime veritatis. Ad sic p̄bat vnūq̄q̄ ē maxime tale ex quo causat in alijs aliqd vniuoce dictū de ill' vniuoce sicut ignis est causa caloris in elemētatis. Unde cū calor dicat vniuoce ⁊ de igne ⁊ elemētatis corporibus sequit q̄ ignis sit calidissimus. Cū ergo principia sempiternoz sint causa vniuoca veritatis i alijs cū veritas sit eiusdem rationis in omnibus: sequit q̄ ipa erūt verissima. ¶ Nō tandum q̄ p̄ principia sempiternoz hic intelligit. p. principia incōplexa id est p̄mas causas scz ipsas intelligentias que sunt principia sempiternorum. i. corpoꝝ

Metaphisice

in celestium et terrarum ad esse et quantum ad moueri
 quod dicitur perbat esse causas vitas et alius eo quod se esse
 entitatis. sic autem se res habet ad esse ita ad cognoscibilis
 ut habet de ar. huiusmodi autem principia sunt distincta. id est
 se maxime cognoscibilia et manifestata sui ad intellectionem.
 Et hoc: si cause infinitum prederet
 tunc non esset prima cause: et sic metaphisica non possi-
 deraret primas causas: et oppositum dicitur esse per se: id
 ad hoc remouendum ostendit quod non est processus infini-
 tus in causis. et per ostendit quod non est processus in causis
 efficientibus. infinitum idirectum ut quod a caret a b
 et b a et sic infinitum: sed est deuenire in unum
 per primum: et per talia ratione formari. Et ut causa habet
 rationem primum: si igitur cause se infinite non est dare per
 maiorem causam nec per primum ultimum. ut quod ei repu-
 gnat ratio infiniti: et sic est oculus medicus: tota
 est virtus catonum essentialium subordinationem est causa
 talis quod ab alio causa sui ordinis virtutis et ab
 alio causa quod non est aliud illius virtutis. non primo
 quod tunc illa esset causa sui cum tota illa vniuersalis
 posset causa: quod 2°. nam vniuersalis deperderetur
 deperderetur non ab alio illius vniuersitatis: ista quod
 causa quod deperdet erit prima essentialis ordinata
 et sic habet oppositum. De causis malis.
 Et hoc negat deorsum. Sed ostendit quod
 non est processus in infinitum in causis malis: ut quod igitur
 non fiat ex aere: aer ex terra: et sic in infinitum.
 Est ei deuenire ad unam primam materiam quod est vna
 secundum rationem respectum omnium formarum: ut habetur 1° de
 generatione. et est causa numero in generato et corrupto: quod
 quod materia habet esse ab eterno secundum rationem fidem
 nram et secundum rationem vitas fuit in primo modo creata.
 Amplius autem quod est causa. Tercio habet ostendit in
 causis finalibus: sic finis est illud quod non est propter
 alia: sed alia se propter ipsum. autem quod aliud est tale
 aut nihil. et si quod fuerit aliud tunc illud erit
 ultimum in genere finis: et sic non prederet infinitum
 Si autem nihil inueniat tunc non erit finis: et ita tol-
 let hoc genus cause quod dicitur causa. Quarto
 ostendit quod non est processus in infinitum in causis forma-
 libus. Circa quod notandum quod 1° de ratione inclu-
 dat materiam et formam tunc primum sumit a forma quod
 est primum essendi et cognoscendi. Unde quod est positi-
 tuius in specie per propriam formam. et quod forma a. p.
 vocat quod quod est sue dicitur. Dicitur ei vocari
 coitum rationis formalis: ex hoc etiam tota dicitur
 habere rationem forme respectum infiniti. quod habet quod ac-
 cipit processum in formis secundum processum in ditionibus
 in quibus vna pars est per alia sic genus est per dicitur
 ferretur et dicitur vna est per alia. et idem ipse

volens ostendere quod non sit processus in infinitum in cau-
 sis formalibus perbat non esse infinitum in partibus
 dionis: et hoc sic: impossibile est aliquid scire per quod
 pueniat ad individua. per individuum accipit
 species specialissima quod non videtur per ditiones essentialia
 les: ad ipsa predicata superiora quod non se resolu-
 bilia in alios conceptus ut ens. et per hoc per quod non
 est processus in ditionibus nec in sursum nec deorsum.
 Quod non deorsum per quod non habet perfectam cognitionem de
 re nisi cognoscatur secundum rationem speciem: cognitio quod solus
 in vniuersali est philosophia et ipse causa. si quod posset processus in
 infinitum in formis deorsum destrueret perfectam co-
 gnitionem de re: cum infinitum in quantum huiusmodi non app-
 hedat ab intellectu. Sicut non habet perfectam cognitionem
 de re nisi cognoscatur omnia superiora predicata: ipsi est
 igitur impossibile est postea aliquid scire perfectam: cum
 in quibus includat ut conceptus ens. Si quod sit proces-
 sus in infinitum in sursum in causis formalibus nihil
 perfectum sciret ut per argumentum est. Sic vniuersalis per
 scit per intellectum sue forme: sed si cause forma-
 les se infinite non posset intelligi: quod infinitum in
 quantum huiusmodi non apprehendit intellectum: quod positio
 ista vniuersalis destruit cognitionem.
 Si in infinite esset pluralitas specierum. Postea
 quod per ostendit quod non est processus in infinitum in causis
 in idirectis: ostendit etiam quod non se infinite species
 causarum. et hoc sic: tunc putaretur nos aliquid scire
 cum cognoscimus omnes eius causas: sed in infinite species causarum
 sic non erit primum ista infinitas ita quod posset
 omnes cause cognoscere: etiam per istum modum exclu-
 detur cognitio rerum. Circa predicata notandum quod ut
 dicitur secundo. in hoc 2° et. 2. di. 1. se. Etiam quod sunt
 per se et quod per accessus. Etiam cum per se quod secundum
 nam suam causat et non secundum alio sibi accessus de
 care. Etiam autem cum per accessus quod non causat nisi
 si quod puncta cause per. Ex hoc scilicet musicum edi-
 ficat et albus generat. Ex hoc primum edificator edi-
 ficat et hoc generat hoc. Secunda distinctio sit ista quod
 causa per se quod essentialis se ordinate quod accessus
 detrahit. ex hoc primum hoc et solus cause hominis
 generat. exemplum secundum: per et autem sunt causa in fili-
 is. Differt autem hec distinctio carum a prima nam
 alio est loquens causa per se et per accessus: et alio est loquens
 de causis essentialibus et accidentalibus ordinatis. nam in
 prima distinctio est tunc coparatio vniuersalis ad vni-
 versalem cause ad carum. in secunda autem est coparatio dua-
 rum causarum in se igitur ab eis est vniuersalis carum. Et hoc
 tamen etiam quod esse essentialis ordinate dicitur a cau-
 sis accidentalibus ordinatis. prima dicitur est quod in causis
 essentialibus subordinationem. secunda in quantum causa deperdet

In magis
 philosophis
 in 1° 2°
 in 1° 2°
 in 1° 2°

De causis
 accidentibus

De causis
 finalibus

De causis
 formalibus

De causis
 effectibus

a pma. vñ si agit nisi i dute pte: s3 i acci-
 cidet s3 bordinat seba si dpedz a pzia m-
 qtu cat lz depedeat i ee suo li aliq a: vt
 pz d filio q p gñare pte mortuo. Hor-
 dum e q i caus eentiali s3 bordinat e cali-
 alit roris r alit ordi qz supior e pfectis
 or: s3 i accitl r ordiat si e sic. ista dria seqt
 ex pzia qz nlla ca eent depedet i cando a
 ca eiufde ordi: qz i causatõe alit suffic
 vnu vnt roris. ex ista dria seqt maise, q
 cause eentiali ordiate se alit r alit spci.
 Cause ho accitl r ordiate se eiufde spci.
 Tertia dria e q oes e eentiali ordiate sit
 pcurrit r requit ad candu effm: alioqn
 aliq p se r o calitat deess effectui sue a-
 liq calitas. s3 i accitl r bordinat si nccrio
 requit siltas ois cay i cando. r bec dria
 tij. seqt ex pzia r. ij. lz at si sit pcess i i fi-
 nitu i caus eentiali s3 bordinat vt pbatu e p
 bu tu e pcess i i finitu i accitl r ordiat s3
 p. q poluit q gñatõ nũq i cepit: r p pñs
 fuerit gñatõs i finit: s3 qz gñatõ h3 cam
 ppa efficien primã r finẽ r mãz i his q
 gñant p ppatatõz r forma e emi cuius
 libz: r sic se e i finit accitl r ordiate si tñ
 eentiali. Et si arguas q sit pcess etiã i in-
 finitu i eentiali ordiat qz inẽ pñu efficiẽs
 r qd lz aliõ efficiẽs e distãt i finitã: g pñt
 capt media i finitã. añs pz: qz pñu effici-
 ens e i finitu r alia efficiẽtia finitã: inẽ at
 finitũ i finitũ e distãtia i finitã. pba pñe
 qz qto aliq magi distãt tato se pla media
 inẽ ista. Ho duplx e distãtia qdã dimẽsi-
 ua qdã pfectois. si loqmur d distãtia pfe-
 ctõis sic pcedo añs s3 tñc ne pñaz sic pz
 d pñis q maxie distãt tñ distãtia r tñ sũt
 aliq dria si hñtia mediũ. ad pbatõz pñe:
 pz q pcedit d distãtia dimẽsiua d q añs
 e negadũ sic pz d se: qz inẽ deũ r creatãz
 si e distãtia local vñ dimẽsiõis s3 pfectois.
 Cõtingũt at auditõs. Cõñr oñdit. p.
 mōz pcededi i inqñtõibz dñat. d. cñ nō
 sit faci q hō duo sũt capiat: s3 dñ ad duo
 tẽdit neutz cape pñaburdũ e q hō sũt q
 rat pñscere sciaz r mōz scĩdĩ: q pñit sci-
 re. Ex q pz q hō p vñ addicẽt logicãz
 q alias sciaz: qz logica tradit cõez mōz
 pcededi i oibz scĩtĩs. mod at pñiul
 singlariũ sciaz i singl scĩtĩs circa pñ-
 cipiũ tradit. Cribologia ho mathe-

matica si inest oibz expetẽda. Quidẽ
 q diligẽs r certa rō siẽ i mathẽaticis si
 dñ requi i oibz rebz d qñt sciaz: s3 dñ
 requi i his q si hñt mãz: ea ei q hñt mãm
 s3 bica se motui r variatõis: r tñ si pñt in eis
 oimoda certitudo hñt requit ei i eis si q
 sp sit r ex nccĩtare s3 q sit vt i plib: ima-
 terialia ho sũt se se certissã qz se imoblia
 s3 illa q i sui natura se imoblia si se certa
 nob pñt defcũ itellẽs nri vt d dñm e:
 cuiusmõĩ se se separe. Explicit secũd.

Eccesse e ad qñtã sciaz

n nos aggredi. Postq. p. i. ij.
 li. oñdit mōz pñiderãde dñat. s3
 pcedit ad dñat pñideratõz ad qd i h
 go. pcedit mō disputatio pla dubia mo-
 ue r ad vtrãq pte arguẽ. Ho dñ dñ
 bijs q h mōz nil. p. dñmĩat s3 i li. seq
 d ipis dñmĩabit tñ pñse duo rãgã q i h
 3 dñ. pñu q ar mōz h dubiũ an qñqz
 scia hẽat demĩare p oia gñã cay. Circa
 qd p dñ q i imobliũ. i. i mathẽaticis q si
 mouet nec mouet s3 abstrahũt a motu et
 a mã scĩbliũ si e efficiẽs n3 fls. si ei est i
 his efficiẽs sũ motu vt e ipẽ dñ nec effi-
 ciẽs p motũ vt e oẽ aliõ efficiẽs ab eo cñ
 hñmõĩ vt sic si hẽant aliq d eẽ reale. Itẽ i
 eis si e finit qd e bonũ s3 se in qd se3 alia
 ordinãt: s3 bñ repiat i eis rō boni eo mō
 q se entia r ordinãt i vltimũ finẽ i pñicĩ
 at repiti pñt oia gñã cay. vñ cã dom vñ
 pñm motus e edificatõ. cã ho final e hñ
 seu vñ ipi. cã ho māl se lig r lapides.
 Cã at formal e forma dom i metaphis
 at repit cã efficiẽs cñ ibi pñiderẽt pñe cẽ
 Reperit etiã cã final cñ ibi tractet d pñia
 ma itelligẽt q e fls ois. repit etiã cã for-
 mal cñ ibi pñiderẽt rez qd dñtã q maxie
 sumũ a forma q e pñm pñscedi: mã at ibi
 si pñiderat nisi s3 rōe ent. Scõz h rãg.
 e q ar dñ q ens si e gen? qz ens pñicat
 d dñis. gen? at si. qd sic thos expõit ge-
 n? inqñt p se si pñicat d dñis qz dñ si po-
 nit i vñe gñis nec gen? i vñone dñitũ.
 Ens at pñicat de dñitũs. Qd sic expõit
 fin sco. ol. 3. j. sc. vbi dñ q duplx e dñia
 quedã eni potest sumi a pte eentiali vñ
 ma q e res et natura alia ab illo a q sumi-
 tur cõceptus generis. Sicut si poat plu

Metaphysice.

realitas formarū et genus dicat sumi a p
te essentiali priori: et orñtia specifica a for
ma vltima: tūc sicut ens ē in qd d illa p
te essentiali a q sumit orñtia specifica: ita
dī in qd d tali orñtia in abstracto: ita q
sicut hec ē in qd ania intellectiva ē ens:
accipiendo eūdē cōceptū sūm quez dī de
homīe vel albedine: ita hec est in quid:
rationalitas ē ens si rationalitas sit talis
orñtia: sed nulla talis ē vltima: qz in ta
li cōtīnētur realitates plures distincte ex
natura rei: tūc talis natura pōt concipi
sūm aliqd hoc est sūm aliquā pfectionez
realitatē et sūm aliā ignorari: ideo talis
nature conceptus nō est simpli simplex:
sed vltima realitas siue pfectio realis ta
lis nature a qua vltima realitate sumit
vltima orñtia ē omnino simplicitē simplex
et illa realitas non includit ens qdditati
ue sed hz pceptū simpli simplici. An si
talis realitas sit a: hec nō est in quid a ī
quantū a est ens s3 ē p accñs: et hoc siue
a dicat realitatē illā siue orñtia ī abstra
cto sumptā a tali realitate: qz ergo ens
dī in qd de aliqbz orñtijs seqtur qz ens
nō est gen? ppter nimā cōmunitatē en
tis. Nullū em gen? dicit de aliq orñtia
inferiori in quid: neqz de illa que sumit
tur a forma neqz d illa q sumitur ab ali
qua realitate forme: qz ppter illd a quo
sumit pceptus generi sūm se ē potētiōas
le ad illā realitatē a qua sumit pceptus
orñtie: siue ad illā formā si orñtia sumat
a forma. ¶ Juxta pdicta posset dubitari
an genus pducitur p se de orñtia: videt
qz sic: qz hō p se ē rōnalis: ergo rōnale p
se ē hō: qz rōnale p se ē anial. ¶ Prima cō
sequētia pbat qz ppo necessaria cōverti
tur in necessariā: ex pmo posterior: qz p
se in p se. Secūda consequētia pbat: qz
hō p se ē anial: si qz rōnale p se ē hō seqt qz
erit p se anial. ¶ Preterea hō p se ē animal
hō p se ē rōnalis: qz rōnale p se ē anial.
Ista cōsequētia pbat: qz sicut ex pmissis
necessarijs seqtur cōclusio necessaria: sic
ex p se cōclusio p se. ¶ Preterea septimo
hui? habet qz qm aliqd p se de aliq pdi
cat in cōcreto pmo mō etiā vñ pducatur

de alio ī abstracto. Istē igit sūt vere: hu
manitas ē rōnalis. et humanitas ē ania.
litas: qz iste sūt p se primo mō hō ē anial:
et hō est rōnalis: et tūc cōcretū pducit
p se pmo mō dicēdo rōnale ē anial. ¶ Pre
terea si genus p accñs pducit de orñtia:
qz p accñs pducit de spē: cōsequēs est
falsū: qz et anis. pbatō cōsequētie: qm ali
quid predicatur per accidens: de aliquo
predicatur per accidens de qñqz in q il
lud formalit includit orñtia aut formalit
includit in spē: qz si gen? pducit p accñs
de orñtia: p pñs etiā de spē. ¶ Contra
pñs in ista: itē si sic: sequerē qz vñ anial
esset multa anialia: pñs ē falsū: qz et anis.
pbatō cōsequētie: qz anial et rōnale inclu
dūtur ī pceptū qdditatio spē: puta ho
minis: aut qz idē anial imptat p genus et
orñtia: aut aliud et aliud. Si primū:
qz erit nugatio ī vñone hois: si secūdu: sic
habet ppositū: qz tūc hō erit duo anialia
Rūdendo dico qz gen? nō pducit p se d
orñtia. qd patet p auicē. quito metaphē
sue vbi dicit qz licet genus et orñtia pdi
cētur de toto: id ē de spē p se nō tū signit
totū p se s3 gen? significat martial: et dif
ferentia formale. ¶ Trunq significat p se
spēs aut p mōm totius: et sicut materiale
est extra conceptū orñtie. Ad argumētū ad pñ
mū negāda ē prima pñs: qz ē fallacia cō
sequētis. ¶ Perfectitas enī ppositōis sigt
cām pducit eē ī subicō: supius aut n ha
bet cām qre inferius sibi inest sed magis
ecōuerso. In subicō qz p se cā inherētie
pducit licet ī pducato nō sit cā qd subm
sibi inest. Ad pbatōz dico qz nō valet si
militudo de propositione necessaria et de
propositione per se. Rātō huius ē: quia
antecedens non pōt esse verum necessa
rio nisi consequēs sit necessariuz: alioqñ
possit esse veruz sine illo. ¶ Propositio qz
cōuersa si posset eē vera necērio q se ha
bet vt antecedens nisi propositio conuer
tens que se habet vt consequens sit etiā
necessaria. Verumtamen antecēdes po
test habere causam qz predicatum inest
subiecto sed non ecōuerso: vt dictum est

aliqui vniuersalis affirmatiua conuertere-
retur simpliciter: qz p se p̄suppōit s om-
ni. propositio ergo p se nō necessario con-
ueritur in p se. Ad secundū p idem patet
qz licet ex p̄missis necessarijs q se hnt
vt antecedens in syllogismo nō possit se
qui nisi conclusio necessaria hūe se habz
vt consequēs: alioquin p̄missis possint eē
vere sine cōclusionē: tamē ex p̄missis per
se potest sequi conclusio p accēs licet ne-
cessaria. ¶ Contra hoc primo posterior
dicatur q si p accēs g nō necessariū. Re-
spondeo illd ē verū de accidētibus com-
paratis ad subiectum. ¶ Predicatio enim
p accēs generis et differentie nō est ali-
quis modus p accidens qui opponatur
ad necessarium: de quo p accēs habet
primo posteriorū qn vīz accidens predi-
catur de subiecto: vel subiectū de accēte
vel accidens de accidente: de tali verū
est q si accidens ergo nō necessariū. Dif-
ferentia autē nō inest proprie p accēs
generi nisi accipiēdo in esse alicui p acci-
dens quod est extra eius conceptū quid-
ditatiū et formālē: et ideo talis predi-
catio p accēs p̄t simul stare cū necessario
¶ Ad tertiu dicendū q p̄missis sunt false
scz humanitas est animalitas: et similiter
animalitas est rationalitas. Ad p̄batōz
dicendum q concretio est duplex et du-
plex abstractio. Vna concretio est ad sub-
iectum: puta quando aliquid denominat
aliquid extra essentiam suam. Alia ē ad
suppositum: puta quando aliquid signi-
ficat p modum denominantis aliud p
prie nature. Exemplū primi: homo ē al-
bus: albus denominat subiectū quod ē ex-
tra essentiam albedinis. Exemplum se-
cundi: vt hec albedo ē albedo: h albedo
denominat suppositum albedinis quod
est eiusdē nature. Similiter duplex est
abstractio correspondens: vna ē a subie-
cto: alia a supposito proprio. Exemplū
primi cum albedo abstrahitur ab homine
Exemplum secūdi cum albedo abstrahi-
tur ab hac albedine: et homo ab hoc ho-
mine. ¶ Ad formam autē rationis dico q
dictum. p. septimo huius verum ē de cō-
cretis et abstractis secundo modo et non

primo. vnde si hec est vera hic homo est
homo: ista est vera hec humanitas ē hu-
manitas. Non enī sic se habet in abstra-
ctis et concretis. p̄o. Non enī valet si hō
est albus ergo humanitas est albedo.
Sic ad propositum non valet homo ē ra-
tionalis: ergo humanitas est rationalis
Et causa est qz rationale in concreto ido
dicat val predicatur de homine qz ratōe
suppositi dicitur p modū totius. In ab-
stracto autē auferit ille modus et significat
p modū ptis. Pars autē nō p̄dicat de to-
to: quare iste ambe sūt false: humanitas
est rationalitas: et animalitas est rationali-
tas. ¶ Ad quartum negando consequē-
tiam: ad p̄batōz dicendū q maior p̄ba-
tionis est vera de predicatōe p accēs
pprie sumpta. Si autē genus p̄dicatur
p accēs de differentia nō est predicatio
per accidens proprie sumpta: quia non
est in aliquo modo trium qui ponuntur
in primo posteriorum de quibus pri^o di-
ctum est: sed est per accidens largo mo-
do eo qz predicatum est extra rationem
subiecti: et vt sic per accidens distinguit
contra per se. ¶ Circa predicta notandū
q fin magistru boneti in primo meta-
phisce sue Differentia est inter hominē
et humanitatem: ac similia cōcreta et ab-
stracta de genere substantie: que quidez
licet non differāt nec realiter nec forma-
liter nec aliquo modo ex natura rei: Diffe-
runt tamen in hoc solo: quia abstractum
est nomen impositum ad significandum
quidditatem prout connotat precisionē
ab omī predicato posteriori per accēs
et per se. Secundo. sic equinitas est tan-
tum equinitas: ly tantū excludit ab omī
ni predicato posteriori siue per se siue p
accidens: sed non ab omni predicato pri-
ori: quia non ab omni predicato p se pri-
mo. Sed concretum est nomen imposi-
tum ad significandum penitus quiddita-
tem sed non cūz tali precisionē sed vt in-
differentis ad predicata per se et per acci-
dens. ¶ Quia vero dictum de predi-
catione per se et per accidens et predica-
tum denominans aliquando predicatur
de subiecto per se et aliquando per acci-

Metaphisice

Denotat ideo aliqua tangam de predicatio-
 one denominatiua. Est autē predicatio de-
 nominatiua: vt dicit idem doctor in ter-
 tio metaphi. sue. illa in qua predicatum
 dicitur inesse subiecto in quadam adia-
 centia: et ex hoc sequitur qd ipsum deno-
 minat: id est qd subiectum fm nomē pre-
 dicari habet appositionem: sicut quādo
 albedo denominatur inesse subiecto in q
 dā adiacentia et formali inherētia: tūc
 subiectum denominat et fm appositio-
 nem sui nominis subiectum dicitur esse
 album. Denominans est et denomina-
 tum eodem nomine denominantur nisi
 qd denominatum habet nomen effectus
 formalis et denominans retinet sibi no-
 men forme. Denominatio autem que
 dā ē intrinseca in qua predicatum deno-
 minans intrinsece adiacet subiecto: si-
 cut albedo parietī. Alia autē est denomi-
 natio extrinseca in qua predicatum non
 adiacet nec est vnū rei denominate: vt
 color dicitur visus denominatione ex-
 trinseca a visione que est in oculo. Pre-
 dicatum autem denominans aliquādo
 predicatur per accidens de subiecto: et ē
 res alia a subiecto. Aliquando autē pre-
 dicatur de subiecto in secundo modo di-
 cendi per se: et est idem realiter cum sub-
 iecto: vt homo est risibilis. Aliquando
 predicatur in primo modo dicendi per se
 de subiecto: et tamē cū hoc predicat deno-
 minatiue: vt homo est animatus. Ali-
 quando denominans est idem cum sub-
 iecto realiter: non tamen idem predicat
 primo modo nec secundo modo: sicut dif-
 ferentia de genere et e conuerso. hec ille.

**Explicit tertius liber me-
 taphisice.
 Sequitur quartus meta-
 phisice.**

St Scientia que spe-

culatur ens inquantū ens et q.
 ¶ In pcedenti li. p. disputa-
 tione pcessit d his qd vnt in hac
 sciētia considerari: h incipit pcedere des-
 monstratiue de terminādo vntatē qtonum
 motarū. Et qz pns optet cōscere mōm
 scie qd pcedere in scientia: vt dictum est
 in secundo huius: ideo in hoc quarto cō-
 siderat ea circa qd vntatur hec scientia. et
 primo stabilit subiectū huius scientie dī.
 qd est qdā sciētia qd speculat ens in qntum
 ens sicut subiectū et qd huic insūt p se: id ē
 ppas ei? passiōes. Dicit autē fm qd ens
 qz scientie alie qd sūt de entib? pccipalib?
 pccipalib? qdē de ente cū omnia subiecta sci-
 entiarū sūt: entia nō tū pccipalib? ens fm
 qd ens. i. fm rōem entis in cōi: sed scdm
 qd hmoi ens scz numerus vel linea l'hu-
 iusmodi. Dicit autem que huic insūt p
 se et nō simplr qd huic insūt ad denotādū
 qd ad sciam nō pnet considerare de his
 que p accidens insūt subiecto suo. s. so-
 lum de his qd p se insūt. Dicit etiā qd nul-
 la aliarū scientiarū tractat vniuersalitē
 de ente: et qd ista scientia habet conside-
 rare prima principia et primas causas:
 vt dictum est in primo iā quidem se caus
 se entis. Ex quo patet qd ens inquantū
 ens est subiectum in hac scientia: qd illd
 subiectum est in illa scientia cuius prin-
 cipia et p se passiōes queruntur. ¶ Ad
 euidentiam huius notandum Qd cū me-
 taphisica sit scientia realis oportet qd
 subiectum dicat conceptum vnum realē
 cum subiectum sit causa et mensura sci-
 entie: maioris autē entitatis nō est effect?
 qd causa. Si ergo scientia sit realis opor-
 tet qd subiectum sit quid reale. Unde sū-
 cut sortes et plato conueniūt in ratōe hu-
 manitatis ita qd est eadē humanitas in
 sorte et platone a parte rei: cum sortes et
 plato circumscripserint operatione intelle-
 ctus plus conueniunt adinuicem qd duo
 indidna diuersarū specierum. Est i-
 qd eadē humanitas in ambobus nō quia
 dem eadem numero: alia est humanitas
 numero in sorte et alia in platone. Sed

est eadē et vna vnitāte sibi p̄pria. Sicut
duo animalia diuersarū specierū pueniūt
in rōe aīalitatis: nō q̄ in eis sit vna aīa
litas vnitāte numerali vel specifīca: sed
vnitāte sibi p̄pria. Sic suo mō dōs et crea-
tura sba et accūs cōueniūt i vno p̄ceptu
reali entis q̄ ē vnus in ip̄is vnitāte sibi
propria cū apte rei pl⁹ pueniāt dōs et cre-
atura q̄ ens et nihil. In p̄dictis autē licet
sit aliq̄ silitudo ē tñ magna difformitas.
Licet em̄ dōs et creatura pueniāt in vno
p̄ceptu entis q̄ additativē includit in cō-
ceptu dei et creature: nō tñ cōueniūt in
aliq̄ realitate potenciali et p̄hibili ad ip-
sa p̄ alias realitates seu dīas sic cōueni-
unt species eiusdē generis cū dōs sit sim-
plex nō est in eo ordo realitātū: quarum
vna p̄bat aliā: et hec ē vna rō q̄re dōs nō
est i genere s̄m sco. 8. di. p̄mi sen. et. ij.
di. terci. Realitas enī gñis ē potētiālis
ad realitatē dīne et p̄ eā p̄hibilis: vt hō
et eo⁹ pueniūt in realitate animalitatis:
que p̄bitur p̄ rōnalitatē et irrationalita-
tem. per conceptum autē entis nō intelli-
go actū cōcipiendi vel intelligendi q̄ est
i anima subiective. Actus enī cōcipien-
tis nō ē qdam q̄litas d̄ prima sp̄e qualita-
tis nō ē transcendēs nec cois dō et cre-
ature s̄ p̄ p̄ceptum entis. hoc intelligē-
do rōem formālē obiectivā entis: hoc est
ip̄am quidditatē entis cōceptibilem q̄
habet esse obiective in intellectu. Esse in
intellectu potest itelligi dupliciter: vno
modo subiective: vt species et habit⁹ s̄
in anima. Alio mō obiective: et hoc du-
pliciter: Vno modo habitualiter et p̄rio
mō quando scz est ibi per speciem manē-
tem in intellectu inmediate motivā ad
intellectionem. et sic obiectum concepti-
bile est in anima ante actum concipien-
di. Alio modo actualiter et secundario:
puta quādo iam actu movet et intelli-
gitur: et sic obiectum conceptum habet
esse in anima. Ad p̄positum dico q̄ con-
ceptus entis habet esse obiective in anīa
p̄mo mō non secundo. De ista materia
dictum est aliquāl p̄mo hui⁹ tertio ca.
et de cetero magis dicit septimo hui⁹.

Ens autē quidem multis dicitur

tur mōis. Dñdit. p. qñō metaphisica h̄z
p̄siderare de sub̄a et accitibus. Ad pro-
bat p̄ hoc q̄ nō solū ad vnā scīaz spectat
p̄siderare de his q̄ dñr s̄m vnū. i. q̄ vnū
uocant in vno p̄ceptu. Sed etiā de his
que dñr ad vnū. i. q̄ conueniunt in aliq̄
analogo. Licet autē ens non dicatur eq̄
uoce de substantia et accidente: tamē di-
citur analogice. Quod probat: quia s̄-
cut sanitas dicitur de animali principa-
liter quia animal est receptivum sanita-
tis: ita dicitur de vīna per posterius in
quantū est indicativa sanitatis: Sic ens
per prius dicitur de substantia inquan-
tum est ens per se. Deinde dicitur de p̄-
prietatibus substantie et eius accidenti-
bus inquantum habent esse in alio.

Tertio modo dicitur de generatōe in-
quantum via in esse et de corruptione in
quantū est via in non esse. Quarto dici-
tur de privationibus et negationibus in
quantum privant ip̄m esse. Unde dici-
mus q̄ non ens est non ens: quod non
esset nisi negationi aliquo modo esse cō-
peteret. Tale autē esse licet forte nō sit
in re tamen ad minus est in intellectu.
quia ratio de talibus negociatur quasi d̄
quibusdam entibus dum de eis aliquid
affirmat vel negat. Ex verbis p̄fici
potest ori dubium: An ens sit vniuocū.
Pro cui⁹ discussione recitabo vnā
opinionem: Secundo dicam aliter ad q̄
stionem. Quantum ad primum ē vna
opinio tenens partem negativā: q̄ pri-
mo probatur auctoritatibus p̄fici po-
sitis s̄: scz q̄ ens dicitur d̄ entibus sicut
sanum de sanis: et. et sic ergo est analogū
non vniuocū. Preterea primo
p̄ficatorum dicitur q̄ principium proce-
dendi p̄ p̄menidē et melissū ē q̄ ens d̄z
m̄tipl̄r. itē autē porphirij d̄. Si q̄s oīa
entia vocat equoce nūcupabit. Preterea
arguit p̄ rōes p̄fici: si ens ē vniuocū ad
oīa entia q̄ ens ē gen⁹ p̄ns ē s̄m: et p̄. p.
terto metaphisic⁹ ē et aīis. p̄na patet: quia
tūc ens dicitur de p̄ibus d̄ntib⁹ sp̄e q̄d

Metaphisice.

est proprium generis. Confirmatur rō:
qz si ens ē hmoi: q̄ p̄dicat de entib⁹ sub
ratione alicuius vniuersal nō vñtīle: qz
nō p̄dicat in quale nec p̄p̄iū nec acc̄tī
quia hec sūt extra eēntiam ip̄oz de q̄b⁹
dicūt. Nō sic ens: nec predicabitur vt
species. p̄patet ergo relinquitur q̄ pre-
dicetur vt genus. p̄terea si ens ē vñi
uocū ad decē genera: q̄ dīdit in illa per
aliquas differentias: sūt ille a et b: aut
igitur a et b includunt ens aut non: si sic
ergo in p̄ceptu cuiuslibet generis gene-
ralissimi includitur bis ip̄m ens et p̄ cō-
sequens nugatio. Si non: q̄ a et b n̄ sunt
entia: et tūc non ens erit de intellectu en-
tis: qz a et b includūt in cōceptibus. x.
generū q̄ sunt vere entia. p̄terea ill
que sūt immediate et totaliter sub extre-
mis p̄dictōis non est cōmune vñuocum
sed deus et creatura substantia et acc̄tī sūt
hmoi: qz sūt sub istis extremis p̄dictōis
scz dependere et non dependere: causa
tum et non causatum: esse sub alio et nō
sub alio. p̄patet ergo q̄ nihil est eis cōe
vñuocū. Maior patz: qz omnis cōcept⁹
est neut̄ respectu illoz quibus ē cōmūis
sz nullus ē conceptus neut̄ respectu con-
tradictoriorum sz est necessario alter illo-
rum: alioquin contradictō haberet me-
dium. p̄terea que sunt primo diuersa
et se totis distincta in nullo p̄ueniūt: sed
deus et creatura sūt hmoi: q̄ rē. Maior
est euidens: sz minor p̄bat: qz alioquin
deus haberet quo conueniret et quo dif-
ferret a creatura: et ita non esset simplici-
ter simplex. ¶ Quantum ad secundū ar-
ticulum est alia opinio Scotti. 3. r. 8. vñ.
primi sen. quā teneo tanq̄ veram q̄ ens
est vñuocū p̄ne deo et creature s̄ble et ac-
cidenti et generalit̄ omnibus entibus de
quibus predicatur. Ad cuius euidentiā
p̄mo p̄mittā vñam distinctionem: secun-
do ostendendo triplicem conclusionem.
De p̄io sciēdū q̄ ē vñuocatio 3^a: qdā ē
vñuocatio p̄blica: qdā logica: qdā meta-
phica. Vñuocatio p̄blica est vñitas natu-
re ex natura rei circumscripta om̄i opera-
tione intellectus. De ista vñuocatioe lo-

quitur p̄hs. 7. p̄hisi. quando dicit q̄ in
specie specialissima est propria vñuoca-
tio et non in genere quatenus species p̄-
cit vñam naturam: non autem genus sz
latent equiuocationes in generibus.
Genus autem dicitur equiuocum equos-
catione opposita vñuocatioe p̄bice eo
q̄ n̄ correspondet sibi vna natura extra
sz plures. Vñuocatio logica est vñitas
alicuius realitatis vel intentionis p̄me
sub vna intentione logice concepte. ver-
bi gratia sub intentione generis vel dif-
ferentie vel alicuius alterius secunde in-
tentionis: logicus enim considerat huius-
modi secundas intentiones adiunctas
primis. Ex quo concludo q̄ aliquod trā-
scendens est proprie vñuocum vñuoca-
tione logica: qz licet nulla secunda intē-
tio in genere puta genus vel differentia
rē. competat alicui transcendenti et exis-
tenti extra genus sicut patet. Aliquid
tamen sibi conuenit saltem intētio vñi-
uersalitatis que est logica et secunda in-
tentio. Secundo concludo correlarie q̄
aliq̄ ē vñuocū vñuocatioe logica: et q̄
uocum equiuocatione p̄blica: nec hoc re-
pugnat: patet enī ex dictis q̄ genus est
vñuocum vñuocatioe logica et equiuo-
cum equiuocatione p̄blica. Vñuocatio
metaphisica est vñitas alicuius prime in-
tentionis abstrahibilis a pluribus p̄ in-
tellectum ex natura rei circumscripta qua-
cunq̄ intentione secunda vel logica. Et
hoc modo transcendentibus non repu-
gnat vñuocatio: vt dicitur. Ex quo con-
cludo correlarie q̄ aliquid est vñuocū
metaphisice quod non est vñuocum p̄-
prie loquendo. ¶ De secundo articulo
sit ista prima conclusio: ens communiter
sumptum non est vñuocum omnib⁹ en-
tibus vñuocatioe p̄blica: hoc patet cū
conceptui entis non correspondeat vna
natura in re. ¶ Secunda conclusio est
ista: ens communiter sumptus est vñuo-
cum omnibus entibus vñuocatioe logi-
gica. hoc patet quia dicit vñam realita-
tem vel primam intētionem conceptaz
sub vñiuersalitatis intentione que ē in

Alia
opinio
Scotti

De p̄io
sciēdū

tentio scda vt p̄dictū est. Tertia cōclusio est ista. Ens cōiter sumptum est vere vniuoctū omnib⁹ entibus vniuoctatione metaphisica sic intelligēdo q̄ ens dicit aliq̄ vñū pceptū ⁊ realē abstrahibilez ab oībus participantib⁹ ens q̄dditatie fm̄ quem cōceptū ens est p̄dicabile de omni ente vniuoce ⁊ realiter ⁊ in quid. Hanc ostendo sic p̄mo auctoritate p̄hi in littera dicentis: q̄ ens dicit multipli ceter nō tñ equiuoce ergo vniuoce. p̄bat̄ p̄na q̄ vniuoctū et equiuoctū sunt im mediata vt patet ex diffinitionib⁹ eorū. ¶ Item arguit̄ sic omnis intellect⁹ certus de vno cōceptu ⁊ dubius de diuer sis in quibus ille certus includit̄ quidditatie habet cōceptū illū de quo ē certus alium a cōceptib⁹ de quibus est dubius vniuoctū illis. Sed intellectus hominis potest esse certus de aliquo q̄ sit ens: dubitando an sit deus vel creatura substantia vel accidens: ⁊ sic de alijs in quibus cōceptus entis quidditatie includit̄ sicut patet: igitur cōceptus entis est alius a cōceptibus illis dubijs ⁊ vniuoctus illis: ita q̄ ex se est neuter: ⁊ scilicet in vtroq̄ eorum: maior p̄batur q̄ ip̄ossibile est eundem cōceptū eidē intellectui esse certū ⁊ dubiū simul: igitur vñ est alius: ⁊ sic habetur p̄positus: vñ nullus: ⁊ tunc non erit certitudo de aliquo cōceptu. Est igitur alius ⁊ si quidditatie includitur in illis sequitur q̄ non erit tñ ali⁹ sed etiā vniuoctus illis: minor declarat̄ p̄mo d̄ deo ⁊ creatura q̄ quilibet p̄bus fuit in hoc certus q̄ ponebat p̄imum principij esse ens: puta vnus qui posuit ignem esse principium alius aquā: quilibet em̄ erat cert⁹ ignē ⁊ aquam esse ens: erat tñ dubi⁹ an esset creatum vel increatum p̄mū vel nō p̄mū. p̄batio nō em̄ erat cert⁹ q̄ est ens p̄mū: quia tunc fuisset certus de falso: falsum aut̄ nō cōtingit scire: nec erat certus q̄ erat ens: nō p̄mū quia tñ non posuisset oppositum. Scdo p̄batur de substantia ⁊ accidente q̄ p̄hi diuersi diuersimode opinabant̄ de lumine quorū

alius ponit q̄ est accidens: alius ponit q̄ est corpus ⁊ substantia. Et ille quidē qui ponit q̄ est substantia certus est q̄ est ens: sed nō est certus q̄ est substantia: q̄ tunc de falso esset certus: nec q̄ nō ē substantia quia oppositū ponit. ¶ Preterea probatur specialiter q̄ sit vniuoctū ad substantiā ⁊ accidens sic: si ens nō est vniuoctū substantie ⁊ accidenti: ergo intellectus noster nō potest habere cōceptū quidditatiū de substantia: p̄ns est euidenter falsum ergo ⁊ añs. p̄bat̄ p̄na q̄ substantia nō immutat immediate intellectū nostrū ad intellectionē sui cū nō intelligatur pro statu isto nisi p̄ specie accidentis sensibilis: sed nullus cōcept⁹ quidditatus substantie potest haberi p̄ immutationē accidentis sensibilis nisi ille posset abstrahi a conceptu accidentis ⁊ ille necessarie sic abstrahit̄ sit vniuoct⁹ alias nō esset abstrahibilis talis cōcept⁹ videtur maxime esse cōceptus entis q̄ nullus alius esset quidditatus. maior p̄z q̄ quicquid p̄ncipaliter ⁊ immediate immutat intellectū illi⁹ absentia potest naturaliter ab intellectu cognosci q̄ nō immutatur patet scdo de anima quia visus est pceptiuus tenebre quando vix visui nō est lux p̄sens: nec visus immutat̄ ergo si intellectus noster naturaliter immutatur a substantia immediate ad actum circa ipsam sequeretur q̄ quando substantia nō esset p̄sens posset ei⁹ absentia naturaliter cognosci: ⁊ ita naturaliter posset in hostia cōsecrata cognosci non esse substantiā panis: quod est euidenter falsum. Nullus ergo cōceptus quidditatus habetur de substantia immediate a substantia causatus: sed tñ causat⁹ vñ abstractus p̄mo ab accidēte: ⁊ talis nō est nisi pceptus entis. ¶ Ad argumēta alterius opinionis ad illud quarti hui⁹ quod d̄ de sano dicendū q̄ p̄. decimo hui⁹ cōcedit ordinē essentialē inter species eiusdē generis q̄ ibi vult q̄ in quolibet genere est vñ p̄mū qd̄ est mensura aliorum: mensurata aut̄ habent ordinē essentialē ad mensurā. Et tñ nō

Metaphisice

obstante tali attributione nullus negat conceptum generis esse vnum cum predicetur de pluribus differentibus specie. Si enim genus non haberet conceptum vnum alium a conceptibus specierum nullus conceptus generis diceretur in quid de pluribus: sed quilibet de seipso: et sic idē predicaret de eodē et nō genus de specie. Concedo ergo quod accidens habet attributionē essentialē ad substantiā et creatura ad deū: et per primum ens est analogū ad ea cū ista tñ analogia stat vniocatio metaphisica. vnde licet attributio sola nō ponat vnitates vniocationis quia vnitās attributionis est minor vnitāte vniocationis: minor autē vnitās nō arguit maiorē: tñ minor vnitās potest stare cū maiore sicut que sunt vniū specie sunt vniū genere: licet vnitās generis sit minor vnitāte speciei. Sicut in proposito dico quod licet vnitās attributionis nō arguat vnitātē vniocationis tñ cū vnitāte attributionis bene stat vnitās vniocationis: licet vna nō sit alia formaliter: et sū hoc possunt solui oēs auctoritates que essent de ista materia.

¶ Ad aliud de primo phisicorū dicendū quod per loquitur ibi de multitudine suppositorū que nō repugnat vniocationi: et vnde cū dicit quod ens dicitur multipliciter nō intendit quod dicat equivoce: sed multipliciter. i. de multis ita quod vult dicere quod procedendū est contra pythagorā et melissum ponētes oīa esse vniū ens inquirendo de quo ente intelligūt: sicut si diceret oīa esse aīal vniū. Contra eos esset distinguere aīal: et inquirere de quo aīali intelligūt scilicet an omnia essent vnus homo vel hūmāni.

¶ Ad porphiriū dicit vno modo quod ipse allegat aliū dicēdo: si quis tē. ita quod non loquitur sū opinionē propriā: vel potest dici quod ipse loquitur ibi de equiocatione phisica.

¶ Contra ipse fuit logicus ergo loquitur logice. Rūdet multa dicunt in logica nō logice sicut in secundo metaphisice dicitur quod in omni motu est materia: hoc tñ magis pertinet ad phisicū considerare quod ad metaphisicū. Ad primā rōnē quod ens esset

genus responsum est etiā huius. Ad primum rationem de illis vltimis positis a porphyrio. dicendum quod ipse ordinat librum suum ad predicamenta aristotelis. sicut ipse met pronunciat in phemio suo: loquitur ergo de illis vniuersalibus que aliquo modo inueniuntur in ordine predicamentali. Sed propter ista est aliud vniuersale quod est transcendens quod nō pertinet ad predicamentū scilicet ens.

¶ Ad aliud concedo quod ens descendat per aliqua contrahentia in decem genera: que proprie nō sunt differentie. Cum autem dicitur quod aut includit ens aut nō dico quod non includit ens formaliter sicut nec passionēs entis nec vltime differentie: vt inferius ostēdam: et tamē non sunt nihil. Cum ergo arguitur quod non sunt entia: dicendū quod verum est formaliter: sed tamen sunt entia essentialiter et realiter. Quod autē id quod nō est ens formaliter dūmō sit ens realitē sit de intellectu entis nullum est inconueniens: sicut rationale quod non est aīal formaliter est de intellectu hominis quod vere est animal.

¶ Ad aliud de extremis contradictionis aut intelligit quod illa sunt sub extremis contradictionis totalitē hoc est precise quod ista sunt extrema contradictionis tunc minor est falsa: quia deus non est precise hoc quod est nō esse ab alio. quia ista negatio etiā dicitur de chimera sicut nec creatura est precise ista negatio non necesse esse. quia hoc etiam competit chimere. Sed tam deus quam creatura. tam substantia quam accidens est aliquid cui competit alterum extremum contradictionis. Si ergo sic accipias maiorem quibuscumque conueniāt extrema contradictionis ipsa non vniocantur in aliquo cōmuni: ista maior est falsa: quia omnia diuidentia per se aliquod cōmune sunt talia quia de ipsis dicunt extrema contradictionis et tamē vniocantur in ipso cōmuni diuiso. Similiter in proposito de creatura: substantia et accidens predicatōne contradictōnis possunt accipere: et tamen habent aliquod substractum illis extremis contradictionis ratione cuius possunt habere

bere aliquid comune. ¶ Ad aliud dicē
duz q̄ licet deus ⁊ creatura sint seſtoris
diſtincta in realitate non tamen in con-
ceptu reali. ¶ Ad cuius euidentiam no-
tandum q̄ quando aliqua realitas intel-
ligitur cum modo ſuo in trinfeco ille cō-
ceptus non eſt ita ſimplex quin poſſit cō-
cipi illa realitas abſq̄ modo ſuo. Sed
tunc eſt conceptus imperfectus ⁊ inade-
quatus illius rei. Poſteſt etiam concipi
cum modo illo: ⁊ tunc eſt conceptus pfe-
ctus et adequatus illius rei. Exempluz
ſi eſſet albedo in tribus gradibus inten-
tionis poſito etiam q̄ eſſet ſimplex om-
nino in re: poſſet tamen concipi ſub ra-
tione tante albedinis: ⁊ tunc perfecte cō-
ciperetur cōceptu adequato ipſius rei:
vel poſſet concipi p̄ſe ſub ratione albe-
dinis: ⁊ tunc conciperetur conceptu im-
perfecto diſtincto a perfectione rei: con-
ceptus aut̄ ille imperfectus poſſet eē cō-
munis illi albedini ⁊ alijs: conceptus at̄
ppri⁹ nō eſſet cōmunis: ſequit̄ igitur ī
ter illa diſtinctio illius de quo accipitur
conceptus proprius: ⁊ illius de quo ac-
cipitur conceptus cōmunis: nō vt diſti-
ctio realitati ſc̄ realitatis: ſed vt diſti-
ctio realitatis et modi intrinſeci ei⁹ dē
realitatis: que diſtinctio ſufficit ad ha-
bendum conceptum perfectum vel im-
perfectum de eodem: quorum imperfe-
ctus ſit cōmunis et perfectus ſit propri-
us. Ad propositum Cōceptus entis cō-
munis deo et creature deſcendit in cō-
ceptum dei et creature non per aliam et
aliam realitatem: ſed per modos intrin-
ſecos alterius ⁊ alterius realitatis ſc̄ p
finitum et infinitum: ita q̄ ſicut cōcept⁹
albedinis abſtrahit a tanto vel tāto gra-
du albedinis: ⁊ eſt conceptus imperfe-
ctus et inadequatus huic vel illi albedi-
ni ita et conceptus entis reſpectu dei et
creature. Deus ergo ⁊ creatura ſunt ſe-
toris diſtincta in realitate ⁊ cōceptu: re-
ali perfecto et adequato realitati cuiuſſi-
bet: ſed hoc non obſtante conueniunt in
aliquo conceptu reali imperfecto ⁊ in-

adequato realitate vtriuſq̄ cuiuſſimod⁹
eſt conceptus entis qui vt ſic abſtrahit
ab omni modo in trinfeco realitatis dei
et creature que ſunt finitum ⁊ infinitum
¶ Unde conceptus entis formaliter non
eſt finitus vel infinitus poſitiue ſed cō-
munis vterq̄ abſtrahens ab vtroq̄.

¶ Notandum ergo q̄ licet ens ſit vnū
uocum omnibus entibus q̄ contracti-
bus ſimpliciter ſimplicibus q̄ non ſim-
pliciter ſimplicibus: tamen non eſt vnū
uocum in quid conceptibus ſimpliciter
ſimplicibus cuiuſſimodi ſunt paſſiōes en-
tis ⁊ vltime differentie: de quibus ens
non predicatur in quid: vt ponit idem
doctor. diſt. iij. primi ſententiarum.

¶ Notandum etiam q̄ vt dicit idē ter-
tia queſtiōe. quodlibetorum: Ens vel
res poſteſt capi dupliciter: Ano modo
cōmuniter prout eſt commune omni en-
ti reali quod non eſt fabricatum per ope-
rationem intellectus: ⁊ ſic eſt vniucum.
Alio modo cōmuniffime prout ſe exten-
dit ad q̄libet poſitiuū quod non eſt ni-
hil: ⁊ ſic eſt commune enti in aīa et enti
extra animam: ⁊ hoc modo non eſt vnū
uocum ſed equiuocum. Et em̄ dicit idē
doctor diſt. xxviii. primi ſententiarum.
enti reali ⁊ enti rationis nihil eſt cōmu-
ne vniucum quia ei quod eſt ſimplici-
ter tale ⁊ fm̄ quid nihil eſt cōmune vni-
uocum. Ens ergo in iſta ſignificatione
non dicit vnum conceptum commune:
ſed ſolum vox eſt communis. ¶ Notan-
dum vero q̄ per ens rationis non intel-
ligo ens quod habet eſſe in anima ſub-
iectiue vt ſpecies actus ⁊ habitus quia
alia ſūt vere entia realia de genere qua-
litatis: nec q̄ eſt in intellectu obiectiue
quia ſic omne vniuerſale eſt in anima. ſz
per ens rationis intelligo reſpectū ra-
tionis vt eſt eſſe cognitum quod dicit re-
ſpectū rationis obiecti vt cognitū ad in-
tellectum ⁊ ſimpliciter datum dicit re-
ſpectū obiecti ad voluntatem. Item ſc̄
cūde intētiōes ſūt reſpect⁹ rōnis q̄ h̄z eē
p̄ intellectum cōparantē magis cōmune

Ens vel
res

Metaphisice.

ad minus comune. Similiter dextrū v^l finistrum i colūpna dicit respectu rōnis tñ q intellectū cōpantem colūpnā ad dextrum vel finistrū in aīali. Unde fm doc. subti. in quarto sententiarū vi. p^{ri}a q. ij. ens rationis nō sumitur pro primo cōsiderato ad qd cōsiderādū mouet p^{ri}mo aīa a re extra siue pro eo q habet eē in intellectu obiectiue siue subiectiue: s^z ens rationis est ipsa relatio rationis seu cōparatio qua anima cōparat vnū cōsideratum ad aliud: vt dextrū in colūpna est ipsa comparatio qua intellectus cōparat colūpnā ad dextrū in aīali: huiusmodi aut relatio habet tñ esse in intellectu obiectiue: eadem est intellectio: ne intelligitur relatio rōnis z in esse ponitur. Unde suū esse est suū cōcipi. Nec est habet aliquod esse nisi in cōcipi vel intelligi. ¶ Item sciendum fm eundem doc. vi. xliij. p^{ri}mi finiarū. Q^u relatio rōnis sumitur dupliciter scz stricte z large. Relatio rōnis stricte supra est illa que habet esse p actū intellectus: large vero relatio rationis dicitur que habet esse p actum cōparatiuū cuiuscūq^z potētie colatiue. omnis est potētia que potest habere actū circa obiectū existens vel non existens: z illud obiectū potest actu suo cōparare ad aliud ad qd tale obiectū nō cōparatur ex natura rei potest i obiecto vt obiectum est causare relationē rōnis spūs ad aliud que quidem nō est realis qz nō est ex natura obiecti in se nec tñ ē stricte rationis. quia nō semp ista potentia compans est ratio v^l intellect⁹. p^{ro} test est voluntas vtens aliquo bono ad finem causare in illo obiecto relationēz rationis ad illum finem.

Ubiq^z autem nō pprie p^{ri}mu est. ¶ Cōsequēter ponit p. q^{uod} hec scientia principaliter cōsiderat de substātijs tali ratione: omnis scientia que est de pluribus que dicuntur ad vnū p^{ri}mū ē principaliter z pprie de illo p^{ri}mo ex quo omnia dependent: et hoc est ubiq^z verū: sed substantia est hoc p^{ri}mū inter

omnia entia: ergo p^{ri}us p^{ri}us qui cōsiderat omnia entia debet principaliter cōsiderare principaliter p^{ri}ncipia z causas substantiarū. ¶ Cōsequēter ostēdit q^{uod} etiā ad hanc spectat cōsiderare d^{icitur} vno z de speciebus vnus. Cū ens z vnū significent eandē naturā qd probat: quia illa que non separant in generatione et corruptione significant eandē naturam realiter: Sed ens z vnū sunt hmoi: Si est generatur ens generatur vnum z si corrumpitur ens corrūpitur vnū g^o zc. Est aut vnū q^{uod} est inclusum a se z diuisum a quolibet alio. dicit et qd cū significant eandē naturā tot sunt species vnus q^{uod} species entis: sic ei ptes entis sūt substantia quantitas zc. sic ptes vnus sunt idē equale z sile. Nā idē est vnū in substantia simile est vnū in qualitate. Equale est vnū in quātitate: z similiter fm alias ptes entis possunt sumi alie ptes vnus: si essent nomina imposita: sicut ergo ad vnā scientiam spectat cōsiderare de omnib⁹ partib⁹ entis: sic fm rationē entis: z nō fm rationes p^{ro}p^{ri}as sic z de p^{ar}tib⁹ vni⁹. ¶ Circa p^{re}dicta tamē posset dubitari. an ens z vnū significet eandē naturā. Et arguit q^{uod} nō qz si sic g^o ista vera erit vnū est tñ ens: p^{ri}us est falsum g^o z aīas falsitas cōsequētis patet ex p^{ri}mo phisicorum vbi aristo. improbat permeniden qui posuit tantū esse vnum ens. p^{ro}batio p^{ro}sequētie. Quādo aliquid p^{re}dicatur de aliquo cōuertibiliter p^{re}dicatur de eo cum dictione exclusiua: vt si homo est risibilis cōuertibiliter sequit^{ur} tantum hō est risibilis. p^{ro}terea videns non signat eandē naturā cum diuiso: Sed vnū diuidit ens ergo non signat eandē naturam cum ente: p^{ro}batio maioris quia da oppositū tūc cōdiuidens ex quo opponitur cōdiuidenti non participaret diuisum. Si ei rationale diceret eandē naturam cum aīali: irrationale nō p^{ar}ticiparet aīal. Silt in p^{ro}posito cū vnū z multū diuidat ens si vnum significaret eandē naturā cū ente p^{ro}ueri bilis multitudo eēt nō ens z sic vnū z mlt

ta non essent differētie entis. ¶ Preterea
vñū ē determinati generis: nō autē ens:
ē vñū et ens nō signāt eādē naturā. pba-
tio aūcedētis: qz cui⁹ ptes omēs vel spe-
cies sūt determinati generis: ipm ē deter-
minati generis: sed omēs spēs vñi⁹ sūt
determinati generis: scz idētitas: silitu-
do ⁊ equalitas: qz ī gñe relatōis: ē ⁊c.
Sed cōtra pbs in lra. In ista questione
sic procedam. Primo quedam opinio p-
mittetur. Secundo improbatio appone-
tur. Tercio ad questionem alr dicitur.
Quantum ad p̄mum sciendū qd est vna
opinio auicēne que stat in tribus dictis
q̄rimū est qd ens ⁊ vñū p̄dicantur d om-
nibus. Secūdū ē qd nō sūt idē fm natu-
ram. Tertiū ē qd vñū est determinati
generis scz de genere quantitatis: et p-
cōsequēs nō cōuertit cū ente: ⁊ sup̄pōit
p̄mum dictum tanq̄ verum. Et secun-
dum pbat: qz si sicut dīcēdo ens vñū
esset negatio: qd falsum ē. consequentia
pbat: qz tunc idem bis diceret. Ter-
tium pbat: qz si cōstitutū scz numerus qd
constituitur ex vnitatibus ē de gñe q̄nti-
tatis sequit qd ip̄a constitutentia scz vni-
tates erūt de genere quantitatis: ⁊ sic n̄
erūt cōuertibiles cū ente cū sit transeē-
dens. ¶ Quantum ad secūdū articulū
arguit cōtra auicēnā primo cōtra auicē
p̄mum dictū: cum enī dicit qd ens ⁊ vñū
p̄dicantur de omnibus quero an p̄dicē-
tur vñiformiter an non: sed diffōrmiter n̄
vñiformiter: qz vñū p̄dicat denominatīe
cum sit passio entis. Ens autē p̄dicat qd-
ditatiue licet forsan aliqñ posset denomi-
natiue p̄dicare. Si dicas qd p̄dicant dif-
fōrmiter sic intelligendo qd ens p̄dicat
de oib⁹ qdditatīe: vñū denotiatiue. Cō-
tra p̄mū instatur ⁊ arguitur qd ens non
p̄dicatur quidditatiue de oñib⁹ diffe-
rentijs: qd pbat: sic: Sint due differē-
tie a et b: tūc sic: vel a ⁊ b includūt quid-
ditatiue ens vel non. Si non habet pro-
positum qd ens nō p̄dicat de eis in quid:
si nō includūt ipm ens cum nō sint om-
nino idem inter se habēt in quo cōueni-
unt ⁊ quo differunt: igitur a ⁊ b nō erūt

primo diuerse nec vltima dīctīe: s; diffe-
rentes ⁊ aliqd idēz entes: igit differunt
alijs differentijs sicut iste c ⁊ d. tunc at-
guitur de istis sicut de prioribus: qd in-
cludūt ens quidditatiue vel non: ⁊ sic p-
cedendo vel erit p̄cessus in infinitum ī
dīctijs. vel stabit ad aliquas omīno nō
includentes ens qdditatiue quod ē pro-
positum: ⁊ ille sole erūt vltime. Si autē
loquatur auicenna de p̄dicatōe a par-
te entis qd scz ens p̄dicatur de omnibus
quidditatiue vel denominatiue forte ve-
rum dicit. ¶ Contra secundum dictū ar-
guitur sic: quēcunq̄ sūt idē realiter di-
cunt eandem naturam: sed ens ⁊ vñū
subiectū ⁊ passio sūt idem realiter: ergo
⁊c. pbatio minoris: illa quoz sep̄atō in-
cludit p̄tadictionem sūt idem realit: s;
ens ⁊ vñū subiectū ⁊ passio sūt h̄mōi:
ē ⁊c. Maior patet: qz ex sep̄atōe mutua
aliquozū pbat eoz distinctio realis ali-
as cōtingeret idem simul esse ⁊ non eē:
quod ē oppositū p̄mū principij: ita ecō-
trario ex impossibili sep̄atōe aliquoz-
um contradictionum pbat eoz idē-
titas realis. Minor patet ex p̄cedētī ca-
pitulo: quia consequitur se in generati-
one ⁊ corruptione. ¶ Probo autem aliter
de omni propria passione. Nam si p̄p̄a
passio esset separabilis a subiecto: tūc in-
esset contingenter ⁊ p consequens cum
scientia sit de necessarijs cōclusio demō-
strationis concludens passionē de subie-
cto nō esset scientia: quod est manifeste
falsum. ¶ Contra tertium dcm arguitur
Sba ē p̄or omī aucte: ex. 7. h⁹: s; prius
ī suo p̄ori ē cōgēibile sine postiori. Sba
ī suo p̄ori potit intelligi sine q̄ntitate:
⁊ intelligi vt vna indiuisa in se ⁊ diuisa
a q̄z alio: ita qd vñitas ē sine q̄ntitate: et
sic n̄ erit d gñe q̄ntitat. ¶ Preterea nullū
trāscēdēs ē determinati generis: s; vñū ē ali-
qd trāscēdēs cū p̄uertat cū ente: qd n̄ erit
alicui⁹ entis determinati gñis. ¶ Quanti-
ad tertium articlū ē alia opi. do. Ad cui⁹
euidētā sic p̄cedā: ¶ Primo p̄mutā ali-
q̄s distinctōes. secūdo ponā aliq̄s cōclus-
iones. De p̄mo sit ista p̄ma distinctio qd

Opinio
auicēne

Orth
opinio

Metaphisice

vnū dī duplī: qđ dā em vnū ē qđ ē pnci-
piū numeri: quoddā q̄ puerit cū ente.
Prīmū vnū est de genere quantitatis.
Scdm vnū est transcendens et passio en-
tis: et qđlibet vnū est pncipiū numeri
alicui⁹ id sit hec scda distinctio qđ duplex
est numer⁹: vn⁹ i genere quantitatis ali⁹
transcēdēns. Prīm⁹ numerus causat a
diuisione cōtinui. Scds aut causat ex di-
stinctione seu diuisione essentia. Prīn-
cipiū primi nūeri est vnū de genere qn-
titatis. Principiū vero scdi numeri est
vnū trāscēdēns qđ puerit cū ente: et
ideo prim⁹ numerus est quantitatiu⁹: se-
cūdu⁹ vero est qđ dicitatiu⁹. Tertia disti-
ctio sit ista qđ vnū qđ cōuertit cū ente di-
ctū dupliciter. vno modo cōiter large et
simpliciter et sic ē passio entis vnica et cō-
ueribilis cum ente. Alio modo potest
sumi determinate stricte et fm qđ: et hoc
modo opponit multitudinē: et sic nō est
passio entis vnica sed diuincta: et est con-
ueribilis cū ente nō simpliciter sed sub
diuinctione. ¶ De scdo in tertio articu-
lo sit ista prima cōclusio: ens et vnū non
dicunt eandem naturā cōuertibilitatis
vnuz accipiat pprie stricte et fm quid
si autē accipiat cōmuniter et simpliciter
ens et vnum dicunt eandē naturā puer-
tibilē. Prīma ps cōclusionis pbat: qđ
si ens et vnū sic acceptū dicerēt eandē na-
turā cōuertibiliter de quocūq; pdicaret
vnū et alterū: sed ens pdicat de multitu-
dine: ergo et vnū: qđ est falsū: loquēdo
de vno sic accepto. Scda pars hui⁹ con-
clusionis patet: qđ de quocūq; pdicat
ens et vnū simpliciter et large sumptum:
et hoc modo multitudo est vnum sicut ē
ens. ¶ Secūda cōclusio sit hec: Ens et
vnum nō dicūt eandem naturā quiddi-
tatiue et formaliter. Et ostendit sic: Tū
primo qđ esset negatio dicendo ens vnū
Tū scdo quia ens et vnū nō pdicāt mu-
tuo de se in quid: ergo nō dicunt eandē
naturā qđ dicitatiue et formaliter: pna p-
sed aī pbat: qđ cū vnū sit passio entis p
se pdicat de ente scdo modo: Ens autē
nullo modo p se pdicat de vno sed p ac-
cidens: qđ fm pbm primo posterior. p-

dicatiōes p se nō cōuertunt: sic ergo nec
vnū nec alie passioes entis dicūt eandē
naturā cū ente quidditatiue et formalitē
¶ Tertia cōclusio sit ista ens et vnū dicūt
eandē naturā realiter: sed distinguunt
formaliter: vt pōtensum est in pcedenti
cōclusionē. hec cōclusio patet p pbm in
littera. Tū non separent in generatiōe
et corruptione. Tū qđ sunt idē realiter
in tertio d quo pdicat p se nō p accidēs
igit inter se sunt eadē vel idē realiter. et
sic dicunt eandē naturā realitē. ¶ Quar-
ta cōclusio sit ista. vnū qđ est passio entis
dicūt formaliter aliquid positiuū pbat:
qđ vnū dicūt pfectionē simpliciter: et ne-
gatio nō dicūt pfectionē simpliciter d se
et formaliter: ergo ipm vnū nō dicūt p-
rā negationē: maior patet qđ vnū i quo-
libet melius est ipsum qđ nō ipsum: hec
est aut descriptio pfectionis simpliciter
quā ponit anselm⁹ i monologio. xv. c.
Et ppter hoc summa vnitas attribuit
primo enti cui nō puenit inspectio: ma-
ior etiam patet qđ pūatio vt sic habet
rationē mali et similiter negatio. ¶ Sz
contra istam cōclusionē arguit quidam
sic: illud positiuū qđ dicūt formaliter fm
seipm vnū vt distinguat ab ente vel est
vnum vel nō vnū: nō est dicendū qđ non
vnū ergo est vnū: tūc vel vnū positue se
ipso vel aliquo alio: Si aliquo alio que-
ro de illo quia sic erit pcessus in infini-
tū: Si seipso ergo sua vnitas supra seip-
sum nō addit ergo similiter dicat de en-
te qđ seipso positue ē vnū et p pns vnū
vt formaliter distinguat ab ente nō dicūt
aliquid positiuū. ¶ pterea ens vt fm
suam rationem formale distinguitur ab
vno vel est vnū vel nō: et oportet dicere
qđ sit vnū alioquin fm suam rationē for-
malem nō distinguere ab aliquo tūc vt
prius. Si ista vnitas dicūt aliquid posi-
tiuū querā de illo: et sic erit pcessus in in-
finitū vel itādū i hoc qđ ens ē seipso posi-
tiue vnū ē vnitas nō addit supra ens ali-
quid positiuū. Rūdeo ad pnum qđ illa rō
peccat p figurā dictionis mutādo qđ i qđ
Quādo em dicis qđ vnū vel est vnū se-
ipso vel aliquo alio. Dico qđ vnū cū sit

principiū quo nō debet dici vñū fm se qz sic haberet rōnē qz sicut albedo nō ē alba s; illud q; aliqd ē albū sic illd positū q; vñū addit supra ens: nec ē forma liē vñū nec formaliter nō vñū: s; est id quo ens est vñū. ¶ Ad scdm dico q; ens vt dñi etū formaliter ab vno nō est vñū formaliter: nec nō vñū: sed abstrahit ab vtroq;. Si tñ nō vñū accipiat positue vel prie nō priuatiē solū vel negatiue sicut pcept⁹ entis formaliter positue: nec est finitus nec infinitus. ¶ Ad rationes auicē. ad primā nego pñam ad pbatōnē dicēdū q; nō repetit idē bis qz cū idēpitate res ali stat distinctio formalis ex natura rei q; tollit nugationē: r; iō dicēdo ens vñū nō est nugatio. Ad scdm nego añs: ad pbatōnē dicēdū q; duplex ē numerus: sicut piz ex scda diuisione vnitate q; est principiū nūeri causata ex diuisione cōtinui vtq; ē de genere quātitatis. S; de tali vno nō loquimur p nunc. s; de vno qd ē principiū numeri causati ex distinctiōne essentiali. s; si inferas q; oīs vnitas ē de genere quātitatis est fallacia pñis. ¶ Ad argumēta pñcipalia. Cū inferē q; vñū est tñ ens cōcedo pñs accipiēdo vñū pportionalitē cū ente s; si cōmuniter cōiter: si pñcipaliter pñcipaliter. Itā cū vñū sit passio entis vniformitē accipit sicut ens cū dicit q; hoc inferē pñmenidē r; mellissimū pñio pñis. Dicēdū q; pñmenides ponit oīa esse vnum ens signatū r; pñcipalē simpliciter r; fm rem p qd bene valet illa propositio pñi. sed ego nō sic pono. Ad scdm dicēdū q; vñū diuidēs ipm ens est vñū fm qd r; determinate r; otali arguit rō de quo cōcessum est in pñma cōclusionē qd nō dicit eandē naturā cōuertibiliter cū ente. sed illo nō obstāte vñū assumptū simpliciter qd est propria passio vnica dicit eādem naturā cōuertibiliter cum ente. Ad tertiu dicēdū q; vñū nō est alicui⁹ pñneris determinati cū sit trāscendēs. ad pbatōnē dicēdū q; minor ē falsa cū lz idē sūe r; equale dicant relationē r; videant tñ ē de genere relationis tñ pñt accipi trāscēdētē qñt⁹ oē ens oī enti cōparatū

vel est idē vel diuisus vel simile vel dissimile esse vel inaequale. vñ inter pñonas diuinas q; nō sūt i genere ē idēpitas. si militudo r; eq̄litas vt dñit idē voc. vi. xxxj. primi sententiarū. ¶ Ad euidētiā aut cuiusdā dicti pñi in h^o quarto scz q; i diuiduis eiusdē speciei nō est ordo sciz dū q; ar. nō vult negare oēm ordinē inter indiuidua eiusdē spēi qñ vñz indiuidua hec prius illa posteri⁹ habeāt ordinē put fm magis r; min⁹ pfecti⁹ r; ipse cti⁹ pñcipat naturā pñrie speciei: hec est albedo itensa pfectior ē q; hec remissa. S; ar. tñ vult negare inter indiuidua ordinē essentialiū q; tñ est inter distincta fm spēm. In indiuiduis igit bñ ē ordo emittētiē seu pfectiōis nō tñ est ordo de pendētiē essentialis illo mō quo ponit inter causas essentialiter ordinatas que quidem sunt diuersarum specierum.

Quoniam autem vnus est opposita speculari. Itē cōsequēter dicit p. q; cum ad eandē scientiā pñneat cōfiderare opposita sicut ad medicinā cōfiderare sanū r; egriū r; ad gramaticā cōgruū r; incōgruū. Itā autē sciētia cū cōsideret vñū idē equale simile necesse est q; cōsideret opposita his scz multū alterū diuersum dissimile r; inaequale. Et q; cūq; alia que reducuntur ad ista cuius modi est cōtrarietas. Itā cōtrarietas est quedam differentia eoz que maxime distat in eodem genere: r; sic est quedā aliteritas siue diuersitas. Itē hoc idē pbat quia illi⁹ scientie est cōsiderare passiones entis: cui⁹ est cōsiderare ens in q; tñ ens: S; pñdicta sūt p se accidētia entis r; vni⁹ q; cōsideratio eoz pñnet ad pñm pñm r; p eādem rationē pñnet ad eū etiā cōsideratē pñiori r; posteriori toto r; pte ē q; i h^o sūt accidētia entis in q; tñ ens. Dicit ar. q; ad metaphisicā pñnet determinare d negatiōē r; pñatiōē cū habeat determinare d vno qd vñū dicit negatiōē vel pñatiōē diuisiōis. ¶ Disti-
guit autem duplicem negationem: quedam est negatio simpliciter et extra gen⁹ p quā absolute d; q; hoc nō est illud. Alia ē negatio i gñe p quā aliqd negat

Metaphysice.

nō absolute s; intrametas alicui? generis sicut cecū dicit qd nō habet visū: nō tñ omne qd nō habet visū est cecū sed ī genere aīaliū qd natū est hīe visū. vñ de negatio extra genus potest verificari tam de nō ente q; de ente: qd nō est natū habere affirmationē tā etiam de ente qd est natū habere et nō habet. Unde tā chīnēra q; lapis q; etiā homo pōt dici nō videns nō sic de privatione que est negatio in genere: qui nō omne non videns potest dici cecū sed solum qd natū est habere visū. Negatio quā importat vñū cū ponat subiectū non est negatio extra genus s; ī genere: alias non ens posset dici vñū. Importat autē vnū negationē diuisionis nō quidē quantitatiue cū ista sit determinati generis: sed diuisionis formalis que sit p opposita cui? prima radix est oppositio cōtradictoria: Nam illa diuidunt adinuicē que sic se habent q; hoc nō est illud. Congruit autē. Dicit etiā cōsequēter q; ad metaphysicā pīnet considerare de primis pīcipijs demonstrationis. Cui? ratio est q; cum ad ipm spectet determinare de ente in quātū ens habet etiā determinare de his que insunt omnib? entib? et non solum alicui generi entium: sed prima pīcipia sunt hīc cū his vtant omnes scientie particulares ad ipm metaphysicā cū pīnet tractare de hīc cū pīcipijs pīmus. Huiusmodi autē pīcipia non possunt p alia demonstrari cū sint ppositio nes p se note. Pro quo notandū q; ppositiones p se note sunt que statim notis terminis cognoscunt: vt dicit primo posteriorū. Contingit autē aliquā ppositionē quātū in se est esse p se notā: nō tñ esse p se notā omnib? q; videlicet ignorant definitionem predicari et subiecti. Unde boetius dicit in libro de hebdomadibus q; quedā sunt p se nota sapientibus que nō sunt p se nota omnibus. Illa autē sunt p se nota omnibus quorū terminum in pceptione oīm cadunt: hec autē sunt cōmunia eo q; nostra cognitio a cōmuni? ad min? cōia pcedit: vt dicit p

mo phisicorū. Et ideo iste ppositiones sunt pīcipia demonstrationis prima que cōponūt ex terminis cōmuni? vt totū est ps et. sicut totū est mai? sua pte que vni et eidē equalia inter se sunt eq; lia: et sic de alijs. Et quia hīc cū termini cōmunes pīnent ad cōsiderationē metaphysicā: ideo hīc pīcipia sunt de ei? cōsideratione. Determinat autē ea p. nō demonstrando sed rationes terminorum tradēdo: vt quid sit totum est qd pars: hoc autē cognitio veritas hīc cū pīcipio rū vt nota relinquit. Dicit autē q; ad ipsū maxime pīnet cōsiderare de primo pīcipio s; impossibile est idē simul eē et nō esse qd est certissimū et firmissimū. Tum q; terminis cognitis necesse ē ipsū venire in mētē seu cognosci. Tum q; non est cōditionale: nihil enī prius p supponit ad sui cognitionē nisi pgnitio nē entis: alia autē p supponunt istud. Si cut enī nō potest pgnosci totū et ps nisi ente pgnito ita nec illud pīcipiū omne totū est maius sua pte: nisi isti pgnito qd habet cōponit ex ente. Tum quia de hīc cū pīcipio nō pīngit dubitare: s; ei eradit? dicat oppositū hīc pīcipij tamē hoc nō est opinatus. Non enī est necessariū q; quicqd aliquis dicat hoc mēte pīpiat vel opinet. Si enī eradit? credidisset esse idē laborare et nō laborare nunq; laborasset sed semp quieuit. Si etiā opinatus esset esse idē verberari et nō verberari verberantē se nō in crepasset. Si autē cōtra hoc Arguat q; videlicet contingat pdictoria opinari q; pīngit scire in vli et ignorari in pīculari ex scōo priorum. sed illud pīculare est cōtradictoriū vli sciti vt omnem mulā esse sterile et aliquā non: ergo et. Rūdeo cū dicit q; pīngit sciri in vli ignorando in pīculari. Dicendū q; verū est qñ nescit illud pīculare pīneri sub illo vli: sed ppter hoc non sciunt cōtradictoria. Ad ei opinor pīctiones nisi opinaret hāc mulā pīneri sub mulā: et hoc nō facio: vt supponit: q; si opinaret hanc mulā pīneri sub mulā impossibile

p. 100
b. 100

esset ignorare hanc mulam esse sterilem si habeatur scientia de mula in vñ.

Volunt autem hoc demonstrare

¶ Alterius dicit. p. q. huiusmodi principiū nō pōt demonstrari: quod pbat p hō q nō omnia sūt demonstrabilia: si em̄ omnia demonstraretur cū idē p seipm non demonstretur sed p aliud: operet vel esse circulum i demonstrationibus: qd esse nō pōt: qz sic idem eēt not⁹ ⁊ minus ignotū. vt patet pmo posterior. Vel operet pcedere in infinitum: s; si infinitū pcederet nō esset demonstratio: qz quelibet demonstrationis conclusio redditur certa p reductionem eius in primū demonstrationis principii: quod nō esset si i infinitū demonstratō in sursum pcederet. patz igitur q nō omnia sūt demonstrabilia. Si autē sunt aliqua nō demonstrabilia hmoi ē maxime primum principii. Licet igitur hoc principium nō possit demonstrative pbari cum non sit aliud principii eo notius: tamē pōt hmoi principii phabilliter ostendi ex datis et cōcessis ab his qui dicūt oppositū hmoi primo principio: que licet non sint notiora simpliciter huiusmodi principio: tñ fm quid sūt notiora inquantū cōcedūt ab his q huiusmodi principio cōtradicūt. ⁊ hoc nō arguit. p. cōtra ponentes oppositū primo principio.

Est autē alia opinio pithago.

Insup arguit idem cōtra opinionē pithagore q ponebat omnia q vident alicui eē vñ. Ex qua positione sequit cōtradictoria simul esse vera. Constat em̄ q illi qui habent diuersas opiniones quoz quidaz sūt mentientes et qdā vñ dicētes: opinantes sibi inuicem opposita. Si q omnia que apparent sunt vera opposita sūt simul vera. Ista autē opinio que pōit oia q apparent esse vera ex hoc ortū habuit: qz de eisdem sensibus inueniuntur contrarie opiniones diuersoz. Ad enī quod aliquibus videtur dulce alijs videtur amarū. Similiter id quod nūc videtur alicui dulce alijs videt amarū: vel eidez alio tempe. Nec videbatur ipis qd pos-

set assignari certa ratō per quam fiet manifestum que opinionum istarū sit vera ⁊ que sit falsa. et qz non minus vna earum videtur vera vñ q alia alteri: ⁊ ideo oportet q equaliter sint vere vel equaliter sint false. Et ideo dicit democritus: Aut nihil est determinate verum in rebus: aut si qd est verum nō est nobis manifestū. Sed hec rō parū valet: qz em̄ aliqua vident amara infirmis et dulcia sanis: hoc est qz sani habent organa sensuum bene disposita: et ideo species sensibilium in eis recipiunt pnt sunt: et ppter hoc verum est iudiciū sōnoz de sensibilib⁹. Organā autē infirmorum sunt indisposita. vñ nō cōter mutant a sensibilib⁹. ⁊ ppter hoc eorum iudiciū de eis nō est rectum: vt patet in gustu: cuius organum quia in infirmis corruptis humorib⁹ est infectum ea que sūt boni saporis insipida vident in eis. Similiter verius ē iudiciū sensus de visis in ppinquo q a remotis: quod ideo ē qz vñ agētis qz to plus in remotis porrigitur: tanto est eius effectus debili⁹. Ignis em̄ minus calefacit que distāt qz que sūt a ppinquo. Sicqz color nō ita pfecte mutat diaphanum in remoto sicut in ppinquo. **¶** Arguit autē aristo. contra hāc opinionē sic. omne apparens est verum: nec aliquid est verum nisi ex hoc ipso qz est sensui apparens vel opinioni res non habebunt esse nisi p relationem ad sensum vel opinionem: et sic omnia erūt ad aliquid: cum eē eorum non sit verum nisi per respectum ad sensum vel opinionē: hoc autē ē manifeste falsum. Concludit igit pbs q cum impossibile sit contradictoria verificari de eodē respectu eiusdē manifestum est q nec etiam cōtraria eidem inesse possūt qz in cōtrarijs nō minus alter eoz ē priuatio q in alijs oppositis. Licet enī in contrarijs quodlibet eoz sit aliquid posituum qd nō ē i negatōe et affirmatiōe priuatione et habitu: alterū tñ eoz ē imperfectum respectu alterius: sicut nigrū respectu albi: et amarū respectu dulcis. ⁊ sic habet priuationem quandam adū.

Metaphisice

etiam: priua^o aut est aliqua nega^o. Sicut igitur patet q^d contrarium includit priuationem: et p^{er} consequens negationem. Si igitur impossibile est affirmare et negare simul idem de eodem: similiter impossibile est contraria simul inesse eidem simpliciter. Sed si ambe insunt hoc erit finquid. Ex hoc patet q^d contradictio includitur in contrarietate et priuatione. Et si militer p^{oss}it dici de relative oppositis. Sicut enim nigrum est non album: ita filius est non pater ut sic.

Verū inter contradictōz nihil esse contingit: sed necessarium ē aut dicere aut negare. ¶ Dicit psequēter. p. q^d sicut cōtradictoria non possūt simul esse vera: ita nihil pōt esse mediū inē dīctōnē sed de vnoquoq^{ue} necessariū ē affirmare aut negare. Reprōbat etiam. p. i. hoc quarto opīnionē eractili ac eius sequētiū ponentiū omīa semp esse ī motu: et sō nīhil esse verum. ¶ Pro qua opīnionē ad tā tā demētiam deuenit quidam eius discipulus nomine tralus q^{ui} opinatus est q^d non oportebat aliquid verbo dicere sed ad exprimendū quod volebat monebat solum digitū. et hoc ideo: q^{uia} credebatur q^d veritas rei quā volebat enūciare p^{ro} tranfiret q^{ui} orō finiretur. ¶ Predictē aut opīniones ex hoc venerūt q^{uia} nesciuerūt aliq^{ui}s rationes sophisticas soluere: Tū etiam q^{uia} voluerūt habere rōnes demonstratias ad omnia pbanda et male euz principij demonstratōis non sit demonstratio. Finaliter pbat. p. q^d ad pri^mū p^{ri}mū spectat dīsputare cōtra negātes principia altarum scientiarū. q^{uia} omīa principia firmantur super illud q^{ui} affirmatio et negatio nō sē vera de eodem simul: et q^{uia} nihil ē mediū inter illa. Ista aut sūt propriissima huic p^{hi}e prime hoc mō cū cōsequuntur rōnem entis quod est huius p^{hi}e subiectum. ¶ Iuxta predicta posset dubitari: an inē contradictoria cadat mediū? Et arguitur q^d sic: q^{uia} esse et non esse sunt contradictoria: sed inē esse et nō esse est mediū: scz generatio: ut secūdo meta. vñ. g. et.

¶ Preterea q^{uia} extrema magis distāt: tāto sunt plura media inter ip̄a: g^o si infinitē distāt sūt infinita media inter ip̄a: s^{ed} dīctoria distāt in infinitum: g^o inē contradictoria erūt infinita media. ¶ Probatio minoris: q^{uia} omīi finito contingit intelligere maiorem distantiam q^{uam} illā que est inter contradictoria: quia quecumq^{ue} daretur illa caderet sub contradictione: g^o. ¶ Preterea inter contradictoria ē mediū p^{er} abnegationem vtriusq^{ue} extremi: q^{uia} scitū cui^{us} medietas ē alba et medietas ē nigra nec est album nec nigrum. ¶ Preterea si inter contradictoria nō est aliq^{uid} medium: ergo de quolibet est vera affirmatio vel negatio: q^{uia} videtur esse falsū. q^{uia} ambe iste sunt false: omnis homo ē albus: et omnis homo est non albus: ergo et antecedens est falsum. Contra. p. in littera. Respondeo in ista questione sic. pcedam primo ponam vnam distinctionē. Secundo dicam ad questionem. Quantū ad primum sit ista distinctio q^{uia} mediū inter aliqua p^{oss}it esse duplex: vel s^{ecundum} formā vel s^{ecundum} subiectum. Exemplum primi i cōtrarijs mediatis croceum que est forma media inter album et nigrum. Exemplum secūdi in priuatiue oppositis: lapis enim nec est cecus nec ē videns. ¶ Primum mediū p^{ri}ncipat vtriusq^{ue} extremi. Secūdu aut dicitur p^{er} abnegationē vtriusq^{ue} extremi: ut patet ex textu huius. ¶ Quantū ad secūdu dico istam conclusionē q^{uia} cōtradictoria nullo modo hñt mediū. Hoc p^{ro} sic: quandoq^{ue} alicui inest aliq^{uid} p^{ri}ncipij eius oppositū nullo mō pōt ei inesse nec per se nec p^{er} accēs. Illud patet inducendo: sed contradictio nī inest p^{er} se causa re mediū s^{ecundum} illud p^{ri}ncipij p^{ri}mo poste. Contradictio ē oppositio cuius s^{ecundum} se non est mediū: g^o contradictoria nullo mō hñt mediū. ¶ Sed cōtra istā dīctōem arguitur sic: q^{uia} nō sit p^{ro}p^{ri}e dicta: q^{uia} cōuenit cōtrarijs immediatis que s^{ecundum} se nō habent mediū saltē s^{ecundum} formā. Rñdeo q^{uia} dīctata ē multiplex eo q^{uia} negatō nī p^{oss}it cadere supra ly s^{ecundum} se v^{el} p^{er} se: ut sit negatō p^{ri}ncipij

sestatis: et tunc sensus est quod contradictio est oppositio cui non inest per se habere medium: et sic non capit in hac diffinitione. Al pot esse econuerso: ut scilicet per se vel finem se cadat supra negationem ut sit preteritas negationis: et sic preteritas affirmat: et sic accipit ista diffinitio: sensus enim est: contradictio est oppositio cui per se inest non habere medium: et sic contradictoria nullo modo habent medium: ex quo carere medio inest eis per se. sed primo modo put preteritas negat: sic carere medio puenit contrariis immediatis et priuatiue oppositis: quatenus carent medio finem formam: hoc tamen non obstat habent medium per accens scilicet finem subiectum. Nam carere medio non inest eis per se ut per se cadit super ly non habere medium et est preteritas negationis. Et ideo non repugnat eis habere medium per accidens modo perpositione. ¶ Notandum insuper quod de ratione contradictionis sunt duo. scilicet quod alterum nihil ponat et alterum necessario insit. Contra: ria autem immediata circa subiectum apertum natum licet habeant unam istarum conditionum scilicet quod alterum inest necessario non tamen habent secundam: quia utrumque est aliquid positum. ¶ Ad primum dicendum quod non esse potest capi dupliciter. Uno modo per non ente simpliciter quod est vere purum. Alio modo pro ente imperfecto quod per comparationem ad ens perfectum respectu cuius est in potentia deus non ens: ut semen respectu animalis inde generandi. Prius modo esse et non esse sunt contradictoria et inter ipsa nullum est medium. Secundo modo esse et non esse non sunt contradictoria: sed se habent ut priuatio et habitus: et sic sunt termini generationis. et isto modo bene est medium inter illa: de quo nota ea que dicta sunt quinto philosophorum. ¶ Ad secundum dicitur quod distantia est duplex: quedam dimensiu: et quedam perfectionis. prima distantia est proprie dicta et est de genere quantitatis. secunda vero est transumptiue dicta. et transfertur ad alia ut ad opposita. Cum ergo dicitur quod quanto extrema distant tanto sunt plura media inter illa dicendum quod ista

maior vera est de distantia dimensiu et tamen minor est falsa. quia contradictoria non sic distant. maior autem est falsa de distantia perfectionis. quia contraria immediate maxime distant tali distantia: et tamen nullum habent omnino medium. Contra: dictoria autem habent hanc distantiam quia unum est priuatio alterius: non autem alia de qua ratio procedit. Ad tertium de Scuto dicendum quod non est inconueniens illud scutum esse album et non album: quia non est finem idem. Unum enim contradictoriorum inest ex una parte: et aliud ex alia: et ideo neutrum inest simpliciter sed utrumque finem quid. ¶ Contra quia tunc medium erit inter contradictoria sic in contraria immediata. Respondeo quod in contrariis immediatis datur subiectum medium cui neutrum inest nec simpliciter nec finem quid: lapis enim nec est sanus nec eger: non sic de contradictoriis: alterum enim necessario inest vel simpliciter vel finem quid. ¶ Ad ultimum dico quod contra: dictoriorum incompletorum alterum simpliciter dicitur de unoquoque dummodo terminus de quo dicitur non accipitur distributive. Ratio huius est quia uni supposito potest inesse unum et alteri alterum. vnde neutra illarum est vera: omnis homo est albus: et omnis homo est non albus. Contradictoria etiam non predicantur de quolibet cum reduplicatione. vnde utraque istarum est falsa homo in quantum homo est albus: et homo in quantum homo est non albus: quia tunc de necessitate omnis homo esset albus. Similiter etiam contradictoria non predicantur de quolibet cuius per se ut dicitur doc. 2. di. primi sententiarum. Utraque enim istarum est falsa homo est per se albus: homo est per se non albus. nec enim albedo nec non albedo per se inest homini.

Explicit quartus liber
metaphisice.
Sequitur quintus me-
taphisice.

Metaphysice.

Principium dicitur

P alind quidez unde vtiq; ali
quid. ¶ In pcedenti li. de
minauit. p. quid p;neat ad
considerationē huius sciētie: hic incipit
determinare de rebus quas ista scientia
considerat. Et primo distinguit intenti-
ones nominū que in huius scientie con-
sideratione cadūt. Secūdo incipit deter-
minare de rebus que sub consideratione
huius scientie cadunt in sexto libro. Cu-
iuslibet autē scientie est considerare subie-
ctum passiones et causas: et ideo in hoc
quinto pmo considerat vides nominum
que consignat causas. Secūdo q; signat sū-
iectum huius scientie vel ptem eius ibi:
¶ An d; aliud. Tercio nominū que signi-
ficant passiones entis inquantum ens p-
fectum etc. ¶ Circa primum primo pōit
dīversos modos principij. ¶ Principij
em dicitur qd est primum aut in esse rei:
sicut pma pars rei dicitur principium:
aut ī fieri rei sicut cause extrinsece vt effici-
ens et finis: vel intrinsece vt forma et ma-
teria dicitur pncipium: aut in rei cogni-
tione: sicut sunt principia demonstratio-
num seu dignitates. ¶ Principia autē seu
pmissa respectu conclusionis habent du-
plicem causalitatem. habent em se effe-
ctiue inquantū conclusio ē virtualiter in
pmissis: et hnt se vt cā materialis in qtu
termini cōclusionis hnt esse in pmissis.
¶ Consequēter determinat. p. de gene-
ribus causarum scz de causa efficiente fi-
nali formali et materiali: de quib; suffici-
ant que dicta sunt secūdo phisicorum.

Elementum vero dicitur ex

quo componitur primo inexistente. etc.
Hic distinguit aristo. hoc nomē elemen-
tum dicens q; hoc nomen elementū vno
mō sumitur stricte: alio mō cōmuniū.
Elementū stricte sumptū ē illud ex q; res
componitur. quod inexistit composito: et
est indiuisibile in plures ptes specie dif-
ferētibus. elementū quoad primam pte
habet rationē cause materialis: quia est
illud ex quo res componit. Quoad se-
cundam ptem distinguitur a priuatione

que non inexistit rei. Quo ad tertā par-
tem distinguit a corpibus mixtis q; hnt
diuidi seu resoluti p alteratōez in ipa ele-
menta quattuor spē distincta: scz ignez
aerem aquam terram. Ipsa em elemēta
non habēt vltērius resoluti in alia specie
distincta: sed solū in materiā et formam.
materia aut nullam habet speciem. Pō-
nit etiam aristo. exemplum de lris q; sūt
elementa ex quibus distinctiones cōpo-
nunt: et in q; resoluūtur. Pōnit etiam
exemplum ī demonstratōibus. prime em
demonstratōes in quibuslibet sciētijs
ex quibus alia dependent dicitur elemē-
ta: vt in geometria d; liber elementoz
euclidis. Cōter aut elemētum pōt sumi
p illo quod est pncipm in vnoquoq; et
sic vnitas et punctus pnt dici elementa:
et magis vniuersale respectu minus vni-
uersalis.

Natura dicitur vno mō na-

scientium generatio. etc. ¶ Distinguit
vltērius Aristotiles plures modos na-
ture. Natura em dicitur vno mō matē-
alia mō forma: q; maxime ē principium
motus. Alio mō etiā dicit forma totū:
vt si dicimus q; hominis natura ē nō solū
anima sed humanitas et subia quam si
gnificat dō. Alio mō dicit de ipa gene-
ratione que est via in naturam. et q; ter-
minus generatōis est subia: quedam idō
natura etiam intrinsece de qualibet sub-
stantia dicitur.

Necessarium dicit sine quo

¶ Consequēter ponit aristotiles quat-
tuor mōs necessarij. primo mō ncēriū d;
ncēriū sine q; aliquid nō p; viuiere aut eē
q; licet non sit causa pncipalis rei: est ta-
men quedam cōcausa sicut respiratio. et
si non sit cā vite: est tamē cōcausa in qm
opatur ad cōpamentū calozis natural.
Secūdo mō d; necessarium sine q; nō po-
test esse vel fieri bonum aliquod vt vita-
ri malum: vt bibere medicinā laxatiuam
qd ē ncēriū nō q; sine illo animal eē nō pos-
sit s; ad malū expellēdū qd ē infirmitas.
Tercio mō d; ncēriū ad qd q; facien-
dū violent cogit. Quarto mō d; ncēriū

q non cōtingit alr se habere. ¶ Circa p dicta posset dubitari an necessaria habe ant causam sui esse. arguit q sic: qz secū do huius dī q necessaria vel sempiter nozum sūt cause. idē etiā dī hic in littera ¶ Sed cōtra arguit q nullus effectus ē simpliciter necessarius. Probatio hui⁹ qz in causis eēntialiter ordinatis prima causa causate cōtingēter omnes alie cau se causant cōtingēter: sed prima causa q dī ē causat cōtingēter: qz omis actō dī a dextra ē cōtingēs: ergo oēs alie cau se causant cōtingēter. maior patet: sed minor probat: qz effectus necessarius re qrit cām necētiā: et quātū ad eē r quantū ad causare sic q destructo effectū neces sario causa destruitur vt statiz dicet. Si igit pma cā causaret aliquem effectū ne cessario ad destructionem effectus argu eretur destructio prime cause: et ita eius entitas non esset omnino absoluta et in dependēs: qd ē absurdū. Responsio in ista qdōe: pmo quāsdā distinctiones de clarabo. secūdo quoddā dubiū remoue bo. tertio ad qdōem rñdebo. ¶ Quantū ad primum ē ista prima distinctio q ne cessaria sunt in duplici dñtia: quedā sūt complexa quedam incompleta. Exēplū pmi: ppositio necessaria siue sit pncipiū siue cōclusio. Exēplū secūdi deus r in telligētie fm viā pboz qui posuerūt eas eē quedā necētia. Secūda distinctio ē q necētia ē duplx: qdā ēnciās simpliciē: r quedā ē fm qd. pma dī necētia cōsequēti putā qñ tam aīs q cōsequēs sūt necessa ria fm se. Exēplū si homo ē animal ne cessario ē sensibilis. Secūda vocat neces sitas pñe puta qñ pñs nō ē necērium nisi posito ante sic tñ q tam aīs q pñs sūt i se cōtingētia. exēplū si hō currit moue tur. Tertia distinctio sit ista q ad h⁹ q effectus sit necessarius optet cām esse ne cessariā duplx scz et in eēndo r in causā do: qz altero eoz deficiente p̄t effect⁹ nō esse. Exēplū sit a cā b. Si a nō ē neces sariū i cādo nec b erit effectus ei⁹ neces sarius. qz nō causante a nō erit b. Simi liter si a nō ē necēriū in eēndo nec ipm b.

qz a nō exñte nō ē b. Atqz istoz ē i cō plexis. pncipia em in se sūt necessaria: et necessario causant cōclusiones: qz rō cau se necessario causantis est q destructo ef fectu ipa destruitur: sic est de pncipijs respectu conclusionis: qz ad falsitatē cō clusionis seqtur falsitas pmissariū. Quā tū ad secūdū articulū ē vnū dubium an i rebus sit aliquis effectus necessarius: re spōdeo r dico q sic fm viam pboz: quia fm eos agente necērio secūda cā prima necessario agit. Posuerūt enī ordinem et cōnexionē causarū necessariarū. Tūc sic in causis eēntialiter subordinatis vna necessario causate alia necessario causat: sed cause rerū sūt eēntialiter ordinate et aliqua cā in rebus necērio causat: ergo et omnes alie necessario causant: et p conse quēs pma causa. Maior patet qz hec est vna dñtia inter causas eēntialiter ordi natas: et accñtalitē ordinate vt dcm fus it secūdo huius. s. q omnes cause eēnti aliter ordinate necessario simul currunt ad causandum effectū: nō aut sic accñtalitē ordinate. minor patet qñtum ad pnam ptem ex yppotesi pboz. et verum ē q sē multe cause eēntialiter ordinate. Secū da ps minoris patet ex dñtia int causas naturales et a pposito: qz causa natural' necessario causat. Sed causa a pposito causat cōtingēter. sed tenendo viam the ologoz dicitur de incomplexis de quib⁹ nūc ē sermo q nullus effectus ē simplici ter necessarius: qd patet p rōem in pede qtōnis positā: de q materia magis est vi dendū in theologia. nec rō p phis cogit quia secūda ps minoris ē falsa cum dicit q aliqua causa necessario causat. Et cuq pbat ex dñtia cause naturalis a caus sa in proposito dicendū q necessitas est duplex scz fm qd et simpliciē. Causa g naturalis necessario causat necessitate fm qd et sub conditione: puta si sit r ap proximetur parietī. Ista enī causatio est cōtingens simpliciē: sicut et ipsa cau sa cōtingenter ē. Licet enī ignis dum ē necessario calefaciat: tamen qz ignis cō tingenter est iso simpliciē cōtingentē

Metaphisice

causat. qz aut causa naturalis fm qd necessario causat: id differt a causa seu agente a proposito: quod licet sit nō tñ necessario causat: sed pōt nō agere ex eo quod agit ex libertate voluntatis. ¶ Quantū ad tertium articulū patet ex p̄dictis rñō ad qdōem: cum em nullus effect⁹ sit simpliciter necessarius: necessaria nō habēt cām sui esse fm viam theologorū. ¶ Ad auctoritatē aut. p. dicendū q nō est recipienda in p̄posito cum repugnet vītati theologie.

Unum dicitur aliquod s3 accidens aliq d fm se^m. ¶ Postq. p. distinguit noia q signāt cās: h̄ distinguit noia q signāt illud qd ē subiectū aliq mō in hac scia. Et diuidit in duas ptes: primo ponit seu distinguit nomina q signant subiectum huius scientie. secūdo ea que signant partes subiecti ibi: Eadez dñr. Sb̄ tectū aut huius scie p̄t accipi vel sicut cōmuniter in tota scitētia consideratū cuius modi est ens et vnum. vel sic id de quo est p̄ncipalis intentio vt suba. et ideo p̄mo distinguit hoc nomen vnū. secūdo modo hoc nomen ens. tertio hoc nomē substantia. ¶ Circa primum dicit q vnū dī dupliciter: scz p se et p accidens. Dicitur aut vnū p accēs vel fm q accides cōparat ad subiectū: vt homo alb⁹: vel fm q vnū accēs comparat ad aliō: vt album musicum. Deinde ponit quinqz mōs vnitatis p se et real. Prim⁹ est quo aliqua dicitur vnū cōtīnuitate: vt illa que non diuidūtur in magnitudine l̄ qnitate. Secundus modus est q aliq dñr vnū specie. Tertius est vnū genere. Quartus ē q aliq sūt vnū dīone: vt tunica et indumentū. Quintus modus est q aliquid penitus est indiuisibile: vt punctus et vnitās: talia autē dicūtur maxie vnū. quod pbat ex hoc: qz ad hūc modum omnes alij mōi reducūtur: vt ea q nō diuidūtur in humanitate vel animalitate. etc. Ex his aut modis aliq alij mōi deriuantur. plurima em dicūtur vnū ex eo q faciunt aliq vnū: sicut mlti ho-

mines dicūtur vnū ex eo q trahunt nauem. Aliqua etiam dicūtur vnū quia vnū patiūtur: sicut multi homines sunt vnus populus ex eo q ab vno rege reguntur: et sic de similibus.

De proprietatibus vni⁹

Uni vero esse principium ali cui ē numero. ¶ Pōnit qndā p̄p̄tatez p̄ntem dicēs q rō vnus p̄sistit in hoc q sit principium aliquid numeri: qd ex hō pbat: qz vnū est prima mensura qua omnis numerus mensurat. mensura autē habet rationem principij: qz p mensurā res mēserate cōgscūtur: res autē cognoscitur p sua p̄p̄ia principia. Ex q patet q vnus est principium cōgscēdi in omnibus. Dicit aut q hoc vnū qd ē principium cōgscēdi non est idem in omnib⁹ generibus. In vocibus em vnū p̄m et min⁹ est littera vocalis. in ponderibus autem est aliq minimū qd ē mensura vt vncia: vel aliquod huiusmōi. in motibus vero est prima mēsurā. motus simplicissimus et velocissimus. s. motus primi mobilis. In omnibus tamen istis hoc ē cōmune: q illud qd est prima mensura est indiuisibile fm quantitatem vel fm speciem. ¶ Sciendum autē circa p̄dicta q eē mēsuram est p̄p̄ia ratio vnus fm q ē principium numeri quantitatiui. hoc autē nō est idem cū vno qd cōuertitur cū ente: vt in quarto dictum est. Ratio em vni⁹ illa in indiuisione consistit: huius aut vnus in mensuratione: que quidem ratio mēsure cōsequitur rōem indiuisiōis: vt dictū est. Licet aut ratio mēsure cōueniat p̄mo vni quod ē principium numeri: tam p quādā similitudinē deriuat ad vnū in alijs generibus: vt ostendit arist. in decto h⁹. ¶ **Amplius autē alia fm numerum sūt vnū.** ¶ Pōnit p̄b̄s dīuisionem vnus que ē logica et intentional. Cui⁹ primus modus est vnitās numeralis. Sunt aut illa vnū numero quoz materia est vna. Secundus modus est vnitās speciei. Tertius mod⁹ est vnitās ge-

neris. Quartus ē vnitas proportionis: de quibus dicit in sequentibus. ¶ Insup. p. ex modis vnus accipit mōs multoz: Anum est p̄ticulariter sumptum ⁊ multa opponūtur: ⁊ vnū genere: et multa genere: ⁊ ideo quot mōis dicitur vnus tot mōis sūt multa. An sicut dicit vnū gñe numero: species: ⁊ sic multa numero: ⁊ dicit aut vnū cōtracte sumptū seu p̄ticulariter et multa opponūtur. vt vnū nūe: ro et multa numero: ⁊ sic de alijs: nō tāmen vnū sumptū in cōi seu vlt. imo sic multitudo habet aliquā vnitatem seu in diuisionē: vt dictum est p̄us. ¶ Circa istud caplm duo sūt vidēda: et primo qz p. dicit qz illa sūt vnū numero quozum materia ē vna. Videndū ē de cā indiuiduationis. Secundo videndū est de secunda diuisione vni. ¶ Quantū ad p̄mum qz in entibus est aliquid indiuiduabile in partes subiectiuas scz indiuiduū vlt. singulare: cui scz formaliter repugnāt diuidi in plura quoz quodlibet sit ipsuz p̄t. dubitari non quidē de illo p. qd. formaliter sibi repugnet diuidi: qz sibi formaliter repugnātia repugnat: sed de illo quo vt fundamento proximo et intrinseco ista repugnātia sibi inest. Ad cuius euidentiam pono quinqz cōclusiones de mente docto. sub. vl. 3. secūdi sentē. Quarū prima ē natura speciuoca nō est de se hoc vel singularis. p̄batur tum qz talis ē diuisibilis in plura indiuidua. tū qz est de se vna vnitare minori q̄ sit vnitās numeralis: vt dcm ē primo hui⁹: et dicit septio p̄ampli⁹. Secūda 5° est hec. Indiuiduatio substantie nō hz eē p. q̄ntitatem vel cetera accētia. p̄bat qz substantia ē p̄or omī accēte septimo hui⁹: ⁊ puenit suble p. se ex rōne qz sit hec p̄i⁹ naturaliter q̄ determinetur aliq. accēte. ¶ Sed contra hanc cōclusionē arguitur sic: Quātitas naturaliter p̄cedit indiuiduationem suble: ⁊ est indiuiduū p. quātitatem. consequentia est nota: p̄bat antecedens: qz gñans p̄us requirit materias quātantam q̄ generet: iō naturalr p̄supponit q̄ntitas matie indiuiduatōi ipsi⁹ ge-

niti. Itē Boe. de tri. dicit qz diuisa est in numero accētiū varietas facit maxime i loco. ¶ Ad primū dī qz indiuiduatōi geniti p̄supponit q̄ntitas corrupti: ⁊ omīa accētia corrupti ordine duratōis: quia corruptū p̄existit cū omīb⁹ p̄tibus suis: sed ex hoc nō seqtur qz sit p̄ortas nature quantum ad indiuiduationē suble hui⁹ in qua ē q̄ntitas. Nam ista accētia corrupti que p̄cedūt ipm genitum sequitur ipsam substantiam in qua sūt et etiam istam vt singularem. et eodem modo accētia geniti sequuntur subm genitā. Unde quantitas non est ratio media inter agens et passum. Agens aut natura le attingit materiam fin. essentiam nudā vt passum ab eodem immediato transmutatum. ¶ Si arguatur cōtra hoc p. auerroem in libro de substantia orbis: vbi videtur velle qz maneat quantitas: alioq̄n generans generaret de non corpore corruptum. ¶ Dicendum qz de eo qz fuit corp⁹ vsqz ad instans generationis et hoc q̄ntitate sibi inherente p̄or agēs naturale ali ad quantū alia quātitate generare i isto instanti esse: quia sicut p̄t producere substantiam que non p̄fuit ita p̄t. p̄ducere omnia accētia consequentia ipam

¶ Ad Boecium dicendum qz varietas accidentium facit varietatem in numero non causalr sed notificatiue: eo qz distinctionem naturalem concomitat varietas accidentium. Tertia conclusio est hec: existentia actualis non est causa in diuiduationis. probatur: illud quod p̄supponit coordinationem et distinctionē alterius non est ratio distinguēdi ipsuz: sed existentia vt determinata et distincta p̄supponit ordinationem et distinctionem essentiarum: ergo ⁊ c. ¶ Si dicatur qz p̄supponit determinationem et distinctionem aliam ab ista que est ad indiuiduā: sed istam causat.

¶ Contra: In coordinatōne p̄dicāntali sūt omnia que pertinent ad istam coordinationem circumscripto quocūqz: ita qz nihil est istius coordinationis:

Metaphysice.

qz fm. p. pzo posse. status est i qlibet p-
dicamento et in sursum et in deorsum: igit sic
inuenitur supmum in genere consideran-
do illud rone ee entie paise et gna inter
media: ita inuenitur ibi infimū. s. singu-
lare absqz omni exntia actuali: quod patz
eident. qz hic hō nō plus includit for-
mat exntiam actualē qz homo. ¶ Sz p
hāc cōclusionē arguitur: qz act⁹ dēmitat
et distinguit septio metaphē: qz vltima dis-
tinctio ē p vltimū actū: sed vltimus ac-
tus indiuiduoz est fm esse ee exntie: qz
quodlibet aliud ab ipō intelligit in potē-
tia ad ipm. Dico qz actus distinguit eo⁹
qz est actus si actus accidentalis distinguit ac-
cidentalē si eēntial eēntial: ita dico qz vl-
tima distinctio i coordinatōe pdicamēta-
li est distinctio indiuidualis: et ista ē per
vltimū actū p se ptinētē ad coordinatio-
nē pdicamētales: sz ad hāc nō ptinz exntia
actualis sed ē vltior actus posterior to-
ta coordinatōe: ideo pcedo qz distinguit.
¶ Distinctōe exntie extra totam coordina-
tionē: qz distinctio ē aliquo mō accidentalis
licet nō sit de accidentalibus: sequit em totaz
distinctionem fm ee qdditatuū: So igitur
mō qz ē actus. ¶ Quarta conclusio est
hec: Indiuiduatio non habet esse p ma-
teriā nec p formam. pbat⁹: qz quecūqz
de quidditate spēi sūt nō cōstitūt rem i
esse indiuiduali: materia et forma sē hu-
iusmōi: qz rē. Maior patet: qz de cui⁹ qd-
ditate sūt pncipia indiuiduantia ipm est
indiuiduū d se. Minor patet septimo et
octauo huius. Item de materia specialit
arguit⁹: qz eadē ē materia in generato et
corrupto que tamē nō sūt idē numero.
Item in accidentalibus non est materia
vbi tamē est distinctio indiuidualis.
¶ Sed cōtra hanc cōclusionem arguit⁹
primo de forma: qz actus distinguit sep-
timo huius: forma autē est act⁹: ergo rē
Item de materia qz illa sūt vnum nume-
ro quozum materia ē vna: quōto hui⁹.
Respondeo ad primū qz forma distinguit
specificē non numeralitē. ¶ Ad secundū
dico qz forma et materia opponit⁹ rela-
tue secundo phis. et quot mōis dicitur

vnum oppositorum tot modis sz et rell-
quum ex primo topicorum. Forma autē
quantum ad presens spectat dicitur du-
pliciter: vno modo p forma partis. alio
modo pro forma tot⁹ que est ipsa quid-
ditas. Igitur materia correspondet
de duplici: qz quedā ē materia que op-
ponitur forme ptis: et hec ē materia que
est principium eēntiale rei cōstituens cū
forma vnum ens per se. Quedam ē ma-
teria que opponitur forme totius et ipsi
quidditatē: et p consequēs ē extra rōem
quidditatis rei formalitē: et hec ē mate-
ria que est differentia seu pprietas indi-
uidualis que est causa propria hecēntia-
tis et indiuiduationis que potest vocari
hecēntas. Cum ergo dicit aristo. qz illa
sunt vnum numero loquitur de mā non
primo modo sed secundo modo dicta: qz
congrue vocatur materia quatinus con-
stituit rem in esse vltimo subicibili et ma-
terial: non aut in esse formalit⁹: qz vt dēnt
est non pertinet formalitē ad formalem
quidditatem rei. Et hec quiddē expositō
consonat littere philosophi. Subdit em
qz illa sunt vnum specie quozum ratio ē
vna. Ratio quidem ibi sumitur p quid-
ditate que dicitur forma respectu differē-
tie indiuidual. Quinta conclusio ē ista:
Quaqueqz res est singulari et indiuidu-
alis per aliquam entitatem posituam p
se determinātem naturaz ad singularita-
tem: que quidem entitas vocatur differē-
rentia indiuidualis vel hecēntas. pbat⁹
conclusio: qz omnis dēntia dēntium redu-
citur ad aliqua primo diuersa: alioquin
non esset status in differentibus: sed in-
diuidua proprie differunt: quia sunt dif-
ferentia et alicui⁹ ibi entia: ergo eozū dif-
ferētia reducitur ad aliqua primo diuer-
sa. Ista primo diuersa non sunt naturalit
in illo et in isto: Nam in natura conueni-
unt: ergo pter naturam in hoc et in illo
sūt aliqua quibus hoc et illud differūt: sz
hec nō sunt aliqua extrinseca nec materia
nec forma: vt dictum est: ergo erunt alia
que entitates positue per se determinā-
tes naturam. ¶ Ad cuius euidentiam

Quia
propter

Quia
propter

Sciendū q̄ ista entitas a qua est ista vnitas pfecta potest declarari p̄ se ad entitatē a qua sumit̄ dīa speciuoca. Dīa q̄ dē speciuoca siue entitas a qua sumitur potest cōpari ad illud qd̄ est infra se vel ad illud qd̄ est supra se: vel ad illud qd̄ est iuxta se. p̄ime dīe speciuoce vel l. li entitati speciuoce repugnat p̄ se diuidi in plura essentialiter sp̄e vel natura distincta: et p̄ hoc repugnat toti cui⁹ entitas ista est p̄ se posita in pposito huic entitati in hoc qd̄ illa vnitas nature speciuoce minor est vintate ista: et ppter h̄ illa nō excludit illā diuisionē q̄ est. fm̄ p̄ tes subiectiuas: sed tm̄ ista diuisionē q̄ est p̄tiū essentialiū. ista aut̄ excludit oēm. Et ex hoc satis cōfirmat̄ ppositū quia ex quo quocunq̄ vnitas minor ista vnitate habet entitatē p̄tiā quā p̄ se cōsequit̄ nō videt̄ p̄babile qd̄ isti vnitati pfectissime negat̄ p̄tiā entitas quā cōsequitur. ¶ Scdō dīa speciuoca potest comparari ad illud qd̄ est supra se. Circa qd̄ sciendum qd̄ ista realitas a qua sumitur dīa speciuoca est actualis respectu illius realitatis a qua sumit̄ genus vel ratio generis: ita qd̄ hec realitas nō ē formaliter illa alioq̄ in dīone esset nugatio. Et quādoq̄ istud cōtrahens est aliud a forma a qua sumitur rō generis qm̄ scz species addit rem aliquā supra naturā generis: quādoq̄ tm̄ nō est res alia sz tm̄ alia formalitas vel pceptus ali⁹ formalis eiusdē rei: et fm̄ hoc aliqua differentia habet cōceptū simpliciter simplicem. alia nō vt dictū est tertio h⁹. Quātū ad istud realitas indiuidui est similis realitati dīe speciuoce hoc qd̄ est quia si actus determinās realitatē speciei qm̄ potentialit̄: sicut realitas speciei est act⁹ determinās realitatē generis: Sed in hoc est dissimilis qz ista nūq̄ sumit̄ a forma addita: sed p̄cise ab vltima realitate forme. Quo ad aliud etiam est dissimilitudo qz realitas speciuoca cōstituit̄ cōpositū cui⁹ est pars in esse q̄dditatio qz ipsa est entitas quedam q̄dditatio. ista aut̄ realitas est p̄tio diuersa: indiuidualis ab omni entitate q̄dditatio. qd̄ pbat̄ ex hoc quia intelligēdo q̄cūq̄ entitatem q̄dditatio: loquēdo de q̄dditatio entitate limitata cōis ē multis nec repugnat sibi dici de multis quorūz qd̄ libet ē ipm̄: ergo ista entitas que de se ē hec est alia entitas ab illa entitate q̄dditatio: nō potest ergo cōstituire totū cuius est pars in esse q̄dditatio: sed in eē alterius rationis. Et qz apud p̄t. fre. quēter quidditas ē forma: vt q̄nto metaphisice et septio: vt hūanitas ē forma nō alteri⁹ p̄tis cōpositi: sed toti⁹: id omnis realitas speciuoca cōstituit̄ in eē formali. l. in esse q̄dditatio. Realitas aut̄ indiuidui cōstituit̄ p̄cise in esse materiali hoc est in esse cōtracto. ¶ Tertio aut̄ cōgando differentia speciuocā ad illud qd̄ est iuxta se scz ad aliā differentia speciuocā. Sciendū qd̄ licz quādoq̄ posset esse nō primo diuersa ab alia sicut ē illa entitas que sumit̄ a forma tm̄ vltima differentia speciuoca est p̄tio diuersa ab alia illa scz que habet cōceptum simpliciter simplicem. Et quo ad hoc dico qd̄ dīa indiuidualis assimilāt̄ dīe speciuoce qz omnis entitas indiuidualis est p̄tio diuersa a q̄cūq̄ alia. ¶ Et ex hoc p̄z r̄sio ad istā obiectionē: obicit̄ em̄ qd̄ hec entitas et illa sūt eiusdē rōnis aut̄ nō: si sic: q̄ pōt̄ ab ea et ab alia abstrahi aliqua entitas speciuoca: et de ista querēdū est p̄ quid cōtrahit̄ ad istā entitatē et ad illā: si de se part̄ rōne potuit esse status in natura lapidis: si per aliud q̄ p̄cessus ī finitū. Si alterius rōnis q̄ p̄stituta erūt alterius rationis: et sic nō erūt indiuidua eiusdē speciei. ¶ R̄sio dīe speciuoce vltimate sūt primo diuerse et id nihil vnū ab eis pōt̄ abstrahi nō tm̄ ppter hoc sequit̄ qd̄ p̄stituta sūt p̄mo diuersa et nō alicui⁹ vni⁹ rōnis. Aliqua em̄ equalit̄ distinguī potest intelligi dupliciter vel qz equaliter impossibilia qz si nō possūt

Metaphisice

in esse eidem vel q̄ equaliter i nullo cō
ueniunt. Et primo modo verū est q̄ di
stincta sunt eque diuersa: sicut ip̄a distin
guētia: nō em̄ possunt distinguētia esse
impossibilia q̄n etiā distincta sunt icōpos
sibilia. Scđo modo vlt̄ ē impossibile q̄
distincta nō solū includūt distinguētia
sed aliud aliud quod est quasi potenti
ale respectu distinguētiū: et tamen disti
guētia in eo nō p̄ueniūt: sicut r̄sum ē
de differētijs p̄rio diuersis: ita r̄deo d̄
entitatibus indiuiduantib⁹ que sunt p̄
mo diuerse. Sicut ē iste entitates sunt
simpliciter icōpossibiles: ita indiuidua
habentia istas entitates. ¶ Et si queras
que est ista entitas indiuidualis a qua
sumit differētia indiuidualis: est ne for
ma materia vel cōpositū. ¶ Et si argu
as q̄ omne indiuiduū in quo est natura
singularis tūc erit cōpositius ip̄a natura
Dico q̄ cōpositio pōt intelligi p̄prie p
ut est ex re actuali et potenciali: vel min⁹
p̄prie p̄ut est ex realitate actuali et pote
tiali in eadē re. primo nō nō est indiui
duū cōpositū respectu nature speciuoce
q̄ nullam rem addit neq̄ materiā neq̄
formā neq̄ cōpositū. Scđo modo ē ne
cessario cōpositū: q̄ ista realitas a qua
sumit differētia speciuoca est pontētiā
respectu illi⁹ realitatis a qua accipit dif
ferētia indiuidualis sicut si essent res et
res: nō ei realitas speciuoca ex se habet
vnde p̄ idēmp̄tatem includat illā indi
uidualem: sed tātū aliq̄d tertiū includit
ambo ista p̄ idēmp̄tate: et hec est talis
cōpositio qualis nō potest stare cum sim
plicitate diuina. Illa em̄ nō tñ nō cōpa
tit cōpositionē rei actualis et potentia
lis: sed neq̄ realitatis actualis cū pote
tiali. Comparando em̄ q̄dcūq̄ essenti
ale in diuinis ad q̄dcūq̄ essentialē ē for
maliter infinitū. Et ideo ex se habet vn
de p̄ idēmp̄tatez includat q̄dcūq̄ q̄d
potest secum esse. Sz in proposito neq̄
entitas speciuoca includit p̄ idēmp̄tate
entitatem indiuidualem nec ecōuerso:

sed aliquod tertiū cui⁹ ista ambo sunt q̄
si p̄ se partes includit ambo ista per idē
p̄tatem. et hoc de primo articulo.
¶ Quantum ad scđm articulum videt̄
q̄ scđa diuisio vnius non sit bene assig
nata vel quia est eadem cū prima vlt̄ alia
¶ Non eadē quia esset insufficiens: cū pri
ma habeat quinq̄ membra: et ista quat
tuor tñ: nec est alia: quia duo mēbra hu
ius diuisionis coincidunt cū duobus alte
rius diuisionis. s. vnum genere et vnum
specie. Cōtra. p. i. littera. ¶ Respondeo
ad hanc questionē fm̄ sco. in. 5. lib. Di
co duo. Primum est: q̄ ista diuisio est
fm̄ intentiones loicas et fundamenta in
theologia: p̄ima aut diuisio est fm̄ fun
damenta realia: et ideo modi scđe diui
sionis fundant sup̄ modos prime diuisi
onis eodē modo quo intentiones fundā
tur in rebus: et ideo prima diuisio dicit̄
realis et scđa logica. ¶ Scđm dictum ē
ad sufficientiam scđe diuisionis declarā
dam que sic haberi potest: quia intelle
ctus intelligens aliquid sub ratiōe vni
us aut intelligit illud sub ratione incō
municabilis aut sub rōne cōicabilis aut p̄
dicabilis. Si primo modo sic est prim⁹
modus. s. vñū nūero. si scđo modo: aut ē
cōicabile p̄dicabile de pluribus differē
tibus numero et tunc est vnitas specieis:
aut de pluribus differentib⁹ sp̄e et sic est
vnitas generis. Ultra aut vnitatem istā
vel simlē: q̄d dico p̄pter vnitatē entis
q̄d nō est. p̄prie nec sp̄es nec genus. nō
est inuenire aliquē vñū cōceptum p̄dica
bilem de pluribus p̄dicatione quiddita
tiua: tamē p̄pando vñū p̄ceptū cōissimū
alteri cōceptui cōissimū vel similiter se
habendo respectu suorum inferiorū in p̄
dicando in quid de eis inuenit vnitas
p̄portionis: et sic est diuisio sufficiens.
¶ Sed contra primum dictū instatur q̄
hec diuisio scđa datur fm̄ logicas inten
tiones seu fm̄ fundamenta intentionas
Ista ergo quot essent fundamenta intenti
onalia: tot essent vnitates et ecōuerso: sz
hoc est falsū: quia plura sunt fundamē
ta intentionalia q̄ quattuor scz genera

species differentia ppter et accidens. Pterea si sic iste unitates erunt nihil quod videtur falsum: probatio consequentie quia omne ens minus ente rationis est omnino non ens: sed passio fundata in ente rationis est minus ente rationis: quia omnis passio est minoris entitatis q̄ subiecti ergo iste unitates fundate super fundamenta intentionalia erunt non ens et nihil. ¶ Contra secundum dictum Arguitur q̄ repugnat primo dicto quia duo membra non sunt accepta s̄m fundamenta intentionalia: unum est quod autem ad primum modum s̄m quod dicitur unum numero cuius materia est una: s̄m materia non est ens rationis: sed ens reale. Scdm membrum est quantum ad gradum modum q̄ aliqua est p̄portio nullo intellectu existente quia similiter se habent octo ad quatuor et sex ad tria: ergo unitas p̄portionis non causatur ab intellectu: sed iste rationes non cogunt. ¶ Ad primum respondet q̄ ista diuisio vnus datur s̄m q̄ unitas intentionalis fundatur in quocumq̄ p̄siderato vt q̄d: sed p̄dicabilia in quid non sunt nisi duo enumerata: alia autem de quibus instatur predicatur in quale. s̄m differentia p̄ primum et accidens. ¶ Ad secundum dicendum q̄ sicut est dare gradum in entibus realibus sic est dare in entibus rationis: et ideo maior est falsa. non enim oportet q̄ quicquid est minus ente rationis sit non ens: et nihil quia licet illa res rationis que subicitur alteri rei rationis sit magis res aliquo modo non tñ sequi ex hoc q̄ res fundata sit nihil et c. ¶ Ad aliud contra scdm dictum exponit p̄m mēbrū de quo instat sic q̄ unum numero dicit q̄d non p̄dicatur de pluribus et hec est unitas singularis: et sic fundamentum vnus est singulare quod ē fundamentum intentionale p̄batio huius q̄ vniuersale et singulare referuntur ad invicem: sed vniuersale est intentionale: ergo et singulare: quia simul sunt natura. Res autem prime intentionis et secunde non sunt simul natura. Cōfirmat illa ex-

positio p̄ illud quod habetur tertio huius vnus numero dicere aut singulare nihil differt. Illa autem notificatio vnus numero quā ponit hic aristoteli. vtz q̄ illa sunt vnus numero quorum materia est vna non est diffinitio p̄prie loquendo unitatis numeralis cum ens secunde intentionis qualis est unitas ista non diffiniatur p̄ ens prime intentionis cuiusmodi est materia etiam accepta p̄ v̄ia individuali. Sed illa notificatio est quedam descriptio seu circūlocutio p̄ conuertibilia. Nam omne vnū habet talem materiam vnā et econuerso. ¶ Ad aliud de p̄portione dicendum q̄ duplex potest esse p̄portio. Vno modo s̄m fundamenta realia sicut in numeris. Alio modo s̄m fundamenta intentionalia sicut in p̄dicari et subici. prima potest esse sine intellectu et de ista arguit ratio. Secunda non potest esse sine intellectu cuius p̄dicari et subici p̄tineant ad actum intellectus et de ista loquitur hic p̄b. quia predicata habent p̄portionem hanc in predicando: in quid de contentis subiectis. ¶ Ad primum dicitur q̄ secunda diuisio est alia: prima nec coincidit: quia unitas diuisa primo est realis: sed diuisa secundo est intentionalis et similiter se habent fundamenta correspondenter et sic vnus sp̄s et vnus genere non coincidit nec cōueniūt hic et ibi. ¶ Ad cui⁹ euidētia est sciendū q̄ sicut ista dictū est in primo libro et amplius diceret in septimo: omnis unitas causata ab intellectu habet unitatē in re a qua originatur sicut ignis generat ignē qui est idem sibi specie etiā nullo intellectu existente et p̄tato p̄cedit ista generatio vnica et c̄: et illa unitate in re mouet intellectus ad inuestigandum unitatem intentionalem et hec unitas realis est in membris diuisionis prime Unitas autē rōnis q̄ fundat in illa unitate est in secunda diuisione. Licet at vnū p̄mo mō dictū sit vniuersū in se quo ad suos modos: et similiter vnus secundo modo dictum quo ad suos modos: tamen vnū secundo modo diuissū eq̄-

Metaphisice.

[illegible]

Eadem vero dicuntur.

Post p. distinxit nomina que signāt
subiecta hui? scientiē distinguit nomī a
que signāt pres eorū: et primo signat no
mina que signant pres vnus. Unde di

cū q̄ partes vnus sunt idem q̄d ē vnū
in substantia ⁊ simile quod est vnum in
qualitate ⁊ equale q̄d est vnū in quanti
tate. Sic ecōuerso ptes multitudinis sūt
diuersuz: dissimiles: ⁊ equeale. **Dicit autē**
q̄ idēpititas ē vnitas vel vnio quedā
⁊ hoc dupliciter: qz vel ex eo q̄ illa que
dicunt esse idē sunt plura fm esse: sed tñ
dicuntur idē in quāū in aliquo vno cōs
ueniūt vt in genere vl̄ specie: ⁊ talis idē
pititas est relatio realis. Alio modo qz
sunt vnū fm esse: sed intellectus vtitur
eo vt pluribus ad hoc q̄ intellectioez
intelligat. Nam nō potest relatio intel
ligi nisi inter duo extrema sicut cū dicat
aliqui esse idē sibi: tunc em̄ intellex⁹
vtitur eo q̄d est vnū fm rem vt duobus
aliis eiusdē ad seipm relationē designa
re nō posset. Unde patet q̄ cū ad relati
onē realem requirāt q̄ extrema sint rea
liter distincta relatio idēpititatis eiusdē
ad se nō ē realis sed rōnis tm̄.

Diuersa vero &c.

Tracatur insuper aristo. de diuerso et
differenti. Circa qđ notandū qđ diuersa
et differentia aliquādo sumuntur large
et sic vnum sumitur pro reliquo Sicut
enī dicimus diuersa genere specie vñ di
uersa numero sic et differentia nūero spe
cie vel genere. Alio modo sumunt stric
te et sic differunt adiuicem: illa ei que
nullo quidditate pueniunt vt vltime
differentie dicuntur primo diuersa nō ta
men dicuntur differentia: quia vt hic di
cit p. differentia sunt aliqua idem entia
id est ī aliquo pueniētia: vt homo equ⁹
que licet differant p rationale et irratio
nale conueniunt tamen in aiali. ¶ **A**d
vero opposita continentur sub differen
ti vel diuerso: ideo aristo. ponit quattu
or species oppositionis. quarū sufficien
tia potest sic haberi: qđ opposita vel po
nunt se esse vel excludunt se. Si primo
modo sic sunt relatiua que ratione mu
tue dependentie simul sunt et nō sūt nec
pnt esse sine inuicē Si scđo modo vel vtrū
qđ extremum ponit aliquid vel nihil.

7000
 707

male
 female
 female

idem
 equal
 female

dim
 male
 female

Si utrūq; ponit aliquid sic sunt p̄traria q̄ sub eodē genere dicuntur duas naturas positivas maxime distantes. Si vero utz q̄ nō est aliquid positivū sed alterū negatiuum: vel est negatio simpliciter et sic sunt cōtradictorie: vel est negatio in subiecto determinato et apto nato: et sic sunt privatiua opposita. ¶ Quia autē dicitur in sup. p. q̄ duo accidentia dīa tñ numero nō possunt eē i eodē subiecto: ideo ad hui⁹ declarationē pono tres cōclusionēs.

¶ Prima cōclusio est ista: nō includit p̄dictionē duo accidentia intensioalia differentia solū numero eē in eodē subiecto hec cōclusio sic ostendit: qz in eadē parte mediij: et in eodē oculo sunt multe species eiusdē speciei que differūt solū numero: ergo duo accidentia intensioalia solo numero differētia esse in eodē nō includit cōtradictionē. p̄ia est evidens qz b̄mōi accidentia sunt quedā entia intentionalia fm̄ cōem modū loquēdi: añs. pbat qz si ponat multa alba i medio oculi in quocunq; puncto mediij existens pōt videre ip̄a: ergo potest habere spēs ip̄os et distincte videt ea: ergo habet distinctas species. Sicut in Nuxpe imaginatiua mediij: et species eiusdē speciei. qd pbat p eandē rōnē R̄ndet q̄ nō in eadem parte mediij sunt species illius albi et huius et similiter dicit de oculo qz sunt in diuersa parte oculi. ¶ Cōtra ponat hic vnū album tñ scz ouū species istius erunt in toto medio illuminato qñ tū durat virtus eius: ponat etiā aliud albu tunc species ei⁹ erit in eadē pte mediij cū specie alteri⁹ albi: vel sequit q̄ illud aliud nō videbit ab oculo disposito cū fm̄ te nō possit gignere speciem suaz qd ē manifeste cōtra sensuz. ¶ Dices q̄ gignēdo speciem suā corrūpit speciem alterius albi. Contra pono q̄ sit debilis illo aut ergo erit simul spēs ei⁹ cum specie alteri⁹ aut corrūpet ut dicis: sed nō potest corrūpere cū sit debilis ex ypothēsi: et sic p̄t q̄ ille species plures erunt in eadē pte mediij. Similit̄ pbat q̄ sunt in eadem parte oculi: vel fantasie

qz si nō organū visus vel fantasie cū sit pū quāritate cito esset occupatū speciebus puta duab⁹ vel plurib⁹: et tunc non posset sentire d̄ nouo aliq̄ obiectū p̄sentatū cū species recipi nō possent in organo visus vel fantasie. Sed illud qñs est manifeste cōtra sensum: ergo et illud: ex quo sequit̄ est falsum et. ¶ Secūda cōclusio sit hec: nō est impossibile duo accidentia relatiua realia dīa solum nūero esse in eodē: hoc ostendit sic: vnus pater habet multos filios: ergo in eodē sunt multe relationes reales puta plures paternitates que sunt eiusdē speciei. p̄batio cōsequētie: qz pater p̄ hāc paternitatem nō refert ad omnes filios: qz cum destructo hoc filio: destruat̄ hec paternitas: si p eandem et aliū filiū refert̄ existēte alio filio esset hec paternitas qz relatiōes mutue simul sunt et nō sunt: ergo hec paternitas simul erit et non erit q̄ est p̄dictio manifesta. ¶ Tertia cōclusio sit ista: impossibile est duo accidentia realia educta de p̄ia materie p̄ motū naturalem dīa solū numero esse in eodē: hoc ostēdit sic: motus nō est nisi in mobili sicut dispositio opposita forme introducende ut p̄ia v̄ media qz omnis motus ē in cōtraria vel media ex q̄nto p̄bōz: Sed si agens inueniat immobili forma eiusdē speciei: forme ab eo inducende nō inuenit ip̄m sub dispositione opposita: ergo nō mouet ip̄m simpliciter inducens aliam formā. sed augebit formā existētem i mobili. fm̄ hanc cōclusionē intelligit p̄b̄s auctoritatē p̄dictam.

¶ Priora et posteriora dicūt

¶ Post q̄ arist. distinxit nomina que signant p̄tes vnus: hic distinguit nomina signatiua ordinē scz prius et poster⁹. vnū em̄ quendā ordinē importat eo q̄ vnus esse est principiū esse: ut dictū est prius. Et circa hoc duo facit. p̄mo assignat cōem rationē prioris et posterioris. Secūdo distinguit diuersos modos prioris et posterioris. Dicit ergo q̄ signatio prioris dependet a signatiōe principij. nā

Quia
autē

¶
Tercia

prius

Metaphysice

principiū in quocumq; genere est illud qd est p̄mū in genere illo siue sit primus fm locū siue p̄fectionē vel tēpus et sic de alijs. Primus ḡ dicit illud qd est p̄pin quius alicui determinato p̄ncipio. Ad cui⁹ euidentiā sciendū q̄ illa diffinitio prioris aliter cōuenit prioribus essentia liter ordinatis aliter accidētaliter ordinatis. Itā in essentialiter ordinatis ē vera dependētia posterius ad p̄mū simpliciter. Itō aut sic est i accidētaliter ordinatis: sed accidit huic reuolutioni ce li q̄ alia p̄cesserit. Itā potuisset fuisse tē p̄ impossibile q̄ prima nō fuisset: igitur in essentialiter ordinatis dicit̄ prius respectu alicuius p̄mi simpliciter a quo vno p̄mo sunt et dependent oīa. S; i accidētaliter ordinatis nō est prius respectu alicui⁹ p̄mi simpliciter: sed p̄ cōparationē ad aliq̄d p̄mū nō simpliciter sed fm quid: vt respectu illi⁹ qd ponit eē p̄mū. Unde cum p̄tes t̄pis sint accidētaliter ordinate: vt dictū est: dato q̄ tēp⁹ esset eternum in t̄pe nō esset p̄mū simpliciter sed fm quid ita q̄ prius in t̄pe et p̄mū sunt ex assignatiōe nostra. Secūdo modo dicendū de modis prioritatis. Circa q̄ sciendū q̄ qnq; modi prioritatis a p̄his et theologis reperiunt̄ scz prioritatis tēporis: situs: nature: p̄fectionis: et origis: Prioritas t̄pis est q̄ vnū est p̄us alio fm tēpus: vt adam est prior noe. Prioritas aut situs est qua vnū p̄cedit aliud fm prioritatem localem Prioritas nature: est a qua nō p̄uertitur p̄na subsistendi. Est aut p̄na subsistendi quādo arguit̄ de est scōm adiacente ad est scōm adiacens. Dicit̄ aut ē scōm adiacens qn non ponit p̄dicatum in p̄positione vt homo est. Dicitur vero est tertium adiacens quando ponitur p̄dicatum: vt homo est albus: Sic igitur animal est p̄ natura homine quia bene sequitur homo est: ergo animal est: et nō econuerso: et pars toto. Item alio modo p̄ natura dicit̄ qn cōuertitur p̄na subsistendi et vnum est causa alteri⁹ vt subiectū est p̄ passione natura: qz ē quasi causa

passionis cū passio pullulet a principio subiecti. Et si arguatur q̄ vnū relatiuū esset p̄ natura suo correlatiuo: vt pater filio cū sit eius causa: et p̄uertat p̄na subsistendi. R̄ndeō q̄ quātū ad absolute ta nō sunt correlatiua. Tertio modo p̄ natura alio potest dici illud q̄ p̄supponitur ei: et sic actus intelligendi potest dici p̄ natura actu voluntatis: quia fm Augustinū nihil volitū nisi cognitum. Quarto modo p̄ natura potest dici p̄ naturali intelligentia sicut ecōtra exponit cōiter de relatiuis q̄ sunt simul natura id ē naturali intelligentia. Prioritas p̄fectionis dicit̄ qua vnū est p̄us alio fm p̄fectione: vt substantia ē prior accidēte. Prius origine dicit̄ qd denotat ab origine actiua: sed posterio⁹ origine dicitur qd denotat ab origine passiua. vnde pducens generās et mouens sunt p̄ pducto generato et moto: Est autem modus prioritatis origis quādo due origines actiue et passiue duorū pductorū sunt adinuicē ordinate sic q̄ vna necessario p̄supponit alteri: vt originatio lucis: tā actiua et passiua: prior est q̄ origo caloris. Nam sol prius origine illuminat q̄ calefaciat aerem et p̄ vnam partē aeris q̄ aliā: p̄pter ordinē natura el in effectū. Hec at prioritatis potest dici aliquo mō prioritas nature. Tertio modo aliquid dicit̄ prius origine qd est a se et posterio⁹ qd est ab alio: et sic qd est omnino in pductū: sicut pater dicit̄ p̄us origine: filius aut qui est pduct⁹ a patre dicit̄ posterio⁹ origine. Notandū ergo q̄ in vno instanti seu signo t̄pis vel nature possunt esse multa signa originis sicut multe illuminationes quarū vna p̄or est origine alia vt dictū est Mensuratur vno instanti temporis.

Potestas dicit̄ principiū et mutatiōis in altero aut in quātū alteruz Post q̄ p. distinxit noīa significatiā p̄tē vni⁹: distiguit noīa significatiā p̄tē entis. Et qz ens diuidit̄ p̄ actū et pōnāz: ponit plures modos huius noīs pōnā: p̄pro

mal' ē eēntial' rō alie' absoluti: s3 dīfībīlitas ē respect' formal' qz dīc' qūda' apertu dinē ad diuīsiōnē: q̄ n' erit eēntial' rō qūtitatē: q̄ ē ens absolutū. maior p3 ex q̄rto h' vbi p. oia appēn' eē xā dūcit ad h' icōueniēs q' tūc formal' oia eēnt ad aliqd. ¶ S3 p' istā p̄clōnē instat' īhā illa rō fm quā ē dīfīctio specuicōa: v' ē esse eēntial' gñl. s3 diuīfībilitas ē h'mōi v' p3 h' in l'ra vbi fm vnū modū diuīfībilitatē ⁊ fm alie3 ⁊ diuerfū modū elicit p. diuerfas spēs qūtitatē. R' q' v' oīo aliqñ fit p' d'ras ppzie fūptas: aliqñ p' passionē circūlōqntes d'ras eēntiales q' sūt ignote nob'. Exēplū p'mt aīal diuīdī ē p' rōna le ⁊ īrōdale Exēplū scā: ens d3 p' poñā ⁊ actū q' n' sūt d're s3 magis passioēs sic ē ī p'posito. ¶ Scda p̄clūfio fit ista: diuīfībilitas ē p'pa passio qūtitatē: p3 qz ī est p' se ⁊ p'mo qūtitati ⁊ oī ali3 p' rōnē eius Sba ei corpea nō ē diuīfībīl nīfī p' qūntitatē. An ista qūntitas ē diuīfībīl ē p' se 2° mō sic ista color ē vīfībīl. Sic ē vīfībīlitas ē respect' qdā ī colore p' respectū ad vīfū sic vīfībīlitas ē respect' qdā ī qūntitate ⁊ dīcīt aptitudinē ad dīfīōnē. ¶ Tertiū fīcatio īgīt pbi de ipā qūntitate hīc poīta est nōficatio p' ppziā ⁊ p'mā passioēs ei' ⁊ ⁊ ppzie nō ē dīo. ¶ Tertia p̄clūfio ē ista: diuīfībilitas ē p'ma passio qūntitatē. ¶ Ad cui' euidētīā sciēdū q' qūntitatē assignāt a p'bo qūtuor passioēs: p'ma est diuīfībīlitas ī p'ies eiufdē rōnis. scda ē esse fīnitū vel īfīnitū ⁊ hēc sup'pōit p'mā īhā q' ē fīnitū vel īfīnitū p'fūppōit aliqd qz d3 fīnitū: ⁊ id nēcārio p'mittet diuīfībīle. tertia ē eāle v' īequale q' p'leqē vel sup'ponit scdam: quarta ē rō mēfūre q' ē sup'ponit etiā qz oīs mēfūra p'itelligit esse eāle vel īneqāle mēfūratō: q' ē est eāle v' īneqāle iō mēfūrat nō ecōuerfō. Ex hīs p3 ordo istā3 passioē3 qūntitatē: p' due p'petūt qūntitatē ī se s3 alie due p' respectū ad ali3 p3 d3 sēd' p'ia h' h' ī l'ra ⁊ etiā p'bo3 ca' d' īfīnito. de scda āt p'io p'bi3 vbi q' fīnitū ⁊ īfīnitū g'ruī d3 qūntitatē: d' etiā h' ī p'dīcamē3 vbi d3 q' ī est qūntitatē fm eā ēquale vel īneqāle dīcīt d'

21 Jan 1864

Metaphysice.

quarta habet decimo huius. ¶ Consequenter ponit p. species quantitatis inter quas prime sunt due scilicet multitudo siue numerus vel magnitudo. Diffinit autem multitudo sic: multitudo est quod est diuisibile secundum potentiam in partes non continuas. Magnitudo autem est quod est diuisibile in partes continuas quod quidam contingit tripliciter: et secundum hoc sumunt tres species quantitatis prime siue magnitudinis. Nam si sit diuisibile secundum unam tantum diuisionem in partes continuas erit longitudo. Si autem in duas latitudines: si in tres profunditas. Dicit autem ulterius quod multitudo finita dicitur numerus: longitudo autem finita dicitur linea: latitudo superficies: profunditas vero finita dicitur corpus. ¶ Quia vero partes linee copulantur ad punctum: Notandum secundum nicolaum bonetum in predicamentis quod duplex est punctus in linea scilicet in actu et potentia. Punctus in actu est punctus lineam terminans distinguens et separans sicut oris distinguit unam speciem ab alia. Punctus in potentia est punctus continuus partes linee adinuicem: quia inter duas partes semper est punctus in potentia medius: et ille punctus in potentia non est in fine linee nec in principio: sed in tota linea per totum. Dicit autem in potentia ut potentia opponitur actui distinguendi et separandi non autem actui essendi quia vere est aliquid positum existens extra nihil: sicut partes linee habentes suam entitatem in lineis: et sic apparet quod partes linee copulantur ad punctum non in actu: quia ille est in fine linee vel in principio: sed in potentia quia ille est inter quaslibet partes linee continue non unum numero sed plures non in actu sed potentia: que per actionem diuiduntur continuu reducuntur ad actum. Si autem realitas puncti non remaneret in continuo difficile esset videre quod punctus continuat lineam et copulat partes linee. ¶ Et si arguatur quod tunc partes linee in linea se habebunt consequenter ex quo realitates eorum manent in continuo. Respondetur quod non sequitur quia non sunt illi in actu: sed in potentia: et sunt unus punctus per carentiam diuisionis: unde prima dicuntur quorum

ultima sunt unum scilicet per indiuisiorem: hec bonetum. De hoc dicit scilicet. dist. xij. quartum quod partes continue in potentia dicuntur fieri in actu quando partes indistincte reducuntur ad actum distinctum. ¶ Distinguit insuper modos quantitatis per se et hoc dupliciter: quod dicitur esse signum per modum substantie vel subiecti sicut linea vel superficies quodlibet enim illorum substantialiter est quantum cum quantitas ponatur in eis diffinitione. Nam linea est quantitas continua secundum longitudinem diuisibilis finita et sic de alijs. Quedam vero per se pertinet ad genus quantitatis et signatur per modum passionis vel habitus talis substantie: sicut multum vel paucum signantur ut passionibus numeris: productum et breue ut passionibus linee: latum et strictum ut passionibus superficie: profundum et altum ut passionibus corporis. Quedam etiam sunt que quantitaslibet quantitatis continue passionibus sunt sicut magnum et paruum maius et minus. ¶ Deinde distinguitur per modos quantitatis per accidens: et ponit duos modos quorum unum est: quorum aliqua dicuntur per accidens ex hoc solo quod sunt accidentia alicuius quantitatis: sicut album et musicum. Per hoc quod sunt accidentia alicuius subiecti quod est quantum. Alio modo dicuntur aliqua quanta per accidens ex eo quod sunt quanta per aliud inquantum scilicet diuiduntur ad diuisionem alicuius quantitatis: ut tempus et motus. Motus ei diuiditur ad diuisionem magnitudinis in qua fit motus: non autem ad diuisionem eius quod mouetur. Tempus vero diuiditur ad diuisionem motus. ¶ Circa premissa posset dubitari cur locus non numeratur inter species quantitatis cum sit quid diuisibile. Respondetur quod locus non est in genere quantitatis. Tunc quod non est diuisibilis nisi per accidens scilicet ad diuisionem superficie. Nam locus materia liter est ipsa superficies. Tunc quod est unum per accidens complexum ex superficie et contemto subsuperficie: ut per aristoteli philosophum. ¶ Contra inter predicamenta ponitur inter species quantitatis. Respondetur quod que per se dicitur predicamentum non sunt omnia vera: nec loquitur hic de loco secundum intentionem propriam sed famose secundum intentionem aliorum.

Ad aliquid vero dicuntur :

Hic determinat. p. de ad aliquid. et primo ponit modos eorum q. sūt ad aliquid. Circa quod notādū q. licet relatiōes habeāt distinctiōes speciuocas sū suas p. prias dñtias sicut alia: sed tamē q. sunt nobis ignote accipimus distinctiōes earum p. fundamēta p. q. circumloquimur huiusmodi differentias específicas q. forte ppter ear. modicam entitatem latent ita q. ex fundamētis innotescit nobis distinctiō earū relationū siue effectiue siue materialiter: ita q. ista distinctiō sit p. extrinseca. Licet autē fundamenta sint i. diuersis generalissimis: non tamē oportet relationes sic differre. Ad em̄ oportet eē tantā dñtiam inter distincta quanta est inter distinguētia. q. due specialissime distinguunt non tamē se totis: q. pueniunt in genere: et tamē differentie specificę p. quas spēs distinguuntur distinguuntur se totis. Similiter in pposito fundamenta pnt distinguī genere: tñ relatiōes erūt eiusdē generis. Distinguit ergo. p. modos relatiuorum sū diuersa fundamenta: quorū primus est qui fundat sup numerū et sup vnū. Sup numerum quidem sū compatiōē numeri ad numerū vel sū compatiōē numeri ad vnū: vt duplum ad dimidium: triplū ad tertiam partem: multiplex ad submultiplex: continens ad, contentū: et sic de alijs pportionibus numeralibus. Accipit autē hic cōtinēs p. eo q. excedit aliud sū quantitātē. Omne em̄ excedēs sū quantitātē continet in se illud q. excedit. Est enim hoc et adhuc amplius sicut quinq. continet i. se q. tuor: et tricubitus cōtinet in se bicubitū. q. nō omnis mēsuratio que ē in q. titatibus cōtinuis aliquo mō dertuatur a numero: ideo relatiōes q. sūt sū quantitates cōtinuas etiā attribuitur numero. Item q. vnū est principiū numeri: ideo relatiōes primi mōi habēt etiā fundari sup vnū. An relatiō identitatis fundatur super vnū in substantia: equalis sup vnū in quantitate: similitudo sū

sup vnū in qualitate. Circa q. notandū q. cū vnū repiatur in omni genere sicut ens: idētitas pnt fundari in substantia cuiuslibet generis: et similiter equalitas et similitudo. Unde substantia pnt sumi dupliciter: vno mō vt est res determinati generis. alio mō p. eētia rei que ē cōis omni generi vt dcm̄ est. Similiter qualitas pnt sumi. put est res determinati generis. vel p. qualitate essentiali que est cōis omni generi eo mō quo dñtā speciuoca ē: qualitas a pbo i. hoc q. nto. c. d. qualitate. Similiter quantitas pnt sumi vel vt res est determinati generis q. pnt dici quantitas mobilis: vel pro quantitate perfectionis que est gradus essentialis rei: et sic pntinet omni generi. Accipiendo igitur ista primo mō vt dicuntur res determinati generis: sic idētitas fundat sup vnū in substantia et nō sup vnū in alijs generibus. Similiter intelligendū est de similitudine et equalitate. Sed accipiendo ista secundo mō sic identitas pnt fundari sup vnū in subia cuiuslibet generis: et similiter equalitas et similitudo. Hoc enī mō omne ens omni enti cōparatum est idem vel diuersum: simile vel dissimile equale vel inequale. Patet ergo quomō primum fundamentum primi modi relatiuorum est ratio numeri et vnitatis. Secundus modus relatiuorum fundatur super potentiam actiui p. passiuam: sicut calefactum dicitur a calefactibile et pater ad filium: et calefaciens ad calefactum. Circa quod dicit Scotus duodecima q. quolibet. q. p. non intendit hic dicere q. actio et passio sūt p. prima fundamenta relationum. quia relatiō non manet proprio fundamento non manente. Manet autē relatiō secūdi mōdi etiam non manente proprie actiōe vel passione: sicut aliquis manet pater non manente generatiōe. Intelligit ergo fundari non tanq. supra fundamentum vel rationem fundandi proximam: sed supra dispositionem mediam inter fundamentum et ipsam relationem. ipsa autem po

Metaphysice

tentia actiua et passiuā est fundamentū
immediatū. ¶ Contra hūc modum re-
latiuorum arguitur sic: qz relatiuū nō est
fundamentū relationis: sed potentia acti-
ua et passiuā referūtur: ergo relatio non
fundat sup potentiam actiuā et passiuā
Probatur maior qz relatiuū cū sit relati-
uum relationē esset pcessus i infinitū i re-
lationib⁹: si relatio supra relationē fūda-
retur. Minor patet qz potentia actiua re-
fert ad passiuā. 8. dicendū qz maior ē
dubia: qz relatio videtur posse fūdari su-
per aliam relationē: qz per consequēs su-
per relatiuū sicut pportionalitas supra
pportionē: nec tūc erit pprocessus in infi-
nitū: qz erit deuenire ad aliquā primā
relationem cuius fundamentū non erit
alia relatio: et nec per consequēs relati-
uū. Alr pōt dici data maiore qz potētia acti-
ua et passiuā possūt sumi dupliciter. vno
modo circumscripta relationē potētiona-
litatis. Alio mō includendo ipam. pmo
mō non sūt relatiua actus: et vt sic fūdant
relationes secundi modi. Secundo mo-
do sunt relatiua actus: et tūc non fundāt:
sed sunt aliquid compositum ex fundamē-
to et relatione. ¶ Tertius modus relati-
uorum fundatur sup mensurabile et men-
suram: vt sciētia refertur ad scibile. Sci-
entia em̄ mensuratur a scibili nō quidez
fm mensuram quantitatiuā: qz ista perti-
net ad primū modū: sed fm mensuratōz
essentie et veritatis. Actus em̄ intelligē-
di est aptus natus mensurari: id est actu-
aliter dependere in entitate et cognosce-
bilitate ab obiecto picipando ipm obm̄
sicut similitudo id cuius est. Ad quidez
similitudo p cōmunicatōem eiusdem for-
me sed similitudo p imitationē sicut yde-
ati ad ydeam. Iste igitur modus pōt
dari super res diuersorum generum pro
quāto quelibet res cuiuslibet generis est
intelligibilis et sensibilis potēs mēsurā
re sensum vel scientiam. Fūdatur etiam
supra ydeam in mēte diuina inquantū
est mēsurā et pfectō ydeati. pōt etiā fūda-
ri super res cuiuslibet generis p quanto
in omni gñe est vnū prīmū qd est mēsu-
ra omnū illius generis. mensurat quidē

non quantitatiua sed pfectionis: vt albe-
do in genere colorum. Scdm em̄ qz co-
lores magis accedūt ad albedinē sūt pfe-
ctiores: fm vero qz recedūt ab albedine sūt
imperfectiores. Patet ergo qūo hi tres
modi dñt fm diuersa fundamēta. Item
differūt in hoc qz vt dicit aristoti. in pīs
duob⁹ mōis ē mutua dependētia real: vt
pater refertur realiter ad filium: et econ-
uerso duplum ad dimidiū. In hoc autē nō
qz licet scientia referatur ad scibile: qz nō
est scientia nisi respectu alicuius scibilis
nō tamē econuerso. potest em̄ scibile vel
rosa esse absqz eo qz sit scientia de eo: et iō
scibile nō refert ad sciam nisi relationē ra-
tionis. De hoc nota illud quod dictū est
quarto capi. 2. j. pñcor. In hoc tertio mo-
do est omnis relatio qz est inter deū et crea-
turā. Creatura enī refertur reali ad deū
deus autē non refert ad creaturā nisi rela-
tione rationis. ¶ Si arguat cōtra pdicta
qz tertius modus nō distinguit a secūdo
qz sensus et scibile referūtur fm poten-
tiā actiuā et passiuā: qz scibile ē moti-
uum sensus: ex secūdo de anima: et sic per-
tinet ad secūdu mōm. ¶ Pōnūt autē h
relatiua tertij mōi: qz tertij nō distinguit
a secūdo. ¶ Preterea sciētia ē p se in gene-
re qualitatis: qz non refert ad scibile: vt h
i littera. Consequētia patz: qz quale cuz
sit ens absolutum nō dependet ad aliud
fm se. ¶ Ad primū respōdeo qz sensus
est equiuocus ad ipam naturāle potentiā
am sensitivā et ad ipm actū sentiendi: sē-
sus: primo mō fundat relationē secūdi
modi: et sic pcedit ratio: sic enī sensus est
potētia passiuā. Sensus autē secundo mō
fundat relationē tertij mōi. Similiter in-
telligendū ē de intellectu: et sic sens⁹ mē-
surat sensibili et intellectu intelligibili.
¶ Pōt respōdē autē ad secūdu dicit do-
ctor. 13. q. quotlib. qz relatio pōt duplici-
ter se habere ad absolutū. vno mō cōtin-
genter et p accūs sicut similitudo ad al-
bedinē. pōt enī esse albedo sine similitu-
dine. Alio mō necessario sicut relatio cre-
ature ad deum. Non enī pōt esse creatura
sine relationē depēdētie ad deū cōser-
uātē eā in eē. Licet autē tal relatio sit ca-

*fm
mō
relati-
uū*

de realiter fundamēto seu absoluto: non
tū p̄t quecūq; relatio eēntialiter includi
in absoluto: qz tūc illd eēt eēntialit̄ ad se
et eēntialit̄ ad alterū: nec absolutū et re-
spectu p̄nt eēntialiter includi in aliquo p
se vno vnius generis. Ex quo seq̄tur qz
actus cognoscēdi vel nō erit p se vnum
vni⁹ generis vel nō p se includat illa duo
Videtur ergo qz talis actus nō sit essenti a
liter respectu licet habeat relationes
necērio consequentē. Vel si dicatur qz est
quoddā totū includēs illa duo: tūc nō erit
aliqd p se vni⁹. Hinc patet illd arist. in p̄
dicamētis. nihil p̄hibet idē in pluribus
generib⁹ eēntiari qd nō est, intelligēdū
de aliqd p se vni⁹. Et s̄m hoc p̄t intelligi
dictū auerrois. 7. p̄bisi. Dignius est qz
scīa est de p̄dicamēto ad aliquid q̄ de q̄-
litate: qd forte vez ē q̄tū ad illd qd for-
malius est in significato nomis impositi
ambobus vel illi totū p accidēs qd est ab-
solutū sub resp̄cū. Ex hoc forte etiā p̄t in-
telligi illud q̄nto metaphis. qz aliqd dicitū
tur ad aliqd s̄m genus: vt medicina (qz
ipsius genus ē sciētia) Videtur eē eorū
que ad aliqd. Hōmē forte sp̄ci imponit
ad significandū p̄scise qualitātē: et p̄pter
hoc nō dicitur ad p̄prium correlatiū. Hōmē aut̄ generis nō imponit p̄scise ad
significandū genus siue qualitātē s̄ ad
significandū ipam sub regula. Ex p̄-
dictis patet resp̄sio ad argumentū Re-
spectus enī sciētie ad scibile ē in genere
relatiōis: fundamētū hō illius ē in genere
qualitatis. Patet etiā vltēr⁹ qz ad dī-
stinctiōem p̄dicamētōz nō necessario re-
quirit distinctio real: s̄ sufficit distinctio
formalis. Relatio enī sciētie vlt̄ act⁹ co-
gnoscēdi ad scibile ē idē realiter cū fun-
damētō cū ipm necessario cōsequatur vt
dictū ē: et tamē sūt in diuersis predica-
tis. Dicit cōsequēt̄. p. qz idē relati-
uum non pōt referri ad plura: qz tūc idē
bis diceretur. i. diffiniret: qz cū esse rela-
tiui sit ad aliud ita qz relatiū habet dī-
finiri p suū correlatiū. Si idem referre-
tur ad plura haberet plures diffinitōes
eēntiales quod est impossibile. An dicit

qz intellect⁹ id ē intellectio nō refert̄ ad
intelligibile et ad intelligētē: qd ē intel-
ligendū s̄m eādē relatiōem: hoc tū nō ob-
stātē p̄t referri ad vtrūq; alia et alia rela-
tione. Intellect⁹ enī refert̄ ad intelligi-
bile: vt mēsuratū ad mēsuraz: et refertur
ad intelligētē: vt p̄ductū ad p̄ducentē
vl accūs ad subm. Ad euidētiā p̄dicto-
rū notādū qz aliqd puenire alicui pōt eē
dupliciter. vno mō p se p̄mo. Alio mo-
do p se nō p̄mo. Illud cōuenit alicui per
se p̄mo qd competit ei p suā p̄p̄tā rōez
specificā. Sed illud competit alicui p se
nō p̄mo qz cōpetit ei p cām in se: nō tū p
p̄p̄tā rōem specificā. Et hinc ē qz illud
qd inest p se p̄mo inest adeq̄te: nō aut̄ il-
lud qd inest p se nō p̄mo. Ex^m p̄mi: ha-
bere tres angulos inest triangulo. Ex^m
scdi: h̄re tres angulos inest sic ysocheli
Intēdit aut̄ hoc. p. qz idem nō p̄t referri
ad plura per se p̄mo: qz tūc idē bis dī-
finiret vt dcm ē: hoc tū nō obstātē idem
p̄t referri ad plā p se nō p̄mo. Duplū enī
refert̄ ad diuidiū p se p̄mo vt ad p̄prium
correlatiū. qz hō mltiplx qd ē gen⁹ ad
duplū refert̄ p se p̄o ad submltiplx vt ad
p̄prium correlatiū: iō duplū r̄fert̄ ad s̄bm
tiplē p se nō p̄o sicut ad correlatiū sui
generis: qz ad qd cūq; refert̄ gen⁹ p se p̄-
mo refert̄ spēs p se nō p̄o. Si arguat̄
cōtra p̄dicta qz idem p se p̄mo p̄t referri
ad diuersa: qz idē p̄tines p se p̄mo refert̄
ad plā cōtēta et idē pater ad plēs filios.
Respōdeo qz cōtinēs licet idē sit materi-
aliter et subiectiue i comparatōe ad plura
cōtēta ad que refert̄ p se p̄mo: est tamen
plā p̄tinetia formal: qz p̄p̄is et dīstin-
ctis relatiōib⁹ cōtinētie refert̄ ad quodli-
bet istoz. Sic idē p̄t alia p̄tinate refert̄
ad vniū filiū et alia ad aliū. Notādū aut̄
qz differt dicere fundamētū relatiōis et sub-
iectū. Fundamētū ei relatiōis ē illd i qd
relatiō imediātē fundat̄ puta silitud⁹ i albe-
dine. S̄bm aut̄ ē illd i qd fundat̄ mediātē. p̄rio
fundamētō: puta silitudo i hōie mediātē al-
bedie. Fundamētū aut̄ p se refert̄: albedo
enī p se ē s̄lis: sed subiectū p accūs refert̄
ideo hō p accidens dicit̄ s̄lis vlt̄ dupl⁹.

Metaphysice.

Circa hoc caplin 8 ad aliqd notandū q̄ relatio est nomen equiuocum ad relationem realem ⁊ relationem rationis: sicut ens ad ens reale ⁊ ens rationis. ⁊ id ens rationis non est in genere cum predicamenta sunt entia realia.

Ad relationem autē realem tria requiruntur s̄m sco. distin. 31. primi sc̄ tentiarū et sexta. q. q̄libetoz. Primo q̄ extrema sint realia sc̄ fundamentū ⁊ terminus. Secūdo q̄ sint realiter distincta. Et tertio q̄ ex natura extremoz sequatur talis relatio absq̄ operatōe alicui⁹ potentie comparantis vnum extremum alteri. Relatio autē rationis est fabricata per aliquam potentiam comparantē vnum ad aliud: vt vniuersalitas est relatio rationis causata per intellectum cōparantem vnum superius ad multa inferiora. Et si illud superius immediate cōparetur ad singularia dicitur species q̄ ē nomen impositū ad significandū huiusmodi respectum ratiois. Si vero illd cōmune nō immediate competat ad singularia dicitur genus primum vel subalternum: et sic semp̄ ascendendo vsq̄ ad primum genus generalissimum sc̄ ens: imo vsq̄ ad ens quod est primum vniuersale cōmuniissimum: et tales relationes rationis sunt intentiones secunde s̄ quibus est consideratio logica. et generaliter omnis relatio ī quo deest aliquotrum conditionum predictarum est relatio rationis. Propter primum oppositio contradictoria est relatio rationis q̄ vniū cōtradictoriorum nihil ponit.

Propter secundam relatio eiusdem ad se ē ratiois q̄ nō sūt ibi extrema realiter distincta. Propter tertiā relatio dei ad creaturam est ratiois: q̄ est per intellectum comparantem deum et creaturam.

Notandum insup̄ q̄ relatio realis est duplex sc̄ s̄m esse et s̄m dici. Relatiua s̄m esse dicuntur illa que in sua essentia includūt respectum ad aliud: vt duplex et dimidium. Relatiua vero s̄m dici sūt illa que non includunt essentialiter respectum ad aliud. Licet em̄ talia aliorū

dicantur et sint in predicamento ad aliqd non tamē s̄m esse sū sed p̄ respectum sū datum in sua essentia vt scientia refertur ad scibile. Item notandū q̄ licet relatio semper requirat terminum: aliter tamen est in relatione actuali et aptitudinali.

Relatio em̄ actualis requirit terminum in actu. Relatio vero aptitudinalis tantum requirit terminū in aptitudine: sic risibilitas est ad actum ridendi q̄ est ī potentia: licet non sit in actuali exstia.

Alterius notandum q̄ quedam sunt relationes equiparantie et quedam disquiparantie. Relatio equiparantie ē illa que s̄m eandem rationem fundamenti est in supposito quod refertur et in supposito ad quod refertur: vt dicit Scot⁹ xix. di. p̄mit sen. Sic similitudo requirit eandem rationem albedinis in hoc et in illo. Relatio autē disquiparantie nō sic requirit eandem rationem fundamenti: vt paternitas et filiatio: quorum vna fundatur in potentia actiua generandi: alio vero in passiva.

Imperfectum vero dicit vniū. Postq̄ p. distinxit nomina que significant causas ⁊ subiecta ⁊ p̄tes subiectorum huius scientie: hic incipit determinare ea que se habent per modum passionum. et primo ponit plures modos huius nominis perfectum: quorum duo pronuncie sufficiant. Imperfectum vno mō dicitur illud cui nihil omnino deficit perfectionis: et hoc mō pertinet soli deo in quo est perfectissima bōtas cui nihil deest de omnibus perfectionibus in singulis generibus inuētis. Alio modo aliqd dicitur perfectum in aliquo genere cui nihil deest eoz que ad perfectionem illius generis p̄tinent: sicut aliquis dicitur perfectus medicus quādo nihil ei deest qd̄ pertinet ad speciem proprie virtutis.

Secū autē hunc modum trāslatiue utimur nomine perfecti ⁊ boni in malis: vt aliquis dicitur perfectus latro quādo ī nullo deficit ab eo q̄ competit ei ī q̄tū tal.

Terminus dicitur quod est

Ad
relat
cum
sunt

Ad
relat
cum
sunt

Relat
duplex
duplex

cuilibet ultimū. Quia pfectū est quodāmodo quid terminatū et completum. ideo distinguit hic aris. hoc nomē terminus. Quod quidem nomē pōt sumi dupliciter ad pns. Uno mō enī sumitur terminus p fine cuiuslibet rei. Alio modo sumitur p dione quidditativa rei que dicitur terminus qz est terminus cognitiōnis. Incipit enī cognitiō rei ab aliquibus signis exterioribus quibus puenit ad cognoscendam rei dionem: quo cum puentum fuerit habetur perfecta cognitiō de re.

Dispositio dicitur habitus

Hic ponit multiplicem modū huius nominis dispositio. Circa quod notandum qz dispositio notat quendam ordinē partium: quod potest esse tripliciter. Uno mō fm ordinem partium in loco: et illo modo dispositio siue situs est quoddam p dicationem quod quidem distinguitur a predicamento vbi. qz vbi dicit tñ respectū loci ad locatum. Positio vero siue situs vltra hoc dicit ordinem partium in loco. Alium enī ordinem habent partes ad locatum quādo homo sedet qz quando stat vel iacet. Et illo sedere et stare et huiusmodi ponuntur in hoc predicamento. Alio modo ordo partium attenditur fm virtutem: et sic dispositio pertinet ad primam speciem qualitatis. Ille enī qz habet virtutem vel scientiam partim siue imperfecte dicitur habere dispōnem.

Tertio modo sumitur dispositio siue situs fm ordinem partium in toto: et sic ē differētia quantitatis. Quedam enī quantitās ē habens positionem vt linea: superficies: alia non habens: vt numerus.

Privatio dicitur vno modo

Privatio dicit negationem habitus vel perfectiōnis: ideo ponit consequēter modos privationis: de quibus quattuor p nunc sufficiant. Primo enī modo dicitur privatio qñ ab aliquo nō habet id quod natum est haberi: licet illud quod ipso caret nō sit natum ipm habere: sicut planta dicitur privari oculis: qz oculi nati

sūt hñi nō tamē a plāta. Secūdo modo aliquid dicitur privari eo quod natum ē habere aut fm se aut fm genus suum.

Scdm se: sicut homo cecus dicitur privari visu quem nat⁹ est habere fm se. Talpa autem dicitur privari visu non qz ipsa fm se sit nata habere visum: sed quia genus eius scz animal est natum habere visum. Tertio mō aliquid dicitur privari aliquo si non habet ipsum quando et vbi natum est ipsum habere: et sic de alijs circumstantijs. vnde kartus non dicitur cecus ante nonam diem: quia tunc non est natum habere visum. Quarto modo aliquid dicitur privari eo quod ei auferē per violentiam.

Ex aliquo esse dicit vno quidem modo. et. Quia totum et perfectū quodāmodo sūt idem: et ex ptibus cōstituitur totum: ideo hic aristo. ostendit qz modis dicitur esse aliqd ex aliquo: quorum duo p nunc sufficiant. Aliquod enī dicitur esse ex aliquo inquantū ista ppositio ex: importat non tantum ordinem sed etiam causalitatem: sicut domus dicitur esse ex lapidibus tanqz ex materia et edificatore tanqz ex efficiente. Secūdo modo aliquid dicitur ex aliquo inquantū ly ex: importat solum ordinem siue sit ordo temporis siue moris. Et sic aliquid dicitur ex aliquo post quod sit sicut nō fit ex die: id est post diem: et album ex nigro.

**Explicit quintus liber
metaphisice.**

**Sequitur sextus liber
metaphisice.**

Metaphisice

Incipit sextus liber metaphisice.

Principia et cause sunt entium prima.

¶ Postquam in quinto li. determinauit intentiones nominum que in vniuersali sciencia consideratione cadunt: hic determinat de rebus quas considerat hec scientia ut dicitur: et de his que consequuntur ad ens. Et primo ostendit quomodo hec scientia habeat determinare de ente. secundo incipit de ente determinare in septimo. Prima adhuc in duas: in prima enim ostendit modum tractandi de entibus que competit huic scientie per ordinem ad alias scientias: in secunda remouet considerationem huius scientie circa ens aliquibus modis deinde ibi Sed quod ens simpliciter. Quo ad primum dicitur quod licet hec scientia conueniat cum alijs quia habet considerare principia et causas entium sicut alie scientie habent considerare principia sui subiecti. Tamen hec scientia differt ab alijs dupliciter. Prima ordinata est: quia nulla alia scientia tractat de ente in comuni nisi ista. Secunda autem ordinata ostenditur ex diuisione scientiarum. Diuidit enim per scientiam in communi realem scilicet in practica et speculatiua. Practica vero diuidit in actiua et factiua. Actius enim dirigit in operationem immanentem: ut est scientia moralis. Factiua vero in operationem transiuentem: ut sunt artes mechanice. Speculatiua vero siue theoricam diuidit in philosophicam: mathematicam et metaphisicam. Philosophica enim considerat mobilia et inseparabilia a materia in vniuersali. tum quia de singularibus non est scientia. Mathematica autem considerat immobilia et separabilia secundum rationem: licet talia non sint immobilia et separata a materia secundum rem. Metaphisica vero considerat immobilia et separabilia a materia secundum rem: cuiusmodi sunt deus et intelligentie: et sic patet distinctio huius scientie ab alijs. **¶** Ad euidentiam diuisionis

hanc scientie in practica et speculatiua. Notandum sunt quod potest elici ex dictis doctores. Et in primo. primi sententia. quod practicum et speculatiuum potest dupliciter sumi. vno modo ut practicum sumatur per esse aptitudinaliter directiuo seu per ipso duplici respectu aptitudinaliter: de quo deinde est in primo huius. Speculatiuum vero sumatur per negationem illius duplicis respectus vel extensibilitatis ad primum. Alio modo potest sumi practicum vel practibilitas pro ratione seu conditione quadam intrinseca ipsi notitie que quidem est sibi ratio fundandi tales respectum vel aptitudinem. Speculatiuum seu speculabilitas pro illa ratione intrinseca per quam repugnat tali notitie aptitudo seu respectus aptitudinalis predictus. Impossibile est enim aliquam aptitudinem conuenire vni et repugnare alteri nature nisi ratione alicuius conditionis intrinsece. Speculatiuum ergo et practicum primo modo non sunt differentie essentielles in comuni. quod probatur sic. Nullus respectus formaliter vel negatio respectus est differentia essentialis alicuius absolute: Sed scientia est quoddam ens absolute vni quia qualitas: Practicum autem primo modo dicitur respectum formaliter et speculatiuum negationem eius: ergo practicum et speculatiuum primo modo non sunt differentie essentialis in comuni. Si queramus quid sit? Dicendum ergo quod sunt quedam passionis disiuncte scientie in comuni eodem modo quo dicimus par et impar esse passionis numeri: sicut enim omnis numerus est par vel impar: sic omnis scientia est speculatiua vel practica. Practicum vero et speculatiuum secundo modo dicta sunt differentie essentielles in comuni. Quod persuadeo sic: illa que faciunt differre essentialiter species contentas sub genere sunt differentie essentielles eius: sed practicum et speculatiuum secundo modo dicta sunt huiusmodi: ergo etc. Minus probatur: quia ex quo scientia speculatiua et practica sunt due species contente sub scientia in comuni: ut sub gen-

*Prima et secunda
Sciencia est per
se et per
subiectum
Practica est per
se et per
subiectum
Speculatiua est per
se et per
subiectum*

Philosophica

Mathematica

Metaphisica

re oportet dare differentias essentielles : per quas distinguuntur: istas voco conditiones seu rationes earum intrinsecas per quas conuenit duplex respectus vni et repugnet alteri. ¶ Notandū insup qd licet practicum et speculatiuum possint distinguī a fine: qz vt habet secūdo huius finis speculatiue est scire: practice vero opus. Habitus tamen est practicus per naturam intrinsecam notitiae vt per causam formalem: quia omne formaliter tale est tale per aliquod tale intrinsecum. Ergo habitus practicus habeat tale respectum ad praxim dirigendam hoc ē formaliter per naturam intrinsecam notitiae quam naturam habet ab obiecto vt a causa extrinseca: et sic prior distinctio practici et speculatiui est ab obiectis seu subiectis: quod probatur per p̄m in littera distinguentem huiusmodi scientias penes obiecta vel subiecta. Item p̄ eūdem sexto ethicorum distinguente rationatiuum id est habitum practicum a scientifico siue speculatio penes obiectū necessarium et continens: quod quidem ē intelligendū non quā circa obiectum necessarium possit esse scientia practica: qz theologia que est de deo est practica cuz sit directiua in dilectionē dei. Finis enī legis sūm ap̄m est dilectio: sed scientia practica dicitur circa obiectum continens idem circa obiectum circa quod contingenter potest elici operatio vt circa deum potest elici vel nō elici eius dilectio qz possumus eum diligere vel nō diligere. Practica ergo a speculatiua distinguitur: et habet primo suū esse practici ab obiecto: quod probatur tali ratione: qz scientia dicitur practica p̄ extensionem aptitudinalē ad opus vt dictum est primo huius. Tūc siemūq̄ aptitudo conuenit vni nature et repugnat alteri: nisi p̄pter aliquod absolutum intrinsecum in ista natura: qz enī hec natura talis ē: igitur sibi competit vel nō competit aptitudo: igitur presupponit illa scientia aliquam conditionem intrinsecam per quam conuenit sibi aptitudo ta-

lis. Ista autem scientie conditio in se est ab aliqua eius causa priori. Primum autem cause eius sunt intellectus et obiectum: ergo practicum esse conuenit scientie ab obiecto vel ab intellectu: hoc autem non conuenit sibi ab intellectu: quia tunc omnis notitia esset practica: ergo conuenit ei ab obiecto.

¶ Contra qz finis ē causa p̄ma sūm Arist. sexto metaphis: ergo a fine potest esse scientia talis nature vt ei conueniat talis aptitudo. Responsio: finis non est causa nisi in quantum desideratus et amatus mouet efficiens ad agendum: aptitudo ergo dicta conuenit scientie siue sit finis amatus siue non: quia potest esse in intellectu dicta scientia qualitercūqz voluntas se habeat. Exempli gratia: Scientia scribendi potest esse in anima siue voluntas amet opus siue non. Talis ergo aptitudo non competit scientie a fine tanq̄ a finali causa: quia nihil inest ab aliqua causa quod inest etiam causa illa non causante. Scientia dicitur igitur practica ab obiecto: ita qd impossibile est circa idem obiectum esse scientiam practica et speculatiua.

¶ Si dicas qd medicia diuiditur in practica et speculatiua: et tamen ipsa est de aliquo eodem subiecto: puta de sanitate vel corpore sanabili. ¶ Pro responsione dicendum qd quādo accipitur aliquod medium inter duo extrema quanto plus recedit ab vno extremo: tanto plus accedit ad aliud extremum. Hunc autem scientia pure practica et pure speculatiua que scz practica est natura immediate esse conformis praxi elicende que est particularis practica: sunt quedam extrema inter que est scientia media practica vniuersalis que scz non est apta nata esse conformis immediate praxi elicende: et ideo potest dici aliquo modo spectatiua respectu scientie practice particularis: que immediate dirigit in praxim elicendam: ita potest poni ars speculatiua respectu habitus expertis: qz ars tanq̄ vniuersalis habitus non ita immediate dirigit: sicut bñ apparet primo huius. ¶

Octaphisice.

illex enī frequēter errabit: expius autē nō
 errat. sic in pposito potest dīstīngui me-
 dicina in theoricā seu speculatiuā: q̄
 scz est de vniuersalibus causis et curis:
 Et in practica q̄ est de pīclārib⁹ et pro-
 pinquis praxi: tñ fm veritatem illa vni-
 uersalis que respectiue dicitur specula-
 tiua est practica simpliciter. qz virtualit̄
 includit pīclārem practica: et est di-
 recta praxi: licet mediate. de hoc no-
 ta ea q̄ dicta sūt vltimo ca. tertij de aīa.
 ¶ Juxta autē dīstīnē trīmēbrem scientie
 speculatiue prius positam idē doctor in-
 quirīt in hoc sexto primo de scientiarum
 dīstīnē. secūdo de aristotilis intenti-
 one. Quāntū ad primū dicit qz cū habi-
 tus intellectus sit quedā qualitas gene-
 rata ex frequēti consideratōe vel ex vni-
 ca pfecta inclinās quādoqz ad consilium
 consideratōē respectu cōplexi speculā-
 di pōt poni duplex habitus: vnus ppi-
 us qui formalit̄ inclināt ad speculatiōem
 eius tanq̄ naturalis similitudo ex ei⁹ cō-
 sideratōe derelicta. Alius ponitur ha-
 bitus qui virtualiter inclināt ad specula-
 tiōē alterius: in quo tale cōplexū virtu-
 aliter cōtinetur. p̄mo mō sūt tot sciē-
 tie dīstīncte specie quot sūt scibilia illo⁹:
 quod sic pbatur. habitus innotescunt p
 actus: sed respectu diuersarum conclusi-
 onum sūt diuersi actus sciēdi dīstīncti
 specie: ergo et habitus specie dīstīncti.
 Minor pbatur: qz actus sciēdi circa di-
 uersas conclusiones sunt dīstīncti plus
 q̄ numero: q̄ spē. Cōsequētia pz: qz dīa
 maior dīstīa nūerali ē dīa specifica vel
 maior specifica. pbatio aītis. qz si non
 tunc plures actus circa diuersas cōclusi-
 ones non plus dīstīnguerent q̄ act⁹ sciē-
 di circa eandem cōclōem frequēter li-
 citus. pbatur ergo qz fm eundē modum
 tot erūt scientie specie dīstīncte quot sūt
 demonstrabiles cōclusiones. Scientia em̄
 est habitus conclusionis demonstrate: ex
 primo posteriorū. Secūdo autē mō fī
 esse vnus habitus respectu multoz com-
 plexorum: cū em̄ cōclusiones sūt in di-
 uersis principijs virtualiter et principia

sint virtualiter in subiecto: qz termin⁹
 lectus includit pīclātū in primis princī-
 pijs: et hoc vel essentialiter si sunt p se p̄-
 mo⁹ vlt virtualiter si sūt p se secūdo⁹. Et
 in q̄ sic est sequitur qz in subiecto incom-
 plexo quidditatiue cognito virtualit̄ cō-
 tīneantur principia et conclusiones dīa-
 li subiecto: et sic tota notitia q̄ de subie-
 cto illo nata est haberi etiam vltērius
 que nata est haberi de alijs p rōem ei⁹.
 Sine sint inferiora cōtēta sub ipso siue
 sint aliqua attributa ad ipsū vt ad primū
 omnia virtualiter cōtinētur in illo subie-
 cto ita qz habet q̄ inclināt formalit̄ ad specu-
 landū tale subiectū fm rōem quidditati-
 uam inclināt etiā virtualiter ad omnia cō-
 plexa predicta. Sed primo ad cognoscē-
 dum ipa de subiecto ipso: p se autē nō pri-
 mo ad cognoscendū de alijs p rōem ei⁹:
 et ita respectu omnīū istoz ē vnus habi-
 tus virtualiter. p̄ma ergo dīstīnctio
 scientiarū fm conclusiones scitas pōt
 nō ē fm species speciatissimas: Sz ista
 que ē fm virtualit̄ cōtinere pōt poni dīstīn-
 ctio fm genera p̄ma sic intelligendo:
 qz in vna notitia subiecti omnes scientie
 primo modo dicte virtualiter cōtēte sūt
 vnius generis tñ. Sed notitia cōtinēs
 est vna specie sicut et subiectus eius. Et
 hoc mō pōt intelligi illd p̄mo posterior:
 qz vna scientia ē vnius generis subiecti:
 que scz ē vna vel vnitāte specifica vlt vni-
 tate generis proximi modo p̄posito.
 Ultra scientiam secundo modo dictā ē
 vnitāte scientie minor que ē respectu mī-
 norum terminorum et complexorum ad q̄
 non inclināt virtualiter vnus habit⁹ sub-
 iecti: nec primo nec per se: vt dicebatur
 in secundo mō sed tñ in potentia et i vni-
 uersali: sicut est habitus inclinās forma-
 liter ad cōsiderādū p̄pā inferiorū de ip-
 sis tantū in vniuersali que scz sciēda sūt
 per p̄pās rationes inferior et nō p natu-
 ram cois. Ista ē vnitāte minia: et pōt dī-
 ci vnitāte generis remoti intelligendo si-
 mili modo: vt p̄expositum est in secun-
 do de scientia virtualiter que in se est
 vna specie: sed scientie omnes in ista

contente modo p̄dicto sunt vna genere remoto. ¶ Quātū ad sc̄m dico tria. primū est q̄ loq̄t̄ ibi d̄ sc̄ia speculatiua reali sc̄z que p̄siderat intentiones primas abstractas a singularib⁹ reb⁹ ⁊ dictas de illis in quid: p̄ hoc excludit logica q̄ est de sc̄da intentione: q̄ d̄ nulla re prime intentionis p̄dicat̄ in quid. Sc̄m dictū est q̄ loquit̄. p. hic. de sc̄ia speculatiua stricte sumpta: que sc̄z ex natura rei et subiecti ordinat̄ ad sc̄ire t̄m tanq̄ ad finē: ⁊ nūq̄ ordinat̄ ad sc̄ire directiū in aliqua op̄atione q̄ nō est essentialit̄ speculatio p̄ qd̄ excludit practica v̄lis q̄ est largo mō speculatiua dicta eo mō q̄ medicina v̄lis theozica notatur. Tertium dictū est q̄. p. loquit̄ hic de scientia speculatiua possibilī acquirī ab hoīe lumīe naturali intellect⁹ sc̄z ex principiis cognitiis via sensus: q̄ n̄ra cognitio orit̄ a sensu p̄mo posterior: p̄ qd̄ excludit speculatiua possibilī d̄ subitātijs sepatis q̄n tū ad p̄p̄ia ip̄arū: vt dicit̄ infra. Sc̄ia q̄ speculatiua cū triplici determinatiōe p̄dicta sufficienter hic diuidit̄ a p̄bo in p̄tes tres sic intelligēdo: q̄ illa diuisio ē primaria que sc̄z est in diuidētia cōtēnta immediate sub diuisio: qd̄ sic p̄t̄z q̄z talis diuisio nō potest esse in sc̄ias habentes vnitatē p̄mo mō: q̄ iste sunt speciatissime species ⁊ remotissime a diuisio: quare optet q̄ sit in habentes vnitatem sc̄do aut tertio modo: sed istarū vnitatū vtracq̄ corrūdet vnitati subiecti virtualiter p̄tinentis totā sc̄iam: vt dictū est s̄ ergo sequit̄ q̄ s̄m distinctionē talium subiectoz opoztet esse distinctionē talium scientiaz. Hāc cōclusionem sic exposita p̄bo sic: subiecta p̄ma p̄p̄ie speculabilia ⁊ realia de quib⁹ possunt sc̄iri aliqua via sensus sunt tria t̄m: ergo t̄m sūt tres sc̄ie speculatiue reales ⁊ p̄p̄ie sc̄ibiles naturaliter via sensus. p̄ns est euident̄ ex p̄dictis: aīns p̄bat̄ sic q̄z ab omnib⁹ specieb⁹ cōib⁹ pōt abstrahi vñū cōe qd̄ est ens habēs p̄p̄ias passiones ex quarto hui⁹: vt sunt oīa transcendētia puta bonū vñū act⁹ ⁊ pōna t̄c. q̄ de ente est aliq̄

scientia possibilis q̄tū ad tales passiones ⁊ etiā necessaria: q̄ cognitio n̄ra p̄cedit a cōibus ad p̄p̄ia ex primo p̄bico r̄ū. Ens aut̄ est subiectū reale: q̄z p̄dicat̄ de reb⁹ in qd̄ ⁊ est subiectum speculabile p̄p̄ie: q̄z circa ens inquātū ens nō est nata ēē speculatio aliqua directia in aliqua op̄atione q̄ sit verē p̄p̄is alteri⁹ generis a speculatione. Item passiōes ei⁹ p̄nt ostendi de ip̄o ex principiis cognitiis via sensus habem⁹ q̄ vñū subiectū p̄mū qd̄ habet oēs condiciones p̄dictas: ⁊ sic p̄z prima ps̄ antecedētis. Alteri⁹ q̄ habitus in v̄li nō est respectu p̄p̄iorū nisi in potentia t̄m: ⁊ f̄m quid: ⁊ ad hoc q̄ intellectus circa aliqua speculabilia p̄ficiat̄ opoztet descendere inferi⁹ ⁊ querere subiecta specialia. ¶ Notādū ergo p̄rio q̄ sub ente occurrūt p̄mo decē ḡna ḡna lissima de q̄b⁹ ex p̄cipiis notis via sensus nō sunt demonstrabiles aliq̄ passiōes q̄ transcendētēs: ⁊ ideo nullū illorū est subiectū alteri⁹ sciētie q̄ metaphisice. Alteri⁹ si opoztet diuidere ad inuestigandū subiectū alicui⁹ sc̄ie: non opoztet p̄cedere diuidēdo aliq̄d gen⁹ accidentis: q̄z qd̄libet istoz ⁊ quelibet species cuiuslibet istoz in aliq̄ specie subemediate vel immediate virtualiter cōtinetur. Et ita si quocūq̄ istoz poneret̄ p̄ subiecto: licet forte haberet aliquam passiōē d̄ se sc̄ibilē nō t̄m esset subiectū quare nō accipit̄ prima distinctio scientiaz penes aliq̄d istoz. Opoztet igit̄ diuidere subām p̄sc̄ise vt subiectū p̄mū habeat alteri⁹ sc̄ie a metaphisica: diuisa aut̄ suba p̄ corpoream ⁊ incorpoream alterū mēbrū sc̄z incorporeū ponit̄ p̄tinerē ad metaphisicā: cui⁹ rō ē: q̄z si suba i corporea habeat passiōes sibi p̄mo inherētes n̄ t̄m nobis sc̄ibiles via sensus: sed sic sunt note de ipsa sole passiōes entis. Unde verū est q̄ illa suba est subiectū respectu scientie speculatiue possibilī intellectui potenti in cognitionē ip̄sarū sub p̄p̄ia ratione s̄z nō nobis. Restat igit̄ substantia corporea cui absolute cōsiderate inest primo quātitas p̄tinua

Metaphysice

et fm aliquos difcreta et mediante qua-
ritate omnia que fequuntur quantitate vt funt
relationes fundate fup quantitate: et qua-
litate quarte fpeciei: et ifte paffiones funt
de ipa cognofcibiles ex principijs notis
via fensus: g ipa eft vel potest efle fub-
iectum fcientie fpeculatiue poffibilis no-
bis et alterius a metaphysica: et hec vo-
cat mathematica: que quilibet dicat efle d
quato fme quantitate id eft: qz mathema-
tica no multu copat quantitate ad fubam
corpoream: fed posteriores paffiones ad
quantitate que eft prima paffio fubftantie
corporee. Et qz ifta nota e e fubiecto
et ideo fupponit vt formalis ro fubiecti
posterioz paffionu: tm fm rei veritatem
pmu fubiectu vtute cotinens oia e fuba
corpoream: et fic pty alia p affcedentis.
Alteri eadē fubftantia corporea no con-
tracta ad inferi: fed alio mo cōfiderata
inquantu fez habet formam que eft p-
cipiu determinate opationis et mori et q
etis habet multas paffiones fic fibi ibe-
rentes et fcibiles p vias fensus: Ergo q
ad iftas paffiones eft alia fpeculatia ter-
tia q dicitur phisica fme naturalis: et fic pty
tertia pars antecedentis. Preter iftas
tres no pōt inueniri aliqua fcia fpecula-
tiua que non cotineat fub aliqua iftar:
puta fi fit de aliq fubftantia inferiori: vel
in aliqua iftar includat: puta fi fit d ali-
quo accidente: g tm funt ifte tres diui-
dentes primo fciam fpeculatiua penes
tria fubiecta habentia cōditiones fup-
erius expofitas: et fic pty totu ams. fic igitur
ad queftione. ¶ Notadu in fup q non e
inconueniens tractari de eodē in pluribz
fciencijs: fm tm alia et alia rōne vt meta-
phisica tractat de quantitate inquantu eft
p pntis: et habet rōne entis: phica at
vt potest efle fubiectu motus mathema-
tica aut fub pfcifa rōne quantitatit.

Sed quoniā ens fimplicit.

¶ Hic ofidituri. de quibus entibz hec
fciencia pncipaliter tractare intendat.
Et primo ofidit q no tractat de ente p
accidens. Seco q nec de ente q e idēz

qz veru ibi. Quod aut q veru. Circa p
mu dicit q cu de ente p accidens no pof-
fit efle aliqua fcia: metaphysica no erit d
ente p accidēs. ¶ Ad cui? euidentiā
fco. ponit hic aliquas diffinitiones: de
inde oftendit aliquas cōclufiones. de p
mo fit ifta prima diffinctio: q Ens p ac-
cidens d dupliciter: vno mo vt ly p ac-
cidēs priuat pfcitātē in entitate fm fe:
et fic aggregatū ex rebz diuerfoz genez
d ens p accidēs fme nomine vno noie
vt albu qd importat fubiectu cu acciden-
te fme noie diuerfis notibz vt quātum
albu: muficu albu. Alio modo vt ly p ac-
cidēs priuat pfcitātē rei no in fe fed in
cōpatione ad aliquā cām pter cui? in-
tentionē enenit vt cafuale vel fortuitum.

¶ Seco diffinctio fit ifta q fcia pōt diffi-
gui vel fm vnitatē fpeciei fpēaliffime vt
generis intermediij et ppinqui vel etiā
generis remoti ficut dicitur eft ca. pcedē-
ti. ¶ Tertia diffinctio fit ifta q aliquid
pōt fciri dupli vel abfolute vel redupli-
catue. ¶ Quantum ad fcdm fit ifta pri-
ma cōclufio: de ente p accidēs pmo mo
accipiendo no pōt efle fcia pfe vna vnita-
te fpeciei. Ifta oftendit fic: vni? fcibilis
ifto mo eft p fe vna caufa: fed tale ens p
accidens no potest efle vna pfe caufa: g
et. pbatio minoris: qz cu tale ens no fit
aliquod vnu ens p fe no poterit p fe eē
caufa alicui? vni? paffionis: et ideo d ta-
li nihil demōftrat nifi p alterū conceptū
quē includit: et ideo illi cōceptui pfe in-
eft tale demōftrati: no aut toti cōpofiti
to nifi p accēs: g fciencia vna fpecie que
fez eft cōclufionis demōftrate no eft pfe
nifi de altero cōceptu i tali ente cōplexo
includo. ¶ Seco cōclufio fit ifta: q de
ente p accidens primo mo dicto pōt efle
fciencia vna vnitatē generis primi vt re-
moti. hoc oftēdit fic: Quis intelligibi-
lis plures paffiones virtualiter cotinen-
tis potest efle vna fciencia vnitatē gene-
ris primi vel remoti: fed ens per accēs
primo mo eft hmoi: g et. pbatio mino-
ris: qz tale ens eft aliquo modo vnu intel-
ligibile fez vnico actu qui eft pfe ei? vt

oblecti licet nō sit p se vn^o: nō est ita im-
possibile est hominē albū vnico actu in-
telligendi cōcipi sicut hominē et asinū:
nec tñ ita simplici et p se vno actu cōcipi
endi p̄cipitur hō albus sicut homo. Ta-
li g̃ enti nat^o est correspondere habitus
ex talibus actib⁹ generat⁹ licet talis ha-
bit⁹ nō sit vn^o sicut ille q̃ esset alteri⁹ p-
tis tñ. ¶ Confirmatur qz scia subalter-
na est de ente p accidens pmo modo vt
patet tñ inducēdo in p̄spectiua: musica.
et astronomia: qz de linea visuall multa
pbat p̄spectiua⁹ que p solā rōnē linee nō
insunt alioquin p̄spectiua esset pura geo-
metria. Similiter ostendit multa que p so-
lā rōnē visualitatis nō insunt: alias eēt
pura naturalis: q̃ quicqd̃ est subiecti ei⁹
inclusit ambo: que quidē non sunt nisi
vnū p accēs. Tum qz quelibet talis sci-
entia subalternat duab⁹: vtriusqz est cō-
clusiones cōtinent in ea p̄cipiis qd̃
nō esset nisi ei⁹ subiectū subiecta inclu-
deret ambarū. ¶ Sequuntur alie due cō-
clusiones que sunt de ente p accidēs se-
cūdo mō dicto. ¶ Prima ē hec: d̃ ente
p accidens scdo mō reduplicatiue scz in
quantū est ens p accēs nō pōt esse scia.
hoc patz p ar⁹. qz omne illud de quo est
scia: vel est semp vel frequēter: sed ens
p accēs nō est hmoi: q̃ rē. minor patz: qz
ens p accēs scdo mō dicitur p accēs p
cōpationē ad aliquā causam p̄ter cui⁹ i-
tentionem euenit qñqz: nō tñ semp nec
frequēter: Et ideo vt sic tale ens p acce-
dens nō est scibile. ¶ Secunda cōclusio
sit ista: de ente p accēs scdo modo dicto
nō reduplicatiue sed absolute sūpro pos-
test esse scia: hoc ostenditur sic: omne il-
lud qd̃ habet causam determinatā a q̃
euenit semp vel frequēter est scibile per
illā: sed ens p accidēs scdo mō nō inq̃-
tū ens p accēs s̃ absolute sūprū ē hmoi
q̃ rē. p̄batio minoris: s̃ est ex p̄pationē
solis ad zodiacū nō possit sciri q̃ pluuiat
sub cane: qz vt sic nō h̄t cā pluuiet: tñ ex
cōpatione alteri⁹ planete ad solē vel ad
aliā planetā: vt ad stellā fixā: vt ex cō-
patione multoz simul possunt sciri q̃ sūt

cōcurrentia et sunt causa pluuie vt i plu-
rib⁹: et sic generaliter etiā in alijs. nullū
est est ens p accēs respectu alicui⁹ q̃ n̄
sit p se effect⁹ respectu alteri⁹ vel alioz
cōcurrentium.

Quod autē vt verum ens.

¶ Hic ar⁹. d̃ ente determinat qd̃ signifi-
cat v̄itatē p̄positiōis: Circa qd̃ duo fa-
cit. primo determinat qualiter dicatur
hmoi ens: scdo mō remouet ipm a p̄nci-
pali cōsideratione hui⁹ scie. ¶ Quo ad
p̄mū dicit q̃ ens qd̃ dā dicitur quasi ve-
rū. i. q̃ nihil aliud signat nisi veritatez.
Cum est interrogam⁹ si hō est aīal r̄s-
detur q̃ est p qd̃ signat p̄positiōnē p̄-
missam esse verā: et eodem mō nō ens si-
gnat quasi falsum. cū est r̄idet nō est si-
gnificat q̃ p̄posita oīo sit falsa. h^o igit⁹
ens cōsistit circa p̄positiōnē et diuisiōnē
siue affirmatiōnē et negatiōnē. Quo ad
secūdū excludit hmoi ens a p̄ncipali cō-
sideratione hui⁹ doctrine dicēs q̃ p̄po-
sitiō et diuisiō in q̃bus est verū et falsum
ē in mēte et nō in reb⁹: cōsistit est in q̃-
dam cōpatione duozum conceptozū si-
ue illa duo sūt idem fm rem siue diuer-
sa. ¶ Citur est intellectus quādoqz vno
vt duobus p̄positiōnem formans: sicut
cuz dicit homo est homo. Ex quo patet
q̃ talis cōpositiō est solū in intellectu et
non in rebus. Tale ergo ens cū sit ens
rationis excludit a ratione metaphisice
que ē scientia realis. ¶ Ad cui⁹ emden-
tiam fm scotum in hoc sermo ponam ali-
quas distinctiones. Secundo ostendāz
aliquas conclusiones. d̃ primo sit ista p̄-
ma distinctio: q̃ veritas est duplex q̃
quedā est in rebus et quedā in intellectu
¶ Scda distinctio ē ista q̃ veritas i re-
bus sumit dupl⁹: vno^o fm se et absolute
fm rē. Alio mō fm cōpationē ad p̄gno-
scibilitatē et intelligibilitatē. p̄prio su-
mit tripl⁹: vno mō vt dicit absolute con-
formitatē p̄ducti ad p̄ducēs. Alio^o de-
terminat vt dicit p̄formitatē p̄ducti ad
p̄ducēs fm imitatiōez. Alio modo vt el-
tra istā limitationē addit adequationem

Metaphisice.

primus modus istorum trium licet videatur esse communis scilicet et ratio: tamen si respectus veri inponatur ad significandum quodcumque istorum trium secundum propriam rationem est equiuocum. Secundus autem modus inuenitur in creatura que imitatur exemplar diuinum vel creatum a quo producit cuius aliquid modo assimulat. Tercius modus inuenitur in filio dei qui est veritas in quo est summa similitudo ad patrem producem secundum augustinum. hec enim est conformitas cum adequatione. ¶ Secundo autem modo principali ut scilicet est veritas in rebus per compositionem ad intellectum dicitur res vera tripliciter. uno modo quod quantum est de se est manifestatiua cuiusque intellectui potest manifestari manifestationem cognoscere. Alio modo quod est assimilatio intellectus sibi assimilabilis puta mediante actu vel aliqua specie que non est nisi in intellectus creati. Alio modo quod facta manifestatione vel assimilatione res est in intellectu sicut cognitum in cognoscente. Et sciendum quod ille secundus ternarius distinguitur a primo: quod habitudo ad producentem et intelligentem est alia et alia: licet idem sit quantum ad quod producem et intelligentem. ¶ Tertia distinctio sit ista quod veritas in intellectu est duplex secundum duplicem effectum operationis: scilicet in quantum ad rationem naturae est conformari obiecto ut mensuratum mensure quantum habet. et sic aliquid. una veritas dicitur complexa alia incomplexa. veritas incomplexa est habitudo conformitatis vel similitudinis actus simplicis ad obiectum simplex intelligibile: veritas autem complexa ad obiectum complexum. vel secundum alios veritas complexa est conformitas inter subiectum et predicatum. Est autem distinctio inter veritatem complexam et incomplexam: quod veritati incomplexae non opponitur falsitas sed ignorantia tamen: et sic intelligitur illud tertium de anima. Quod intellectus circa quod quid est: est semper verus: quod est intelligendum precise circa conceptum simpliciter simplicem. Ita intellectus simplex circa conceptum non simpliciter simplicem: sed non possit esse formaliter falsus tamen potest esse virtualiter falsus apprehendendo aliquid sub determinatione sibi non proportionate. unde quantum habet. et sic falso dicitur. Quod est aliqua ratio in se falsa et tamen illa ratio

in se falsa est intelligibilis in simplici apprehensione. Secundo autem veritati scilicet complere opponitur ignorantia priuatiue et falsitas scilicet: quod scilicet vniuntur in intellectu qui in re non sunt uniti. ¶ Dubium tamen est an hec veritas et illa sit relatio realis vel rationis. de veritate incomplexa videtur dicendum quod cuius sit in tertio modo relationum quod sit realis ex parte operationis: quod operatio dependet ad obiectum ut mensuratum ad mensuram: sed est rationis ex parte obiecti. Tunc quod obiectum ut sic habet esse distractum: quod esse cognitum distractum ab ente. Tamen quod est mensura que non dependet essentialiter ab operatione mensurata. ¶ De veritate complexa dicendum est eodem modo si illa sit ipsa operationis conformitas ad obiectum ut predictum est. Si autem secundum aliam viam sit conformitas inter predicatum et subiectum: tunc circa veritatem erit relatio rationis: quod extrema ut sic sunt entia rationis supra que fundatur habet conformitas. ¶ De secundo principali sit ista prima conclusio: Veritas in intellectu secundum operationem complexam non est de consideratione metaphisice. Ratio huius est quod talis veritas vel est relatio realis vel solum rationis secundum duas opinioniones. Si est realis pertinet ad librum de anima ubi agitur de potentibus et actibus anime. Ex natura enim actus intellectus cognoscit quod est fundamētum talis relationis. Si vero est relatio rationis secundum aliam opinionem tunc pertinet ad considerationem logici. cuius est considerare possibile: et impossibile alios modos compositionum. Sicut dicendum de veritate incomplexa intellectu. ¶ Secunda conclusio sit ista: veritas in rebus primo modo sumpta scilicet per compositionem ad ad producentem pertinet ad considerationem metaphisicam. hoc ostenditur sic: illud verum reale quod non potest trahi ens ad motum nec ad quantum pertinet ad considerationem metaphisicam. Sed verum reale primo dictum est habet: quod ratio minoris quod ut patet ex predicto reale verum reperitur in otulis. ubi nec est motus nec quantitas. ¶ Tertia conclusio sit ista: verum reale sumptum per operationem ad cognoscendum primo istorum trium pertinet ad considerationem metaphisicam: per ratio habet. quod tunc verum peruenit cum ente quod pertinet ad metaphisicam. sic ens cum quod peruenit

ans patet. qz omne ens qd est de se est manifestatū sui cuiusqz intellectui potēti cognoscere. ¶ Quarta cōclusio sit ista verū reale sumptum p̄ compatioem ad cognoscēte scdo ⁊ tertio istorum modorū triū nō p̄tinet ad metaphisicū. rō de scdo modo est: qz tale verū cōtrahit ad actū determinatū nec cōvertit cū ente patet: ergo nō p̄tinet ad metaphisicū qui considerat d̄ ente: ratio aut p̄ tertio modo est: qz tale verum est ens diminiutū ⁊ ens logicū. ⁊ ideo p̄p̄e vt sic excluditur a metaphisico: p̄uertit tñ cum ente aliquāliter. qz logic⁹ cōsiderat omnia aliquāliter vt metaphisicus: sed modus cōsiderationis est alius scilicet per quid reale: ⁊ p̄ intentionē secundā sicut ē cōuertibilitas entis simpliciter ⁊ diminuti qz neutrum alterū excedit in cōitate: quia quicqd est simpliciter ens potest ēē ens diminutū: quatenus omne ens pōt esse cognitū v̄ intellectū. Si arguat cōtra p̄dicta qz verū qd est in cōpositione ⁊ diuisione nō debeat separari a cōsideratione metaphisicā: qz a quo non excludit cōsideratio cause nec effectus. s; ista veritas in intellectu est effectus entitatis realis: iuxta illud in p̄dicamentis. Ab eo qz res est vel non est dicitur oratio vera vel falsa. ¶ Respondeo maior est vera de causa totali nō aut sic est in p̄posito qz res non est causa totalis hui⁹ veritatis: sed requirit intellectus p̄ponēs p̄dicatū cū subiecto. ¶ Impugnat etiā hic doctor ponēs verū obiectū esse intellectus: quia intellectus non solū intelligit verū sub ratione verit: s; etiam bonū sub ratione boni cū ponat dīctā iter illa.

Explicit liber sextus metaphisice.

Incipit liber septimus metaphisice.

Is dicit multipli.

¶ Post qz aristo. remouit a principali hui⁹ cōsideratione scientie ens p̄ accidēs ⁊ ens qd signat verū: ibi incipit de

terminare de ente p̄ se qd est extra aliam de quo ē p̄cipalis cōsideratio hui⁹ scie. Diuidit aut ista pars in duas ptes qz i prima determinat de ente in q̄tum ens. Scdo de primis principijs entis in vni decimo ⁊ duodecimo hui⁹. Quo ad p̄mū primo determinat de ente s̄m qz diuiditur in decē p̄dicamenta. Circa qd duo facit. Primo em̄ ostendit qz ad determinandū de ente put in decē p̄dicamenta diuidit oportet determinare de sola substantia. Scdo incipit determinare de substantia ibi dicit aut substantia. Intendit autē in prima pte talem rōnem ponere illud quod est primum inter entia quasi ens simpliciter ⁊ nō s̄m quid: sufficiens ter demonstrat naturā entis: sed substantia est h̄mō: ergo sufficit ad cognoscendā naturā entis determinare de substantia. ¶ Ad declarationē at̄ minoris duo facit: primo em̄ ostendit qz substantia sit primum ens: scdo ostendit quō dicat primum. Circa primum vtitur tali ratione illud qd est p̄pter se ⁊ simpliciter i vno quoqz genere est p̄ eo qd est p̄pter aliud ⁊ s̄m quid: sed substantia ē ens simpliciter ⁊ p̄pter seipam: omnia autē genera alia a substantia sunt entia s̄m quid ⁊ p̄pter substantiā: sunt em̄ entia eo qd taliter entis. i. eo qd habent aliquā habitudinē ad substantiā. vnde nō est possibile aliqd eorū separari a substantia: s; substantia est prima inter omnia entia. Deinde ostendit quō est primum ens dicens: qz substantia est primum ens s̄m tēpus s̄m dionē: ⁊ s̄m cognitionē. ¶ Ad euidentia p̄dictorū videndū est s̄m mentem scoti hic ad. xli. di. quarti finiarū. de inherētia accidentis ⁊ substantiam: Deinde d̄ illa triplici primitate. quo ad primum primo p̄mittā aliquas distinctiones: scdo ostendā aliquas cōclusiones.

Metaphisice

Sic ergo ista prima distinctio: cum hoc nos
 men accidens sit unum preteritum: ideo po-
 test dupliciter sumi: sicut unum quolibet co-
 cretum. Alio modo per se significato no-
 minis quod est respectus quem accidens na-
 turaliter imprat per se quod est ipsa accidenta-
 litas siue accidentia. Quod videtur esse sino-
 nimum cum hoc quod est in heretia. Alio mo-
 do potest sumi per illo subtracto quod deno-
 minat hoc concretum accides quod est aliquod
 ens nouum predicamentorum siue sit absolutum
 siue respectuum puta quantitas qualitas etc.
 Secunda distinctio sit ista quod inheretia est
 duplex scilicet actualis et aptitudinalis: In-
 herentia actualis est ipsa unio accidentis
 existentis cum subiecto existente. Inheren-
 tia autem aptitudinalis est ipsa dependentia
 siue essentialis ordo accidentis ad sub-
 iectum. Prima inheretia non semper inest
 actu. Secunda vero semper inest siue subie-
 cto existente siue non existente. Tunc
 sit hec prima conclusio de inheretia
 neutra inheretia est de essentia siue de
 conceptu quod dicitur accidentis scilicet mo-
 do sumpti scilicet accipiendo accidens pro eo
 quod hoc nomine denominatur: siue sit ens
 absolutum siue respectuum. Hanc ostendo
 quantum ad primam partem specialiter sic: nul-
 lus respectus est de essentia absoluti: sed
 utraque inheretia est formaliter respec-
 tus: ergo etc. maior pars per primum quarto
 huius contra opinionem de veritate appa-
 rentium. Preterea quantum ad utramque per
 tem simul probatur sic: quod fundamentum re-
 spectus est aliquid preter respectum quod ni-
 hil fundat seipsum: Unde secundum augustinum
 septimo de trinitate: omne quod relatiue
 dicitur est aliquid preter relationem ergo in-
 herentia non erit de essentia accidentis in
 quo fundatur. Secunda conclusio sit ista: In-
 heretia secunda scilicet aptitudinalis est eade-
 realiter accidenti scilicet modo sumpto siue
 sit absolutum siue respectuum. probatur quod nul-
 la aptitudo naturalis alicuius entis disti-
 nguitur realiter ab illo ente: sed inheren-
 tia aptitudinalis est quedam aptitudo natu-
 ral talis accidentis etc. Preterea passio-
 nes entis dicte de inferioribus non dicunt ali-

ud ab ente in eis: sed est in se ens: et est in-
 herens sunt quedam passionibus entis dicte de
 inferioribus scilicet de suba et accide: nec
 est in se ens dicit aliud a suba: nec est in-
 herens dicit aliud ab accide. probatio mi-
 noris quod esse in se ens: et est inherens per
 eodem accipiendo sicut est prius et posterius
 prius autem et posterius diuidunt ens ut
 passionibus. Tertia conclusio sit ista In-
 herentia actualis non est idem realiter ac-
 cidenti scilicet modo dicto quod est absolutum et per
 prius non est de essentia eius: hoc ostenditur sic: est
 possibile est quod idem remaneat realiter et cor-
 ruptum: alias simul esset et non esset: quod est op-
 positum primi principii: Sed manente et existente
 te accide: absolute non manet inheren-
 tia actualis etc. minor pars in sacro altaribus
 ubi accide: separata existit sine inheren-
 tia actuali: alias si inheretia actualis ma-
 neret ibi maneret etiam substantia panis
 quod est falsum. Sed contra istam tertiam conclu-
 sionem instatur primo auctoritate philosophi in ista dicens
 quod non est possibile aliquid accidentium separari
 a subiecto. Item boetius dicit quod accidentis
 esse est in esse. Preterea arguitur tali ratione:
 respectus accidentis ad subiectum non est mi-
 nus idem accidenti quam respectus creature
 ad deum est idem creature: Sed ille est idem cre-
 ature realiter: cum creatura non possit esse abs-
 que hoc quod dependeat ab eo conservante eam
 in esse: ergo respectus accidentis ad subiectum
 qui est inheretia est idem realiter accide-
 ti: maior pars quod creatura non diffinitur per
 eentiam diuinam additam in sua dione: quia
 tunc nihil haberet dionem in suo genere
 cum deus sit extra genus. Accides ergo propter
 respectum ad subiectum necessario diffinitur
 per subiectum: ut dicit in hoc septimo: igitur
 ille respectus accidentis ad subiectum non
 minus est idem sibi quam respectus creature ad
 deum. Ad istam ad primum: dicendum quod philosophi di-
 cerent accides non posse esse sine subiecto
 quod ponit ordinem causarum simpliciter ne-
 cessarium: ut dictum est octavo philosophorum ca. vi.
 tio ita quod prima causa non potest causare causatum
 cause scilicet sine causa scilicet subiectum autem habet ali-
 quam causalitatem respectu accidentis loquendo
 de ordine naturali causarum: et habet et respectus eius

vt materia l q qz scz hz sustetare accñs. Nos at nō ponimus hmoi ordinē cāz simplr necessariū. qz qz deuiam⁹ a pñis in antecedēte opret etiā qz deuiam⁹ i ose quēte. Ad hoc tñ dicitū qz intelligit qz accñs hz a nā sua qz insit aptitudinalit nō aut est necessariū actualit. Ad aliō nego maiorem i cū pbat p relationem creature ad deū dico qz nō ē sile: idēptas em respect⁹ ad fūdamētū nō ē rō qz termin⁹ respectus vel depēdēte cadat in dione fūdamētū dēpēdētis: qz tūc de⁹ magis poneret i dione cuiusqz creati qz suba in dione accidētis: s3 cā ē qz nūla forma pōt hre cōceptū pfectū qddita: tiū i qetatiū nisi coīntelligat illū cui⁹ est forma. Diffinitio at expmit cōceptū pfectū diffinitū: iō qz tūlibet essentialia forme expman ē sine eo cui⁹ ē: i qddita: tes ei⁹ indicaret ponēdo ei⁹ gen⁹ i dif ferētiā: tñ nō ē cōcept⁹ pfect⁹ qetās in: tellectū: iō nec diffinitū: metaphisice loquēdo. I3 bñ ēē logice: tñ ei illud qd est in se qddā ppositū subsistēs si pcpia tur in se intellect⁹ qescit ibi nō reqrēs ali ud cōtelligere i hoc qdē vep ē nō tñ dō forma accidētali: sed etiā de substantiali. vñ in dione aīe ponit corp⁹: aīa em est act⁹ corporis orgaici: vt hī in lib. d aīa. Quarta pclusio ē ista: inherētia actu alis ē eadē realit accidētī respectiū se cūdo mō sūpto. hoc oñdiē sic: illa relatio ē realit eadē fūdamētō sine qz fūdamētū ēē includit pditionē: s3 inherētia acci: dētis respectiū ē hmoi tē. pbatio mī: noris qz respect⁹ ē essentialr hīrudo iter duo extrēa: iō sic tollere tminū adque ipi⁹ respect⁹ est destruere respectū. Ita tollere illud cui⁹ ē respect⁹ ē tollere res: pectū: i destruere rōnē respect⁹: i p cō sequēs pdictio ē respectū nō inherere: qz em respect⁹ ē respect⁹: iō seqē neces: sario ēē subiectū vel fūdamētū cui actua lit inheret: hec mā diffuse tractat in qz: to sniaz vbi s. iō p nūc leui⁹ ptransleo. Quātū ad scdm de illa triplici pmita te subiecti respectu accidētis. Et pmo q ad hoc qz suba d: pñor tpe oī accidēte.

Dico qz tps nō accipit h vt diffinit⁹ qzto pñicoz seu p qcuqz duratiōe vl mēsurā extrinseca successiua alla ab eēntia rei: qz tūc sba possz pcedere illā cū sit sibi acci: dēs: i sic pcederet illā tpe vl duratiōe: i tūc eēt tps aī tps: i sic i infinitū. pñi⁹ s tpe h d: vt pñz ex lra qd pñt sepati ēē si ne alio: i aliud nō sine ipō. i isto mō om nis suba ē pñ oī accidēte vno mō: alio mō nō. Ubi notādū qz eē pus tpe vt dictū ē est posse hre actualē exñtiā pñē alio sine alio qz tū ē d se ita. s. qz sibi n re pugt ex eo qz i nullo depēdet ab illo: et tale pñ fatis pñt dīci pñ natura. Nichil eē pñ nā qd nō sit pñ i tpe illo etiā mō qz aut aliqd possit pcedere aliō illo mō pñt duplī eē: vno⁹ qz nō depēdet ab illo Alio mō qz nō ē cā nēcia illi⁹. Ad p: positū dico qz suba pñata ad accñia sepa billa ē pñ tpe vtroqz mō: cōpata at ad accñs īsepabile puta ad pñiā passionē ē sepabil⁹ i pñ vno⁹: qz scz nō depēdet: i nō alio⁹ scz in qz tū ē cā qz hz cām nēciaz respectu passionis: iō nō ē sepabil⁹ illo⁹ scz in qz tū ē cā tal accidēt. pñiō igit mō ē sepabil⁹ mō pñposito: i vt sic nō repu: gnat sibi existere sine qcuqz accñte. De scda pmitate qz scz suba ē pñ accñte dīo ne. Scīdū qz hoc est itelligēdū qz i dīo ne cuiuslibet accñtis nēce ē ponī subam cui⁹ rō posita ē i pñdētī articlo. De tñā xō pmita⁹ q. s. suba ē pñ oī accñte pñitiōe. pñono duas pñones qz pñia ē qz suba nō ē pñmū oīm entū cognitiōe pñitate gñis oīs: qz oīs pñitiō nra ori tur a sensu: sensibilia sunt accñtia i non suba. s accñs pñ cognoscit qz suba. Itē dicit pñmo de aīa qz accñia maximā pñē pñerūt ad cognoscēdū qz qd ē: s acciden tia pus cognoscit qz suba qz habet mari me qd qd ē vt habet i b⁹ septio. Scīda pñō sit ista pñmū ens oīm entū co: gnitiōe pñitate pñctiōis ē suba: h⁹ oñ diē sic qz cognitio ipius qd qd est ē pñe ctissia: vt i b⁹ septio. b⁹ s qd hz maxie qd qd ē: ē maxie cognoscibile: sed suba hz pñctissimū qz qd est: s suba ē pñctif: simum cognoscibile maior pñz qz de his

Metaphisice.

que non habent simpliciter qd est vt sunt accidentia est pfectissima eoz pgnatio quado cognoscit quid sunt eo modo quo habent quid. hec est ratio phi in li tera. ¶ Contra predicta arguit: qz accidentia sunt priora etiam pmitate pfectionis: qz cognoscibile io cognoscitur qz species eius est in cognoscente: sed i intellectu est species accidentis no substantie: qz accidēs pfectius cognoscitur maior patet de se: sed prima ps minoris scz affirmatie pbat: qz intellectus agēs est abstractiuus eoz que sunt i fantasia z species accidentiu sunt in virtute fantastica ergo rē. pbatio scde partis minoris scz negatiue: qz nihil est in intellectu quin prius fuerit in sensu: si igit species substantie esset in intellectu prius fuisset in sensu: z sic suba posset cognosci a sensu: qd ē manifeste falsum: qz omnia sensibilia sunt accidentia puta qntitas qlitas rē. Respondeo qz substantia est pfectius cognoscibile simpliciter et tñ a nobis aliquid aliud pot pfecti? cognosci fm pportione cognoscibilitatis sue nec ista repugnat. Exemplū species alicui? albi rennisi pfectius inibi repñtat: ipm albu cui? est spēs qz spēs solis ipsi oculo aqulle ipsum solem z magis video albu fm pportione visibilitatis mee qz aqla solē fm pportione pgnosciuitatis sue. Licet sol simpliciter sit pfectius visibile qz tale album. Ad formaz ergo cū dicit illd pfecti? cognoscit cui? species ē i intellectu Dico qz verū ē fm pportione cognoscibilitatis sue z tñ hoc non obitante suba de se est pfectius cognoscibile z in se z nobis si possemus ad illam ptingere in vita ista. ppositio ergo phi est intelligenda qz substantia est primū cognoscile pmitate pfectionis simpliciter in se licet non a nobis.

Dicitur autem substantia:
 ¶ Postqz p ostendit qz principalis intentio hui? scientie est cōsiderare de substantia: hic incipit de ea determinare. Et primo dicit qz est determinadum de

prima substantia cum sit maxime substantia: vt patet in predicamentis quam quidam diuidit in materiam z formam z cōpositū: que quidē diuisio nō est generis in species sed alicui? analogice pdicat quod de his de quibus dicit p dicit p prius z posterius: tā em cōpositum qz materia qz forma dicit picular substantia: sed nō eodē ordine. Unde dicit qz forma est prior materia z cōposito z magis ens vtroqz. ¶ Em forma sit p or z magis ens qz materia ostendit: qz materia est ens in potētia: forma aut ē actus materie: actus autē est prior potentia p oritate pfectionis: vt patet. ix. hui?. ¶ Etiam forma sit p or cōposito qz pars est prior natura toto z pncipiū pncipiat materia autem z forma sunt ptes z pncipia intrinseca ppositi. Dicit aut forma magis ens pposito qz nō sit ens pfecti? cōpositū em ē pfectius qz sit forma cū includat formam z materiā. Sed dicit magis ens fm principalitatem z independētiā qz entitas pncipij pncipalioris qd est forma ē independens respectu eē pncipiat quod est cōpositum.

Et primo dicemus d eo que
 dam logice. Quia vero vt dictum ē in quinto hui?: Substantia vno modo dicitur qz quid ē. i. quidditas z essentia rei ideo inquit phi. de quidditatibus rerum sensibilibus. primo p rationes logicas in hoc septimo. scdo p principia substantiarū sensibilibus: in octauo. ¶ Circa primū notandū qz vt dictū ē in sexto h? hec scientia habet quādā affinitatē cum logica ppter vtriusqz cōtatem: z io primo pbs logice determinat de quidditatibus rerum inuestigando qz quid ē seu dionem quidditatis lex modo pdicat hoc em ad logicam pprie ptnet. ¶ Ostendit ergo ea que spectāt ad quidditatem rei dicens qz illa que pdi cāt de aliquo p accidens non ptnēt ad qd qd ē eius. hoc em intelligimus p qd quid ē alicuius quod puenienter pot responderi ad questionē factā de eo quid ē. Cum er

Igo queritur quid ē hō nō pōt cōuenienter
responderi qd ē albus vel niger: illa ergo
que pōdicatur p accēs de aliquo non spe
ctat ad ei⁹ dionē qdditatūā. Itē ea que
vnt p se secūdo mō de aliq subiecto non
ptinet ad qd quid ē ei⁹: vt color ad quod
quid ē supficiet: quod pbat. qd aliō ē qd
quid ē subiecti et passiois. Si em̄ subie
ctum et passio eēnt quidditariue idem et
formaliter cū idē subiectū habeat plures
passiones eadē eēnt quidditas passionū
inter se. qz q vni et eidē sunt eadē: intē se
sūt eadē: et sic erit eadē qdditas coloris
asperitatis et lenitatis que sūt passiones
supficiet. Illa ergo ptinet ad quod qd ē
alic⁹ q pōdicatur de eo in pmo mō dicē
di p se: vt genus et dñtia. Deinde ostē
dit quoz ē qd quid ē dicēs q sola speci
es habet qd ē seu diffinitionē quiddi
tatiūā cū sola spēs habeat gen⁹ et dñtias
Alia autē pōt habere dñem qd nominis
siue rōz declarātē qd p nomē imptatur:
vt si hoc nomē pbia notificet p hoc nomē
sapientia. vel ad exponendū hoc nomen
pbia accipiat hec orō amator sapientie: et
sic pōt notificari entia p accēs: vt homo
albus: vel albū: vt dicēdo qd albū est res
hūs albedinē. Talia em̄ p se nō habent
dñones qdditatūā cū nō sūt i genere s3
significāt res diuersoz generū. Inest au
tē qd ē p prius substantie q accētib⁹
sicut ens p prius dicē de suba q de acci
dēte. vñ substantia habet qd simplicit⁹: ac
cidēs autē nō nisi fm̄ qd: sicut aliq dicūt
logice de nō ente loquētes: Non ens est
ens: non q non ens sit simpl⁹: sed qz est
non ens. et sic dicim⁹ q nō scibile ē scibi
le fm̄ qd: qz de nō scibili hoc scire possu
mus q nō scit: sic accēs nō h3 qd sim
pliciter s3 fm̄ qd. Deinde ponit arist.
quandā diffinitionē accētium dicēs q
quedā sūt simplicia et quedā copulata.
Simplicia sūt illa q nō habēt subiectū
determinatū vt cōcauitas q nō tm̄ repe
ritur in naso s3 etiā alibi. Copulata vō
dicūt q hnt subiectū determinatū vt si
mitas q ē nasi curuitas. Alteri⁹ osten
dit arist. quō se habeat qd ē ad id cui⁹

est dicēs q in dictis fm̄ se idem ē qd
ey cū eo cuius ē: nō autē in dictis p acci
dēs. Ad cui⁹ euidētiā pmo ponā fm̄
mentē Seco. aliquas diffinitiones. Secū
do aliq cōclusiones. Quantū ad pri
mū sit hec prima diffinctō: q sicut forma
pt sumi dupliciter sic et materia: vt dñm
est in quinto huius. c. 3. s3 forma part
et forma totius. Et similr materia part
et materia totius. Secūda diffinctō ē
q quedā sūt entia p se et qdā p accēs: vt
dñm ē in eodē qnto. c. 4°. Tertia di
ffinctio est q quedā hnt q quid ē pmo
et p se: vt hō et quilibet spēs. Itā spēs
dicūt habere qd ē pmo et p se ex h^o
q qdditas p nihil aliud competit eis s3
alijs s3 indiuiduis conuenit per ipsas.
Quedā vō hnt qdditatē p se sed nō pri
mo: vt hic homo singularis abstrahens
ab exñā et tpe: et tale indiuidū p se i ge
nere: qz nō icludit res diuersoz generū.
tū qz h3 qdditatē p aliō s3 p spēm quaz
picipat iō nō habet pmo p se qd est.
Quedā autē habet qd ē non p se nec p
mo s3 p accēs: vt hō exñs et ens i tpe:
qz tale indiuidū icludit aliq accēs et
extra rōem qdditatis s3 exñtiam et esse i
tpe: et alias conditōes materiales q tol
lūt vnitatē p^o entis. Alteri⁹ si hō alb⁹
habet aliq⁹ qd ē h3 ipm magis p acci
dens q hic homo existens: qz homo al
bus ē magis ens p accēs q hic homo q
icludit exñtiam: qz albedo ē vere et ppe
accēs. existētia autē nō ē ppe accēs eēn
tie nisi put accēs alicubi large dicē qz
quid s3 nō ē formalr illi. De secundo
sit ista prima cōclusio in dictis fm̄ se idē
est qd ē cū eo cuius ē. Hoc patet p. p.
in littera: qz singlm̄ nō videtur aliō a sui
substantia s3 qd ē: ē suba cuiuslibz extē
dendo subam ad omē genus entium: vt
sumitur p essentia cuiuslibz rei. Secū
da cōclusio sit ista: In dictis p accēs
nō ē idē qd cū eo cui⁹ ē. hoc ostēdē sic.
Vō nō h3 q quid est: nō h3 q quid ē idē
sibi: sed ens p accēs nō h3 qd ē cui⁹ si
gnificet res diuersoz generum. g. et.
Sed contra arguitur: quia tertio dñā

Metaphisice

dicat qd nō ē idē magnitudo ⁊ magnitudinis esse: ⁊ aliud ē caro ⁊ carnis esse: s; p magnitudinis esse intelligitur qd quid est magnitudinis: s; et de carne: qd in dictis enā fm se nō est idē qd ē cū eo ē. Itē in hoc septimo d; qd i cōcept; cū materia nō ē idē qd ē cū eo cui? ē: s; omnia naturalia cōcipiuntur cū mā: qd rē. Itē si sic: qd qd ē gñabile ⁊ corruptibile sicut illd cui? ē: pñs ē falsū: qd rē. cōsequētia p; : qd si sūt idē: seq̃t qd simul generāt et corrūpūt. falsitas cōsequētis patet ex caplo sequēti vbi d; qd nec qd ēst generat nec spēs. ¶ Ad primū dicē qd carnis ē accipit p qdditate: ⁊ caro p carne hñtē materiā indiuiduāle qd ē pūulare. ¶ Ult; g; p. qd ipm qd ē carnis i spē nō ē idē ipi indiuiduo p se ⁊ pmo: sicut nec ipm indiuiduū h; p se pmo qd ēst: est tñ idē sibi p se nō pmo. ¶ Ad secundū d; qd p. accipit materiā p orūtia i diuiduali cū d; qd i cōceptis cū materiā: rē. ⁊ sic cōcedo qd i talib; nō sūt idē p se primo mō pēposito: et tūc minor ratiōis nō sumit s; maior s; equocat de materiā: vt patet. ¶ Ad terciū cōcedo pñam si id cui? ē sit gñabile et corruptibile: qñ enī forma generat generat qd ēst ei? p se tñ qd ē hois: vt hō ē spēs nō generat p se: sicut nec ipa spēs: ⁊ hec est intentio phi. vñ seq̃nti caplo d; ptra platonez qd nō generat domui esse vel dom? esse sed huius qd pūcularis.

Eorum autē que sūt hec na.
Postq; p. ostendit qd qd ē nō ē aliū ab eo: dē cui? ē: h; intēdit ostēdere qd qdditates ⁊ forme exñtes in istis sensib; nō generantur ab aliqb; formis extra materiā extrinsecā s; a formis q; sūt i materiā. ¶ Ad cuius euidentia notandū qd plo sicut ei imponit arif. posuit respectu cuiuslibet spēi esse quādā ydeā vel subam separatā a motu ⁊ ab accñtib; p accñs nihil habētē in se nisi naturā separatā specificā pscāz qñtū posset ēē pscā et forte hñtez passioz nes speciei: alioqñ de ipa nihil sciret qd quidē posuit esse singularē ⁊ incorrupti-

bilē ⁊ eiusdē generis cū corruptibilibus esseq; formaliter vñ ita qd p idētitatē pā diceat de corruptibilib; pūcatōe dicente hoc ē hoc. ¶ Fuit autē motus ad ponēdum huiusmodi ydeas triplici ratōe. ¶ 1. ppter formalē entitatē rez: qd omne qd ē tē p pūcipatōem reducitur ad aliqd tale per eēntiam: alioqñ tale p pūcipatōem esset primū tale. S; singulare ē tale p pūcipatōem vt hō p pūcipatōem homis: alioqñ hō nō plurificaret in istis inferiorib; qd hō vñ ē hō p eēntiam: ⁊ p cōsequens est in reb;. ¶ 2. um secūdo ppter sciētiā que est tñ de necessarijs: singlaria autē sūt corruptibilia: ¶ 3. um ppter generatōez qd fm pūcem generās pūculare nō sufficit. ¶ Si sic posuerit plato rerū qdditates p se exñtes vt ei imposuit male ponit: tum qd corruptibile et incorruptibile nō sūt eiusdē generis seu nature: vt ostēdit .p. x. h;. ¶ 4. qd illd qd dicit qd tal ydea pūcat de corruptibili pūcatōe dicente hoc ē hoc statim videt includere pūcatōnē s; qd idē numero sit qdditas multo rū diuersiorū: et sit extra ipa: qd alit nō esset incorruptibilis. ¶ 5. um qd nō est ponēda pluralitas: pmo phisico. ¶ 6. mo apparet qd aliqua necessitas ponendi hñtē ydeas. pmo ppter rez entitates vt videbāt ppare prima eius rō: hic enī hō ē hō p pūcipatōem homis nō quidē homis separati seu hñtē ydeas s; p pūcipatōnem nature humane qd est vna vnitate sibi pāzia in singularibus: vt videbit quito c. huius septimi. ¶ Acc secūdo apparet necessitas ppter rerū sciām: qd de reb; corruptibilib; possumus habere sciētiā cognoscēdo earum qdditates abstractas p intellectum de quibus possunt pbari necesse cōclusiones. nec terciū apparet necessitas ppter rerum generationem: qd generatio vniuoce pū saluari sine talib; ydeis: compositum enī pūculare generat vniuoce et magis ē illa generatio vniuoce qd ēē compositi generati ex ydea. ¶ Si autem plato posuit quidditates rerum seu ydeas nō p se exñtes s; i mente diuina vt ponit aug;. tūc bñ posuit. es

sentia enī diuina est exemplar representatiuū oīz. **Q**uāntū sic posuerit plato potest persuaderi ex verbis augustini. 7. confessio: num dicētis se repisse ī quibusdā libris phonicis quasi omnia que habētur in illo euāgelio job: In principio ē. &c. demptis his que spectāt ad tēpālē & ubi diuini generatōem: & in cetera recitat se ibidē reperisse illā auctē ioh. qđ factū est in ipso. vita erat. que sic expōit a mēro nicolao de lira. Qđ factū est ī re extra. pri^o erat in & ubi p ydeā que ē idem qđ eēntia diuina & vita intellectūalis. Ex quo luculēter apparet platōē posuisse ydeas in mēte diuina. **Q**uāto. p. in hoc ca. ponit quatuor pposēs satis viles ideo circa earū explanatiōē est aliquatū īmorandū. **P**rima ē qđ eadē sunt cū spermate et sine spermate. Ad cuius euidentiam dicit **S**co. 2. di. primi sen. ubi diffusi^o tractat hāc materiā. Est vna opinio auctē ut ei imponit cōmentator quarto phisico. **Q**uā omnia animalia generabilia per ppgatiōem ex semine eadē spē pnt per putrefactiōē sine semine generari: que opio cōmuniter nō tenet: qđ tūc animalia pfecta ut hō equus &c. possent ex putrefactiōe sine spermate generari: quod videtur absurdum & de hōie ptra fidē. Alia ē opio in extremo que ē cōmentatoris qđ scz ea dē specie non generātur ex spermate & sine spermate. **S**ed cōtra hāc opiniōē arguitur p augustinū dicentē oppositūz tertio de trinitate. cuius rō ibidē ē: quia generatū p putrefactionem ppagat alia iterū ppagantia: & tūc sūt vniuoca generata a se: qđ ppagata et generata p putrefactiōē sūt vniuoca & eiusdē speciei. antecedēs patet in apib⁹ & muribus & plātis. **E**st ergo tertia opinio ipius doc. quā teneo scz qđ ppagata et generata p putrefactiōē sūt eiusdē spēi. **U**nū nō tenet vniuersalī cū Auicēna qđ omnia animalia pnt vtroq; mō generari. nihil enī generabile vniuoce pnt generari equoce: nisi sit ita īmperfecū qđ cā equoeca sine vniuoce sufficiat ad eius generatōem: & idō īmperfecta entia ut sunt plante et quedā

animalia possunt generari vtroq; modo scz vniuoce & equiuoce perfecta at non. **S**ecunda propositio quam ponit hic Aristoteli. est: qđ compositum ex materia & forma tantū generatur per se: formae vero non generatur per se sed per accidēs scilz ad generatōem totius cuius ē p. **P**ro declaratione hic pono primo aliquas distinctiones. **S**ecundo ponā aliquas conclusiones. **Q**uantum ad primum sit ista prima distinctio qđ generatō potest comparari ad duo scz ad subiectū in quo est & ad quod transmutatur: & ad terminum ad quem et qui producitur. **S**ecunda distinctio sit ista. **Q**uā terminare aliquid potest esse dupliciter: sicut agere: scz: vel in ratione quo: vel in ratione quod. **E**xemplū de agere: homo intelligit ut quod: sed intellectus hominis ut quo. **S**ic in proposito compositū terminat ut quod est forma terminat ut quo quia scilz est illud quo compositū est formaliter siue substantialiter siue accidentaliter: et ideo ē terminus formalis et qđ. **T**ertia distinctio est ista: qđ sicut septimo phisicoz dictum est primo cap. **P**rimo sumitur dupliciter a pho. **U**no modo ut distinguitur contra partem: et sic primo inest aliqd alicui quod inest ei fm totam. **S**ic enī homo primo sanatur si qđ libet eius pars sanatur. **A**lio modo accipitur primo ut dicit causalitatem prescisam: ut homo est risibilis: primo quia habet in se causam prescisam et adequatū talis passionis scz suam formā seu dñiam specificam: prima primitas sit a secunda vero b. **Q**uantū ad secundum articulū pma conclusio sit ista. **M**ateria generatur et corrūpitur subiectiue. pbat^{ur}: qđ. p. qnto phicoz probās qđ generatio non est motus sic arguit^{ur}: quod generatur nō est quod mouetur: ergo generatio non est motus: quero pro quo accipitur in maiori ly quod generatur nō p termino: quia tunc minor esset falsa. qđ sicut terminus generatiōis non est sicut nec termin⁹ ē mor⁹: qđ accipit^{ur} p subiectō sed subiectū generationis est materia: qđ

Metaphysice.

materia generatur. ¶ Secunda conclusio
 minatiue: qd pbo sic: omne qd naturalit
 generat vel corripit terminatiue bz ma-
 teria pte sui: sz materia n pt hie materiaz
 pte sui: g rē. Maior pz h in lra: et pmo
 phib. qz materia ē ex q sit res cū in sit. Cō-
 firmat: qz illd qd suppoit i omi actōe na-
 turali: et ad qd stat resolutio omis gene-
 ratiois r corruptōis ipossibile ē gñari et
 corrip: sz materia ē hmoi: qz ipa suppo-
 nit i omi actōe naturali. pmo phib. r ad
 ipam stat resolutio omi generabiliū r cor-
 ruptibiliū: pmo d gñatōe: g impossibile
 est ipam generari et corrip: sic intelligi
 tur dcm arist. pmo phib. vbi dicit q mā
 est ingenerabilis r incorruptibil: ex hoc
 tū nō sequitur qn bū sit creabil r adnibila-
 bil. Hinc diuisa. ¶ Tertia conclusio: For-
 ma nullo mō ē termin⁹ gñatōis p se pri-
 mo. hoc ostēdit sic: qz omne illd qd gñat
 p se vt termin⁹ generat ex materia que
 est ps sui: vt dcm ē pri⁹: sz forma n habz
 materia pte sui: g forma nō ē termin⁹ ge-
 neratōis p se pmo. hec ē rō phib. in lra.
 ¶ Quarta conclusio sit ista: forma ē ter-
 minus formalis generatōis q. pbatō ē u-
 tus: illd q formali ē et existit termin⁹ ge-
 neratōis p se pmo ē terminus formalis
 q generatōis: sz forma ē hmoi: patz g rē
 ¶ Quinta conclusio: cōpositū ex materia
 r forma nō generat p se pmo pmitate a:
 hoc ostēdit sic: illud nō inest alicui tli p-
 mitate qd sibi inest tū p pte: vt ptz ex
 pmo articulo: sz generatō inest cōposito
 rōe forme: nihil em cōpositi reali bz esse
 p⁹ nō ēē nisi forma sola: g cōpositū n ge-
 nerat p se primo a. ¶ Sexta conclusio sit
 ista: cōpositū ex materia et forma gene-
 rat p se primo pmitate b. hoc ostēdit sic:
 illud inest alicui p se pmo b qd inest sibi
 p cām pscisā q ē aliqd ei⁹. qd pz ex pmo
 articulo: sz gñari inest cōposito hoc mō: g
 rē. Minor patet: qz gñari inest cōposito
 p formā p piaz q ē q: sicut rlibile inest ho-
 mini p formā p piaz q ē q r aliqd ei⁹.
 ¶ Tertia ppositio phib posita ē q a na-
 tura sūt in q r cū q materia ē aliq ps for-

me q sic mouet mām sic mouet ab extrin-
 seco. ¶ Ad cuius euidentia dicit doc. s. b.
 h. et: 18. di. 2. sen. q ē vna opinio q po-
 nit q in materia rex corporaliū est aliq pars
 forme generatōe coagens ad cōpositi ge-
 neratōem. qd pbatur duplici via. Pria
 sumit ex pte vitade creatōis in generati-
 one naturali. secūda sumit ex pte salutis
 de naturalitatis. Ex pma via arguit sic:
 si nihil pexistit in materia qd in formam
 naturalem trāsmutet: g pductō forme na-
 tural nō erit generatō sz creatō. pns est
 falsū: g et ams. Cōsequētia pz: qz creatio
 ē de nihilo factio. ¶ Ex secūda via argu-
 itur sic: si nihil forme in materia pexistit: g
 generatō forme natural nō erit natural.
 Cōsequēs ē falsū: g r ams. pbatō confes-
 quētie: tū p antē phib iā allegatam. vicz
 q a natura sūt in q r cū q. rē. Tum qz
 omis generatō natural bz pncipiū intē-
 secū naturale qz natura ē pncipiū motus
 et qertis secūdo pbicoz. r p hoc dñt na-
 turalia ab artificialib⁹ et etiā a violentis:
 vt ibidē dī. ¶ Sz cōtra arguit sic: Si i
 materia esset pars forme pexistens: ergo
 vel erit eadē respectu diuersarū formaz
 specificaz aut singul formis specificis cor-
 respōdet diuersē ptes pexistētes in ma-
 teria. Si det pmiū: g idē pmiū erit ps for-
 me aq r ignis: r sic forme erūt composite
 ex diuersis: qz ex q illd ē idē omib⁹ in illo
 nō pnt differre et p aliqd drūt g sūt com-
 posite r nō sūt simplices: qd falsum est.
 Si det secūdu vicz q singulis singule p-
 tes correspondēt: tūc vel tū vna earum
 informat materiā r nō alie: r tūc ille erūt
 p se existentes: et sic erunt forme natura-
 les sine materia: qd est impossibile p na-
 turam: vel omnes informat materiā: r
 tūc ista materia erit simul informatā di-
 uersis formis specie differentibus: qd ē
 falsum. ¶ Dicendū ergo q in materia nō
 est ponenda aliqua ps forme coeua ma-
 terie seu aliqd transmutabile in formā:
 sed ibi ponenda est ratio seminalis: que
 quidem non ponitur in his que pducūt
 sibi filia imēdiatē: vt ignis pducit ignē
 de aqua. Dicit em. p. hic in lra q sicut

domus sit ab extrinseco sicut etiam ignis. Item non ponitur in his quod generatur ex putrefactione: quia ibi fit alteratio ab agente extrinseco: sed in modo rationis seminalis ponitur in generatione ex semine. Est autem ratio seminalis quodammodo intrinseca in semine: quod quidem vel est forma subtilis seminis vel qualitas eam consequens quod est via ascendendi ad formam perfectam. Hec autem non ponitur ut sit principium actuum generationis attingens terminum finalem generationis quod est ipsa forma: nullum enim imperfectum potest esse principium sufficiens producendi perfectum: sed ratio seminalis est quodammodo imperfectum regeranda: secundum rationem. Maior pars quod omne principium productionis vel est uniuersum vel equum. Quicquid eorum debet vel est eorum perfectum vel perfectius terminum productionis. Si quare a quod illa forma producat. Respondeo in generationis mediante semine et maxime per propagationem ut sunt animalia ovis recurrere ad primam virtutem diuinam: et quod a deo immediate producat. primo quod non a semine vel ratione seminale ut ostenditur: nec a perfectum. quia eo mortuo potest filius generari: nec a forma vel virtute celi: quia est imperfectior quam forma animalium. quod secundum Augustinum. Respondeo de cuius dei Omne viuens est perfectius non viuente. per proportionem naturam viuens non viuens. nec producat ab intelligentia vel angelo: quia agunt media te motu celi: relinquunt quod quod deus. Contra ergo omnes. iste forme creantur ex quod inmediate a deo producat: ut. Respondeo. si debet prius nihil videtur sequi impossibile. vel aliter potest negari consequentia: et falsitas huius consequentie patebit respondendo ad primum argumentum per opinionem. De forma autem aliorum ab animalibus aliter debet dicendum. de his enim non concluditur ratio scilicet ut patet. ratio igitur seminalis non ponitur principium actuum respectu termini formalis generationis: sed nunquam agit ad alterationem breuiam vel precedentem terminum generationis. Dicendum quod non agit sicut sufficiens actus: quia virtus actiua uniformis non potest causare effectum difformem in passio uniformis: sed virtus seminis est uniformis patet et materia similiter: quod et virtus seminis non potest efficere tantam difformitatem quanta apparet in organis animalium: et per prius nec alterare ad tantam difformitatem. Maior patet: quia difformi-

tas effectus accipit ex difformitate agentis vel passio. Quid ergo? Dico quod virtus quod facit tantam difformitatem organicam in corpore potest animalis oportet quod sit agens difforme. Et illud est actus difformis influentie celestis: potest tamen poni ratio seminalis non sufficiens sed aliquando est co-causatiua ad alterationem breuiam: et hoc in animalibus in quibus semen unius agit in semine alterius et in alijs etiam forte. Ad argumenta alterius opinionis respondetur ad primum de creatione nego prius: ad probationem cum deus quod creatio est de nihilo factio Respondeo quod de nihilo potest dici habitudine subiecti vel termini. si dicat habitudine termini: sic non distinguitur creatio a generatione naturali: quia utraque productionis est de nihilo ut termino. Si autem dicat habitudine subiecti sic est tamen creatio et non generationis naturalis. creatio enim est productionis de nihilo et nihilo presuppositum: ita quod excludit omnem causalitatem cuiuscunque cause quam materialis tam formalis quam etiam efficientis creati per causantis ipsi creant: licet quandoque concurrat ut posterius: puta si res creata suscipiatur in aliquo susceptibili. oppositum autem huius semper accidit in naturali actione. quia ibi exigitur subiectum et materia causas que est in potentia naturali ad formam habens inclinationem ad eam tanquam carens ea et apta nata recipere eam naturaliter. unde si per impossibile forma naturalis produceretur a natura non concurrente materia nec transmutata per naturam: omnis talis productionis esset creatio. Unde notandum quod creatio est productionis inter ens et nihil: sed generatio inter ens et priuationem: que priuatio est si nihil sit formaliter tamen presupponit aptitudinem et inclinationem naturalem in subiecto aliquo modo per causante: non sic autem creatio. Ex hoc autem cessat instantia de gratia et anima intellectiva: quia ad illam productionem non concurrunt aliqua causa co-causans ipsam productionem cum iste forme non educantur de potentia materie. Unde et deus potest eas sine susceptione producere: et tunc patet quod nihil sibi co-agerz nunc etiam prius ex natura rei producantur a deo in secundo signo naturae

Metaphisice

vniūtur quilibet suo supposito vel suscepti
 ho scz gra ante et aia intellectiua corpi.
 Pater q̄ q̄ agēs naturale nō creat et ea-
 de rōe nec annihilat esto q̄ pducatur for-
 mā nō p̄supposito aliq̄ in matia qd̄ in for-
 mā naturalit̄ trāsmutet. Ad secundum
 cū infert q̄ generatio forme naturalis nō
 est naturalis nego p̄sequentiā. Naturalis
 est motus vel mutatiois naturalis accipi-
 enda ex pte principij passiui inherētis ip-
 si motiui qd̄ qd̄ principij passiui in natu-
 ralibus hz inclinatioem naturalē ad for-
 mā. vñ nō ois generatio naturalis hz i se
 principij actiui. Ad p̄m h in lra dicē-
 dū q̄ loq̄tur d̄ pte forme nō formalit̄ sed
 virtualit̄ eodē mō q̄ dicit calorem eē p̄ez
 sanitatis: hoc mō rō semialis p̄t dici ps
 forme generāde: hz formalit̄ nihil sit illi
 us forme. Ad illa q̄ adducitur de secun-
 do p̄hicoz dcm̄ ē in. c. j. Quarta pro-
 positio quā h̄ ponit. p. quā etiā ponit vn-
 decimo hui⁹ ē. Omnis pductio vel in-
 ductio forme pōt dici vniuoca. Ad cui⁹
 euidētiā sciēdū q̄ cū pductio vniuoca re-
 q̄rat nērio aliq̄ mō similitudinē forme in-
 t̄ pducēs et pductū ideo sit ista p̄ma disti-
 ctio q̄ similitudo ista ē duplex: qdā foemal-
 et qdā virtualis. Primo mō ē q̄n agēs hz
 in se formalit̄ formā quā producit: vt cū
 hō generat hōiem et equus equū. Secūdo
 mō q̄n agēs hz i se tñ virtualiter formā
 quā pducit et nō formaliter: vt cū sol ge-
 nerat calorem in medio. Secūda distinctio
 sit ista q̄ similitudo formalit̄ duplex que-
 dā fm spēm spēalissimā: qdā fm aliq̄d
 cōmunius. Exēplum p̄m: vt cū hō ge-
 nerat hōiem. exēplū secūdi: vt cū equus
 generat mulū quibus forte ē aliq̄d gen⁹
 cōe: puta iumentū vel aliq̄d tale in q̄ one-
 niū: vt dicit arist. in hoc septio. Tertia
 distinctio sit ista q̄ similitudo fm spēm spe-
 cialissimā qdā ē i forma et i mō essendi
 forme: quedā in forma solum et non i mō
 essendi. exēplū p̄m: hō generās ho-
 minē. exēplū secūdi: artifex pducēs ar-
 cham. qz licet forma sit in vtroqz tamen
 in artifice existit fm mōm intētiōalē i ar-
 cha nō existit fm mōm realit̄. Dictum

igit p̄bi intelligit q̄ quelibet pductio cu-
 lusqz forme ē vniuoca accipiēdo vni-
 uocationem large fm aliquē dōz gra-
 duū: sed stricte accipiēdo illa solū ē vni-
 uoca in q̄ est similitudo inē generās et ge-
 nitum in forma et in mō essendi forme.

Quoniam vero definitio.

Hic intendit. p. ostendere ex q̄bus cō-
 stituat q̄ qd̄ erat eē seu dō. Ad cui⁹ eni-
 dētiā inq̄rēdū ē de q̄tuor q̄ p̄bs tangit i
 hoc ca. et sequētibz vīez de p̄ibz positis
 in dione: de singulariū cognitiōne: de cō-
 ceptus generis et spēs distinctione: et de
 differētie inferioris inclusiōe. Quo ad
 p̄mū notādū q̄ fm Scotū. xlii. di. ter-
 tij sen. vbi diffuse tractat hāc materiā:
 Est vna opinio pōnēs q̄ in rebus mate-
 rialibus materia nō est ps q̄dditatis spe-
 cificē. qd̄ probatur: tum qz q̄nto hui⁹ d̄r
 q̄ omēs ptes dionis sūt forme. Item sci-
 cūdo de anima et alibi frequēter p. nomi-
 nat formā qd̄ qd̄ ē rei. Item in hoc septi-
 mo dicit q̄ anima ē subia animati et spes
 cies et q̄ qd̄ erat esse ḡ non materia.
 Itē arguitur tali rōe q̄ qd̄ ē p se p̄m
 cipiū cogscēdi illud cuius ē: vt d̄r i hō
 septimo: sed materia nō ē p̄ncipiū cog-
 scēdi rē: qz de se ē īgta: vt d̄r parū post.
 ḡ materia nō p̄tinet ad q̄dditatem rei: s̄
 dicta opinio nō placet dicto doctoz. est
 enī cōtra p̄m hic dicentē q̄ materia est
 ps speciei: spēs aut̄ dico q̄ qd̄ erat esse.
 Item octauo huius dicitur cōtra plato-
 nē q̄ omīs dō habet qd̄ et quale: et hoc
 optet eē vt materiā: illud nō vt formā
 q̄ p̄ro cuius declaratiōe sciēdū q̄ p̄bs
 h̄ loquit̄ equoce de illis tribz scz materia
 specie et simul toto. Spēs aut̄ tripliciter
 sumitur. Ano mō p̄ forma q̄ ē altera ps
 intrinseca cōpositi. Alio mō d̄r spēs ip-
 sa rei q̄dditas et forma totū: puta huma-
 nitas de qua spēs hic dicit. Spēm aut̄ di-
 co q̄ qd̄ erat eē et q̄ matia ē ps speciei.
 Alio mō accipit̄ spēs p̄ vli abstracto qd̄
 distinguit̄ cōtra p̄ticulare ē? fm arist. est
 p̄mo q̄ qd̄ est solus enī spēs ē dō p̄mo e
 p se. Materia insup q̄ ē alia ps cōpos-

Att triplici accipit. vno modo ut non contracta
 p aliud sibi adueniens et solū absolute seu
 vlt accepta ut ē pncipiū pōniale illi? cu-
 lus ē et sic ptinet ad qdditatē specificam
 rerū materialū. Alio modo accipit mā nō
 in vlt ut pns s; ut ptra p indiuiduitatez.
 Alio modo accipit magis contracta ut pbi
 tur p accns ut māia contracta ad exntiaz
 Tertia distinctio ē qd siml totū accipitur
 p cōposito aliqn vlt. vñ d; infra qd ipsuz
 vlt cōpositū ex māia et forma vlt accep-
 tū est simul totū: ut hō eq? Aliqn simul
 totū accipit p indiuiduo subie et hoc du-
 pliciter. vno modo large put scz indiuiduuz
 subie abstrahit ab exntia et tpe et p pns i
 diuiduū sic acceptū p se est i pnto. Omne
 em qd ē i pnto abstrahit ab exntia et tale i
 diuiduū nullo includit i sua rōe qre si
 bi repugnet suscipe pdicatōz nate et ipsi
 us qd qd ē. Ad qd ē em hois pdicat de
 hoc hoie licet nō pmo. vñ illa indiuidua nō
 gñant nec corrūpūt. Alio accipit sil to-
 tū et indiuiduū subie stricte put includit
 exntiam et tps: ut hō exnt et h laps exi-
 stēs: et talia sūt qd p se generātur et corrū-
 pūt: et de talib; ut hō arit. nō ē scia nec
 dio ppe: qd ipis abentib; seu recedētib;
 aut abstractis a sēu iqtū ē vtz sūt an nō
 sint: eoz tñ i abien pte ē opio. His pre-
 missis pono tres cōclusiones. Prima cō-
 clusio sit ista: Materia nō ptra qd ē ps po-
 tētia absolute accepta et vlt ptinet ad
 qdditatē specificā rei māialis. Hoc pty
 autētib; pbici palleas. Itē est rōne: qz
 res māles i sua exntia incl: dūt cās inēn
 secas vtz mān et formā: s; i eaz dione
 o; pōi mā. pna pty: qd dio idicat totā exnti-
 ā diffinitū. Secūda conclusio sit ista:
 Māia ptra p indiuiduatōnem ptinet ad
 qdditatē sil totū? qd ē indiuiduū subie di-
 stinctū p vlt. hoc ondit sic: Singlarium
 sūt cause singlares qrtō h? s; māia et
 forma sūt cause intrinsece rei: s; indiuiduū
 erit cause ididue: māia s; indiuidua ē cā
 intrinseca et qdditaria indiuidui subie sic
 accepti. Tertia cōclusio sit ista: māia
 ptra p exntia ptinet ad qdditatē sil totū:
 us exntis eo modo s; p pty: qdditatez:

qz ut dictū ē nō hz qdditatē p se et ppe s;
 large et p accns. pbat p: qz pncipia exnti-
 tialia cōpositi exntis sūt exntia: nō em ē i-
 telligibile qd ex nō exntib; cōponat inēn
 sece aliqd exntis: s; māia ē pncipiale
 rei: s; cōpositi exntis erit materia exntis.
 Ex pdictis itaq; pty qz māia ptra qd
 modo nō sit d rōe qdditatz specificē tñ ma-
 teria accepta abstracto modo et i vlt ē d ei?
 exntia et qdditate. Ad autētes i oppo-
 sitū: ad pntū cū d; qd oēs ptes dionis sūt
 forme: dicē qd nō sūt forme sibi inuicē cō-
 pate s; respectu diffinitū: qz d ipso forma
 lū seu qdditatie pdicat: est em qdditas
 forma totū? et nō pty: s; ea q spectat ad
 qdditatē dnr formāl et qdditatie pdicat
 ri. His igit realis specificā pstituit i cō-
 formaliz: qz i cō qdditatio. Dna at ididua
 dual pstituit tñ i cō māiali seu pto cū
 nō sit entitas qdditaria. qd pbat ex hoc
 qz qdūq; entitas qdditaria limitata cois
 ē mlti: nec repugit sibi dici d mlti qd qd
 liber ē ipm. talisat nō ē dria ididua vlt
 ondit idē doc. vi. 2. 3. sen. Ad aliū scbi
 d aia q forma ē qd erat eē: dicēduz qd
 hoc d; appropate eo q forma ē pncipa-
 lior cā et cōpletia dionis et qdditatz nō qn
 māia cōcurrat. Ad 3^m q aia ē sba aiat
 dōm q. p. accipit sbaz et qd erat eē p
 notōri pte dionis et nō p tota dione. Ad
 pty p ipz glōiat. Sit em: et nō ē aia aial
 et Sicut igit nō vult q aia sit aial sic nec
 est dio aial sed pncipal ps: ideo d; sic ē
 dicē sic aut nō ita q vno ē dio alio modo
 nō. Ad rōz dōm q mior ē falsa: cognitō
 em māie requit ad cognitōz rei māl cuz
 ad cognitōz cuiuslibz rei requit cognitō
 oim cāz. Dñ tñ māia ipta qz nō ē potissī
 ma rō pgscedi illi cō ē. Forma ei cuz sit
 magis ens q māia ita magis cāt entitatē
 et pgscebilitatē rei q māia: qz eē māia
 nō hz eē nafalr nisi p formā cātē eē i esse
 ctu: s; etiā forma facit cōgsceē māia: tñ
 vtrūq; postea est cā cōgscedi cōpositū.
 Alr dicitur q p. loquitur de cognitione
 scientifica et de materia contracta ad esse
 existentie: illa quidē est ignota scientifi-
 ce et cāt cōtingentiā rez: ideo nō facit co-

Metaphisice.

gnitionē sciētificā. Sed si abstrahatur a sensu illa quorū ē tal' materia nō ē de eis nisi opinio: vt dñi ē. ¶ Quantū ad secū dū dictū hic tangendum scz de singulari um cognitōe. qz hic dicit. p. q. de singu laribus nō est sciētia nec dō proprie: qz ipis abeūtibz a sēsu nō ē palam vtrum sint an non. et secūdo de aīa q. sens' ē sin gulariū: intellectus vniuersaliū: idcirco videndū si singularia possint cognosci nō tñi a sensu sed etiā intellectu. Ad cuius euidentia dicit hic Seco. de intelligitūte singulariū possumus loq. vel metaphi sice scz si sint de se intelligibilia vl' ania stice vīcz si sint intelligibilia p. compa rionem ad intellectū nostrū. quod qdem ptinet ad librum de ania. ¶ De pmo po no vnā cōclusionē. Singulare quolibet mō sumptū siue vt abstrahit ab exītia si ue vt includit ex exītiā et alia accētia est p. se intelligibile de natura sua. Hoc ostendit sic: Singulare ē verum ens: & est p. se intelligibile. pñā patet: qz intel ligibilitas absolute sequit' entitatē cum ens sit obiectū intellectus ex natura po tentie vt dñi ē tertio de aīa. sed pbatio autis. qz singulare includit totam enti tatē quidditatiū supior. includit etiāz vltra hoc drītam indiuidualē vel exīti am vel aliq. accēs quorū neutrū diuī nult sed addit ad entitatē: ergo ad intel ligibilitatē. De secūdo scz de cognitōne singularis p. comparionē ad intellectū nostrū pono tres conclusiones. ¶ Prima conclusio singulare ē a nobis intelli gi bile p. statu isto saltē pgnitōe abstracta qz probat qz cognoscēs drītam extremo rū cognoscit extrema drītia. qz cū drīa q. dā relatio nō pt cognosci nisi cognitio ex tremis: sed intellectus nō cognoscit diffe rentiā inter vniuersale et singulare. ¶ Patet ergo qz cognoscit vtrūq. extremum si arguit aristoti. secūdo de ania de sēsu cōi. ¶ Preterea intellect' nō imponit no mina rebus qz igrat: sed intellectus im ponit nomīa singularibus quibus etiāz attribuit intentōes puta singulare indi uiduū: et sic de alijs. De his etiā facit p.

positōes oppōs et hmoi: q. oīa ptinet ad intellectū: & intellectus nō nō igrat singla ria. Secūda cōclusio: Intellectus nō p. statu isto nō p. se intelligit singulare sub ppa rōe singularitatis nec sensus sentit hoc ostenditur sic: Omnis potētia per se cognoscēs aliqd obiectū sub ppa rōne pōt ipm cognoscere et ab alijs distinguere cir cūscripto omī alio ipso solo remanēte. sz nec intellectus nō nec sensus ē hmoi re spectu singulariū: & rē. Maior ē euidēs sed minor pbat: qz si hec albedo p. diuī nā potētia ponat' i eodē loco cū illa albe dine: manet q. dez hec et hec albedo qz il la nō est hec. et tñ sensus nūq. distingue ret duas numero eē has albedies si sint eā intense. Similiē nō distingueret inf duo singularia circūscripta distinctōe ac cidēiali q. ē p. locū figurā et hmoi: puta: si eēt in eodē loco et simul tpe: et habereēt eandē figurā et magnitudinē et eūdē colorē: talia em̄ tam intellectus q. sens' iudicaret esse vnū. ¶ Patet etiā: qz sens' nō discernit diuersitatē radioz solarū. licet cōmuniē ponat' pīnue variari i me dio. Ad h' minoris affigūtur qz pñā co gnitiua i nob cognoscit rē nō fm suā abso lūtā cognoscibilitatē inqntū scz in se ē ma nifesta sz solū inqntū ē pñe moria: qz po tētie cognitīue p. statu isto mouētur ab obiectis: sz nā singularis nō mouet scdm gradū singularitatis. Singularitas enī se hz solū vt rō sine q. nō sicut dñi ē pī mo hui'. ¶ Tertia p. : Intellect' nō p. statu intelligit singulare reflectēdo ad tā tasimā fm. p. 3. d. a. qd sic expōit qz sicut natura in agēdo nō p. se intendit vīe: qz tūc generato corpe qd ē vīus q. aīal vel hō nō pcederet ad gñatōez aīalis vl' ho mīs. nec intēdit pmo indiuiduū sigtūm qz tūc gñato vno tali puta forte cessaret actō nature qd ē falsū: sz intēdit pmo p ducere naturā in aliq. supposito: et h' ē in diuiduū sagū. silr i. pposito spēs i fāstia ad quā se cōuertit itellectus p. repñtat sin glar sagū i qd ferē p. pgnitō itellectus. qd pz: qz qñq. itelligim' aliqd singulare i g rā' i q. spē sit et in hoc pmo signo i ipā fā

rasia est cōfusiū substantia cū accidētib⁹ vñ
 multa accidētia se cōtrahentia mutuo.
 Scdo representat nām absolute qñ scz in
 intellect⁹ abstrahit vñ. et fert in nām pñ
 se nō pñderādo ei⁹ singularitatē. Tercio
 reflectēdo cōsiderationē nature ad cir-
 cūstātiās signatas vt scz intelligat singu-
 lare. i. nām q̄ est hec nō in quātū hec s⁹
 cū accidētib⁹ pñijs determinat talē nām
 p tales circūstātiās: puta qd̄ ē hic et nūc
 et cū tali figura et colore et hmoi ita q̄ il-
 li⁹ reflexiōis termin⁹ a q̄ et termin⁹ ad
 quē est t̄d cōfusiū et i medio ē distinctiū.
 ¶ Ad pñm i lra iā dictū ē q̄ loq̄t̄ d̄ sin-
 gulari vt existēs et de tali vez ē q̄ nō ē
 scia pñie nec distinctiū. Scia ei⁹ ē obte-
 cti fm qd̄ abstrahit ab existentia actuali
 aliōqn scia possēt quādoq̄ ēē qñq̄ nōn
 ēē: et ita n̄ ēē ppetuas: s⁹ corrupta re cor-
 rūperet scia illi⁹ rei qd̄ falsum est. Hoc
 tñ nō obstante talia singularia pñt itel-
 ligi ab intellectu nro: et est de illis opi-
 nio vt dictū est. Singulare vero qd̄ ab-
 strahit ab existētia ē pñie distinctibile et sci-
 bile scia speciei et p se licet nō primo vt
 dictū est. Ad aliud de scdo de aīa et ad
 oēs auctoritates cōsiles Dicēdū q̄ sen-
 sus est singulariū cū pñsione qz nō est
 vñū: intellect⁹ aut̄ est vñūsq̄. De hoc
 no. ea q̄ dicta sunt pmo hui⁹ tē. ¶ Ad
 tertii q̄ hic tāgit. p. scz de distinctione
 cōcept⁹ gñis a cōceptu speciei dicit idē
 doc. in hoc septimo q̄ est vna opinio po-
 nēs q̄ cōcept⁹ gñis nō est ali⁹ a pceptu
 speciei: q̄ mouet ex eo qd̄ dicit. p. in lra
 q̄ gen⁹ nihil est pter eas que sūt gene-
 ris spēs. It ē q̄ alias gen⁹ nō pñdicaret̄
 de spē. pñs est falsū: q̄ et aīas: pbatio cō-
 sequētiē: qz tñc gen⁹ esset ps speciei: s⁹
 ps formaliter nō pñdicat de toto: q̄ nec
 gen⁹ de spē: vnde isti dicūt q̄ genus et
 dīa seu spēs differūt solū penes modos
 seu rōnes cōcipiēdi eūdē cōceptū q̄ sūt
 rōnes determinatiōis et determinabilis:
 ita q̄ rō gñis est determinabilis et ratio
 dīe seu spēs est rō determinātis: sed ista
 opinio nō est vera fm doc. qd̄ pbat: qz
 cōcept⁹ generis ē ali⁹ a cōceptu dīe: q̄

est ali⁹ a cōceptu spēi sicut pñalis a tota
 li: qz spēs essentialiter et formaliter inclu-
 dit cōcept⁹ generis et dīe: et sic cōcept⁹
 gñis ē ali⁹ a cōceptu spēi nō totaliter s⁹
 pñaliter: pbat aīas: qz dīa nō pñcipat
 gen⁹ nec ecōuerso: sunt ei⁹ oīno alterius
 rationis: vnde cōcept⁹ gñis est ita ali⁹
 a cōceptu dīe qd̄ ē pmo diuersus ab ea
 in nullo cōueniēs cū gen⁹ includat diffe-
 rētiās supiores nō aut̄ dīa vt statim oñ-
 det. ¶ Et si queras qd̄ determinate cō-
 cipiat p gen⁹ et dīam. Respondet q̄ p
 dīam cōcipit vltim⁹ actus q̄ spēs est. il-
 lud qd̄ est cōpletare: et p gen⁹ cōcipitur
 potētiāle respectu illi⁹ act⁹ vltimi: hoc
 declarat sic: qz fm pñm in hoc seprō dī-
 q̄ sicut rō. i. distinctio se hz ad rē sic p-
 tes rōnis ad pres rei: in spē aut̄ q̄ pñie
 distinctiō nō sunt nisi due p septes eēntia-
 les scz act⁹ vltim⁹ q̄ spēs est id qd̄ est et
 poñale respectu illi⁹ act⁹ vltimi. Dīa q̄
 vltia specificā a q̄ ē vnitas rei et dīonis
 cōpletine includit p se pñse de suo pñse
 intellectu actū vltimū in re q̄ est cā vn-
 tatis rei cōpleta: gen⁹ aut̄ pñm pñse i-
 cludit pñse pñm poñale respectu illius
 act⁹: ne aut̄ habeam⁹ ponere pcept⁹ ge-
 neris et dīe ēē fictiones optet q̄ illi⁹ cor-
 respōdeāt aliq̄ in re distincta ex rei natu-
 ra circūscripta oī opatione intellectu: s⁹
 talis differētia hz gradū fm qd̄ gen⁹ et
 dīa pñt sumi ab alia et alia re si sint di-
 uerse forme puta in hoīe ita q̄ ab vna
 sumat gen⁹: et ab alia dīa: vel pñt sumi
 ab alia et ab alia realitate: puta si sit spe-
 cies simplex vt albedo: primo mō dī-
 ferētia realis: scdo vero dīa formalis: vtra-
 qz tñ ex nā rei. ¶ Ad pñm in oppositū
 dico q̄ illa auctoritas allegata trūcatur
 vñ addit in fine illi⁹ aut si ē: qd̄ vt mā
 et hec ps distinctiō ē vera vt declaratū ē
 ¶ Ad scdm nego pñas ad pbatōnē cō-
 cedo q̄ cōcept⁹ gñis ē pñalis: ps aut̄ l⁹
 nō pñdicet p modū pñs tñ significata
 denominatiōe pñdicet de spē: et sic signat
 totū vel pñt p modū totū: vt ait auicē. i.
 qñto metaphice. In abstracto at̄ vltima
 abstractiōe n̄ pñdicat: vñ illa ē falsa hō ē

Metaphisice

alaltas. ¶ Cōtra qz p̄dicatio denotatia
excludit p̄dicationē in q̄d: s; gen^o p̄dica
tur d̄ sp̄e in q̄d: s; eē. Rñ^o duplex ē de
notatio: vna s̄b̄iecti ab accitē alia toti^a a
pre eēntialī: p̄ma īpedit p̄dicationē ī q̄d
sc̄da aut̄ n̄ excludit: talē denotatio sp̄eī
a gñe gen^o: ei ē ps eēntial sp̄eī: ¶ Quā
tū ad quartū q̄d t̄git hic. p. sc̄z de eo q
īcludit d̄ria inferior dicit idē doc. q
est q̄dā op̄inio ponēs q
d̄ria gñis inferior
īcludit formalit̄ d̄faz sup̄iorē: Tū qz p̄
dicat̄ de ea in abstracto t p se p̄mo^o: d̄i
cit ei h. p. q
fissio pedū ē q̄dā pedalitas:
tū qz hic d̄r q
d̄ria vltia seu finalis ē suba
rei q̄d nō eēt nisi īcluderet alias p̄ceden
tes: aliter nō eēt tota suba rei: tū qz h d̄r
q
in suba nō ē ordo: s; si inferior nō īclu
dit sup̄iorē erit ordo q
vna erit p̄or alte
ra posterior. ¶ S; p̄ hāc op̄inionē Ar
guīt: qz si sic erit p̄cessus īfinit^o ī d̄rijs
p̄ns ē falsū: s; t̄ aīos: p̄batio p̄ner: qz si d̄i
ferētie īferiores īcluderēt sup̄iorē: s; ei
sent d̄r entes: qz d̄ria sūt ad aliq̄d idē en
tia. In aliq̄ g
p̄uenirēt sc̄z ī d̄ria sup̄iori
t differēt d̄rijs: t tūc vltra q̄rā de illis
d̄rijs: vtz īcludāt d̄faz sup̄iorē q̄re v̄l
p̄cedit ī īfinitū: vel stabit ad aliq̄s q
ī
nullo p̄ueniunt: nec īcludūt aliq̄d cōe.
¶ Itē s; p̄bm hic ī l̄ra oīs d̄io dat p gen^o
p̄mū t differētijs ītermedias v̄lqz ad v̄l
timā: vel p gen^o p̄mū: t d̄riam v̄ltimā
specificā. Si p̄mo^o sequit̄ p̄te nugatio:
qz tūc d̄rntia ītermedia poneret ī d̄ione
t v̄ltia īcludit oēs ītermedias vt dicit:
s; d̄rntia ītermedia dicit̄ bis semel ī se
t semel ī d̄rntia v̄ltia. Sc̄do^o seq̄t̄ adhuc
idē qz gen^o p̄mū īcludit suā d̄rntiā cō
stitutiuā t v̄ltia d̄rntia īcludit eā s̄lt̄ vt
dicit̄: s; bis dicit̄: puta diuidendo aīal
rōnale: qz sensibile īcludit ī aīali q̄d cō
stituit t ī rōnali p̄re: s; bis dicit̄. ¶ Dicē
dū ē s; q
d̄rntia inferior nō īcludit for
maliter d̄rntiā sup̄iorū. ¶ Ad argumēta
īn oppositū: Et p̄mo ad illud p̄bi dicit̄
q
fissio pedū ē q̄dā pedalitas. Dico q
ū
la auctas ē ītelligēda non p̄dicatiue s; di
uisiue. Non ei plus vult p̄bus nisi q
d̄rntia diuidat ī īferiores q̄d p̄z p̄eū ī
littera. Dicit̄ ei q
īn d̄ionib^o īn q̄b^o sūt

multe d̄rntie optet nō solū diuidi gen^o
īn d̄rntias: s; etiā diuidi d̄rntiā p̄mā īn
sc̄dam q
sc̄z sit d̄rntia p se t non p accitē
sicut si aliq̄s velit bñ diuidere hñs p̄
des nō dicit aliud alarū aliud nō alarū
qz iste nō sūt d̄rntie p se habētis pedes
vt sic s; v̄z dicere aliud ē habēs pedes
fissos t aliud nō fissos: qz fissum t nō fis
sum sūt d̄rntie pedis p se. Et tō dicit q
fissio ē q̄dā pedalitas. I. ē d̄ria p se diui
sua hñtis pedes. ¶ Nota tū q
h dicit.
p. vbi nō p̄nt assignari d̄rntie p se: qz ple
rūqz sūt nobis ignote optet assignare d̄i
ferētijs accitales q
sūt q̄dā signa d̄rnti
arū essentialiū. Ad sc̄dm reducit̄ p̄m
qñ dicit q
d̄ria ē tota suba rei: cū ei d̄io
īndicās eēntiā rei nō solū īcludit d̄riam
s; etiā gen^o t p̄cept^o gñis sit ali^o a p̄ces
ptu d̄rie vt v̄lū est: seq̄t̄ q
d̄ria nō dicit
tota subam rei. Dicēdū ē q
p. nō īntē
dit dicere q
d̄ria v̄ltia sit tota suba rei:
nisi cōpletie vt dicit̄ ē p̄. Ad tertū re
ducit̄ etiā p̄m: cū ei ī suba sit mā t for
ma: t forma sit mag^o ens q
mā: seq̄t̄ q
ī
suba erit ordo p̄ioris t posterioris fm
p̄fectionē. ¶ Dicit̄ q
p̄bi ē ītelligēdū
q
īn suba nō ē ordo. I. īn bis q
p̄rmet̄ ad
rōnē s̄balē: talis q
ali^o t ali^o ordo tollat
t faciat nugationē: vñ t p̄us dicit q
si ē
nugatio addēdo d̄riam p̄orē posteriori
q̄d pari rōne erit ecōuerso. hec materiā
tractat̄ a doc sub. xj. di. q̄rti īntiaz. q. 3.

Quoniā vero de substātia

¶ Postq
p. determinauit de suba fm
q
suba d̄r q̄d ē: h d̄rntiat d̄ suba s; q
q̄d v̄lē a q̄busdā d̄r suba sicut ei dicit̄ ē
ī h^o septio. c. xio. q
p̄lō ponebat ideā
ēē subas sepatas a s̄sibilib^o q̄s dicebat
ēē v̄ltia t p̄dicari d̄ īdiuiduis sp̄ēz p̄dica
tione dicit̄ h^o ē hoc. p. s; arguit hic q
nō ē talia dare v̄ltia īn re. ¶ Ad euidētā
cui^o notādū fm sco. h. r. iij. di. sc̄di īntia
rū: q
p. nō īntēdit hic negare qñ v̄lē sit
aliq̄d ī re īmo oppositū ē de mēte ei^o: s; ī
tēdit q
nō sit aliq̄d īn re eo^o q
ponebat
p̄lō: t hoc solū p̄bat rōnes ei^o. ¶ Ad d̄
clarationem at̄ q̄uo v̄ltia sūt ī reb^o t q̄uo

nō. Primo ponā aliq̃s diffinitiones de
inde aliq̃s p̃dones. ¶ De p̃mo sit illa p̃
ma diffinitio: q̃ duplex ē itērio p̃ma sc̃z
z sc̃da: voco aut̃ p̃mā intētiōē ip̃am rez
positā i eē p̃gnito seu intellecto: z d̃z p̃
ma itētiō: q̃ res d̃z itērio n̄ quōdāq̃ res
s̃z intellecta z cognita: voco aut̃ intētiō
nē sc̃dam q̃ndā relationē seu cōpationē
intellecti seu opationē q̃ intellecti cōpat
vnā p̃mā intētiōē vel vnū p̃ intellectū
ad aliū p̃mo intellectū. Exēplū intellecti
itelligēs hoīez z aīal cōpans vnū ad ali
ud fin rōnē p̃dicabilis z subicibilis: q̃ cō
pario ex pte aīal d̃z gen⁹: z ex pte hoīs
d̃z spēs: et sic fin diuersas cōpationes for
mat intellecti diuersas sc̃das itentiones
puta q̃nis spēs indiuidui z h̃mōi. ita q̃
ois sc̃da intētiō ē formalr relatio rōnis.
¶ Sc̃da diffinitio sit hec q̃ ṽle cū sit vnū
p̃cretū pōt accipi duplr vno. p̃ p̃le signi
ficato q̃s ē ṽlta s̃z sc̃da itētiō: q̃ sc̃z ē q̃
dā relatio rōnis i p̃dicabili ad illū d̃z q̃ ē
p̃dicabile: z habēt respectū rōnis signifi
cat h̃ nōmē ṽle i p̃creto sicut z ṽlitas i
abstracto. Alio accipit ṽle p̃ illo q̃s de
noīat ab illa itētiōē ṽlta q̃s ē aliq̃ res
p̃me itētiōis: q̃z sc̃de itētiōes applicāt p̃
mis: z hoc sc̃do p̃t adhuc accipi duplr.
vno. p̃ illo q̃s ē q̃si subiectū remotū de
noīatū ab itētiōē: z sic nā d̃z absolute ṽle
q̃ten⁹ nō ē de se hec: ita nō repug̃t sibi
ex se dici de m̃is z nā sic accepta ē inde
miata p̃uatie seu negatie. Alio pōt ac
cipi p̃ subiecto p̃p̃nq̃ q̃s ē ip̃a nā idet̃
minata p̃rie vt sc̃z p̃iucta ideterminatiōi
actuali q̃si habitū p̃rio: z hoc nō ē ṽle
nisi nā sit actu ideterminata ita q̃ sit vnū
itelligibile nūcro dicibile de oī supposi
to. z h̃ ē p̃plete ṽle. ¶ Tertia diffinitio
sit hec q̃ ē i intellectu p̃tingit du⁹ vno
mō subiectie vt spēs act⁹ et habit⁹ sūt i
aīa. Alio obiectie sic mō loq̃mur et h̃
mō du⁹ vno habitūalr: et p̃ q̃n videlz
ē ibi p̃ spēm manētē i intellectu imedia
te motiua ad intellectiōē. Alio actualr
et secundario puta q̃n iā actu mouet et in
telligit: sc̃ds mod⁹ isert p̃mū nō ecōuer
so: p̃tz de se. ¶ De sc̃do sit ista p̃ma p̃dō
ṽle sūptū p̃mo sc̃z p̃ itētiōē nihil ē i res

h̃ s̃z i intellectu t̃m. hoc ostēdit sic: q̃z p̃p̃
ens rōnis nihil ē in reb⁹ extra: s̃z ṽle sic
acceptū ē h̃mōi vt p̃z ex p̃dici: q̃ z̃. ṽn
ista p̃pario q̃ ē itērio sc̃da n̄ ē nisi obiecti
ue i intellectu p̃p̃ate. ¶ Sc̃da p̃dō sit ista
ṽle sūptū sc̃do sc̃z p̃ subiecto remoto itē
tiōis ē vere aliq̃d i reb⁹: h̃ p̃bat sic q̃z
h̃ q̃d circūsc̃p̃to oī actu intellecti vere ē
ē de aliq̃d i reb⁹: s̃z ṽle sic sūptū ē h̃mōi
q̃z circūsc̃p̃to oī actu intellecti nā lapidis
q̃ ē ex se nō ē determinata: s̃z indeterminata
vere ē: q̃ z̃. ¶ Itē q̃ q̃d ē absolute sūptū
ē vera res q̃z ē p̃ncipiū z cā: vt h̃ d̃i c. p.
s̃z ip̃m q̃s q̃d ē absolute sūptū ē ṽle: tale
ei ṽle exp̃m̃it p̃ oīōē z icludit i ea eēn
tialit̃ z p̃ se: vt sic p̃siderat a metaphicoz
q̃ z̃. ¶ S̃z ista nā sic accepta z idēn
te q̃z nō possit esse sine singularib⁹ t̃m d̃
se nō est hec: p̃t dubitari an h̃eat aliq̃uā
vnitātē realē saltez m̃iozez vnitātē nūc
rall q̃z certū est q̃ n̄ est vna vnitātē nūc
rall exq̃ ponit nō esse hec: An⁹ q̃ sic p̃
pter q̃s sit sc̃da p̃dō ṽle sc̃do sūptū est
vnū aliq̃ vnitātē reali m̃ioze vnitātē nūc
rall: q̃dā vnitās ē ei⁹ passio. p̃bat q̃z si
mile z egle fūdāt sup vnū ex. s. h̃. i. c. d̃
ad aliq̃d: s̃z nullo intellectu exire ē real sū
tudo albi ad albiū fin albedinē: q̃ aliq̃ re
alitas ē p̃ximū fūdātū illi⁹ relatiōis re
alis: q̃z relatio real non fūdāt sup ens rō
nis formalr. Itō ē at hec vnitās nūeral:
p̃tz q̃z hoc albi z illū nō sunt vnū nūero
q̃z nihil vnū nūero ē idē sibi ip̃i: q̃ ē aliq̃
vnitas real. ¶ Preterea si oīs vnitās rea
lis z nūeral: oīs diuersitas erit nūeralis:
p̃ns est falsū: q̃ z aīo: p̃pario p̃ne q̃z vnū
z multa idē z diuersū sūt opposita ex. r.
hui⁹. Et toties d̃z vnū oppositorū q̃t mo
dis reliquū ex p̃mo topicorū: z sic si t̃m ē
vnitas real nūeral t̃m erit diuersitas nu
meral real z sic t̃m differt fortis a pla
tone quātū differt a brunello: z sic itelle
ct⁹ nō posset abstractare a sorte z brunello:
aliq̃d cōe magis q̃ a sorte z brunello: z
tūc q̃dlibet ṽle est purū figmentū q̃s est
absurdū. ¶ Quarta cōcō sit ista ṽle ter
tio mō sūptū sc̃z q̃s ē ideterminatū p̃rie
fin illud q̃s est in reb⁹: p̃pario hui⁹ q̃z
relatio addita nature q̃s ē ēē i intellectu

Metaphysice.

habitualliter habet fundari in re sed natura sicut illud quod est in re habet istam relationem: ergo illud quod est vltimum est in re. vnde potest dici quod vltimum est in re sic intelligendo quod eadem natura quod est in existentia determinata per se dum singularitatem est indeterminata in intellectu obiectum: et vnde hac relationem ad intellectum ut ad cognoscens est indeterminata. Primum indeterminatio sibi data per intellectum et sic est completum vltimum. Quia igitur scilicet sit ista vltimum hoc tertio scriptum est in intellectu habitualliter determinate: probatur quod si vltimum actu tunc esset in re et non intellectu: tunc intellectus agens superflueret: intellectus enim agens sicut cometa: totum facit vltimum in rebus. Item tale vltimum est vnum intelligibile numero dicibile et quilibet superposito ita quod intellectus attribuendo ipsum diuersis singularibus attribuit idem obiectum numero pluries conceptum ut predicatum pluribus subiectis dicendo hoc est hoc: ut dictum est. Sed impossibile est quod aliquid idem omnino in re existens sit idem intelligibile numero: et sic attribuat diuersis: sed et alicui existenti in re non repugnat esse in aliquo alia singularitate ab illa in qua est non tamen illud vere dici potest de quolibet inferiori nisi per intellectum abstrahente et predicante illud de multis: et sic. Si autem arguitur per predicta signatim per secundam tertiam et quartam conclusionem quod vltimum non sit aliquid in re quod sit logica quod est de vltimo esset scilicet realis quod est falsum. Responsio: quod logicus non considerat res per se nisi quantum fundat secundas intentiones quas logicus per se considerat: et ratio huius non de arte ferre realiter sed rationalem vel intentionalem. de hac materia vide ea que dicta sunt primo huius. Ad primum stremo quod ad hunc septimum videndum est de pluralitate formarum ut et dicitur secundo. Item primo et primo. di. 4. iniarum: est quedam opinio tenens seu ponens quod in quibusvis vno seu aiato non oportet ponere nisi vnam formam scilicet aiaz: quod quidem est vna realis: sed plures virtuales: licet principis formam mixti et plures perfectiones sicut quod constituit diuersa organa que sunt principia imperfecta diuersarum operationum. Et arguitur per hac opinionem per. p. dicendum in hoc primo quod manum mortua non est manum nisi equoce ex quo videtur quod manum non habet aliquam formam propriam. Item arguitur sic non est ponenda pluralitas sine necessitate: sed in

posito non est necessitas ponendi plures tales formas cum vna perfecta possit quicquid ille plures sunt illa est virtualis potentia. Item ex pluribus distinctis numero non fit vnum numero per se multo minus ex duobus distinctis et specie vel pluribus que magis videntur. Preterea ex duobus existentibus actu non fit vnum sicut ars. ex hoc primo: sed plures forme sunt plura actu quod forma essentialiter est actus. aial autem est aliquid vnum: sed non potest consistere ex pluribus partibus habentibus plures formas. Preterea vnum entis est vnum esse: vnum esse est ab vna forma: sed vnum entis est vna forma. Sed ista opinio non est vera: et probatur sic: quod aia separata remanet corpus sine noua generatione: sed in corpore est forma composita: cum materia non possit esse naturaliter sine forma. Sicut per aial ut manum potest separari ab aiali sine generatione: sed non manum in actu post separationem per formam totam: per se per formam propriam quam habebat per se. Dicendum igitur quod in quolibet vno per formam aiali est alia forma composita vel mixta per has que sunt coes totum aiali vel vno sunt alie priales specificie distincte totum quod organa distincta. Ad rationes in oppositum: ad primum dicendum quod manum potest considerari dupliciter: vel manum ut manum: vel manum ut est organum officiale ad equequendum opus vite: sic de oculo et alijs sicut: si primo sic dico quod manum vniuoce quando manum sub forma manum. si secundo modo sic est manum. equo uoce quod sine aia non potest exercere opus vite sicut nec oculus videre. et sic intelligitur. per. et nihil in nos. Ad secundum per necessitas ex argumento per opinionem quod per separata non potest esse sine forma propria. Ad tertium cum dicitur quod ex pluribus distinctis: et nego prius quod quanto aliquid sunt magis vnum idem peritatem vntate tanto minus sunt natura vniri ad constituendum vnum per se: exemplum albi et nigri sunt magis vnum quam materia et forma que sunt omnino. alterius rationis: sed tamen ex materia et forma fit vnum per se non autem ex albo et nigro sed sunt idem genere per primo. Ad quartum cum dicitur quod ex duobus entibus actum. Dico quod verum est quando sunt in actibus ultimatis et non carent perfectione in actualitate: sed sic non est in proposito: quia omnia precedentia sunt in potentia

respectu cōis et pfectioris. ¶ Ad ultimū
cū dicitur vnius entis ē vnū esse dico q
verū est totale et cōpletū scz esse toti
cōpositi: et tale est principaliter p vnam
formā scz vltimo adueniētē oībus pce
dentibus: et hoc modo totū cōpositū di
uidit in duas ptes essentielles scz i actū
vltimū et potentiam ppiā illi que inclu
dit materiā primā cum omnibus for
mis pcedētibus: sed ex hoc nō sequit qn
sint plures forme ptiales vantes plura
esse partialia nō tñ speciuoce cōstituens
illud cōpositū: sed tanq̄ quedā inclusā i
potentia illi cōpositi. hanc materiā
tractat diffusile idem doc. vbi s. q. tertia
arti. et. so. j.

Incipit liber octauus.

¶ dictis nāqz si

logizare oportet et colligere
¶ Postq̄ ar.
in septimo determinauit
de q̄ quid ē seu de eēn
tia rerū sensibiliū p rati

ones logicas: hic p̄r determinat fm p̄n
cipia rerū sensibiliū que sunt materia et
forma ostendēdo quō in diffinitionibus
optet q̄ vnū sit vt materia: aliud vt for
ma: gen^o ei se habet vt materia: dīa ve
ro vt forma: de quo sufficiant que dicta
sunt septimo hui^o vnde in hoc octauo
tñ p̄scrutabor q̄ quattuor dictis que b̄
tangit p̄bs. ¶ Prīmū ē q̄ diffinitōes
seu forme rerū se habent sic nūeri: si em̄
aliquid addat seu subtrahat alicui nūe
ro etiā si sit illud minimū nō erit idē nu
merus fm spēm: minimū em̄ in nūeris ē
vnitas: que si addat ternario: surget q̄
ternari^o que est alia species numeri: sic i
diffinitionibus quocūqz addito vel ab
lato est alia diffinitio vlt alia natura spe
ciei: si em̄ ad diffinitionē aīalis que est
suba aīata sensibilis addas rōnale p̄sti
tuis spēm hominis. Si āt abstrahis sen
sibile cōstitutis specie plate qz vltia dīa
dat speciem. ¶ Ad cui^o euidentia notā
dū q̄ est quedā opinio ponēs q̄ in q̄ddi
tate formarū naturalū suscipientū ma

gis et min^o nō est dare gradus in trīse
cos fm quos ip̄e suscipiāt magis et mi
nus: et habet ortū cū ex eo qd̄ dictū ē q
forme sunt sicut numeri: et sic numerus
stat i idiuisibili ita q̄ sibi nihil pōt addi
vel diminui quin mutet spēm: sic est de
forma et p̄ p̄ns nō habet gradus: Tum
qz ille gradus additus vel ptinet ad qd̄
diratē speciuocā vel nō: si sic: ergo albe
do remissa nō erit pfecte in specie a lbe
dinis: qd̄ est falsum: Si nō: q̄ albedo in
tensa erit vnū paccidēs: qz includit gra
dus qui nō ptinet ad ei^o essentia: Si
la opinio nō est vera: impossibile est em̄
aliquā formā cōicare se alicui fm mag
is et minus: nisi in sua essentia habeat gra
dus: alioquin fm eūdē gradus p̄cipae
ret a quocūqz supposito: sed forma talis
cōicat alicui fm magis et minus vt sup
ponit: ergo in sua essentia habet grad^o.
¶ Pro cui^o declaratione fm mētē sco.
xv. di. primi inīarū. q. 4 p̄lo aliq̄s cō
clusiones declarabo. Scdo ad dubium
aliter respondebo. Quātū ad primū sit
hec p̄ma conclusio: approxinatio vel remo
tio a suo cōtrario nō est cōsuscipiēdi ma
gis et min^o. pbat tū qz eandē virtutem
possunt aliqui diuersi p̄cipare fm ma
gis et min^o nō p̄cipādo aliquid de vlt
cio cōtrario puta t̄pantiā vlt iusticiā: Tū
qz in statu innocētie fuisset fm magis et
min^o gratia in diuersis: et est modo d̄ fa
cto in beatis vbi tñ nullū fuisset cōtras
rū nec est de facto in beatis. ¶ Scdo cō
clusio est ista: nulla forma suscipit mag
is et minus fm dispositionez subiecti: vel
fm esse in subiecto ei^o essentia remanen
te immutata. pbat qz habito termin^o fm
rationē qua termin^o est cessat motus: qz
habitu^o p̄ntib^o cessat oīs motus et ge
neratio: ex p̄mo de ḡnatione: sed p te in
principio calefactionis habet calor fm
rōnē qua termin^o est scz fm esse pfectū:
q̄ in principio cessabit ille mot^o qd̄ ē ab
surdū dicere: pbat qz omne qd̄ mouet
habet aliqd̄ de termino a quo et aliqd̄ d̄
termino ad quē: ex q̄nto p̄bicoz: q̄ i p̄n
cipio calefactionis in ip̄o calefacibili ē

Metaphysice

aliqd de essentia caloris: si igitur essentia caloris non suscipit magis et minus in principio erit calor perfectissimus. In quo modo est terminus motus: igitur. ¶ Tertia ratio sit ista quod radicatio maior vel minor forme in materia non est causa suscipiendi magis et minus. hoc ostenditur sic: quod illa radicatio vel est aliquid aliud distinctum a forma radicata vel non. si non habet oppositum: quod cum illa radicatio sit maior et minor: igitur forma: si aliqd est distinctum vel est forma absoluta vel respectiva: si absoluta habet oppositum. Si respectiva habet oppositum: quod magis et minus in forma respectiva oritur ex magis et minus in absoluta. ¶ Quartum ad secundum articulum: primo aliquid promittitur: scilicet veritas ex his duobus ostendetur. ¶ De primo sciendum quod quidditas est duplex: quedam est speciuoca quedam indiuidua. Circa quod notandum quod in hac albedine est tria considerare: primo naturam speciuocam: scilicet gradus indiuiduale quod est tantitas essentie indiuidui: tertio differentiam indiuiduales qua indiuidua albedo est hec: scilicet quod gradus arguit quantitatem aliquid: id notandum quod triplex est quantitas scilicet quantitas mollis vel dimensionalis: et quantitas perfectiois quod respicit esse rei: et quantitas virtualis que respicit agere: et forte secunda in eadem cum tertia quatenus agere dat intelligere esse. ¶ Tertio videndum quid sint isti gradus formarum: de quibus nunc est sermo: unde assigno tale descriptionem. Gradus formale de quo nunc est sermo est portio perfectionis forme speciuoce extra eam: conceptum quidditativum ipsam formam speciuocam infra suum conceptum essentialiter includens inclusa realiter intra conceptum indiuidui. ista descriptio satis est evidens inveniri. ¶ Quarto videndum est quales sunt isti gradus. Circa quod sciendum quod gradus quidam sunt essentialium: quidam vero formarum: quidam perfectionum unitive contentarum in alio uno: et hoc ultimum modo intelligo gradus de quibus nunc queritur. Ex his concluditur quod diversitas horum graduum non diversificat species cum sint portiones eiusdem forme specificice ita quod forma specifica est indivisibilis quantum ad gradum specificum: indivisibilis vero quantum ad gradum perfectionis

nalē ita quod pluralitas illorum graduum non est positio intra conceptum specificum forme specificice: sed solum promissive: sed est intra conceptum indiuiduorum positivie ita quod indiuiduum positum ex forma specifica et proprietate indiuiduali continet unitive illos gradus. ¶ De secundo dico quod forma suscipiens magis et minus habet intrinsece dictos gradus. Dico etiam quod precisa ratio suscipiendi magis et minus est latitudo graduum in forma siue quod id est illimitatio forme quod precipatur. Probatio habetur: tum ex in probatione omnium opinionum precedentium nec videtur alia via probabiliter restare quod ista: tum per simpliciter supra predictam camera. c. de qualitate ubi recitat multas opiniones de causa suscipiendi magis et minus et improbat eas pluribus commendat opinionem archiepis dicentis sic: Alitas enim quod est finitatem quandam precipatur: id est rationem eius est quod suscipiat magis et minus. ¶ Ad primum in oppositum dicendum quod per loquitur de forma seu de quidditate in quantum exprimit per definitionem: hec est quidditas specifica et sic abstrahit ab omni gradu: ut dictum est. ¶ Ad secundum dicitur quod iste gradus non pertinet ad quidditatem specificam ut dictum est: et cum dicitur quod forma intensa erit unum per actum non sequitur: quod iste gradus: et si non sit de essentia speciei: tum est de essentia indiuidui ut dictum est. ¶ Secundum dictum est per in littera quod in generatione et corruptione simpliciter optet quod fiat resolutio usque ad materiam primam. Pro quod sciendum quod ista resolutio usque ad materiam primam habet fieri statim vel non statim. Statim quod est in habentibus unam formam tantum. Non statim in habentibus plures formas. ut in homine in quo separata: vltima forma specifica et corruptio hominis: puta in morte remanet materia sub forma incompleta corporis quod non est in alio specie specialissima sed est naturaliter in continuo fluxu usque ad materiam primam antequam de materia illa aliquid specificice distinctum generetur qua corruptione prius ordine nature completa introducit ab agente naturali aliquid forma specifica puta forma vermis vel plante. ¶ Sed quod quod unum corruptio est generatio alteri: sed homo in morte corruptus: igitur statim aliquid ge-

2-1/2
dico

Quantitas
triplex

Gradus
formae

Quantitas
triplex

nerat: **¶** Rñdeo qd hō non corrupit in morte corruptione vltia scz quātū ad oē illud qd ē aliqd ei⁹: s3 ad huc remanet aliq forma que fuit de essentia ei⁹. **¶** Perfecta aut corrupōe nccario aliqd generabit: qz materia naturaliter nō existit sine forma: sic corruptio vni⁹ ē generatio alteri⁹: et cōuerso: sed in habētibus vnā solā formā nō oportet tñ expectar et s3 corrupto aere statim generat ignis: si ignis debeat generari ita q in eodē instanti tps desinat esse forma aeris: et in ei⁹ materia inducit forma ignis. **¶** Tertiu dictū pbi in hoc octauo ē q accia nō habet materiā ex q3 in qua. **¶** Ad cuius euidentia de mente sco. in hoc octauo: primo pmititā vnā distinctionem: Scdō ostendā duplicē cōclusionē. **¶** De pmo sit ista distinctio: q cōpositio que ē ex natura rei circūscripta illa q ē rōnis ē duplex: quedā rei et rei: et hec cōpositio pōt dici realis et cōtialis. Alia est realitatis et realitatis: et hec cōpositio dicitur fm rationes reales et fm formalitates. **¶** Hoco aut ppositionē rei et rei illam que est ex aliq quoz separatio mutua nō repugnātiā includit in terminis: qualis ē ppositio sube ex materia et forma vlt ex subiecto vel accidēte. **¶** Hoco aut ppositionē realitatis et realitatis: que ē ex aliq b⁹ qru separatio includit pditionē. ppter eozū realē idē pntatē: et tñ vnū nō ē aliud formaliter: ita q includat in alio in pmo dicēdi p se ita q possunt esse obiecta distincta formalitē: et distincta pceptibilia distincte tmināti actū itellec⁹. **¶** Qualis ē ppositio que est ex genere et differētia vbi etiā spēs ē realiter simplex. **¶** De scdō sit ista pma cōclusio: Accēs est forma simplex simplicitate opposita pme pponi. hoc piz aucte pbi iā allegata. piz etiā p auctore sex pncipiorū dicēte q forma ē simplici essentia cōsistens. **¶** Scdā cōclusio sit hec: accidēs non est forma simplex simplicitate opposita scdē cōpōnt: s3 ē ppositū ex realitate gñis et vrie. pbat qz simplici simplex a qcuqz distinguit ē pmo diuersū: et nō differēs

s3 accia nō sūt hmoi qz. maior piz s3 minor. pbat: qz albe⁹ et nigre⁹ differūt p dētia s3 pās et reali pueniūt i gñe putā i colore: q sūt dētes et si p diuersē. **¶** Quartū dictū pbi ē q ex mā et forma pstituit vnū p se. **¶** Ad cui⁹ euidentia scien dū fm sco. in hoc octauo q sicut vnū in cōi imediate psequit ens i cōi ita q hec ppositio ens ē vnū: qz imediata: qz nullū ē nobis notū mediū ad b⁹ demonstrandū. vt dictū fuit in pmo hui⁹: ita singula entia fm ppios gduas entitat cōseqtur imediate ppria vnitas: nec ē alia rō diuersē vnitas nisi alia entitas quā p se qd illa vnitas. **¶** Exēplū simplicia sūt vnū et cōposita sunt vnū: tñ aliter et aliter qz alia et alia ē eoz entitas: sic igit oīo simplex se toto est ens et vnū: ita ppositū ē ens et vnū ex pncipijs essentialib⁹: cuiusmodi sūt mā et forma: que solā nā sūt aliq ens p se cōstituere. **¶** Ande ppositū talē p se vnū ppria vnitate alteri⁹ rōnis ab vnitate simplicis sicut et ei⁹ entitas est altera ab illi⁹ entitate: q si querit qre ex materia et forma ē vnū p se. **¶** Dicēdū ē cū pbo qz hec ē poña scz mā illo vero act⁹ scz forma. **¶** Si at qras qre nō sit vnū p se ex accidēte et subiecto sicut ex mā et forma: cū tñ subiectū sit vt poña et accēs sicut actus. **¶** Dicēdū q si cut in generabili nō ē cā quare ens ē sic vnū: ita nec ē causa quare ex istis pib⁹ sit hoc vnū: nisi qz sūt tales ptes: ex mā em et forma sit vnū p se: qz forma substantialis est talis act⁹: et materia tale potēiale. **¶** Ex subiecto aut et accidēte sit vnū p accēs: qz accēs est talis act⁹: et subiectū tale potēiale: ita q actus et poña itelligunt pportionaliter vnū si p se p se si paccidēs paccidēs: vnde iste ppoēs sunt p se pmodo notē: et hui⁹ nō est qrenda aliqua causa intrinseca quare scz ex actu et potētia fiat vnū sed solū extrinseca scz agens sicut dicit pbs in lra.

**Explicit liber octauus
metaphisice.**

Metaphisice.

Incipit liber nonus.

Ergo de priore en-

te et ad quod omnes alie ca-

¶ Postquam per determinatam
uit de ente finem quod diuidit
per decem predicamenta ibi de

terminat de eo finem quod diuidit per potentiam
et actum: de quo sufficiat ea que dicta sunt
quanto huius. unde hic solum tangam vnum di-
ctum philosophi. Ponit in hoc philosophi. duas inter
potentias rationales et irrationales: quod videli-
cet ille sunt oppositorum iste vero vni? op-
positi tamen. **¶** Ad cuius euidentiam finem men-
te scio. in hoc nono tenebo cum philosopho duas
predicatas esse bene assignatas. Primo expo-
nit quod intelligenda sit ista dua. Secun-
do inquiret de causa huius duarum. **¶** Quan-
tum ad primum dico tria. primum dictum est
quod illa dua est intelligenda de potentis
actibus tamen ut sit sensus: quod potentia acti-
ua irrationalis cuiusque coparetur siue actio-
ni quam elicit siue termino quem producit sic est
illius vni? quod manente eadem natura non
potest esse alterius actiua quam eius cuius
est ex se actiua. Frigiditas enim manens fri-
giditas non potest esse productrix caloris nec
elicitrix calefactionis per se licet faciat ali-
quid quo facto aliquid aliud potest magis
calefacere puta cum stringit poros ne ca-
lor interius diffundatur et exaltet: et ita ca-
lor vnitus magis calefacit: frigus tamen non
quam calefacit directe. Similiter potentia
rationalis sic est actiua oppositorum siue sint
predicata siue predictoria quod manens natura vna
quantum est de se est sufficiens elicitationem
tamen oppositarum actionum et sufficiens produ-
ctionem oppositorum productrix: si est opposi-
torum productrix. Secundum dictum est quod illa
dua sic intelligenda est: ut primum ex predicto
dicto: quod potentia rationalis sit opposito-
rum actuum seu actionis et negationis eo. scilicet
quod possit agere et non agere. Tertium di-
ctum est quod potentia actiua non est hic acci-
pienda per relationem potentie que est ad op-
positos effectus: sed per fundamentum respec-
tus quod est principium actionis. **¶** Quan-
tum ad secundum articulum. primum videndum est

de illa dua in se. scilicet de intentione philosophi
circa ipsam. **¶** De primo sciendum est quod
ma distictio potentie actiue est secundum diuer-
sum modum elicendi actionem. Quia enim po-
tentia agat circa obiectum hoc vel illud li-
cet aliquo modo distinguat vel ostendat di-
stinctionem potentiarum: non tamen immediate. **¶** Non
enim potentia coparetur ad subiectum vel obie-
ctum circa quod operatur nisi mediante operatio-
nem quam elicit hoc vel illo modo. **¶** Iste autem
modus elicendi per se operatio non po-
test esse in genere nisi duplici: quia potentia
actiua aut est determinata de se ad agendum
ita quod quantum est ex se non potest non
agere quando non impeditur ab extrinseco
aut non est ex se determinata: sed potest agere
hunc actum vel oppositum: potest etiam
agere vel non agere. **¶** Prima potentia di-
cti ceter natura. scilicet voluntas: unde pri-
ma diuisio principiorum actiuorum est in na-
turam et voluntatem seu propositum sicut patet
ex secundo philosophorum. **¶** Si queris causa huius
duarum quare sic natura tamen est vni? determinata
te. id est cuiuscunque vel quocunque est deter-
minata ex se est illi? vel illorum voluntas
aut est oppositorum indeterminate. **¶** Vi-
cendum quod nulla est causa huius: sicut enim
effectus immediatus coparetur ad causam immedia-
te ex se et primo siue causa media alioquin
tunc in infinitum: ita causa actiua immedia-
te videtur se habere immediate ad suam actio-
nem in quantum illa elicit: nec est dare aliam
causam quare sic elicit nisi quia est talis causa:
sicut enim calidum calefacit quia calidum: sic
voluntas vult et non vult quia talis potest
tia. **¶** Sed hic est vnum dubium quantum voluntas
reducitur ad actum: si est indeterminata
ex se ad agendum vel non agendum? Respon-
deo: duplex est indeterminatio: quedam est
insufficientie siue ex potentialitate et de-
fectu actualitatis: sicut materia non habens
formam est indeterminata ad actum forme.
Alia est indeterminatio super habundantiam
sufficientie que est ex illimitatione actuali-
tatis vel simpliciter vel quodammodo. **¶** Pri-
mo modo indeterminatum non reducitur ad actum nisi
prius determinetur ab alio ad formam. Secun-
do modo indeterminatum potest se determi-

nare. Si eni hoc posset habendo actū illimitatū multo magis potest hūdo actū illimitatū: qz tūc nō careret aliquo: qd fuit simplr pncipiū agendi: alioqn dō q est fūme indeterminatus ad qdūqz actōnem in determinatōe illimitationis non posset aliqd agere: qd ē falsū. Indeterminatio aut q est i volūtatē nō est materialis nec inspectōis in quā ipa ē actua: sed ē excellentie et potentie aliquatit illimitate nō alligate ad determinatū actū: id pōt seipam determinare. De secō videtur hū dubium qd ea q dicta sūt faciūt ad intētionem pblit: qz ipē nō ponit orīnam inter naturā et volūtatē sed inter potentiā rātionālē et irrātionālē: p rāonālē soluz intelligēs intellectū vel sciam: vt patet i littera. Rādeo q intellectus et volūtas pnt comparari vel ad actus ppios quos eliciūt. vel ad actus aliaz potentiārum inferiorū in quibus habet aliquā causā: litatē: puta intellectus oñdendo et dirigendo: volūtas inclinando et impando. Et patet q prima comparatio ē cēntialior. Primo mō intellectus cadit sub natura. Est eni determinatus ex se ad intelligendū et nō habet in potestate sua intelligere et nō intelligere: assentire et nō assentire pposito. Volūtas aut opposito mōdo se habet ad actum ppiū eliciendum vel nō eliciendū. Et ppter hoc in diuis ponūtur due pductōes: vna p modū nature cuius pncipiū est intellectus ita q intellectus est idēz pncipiū cū natura. Alia pductō ponit i diuīis p modum volūtatē. Loquēdo g sic intellectus cadit et ponit sub potētia irrātionālī. Nichil eni ē formaliter liberū nisi voluntas. Scdm hāc ergo pīmā comparationē nō loquit hīc. p. de intellectu. Secūda aut cōparatio videtur qsi accidētāl: qz ille potentie nō comparat ad actus aliarū potētiaz nisi mediātibz actibus ppijs: vt videt: q qdem actus ppij sūt piores illis alijs actibus: et hoc mō intellectus nūqz est pncipiū alicuius opatōis exterioris sine volūtatē cōcurrente et determinante intellectu. et hoc mō loquit hīc. p.

de intellectu et alibi frequenter. Un de volūtatē vel nūqz vel parū loquit arist. put distinguit ab intellectu: et loquit de intellectu practico q est pncipiū opatio nū exteriorz dirigēdo potētias exēntes vbi sp cōcurrit volūtas impans executiōne opis. Un. p. aliqn dicit naturam cōtra artem: aliqn cōtra intellectū: aliquando cōtra volūtatē et ppositū: qd patet q p omnia illa intelligit vñ pncipiū in actōibus: qz ad opus artis cōcurrunt ista tria intelligentia vñ pncipiū pfectū artificialiū. Ex quo patet q potētia rāonālī dupliciter sumi p se cōplete et incomplete. Incompleta quidē potētia rāonālī ē intellectus vel ars vt pcedunt voluntatē: et de tali videt hīc loq. p. cum dicit q optet ipsam determinari p volūtatē aut p pberesiz: qz scz respectu extrinseci non p aliqd nisi determinetur p volūtatē aliūde. Volūtas eni determinatā intellectus ē potētia rāonālī cōplete: vel saltē cōcurrit ad completam: et sic verū est potētiā rāonālē ēē oppositoz mō ppreposito. Sed ptra pdicta arguit sic: Primo cōtra illud qd dī. p. q pōia rāonālī est ad opposita: qz si sic: ergo aliqs pōt simul agere opposita. Consequens est falsum: vt videtur hīc in littera: ergo et antecedens. pbatio consequētie: quia habens potentiam potest in illud cuius est potentia illa: ergo habens potentiam ad opposita potest simul opposita. Secundo arguitur contra illud quo dicit q potentia irrāonālī est tantum vnius oppositi. qz forma solis est potentia rāonālī: quod patet: sed forma solis est oppositoz: ergo potentia irrāonālī erit oppositoz et nō vnius tantū. Minor patet qz sol pōt in oppositos effectus: dissoluit enī glaciē et constringit lutum. Confirmatur: qz in hoc nono dicitur q omnis potētia est contradictōis. Et declarat hoc. p. etiā i potētīis actīs. Ad primum nego consequentiam: potentia enī rāonālī cuiusmodi est volūtas est contrariorum nō simul fiendarū: sed pōt se determinare ad alterutrum op.

Metaphisice

positoy. ¶ Ad pbationem dicendū sicut
p. dicit et respondet in littera q. habēs
potentiā rōnālē nō habet potentiam fa-
ciendi opposita simul licet habeāt poten-
tiā simul ad opposita. Unde ibi est simul-
tas potentie nō potētie simultatis. Con-
tra i isto nūc in q. est vñū oppositū quero
an aliud possit in eodem in esse an non.
Si sic habet ppositū vt videt q. opposi-
ta simul sūt. si non poñā illa in hoc nūc n̄
est nisi vnus oppositi. Respondeo q. in
eodē nunc p̄t agere ad opposita nō i sen-
su compōnis sed in sensu dīsonis: q. si
cut contingēt se habet ad vñū ita ad re-
liquū: sicut in eodem nūc quo fortes se-
det tā pōt non sedere in sensu diuisionis
q. contingēt sedet: igit nō sequitur q.
possit in opposita simul. ¶ Ad secūdum
dicendū q. forma solis sicut quēcūq. for-
ma naturalis si ē illimitata et principiū
oppositoy in diuersis materijs: sicut ē il-
loz determinate: sicut illa forma q. ē vñū
us est illius determinate: q. nō est in po-
testate sua alterutry illoz agere presente
passo receptiuo huius forme et illius: si-
cut nec si esset vnus tāū: vnde sol p̄nte
passiuo liquefactibilis sic liquefacit quod
nō pōt nō liquefacere. Similiter se etiā
habet p̄nte passo cōstringibili. Potētia
aut rationalis puta voluntas agens siue
circa hoc obiectū siue circa illud nō ē p̄n-
cipiū ex se determinatum s. ē p̄ntie det-
minatiū sui ad alterutrum: ita q. circa
q. dlibet pōt agere et nō agere. ¶ Ad cō-
firmationē dico q. omnes potentie passi-
ue sunt ex se contradictionis: actiue autē
sicut hic dicit. p. non ex se sed quasi per
accidēs et aliunde quatenus passiū p̄t
adesse vel abesse: s. hoc accidit potentie
actiue: q. si sit irrationalis necessario agit
p̄nte passo et remoto omni impedimento
non autē sic rationalis potentia: et.

Explicit liber nonus
metaphisice,

Incipit decimus meta- phisice.

Num vero dicitur
multis modis. et.

¶ Post q. p. in nono det-
minat de ente fm q. di-
uiditur p. potentiā et actū:
hic consequenter determinat de vno q. b̄
conuertitur cum ente. Et primo deter-
minat de vno fm se: deinde per compa-
tionem ad multa. Circa primū dimisso
vno per accidēs ponit quattuor modos
vnus per se. Primus modus est scdm
quem continuum dicitur vnum. Aliqd
autem dicitur continuum multipliciter.
Vno modo p. artem vel violentiam: vt i
his que continuantur clauo vel colla vñ
aliquo vinculo. Alio modo p. naturam:
et hoc dupliciter: q. vñm est vniforme
vt linea recta vel circularis vel non ē to-
tum vniforme sicut due linee consti-
tuentes angulum in quo continuantur. Di-
cit aut q. inter hos modos continuū dici-
tur magis vnum quod est vniforme: vt
linea recta l. circularis. Itā talis linea op-
tet q. habeat vnum motum. Non em̄ p̄t
esse q. vna pars ei⁹ moueatur et alia q. ē
scat sed tota simul et vno motu mouea-
tur ita q. eius motus est vnus et indiui-
sibilis loco et tempore. Loco quidem:
quia versus quamcūq. partē loci mo-
uetur vna pars continui et alia. Tempo-
re vero: quia quādo mouetur vna et alia
sed in duobus continuis constituentib⁹
angulum: hoc non contingit. Postu-
mus enī imaginari q. vna linea quiescat
et alia moueatur ei appropinquans et mi-
nozem angulum constituens. Aut ab ea
elongata et constituens angulum maio-
rem: vel etiā possum⁹ imaginari q. vtrū-
q. moueatur in diuersas partes: et tō dī-
cit q. illud continuum est magis vnum
cui⁹ mor⁹ est indiuisibilior et magis sim-
plex. ¶ Secundus modus vni⁹ fm quē
aliquod totum habens aliquam formā
vel speciem dicitur vñū sicut animal dī-

etur vnum: ita qd hoc vnum soltra vnitate
tem quantitatis addit vnitatem que est
ex forma fm quam aliquid e totu r spe-
ciem habens. ¶ Terti^o modus quo ali-
quid dicit^r vnum est qd aliqd apprehēdit^r
indivisibili apprehensione r hoc dupl^r.
¶ Primo em ipm singulare est vnu r in-
divisibile qd nō potest predicari de mul-
tis. Secūdo vno vniuersale vt spēs dici-
tur vnu non qd dicat vnā naturā nus-
mero in multis: sed qd intellectus appre-
hendit vt vnu idem in quo omnia singu-
laria cōueniūt. Reducit aut aristoti. hos
quattuor mōs ad vnā rōem vnius. Itaz
ppe vnu ē ens indivisibile: s; i pms du-
obus mōis dicit^r vnu qz mot^o ē indivi-
sibile. In alijs vno duobus qz apphensio
est indivisibilis. Ex hac aut rōe vnius qz
scz est indivisibile oñdit arit. qd ei cōpe-
tit rō mēsure: mēsurā nībil aliud ē nisi
id qd qntitas rei cōgscit^r. Illud aut quod
est mēsurā seu p qd qntitas rei cōgscit^r
opret qd sit min tmū et indivisibile seu sim-
plicie vnitatis: vt fm qd siue fm aliquā
indivisibilitatē fm qd placuit auctori in-
stituentiū tale quid p mēsurā: sicut ē mē-
surā pedalis. ¶ Qd aut mēsurā opteat eē
aliqd indivisibile oñdit: qz hec ē certa a
qua non pōt aliqd auferri vel addi: r tō
numer^o ē certissima mēsurā: qz vnum
quod ē pncipiū numeri ē oñino indivi-
sibile nullā additōem vel subtractōez su-
scipiēs manet vnu. S; mēsure generis
quātītatis imitātur hoc vnu qd ē indivi-
sibile accipiēs aliqd minimū p mēsu-
rā fm qd possibile ē: qz si accipit aliqd
magnū vputa stadiū in lōgitudinib⁹ et
talē in ponderibus lateret si aliud mo-
dicū subtraheret vel adderet: r hoc ma-
nifestat. p. in velocitate motū. Homīes
em mēsurāt mot^o suos fm motū pmi mo-
bils scz motū diurnū qd ē mot^o simplex
seu vniformis et velocissimus habēs mi-
nimū de tpe. ¶ Cōsequēter ostendit. p.
qd rō mēsure pmo inest quātītati discre-
te siue numero r maxime vnitati. qd pro-
bat: qz qntitas rei cognoscitur p vnum:
aut numerū: per vnum quidem cum di-

cinus vnum stadium vel vnum pedem.
¶ Per numerum vno sicut cum dicim⁹ tria
stadia vel tres pedes. ¶ Alterius autez
omnis numerus cognoscitur per vnum
eo qd vntas aliquotiens sumpta quem
libet numerum reddit: vnde relinquitur
qd ratio mēsure primo inest vni.

¶ Deinde ostendit qd ratio mēsure dir-
uatur a numero et vno ad alias quanti-
tates: qz sicut vnu quod est mēsurā nu-
meri quod est indivisibile ita in omib⁹
generibus quātītatis aliquid vnum in-
divisibile fm quid est mēsurā et pnci-
piū sicut in mēsuratōe linearum v-
tuntur homines quasi indivisibili mē-
surā pedis.

¶ Insuper dicit qd circa mēsuras consi-
derandum est qd metrum vel mēsurā de-
bet habere quandam conuenientiam cū
mēsurato: sicut longitudo est mēsurā
longitudinum et latitudo latitudinum:
et vntas numerorum qui ex vnitatibus
componuntur.

¶ Consequenter ostendit qualiter mē-
surā transfertur ad quedam similitudina-
rie dicens qd cum sit dictum qd mēsurā
est quā quātītās rei cognoscitur nos vi-
cinus scientiam esse mēsurā rerum
scibillium: et sensum rerum sensibili-
um: quia scientia cognoscimus scibilia:
et sensu sensibilia. Sed hoc est similitu-
dinarie: quia fm rei veritatem scientia
et sensus magis mēsurantur qd mēsu-
rent. Non enim quia nos aliquid scim⁹
aut sentimus ideo sic est in rerum natu-
ra: Sed quia sic est in rerum natura: ideo
vere scimus vel sentimus. Unde in sci-
endo et sentiendo sic mēsuramur p res
que extra nos sunt sicut mēsuramur qn-
ti sumus in corpore per mēsurā cubi-
talem extra nos existentem corpori no-
stro applicatam: ita qd sicut cubitus exte-
rius appositus est mēsurā corporal^{is} no-
stri: ita res scite vel per sensum apprehē-
se sunt mēsurā per quas potest sciri va-
trum vere cognoscimus aliquid per sen-
sum vel per intellectum. ¶ Ad euiden-
tiā huius sciendū qd duplex est scia: qdā

Metaphysice.

speculatiua q̄dā practica. Practica ē duplex vt dictum fuit sexto huius. Quedā enī practica est ordinatiua ipsius operarij: et hec est practica vniuersalis. Quedā est operatiua immediata: et hec est practica particularis. Loquendo de scientia speculatiua et practica primo mō ipsum scibile mensurat scientiā pro quanto talis scientia causatur a rebus: sed loquendo de scientia operatiua ipsum scibile habet rationē mensurabilitatis: et ipsa scientia rationē mensure ex eo q̄ artificialia causantur a scientia practica: q̄ vnum q̄dāq̄ artificiale finem hoc perfectum est: q̄ est ad similitudinē artis: et hoc modo se habet omnia naturalia ad scientiā dei sicut artificia ad scientiam nostrā: q̄ scientia dei ē cā rerum: ita q̄ scientia dei est mensura naturalium. ¶ Deinde mouet arist. quoddam dubium vltz vtrū vnū sit substantia aliqua p se subsistēs eodē modo quo ponebant platonici. Ad quod respondet q̄ non: q̄ sicut deū est in septimo huius: nō lū vnum potest esse substantia que se3 sit p se subsistens. ¶ Deinde dicit q̄ cū ens et vnum repantur in omni genere et vnū habeat rōem mensure oportet q̄ in omni genere sit metrum et mēsurā omnī illius generis: vt in genere colorū albedo est mensura cū sit primū in coloribus. q̄d pbat: q̄ colores mediū generātur ex albo et nigro: et ista sūt posteriores. Nigrum etiā ē posterius albo cū in nigro sit modicus de luce que facit colores. ¶ Ad cuius euidentiam sciendū q̄ duplex ē mensura: quedam mensurās p replicatōem: sicut pars aliquotiens sumpta reddit totum: et hoc proprie spectat ad genus quantitatis. Alia est mensura finem perfectōis: et ista reperitur in omni genere: et de hac loquitur hic: sic enī albedo est mensura colorum: q̄ finem q̄ colores magis accedūt ad albedinē sunt perfectiores: et finem q̄ magis recedūt ab albedine sunt imperfectiores. Similiter homo est mensura in genere animalium: et sic de alijs. ¶ Notandū insup q̄ p. hic dicit et i de sensu et sensato q̄ colores mediū generā

tur ex albo et nigro nō intendit q̄ media contrariorū sint vere conposita ex extremis: q̄ huiusmōdi sūt forme simplices. vt enī dicit auctor sex principiorū: forma est componi contingens simplici et innariabili essentia consistēs. Scdm ergo Scotum. xv. dist. secundū sententiā: pbs accipit componem pro quadā conuenientia et quasi continentia virtuali: q̄ se3 mediū magis conueniūt cum extremis q̄ extrema inter se eodem modo quo mixtur dicitur compōi ex elementis nō q̄ manent in mixto finem esse nec intensū nec remissum: sed q̄ quodlibet mixtum habet maiorem conuenientiam cum elementis q̄ elementa inter se. vnde et forme elementorum dicuntur virtualiter manere in forma mixti: vt dictum est in primo libro de generatōe.

Opponuntur autem vnum et mul. 22. ¶ Hic determinat Aristoteles de vno per comparationem ad multitudinem. Circa quod duo facit: primo enī determinat de vno et multitudine. secundum de contrarietate eo q̄ cōsequitur multitudinem. Circa primum dicit q̄ vnum et multa opponuntur contrarie. ¶ Circa quod notandum q̄ licet vnum et multa se habeant sicut indiuisibile et diuisibile que videntur opponi finem priuationem et habitum: tamen hoc nō obstante vnum et multa opponuntur contrarie. Oppositio enī que est finem priuationem est principium quodammodo oppositionis que finem contrarietatem. vnde vocatur a pbo in hoc decimo prima contrarietas semper enim vnum contrariorum ē priuatio alterius sed non priuatio pura cum vtrūq̄ sit aliquid positiuū. Licet ergo vnitas dicat negationem vel priuationem diuisionis tamen vnū et multa opponuntur contrarie: quia vnū vltra hoc dicit aliquid positiuum: vt dictū ē quarto bulus. ¶ Sed hic oritur vnum dubium inuidetur enim impossibile q̄ vnus et multa opponantur contrarie. q̄ vnum constituit multitudinem: vnum autē cō

In 22° p. hic dicit q̄

p. 22° p. hic dicit q̄

In 22° p. hic dicit q̄

contrariorum non constituit aliud sed destruit :

¶ Ad hoc dicendum : quod cum contraria differunt secundum formam : se habent enim ut forme maxime distantes : ut statim dicitur : ideo cum dicimus aliqua esse contraria accipiendum est utrumque eorum secundum quod habet formam : non autem secundum quod est pars habentis formam . Corpus enim secundum quod absque anima accipitur ut formam habens opponitur animae : ut inanimatum animato . Sed secundum quod accipitur ut pars animalis et ut in formatum anima non opponitur animali sed est eius pars materialis . Sic etiam videmus in numeris . Item quaternarius consideratus secundum se et secundum suam propriam formam est diuersa species a quinario . Si vero consideratur ut includitur in quinario et est pars ipsius : sic non distinguitur specie ab eo . **¶** Ad propositum sit dico quod unum in se acceptum ut habens suam propriam formam opponitur multitudini : quod sic non est multa nec e converso . Si vero unum consideratur ut quoddam incompletum et putatur includitur in multitudine et ut est eius pars : sic non opponitur ei . **¶** Quod ad secundum in quo . p . determinat de contrarietate notandum quod sicut idem simile equale consequitur unum : idem enim est unum in substantia sive unum qualitate equale unum in quantitate . Sic diuersum dissimile et inequale consequitur multitudinem . Et quod contrarietatis est quedam differentia seu diuersitas : ideo hoc de contrarietate tractat dicens quod contrarie sunt forme que sub eodem genere a se distat . **¶** Ad cuius euidentiam dicit aristoteles cum ea que dicuntur genere non sunt compabilia ad inuicem ut dictum est septimo philosophico : ideo non est accipere in illis magis et minus differre : et per consequens nec maxime : ideo in differentibus genere non est maxima differentia . Quod ad illa vero que differunt specie oportet maximam differentiam esse inter contraria : quod generationes mutue sunt ex contrariis sicut ex ultimis . Licet enim medium generetur ex extremo vel ex medio et e converso : ut pallidum ex nigro vel ex rubro : non tamen huiusmodi generationes sunt ex duobus quasi ultimis . Cum enim generatio ex

nigro procedit ad pallidum adhuc ulterius potest procedere aliquod magis dris sed cum iam peruenit ad album non potest ulterius magis procedere ad aliquod magis differens a nigro . et sic ibi est status sicut in ultimo . Et propter hoc dicitur quod generationes sunt ex contrariis sicut ex ultimis : sed manifestum est quod differentia extremorum semper est maxima : ergo sequitur quod inter ea que differunt specie differentia contrariorum est maxima . Et hoc inferitur prius quod non contingit plura esse contraria unum : quia cum contrarietas sit maxima et quasi perfecta differentia quasi ultimorum : unius autem distantie non possunt esse plura ultima quod duo . Sic enim videmus quod unus recte linee sunt duo puncta extrema : nec iterum ultimo est ulterius aliquid . Unde impossibile si contrarietas est una maxima distantia quod unum contrariorum contrarietur aliquo duo quasi ultima .

¶ Deinde ostendit aristoteles modos quibus aliqua dicuntur contraria seu prius tunc opposita . Aliqua enim dicuntur contraria quia habent in se contraria : ut ignis et aqua . Alia vero quia actu faciunt contraria : ut calefaciens et frigefaciens . Alia vero quia sunt virtualiter actiua talium : ut calefactiuum et frigefactiuum . Quaedam vero quia sunt actiones vel passionum contrariorum ut caleferi et frigefieri . Aut per hoc quod sunt abiectiones dictorum ut corruptio caliditatis et frigiditatis .

¶ Consequenter comparat aristoteles contrarietatem ad alias oppositiones dicens quod cum sint quattuor genera oppositionis : ut dictum est quinto huius . Primum est contradictio . Cuius ratio est : quia contradictio includitur in omnibus alijs tam primis et simplicissimis . Opposita enim secundum quod dicuntur genus oppositionis impossibile est simul existere . Quod quidem contingit ex hoc quod alterum oppositorum habet negationem alterius de ratione sui : sicut de ratione ceci est quod sit non videns . Et de ratione nigri quod sit non album : et de ratione filij quod sit non pater eius cuius est filius .

Metaphisice

Contrarietas tamen et contradictio non sunt omnimode idem: quia in contradictione non est aliquod medium: ut dictum est quarto bulus. Contingit autem inter contraria esse aliquod medium. Item privatio et contradictio non sunt idem absolute: quia licet privatio sit quedam contradictio inquantum unum privatione oppositorum sit negatio alterius: Tamen privatio proprie sumpta supponit subiectum aptum natum. Contradictio autem de sui ratione nec ponit existentiam subiecti nec aptitudinem in subiecto. Unum enim extremorum contradictionis verificatur de ente et de non ente: ut animal non videtur et non ens non videtur. **¶** Notandum autem loquendo de privatione quod per hic dicitur quod generationes sunt non solum ex forma seu habitu forme ad privationem: sed etiam ex privatione forme et speciei ad habitum.

¶ Ad cuius evidentiam sciendum quod privatio est duplex: quedam que habet in immediatum ordinem ad subiectum: nec respicit subiectum mediante forma. exemplum tenebra respicit medium isto modo immediate: quia si nunquam fuisset ibi lux esset tamen tenebrosus: ut in genere. quando nondum erat lux fuerunt tenebre. et de isto modo intelligitur auctoritas philosophi: sicut enim hoc modo est transitus ab habitu ad privationem: sic potest esse e converso: aer enim de lucido fit tenebrosus et de tenebroso lucidus. Alia est privatio que habet ordinem ad subiectum: non tamen nisi mediante forma quatinus est quedam corruptio illius forme. Exemplum: cecitas respicit obiectum hoc modo mediante visu: et mors corpus mediante vita. Non sic autem est de privatione primo modo dicta: quia dato quod aer nunquam fuisset luminosus nullo modo esset tenebrosus: et de illa intelligitur illud quod habetur in predicamentis: quod a privatione in habitu non fit regressus sed naturaliter loquendo. Aliis potest dici et forte melius: quod quedam est privatio cuius habitus est a principio innata cuiusmodi est cecitas: quia visus est a principio intrinsicus. Alia est privatio cuius habitus

est a principio extrinsecus: ut tenebra in medio. De prima intelligit aristoteles in predicamentis non de secunda. **¶** Alterius dicitur per quod licet non in omni genere sit contrarietas specierum: in omni genere tamen est contrarietas privationum. Omnes enim differentie divisi generis dividendo ut quod ad individua sunt contrarie cum una earum non tantum dicat privationem alterius: sed ponat aliud positivum. Irrationale enim non tantum privat ut negat differentiam sibi oppositam sed rationalem sed ultra hoc ponit aliquod positivum: cum ex ipsa et genere habeat constitui aliquam speciem. De hoc nota ea que dicta sunt secundo capitulo antiqui philosophorum. **¶** Postremo dicit aristoteles in hoc decimo quod corruptibile et incorruptibile differunt genere.

¶ Pro quo notandum quod duplex est generis philosophicum et logicum. primum genus dicitur subicibile siue materia siue subiectum. Unde illa dicitur idem genere illo modo quantum habent idem subiectum vel materiam communem circa quam possunt habere transmutationem mutuam et quantum habent non sunt idem genere hoc modo. De hoc genere dicitur per in hoc decimo: Genere quidem differunt quorum non est communis materia nec generatio ad invicem: et de tali genere loquitur per hic quando dicit quod corruptibile et incorruptibile differunt genere. Incorruptibilia enim vel non habent materiam finem ut videtur dicere octavo huius: vel si habent non tamen talem quod possint cum corruptibilibus habere mutuam transmutationem: quia iam non essent incorruptibilia. Secundo autem genus philosophicum et predicabile est aliud quod commune quod est predicabile de pluribus in quibus differunt speciebus. Et illa dicitur idem genere isto modo quantum sub aliqua tali communi continentur predicabili de ipsis in quibus: et de tali genere intelligit per. Subia enim corporea et incorporea sunt ut corruptibile et incorruptibile et tamen habent aliquid commune predicabile in quibus scilicet subiam et intelligendo de incorruptibili creato et finito ad excludendum primum ens quod ratione sue illimitationis est extra genus omnino cum omni in genere expressum sit limitatum et finitum.

q **Mod qdē sapia.**

De substantia qui-
dem theozica. 27.

Postq. p. in libris pre-
cedentibus determinata
uit de ente inquantum ens: hic conse-
quenter intēdit determinare de princi-
pijs et causis entium scz substantijs sepa-
ratis a materia siue de deo et alijs intel-
ligentijs. Circa qd primo recolligit ea q
dicta sunt tam in isto libro q̄ i libro phi-
sicoz vtilia ad cognitōnem substantiarū
separarū. Secūdo de ipīs substantijs in-
quirir circa medietatem: xij. libri. De p-
mo sufficiat q dicta sūt i pcedē. Quo ad
secūdu vero pmo ostēdit esse aliquā sub-
stantiā sempiternā i materialē et imobilē
Secūdo inquirir de eius vnitate et plali-
tate: et Tertio de eius operatōe. ¶ Cir-
ca prīmū arguit sic: Motus celi ē etern⁹
ergo ē dare aliquā substantiā sempiter-
nam mouentem celum. Probatur ante-
cedens: qz tempus nunq̄ incipit nec de-
finit: ergo nec motus celi cum temp⁹ sit
eius passio. ¶ Autē tempus nunq̄ ince-
pit nec definit. pbatur: qz si tempus ali-
quādo incipit aut aliquādo definit seq̄-
tur q prius fuit non esse tps q̄ temp⁹:
sed hoc non potest esse: vt videtur: quia
non ē possibile esse pri⁹ et posterius nisi
sit tēpus cū nihil sit aliud tempus q̄ nu-
merus priorū et posteriorū: et sic sequitur
q tempus fuerit anteq̄ esse inciperet: et
q sit postq̄ esse defierit. ¶ Sed sciendū
q hec ratio pbi non est demonstratiua:
nō em si ponimus tempus quandoq̄ in-
cepisse oportet ponere prius nisi imagi-
nū: sicut cū dicimus extra celū non ē cor-
pus: ly extra non est nisi quid imaginū.
Sicut igit extra celum nō oportet pone-
re locū q̄nis extra videat locū significar-
ita non est necessariū q tēp⁹ sit prius q̄
incipiat: nec postq̄ definit. et licet pri⁹ et
posterius videant tempus significare.
¶ Sed q̄uis rōnes pbi probantes sempi-
ternitatem motus et tempis non sunt de

mōstratiue: tamen ea que probantur de
in materialitate pme subie ex necessita-
te sequitur: qz si nō fuerit motus etern⁹
necesse est q fuerit pductus i esse ab ali-
quo preexistente. et si hoc nō fuerit eter-
num oportet iterū q sit pductū ab aliq̄:
et cum nō sit pcessus in infinitū in causis
seu mouētibz et motis: vt in secūdo p-
batum ē: necesse est ponere aliquam sub-
stantiā sempiternā et sūme necessariā:
et p consequēs immaterialē ita q ei⁹ sub-
stantia sit actus: qz si in ei⁹ subia admisce-
ret materia seu potentialitas aliq̄ cōtin-
geret iam nō esse: et sic non esset sempi-
tēna et sūme necessaria. Est ergo immateri-
alis et penitus immutabilis. Cum autē
talis substantia sit imobilis et sit mouēs
non motū: oportet q moueat: sicut intel-
ligibile et desiderabile: talia enī mouent
nō mota: vt patet tertio de anima. Dict-
tur autē primum mouens mouere sicut
appetibile: quia motus celi est ppter ip-
sum tanq̄ propter finem causatus ab ali-
quo mouente proximo quod mouet pp-
ter primum mouens imobile vt assūmu-
let se ei in causando et explicet in actum
id quod est in virtute in primo mouente.
¶ Non enī est motus celi ppter generati-
onem vel corruptionem inferiorū: vt pp-
ter finem cum finis sit nobilior eo quod
est ad finē. ¶ Quia vero delectatō seq̄-
tur operationem actualem alicuius in-
telligentis et desiderātis: vt patet ex. x.
ethicoz: ideo sequitur q in illa intelli-
gentia qua intelligitur primum mouēs
quod est primum intelligibile et optima
substantia est maxima delectatio. Et qz
ppter vnūquodq̄ tale ipm magis seq̄tur
q quicqd diuinum et nobile: sicut ē intel-
ligere et delectari reperitur in intellectu
attingēte mltō magis inueniat i intelligen-
bili pmo qd attingit: et ideo cōsideratō q̄
ipse ds se ipm intelligit ē delectabilissi-
ma et optima. ¶ Circa secūdu inqrit pbs
de plalitate subarū imaterialiū seu intel-
ligentiarum: et ponit numerū earū: sūm
numerū motū orbū celestium. ¶ Iuxta
qd notandū q quidam posuerunt plm

Metaphysice.

dixisse intelligentias omnes esse virtutis infinite et quosdam deos: sed hoc secundum Scotum libetis ei male imponit. nullo enim auctori imponenda videtur esse falsa sententia nisi habeatur expresse ex dictis eius. Sed angelum seu intelligentiam esse ens infinitum et a se siue deum non solum esse falsum: sed etiam valde absurdum esse videtur nec legit in littera eius expresse: imo oppositum patet per dicta eius quare non est ei imponendum. Ad autem oppositum sit de intentione eius patet in hoc duodecimo quod inferi capitulo ultimo concedit omnia entia habere inter se ordinem et etiam magis ordinem essentialem ad unum primum. Sed infinitum intensiue non potest ordinari alicui alteri essentialiter nec sicut ad finem quia bonum infinitum non est propter alterum nec ut principium quia ipsum habet virtutem actiuam infinitam: et tamen secundum aristoteli in fine huius duodecimi. Entia autem nolunt male disponi nec bonum pluralitas principatum: unus ergo princeps: et per consequens non erunt plura infinita quod tunc non essent ordinata isto modo. Quod autem entia nolint male disponi patet ex hoc quod unumquodque est optime dispositionis in natura sua. Unde multo magis oportet hoc existimari in toto vniuerso. Item probatur illud ex mente aristoteli octauo philosophorum ubi probat quod mouens potentie infinite non potest immediate mouere celum: ergo celum mouetur ab aliquo mouente immediate finito et illud est intelligentia propria motrix: ergo quilibet intelligentia alia a prima est finita: et per consequens non deus. De intentione ergo aristoteli est quod omnes intelligentie alie a prima sunt finite et a prima producte et causate licet ab eterno sicut et corpora celestia. hoc idem vult auicenna nono metaphysice. capitulo decimo: ubi vult quod omnis intelligentia est causata a prima: licet secundum quandam ordinem. Dicit enim quod prima intelligentia causat secundam: secunda autem intelligendo primam causat tertiam et sic deinceps. Et forte in hoc explicat

primum de modo et ordine productionis. quia aristotiles non explicauit. Vel si dicatur aristoteli posuisse omnem intelligentiam immediate a prima productam tunc licet auicenna contradicat sibi quantum ad ordinem quem ponit tamen in proposito concordat quod scilicet intelligentia sit causata: et per consequens non deus nec potentie infinite. Circa vero tertium scilicet circa operationem prime intelligentie mouet aristotiles quedam dubia. primum est utrum intellectio prime intelligentie sit idem cum essentia sua? Et respondet quod sic. quod probat quia si non: ergo prima non erit optima substantia. consequens est falsum: ergo et antecedens. consequentia probatur quia per intelligere est venerabile et honorabile quod declaratur sic: quia omnis entis in actu primo: ultima perfectio in actu secundo: quo coniungitur optimo maxime si sit actiuum et non tantum factiuum: sed primum mouens est nature intellectualis: et per consequens est actiuum: ergo ultima eius perfectio est in actu secundo si ergo ille actus non est eius substantia sequitur quod eius substantia non erit optima quia aliquid aliud erit suum optimum cui coniungeretur per illum actum secundum. Secundum dubium est: an intellectus primi mouentis intelligat aliquid a se? Ad quod respondet quod non: quia si sic: ergo aliquid aliud est nobilius eo. prius est falsum quod ipsum est dignissimum et honorabilissimum. prius probatur: quod omne mouens ut sic est nobilius moto: obiectus autem est mouens potentiam. Circa quod notandum quod per. non vult simpliciter negare quod deus intelligat alia de se: sed quod non ibi aliquid a deo habeat rationem motui: nec per se scientis respectu intellectus diuini: et hoc modo intelligit. per. quod intellectus primus non sic intelligit aliud a se quod tunc uilesceret: tamen hoc non obstat intelligit omnia alia a se intelligendo eentia in quantum virtualiter et eminentissime continent et intellectui suo clarissime presentant: quod sic probatur cum enim ipse sit suus intelligere: ipse est autem ens dignissimum et potentissimum: necesse est quod suum intelligere

fit perfectissimū: perfectissime g̃ intelligit se
ipm̃ q̃nto aut aliqd̃ p̃ncipiū p̃fecti? intel
ligit t̃to magis intelligunt̃ i eo effect?
ei? **M**ā p̃ncipiata p̃tinet in virtute p̃n
cipij. Cū g̃ a p̃mo p̃ncipio qd̃ ē de? de
pendeat celū et tota terra manifestū ē qd̃
de? p̃gnoscedo seipm̃ oīa alia p̃gnoscit.
Tertiu dubiū ē: qd̃ s̃ dictū ē qd̃ p̃nci
piū mouēs mouet: sicut bonū et appeti
bile. Bonū aut qd̃ ē finis alicui? duplici
ter d̃r. est em̃ finis extrinsec? ab eo qd̃ ē
ad finē: sicut si dicam? locū eē finem qd̃
mouet fm̃ locū. est etia finis intra sicut
forma ē finis g̃ñis oīs. forma aut alicui?
tori? qd̃ ē vnū p̃ ordinationē q̃ndā p̃tū
est ordo ipi? vñ relinq̃t qd̃ sit bonū ei?
Querit g̃. p. vtrū natura tori? vniuersi
habeat bonū et optimū. i. finē p̃p̃riū q̃si
aliqd̃ separatū a se: vel habeat bonū et opti
mū in ordine suarū p̃tū p̃ modū qd̃ bonū
alicui? rei naturalis ē sua forma? **A**d
qd̃ respōdet qd̃ vniuersūz vtroq; mō h̃z
bonū et finē. Est em̃ aliqd̃ bonū separatū
qd̃ est p̃ncipiū mouēs ex qd̃ dependet ce
lū et tota natura: sicut ex fine et bono ap
petibili: vt s̃ ostensum ē: et qd̃ oīa q̃z vn?
est finis optet qd̃ in ordine ad finē cōicēt
Necesse est etia qd̃ i p̃tib? vniuersi ordo
aliq̃s inueniat: et sic vniuersum h̃z bonū
sepatū et bonū ordinis sicut videm? i ex
ercitū. **M**ā bonū exercit? est et in ip̃o or
dine exercit? et in duce qd̃ ipi exercitui p̃
sident: sed magis est bonū in duce qd̃ in or
dine: qd̃ finis est potior his que sunt ad
finē. **O**rdo aut exercit? ē p̃pter bonum
ductis ad implendū ducis volūtātē i vi
ctorie cōsecutionē. nō aut ecōuerso bonū
ducis est p̃pter bonū ordinis. Et qd̃ rō
eozū que sunt ad finē sumit ex fine: ideo
necesse est qd̃ non solū ordo exercitus sit
p̃pter ducem: sed etia qd̃ a duce sit ordo
exercitus ita etiam bonū sepatū qd̃ est p̃
mū mouēs est meli? bonū bono ordinis
qd̃ est in vniuerso. **T**otus em̃ ordo vni
uersi est p̃pter p̃mū mouētē vt sc̃z ex
p̃ticeē in vniuerso ordinato illud qd̃ est
intellectu et volūtate p̃mū mouētis. Et
sic oportet qd̃ a p̃mo mouētē sit tota or

dinatio vniuersi. **E**x p̃dictis p̃z quō
ad metaphisicum spectat cognitio dei et
subitāriū sepatarū. ostēdit em̃ hic. p.
de deo solas passiones entis. passioēs ei
entis simplices sunt vnū verū bonū. pas
siones aut disiuncte sunt finitū et infinitū.
necessariū et cōtingens: p̃us et posteri
us: actus et potentia et. **D**e deo autē
ostēdit metaphisicus passioēs entis sim
plices p̃bando de deo vnitatē qd̃ est
vnus p̃iceps. Item veritatē et bonita
tē qd̃ est p̃mū intelligibile et appetibi
le. Item passionūz disiunctarū ostendit
nobilius diuidēs eidē cōpetere in sumo
p̃bando quomodo ē ens p̃mū et p̃fectis
simū infinitū sume necessariū et actualis
simū cū ei? substantia sit p̃mū actus si
ne mixtione cuiuscūq; potentialitatis et
cum sit suū intelligere.

Finitur ergo cōsideratio metaphisica
in deo benedicto cui est honor et gloria
per infinita seculorum secula cōplaturū
per Reuerendū magistrū fratrem **N**ico
laum de orbeello ordinis minorū de oba
seruantia fm̃ viam scoti.

Sequuntur libri ethi
corum. fm̃ viā docto
ris subtilis scoti.

Ethicorum

Prologus in ethicā incipit feliciter.

Extractis cōpen

p diose fm mētē doctoris subtilis Sco. duab⁹ pti-
b⁹ scie speculatiōe scz rō-
nali z reali diuina grātia
opilāte s scia practica libet breuiter aliud
fari: de cui⁹ distinctiōe a sciētia specula-
tiua satis dictū est p^o z sexto metaphi-
sice: ideo circa hec nō est ad presens in-
morandū. Diuidit^r autē scientia practica
fm art. sexto metaphisice in actiua que
est directiua circa agibilia seu opatiōes
inmanentes. Et in factiua que est circa
factibilia seu opationes transeuntes cu-
lusmodi sunt artes mechanice. Acti-
ua vero est duplex quedā est supna-
turaliter reuelatā scz theologia que di-
rigit in dilectionē dei z primi. Alia au-
tem est naturaliter acquisita scz scientia
moralis que dirigit in actus virtutum
z de hac est p^o intentio. **De cui⁹**
obieto p^omo est inquirendū. Circa qd
sciendū q^o fm cōmentatore p^omo ethi-
corum: Scientia moralis est de homine
quo ad animā: medicinalis est de cor-
pus. quod sic declarat Sco. in prologo
p^omi sententiā. Homo igit^r ponit^r ob-
iectum seu subiectū moralis scientie vel
medicīne pro eo q^o continet virtualiter
omnes veritates talis scientie. Itā cor-
pus humanum continet virtualiter ra-
tionē sanitatis. Ideo em^o sanitas homi-
nis est talis: quia corpus humanū ē tali-
ter cōplexionatū. Similiter anima ho-
minis cōtinet virtualiter rationē felici-
tatis naturalis: sicut patet p^omo ethico-
rum: vbi ex ratione anime cōcludit^r ra-
tio felicitatis naturalis hominis que est
finis vltimus scientie moralis licet eius
finis p^omius sit dirigere in actus virtu-
tum qui vlt^orius ordinant^r ad felicitatē
naturalem: z sine quibus nō potest esse
pfecta felicitas: vt videtur in sequētib⁹.
Homo igit^r est p^omius subiectum scien-
tie moralis quo ad animam. hoc autem

cōpetit sibi nō ratione p^oti sensitiue in
qua cōmunicamus cū brutis: sed ratioe
partis intellectiue que est libera z dñas
tur suis operationibus. quia est homo
habet intellectum z voluntatē per que
potest attingere substantias separatas
in quarum speculatiōe cōsistit felicitas
naturalis fm art. p^omo hui⁹. Ideo ho-
mo potest esse felix: quia etiam pars in-
tellectiua vt includit intellectum cū vo-
luntate ē principii liberū: vt declaratum
fuit diffuse nōuo metaphisice. Unde li-
berū arbitrium dicit^r facultas voluntas
tis et rationis: ideo potest virtuosē ope-
rari moderando passiōes appetitus sen-
sitiui qui nō ducit s^z ducit^r fm Jo. dami.
idē nō dominatur sue operationi qd est
ducere: s^z respectu sue actionis determi-
natur ab agente ad certam operationē:
z hoc est duci. Patet itaq^o q^o homo vt
liber est subiectum scientie moralis. Cō-
firmatur: illud est subiectum in qualibet
scientia cuius proprietates p^oban^t in il-
la scientia ex p^omo posteriorū: sed s^z ho-
mine et libero in morali scientia probā-
tur passiōes in ipsa considerate: ergo ē
ibi subiectum. munoz patet discurrendo
p libros ethicorum in quibus p^obat^r ho-
minem posse fieri felicem in propria ope-
ratione virtuosuz vel studiosū p assuefa-
ctionē: z natum esse ad virtutes. **Sz**
contra predicta arguitur z videt^r q^o ope-
ratio humana sit subiectum in hac sciē-
tia: quia illud est subiectum in qualibet
sciētia circa qd versatur consideratio sci-
entie: sed moralis sciētia inquit^r de acti-
bus humanis fm p^omi. i. p^omo ethicorum:
ergo operatio humana erit hic subiectū.
Cōfirmat^r quia ista scientia dicit^r mo-
ralis a more. Sunt autē mores act⁹ p sue-
tudinarij homin⁹ ex qbus frequētatis ge-
nerant^r habit⁹ virtutū. **Ad** hūc q^o hec
scia s^z esse de actib⁹ humanis nō tanq^o
de p^omo eius subiecto: sed tanq^o de passi-
onib⁹ vel effectib⁹ sui subiecti. quia res-
ro de cōditionib⁹ subiecto⁹ sciā⁹ mul-
ta dicta sunt in p^omo p^ohicoz z p^omo me-
taphisice: sō magis succincte ptransco.

Dividit autem scientia moralis in eu-
stachium et algazelum in ethice et yconomice et
politice. Ethica agit de moribus ho-
minum in cōi. Yconomica vero de mō vi-
uendi domestico. Politica vero de mo-
do viuendi ciuili. Monastica vero q̄
est de mō viuendi solitario non tradit ab
ari. in aliquo libro particulari qz documē-
ta in ethicis generaliter tradita suffici-
unt p regie isti solitarie vite hinc ē q̄
ab aliquibus ethica dicit monastica: qd̄
dictū potest verificari sumēdo pte p to-
to p. sinodochen sicut et moralis a pho-
vocat ciuili vel solitarie que tñ est ps
moralis scie. Si aut ethica diceret mo-
nastica quasi agēs solū de mō viuendi so-
litario illud dictū esset falsum cum in li-
bris ethicorum agat de multis virtutibus
necessariis hōi ciuilitate viuendi: vt de iu-
sticia prudentia fortitudine magnificen-
tia liberalitate amicitia qre nō agit fci-
se de morib⁹ hōis solitarie viuētiis. Pi-
cit aut ethica ab ethis qd̄ ē mos et ycos
qd̄ est scia quasi scientia s morib⁹. Mo-
nastica dicit a monos qd̄ est vnū. Yco-
nomica vero ab ycon q̄ est ymago et nor-
ma qd̄ est regula qz docet regulare fami-
liā in q̄ sunt filij p̄cipales q̄ sūt ymago
patrū. Politica dō ē a polis. i. ciuitas

Ca. II

His ars. Iste
liber ethicorum diuidit in
p̄hemū et tractatū. In
p̄hemio ari. tria facit. p̄
mō em docet q̄ sit hui⁹

scientie finis et fructus. scdo quis pcedē
di modus. tertio quis auditor idoneus.
Quātū ad p̄mū p̄mittit q̄ ois ars et ois
doctrina et electio et act⁹ appetit qd̄dam
bonū finale: qd̄ sic pbat qz antiq̄ cōter
loquentes dixerunt bonū esse qd̄ omnia
appetit: q̄ cū ista quattuor sint de nume-
ro oim sequit q̄ appetit qd̄ā finale bo-
nū. Ad illius euidentia notādum q̄
ars in pposito sumit p̄habitu practico:
ars em vt distinguitur a scientia p̄prie
est habitus practicus licet vnū sepe sū-

matur p̄ reliquo. Doctrina autē sumit
p̄habitu speculatiuo. Electio vero su-
mit pro actu volūtatis elicitio. Act⁹ autē
pro imperato. Unde electio non sumit
hic stricte sicut in tertio ethicorum pro vo-
lutione eoz que sunt ad finē sed sumitur
large vt extendit nō solum ad ea que sūt
ad finē: sed et ad ipm finem. Numerantē
aut hic ista quattuor scz ars doctrina ele-
ctio et actus. qz hec scientia versat circa
operationes humanas vt dictū est. Duo
autem sunt p̄incipia actū humanorū
scz intellect⁹ et volūtas. Intellect⁹ vero
est duplex scz practicus qui p̄ficiat p̄ ha-
bitum practicu qui hic dicit ars et specu-
latiu⁹ s qui p̄ficiat per habitum specula-
tiuū qui hic dicitur doctrina In volun-
tate vero est electio et executio que om-
nia ordinant ad aliq̄ bonū sicut in finē.
Recte ergo dō ois ars et omnis doctri-
na et electio et act⁹ appetunt bonū. Itēz
notādū q̄ triplex ē appetit⁹ in reb⁹. qui
dā ē appetit⁹ naturalis qui ē inclinatio
vel tēdentia qd̄ā: q̄ vnaqueqz res natu-
raliter inclināt et tēdit in suū finē vel p-
fectionē. Appetit⁹ aut aīalis dicit qui
cōsequit sensum fm quem quibet sen-
sus inclināt et tēdit in obiectū cōueniēs
et fugit discōueniēs. Sed appetit⁹ rōna-
lis dicit ipa volūtas cōsequēs ipm intel-
lectū sicut sensitiu⁹ cōsequit sensum. Et
differunt isti appetitus adiunctē qz ap-
petit⁹ rōnalis est formaliter liber: nō sic
aīalis vī nālis. Scdo qz appetit⁹ nālis
i pl⁹ se bz q̄ alij: Nā vbiqz replūt et il-
le et nō ecōuerso. vñ appetit⁹ sensitiuus
et intellectiu⁹ vt sūt qd̄ā nā habēt appe-
titū nālē seu inclinationē et tendentiā q̄
tendunt in suū finē et pfectionē. Tertio
qz appetit⁹ rōnalis et aīalis in suis acti-
b⁹ p̄supponūt priorē actū alteri⁹ pōitū
p̄gnitū: puta volūtas p̄supponit a ctū in-
tellect⁹ et appetit⁹: sensitiu⁹ actū sensus
Appetit⁹ aut natural nullū actū alicui⁹
pōne p̄supponit in appetēte vt appetit⁹
q̄ que appetit cētū. Quarto qz appetit⁹
rōnal et sensitiu⁹ aliqñ sumit p̄ potē-
tia: aliqñ p̄ actu ab ipa elicitio: non autē

Sumit
habitu
speculatiuo

Sumit
habitu
speculatiuo

Sumit
habitu
speculatiuo

Sumit
habitu
speculatiuo

Sumit
habitu
speculatiuo

Sumit
habitu
speculatiuo

Sumit
habitu
speculatiuo

Ethicorum

appetitus naturalis sed est quedā tendē-
tia psequens naturam rei nō dñs realiter
ab ipā natura rei. Appetitus aut in pro-
posito sumitur p appetitu naturali. Itē
notādū q bonū sumitur hic cōmūssime
p qlibz pfectōe cōueniente rei siue sit p-
fectio intrinseca essentialis aut acciden-
talis ipam rem formalitē pficiens siue ex-
trinseca sicut actus tendit in obiectum si
bi cōueniens: et ordinat ad habitū qui
ex ipso generatur. Habitus vero inclina-
tur ad cōsimiles act⁹. Omnia ergo bo-
num appetunt: id est omnia naturaliter
tēdūt ad suā pfectionē et in finē ad quā
ordinantur. **¶** Aut doctrine et artes or-
dinantur ad aliquos fines bonos: vt dñm
est: ponit consequēter aristo. dñm in-
ter istos fines: quia qdam fines aliqua-
rum artium sunt sole operatōnes: vt mu-
sice cantare: quidā vero fines sunt que-
dā opa operata remanentia post opatō-
nes: vt post opationem que est edificare
remanet opus operantis scz dom⁹. **¶** Di-
cit igitur q in his artibus et negotijs ī
quibus preter operationes sūt aliq ope-
ra operata meliora sūt opa iphis opera-
tionibus: sicut etiā artes sūt varie: sic sūt
earum fines distincti: vt medicinalis fi-
nis est sanitas: et nauifacie nauigatō et
militaris victoria: &c. **¶** Finis etiā scienti-
arum sūt in pfectionē ineqales: fines
enī scientiarum architectonicarū que si
alijs principantur sunt meliores seu per-
fectiores finibus scientiarū sub archite-
ctonicarū seu famulantū: cum fines sciē-
tiarum seu artū famulantū ordinentur
in finem superiorū: sicut finis frenifac-
tie qui est facere frena ordinatur in artez
equestre que vtitur freni facto et ipi fre-
nifacine principatur ei precipiēdo. **¶** Et
enī equestris prius cognoscit vsum et fi-
nem instrumenti: ideo pcepit instrumen-
tum effici de tali materia et ī tali forma.
¶ Dicit vlti⁹ ar. q huiusmōi finū vn⁹
est optim⁹. **¶** Probat. Cū enī nō sit pces-
sus in infinitū in finibus: qz tūc desideri-
um naturale quo omēs homīes tendūt
in vltimū finē esset frustra: sequit⁹ q erit

aliquis vltimus finis qui nō ordinat⁹ ad
aliquem vltiorem: sed alij fines ordi-
nantur in ipm: ille igitur est optimus.
Huius autem finis cognitio est multum
vtilis vite humane. valet namq ad dire-
ctionem operationum humanarum ī ip-
sum sicut oportet sagittariū cognosce-
re signum ad quod vult sagittam suam
dirigere. **¶** A fine enim sumitur ratio eo-
rum que sunt ad finem: finistz cognit⁹
allicit ad bene operandum. Exemplum
deus qui est finis ī quem omnia ordinā-
tur est summe bonus: ideo est super om-
nia diligendus: et sic omnia sunt prop-
ter ipsum continentenda. **¶** Ad hunc igit⁹
finem assequendum est virtuose operan-
dum: et ab illicitis continentdum.

¶ Patet itaq ex predictis q inter fines
doctrinarum et artium est aliquis finis
optimus qui est bonum humanum.

¶ His ergo premissis probat aristotiles
q iste finis est consideratus et intentus
in hac scientia: quia scientie principalis
sine et maxime architectorice est inten-
dere finem optimū: vt euidenter patz
ex predictis: sed ciuilis est huiusmodi:
ergo finis optimus est in ipsa intentus.
¶ Probat minor: quia scientie archite-
ctorice est alias ordinare et ipsis prece-
pere. hoc autē facit ciuilis ordinando quō
alie scientie debent doceri quantum ad
loca et tempora in quibus est ipsis inten-
dendum et quales disciplinas vnusquisq
qz debet addiscere. **¶** Videmus etiam pre-
ciosissimas artes esse sub ciuili et in ipam
ordinari: scz militarem yconomicam et
rethoricaz. **¶** Ars enī militaris ordinatur
ad pacē et securitatē ciuū ab hostibus.
¶ Persuasiones etiā rethorice: et debi-
ta despensio congregatōis domestice mlti-
tū confert ad ciuū concordiam et trā-
quillitatē. **¶** Unde hec scientia omnib⁹
scientijs vtitur practiciis determinādo ī
quib⁹ ciues vñt occupari: et a qb⁹ ipsoz
oporteat abstinere. **¶** Eius etiā finis est
bonū cōmune qd est melius bono parti-
culari: qnto enī bonū est cōius tāto ē di-
uini⁹: cū maiorē habeat assilatōz cū ipso

deo qui est principium et finis omnium bonorum.
Circa predicta notandum: quod licet scientia
 moralis cuius scientia civilis est per se sit pre-
 ferenda omnibus practiciis humanis? ad-
 uertis finem aristoteli. ut ex predictis patet non tamen
 scire practice diuinitus reuelate cuius est the-
 ologia de qua aristoteles nullam habuit noticiam.
 hec enim est alius dignior et nobilior: tum
 quod de nobiliori subiecto. scilicet de ipso deo: tum
 quod et ipsa moralis scientia ordinatur in the-
 ologiam: unde secundum philosophum. di. 36. tertium finem
 virtutes morales disponunt ad caritatem et
 felicitatem naturalem ad super naturalem que
 est finis theologie facultate nature hu-
 mane excedens. **E**st igitur multo perfectior
 scientia moralis cuius finis est felicitas na-
 turalis. **E**t notandum quod hunc finem natu-
 raliter attingibilem aliter intendit ethica:
 aliter yconomica: aliter politica: quod ethica
 intendit ipsum per considerationem vltimam ut est
 bonum humanum vniuersale persone vel societatis
 domesticę vel ciuitatis civilis. yconomica
 vero ut est bonum societatis domesticę. pol-
 litica autem ut est bonum totius gentis vel ci-
 uitatis. **I**tem quod duplex est operatio scientie mo-
 ralis quodammodo est operatio quam elicit: que est
 consideratio actualis moralium habens nam-
 que habitum scientie moralis faciliter et per
 se potest considerare moralia. **A**lia autem
 operatio quod dirigit que est operatio virtutis.
Ita scientia moralis dirigit in operationes
 virtutum: hec autem operatio est specialis finis
 scientie moralis qui vltimus ordinatur ad
 felicitatem naturalem seu includitur in ipsa.
 patet itaque quod sit huius scientie finis et fru-
 ctus. **C**onsequenter ostendit aristoteles. quod sit
 eius procedendi modus: et dicit quod debet esse
 figuralis seu verisimilis aut exemplaris et
 grossus: quod probatur quod in quolibet scientia sufficit
 veritatem ostendere: sed modum convenientem
 materie. **V**idemus enim quod subtilis operatio potest fi-
 eri de ferro vel ere quod de ligno vel lapi-
 de. **S**ed materie huius scientie conuenit
 modus tradendi figuralis et grossus: sed
 sufficit grosse et figurative hanc notitiam
 ostendere. minor patet quod illa circa que est
 hec scientia sunt variabilia: sicut sunt actus
 humani quorum quidam ab aliquibus reputantur

iusti et decentes quodammodo ipsi consimiles
 les reputantur indecentes: secundum ordinem loco-
 rum temporum et patriarum. **S**ic quodammodo propter corporis
 fortitudines et diuitias preceperunt alij ve-
 ro de sua fortitudine et diuitijs considera-
 tes defecerunt. **C**irca autem variabilia non est
 ita possibile per demonstrationes omnino certas
 procedere sicut circa inuariabilia. **E**st igitur
 tradenda hec scientia grosse et figurative hoc
 patet: quod bona et iusta de quibus tractat
 hec scientia tamen habent in se errorem ut
 ea que sunt bona aliquando videantur mala: ut
 dictum est de fortitudine et diuitijs. **N**ulla
 etiam que sunt de se iusta videntur multis
 lege sola precipiente et prohibente esse iusta.
Ubi notandum quod aliqua sunt de natu-
 ra sua iusta vel iniusta: ut diligere deum
 de se est iustum: sed super hoc nullum fuisse da-
 tum preceptum: ipsum autem odire de se est iniustum.
Aliqua vero non sunt iniusta vel mala nisi
 si quod prohibita ut bis comedere idem quod
 prohibet tempore ieiuniorum. **D**icit itaque aristoteles. quod illa
 que de natura sua sunt iusta videntur les-
 ge sola esse iusta. **E**xemplum huius posset po-
 ni de fornicatione simplici que est soluta:
 cum soluta: que videtur tamen multis esse mala quod
 prohibita quod tamen est falsum: ut enim dicit philosophus.
 26. di. quarti sententiarum. scilicet. indissolubilitas
 copule matrimonialis est euidenter contra
 naturam legi nature vagaque coniunctio maris cum
 femina est per rectam rationem: tamen quod est contra bo-
 num plures: tamen quod est contra bonum ciuitatis.
Primum probatur quod tunc plures non religiose
 educantur: tamen ex parte parentum: quod non habet
 rent determinatam notitiam sue plures saltem
 pater et ita non est sollicitus sue plures debita
 impedere disciplinam: nec econuerso plures
 patri debita reuerentiam et timorem filiale: pro-
 pter quod filius magis obedit patri et ab eo
 facillius est disciplinabilis quam ab alio. **S**o-
 cietas videlicet quod talis constitutio sit contra
 bonum ciuitatis patet: quod amicitia est ut pluri-
 mus ex determinata propinquitate in gra-
 du certo: sed tunc nulla esset propinquitas cer-
 ta que esset causa amicitie. **S**ufficit igitur
 ut patet ex premissis hanc scientiam grosse et
 figurative ostendere nec auditor huius
 scientie debet certas et euidentes demon-

Ethicorum

rationes expetere: sed persuasione. **¶** Et cōtentari cū nō debeat discipulus a magistro in quacūq; scia maiorē rationē inquire: re q̄ natura illius p̄mittit: hoc em̄ eēt q̄ rere impossibile. **¶** Peccatū nāq; videt̄ par esse si discipulus mathematicus magistru persuadentē acceptet sola persuasione p̄tentus et discipulus rethoricus a magistro demonstratiōes requirat nō cōtentus persuasione. **¶** In hac igit scietia p̄cedit aris. grosse et figuratiter p̄positū suū aliqñ ex similibus ostēdēdo: aliqñ etiā homin cōia dicta adducendo: ac etiā ex noīm significatione intēti suū declarādo: ut p̄t i quarto huius ubi agit de magnificētia et in alijs varijs locis. **¶** Alteri declarat aris. q̄s sit huius scie auditor ydoneus: et dicit p̄mo q̄ unusquisq; bñ iudicat de his que nouit: nemo vero pōt recte iudicare de his que nō nouit. Ex quo infert q̄ iuuenis nō est p̄p̄ius auditor politice cū nō habeat noticiā exp̄imentalē actūū hūānotiū de quibus hec scia tractat: et sic de ip̄is bene iudicare nō poterit. optet aut auditorē alicuius scietie sic se habere q̄ possit iudicare de his que audit ut bene dicta recipiat et male dicta abiciat. **¶** Dicē etiā q̄ secuto et passionū est huius scietie inutilis auditor: q̄z passiones sequendo nō pōt finē ei⁹ attingere cū ei⁹ finis non sit scire sed bene opari. **¶** Circa q̄d notādū q̄ h̄c scia nō sit utilis illis q̄ suas passiones sequūt: q̄z h̄mōi passionib⁹ inherendo huius scie finē nō possunt assequi: posset tñ finaliter ip̄is eē utilis: si ex ei⁹ auditu puocarent ad bonū p̄sequendū et moderādū h̄mōi passiones: hoc ēt mō potest esse utilis iuuenibus: nihil etiā p̄hibet si aliq̄s esset iuuenis etate et moribus senex sicut fuerunt aliqui sancti deo a pueritia dedicati qñ esset ydoneus huius scietie auditor sicut et senex etate et iuuenis moribus nō potest sic viuendo huius scietie finem assequi. **¶** Unde dicit aris. p̄r q̄ hec scietia est multū utilis s̄m rectā rationē viuētib⁹ et opationes suas regulantib⁹: q̄z tñ sunt paucitales iuuenes q̄ sint asueri i opationib⁹

virtuosis: ideo aris. loquēs de his que ut in pluribus accidūt dicit q̄ iuuenis nō est proprius huius scietie auditor.

Incipit tractatus secundus.

Ca. III

Scamus autem

¶ Posito p̄hemio subdit aris. tractatū qui dī uidit in decez libros: q̄z aut ut dictū est in hoc libro agit de hōie quo ad aīam que nata est p̄fici p̄ virtutes: ideo primo agit de fine virtutis in generali in primo libro: finis em̄ in moralib⁹ habet cōem rationē principij: ut infra dicit. In sc̄do de ei⁹ generatiōe et multiplici dispositiōe. In tertio de causis et principijs virtutū. In quarto de varijs speciebus virtutū. In quinto de iusticia. In sexto de virtutibus intellectualib⁹. In septimo de virtutū gradibus. In octauo de aīatitia quantū ad ei⁹ species. In nono de ip̄a q̄tū ad eius p̄p̄ietates. In decimo agit de fine virtutū in speciali. **¶** Quātū ad primū p̄supponit aris. ex p̄hemio q̄ omnis p̄gnitio et electio bonū aliq̄d desiderat et q̄ cognitio ciuilis intēdit ad sūmū bonū hūmanū q̄d est finis oīm opatorū ab hominē. Vocat aut. p. ut dictū est: p̄us scietiam moralē ciuilem denominādo totū a p̄te p̄ sinodochē. **¶** Hīs p̄suppositis inquirīt de huius fine sc̄z de felicitate p̄mittendo opinionē antiquorū: et dicit q̄ in hoc plurimi et excellentes cōueniunt q̄ felicitas dicit sūmū bonū: et q̄ cōsistit in bene viuere et bene operari. **¶** Cōueniunt q̄ in quid noīs felicitatis seu in fine virtutis in vli app̄henso: sed in app̄hensione felicitatis in p̄riculari ē dr̄tia seu discordia: sapientes em̄ q̄ spiritualibus contēplandis sunt dediti dicūt illud sūmū bonū p̄sistere in quodā p̄se bono q̄d est causa alijs essendi bona. **¶** Quia aut populares sola sensibilia attendūt: ideo credunt illud sūmū bonū seu vitā bonāz esse in rebus p̄ sensum app̄hensis. **¶** Pos-

pulariū vero inter se est dñtia quia qui
dā dicunt esse felicitatem in diuitijs vt
auari: quidā in voluptatib⁹ corporalib⁹
vt in tēpati. Et quidā in honoribus vt
ambicioſi. Eiusdē et ad ſeipm̄ i diuerſis
ſtatibus poſitū eſt differētia. Egrotans
em̄ felicitatē putat eſſe quod ſanitatē nō
putauerat ſan⁹ exiſtens. Mēdicās autē
diuitias qđ nō putauerat diues exiſtēs
Sic et multi reputāt felicitatē in eo quo
egent ſeu qđ maxime deſiderant. ¶ Pro
improbatione harū opinionū. dicit ari.
qđ nō videt vtile omnes iſtas opinionones
diſcutere: ſed illā ſolā que habet aliquā
probabilitatē. ¶ Procedēdūq; eſt a notiori
bus nobis: cū opationes ſint notiores
habituſ opozet auditorē hui⁹ ſciētie
exercitari in bonis opationibus. ¶ Et
qđ inquirat de felicitate naturali que con
ſiſtit in bonis hui⁹ vite: dicit triplicē eē
vitā excellentē ſc̄ voluptuoſam: ciuilem:
et contēplatiuā. voluptuoſa eſt ſubiecta
paſſionibus: ciuilis moderat paſſiones.
Contēplatiua eſt ſine paſſionibus: ſinis
voluptuoſe eſt voluptas corporis: ſinis
ciuilis eſt exercitiū virtuoſe opationis:
Contēplatiue ſpeculatio veritatis. Eſt
autē voluptuoſa vituperabilis et obpro
briola. vnde dicit ari. qđ voluptatib⁹ de
diti vident eſſe beſtiales pecudū vitam
eligendo. In voluptatibus igit nō ē fe
licitas naturalis hominis: cū volupta
tes ſint hominib⁹ et brutis cōes. ¶ Q
autē felicitas nō ſit in huius mundi hono
ribus declarat ari. ¶ Pro quo p̄mittit qđ
excellentes viri et magnarū rerū oparij
honorē putāt eſſe felicitatē quorū mori
uū fuit qđ fere ſinis ciuilis vite eſt honor
Et notanter dicit fere qđ ſui rei veritas
tē honor nō eſt ſinis vite ciuilis: ſed ſui
aliquorū iudiciū et appetitiā fere nāq;
eſt additio diminutēs. ¶ Hanc ergo opi
nionē ſimiliter improbat qđ benūz illud
qđ dicit felicitas eſt p̄ritum felici et de
difficili amiſſibile: ſed honor non eſt hu
iſmodi qđ non eſt in ipſo honorato: ſed
magis in honorantibus ex quorū volun
tate dependet: ergo honor nō eſt felici

tas. ¶ Circa quod notādū qđ felicitas ē
duplex quedā extrinſeca ipſi felici ſc̄ ob
iectum quod p opationē attingit: et tas
lis non eſt in felici formaliter. Alia ē in
trinſeca que eſt operatio p quā obiectū
beatificum attingit ſicut deus attingit a
beatis p actum intellect⁹ et voluntatis: et
talis eſt p̄pria beato et eſt formaliter in
ipſo: et de hac intelligit ratio p̄bi.

¶ Secdo pbat qđ felicitas nō ſit in hono
rib⁹: quia aliquid eſt melius honore: et
go in honore nō eſt felicitas: p̄na eſt nō
ta qđ felicitas eſt ſumma p̄fectio: vt p̄z
ex p̄cedentib⁹. antecedēs pbat qđ virt⁹
eſt melior honor: cū honor deſideretur
ppter virtutis apparenitiā: multi nāq;
honorē appetunt vt bonos ſeipſos cre
dant et ceteris boni appareant: vñ a pru
dentibus malicioſe querunt honorari:
vt honor p tales ex habitibus certū per
biheat testimoniū eorū virtuti. ¶ Scdm̄
em̄ tūlū honor eſt exhibitio reuerētie i
testimoniū virtutis virtus igit melior ē
honor: et ſic honor nō eſt ſinis ciuilis vi
te. Sequit autē ex hoc: aliqui forſan dice
rent virtutē eſſe ſinē vite ciuilis: ad hoc
excludendū dicit qđ felicitas nō eſt cōis
vigilanti et dormienti cū cōſiſtat in ope
ratione: virtus autē pōt eē i dormiēte et nō
opante: virtus ergo non eſt ſinis vite ci
uilis: ſed vſus ſen operatio virtutis. De
hac et de vita contēplatiua dicitur in
ſequētib⁹. ¶ Alterius pbat ari. qđ felici
tas non ſit in diuitijs: qđ felicitas cum
ſit bonū propter ſe nō queritur alterius
gratia. Diuiti autem que ſunt bonū vti
le querunt propter aliud: vt propter vi
te neceſſitatem vel voluptatem: ergo in
hiſ nō cōſiſtit felicitas. ¶ Itē felicitas nō
cōſiſtit corporali voluptate que deſide
rat propter ſe: qđ a fortiori nec i diuitijs
que ſepe querunt propter voluptatem.
¶ Cōſeq̄nter ari. improbat opinionem
platonis. Circa quod notādū qđ plato
pici poſuerunt felicitatem conſiſtere in
quodā p ſe beno quod eſt ydea oim bono
roz cui⁹ p̄cipatōe oia alia ſunt bona: et
hāc autē opi. improbat ari. qđ xō d wōa

felicitas
22. m

honor

alterius
pbat ari
dicitur

3 p̄bi

Ethicorum

talibus agēs videbat nō moraliter age-
 re magistrū suū platōnē īpugnādo: ideo
 se excusat. d. veritatē esse pferendā hu-
 mane familiaritati. vnde dicit q̄ ambo-
 bus scz veritate ⁊ platōne exstib⁹ amic⁹
 sanctū est. i. virtuosum ⁊ iustū p̄honorā-
 re veritatē. ¶ Arguit igit̄ arī. cōtra pla-
 tonē plurib⁹ rōnibus quarū vna est ta-
 lis: quorūcūq; vna est ydea cōis eorū est
 vnū p̄dicamētū cōis: sed bonorū nō ē vnū
 cōis p̄dicamētū: q̄ nec vna cōis ydea: ma-
 ior p̄ q̄ plato pōbat ydeas ī specieb⁹
 arthomis que scz p̄dicāt de solis indini-
 dūis. Illa aut̄ que sūt vnū specie. nō sūt
 ī diuersis p̄dicamētis. vnde dicebat yde-
 am hominis esse substantiā separatā a mo-
 tu ⁊ accidentib⁹ p̄ accis nihil habentē
 ī specie nisi naturā specificā quā dicit ēē
 hominē p̄ se: ⁊ sic de ydea equi asini et
 aliarū specierū. vt dictū est septimo me-
 taphisice: minor p̄bat q̄ bonū cū sit cō-
 uertibile cū ente dicit̄ de q̄libet p̄dica-
 mēto ⁊ de quolibet ente: vt de⁹ dicit bon⁹
 ⁊ substantia bona: ⁊ virtutes que sūt q̄li-
 tates bone: ⁊ sic de reb⁹ aliorū p̄dicamē-
 torū: p̄ q̄ nō oīm bonorū est vnū p̄dis-
 camentū cōis. Itē arguit sic: quorū ē vna
 ratio specifica est vna cōis ydea: sed bo-
 ni ⁊ p̄ se boni est vna rō specifica sicut ho-
 minis ⁊ p̄ se hoīs: ergo boni ⁊ p̄ se boni
 erit vna ydea que dicit̄ p̄ se bona. Sicut
 arguit q̄ illis duob⁹ p̄ se bonis est vna
 rō cōis ⁊ per p̄is tertia idea: ⁊ sup̄ illas
 simit̄ inducā quartā: ⁊ sic ī infinitis.
 ¶ Et si diceret q̄ bonū ⁊ p̄ se bonū non
 sūt vnus specificē rōis: q̄ vnū est p̄-
 petuū reliquū aut̄ nō. ¶ Contra hoc dicit̄:
 q̄ hoc nō tollit vnitatē ratiōis quia
 albedo vnus anni non est magis albe-
 do ī specie albedinis q̄ albedo vnus
 diei: ⁊ ideo duratio nō variat speciem.
 ¶ Dicit vltēr⁹ arī. q̄ p̄babil⁹ dixerūt
 pithagorici ponētes vnū sūmū ī coordi-
 natōe et ī nūero maiorū minorū q̄ pla-
 tonici q̄ posuerunt illud sūmū bonū cōis
 ⁊ p̄cipatū ī oībus bonis. ¶ Ad euidē-
 tiam p̄dictorū notādū q̄ si plato posuerit
 ydeas esse q̄dditates rerū p̄ se exstētē.

ipsiq; cōis cōitate seu vltate p̄dicatio-
 nis: vt ei imponit. male posuit: Si vero
 posuerit in esse diuina: vt au⁹. tūc nō ēē
 impugnandus. ¶ Unde sicut forme arti-
 ficiales habent duplex esse scz vnum ī
 actu fm q̄ sūt ī materia: ⁊ alterū ī po-
 tentia actiua: fm q̄ sūt ī mente artifi-
 cici. sic forme naturales habēt duplex
 esse. i. vnū ī proprio genere: ⁊ alterū ī
 p̄rio motore: cū enī oīa operet̄ nō natura-
 li necessitate: sed libera voluntate optet
 q̄ habeat apud se formas exēplares om-
 niū operandorū que dicit̄ ydee ab ydos
 q̄ est forma: sūt nāq; forme exēplares
 ⁊ rationes seu quidditates rerū ī p̄mu-
 tabiles: Ite autē ydee licet sūt plures
 fm rationē sūt tū vna fm rem. Itēpe
 ydea per quā deus omnia creata cogno-
 scit ⁊ operat̄ nihil aliud est q̄ diuina ef-
 sentia ī q̄tū est exemplaris rerū forma
 q̄ quia eminenter cōtinet oēs res est rō
 ipsas cognoscendū ad cui⁹ imitationem
 nō vniformem sed multiformē produ-
 cunt omnia subsistentia. deus nāq; ē cā
 finalis efficiens ⁊ exemplaris oīm cui⁹
 p̄fectionē simplicem imitant̄ creature ex
 sua impfectione fm modū differentē et
 impfectū. Quedā enī fm esse solū vt la-
 pides: alie fm esse ⁊ viuere: vt arbores
 ⁊ bruta: aliter fm intelligere vt rōnales
 creature: ip̄a q̄ diuina eētia accepta ab ī-
 tellectu suo vt exemplar eternū diuersa-
 rū rerū producēdarū fm diuersum imi-
 tationis gradūz quīs sit vna fm esse tū
 aliquādo dicit̄ plures ydee propter plu-
 ralitatē illorū quorū est similitudo seu ex-
 emplar. vnde licet ratio eterna qua con-
 ditus est homo et qua cōditus est equ⁹
 sit vna fm rem: ē tamen alia et alia fm
 rōnem iuxta varietatē q̄dditatū cognita-
 rū. ¶ Si ipse q̄dditates rerū habētes esse
 cognitum dicunt̄ ydee: vt lapis cognit⁹
 potest dici ydea lapidis fm sco. 35. dīf.
 p̄imi sentētiarū. ¶ Ad propositū itaq;
 reuertēdū si plato ponēs felicitatē cōsi-
 stere ī quodā p̄ se bono q̄ est ydea om-
 niū bonorū cuius participatiōe oīa alia
 sūt bona intelligat p̄ illud p̄ se bonum

ipam diuinā essentia que est eēntialiter bona q̄ est idea et exemplar oīs boni: q̄ q̄ dam est cōis seu vltis nō in p̄dicādo sed in causando: qz videlicet omne ens et oē bonū eminet et virtualiter cōtinēt cui? p̄cipatiōe oīa alia sunt bona: nō quidē sicut indiuidua que p̄cipāt naturā sp̄cificā: sed sicut effectus p̄cipat suā causam ipam imitando et p̄fectiōes in ipsa eminenter cōtētas p̄ualiter seu ip̄fecte recipiendo. Si sic intelligat vtrūq; bene dicit et cōformiter dictis theologorū. In visione nāq; et fructiōe ipius diuine eēntie cōsistit felicitas hoīs naturalis naturale accipiendo nō p̄ naturaliter attaingibili: sed p̄ illo ad qd̄ adipiscendū natura ipa ordinat. ¶ **¶** Q̄ aut sic intellexerit plato videt sentire Aug. vnde in p̄ncipio. x. de ciuitate dei sic ait. Elegim⁹ em̄ platonicos oīni p̄horū merito nobis lissimos. p̄pterea qz sapere potuerūt in mortale ac rōnale vel intellectualē hominīs aīam nūsp̄cipato luē ipius dei a quo et ipa et mūdus fact⁹ est beatā esse non posse: ita illud qd̄ oēs hoīs appetūt. i. vitā beatā q̄ ip̄ isti assecuturū negant q̄ nō vni illi optio qui est. Immutabilis deus puritate casti amoris adheserit. ¶ **¶** Itē. x. de ciuitate hec itaq; causa est cur istos ceteris p̄feram⁹: qz cū alijs p̄bi ingenia sua cōtinuerit in requirēdis rerū causis: et quāquā est modus docēdi atq; vinendi. Isti deo cognito repererūt vbi esset et causa cōstitute vniuersitatis et lux p̄cipiende veritatis et fons bibēdis de felicitatis.

Ca. III

Ursus redeamus.

¶ **¶** Postq̄ aris. iprobauit varias opiniones de bono hūanō nō qd̄ dicit felicitas. hic nū tractat de ipsa determinatiue inquēdo p̄mo felicitatis descriptionē. Circa qd̄ p̄mittit qd̄ bonū appetibile est triplex qd̄dā em̄ est appetibile p̄pter aliud vt diuitie. qd̄dā aut est appetibile p̄pter se et p̄pter aliud vt voluptates honores et virtutes: que lz

p̄pter se possunt appeti: possunt et appeti p̄pter aliud: talia nāq; appetim⁹. p̄pter felicitatē existimātes p̄ ipa fieri felices. qd̄dā vero est appetibile p̄pter se tm̄ vt felicitas que est finale bonū hoīs: cū nō ordinēt ad aliud quātū est de se sed alia ad ipm̄. Ex quo patet qd̄ ē bonū sufficiens excludens indigentia et bonū p̄fectū excludens ip̄fectionē quo cōplete habito bene est habenti. ¶ **¶** His p̄missis rūdit aris. qd̄ felicitas cōsistit in opatione hominis inquātū hō. Et arguit sic sicut stultificus et quilibet artifex: vt talis artifex se habet ad suū finale bonū sic hō vt homo se habet ad suū: sed finale bonū cuiuslibet artificis inquātū hūmōi ē in opatione sibi p̄pria: qd̄ felicitas que ē finale bonū hoīs erit in opatione hoīs inquātū homo. ¶ **¶** Q̄ aut homo inquātū hō habeat opationē sibi p̄pria p̄bat arguendo p̄ locū a minori ad mai⁹: qz textor et coriari⁹ et alij artifices qm̄ opant fm̄ artem habent opationes p̄prias inquātū sunt tales artifices: qd̄ homo inquātū homo qui operat fm̄ naturā habebit p̄pria opationē alias homo esset alias oīosum in natura qd̄ dicere est in cōueniens. ¶ **¶** Itē arguit sic: singule p̄tes hoīs habent opationes sibi p̄prias vt oculus videre et: ergo homo vt hō habebit suam p̄pria opationē. ¶ **¶** Nec aut opatio nō est fm̄ p̄te vegetatiua qz illa etiā puenit plantis: nec fm̄ parte sensitiua qz illa puenit animalibus brutis: erit igit fm̄ parte aīe rōnale. Dicit aut rōnale dupliciē vno modo de habēte p̄ncipaliter rōnes cuiusmodi est intellect⁹. Alio mō de illo qd̄ ē bene p̄suasibile p̄ rōnē cuiusmodi est volūtas qd̄ p̄ intellectū dirigit. Felicitas igit qd̄ est bonū humanū cōsistit in p̄pria opatione hoīs que est fm̄ p̄tem aīe rōnalē qd̄ ē opatio hoīs vt homo: cū aut sit eadē opatio hominis vt homo et studiosi seu virtuosī hoīs. felicitas qd̄ ē opatio hominis vt homo erit opatio fm̄ virtutē: qz vero felicitas est optimū bonū humanū illa opatio in qua consistit erit fm̄ optimā virtutē: que at sit il

Ethicorum

la operatio declarabitur in .x. ubi de felicitate tractabit in speciali distinguendo inter politicam et contemplatiuam felicitatem: hic autem de ipsa agit in comuni.

Rursus dicit aristoteles quod talis operatio in qua consistit felicitas debet esse perfecta et continuari pro magna parte vite. quod probatur: quod sicut vna ymago non facit verum sic nec hominem felicem facit vna dies.

Sed contra predicta arguitur: quod aristoteles in precedentibus arguendo contra platonem dicit quod diuturnitas non variat rationem boni: quod albedo vnius anni non est magis albedo quam albedo vnius diei: hic autem dicitur quod includitur in felicitate que est optimum bonum. Respondeo quod perfectio summa potest intelligi dupliciter: vel intensiue vel extensiue. Si felicitas igitur sumatur per perfectionem intensiue solum: sic non includit diuturnitatem. Si vero sumatur pro perfectione intensiue et extensiue sumpta sic ipsam includit. Unde licet albedo vnius anni non sit perfectior albedine intensiue vnius diei: est tamen perfectior extensiue: et sic intelligitur dictum aristotelis in secundo topicorum. Quod bonum quanto diuturnius tanto melius. Sed contra hoc occurrit aliud dubium: quod ex hoc videtur sequi quod felicitas non consistat in operatione virtutis: sed in habitu virtutis: cum habitus sit diuturnior. Respondetur quod considerationes philosophi in libris topicorum non tenent in illis que plures habent differentias sed in his que solum vnam habent differentiam quam considerat. Unde primo topicorum dicit quod non considerat in multis distantibus bonum: ergo quanto diuturnius bonum tanto melius verum est ceteris paribus. In proposito autem cetera non sunt paria: quia habitus et actus non tantum differunt per permanentius vel diuturnius et minus diuturnum. Hec secundum Scotum dist. 49. quarti sententiarum. Ex predictis patet descriptio felicitatis scilicet quod felicitas est operatio hominis secundum optimam virtutem in vita perfecta. Consequentor declarat aristoteles descriptiorem felicitatis bene assignatam et eo quod cum ipsa aliqua liter consonant ea que dicta sunt ab alijs de felicitate quod est signum et probabile argumentum quod ipsa sit bene assignata.

Circa quod premittit quod bonorum quidam sunt bona interiora: et horum quidam sunt bona anime ut scientie et virtutes: quedam sunt bona corporis: ut sanitas vel pulchritudo. Alia autem sunt bona exteriora sicut diuitie et honores cum ista diuisione itaque data conueniunt ea que a sapientibus dicuntur ponentibus felicitatem consistere in bonis anime que sunt principalissima bona. Hoc patet: quod operationes anime in quibus consistit felicitas ut dictum est ad anime bona pertinent. Huic etiam sententie concordat quod omnes communiter dicunt quod bene viuere est esse felicem: quod fere nihil aliud esse videtur vita bona quam ipsa operatio. Cum predicta etiam diuisione conueniunt illi quod posuerunt felicitatem esse virtutem: quod operatio secundum virtutem est aliquid pertinens ad virtutem. Verumtamen melius dicitur quod sit operatio secundum virtutem si cut enim melior est usus possessionis quam ipsa possessio: ita melior est usus seu operatio secundum virtutem quam ipsa virtus: per hanc namque premium acquiritur.

Et ponit aristoteles exemplum: quia agonizantes in olympiadicis coronantur: non autem non agonizantes licet sint viri fortissimi. sic et virtute utentes preferuntur virtutem habentibus et non ea utentibus.

Circa quod notandum quod olympia dicitur ab olimpo monte qui est in Grecia. Et dicitur ab oloy quod est totum et phos quod est lux vel ignis: quasi totus lucidus vel igneus. Unde et celum aliquando dicitur olympus iuxta illius montis celsitudinem. In illo autem monte antiquitus a quinquennio in quinquennium fiebant celebritates solennes et ludii exercituum humanarum virium: et vocabantur olympiades in quibus victores premebantur. Ab his igitur philosophus trahit exemplum. Fuerunt etiam aliqui dicentes quod felicitas est virtus cum delectati-

philosophus

one qui etiam cum vera diuisione con-
cordat: quia unicuique est delectabile illud
quod diligit. Cum ergo virtuosus dili-
gat opera virtuosa sequitur quod operatio
virtuosa sit sibi delectabilis: que quidem
delectatio potior est alijs delectationib;
quia est magis naturalis cum sit partis
rationalis que est nobilior pars hominis
per quam constituitur homo in specie.
Unde virtuosus non indiget extrinseca
voluptate cum habeat delectationem in-
trinsecam in operatione virtutis que est
plurimum delectabilis pulchra et bona
quod patet maxime per iudicium sapien-
tis et virtuosus viri: qui operationes virtu-
osas indicat esse maxime delectabiles.
¶ Abi notandum quod licet voluptates car-
nales sint magis impetuose propter pas-
siones ab obiectis sensibilibus illatas sensi-
bus et inclinationem appetitus sensitiui
spirituales tamen sunt delectabiliores
licet mundant carnalibus dediti oppo-
situm iudicant: sed iudicium ipsorum est
fallimur: quia secundum Augustinum Acetuz
delectationis carnalis quo sunt repleti
non sinit mel suauitatis spiritualis de-
gustare. Unde ait apostolus. Animalis
homo non percipit ea que dei sunt. Per
oppositum autem veraciter iudicant ho-
mines virtuosus qui habent rectum sensum
circa operationes virtuosas. Unde ait
psalmista: Quam dulcia faucibus meis
eloquia tua super mel ori meo. Iudicio
igitur virtuosorum qui sunt experti deli-
cias spirituales credendum est.

¶ Consequenter declarat arist. quomo-
do cum predicta diuisione conueniunt illi
qui ponunt felicitatem diuinitas licet nan-
que felicitas non principaliter consistat in
ipsis sed in operatione virtutis secunda-
rio tamen ipsis indiget. ¶ Pro quono-
tandum quod exteriora bona que dicuntur
bona fortune aliter requiruntur ad feli-
citatez politicam aliter ad contemplatiuam.
Ad felicitatem namque vite contemplati-
ue talia non requiruntur ultra necessari-
am sustentationem vite: imo prosperitas
temporalis contemplationi prestat im-

pedimentum. Hinc est quod philosophi diuinitas
mundi blandicias contemnebant ut philo-
sophie vacarent. Talia tamen faciunt
ad quandam ornatum et pulchritudinem
politice vite actus. unde redditur homo
ciuilliter viuens contentibilis in oculis
aliorum si sit pauper ignobilis aut si pes-
simos filios aut amicos habet.

De causa felicitatis. Ca. V.

Ad e et queritur.

i. Hic consequenter inquit ar.
unde causetur in nobis felici-
tas: an vix proveniat a causa
diuina an humana vel a casu et fortuna?
Ad quod dicit si est aliquod deorum vo-
num rationale est illud esse felicitatem cum
felicitas sit summum bonum omnium bo-
norum humanorum. Si autem felicitas sit
bonum a deo missum sed proveniat ab
homine per studium et exercitium virtu-
tis: nihilominus videtur esse aliquod di-
uinissimum cum sit premium et finis virtu-
tis. ¶ Circa quod notandum quod non di-
citur aliquid diuinum solum quod immedi-
ate sit a deo sed quasi nos deo assimilatur
in quo est excellentia sanctitatis. Per
virtutes autem in quarum operatione con-
sistit felicitas deo assimilamur. Loqui-
tur autem dubie aristoteles secundum Scotum
in prologo primi sententiarum: quia
naturalis ratio ad veram felicitatem na-
ture humane non potuit perungere.
Per hanc namque tantum pervenit ad no-
ticiam felicitatis naturalis que habetur
in hac vita que consistit in operatione vir-
tutis et speculatione veritatis: que quis-
dem est a deo principaliter et secundo-
ario ab homine: esse autem aliam felicitatez ra-
tione naturali non conclusit. ¶ Licet au-
tem arist. dicat in duodecimo metaphi-
sice esse unum deum principem universi
qui est virtutis infinite: hic tamen sub-
stantias separatas vocat deos non per
virtutis infinitatem sed per eterne beati-
tudinis participatores. et quod demones a philo-
sophia diuini nuncupentur: sicut in augustinus. in. 8. de ci-
uitate dei: Platonici ponentes vnum.

Ethicorum.

Deum summū ceterorū deorū opificem. Appellat deos spiritus celestes eternā beatitudine perfuētes. Demones vero spirit⁹ eterne miserie subiugatos: unde ibi recitat apuleium platonicū dicentem demones esse genere animalia: corpore aereas: mēte rationalia: animo passiva duratōne eterna. Ipsorū nempe miseria innuitur p hoc q animo passiva dicuntur. ¶ Declarat ulterius aristo. q felicitas habet esse a causa humana: cum per disciplinam et studium possit inesse omnibus non orbatis ad virtutē. i. non habentibus impedimentum ad opandum opa virtutis: vel p malam cōsuetudinē: vel p nature defectum cuiusmōi sūt naturaliter stulti. ¶ Aut felicitas non sit a casu vel fortuna pbat qz cuz sit maximū omnīū virtutū esse valde pnciosum si a fortuna hominibus adveniret: mltomagis nancq alia humana bona essent a fortuna et cessaret studiū humanū circa humana bona exequenda: qd esset periculosissimum. ¶ Ex pdictis infert aris. q nulum irrationale animal pōt esse felix: qz cuz rōne careat nō pōt cōicare in opatōe virtutis: nec etiā pueri qz ppter defectū etatis nondū habent pfectum vsū rationis ut possint operari opa virtuosa. et si aliqui dicātur boni hoc ē ppter spem future pfectōis q ex aliqbus indicijs ab eis pcepitur. Ideo aut non sūt p tūc felices: qz felicitas et indiget virtute pfecta et vita perfecta: vt dictum est. ¶ Inquirat ulterius aris: vtz aliquis sit felix cum vivat? Circa quod dicit solon q felicitas nō pōt haberi in hac vita sed solum post mortē: cum hec vita sit multis miserijs et transmutationibus fortune subiecta: sepe nāq accidit vt illi qui exterioribus bonis habundant incidunt in maximas calamitates. Iste solon leges dedit atheniē sibus: et numeratur inter septem sapientes ab augustino. xlvij. de civitate dei. ¶ In oppositum vero dicit aristo. q homo potest esse felix in hac vita non obstantibus infortunijs: quia in his bonis exterioribus non consistit pncipaliter se-

licitas: vt dictum est in precedentibus. sed i operationez fin virtutem que non variatur per huius vite infortunia: cum virtutes sint habitus permanentissimi: sunt enim stabiliores scientijs demonstratiuis: cum fin eas homines cōtinue operentur: et hec videtur esse causa vt non infirmitas circa ipas obliuio: sed felix est in virtute perfectus: ergo semper poterit operari ea que sūt virtutis. et sic optime fert omnes fortunas et in omnibus se prudenter habebit nec in infortunijs succubet. et ita facilliter non transmutabitur de felicitate in miseriam: sed erit sicut tetragonus sine vituperio.

¶ Ubi notandum q Tetragonus dicitur corpus cubum: quod videlicet habet sex superficies: octo angulos: et duodecim latera. tale autē corpus qualitercūq iaceatur. et super quodcūq latus ceciderit semper fixe stabit: et in eadem altitudine permāebit: sic homo virtuosus nec eleuatur in prosperis nec deicitur in aduersis: et sic est sine vituperio sicut corpus vndiq quadratum.

¶ Dicit itaq aristoteles q cum operationes virtuose habeant dominium in felicitate: quia in ipsis pncipaliter consistit felicitas nō sequitur propterea q beatus fiat miser propter infortunia: quia fortunis sibi dat bene vtetur: sicut perstatinet ad coriarium: q fm data sibi coria faciat calciamenta. et sic de alijs artibus. Prudenter etiam se habebit circa fortunam filiorum, vel quorumcūq amicorum qui conferunt homini et in malum et in bonum. Inimitabile nancq est de bono amici gaudere: vnde de malo vt de proprio dolere. Huiusmodi autem fortune amicorū aliter conferunt viuis et alimortuis: sicut alii conferunt ea que i tragedijs recitantur et que sunt in presentiam. ¶ **¶ Ubi Notandum q in theatris** in quibus erant loca ludorum recitabatur virosum illustrium gesta preclara et eorū preconia et premia: vt ex hoc animantur audientes ad similia: et hec recitatio

dicebatur cōmedia. An pmedia dicitur
a comos quod est villa ⁊ odos quod est
cantus quasi cantus viltarum. Recita-
batur etiam hominum gesta mala ⁊ tur-
pia et eorum obpropria vt ex hoc anima-
rentur audientes ad cauendum talia: et
hec recitatio dicitur tragedia a tragos
grece quod est hircus latine: qz traged⁹
post tragediam recipiebat hircum p mu-
nere officij sui. sicut ergo i tragedijs mi-
nus tangebantur audientes gesta olim
preterita q̄ presentia: sic minus tangun-
tur mortui q̄ viui ex amicorum fortunis
qz illi sunt vt olim preteriti: isti vero vt
presentes. Unde dicit aristo. q̄ aliud vi-
dentur conferre defunctis bone operati-
ones et infortunia amicorum non tamē
taliter q̄ felices faciāt miseros: vel mise-
ros faciant felices: de quo magis habet
videri in .4. to. sentē. ¶ Ex predictis pa-
tet q̄ felicitas naturaliter acquisita de q̄
loquitur aristoteli. potest haberi in hac vi-
ta non obstantibus huius vite infortuni-
is: non tamen potest hic adipisci vera et
perfecta felicitas omnē p̄alitatez exclu-
dens que nec etiam potest ratione natu-
rali inuestigari sed ad eius noticiam ha-
bendam supernaturalis illustratio neces-
saria est. Fuit tamen vera felicitas aliq̄-
bus gentilibus celitus inspirata sicut be-
ato iob: sic etiā plato habuit noticiam de
verbo dei in eterna generatōe huma-
ni intellectum transcendente fm August.
in octauo libro confes. Aliqui etiā genti-
les temporalem eius incarnationem san-
cti spiritus instinctu cognouerūt. Unde
tēpore Constantini fuit repertum cuius-
dam gentilis sepulchrum laminam ha-
bens auream in qua erat scriptū christ⁹
nascetur ex virgine et credo in euz. Sic
sibilla erithrea prenunciavit christum fi-
lium dei mundum saluaturum fidelesqz
et incredulos in carne resumpta iudica-
turum fm augustinum. xviij. de ciui. di-
ca. xliij. Fuit autē Sibilla circa tempus
regis ezechie regnante romolo qui ciui-
tatem romanam edificauit. Hoc etiā mo-
do potuit ortum habere p̄horum opinio

de anime rationalis immortalitate q̄ rati-
one naturali non potest demonstrari: li-
cet probabiliter possit persuaderi. Non-
enī omnia dicta a p̄bis probantur ratōe
naturali sed persuasione vel vulgari opi-
nione precedentium fm Scotum 43. de
stinctōe quarti sententiarū. q. ij.

Capitulum sextum.

Eterminatis autem.

¶ Hic aristotiles agit de felicitatis
dignitate et eius dependen-
tia a virtute inquirens vtrum sit bonum
laudabile vel honorabile. ¶ Ad cuius
evidentiam Sciendum q̄ Laus p̄sistit
in solis signis verborum: Honor autem
in quibuscunqz signis exterioribus: ⁊ sic
laus in honore includitur. ¶ Item notā-
dum q̄ laus et honor aliquando sumun-
tur large pro testificatōe cuiuscunqz ex-
cellentie vlt exhibitione reuerentie: ⁊ sic
sepe vnum sumitur pro reliquo: ⁊ sic lau-
dantur ⁊ honorantur non tantum bona
propter aliud sed etiam bona propter se.
Unde de deo qui est summum bonū di-
cit psalmista Magnus dominus ⁊ lau-
dabilis nimis. ¶ Alio modo sumunt stri-
cte ⁊ sic laus est testificatio excellentie i
ordine ad aliud: et fit solum in verbis vt
dictum est. ¶ Honor autem est exhibitō
reuerentie in testimoniu excellentie ab-
solute: et potest fieri in verbis ⁊ factis vt
in inclinationibus munerum oblationibus
ymaginum institutionib⁹ ⁊ alijs signis.
Accipiendo igitur laudem proprie dicit
Aristotiles q̄ felicitas non est bonū lau-
dabile quod est bonum propter aliud: ⁊
Laus est enim virtutis in ordine ad ope-
rationem: quia per eam sumus operato-
res bonorum: ⁊ hoc tam in virtutibus
anime q̄ in virtutibus corporum: vt ali-
quis laudatur scdm virtutem corporis
quia est fortis ad pugnandū ⁊ agilis ad
currendum. Cum ergo felicitas sit bonū
perfectum propter se non est bonum lau-
dabile sed honorabile seu beatificabile.
optimorum enī non est laus sed aliquod
melius laude: ⁊ sic deos dicimus beatos

Ethicorum

et optimos viros in quibus est quedam participatio diuinitatis aliquid melius laude attribuētes eis. ¶ Probat etiam qd felicitas sit bonum honorabile: qd est principium cuius gratia cetera omnia operamur: et sic est quasi quoddam diuinum. Nam dō est principium et causa omnis boni. Honor autē debitus deo et sanctis distinguitur a theologis in patriam. ypduliaz: et dulia. Patria est honor soli dō debitus actu exteriori vel interiori in ptestatione sui dñij. yperdulia est excellentia reuerētia exhibita creature: et debetur humanitati christi et purissime matri eius. Dulia vero alijs sanctis: de quo i tertio sententia. ¶ Deinde agit. p. de felicitatis dependentia ad virtutē ostendens qd inquirens de felicitate debet pscrutari de virtute cum in dione felicitatis ponatur virtus. Est enim operatio hominis fm virtutem. vnde ciuilis sciētia cuius finis ē humana felicitas circa virtutis studium videtur maxime insudare. Attendit enim ciues bonos facere et legibus obediētes: sed consideratio politice ad presentem scientiam pertinet: quia in hac scientia traduntur principia politice. Ex quo patet qd consideratio de xru te pertinet ad pntem sciētiā. ¶ Quid vero felicitas est operatio anime inquit: rendū est de virtute anime et nō de xru te corporis: et sic inquirendū ē de ipsa aīa quod probat aristo. a simili: qd sicut medicus oculoꝝ et alioꝝ membroꝝ corporis habet agnoscere de corpore: sic ista sciētia tanq̃ medicina anime habet considerare de anima. Si vero in hac sciētia cōsideratur de anima ppter virtutes est rātum de ipsa considerandū inquantū sufficit ad beatitudinem et ad virtutes. Amplior autem cōsideratio eius spectat magis ad naturalem pñm. ¶ Dicit ergo aristoteli. qd quedā ps seu partialis perfectio anime est rationalis et quedam irrationalis. Irrationalis autē est duplex: qdam enim nullo modo participat ratione: sicut plantatiua vel vegetatiua que inuenitur in plantis et in embrionibus: et in

omnibus que nutriuntur. Cum autē hec sit cōmunis hominibus et brutis et plantis ideo non est humana. ¶ Ad euidētiā predictoꝝ fm alex. de bal. in pma pte. ij. sentē. qd embrio nō habet animā se informantē: qd tūc in homīe essent plures anime: cuius oppositum tenet augustinus in li. de ecclesiasticis dogmatibus. Sed dicitur hic aīa vegetatiua esse in embrione: qd habet animā operantem aliquo modo in ipso. i. operationē aīe. In decisione eui feminis a generante delinquitur xrus in semine que inualefcit et vigoratur a virtute corporis animati ipsam continentis per quam fiunt in eo operationes vegetatiue vt alimento vti et augmentari. Unde semen decūsum in matrice vertitur in sanguinem et sāguis in embrionem. Embrio autē habet figuram quandam massę carnis que est in ppinqua dispositione ad figuras membrorum.

Sed contra predicta arguitur sic: Embrio viuūt ergo habet animā se informantē. Consequentia est nota qd animatum et viuens ad seinuicem paria sunt: vt habetur in libro de motu cordis. ¶ Probatur antecedens per aristotilem xvi. de animalibus dicentem qd omne cōceptum viuūt sicut viuunt arbores: et vocat conceptum semen relictum in matrice a generante. ¶ Item in libro de motu cordis dicitur qd eqs est viuens et adolefcens. ¶ R^o ad primum qd viuere nō sumitur ibi proprie prout viuere dicitur illud quod habet animā formā sui et pfectionem. Si vero embrio sic viuere: tunc esset corpus animatum: et per cōsequeus esset planta vel animal quod est falsum. Sed potest dici viuere extenso nomine vite ex influētia quam recipit a corpore continente viuificato ab anima se informante. Eo mō possunt poma dici viuere ex influētia quam recipiunt a planta cui contigua sunt que viuificatur ab anima vegetatiua. ¶ Ad secundum dicitur qd embrio aliquando nomine ex

tento dicitur fetus formatus et organifatus et hoc modo eorum est viuens embrio et adolescens.

Declarat ulterius aristoteles

quo ipsa anima vegetatiua cuius potentia sunt nutritiua augmentatiua et generatiua non est humana: et hoc sic: secundum operationem illius quod dicitur humanum homo dicitur bonus vel malus felix vel miser: sed secundum operationem nutritiue homo non dicitur talis quia tunc homo esset maxime in sompno talis in quo potentia nutritiua exercet maxime operationem. In sompno autem homo non dicitur felix. Unde communiter dicitur quod felices non differunt a miseris secundum diuinitatem vite sue secundum somnum. In sompno namque quiescit a sua operatione illa pars anime secundum quam homo dicitur bonus vel malus. Contingit tamen per accidens quod bonus et malus in sompno videntur propter differentiam que fuit in vigilando in quantum vix quidam motus vigilantium pertranseunt ad dormientes. Ea enim que homo cogitat vigilando sepe occurrunt fantasie dormientis. et ideo dicit aristoteles quod meliora sunt fantasinata studiosorum seu virtuosorum quam quolibet aliorum. Ad euidenciam predictorum notandum quod per statum istum est connectio intellectus cum virtute fantastica ita quod intellectus non potest suam operationem exercere nisi fantasia concurrat fantasiando seu imaginando. Hinc est quod leso vel impedito organo fantasie ut patet in freneticis intellectus impeditur a sua operatione. Quia igitur in somnis virtutes sensitiue interiores sunt impeditae propter fuositatem ciborum ascendentium ad cerebrum virtute caloris ipsos in stomacho decoquantis: Ideo intellectus tunc non potest recte discernere quare nec mereri nec demereri homo ex his que accidunt in somnis: sed consensus voluntatis precedens vel subsequens sompnum imputatur ad meritum vel demeritum. Sepe tamen ea que accidunt in sompnis sunt sequele eorum que in vigilia precesserunt. quia igitur hec pars anime est pars humane virtutis quo-

modo sit propria hominis est ad presens relinquenda. Notandum quod in sompno ne dum ligantur sensus interiores sed etiam exteriores. cuius causa est: quia vapores per calorem cordis ad cerebrum eleuati propter frigiditatem cerebri ingrossantur et descendunt in quo descensu obstruunt vias et meatus venarum per quas spiritus sensitiui a sensu communi tanquam a fonte deriuantur ad sensus exteriores. In sompno autem contingunt sompnia non tantum confortia disponit anime sicut studiosus sompniat studiosa sed etiam complexionis corporis ut flegmatici sompniant de aquis vel fluuijs. Colerici de igne. Sanguinei de aere: ut quod volat vel aliquid simile agant. Melancolici vero de terra. Accidunt etiam quadam sompnia misterio angelorum seu illusione demonum. Sompniam etiam non solum illa que speramus vel operamur in vigilia precedentis: sed etiam illa que longo tempore non occurrerunt nostre cogitationi. cuius ratio est: quia species talium vel consimilium reseruantur in fantasia et ideo sensus communis qui habet iudicare de obiectis sensuum particularium cuius versus ligatur in somno iudicat de fantasmate sibi presentato quod sit res cuius est fantasma. Dicit consequenter aristoteles quod est alia pars anime que licet sit irrationalis est tamen aliquantulum particeps rationis. hec autem pars anime est appetitus sensitivus: et quod hec pars irrationalis sit in homine declarat aristoteles ex conuenientia et differentia continentis et incontinentis. Conueniunt enim in hoc quod uterque habet rationem laudabilem. In utroque etiam est appetitus qui contrariatur rationi scilicet appetitus sensitivus. Differunt autem quia incontinens vincitur huiusmodi appetitum sequendo passione desiderij et concupiscentie adueniente. Non autem continens: quia appetitus sensitivus continentis obedit rationi. et ideo licet sit de se irrationalis dicitur tamen aliquantulum communicans in ratione. Exemplum huius ponit aristoteles in corporibus. sicut enim videmus quod particule

Ethicorum

corporis dissolute ex infirmitate vel ebrietate in hominibus eligentes ipsas morere ad dexteram sepe feruntur ad sinistram. Sicut namque ebrii contra electionem voluntatis crucem faciunt de tibijs. Ita licet ratio incontinentis precligeret abstinendum. Verumtamen passione appetitus sensitui fertur in oppositum. **¶** Licet autem hec pars seu potentia anime obediat rationi continentis: est tamen magis subiecta in homine sobrio et temperato propter maiorem assuefactionem in operibus virtuosis.

¶ Ex predictis inferitur per philosophum quod irrationalia le videtur esse duplex. Quoddam nullo modo in ratione participans vel communicans: puta plantae et sic de alijs.

Alterum autem in ratione participans: ut concupiscibile: et vniuersaliter omne appetibile siue sit appetitus sensituius: siue appetitus intellectuius que dicitur participare rationem secundum quod est exaudibilis vel obedientiabilis rationi suadenti deprecanti et increpanti admodum patris et amicorum admonentium.

Dicit consequenter quod si velimus illam partem que aliquantulum participat rationem dicere rationalem tunc rationale erit simplex. Quoddam enim habens rationem principaliter siue in seipso quod dicitur rationale per essentiam. Aliud autem sicut exaudibile et persuasibile a ratione quod dicitur rationale per participationem: et secundum hanc differentiam sumitur distinctio virtutis: quarum quedam sunt intellectuales: ut sapientia intellectus et prudentia. Alie autem morales: ut sobrietas et liberalitas.

¶ Ex ista littera mouentur quidam ad ponendum virtutes morales in appetitu sensitui eo quod diuidit philosophus virtutes morales ab intellectualibus secundum diuisionem partis rationalis per essentiam et rationalis per participationem: que pars dicitur appetitus sensituius. Quia sicut virtutes intellectuales sunt in intellectu: sic morales sunt in il-

lo appetitu que est obedientiabilis rationi. **¶** Item ad hoc adducitur commentator qui hunc passum exponens seu declarans dicit quod sunt in eo quod est medium inter partem plantatiuam et rationalem: et talis non est voluntas. **¶** Item alia ratione: quia in eodem sunt virtutes moderantes et passionibus moderatæ sed passionibus sunt in appetitu sensitui: ergo et virtutes ipsarum moderantes.

¶ Hanc opinionem impugnat Doctor subtilis Scotus tricesima tertia distinctione tertijs sententiarum ponens virtutes morales in voluntate. Quod probatur sic: Virtus est habitus electiuus: secundum huius. Electio autem est actus partis rationalis seu appetitus intellectui ex sexto huius: sed habitus est potentie illius cuius est per se illius operatio: igitur habitus moralis per se est ipsius voluntatis. **¶** Confirmatur quod cum habitus moralis perficiat habentem et ipsum reddat facilem ad rationem meritoriam debet poni in illa potentia que est principium actus meritorij cuius est voluntas.

Ad argumentum dico quod per philosophum si distinguit virtutes morales ab intellectualibus secundum distinctionem intellectus et appetitus sensitui: secundum iusticiam secundum ipsum in quinto libro ethicorum: nec sit in intellectu nec in appetitu sensitui.

¶ Item inquirens rationes felicitatis in precedentibus excludit partem sensituiam: quia ista non est operatio hominis secundum quod homo que est operatio secundum virtutes morales.

¶ Alterius diuidit partem rationalem in intellectum et persuasibile a ratione cuius est voluntas. Distinguit ergo philosophus in proposito virtutes morales ab intellectualibus secundum diuisionem intellectus et appetitus vtriusque sumptis. hoc patet ex littera precedenti ubi dicit quod est quedam irrationalis in ratione concilians ut concupiscibile et vniuersaliter omne appetibile quod aliquantulum participat rationem secundum quod est ei exaudibile vel obedientiabile: hoc sequitur.

tur. Igitur ex textu pbi qd virtutes morales sunt in appetitu sensitivo. ¶ Rotandum est autem circa pdicta qd pbs aliqui accipit persuasibile p ratione seu obedientiabile rōni p voluntate. Aliqui p appetitu sensitivo. voluntas tñ que est libera magis pprie pōt dici persuasibilis a rōne. Appetit⁹ vero sensitiv⁹ qz nō est liber non est pprie persuasibilis: s; obedientialis: quia subdit imperio voluntatis que ē rōnalis p essentiā: nō autē appetit⁹ sensitiv⁹ sed p p̄icipationē tñ. Sicut autē obedientia le rōni sumit dupliciter sic rōnale p eēntiā. Uno modo stricte et primo et sic cōpetit solū intellectui q̄ intelligit et rōctinat. Alio mō nō p̄io sed large et sic cōpetit voluntati que licet sit rōnalis p p̄icipationē inquantū est persuasibilis et dirigibilis ab intellectu dicat tñ esse rōnalis p essentiā inquantū impat intellectui. unde potest intellectū cōvertere ut cōferat de hac materia vel de illa. Dicit etiam rōnalis p essentiā qz nūq̄ iuenit sine ratione. nō sic de appetitu sensitivo qui est etiā in brutis ratione carētib⁹ et iō ē tñ rationalis p p̄icipationē. ¶ Ex p̄dictis patet qd voluntas est qdā medium inter sensum et intellectū qd aliquādo dicitur ratio aliquādo persuasibile a ratione et sic mediū nūc notat ab vno extremo nūc ab alio. ¶ Ad auctoritatē cōmētatoris dico qd in appetitu sensitivo pōt poni aliquid habit⁹ ad hoc ut delectat moueat ad obediendū rōni: et iste habit⁹ licet nō sit pprie virt⁹ qz nō est habit⁹ electiv⁹ nec inclinās ad electionē pōt tñ cōcedi aliquo mō esse virtus qz inclināt ad ea q̄ sunt cōsona rōni recte. In pte namq; corporis potest esse virtus et habitus sicut in manu scriptoris et pictoris: p̄z sic man⁹ inexercitata est inabilis ad citharisandū exercitata autē abilis que abilitas ponit esse quedā virtus qz est quedā qualitas abilitas ad opus virtutis. hoc etiā potest cōcedi in irrationali sicut ī equo. qui est abilitat⁹ ad quosdā act⁹ ad quos est assuefact⁹. nō autē inuenit talis abilitas in inaiatis qz ex cōsuetudine nō fa-

cilius tendit sursum laps. Nec autē qualitas min⁹ pfecte habet rōnem virtutis q̄ illa que est in voluntate inclinans ad electionē ut dictū est. Et p hoc pōt rñs deri ad oēs auctoritates q̄ adducerent in hac materia. ¶ Ad tertium dico qd nō ē necesse virt⁹ moderātes et passiones moderatas eē in eodē: voluntas autē pōt moderare passiones appetit⁹ sensitivi multipliciter: vno mō referēdo illā delectationē ad finē psonū rōni recte. Itē impando psecutionē vel fugā sit nāq; passionis moderatio fugiēdo qd natū esset immediate delectari: pōt etiā delinquere voluntas ex implo aliquē habitū ī appetitu sensitivo inclinantē appetitū ad ea que sunt cōsona rōni recte ut dictum est in p̄cedentibus.

Explicit liber primus ethicorum.

Incipit liber secundus ethicorum.

Ca. I

Tripli aūt virtute rē. ¶ Postq̄ aris. de terminauit de fine virtutis scz de felicitate in p̄-

mo libro: hic psequenter determinat d̄ his que sunt ad finē scz de virtutib⁹. Et primo determinat de virtutib⁹ in generalib⁹: deinde in specialib⁹. Quo ad primū determinat de virtutis generatione et corruptione et multiplici ei⁹ cōditiōne in hoc scdo libro. ¶ Circa qd dicit qd cū sit duplex virtus scz intellectualis et moralis. Intellectualis virt⁹ v̄ plurimum generat et auget ex doctrina et ideo indiget ex p̄lunēto et tpe. Moralis autē virtus sit ex cōsuetudine. unde dicit morālis a more. i. ab actib⁹ cōsuetudinarijs licet etiā ex actib⁹ cōsuetudinarijs generet vitia sicut virtutes mos tñ pprie sumit in bonū p actib⁹ virtuosis. vñ etia;

Ethicorum

ipse virtutes acq̃site ex huiusmodi actibus aliquando dicunt mores. Mos etiam aliquando sumitur pro iure consuetudinario quod obtinet vni ex actibus consuetudinarijs multitudinis hominũ. ¶ Notandum insup̃ q̃ experientia vno modo sumitur p̃prie pro frequenti acceptione in multis singularibus ⁊ talis experientia generatur ex multis memorijs: vt cum homo recordat q̃ hec medicina contulit foris ⁊ platonĩ tali infirmitate laborantibus ⁊ multis alijs inde generatur experimentum. Alio modo experimentum sumitur large pro aliqua sensibili apprehensione. Experientia p̃imo modo sumpta in aliquibus actibus et scientijs reperitur vt in phisica ⁊ medicina non tamẽ requiritur in omnibus. Unde in mathematicis non requiritur talis experientia: sed experientia sc̃do modo sumpta: sine ipsa esse non possunt termini cõcipi cum omnis nostra cognitio ortũ habeat a sensu. ¶ Iuuat etiã vt citi⁹ assentiat̃ur cõplexioni principiorum vel cõclusionum. Sic ⁊ sepe doctores p̃ponunt discipulis quedã sensibilia signa p̃ que exprimitur applicatio principiorum ad cõclusiones. ⁊ sic ex experimentis generat̃ ars vt diffuse declaratum fuit p̃imo metaphisice. ¶ Notandũ vltieri⁹ q̃ mos ⁊ experientia in hoc cõueniunt in vtro: biq̃ est actũ frequentatio: ⁊ sic aliquãdo vnũ sumit̃ p̃ reliquo. Differũt tamẽ q̃ mos est respectu operationũ p̃prie ex quibus virtutes generant̃ in opante. Experientia vero nõ solum est in operationibus p̃prie sed etiam in alijs vt in operibus nature: ex quorum cõsideratione generant̃ scientie. ¶ Item notandũ circa eandẽ operationẽ potest cõcurrere experimentũ quo generat̃ scientia cum vsu ⁊ cõsuetudine qua generat̃ virtus. Verbi gratia cum aliquis cit̃barisat audit ⁊ p̃cipit q̃ taliter monedo manũ facit bonã cõsonantiã aliter vero dissonantiã: ⁊ ex ista auditõe multotiẽs facta ⁊ in memoria redacta fit experientia per quã vltimo generatur scientia: ⁊ sic ope

ratio cit̃barisandi in tali experimento nõ est nisi obiectum. Ex tali autẽ operatione generat̃ per se aliqua abilitas in virtute motiua p̃ quã manus est obediens voluntati que large potest dici virt⁹ vt dictus est caplo p̃cedenti: ⁊ sic p̃ter q̃ circa eandẽ operationem potest generari vnus habit⁹ in p̃te intellectiua s̃m q̃ illa operatio est cognita. In virtute autẽ motiua s̃m q̃d est exercitata ⁊ sic potest dici de virtute morali genita in voluntate ex frequẽti electione: patet itaq̃ ex p̃missis quõd experimentum valet ad generationem virtutis intellectuales: mos vero seu cõsuetudo ad generationẽ moralis. ¶ Ex p̃dictis infer̃ aristo. q̃ nulla moralis virt⁹ inest nobis a natura q̃d patet duplici ratione. p̃imo sic nihil potest assuesci ad oppositum ei⁹ q̃d sibi i est a natura. vnde cũ lapis naturaliter ferat deorsus quantũcũq̃ sursum picia tur nullo modo assuescit sursum moueri sed homo potest assuesci ad oppositũ virtutis puta ad virtũ ergo virtus hominĩ nõ inest a natura. ¶ Item arguit̃ sic omniũ illoz que insunt nobis a natura p̃ius inest nobis potentia q̃ operatio: hoc patet in sensibus. Itẽ ex hoc q̃ multotiẽs vidimus ⁊ audiuimus accepim⁹ sensum visus ⁊ auditus: sed ec̃uerso ex hoc q̃ habemus hos sensus vtinur eis sepius. Sed operando opera virtuosa accepim⁹ virtutes vt operando tp̃ata ⁊ fortia fiunt homines temperati ⁊ fortes vnde ad hoc fert̃ intentio boni legislatoris vt assuefaciendo ciues ad opera virtutum faciat eos bonos. Aliter autẽ facientes peccant in legislatione: ergo huiusmodi virtutes non sunt nobis a natura nec tamen insunt contra naturam q̃ licet anima a principio sue creationis sit nuda virtutibus habet tamen aptitudinem naturalem ad virtutes ⁊ p̃ficiunt̃ in nobis per consuetudinem ex operib⁹ virtuosis causatis ab anima tanq̃ a causa proximã. ¶ A deo vero vt a principali causa. ¶ Circa quod notandum q̃ licet virtutes morales nõ insint nobis a na-

natura ut dictum est. Dicuntur tamen inesse homini secundum naturam quia natura cuiusque rei potissime est forma secundum quam speciem sortitur. Homo autem in specie constituitur per animam rationalem: et ideo illud quod est secundum rationem est secundum naturam hominis in quantum homo: sic virtutes dicuntur inesse homini secundum naturam in quantum in voluntate est quidam naturalis appetitus boni quod est secundum rationem. Contra vero vitium est contra ordinem rationis ideo est contra naturam hominis in quantum homo secundum Augustinum de libero arbitrio. unde in ratione hominis in sunt quedam principia naturaliter cognita tam scilicet agendorum que sunt quedam seminalia intellectualium virtutum et moralium. Sic namque ponitur secundum derisus esse quidam habitus principiorum in intellectu quibus intellectus ex ratione terminorum virtute sui luminis naturalis acquiescit per quam voluntas stimulat ad bonum et remurmurat malum habet unde derisus sententiarum. ¶ Deinde dicit aristoteles quod sicut virtutes ex bonis operibus generantur sic ex malis corrumuntur sicut ex bene citharisare fiunt bone cithariste et ex male citharisare fiunt mali: quare oportet studium adhibere quales operationes faciat homo: quia secundum ordinem operationum consequuntur habitus differentes propter quod non parum differt quod aliquis statim a iuventute assuecat bene vel male operari quia ex assuefactione bonorum operum efficitur virtuosus: et sic iuvenes exercitati in operibus bonis delectabiliter operantur in senectute. Assuecti autem male agere vix et cum magna difficultate a vicijs abstinent. ¶ Ad evidentiam predictorum notandum quod unum contrarium corrumpitur per suum contrarium. Unde duplex est contrarietas quedam formalis sicut se habent calor et frigus habitus vitiosus et habitus virtuosus. Alia est contrarietas virtualis sicut sol virtualiter contrariatur opposito sui effectus scilicet frigiditati que opponitur calori causato a sole. Sic operatio

vitiosa virtualiter opponitur virtuti que formaliter opponitur habitui vitioso qui est effectus operationis vitiose. Quia igitur ex actibus vitiosis causantur habitus vitiosi hinc est quod per ipsas corrumpuntur virtutes non tamen per unum actum peccati corrumpitur habitus virtutis acquisite sicut nec per unum actum generatur habitus vitiosus. Secus est de habitu caritatis a deo infuse qui corrumpitur demeritorie per unum actum peccati mortalis. Cum homo non simul possit esse dei amicus et inimicus. Efficitur namque homo dei amicus per gratiam et caritatem que sunt idem realiter. Idem enim absolutum dicitur gratia in quantum facit hominem gratum et acceptum. Sed dicitur caritas in quantum facit deum carum et dilectum homini secundum Scotum. xvij. dist. secunda sententiarum. ¶ Est autem duplex gratia quedam gratum faciens que est idem cum caritate et solis bonis convenit ut dictum est. Alia dicitur gratia gratis data que datur bonis et malis ut sermo sapientie vel gratia sanctorum et sic de alijs. Licet autem omnis gratia detur a deo gratis tamen illa que non facit hominem gratum deo retinet nomen commode. Alia vero que addit aliquid ad ipsam cum faciat hominem dignum vite eterna habet nomen speciale: et sic dicitur gratia gratum faciens licet etiam bona naturalia et supernaturalia possint dici gratie cum a deo sine meritis conferantur dona supernaturalia sibi nomen gratie specialius vendicant. ¶ Consequenter dicit aristoteles quod ad hanc scientiam pertinet considerare quales sunt operationes per quas potest devenire ad finem illius scientie: scilicet hec scientia est practica cum ei finis sit scire scilicet operari scrutamur namque quid sit virtus non ut sciamus sed ut boni efficiamur. Et ergo hic est inquirendum de operationibus ex quibus virtutes producantur: hoc autem est inquirendum non certitudinaliter ut dictum est in pres-

Ethicorum

cedentibus sed verisimiliter seu exemplariter sermones enim sunt expetendi seu inquirendi in materiam subiectam.

¶ Dicit enim aristoteles quod virtutes autem medietate generantur seu augumentatur sed corrumpuntur ex superhabundantia et defectu. unde operationes generatiue virtutis sunt medietate inter superhabundantiam et defectum. **¶** Quod declarat exemplariter per ea que accidunt circa corpus. **¶** Hanc virtutes corporis sunt nobis manifestiores virtutibus anime. videmus enim quod fortitudo corporis corrumpitur ex superhabundantibus gignasibus seu exercitiis et ex eorum defectu per nimium enim laboris debilitatur virtus corporis et ex defectu exercitii membra efficiuntur inabilia ad laborandum. Similiter etiam sanitas corporis corrumpitur ex habundantia cibi et etiam ex eius defectu. Sed si aliquis finem debitam mensuram utatur cibis et debitis exercitiis fiet in eo fortitudo corporalis et sanitas augebitur et conservabitur. Sic est in virtutibus anime et in fortitudine et temperantia et in aliis virtutibus. Ille enim qui omnia timet et fugit et nihil sustinet terribilium efficitur timidus et similiter qui nihil timet sed ad omnia vadit intrepidus efficitur audax et sic fortitudo eorum dicitur a superhabundantia et defectu et a medietate saluat et sic de aliis virtutibus. **¶** Dicit etiam quod ex virtutibus fit genitrix producuntur similes actiones sicut enim ex assuetudine sustinentur terribilia efficiuntur fortes sicut quando facti sumus fortes maxime possumus talia sustinere. Similiter recedendo a voluptate efficiuntur temperati et quando facti sumus temperati et facili a voluptate abstinemus. **¶** An autem virtutes vel virtutis sint in nobis generate cognoscere possumus per delectationem ex operationibus consequentem. Unde cum aliquis gaudet in hoc quod recedit a voluptatibus corporibus signum est quod in eo virtus est temperantie si in hoc tristatur signum est quod non est temperatus. **¶** Deinde probat aristoteles virtutem esse circa delectationem et tristitiam quia vi-

demus quod propter concupiscentiam et delectationem operamur mala: propter tristitiam autem quam timeamus in laboribus honestis et virtuosus recedimus ab ipsis et ideo oportet volentem fieri virtuosum statim a iuventute aliquantulum manu duci ut gaudeat et tristetur de quibus oportet: hec enim est recta disciplina iuuenum ut eis pro bonis operibus delectatio tribuatur et pro malis inferatur tristitia. **¶** Item omnis virtus moralis est circa actum vel passionem: sed delectatio et tristitia ad omnes alias passiones consequuntur ergo virtus moralis est circa delectationem et tristitiam. huiusmodi enim passiones per virtutes habent moderari unde stoici virtutes dicunt esse quasdam impassibilitates et quietes quod non est simpliciter verum ut verba videntur sonare cum passiones aliquando cadant in hominibus virtuosis. Homines enim virtuosus tristantur de infortuniis suis et amicorum et letantur in prosperitatibus ipsorum. Sed virtutes possunt dici quedam impassibilitates quia virtuosus in huiusmodi passionibus non succumbit sed ab ipsis facilius tollantur: nec enim nimium gaudent in prosperis nec in adversis excessu tristantur. Virtutes itaque non excludunt omnes passiones: sed solum inordinatas que sunt ut non oportet et quando non oportet et sic de aliis circumstantiis. **¶** Circa predicta notandum quod pronitas seu inclinatio seu concupiscentia naturalis quam habemus ad peccandum multa fortitur nomina finem theologicos. Dicitur enim lex carnis vel membrorum quia ipsis membris infligitur merito peccati. Dicitur etiam tyrannus quod violenter dominatur in membris aliquibus. Dicitur etiam fomes quia fouet et nutrit peccatum in anima medietate carne. Item dicitur stimulus carnis quia carnem stimulat ad peccatum. Dicitur etiam amor libido a libedo: omne enim quod male libet libido potest dici licet namque libido specialiter sumatur pro peccato carnis generaliter tamen sumitur pro omni appetitu deordinato. **¶** Item arguit aristoteles

q̄ ars ⁊ virtus sunt circa difficile. sed resistere delectationibus est difficile: sunt enim nobis cōtemporaneæ siue a p̄cipio vite vt patet in puero q̄ q̄cito lac degustat delectat. vnde vt ait eraclit⁹ difficultius ē pugnare contra voluptates q̄ contra irā: ideo indigem⁹ virtutib⁹ que releuant nos circa delectationes: p̄t̄ itaq̄ esse virtutes circa delectationes ⁊ tristicias. ¶ Monet vlt̄erius ar̄. vnū dubium circa p̄dicta q̄ dicitū est q̄ ex operari iusta sit aliquis iustus et ex opari tpata sit aliquis tēperatus: ideo potest dubitari quomodo aliq̄s potest opari iusta vel tēperata anteq̄ sit iustus vel tēperatus q̄ em̄ operat̄ tpata videt̄ esse temperatus qd̄ sic p̄bat nullus operat̄ gramaticalit̄ nisi sit grammaticus: q̄ a simili null⁹ operat̄ temperata nisi sit tēperat⁹. ¶ Dicendū q̄ ad hoc r̄ndet ar̄. p̄mo negādo illud: aliq̄s nō tē. aliquis em̄ bñ pōt operari opa artis anteq̄ habeat artem: vt quis potest dicere aliq̄ orationē cōgruam anteq̄ habeat artem grāmaticē: ⁊ hoc vel a casu vel ad exemplar aliorū loquētiū: Sic aliquis pōt opari tpata anteq̄ habeat habitum tēperant̄: et sic de alijs virtutibus. ¶ Deinde dicit ar̄. q̄ nō est simile de artib⁹ ⁊ virtutibus q̄ opera que sunt finis artē habēt ī se bonitatē ⁊ nō requirūt bonitatē in faciente. Itā sic de operibus virtutū in quibus tria sunt attendēda. p̄mo q̄ operas sit sciens ita q̄ nō operet̄ ex ignorātia. Scd̄o q̄ operet̄ ex electione p̄pter bonitatē opis virtutis nō p̄pter lucrum timorem aut phanā gloriā. Tertiū q̄ operet̄ cōstāt̄ ⁊ imobilit̄ ita q̄ sit paratus operari cū fuerit oportūm. Hec aut̄ nō requirunt ad opa artis ita em̄ potest fieri bona domus intentione mala si cut bona: vnde ad opus art̄ sufficit p̄mū sc̄z q̄ operas sit sciēs qd̄ tamē parū p̄dest ad opus virtutis. quod ē intelligendum in operatione aliorū modorū ⁊ de scire in vniuersali cuiusmodi est in habentibus habitum scientie moralis. Scire tamē in p̄ticulari multū cōfert si-

cut est in habentibus habitū p̄uide ntie generatū in intellectu ex frequenter visitaminibus sicut ī volūtate generat̄ virtus moralis ex frequētib⁹ electionib⁹. Est autē dictare determinate app̄hēdere quid eligēdū Ille ergo qui nō habet habitum iusticie vel tēperantie potest operari iusta vel tēperata dum tamē operationes ei⁹ sint tales quales sunt ille q̄s operat̄ iustus vel temperatus fm̄ triplicem modum p̄dictum. ¶ Consequēter increpat p̄bs illos qui existimant se effici virtuosos solū d̄ virtutib⁹ ratiocinādo tales em̄ sunt similes laborantib⁹ seu in firmis p̄cepta medicorū audientib⁹ ⁊ n̄hil de ip̄is facientib⁹. vnde sicut isti nō possunt bene disponi corporalit̄ sic nec alij spiritualiter. ¶ Ex p̄dictis patet q̄ habitus virtutū moralium generant̄ ex frequentibus operationib⁹ sic ⁊ habit⁹ virtutū intellectualium generant̄ ex frequentib⁹ cōsiderationib⁹. Licet aut̄ habitus alicui⁹ cōclusionis posset generari in intellectu possibili ex vnica cōsideratione vt in mathematicis in quibus nō requirit̄ experientia plūxi tēporis. rōne tamē virtū sensitiuarū interiorū que cōcurrūt cū virtute intellectiua necessariū est eas dē cōsiderationes pluries reiterari vt aliud firmit̄ memorie īprimat̄. fm̄ nā q̄ sco. di. iij. p̄mi sentētiaz species nō ita cōseruant̄ in potēt̄is sensitiuis interiorib⁹ sicut in intellectu possibili a q̄ species intelligibiles nō vident̄ deleri sicut sensibilis. Itā species sensibilis ita est in organo qd̄ potest deleri per cōtrarium sic patet p̄ p̄m in libro de memoria ⁊ reminiscētia. vbi dicit q̄ senes et pueri iuuenes sunt male remiscitini p̄pter habundantiā humorū. nō sic delect species intelligibiles Hinc est q̄ intellectus dicit̄ locus specierū tertio de aīa in quātū habet huiusmodi species p̄seruare: sicut locus habet saluare locatū. vnde dicit idē. 45. di. quartū sn̄iaz q̄ ar̄. nō diceret bene aīa male memoratiū q̄ intellect⁹ eius bene vel male cōseruat̄ speciem alicui⁹ p̄ius intellectū. sed

Ethicorum

quia ei⁹ memoria sensitiva que pcurrit
tū intellectiva ad recordationē intel-
lectivā sicut fantasma ad intellectiōē est
bene vel male retentiva ppter diversita-
tem organi.

Ca. II

De hoc autem &c.

Postq⁹ aris. inuestigavit
de virtutis generatiōe & cor-
ruptione: hic cōsequēter in-

quirīt de ei⁹ diffinitōe. Et primo quid
sit gen⁹ virtutis. Circa q⁹ dicit q⁹ i ani-
ma sunt tria scz passiones: potētie: & ha-
bitus: quoz alterum necesse est esse vir-
tutē: quid aut sint passiones declarat ex
emplificādo in multis passionib⁹ cuius-
modi sunt cōcupiscētia: ira: timor. auda-
cia: invidia: zelus: misericordia: & sic de
alijs. Potētie vero sunt fm quas possu-
mus pati passiones huiusmodi puta po-
tētia cōcupiscibilis fm quā possum⁹ cō-
cupiscere. Potentia aut irascibilis fm
quā possum⁹ irasci. Habi⁹ vero dicunt⁹
illa fm que nos habem⁹ ad passiones be-
ne vel male: sicut fm aliquē habitū habem⁹
nos ad irasci male si hoc fiat fm sup-
habundantiā vel defectum: bene vero si
hoc fiat medio modo. **O**missis passi-
onib⁹ naturalib⁹ q⁹ scz nō apphensionē
psupponūt sensus vel intellect⁹ cuiusmo-
di sunt passiones vegetatiue pris q⁹ fuit
exclusa a pposito in p^o libro. De pas-
sionibus animalibus que videlz sequū-
tur apphensionem sensus vel intellect⁹
est pscrutandum.

Circa quod notandū q⁹ passio in p-
posito est mot⁹ nō spontane⁹ in appeti-
tū pueniēs ex apphensione boni vel ma-
li. Dicunt aut passiones aīe affectiones
inquātū sunt inclinatiōes quedā ad actū
interiorē vel exteriorē: vnde affectio vi-
cē quasi ad factio. I. ad actū inclinatio.
Dicunt etiā affectiones qz sunt in vi af-
fectiva. Licet aut reperiant⁹ passiones &
in appetitu sensitivo & intellectivo. max-
ime tamē ponunt⁹ in appetitu sensitivo
nō solū sequele opationē virtutis app-

hensive dicunt⁹ passiones: sed etiā actus
elicitī ab ipso ap⁹ petitu sensitivo inquā-
tū habent trāsmutationē corporalē an-
nexā q⁹ maxime iuxta cor: & qz hui⁹ ap-
petitus nō ducit: sed ducit. I. nō domia-
tur sue opationi: sed determinat⁹ & incli-
nat⁹ ab obiecto ad suā opationē: nō sic in
voluntate que est libera: & ideo nō neces-
sitat⁹ simpliciter qz potest nolle vel velle
Necessitat⁹ tamē necessitate p^one quia si
nolit q⁹ evenit tristat⁹ & sic patit⁹. **N**o-
tandū vlt⁹ fm cōm opinionem in
vi cōcupiscibili ponunt⁹ sex passiones et i
irascibili quīqz ad quas omnes alie pas-
siones reduci. In cōcupiscibili nāqz ponū-
tur amor & odium: desiderii: fuga: gau-
dium: & tristitia. Obiectū em cōcupisci-
bilis ponit⁹ bonum delectabile seu cōue-
niens aut malum tristabile seu discōue-
niens simpliciter sumptis. Ab obiecto
ergo cōuenienti apphensio causat⁹ in ap-
petitu amor seu quedā cōplacentia ipse
us obiecti ad quā passionē sequit⁹ deside-
riū vel cōcupiscētia obiecti nō habiti.
In appetitu tamē sensitivo magis ppe-
dicit⁹ motus ille cōcupiscētia & in appe-
titu intellectivo dicit⁹ desiderii: habito at
ipso obiecto cōsequit⁹ passio delectatiōis
vel gaudij que est quedā quies in ipso
obiecto. Delectatio tamē magis ppe-
dicit⁹ in appetitu sensitivo: gaudii autē
i intellectivo. **M**alū aut discōueniens
seu tristabile apphensum causat⁹ passio-
nem odij que est quedā displicentia vel
abhominatio ipsius ad quā passionē ses-
quit⁹ fuga vel recusatio ipsius. Ipsum at
malum habitū seu incursum causat⁹ pas-
sionem doloris vel tristicie. Et licet do-
lor & tristicia sepe sumant⁹ p eodē: dolor
tamen ppe-
ponitur in appetitu sensitivo: tristicia vero in intellectivo. Est au-
tem tristicia de his que nobis nolentia-
bus accidūt. Consequit⁹ gaudium & tri-
sticia fm aris. in hoc scdo non solū pas-
siones cōcupiscibilis sed etiā irascibilis
ipsaqz termināt⁹ & finiunt⁹ vt gaudium
sequit⁹ audaciā post cōsecutionē victorie
& ira post psecutionē vniūctē. **I**n vi

passio

passio

habitu

passio

passio

vero irascibili ponit passiones scilicet spes
et desperatio: timor: audacia: et ira. Sub
lectum namque irascibilis ponit bonum vel ma
lum non simpliciter sed arduum seu de difficili atti
gibile vel supabile. Item itaque bonum ar
duum apprehensum ut possibile adipisci cau
sat passionem spei quod dicitur quod dicitur conatum
seu elevationem animi ad ipsum consequendum:
et sic facit appetitum assurgere ad huiusmodi
bonum obtinendum. Apprehensum vero ut im
possibile adipisci causat passionem despa
tionis faciendo appetitum cadere propter
excessum sue arduitatis et difficultatis.
Malum autem arduum ut apprehensum possibile
superari imprimit audaciam per quam appeti
tus surgit ad huiusmodi malum repellendum: ipsum
vero malum apprehensum ut impossibile superari
imprimit passionem timoris que est que
dicitur resilitio a malo arduo. Ira autem est ap
petitus vindicte. Seco. No 34. tertij sen
tentiarum sic distinguit vim irascibilem et concupiscibilem. Concupiscibilis enim respicit
illud quod est primo appetibile vel fugibile
scilicet secundum naturam est ex se esse convenientem vel dis
convenientem ita quod nullo alio posito circa ip
sum sola facta apprehensione naturalis est sequi actus
delectandi vel tristitiae fugiendi vel perse
quendi quantum est ex parte eius. Talia non respi
cit irascibilis pro obiectis. Est enim circa
appetibilia vel fugibilia quasi secundario et
quasi propter prima. Actus namque iras
cibilis est irasci.

¶ Irasci autem secundum philosophum primo retho
rice est appetere vindictam. Obiectum igitur
ei est vindicabile vel offendens. Istud
offendens non dicitur quod statim est discou
eniens concupiscibili: sed quod impedit illud
quod est primo convenientem: puta si cibus
est primo convenientem appetitui gustatio
animalis: et ideo primo concupiscit. Phi
bens cibum vel remouens offendit animam
concupiscens licet offendens est obiectum
irascibilis circa quod irascibilis habet quod
dicitur nolle non quidem propter refugientis si
cut concupiscibilis nolens refugit sed ma
gis repellentis: si autem non actu repellat
est dolor vel tristitia ipsius irascibilis.
Non sunt autem idem dolor irascibilis et con

cupiscibilis. Dolor enim concupiscibilis
fit cum alia immutatione ex parte orga
ni in parte sensitiva quam irascibilis. Con
cupiscibilis quidem cum restrictione sicut de
lectatio opposita est cum hilaratione. Dolor
autem irascibilis cum calefactione qui est
accensus sanguinis circa cor. Et ex hoc
patet quod irascibile et concupiscibile in p
te sensitiva habent diuersa organa.

¶ Possunt etiam poni irascibilis et con
cupiscibilis in rationali parte scilicet in vo
luntate non tamen est tanta distinctio il
lorum in voluntate sicut in appetitu sen
sitivo quia voluntas non est potentia or
ganica: sed sicut ratio distinguitur in po
tionem superiorem et inferiorem per co
parationem ad diuersa obiecta et tamen
simpliciter est eadem potentia: sic eadem
potentia est operatiua circa primo et se
cundo delectabilia et tristitia. Ergo igitur quod non
est ibi distinctio nisi ex parte obiectorum in
que tendit voluntati est aliud primo de
lectabile puta bonum vel quod est ei con
ueniens secundum se vel quod est ei convenientem
secundum appetitum sensitivum cui coniungitur
in eodem supposito. Potest etiam volun
tas habere obiectum offendens et secundum
rationem rectam et contra rationem res
ctam et respicere illud actu repulsivo et
imperatiuo.

¶ Notandum insuper circa premissa quod
ad passiones prius positas reducuntur
omnes alie passiones appetitus sensiti
ui vel intellectui puta inuidia: zelus:
misericordia: que hic enumerantur a phi
losopho continentur sub tristitia: cuius
sex species assignantur scilicet achos: acci
dia: nemes: inuidia: zelus: et misericor
dia: Est autem achos seu angustia tri
sticia proveniens ex apprehensione pro
prij infortunij. Et dicitur ab a quod est
sine r chos quod est vox quasi sine voce
Eccidia vero est tristitia proveniens ex
apprehensione proprii laboris: importat
namque tedium quoddam operandi. Mes
mes autem est tristitia de bonis illorum
qui sunt indigni. Inuidia vero est tri
sticia de bonis alterius quod estimatur

x. q. 1.

2. 2. 2.

3. 3. 3.

4. 4. 4.

Adm
Simplicius
Delectatio
Insuper
Insuper

ut malum proprium quantum est dimi-
nutium ppe glorie vel excellētie. Si
aut quis tristetur de bono alterius inq̃
tum ex eo sibi iminent pericū alicuius
nocuenti ut de exaltatōe inimici timēs
ab eo ledi: talis tristitia non est inuidia
sed timoris effectus fm Aristoti. secūdo
rethorice. zelus licet possit sumi plurib?
modis sicut emulatio que vno mō sumit
pro inflatōe vel indignatōe. Alio mō
p ardore amoris in bonum vel in malū.
Tertio modo p inuidia. Quarto mō p
imitatōe. Verius. Emulor inflat: amat
inuidet et imitatur. p proprie tamē zelus
fm pīm secūdo retho. est tristitia de bo-
no alterius: non ex eo q ipse habet bonū
sed q nobis deest bonū qd ipse habet.
Minima aut est tristitia de alteri? mīsa
Similiter possent alie passiones reduci
ad predictas de quo alias videbitur.
¶ Probat vltius. p. q virtutes et ma-
licie nō sūt passiones: q fm virtutes dici-
mur boni et fm malicias oppositas dici-
mur mali: sed fm passiones nō dicimur
nec boni nec mali: ergo passiones nec sūt
virtutes nec malicie. Item fm virtutes
laudamur: fm malicias vero vitupera-
mur oppositas: sed fm passiones nec lau-
damur nec vitupamur: ergo virtutes et
malicie non sūt passiones. ¶ Pro q no-
tandum q passiones absolute sumpte nō
sūt laudabiles nec vituperabiles s; i or-
dine ad rationem. Non enī aliq; laudat
vel vitupatur ex hoc q absolute timet et
frascitur: s; q fm rōem frascitur laudat
si vero pter rōem vitupatur. Sic inuidia
inquantū est passio v; pena non ē pecca-
tum fm alex. in secūdo sen. sed rōne ac-
culpabilis adinneti q ē velle bonū alte-
rius diminui vel auferri. vñ penes hūc
actū q est volūtarius determinat esse pec-
catū. Est aut peccatū mortale cū oppona-
tur charitati que ē vita anime quādo est
plenus consensus volūtatis: et hoc i ad-
ultis: non aut in pueris q nō habent vsū
rationis. In adultis est etiā tñ veniale
peccatum i primo motu: ut quādo aliq; mouet
ex quadā surreptōe ad dolendū

de aliquo bono alterius. ¶ De inuidia
autē quinq; nascitur filie fm gre. 31. mo-
raliū. i. odium. susurratio. detractō. exal-
tatio in aduersis pimi. et afflictio in p-
speris: que sic distinguunt ab alex. Om-
nis enī inuidia aut est in affectu aut i ser-
mone: aut in opere. Si in affectu: sic est
odiu. Odire enī pimum ē affectare ei?
malū. et hoc dupliciter: q si sit affectō ma-
li pene ppter vindictā habendā: sic odiū
ptinet ad iram. Est enī ira inueterata.
Si aut sit affectio mali damni: sic ptinet
ad inuidiā. q enī inuidus pē bono pxi-
tristatur ad hanc tristitiā tollendā mouet
ad desiderandū q pxi? careat illo bo-
no. Si aut sit inuidia in sermone occulto
bonū pxi? diminūdo aut eius famam
denigrando: et sic ē susurratio. aut in ser-
mone publico: et sic est detractio. Si aut
sit in opere aut erit respectu aduersitatis
proximi quā pcurat: et sic est exultatō in
aduersis pxi? aut ē respectu prosperi-
tatis: et sic est afflictio in pspers: qn vñ
pspa proueniūt proximo cōtra conatum
inuidantis ea impedire intentis. ¶ Al-
cet aut inuidia oriatur ex inani gloria tñ
hoc nō obstatē ponē vñ de vitij capi-
talibus. ¶ Nō enī contra rationē vitij ca-
pitalis q ipm ex alio oriatur sed q non
habeat aliquam principālē rōem pducē-
di ex se multa genera peccatorū. Ipa etiā
am vitia capitalia vidētur esse leuiora q
alia q ex eis oriūtur. ¶ In gre. 31. mo. pxi-
mo vitia decepte mēti quasi sub quadā
ratōne se ingerunt s; q consequūtur duz
mentem ad omnē infamiā prahunt qñ
bestiali clamore mentē cōfundūt. ¶ Pecca-
ta enī capitalia sunt peccādi occasiones.
fm Sco. 6. vi. 2. sen. Insuper probat
arist. alia rōne virtutes nō esse passiones
q virtutes sūt electiōes vel non sine ele-
ctione sed passiones adueniūt nobis si-
ne electiōe: ut aliqñ mouet ad iram vel
timorē nō spōte ergo virtutes nō sūt pas-
siones. ¶ Deinde pbat q virtutes non
sunt potentie: q fm potentias non dici-
mur boni vel mali. ¶ Non enī dicitur ali-
q; bonus q pē facere bonum: sed fm vir-

tutes dicimur boni: ergo virtutes nō sūt potēte. Itē qz potētie insūt nobis a natura non aut virtutes: vt dicitur ē in pcedētibz. Cū igit virtus moralis nō sit passio nec potētia relinquitur qz ē habitus sūm pcedēte dionem. Patet itaqz qd sit pxi^m gen^o virtutis: virtus enī ē habitus. Insuper inquit de differētijs virtutū. Circa quod pmo dicit qz virtus pficit habēre et op^o ei^o bonū reddit sicut virtus equi facit equū bonū et facit eū bñ operari vt velociter currere et suauiter ferre: sic vir^o moralis facit hoīem bonū et facit ipsum pmp̄te et delectabiliter opari bona. Ex hoc p̄t colligi pma dñtia virtutis vez qz virtus ē habitus electiuus. Bonitas em̄ humane opatōis cōsistit in elcōne volūtatis. formaliter igit illa est habitus electiuus qz opus hoīs bonū reddit. Inuestigat cōsequēter aristo. aliā dñtiam virtutis quō virtus cōsistit in mediāte. Ad cuius euidētiā p̄mittit qz in quolibz diuisibili ē regere plus et minus et e quale. Equale aut ē mediū inter plus et minus siue inter habūdātiā et defectū. huiusmodi enī mediū ē duplex: scz sūm rem et quo ad nos. Mediū sūm rē ē qz equalit̄ distat ab vtroqz extremoz: et tale sumit sūm p̄portione arismetica qz attēdit sūm excessus ydētitatē: sicut. 6. me^m int̄. x. et duo vtrobz enī est idētitas excessus. De^m qz ad nos attēdit sūm determinatōem recreatōis: nō aut attēdit sūm idētitatē excessus: et iō nō ē assumēdū sūm eq̄ distantia ab extremis. Non enī si comedē decem mēsuras ē multū et comedere duas mēsuras ē paucū. Dñz ppter hoc magister qui ordinat de cibo alicuius p̄cipe qz cōdat 6. qz hoc ē multū in cōpatōe ad vnū et paucū in cōpatōe quo ad aliū. eēt ei paucū in cōpatōe ad milonē de quo narrat solinus qz cōdebat vnū bouem i die sed hoc eēt multū illi qz habet vincere in aliquo exercitio corporali vel spūali.

His pmissis pbat aristo. qz virtus est cōiecturatrix mediij siue cōsistit in medio intelligēdo nō de medio rei scz de medio quo ad nos. probat: qz ars ē cōiecturatrix

medij: ergo et virtus moralis. patet cōsequētia p locū a maiori: qz virtus moralis est certior et melior arte siue natura cui^o est pfectio. pbat autē: qz cū aliqz artifex facit aliqz opus attendit qz sic faciat qz nihil opteat addere vel diminuire quod est tenere mediū. Sic itaqz virtus moralis ē cōiecturatrix mediij: cōsistit enī circa passiones et opatōes in quibus inueniuntur suphabūdātia mediū et defect^o: et cōtigit timere et audere delectari et trīstari magis et minus qz optet quoz vtrūqz nō bñ sit. Sed si hec accidāt qñ optet et cuius grā optet et quō et ad quos homines optet et in quibus rebus optet tūc erit mediū in passionibus: et sic ibi erit virtus. suphabūdātia namqz ē vitiosa et defectus vitupabilis vel culpabilis. Ad virtutes aut qz mediū respicit et opat^o p̄tinēt laus qz opponit vitupio et rectitudo qz opponitur puerisati vitiose. Cū peccatū formaliter sūm Sco. scōi sen. dist. 35. fo. d. ē p̄uatio seu carentia rectitudinis i actu secundū qz deberet inesse. Materiale vero i p̄ctō ē actus positiuus substratus respectu cuius volūtas ē causa efficiens sed respectu formalis in p̄ctō ē cā deficiēs qz nō dat debitā rectitudinē actui cōformādo se regule supiori cui deberet se cōformare. Est aut duplex peccatū scz mortale et veniale. Peccatū mortale sūm angustia nū p̄ faustū est dñm factū vel cōcupitum cōtra legē dei. Dñm factū vel cōcupitū ponit p̄ materiali: sed cōtra legē dei ponit p̄ formali. hui^o p̄cti pena ē mors eterna. Peccatū aut veniale nō ē directe p̄legē dei: sit enī cū hō nō fuit dō meliori modo qz p̄t: vt faciēdo aliqz reitētia ab vltimo fine. Trāseūte aut actu p̄cti remanet reatus seu obligatō qz dñz offensa respectu dei vindicare volētis. macula aut resp̄ctū ante deformate. culpa nō p̄ cōpatōem ad volūtātē qz culpabilē reddit nō se p̄formādo recte rōi. p̄ctū aut dñz vitii p̄p̄ carētia virtutis qz ē p̄fectō pueniēs nate humane. de qz aug. dñ. ar. qd p̄fectiōi nate deesse p̄guet id voca vitii. Qz etiā p̄p̄ p̄sistat in medio pbat ar. rōe: qz illi^o ē virt^o mo

Ethicorum

ralis cōiecturatrix q̄ difficulter attingit
cū virtus sit circa difficile: s̄ tenere me-
dium ē difficile: s̄ virtus moralis cōiec-
turatrix ē mediū. Minor p̄bat: q̄ mediū
nō p̄t attingi nisi p̄ vnā viā: s̄ aliq̄s p̄t re-
cedere a medio p̄ multas vias: sicut diffi-
cile ē sagittari attingere signū facile v̄o
diuerrere a signo: sic difficile ē recte age-
re: facile v̄o peccare. Vñ fm̄ pictagori-
cos p̄ctū dī p̄tinere ad infinitū: bonum
aut̄ ad finitū. p̄ qd̄ intelligit q̄ recte age-
re cōuenit solū vno mō vīz om̄es circū-
stācias obfūdō: s̄ male agere p̄cūit mlt̄
tis mōis. Cōmittit enī peccatū oēs cir-
cūstācias obmittēdo vel vnā duas v̄ plu-
res. ¶ Ex p̄dictis infert arist. dīcē vir-
tutis dicens q̄ virtus ē habitus elect⁹
immediatē cōsistēs q̄ ad nos determinā-
ta rōne et vt vltiq̄ sapiēs determinabit.
Est namq̄ virtus medietas duarū mali-
ciarū q̄ bz inuenire mediū p̄ rōnem q̄ eli-
gere p̄ voluntatē: s̄ sic p̄sistit immediatē per
p̄formitatē ad determinatōem rōis: q̄ n̄
p̄tingit rōz eē rectā aut erronē. r̄ electō
recta p̄suppōit rectā rōem. Bonit̄ i dīf-
finitōe virtutis vt vltiq̄ sap. i. prudēs de-
terminabit sc̄z mediātē habitu prudētie
inclinātē intellectū ad recte agendum. li-
cet aut̄ virt⁹ sit medietas qdā circa duas
malicias q̄ntum ad subīam actus debi-
te circūstātōnati vt dīcū ē: tñ virtus q̄ntū
ad bonitatē attributā actui bz rōnem ex-
tremi respectu cuiuslibet extremitatis vi-
tiose cū bonū r̄ malū opponantur.
¶ Cōsequē ar. remouet qdā dubium:
Aliq̄s enī possēt dubitare Atq̄ cuiuslibz
passiōis r̄ opatōis eēt mediū: Ad qd̄ re-
spōdet q̄ nō. Vñ dicit q̄ qdā sūt q̄ itari-
nominata cōuoluta sūt malor: q̄ sc̄z in suo
nomie implicat maliciā. Et ponit exem-
plū i passiōib⁹ vt gaudiū i malo r̄ inuidia
fm̄ opatōib⁹ v̄o adulterii furtū homici-
diū. Om̄ia enī hec r̄ filia fm̄ se mala sūt
r̄ nō solū eoz suphabūdātie r̄ defectus.
Vñ circa hec nō cōtingit aliq̄ recte se
h̄re q̄litercūq̄ opet s̄ p̄ hec faciēs pec-
cat. Nā bonitas r̄ malicia i talib⁹ nō ar-
cedit fm̄ aliq̄s circūstācias s̄ qualicūq̄

aliqd̄ boz fiat p̄ctū ē. hoc itelligēdū ē q̄
a volūtate p̄cedat. Opato enī nō ē bōa
vel mala moralr nisi sit volūtaria. vno a
volūtate ē p̄mo rō bonitatis moralis fm̄
Sco. circa finē secūdi sentē. Act⁹ enī vo-
lūtatis dī moralis q̄ libere elicit⁹ a vo-
lūtate: r̄ hoc est cōmune actui bo⁹ r̄ mas-
lo. nec enī ē laudabilis nec vitupabilis
nisi sit a volūtate. p̄supposita aū. hēc
bonitate r̄ bonitate entitativa seu natū-
rali q̄ cōpetit cuilibet enti in q̄ntum ens
est triplex bonitas moralis fm̄ eūdem. 7
di. secūdi sen. sc̄z bonitas ex genere: boni-
tas virtuosā siue circūstātia r̄ bonitas me-
ritoria seu gratuita. p̄ima bonitas sc̄z
ex gñe cōpetit volūtōi ex hoc q̄ trāsit su-
p̄ obm̄ cōueniēs actui tali fm̄ dictamen
recte rōis r̄ nō solū q̄ pueniēs actui na-
turaliter sicut sol puenit visib⁹: r̄ p̄t dici
ex gñe q̄ ē q̄si morale respectu om̄is bo-
ni vltioris in gñe moris: tal̄ nāq̄ act⁹
est potētiālis seu formabilis p̄ q̄ntūq̄ ali-
am circūstātia moralē. Secūda bonitas
puenit volūtōi ex eo q̄ ipā elicit⁹ a vo-
lūtate cū om̄ib⁹ circūstācijs dictatis a re-
cta rōe debere sibi cōpetere bonū est enī
ex eā integra fm̄ dyōn. de diuis noib⁹
r̄ illud ē q̄si bonū i ip̄e moris: q̄ tā om̄es
v̄rtutis morales p̄trahēs ex gñe. Tera-
tia bonitas puenit volūtōi ex se q̄ p̄sup-
posita bonitate p̄dicta elicit⁹ p̄formitē p̄
cipio merēdi qd̄ ē gr̄a vel charitas. exē-
plū p̄mi: velle dare elemosynā. ex^m sc̄dī:
dare elemosynā paup̄i de bono p̄pō vbi
r̄ q̄n optet p̄p̄ amorē dī. exēplū tertij si
hoc sit nō tñ ex inclinātōe nālī sicut pōt
facere p̄ctōr r̄ nō penitēs ex pietate nālī
s̄z mediātē habitu charitatis vel gr̄e.
hūc triplici bonitati oppōit triplex ma-
licia. p̄tia qd̄ ē malicia ex gñe q̄n vīz
act⁹ trāsit sup obm̄ discōueniēs recte di-
ctamī rōis: puta si odire trāsit sup deum
Secūda malicia ē ex aliq̄ circūstātia deoz
dinātē actū lz tñseat sup obm̄ pueniēs
fm̄ rōes actui. Tertia ē malicia q̄ est de
meritoria p̄uante ex carētia caritatis gr̄e

Bib⁹ aut̄. Capi. III.
Postq̄ arist. inuestigauit virtutis

dicitur: hinc patet agere de eo quod opponitur et quod habet
 potest fieri virtuosus. Circa quod primo dicitur quod tri-
 bus modis opponitur virtuti. scilicet duabus maliciis: quod
 una est secundum superhabundantiam et alia secundum de-
 fectum et virtute quod immediate consistit omnes omnes
 aliquid opponitur. Quod est exemplum virtutis op-
 ponitur virtuti ad invicem per cum magis a se distat
 Quod autem habet virtutis opponitur extrinsecis habitibus
 virtutis probatur. Sicut ei est quod est medium in-
 ter magnam et parvam in comparatione ad magnam est
 parva et in comparatione ad parvam est magna: ita me-
 dium habet tam in operantibus quam in passionibus
 comparati ad superhabundantiam se habent ut defi-
 cientes: comparati vero ad effectum se habent ut super-
 habundantes sicut fortis comparatur ad timidum
 ut est audax: comparatur vero ad audacem ut est
 timidus. Sic est de liberali comparato ad prodigum
 et auarum: et idem videtur extrinsecis tenens existi-
 mat medium quasi sibi oppositum propter quod timi-
 dus fortiter appellatur audacem quem audax ti-
 midus esse dicitur. Arguitur quod tunc unus non
 opponitur ex. r. metaphis. Re. quod eadem non
 opponitur plura secundum idem sed secundum diversam.
 Deinde dicitur quod maior est pietas vi-
 tiorum extrinsecorum ad invicem quam mediis ad extrinsecum
 cum ipsorum sit distantia maior puta mediis cum
 extrinsecis est aliquid similitudo sicut fortis ad auda-
 cem et liberalis ad prodigum: sed extrinsecorum ad invicem
 plura est dissimilitudo. est autem intelligendum de
 ipsis habitibus quantum ad substantiam eorum. scilicet de
 ratione quod sit dispositio ad bonum et male agendum: et ut
 patet per precedentem. Si vero consideremus virtutem et ex-
 tremam virtuosam quantum ad rationem bonitatis attri-
 butam virtuti et rationem malicie attributam
 tam virtutis: sic maior est oppositio virtutis ad ex-
 tremam quam extremorum ad invicem cum ipsa extre-
 ma perveniat in rationem malicie in eodem non autem vir-
 tus. Licet autem ipsa virtus non opponatur sed
 rationem malicie in eodem: opponitur tamen secundum
 suas rationes speciales: puta secundum superhabundan-
 tiam et defectum. Oportet insuper. per quod unum
 extremum magis opponitur medio virtutis quam
 aliud. Quod enim est minus simile virtuti magis ei op-
 ponitur sicut similitudo est fortitudini audacia
 quam timiditas: et ideo timiditas magis tria-
 tur fortitudini quam audacia. Illa namque quod
 ab invicem magis distat magis ad invicem
 opponitur: et ista oppositio sumitur ex natura virtutis

rum et virtutis. Alia vero oppositio quod ad
 nos et secundum hoc illud virtutis est magis primum virtu-
 ti ad quod vehementer inclinamur. Inque-
 rit ulterius philosophus quod habet valeat effici virtuo-
 osus. Circa quod dicitur quod hoc est valde diffi-
 cile propter difficultatem replendi modum. vi-
 demus enim hoc videri accidere quod accipere me-
 dium est valde difficile: declinare autem a me-
 dio est facile. Nam accipere medium in circulo si
 est cuiuslibet scilicet scientis tantum geometri-
 am. Declinare autem a centro est facile. Scire
 irasci est facile: sed quod aliquis irascatur quantum opor-
 tet: et videri: quantum: et propter quod est difficile.

Proponit autem aristoteles triplex documentum
 per quod pervenire potest homo ad virtutis me-
 dium. Primum documentum est quod qui vult ad vir-
 tutem pervenire recedere debet quantum valet
 ab extremo quod magis contrariatur virtuti.
 Sicut si aliquis vult pervenire ad medi-
 um fortitudinis debet maxime studium ad-
 hibere quod recedat a timiditate quod magis
 contrariatur fortitudini quam audacia. Secundum
 documentum est quod ille qui vult effici virtuosus
 debet attendere quod sit illud ad quod appetit
 suum maxime inclinatur quod potest cognoscere ex delecta-
 tione et tristitia quod accidunt circa ipsum quo
 cognito debet studium adhibere ut ab huiusmodi
 vitio ad quod se primum precipit quantum voluerit
 recedat ad aliud extremum aliqualem decli-
 nationem: et sic tandem ad medium perveniet sicut
 volente dirigere ligna distorta torquentur
 ea in aliam partem: et sic finaliter reducuntur ad re-
 ctum. Tertium documentum est quod delectabilia
 quod aiam ad peccandum alluciant sunt fugienda et
 abicienda sicut superiores plebs troiane vi-
 derunt belenam esse abiciendam quod erat occasio
 destructionis civitatis sue: et sic poterimus
 medium adipisci quod est valde difficile ut vi-
 ctum est. Quapropter circa hoc est insudandum
 Modicum tamen recessus a medio virtutis non
 est vituperabilis: quod patet a simili: quia
 non solum laudamus illos qui medium pun-
 ctualiter attingunt sed etiam qui de propinquo
 ad ipsum accedunt.

Explicit liber secundus ethicorum
 Sequitur Tertius
 f h

Ethicorum.

Virtute ita q̄.

¶ Post q̄ arit. in se-
cūdo li. determinatū ē gñā-
tione virtutis et de multiplici
distinctōe ei⁹: h̄ p̄nt determi-
nat de principiis et causis virtutis. et p̄mo
agit d̄ volūtario et inuolūtario. q̄ aut de
his habeat determinare moral. p. x̄bat: qz
cū virt⁹ moral sit circa passiones et opationes
in q̄bus sūt laudes et vitupia si sunt volū-
tarie et sit venia: si sunt inuolūtarie sequitur
q̄ eorū p̄sideratō p̄tinet ad moralē. Aris-
telem est l. ḡlissatoribus de his cōsiderare
vt statuāt honores bñ agētib⁹ et penas
peccantib⁹. **¶** Deinde diuidit arist. in
volūtariū: quoddā enī ē inuolūtariū per
violētiam et aliud p̄ igratiā. Inuolūtariū
p̄ violētiam ē cui⁹ p̄ncipiū ē extra ita q̄
opans vel patiens nihil p̄fert: ad actiōem
p̄ p̄prium appetitū: puta si aliq̄s p̄tātē ha-
bēs aut spūs vel v̄tus aliquem alicubi
duxerit seu violēter proiecerit. **¶** Circa
q̄d notandū q̄ vbi ē talis coactō q̄ p̄t dici
coactō absoluta nō q̄dē volūtatis que nō
p̄t cogi sed alia potētariū patiens totali-
ter excusat a p̄tō: vt si x̄go violēter cor-
rūpat: vel si tirānus violēter manū chri-
stiani moueat thura demonibus offerre
faciēdo. De his aut q̄ sūt metu vel timo-
re mortis vel alio p̄ malo q̄bus nō ē co-
actio absoluta s̄z cōdiciōata. Nouet aris-
t. vbiū vix sit volūtaria vel inuolūtaria:
vt si q̄s iussu tirāni ad euadēdū mortem
aliquē inēficiat: vel si tpe tēpestatis pro
vita saluāda merces ī mare picat quas
nō esset alias p̄iectur⁹. Ad quod respō-
det q̄ licet talia sint mixta ex voluntario
et inuolūtario magis tamē sūt dicēda vo-
lūtaria. q̄d p̄bat: qz opatio ē tal iudican-
da qualis ē in tpe q̄ q̄s opat. cū aut q̄s p̄-
icit merces ī mare illa p̄iectō p̄tūc ē vo-
lūtaria cum voluntas impet talem pro-
sectionem: et sic ē p̄ncipiū mouendī p̄tes
organicas. Addit aut arist. q̄ talia foris
sūt simpliciter inuolūtaria: qz null⁹ elige-
ret aliqd talū fm seipm in q̄ videt h̄us
loq̄ dubie. Circa q̄d notandū q̄ t̄ia p̄nt
dici simpliciter volūtaria sumendo ly sim-

plicitē diuersimode. Et enī p̄t elici ex p̄-
mo de gene. Simplr p̄t triplicitē sumi.
Vno mō idē ē q̄ vlt: et sic ens simplicitē
sūptū ē ens vlt sūptū. Alio mō simplici-
ter tñ valet sicut p̄ se vel solitarie: et sic
sūbia q̄ est ens p̄ se stās ē ens simplicitē.
Tertio mō simplicitē idē est q̄ actualiter
et sic ens simplicitē ē ens in actu. Ad
p̄positū igit vico q̄ si simpliciter suma-
tur secūdo mō t̄ia sūt simplr inuolūtaria
qz nullus eligeret aliqd talū fm se et so-
litarie acceptū sine alio adiuncto puta si
ne timore et sine piculo mali magis ino-
lūtarij. Sumendo v̄o simpliciter tertio
modo s̄z actualitē: talia sūt simplicitē vo-
lūtaria: picies enī merces simplr et actu
aliē vult picere qz ī nullo coact⁹: v̄tutur
enī vi motiua: illa enī ē in p̄tate eius in
periculo sicut alis: q̄d ex hoc patet: qz vo-
lūtas p̄t ita inordinate merces amare q̄
nollet eas picere in tali periculo euadē-
do: et hoc modo ēt aris. q̄ t̄ia sūt magis
volūtaria q̄ inuolūtaria: et sic p̄nt dici vo-
lūtaria simpliciter et inuolūtaria fm q̄d
cū vnū q̄d ē maxie dicatur ēē simpliciter
fm q̄d ē in actu: talia aut q̄ p̄ metu agun-
tur fm hoc sūt in actu fm q̄d sūt et sunt
simplicitē et absolute volūtaria. s. fm q̄d
actu aguntur: sed sūt inuolūtaria sub con-
diciōe si vicz talis metus nō imineret.
De quo vide. 1. 5. dist. 3. sen. sco. et. 6. q.
p̄me p̄t. se. se. tho. **¶** Dic vltari⁹ q̄ ī a-
liq̄bus opatiōibus p̄p̄t metū factis non
meretur homo laudē sed cōceditur solū
sibi venia: et q̄ ad hoc ē t̄ ponī exemplū
de illo q̄ p̄p̄t metū ēt aliqd mēdaciū of-
ficiosū absq̄ iustamēto: talis nanq̄ de cō-
muni lege solū venialitē peccat: vt cōmū-
nit v̄cūt doctores theologi. Quēdā v̄o
opationes fm p̄bm sūt adeo male q̄ ad
eas faciendas nulla sufficiēs exactio ad-
hiberi p̄t. q̄ aut sunt huiusmōi opationes
difficile est iudicare vt ip̄e dicit: h̄ tamē
est determinatū p̄ doctores theologos cō-
muniter asserentes q̄ p̄p̄t mortis metū
vel ad periclm euadēdū non debet hō
mortalr peccare mādātū diuinū trāsgre-
diēdo nec etiā p̄ tota creatura cōseruan-

Tunc
inueni
et dicit

Deinde
tunc

Quia
tunc
inueni

da Anselmum. **I**mpugnat cōsequenter aristo. illos q̄ ponebāt ea q̄ sūt ppter cōcupiscētiā vel exteriora bona non esse volūtaria ostēdēs hoc esse falsū multipli cirōe. Et primo qz omēs q̄ opant inuolūtariē seu violētia opantur cū tristitia sed illi q̄ opant ppter aliq̄ bonū sibi delectabile opant cū delectatōne q̄ nō violētē nec inuolūtariē. Item ridiculosū est ac risione dignū accusare exteriora bona anīmū mouētia z nō seipm accusare: qñ aliq̄s pmittit se a talib⁹ supari cū volūtas nostra q̄ est libera n̄ necessario moueatur a talibus appetibilibus. Ridiculus etiā est q̄ homo dicat seipm esse causā bonoz z virtuosoz opni. Bona hō delectabilia turpiū et malariū opationū in qñtū alliciūt mentē ad cōcupiscētiā cū p̄trarie opatōnes reducātur ad eandem potētia rōnalem q̄ est ad opposita ex nōno metaphis. Licet enī passiōes cōcupiscētiē seu ire sint mor⁹ nō spōtanei. Operatōnes tñ p̄sequētes sūt volūtariē cum a volūtate pcedant q̄ possent hmoi passiōnes non sequi. **Q**uantū ad inuolūtariū p̄ ignorātiā notādū primo q̄ inuolūtariū z nolūtariū p eodē sumūtur. Inuolūtariū aut et volūtariū dicūt duos actus positiuos volūtatis z oppositos. pōt enī volūtas elicere actū nolēdi z actū volēdi respectu eiusdē obiecti: vt volēdo vel nolēdo scribere. pōt etiam manere suspēsa nec eligendo hūc nec illū z tñc volūtas nec dicūt nolens nec volens sed dicūt nō volēs: et sic solū fit negatio volitionis eius absq̄ positōne oppositi. hō presupposito sciēdū q̄ fm aristo. inuolūtariū ppter ignorātiā dicitur op⁹ factū ppter ignorātiā debitariū circūstatiā: sic volūtati repugnās q̄ ad ipm sequitur tristitia z penitudo: cū aut tristitia in fm augusti. sit de his q̄ nobis nolētib⁹ accidūt. Opus propter ignorātiā factū ad qd nō sequit tristitia nō dicit inuolūtariū: q̄ enī nō tristat de eo qd opatus ē postq̄ id cognouit nō pōt dici q̄ volūtate id fecerit. Nec etiā dī nolūtariū cū ppter ignorātiā fuerit factū. Sed ite op⁹

bū p̄t dici nō volūtariū ex eo q̄ tal⁹ operatus ē nō volēs: vt si aliq̄s credēs recipe stānū recipet argētū. Patet itaqz q̄ non omē qd fit ppter igratiā ē inuolūtariū. **D**icit vltēr⁹ aristo. q̄ aliud ē igrater opari z aliud ppter igratiā. Ebz⁹ enī lira tu sopat qd ē igrater qz scz igratiā cōcomitat ei⁹ opatōem sz nō opat ppter igratiā sz ppter ebrietatē vel irā cū igratiā nō sit cā sue male opatōis sz se hz tñ vt cōcōitās: sic etiā oīs mal⁹ ē igras: qd ē hō mō intelligēdū: qz oīm electōez mali cōcomitat aliq̄ igratiā. Licet enī mal⁹ hō sciat adulteriū ē malū in vli cū tñ elegit adulterari estimat p tñc sibi ē bonū adulterari passidē p̄cupie seu malicia ipsū excecādo p quā tollit p̄sideratō actualis in p̄ticulari agibill. Volūtas nāqz mala excecāt auertēdo itellectū a dīctamīe recto agēdoz z ipm ad alia p̄uertēdo. Intra illō dān. xij. de duob⁹ iudiciib⁹ malis dī auertit oculos suos vt nō intuerent celū nec recordarētur iudicioz iustoz. Sic igit q̄ est sciēs in vli vt is q̄ habituz habet scie morāl ē igras i p̄ticulari p̄cupiscētiā vel malicia impediēte itellectuz ne applicet cognitōz quā hz in vli ad p̄ticolare agibile. **A**n dicit aristo. infra. ca. de voluntate q̄ sicut infirmitas corrūpit iudiciū gustus. Dulcia enim infirmis vidētur amara: sic malicia corrūpit iudiciū itellect⁹: z sic unq̄s mala vidēt esse bona. Et hoc ē qd dī. 6. hui⁹ q̄ concupia delectatōis corrūpit estimatōz p̄ndētie: de q̄ ibi magis dicit. **N**otandū circa p̄missa q̄ igratiā p̄t se h̄re ad volūtate: vno mō cōsequēter: alio mō aīcedēter. Consequēter seu cōcomitāter se habet ignorātiā ad volūtatem in quātū ipa ignorātiā est volūtaria: z hoc dupliciter. Ano mō cum actus volūtatis fert i ignorātiā sicut cū aliq̄s vult igrare vt nō re trahat a pctō sz liberius absq̄ remorsu peccet: z hec dī ignorātiā affectata q̄ nō excusat pctm sz aggrauat. Alio mōdo cū aliq̄s nō actu p̄siderat qd p̄siderat pōt z dī: q̄ ē igratiā male electōis ex passionē vel malicia pueniēs sine qz nō cū

rat acquirere notitiā iurū vltimū q̄ d̄s sci-
re tenet: et hoc p̄ negligētiā q̄ d̄s igrātia
crassa vel supina. Cū aut̄ igrātia his mo-
dis sit volūtaria n̄ p̄t cāre simp̄l̄r inuolūta-
riū: et ideo nō excusat a peccato totaliter.
Quidēdēter aut̄ se h̄z ad volūtate igrōzā-
tia q̄n nō ē volūtaria tū ē cā volendi q̄
hō al̄s nō vellet: sicut cū hō igrōzat ali-
quā circūstātiā actus: et ex hoc aliū agit
q̄d nō faceret si sciret: et talis igrōzantia
causat inuolūtariū simp̄l̄citer: et sic a pec-
cato excusat q̄n ē inuincibilis: puta q̄ ad
hibetur debita d̄lia ad notitiā circūstan-
tiarū actus exerciti. Licet aut̄ ip̄a opatō
exercita durāte igrātia sit volūtaria cū a
volūtate impetitur reputat tū inuolūtaria
q̄ igrōzātia p̄ quā causat ē inuolūtaria:
nec exercet talis opatio p̄ntē scia. Et iō
ad talē opationē igrōzātia cessante seq̄t
tristitia. ¶ Enumerat deinde arist. huius
modi circūstātiās opatōis moralis q̄ sūt
octo. Cōsiderādū enī ē i opatōne morall
q̄s opat̄ q̄tū ad agēs principale. secūdo
q̄d opat̄. tertio circa quā matiam vel ob-
iectū. q̄rto in quo loco. quinto quo tēpe.
sexto quo iustrumēto. septimo cur opat̄.
quo ad cām finalē. octauo quō opat̄: an
scz intense vel remisse: et hec ē circūstātia
forme. ¶ P̄nt aut̄ h̄mōi circūstātie haberi
p̄ hūc x̄sū. Quis q̄d vbi circa cur q̄ quō
q̄n. ¶ Alterius dicit arist. q̄ nō p̄nt
om̄es ille circūstātie totalr igrari nisi hō
fuerit fatuus vel insan⁹. Manifestū enī
est q̄ nō p̄t opans igrōzare quis opetur
q̄ tūc igrōzaret seip̄m. ¶ P̄t tū igrōzare
quid opatur: vt si aliq̄s sagittator volēs
ōndere alicui qualis sit sagittandū emit-
tat telū nesciēs se illū emittē. ¶ P̄t eti-
am igrōzare circa q̄d opetur: vt si aliq̄s
pugnādo p̄ re publica credēs hostem in-
terficere occidit filiū suū. ¶ P̄t etiā eē igrō-
zātia finis: vt si medic⁹ dās alicui me-
dicinā vt sanet ipsum p̄inat. ¶ P̄t etiā
esse igrōzātia mōi: vt si aliq̄s existimans
se leuissimē ducere manū fortiter p̄cutiat.
¶ P̄t etiā eē igrātia t̄pis: vt si aliq̄s
carnes die veneris cōdat credens se eē
in die iouis vel mercurij et sic p̄t exēpli

ficari de vbi et alijs circūstātijs. Ille igitur
videt inuolūtariū opari q̄ igrōzat
aliquā p̄dictarū circūstātiarū: et sic meret
veniā p̄cipue si sit igrōzātia in p̄ncipal-
issimis circūstātijs cuiusmōi sūt finis et
obm̄ circa q̄d: et sic p̄t quō igrātia cāt in
uolūtariū. ¶ His p̄missis declarat. p̄. q̄d
sit volūtariū dicens: Volūtariū ē illud cu-
lus p̄ncipiū est in ip̄o sciēte singlaria i q̄
bus ē opatio. Hoc p̄t ex p̄cedēti. cū enī
inuolūtariū sit illū q̄d sit p̄ violētiā vel p̄
igrātiā seq̄tur q̄d volūtariū q̄d el opponi-
tur sit i ip̄o opante p̄ q̄d excludit violē-
tia: Ita tū q̄ ip̄e opans sciat p̄cūlares
circūstātiās p̄ q̄d excludit igrōzantia.
Licet aut̄ volūtariū cōueniat cum agēte
naturali: q̄ vtrūq̄ agit p̄ virtutē p̄ncip-
ij intrinseci: differt tū ab eo: q̄ agēs vo-
lūtariū agit p̄t finē a se cognitū: agens
aut̄ naturale p̄t finē nō a se s̄ a cau-
sa superiori cognitū.

De electione Cap. ij. Determinatis autem.

p̄. Postq̄ p̄bs determinauit de vo-
lūtario: h̄ p̄nt determinat de ele-
ctione. q̄ aut̄ sit de ip̄a determinādū p̄s-
tet: q̄ virtutes et vitia de q̄bus cōsidera-
tur in hac scia magis sūt ex electōe inter-
iori q̄ ex opatōe exteriori. ¶ Declarat cō-
seq̄nter arist. gen⁹ electōis dicens q̄ om̄is
electō ē volūtaria s̄ nō eōuerso. Volun-
tariū enī ē in plus vt genus ē cōmuni⁹
sp̄ibus: q̄d patet: q̄ pueri et alia animalia
cōmunicāt i volūtario in q̄bus nō ē elec-
tio sicut etiā ea q̄ repēte faciūt vel dicit
mus volūtaria quidē sūt et tū nō sūt fin
electionē. ¶ Circa q̄d notandū q̄ bruta
animalia nō cōicāt in volūtario p̄t sum-
ptō. Volūtariū enī ē avolūtate q̄ est appe-
titus intellectiū ex tertio de aia. et do-
minat sue opatōi: nec necessario seq̄tur
passiones appetitus sensitiui s̄ p̄t agere
et nō agere. Bruta nō h̄nt h̄mōi appeti-
tū: cōicāt tū i volūtario large sumpto in
quātū h̄nt in se appetitū sensitiuū qui est
p̄ncipiū intrinsecū sue opatōis cū aliq̄
cognitōe finis: s̄ ista cognitō ē imperfecta

Unde apprehendendo finē nō deliberant
sed subito feruntur in ipm nec dñant sue
opatiōi sed necessario sequuntur passio-
nēs appetitus sensitivi: et si sint passiōes
cōtrarie cuiusmodi sūt p̄cupia et timor se-
quuntur passiōē fortiorē nō sic homines
¶ Habito autē qd sit electio fm gen^o inq^u
rit qd sit fm spēm: qz xō omnes opatiōes
bone vel male moraliter pcedūt ab itel-
lectu vel appetitu: qui qdē appetit^o ē du-
plex scz intellectui^o et sensitivus. Appe-
titus autē sē sitit^o dividit in cōcupiscibile
et irascibile. Aliq^u possent imaginari q
electio eēt cōcupiscētia vel ira q ad appe-
titū sensitivū: vel q esset volūtas q ad ap-
petitū intellectivū: vel q eēt opinio quo
ad ipm intellectū. sō ad hoc excludendū
ōndit primo q electio nō ē cōcupia l' ira
qz ista duo cōiter inveniūtur in animalib^{us}
bus brutis in qbus nō est electō vt dcm
est. Itē si electio esset cōcupiscētia q cū
q oparet p electōem oparet p cōcupiaz
et e converso qd ē falsū. Itā incōtinēs ope-
rat fm cōcupiam et nō fm electōem: cō-
tinēs xō p electionē et nō fm cōcupiaz
¶ Electio nō ē cōcupiscētia. ¶ Et si elec-
tio nō sit ira pz vltē^o qz cū electō n sit
cōcupiscētia nec erit ira: electō namq sit
cū deliberatōe: in ira autē ē minor vel libe-
ratio q in p̄cupia pp̄ velocē ire impe-
dit. ¶ Aut electio n sit volūtas quīs eniz
pp̄inqua videat volūtati eē pbat quia
electio non ē de impossibilib^{us}: imo si qd
dicat se eligere aliqd impossibile videt
esse stultus. volūtas autē dē esse de impos-
sibilib^{us}: puta de immortalitate. pōt eniz
aliq^u velle effici immortalis: s electō nō
est idē qd volūtas. ¶ Circa qd notandū
q volūtas aliqñ sumit p potētia: aliqñ
p actu illi^o potētie: vt dcm ē in pmo hu-
ius: qd qz mō sumat electō ē pp̄inq vo-
lūtati. qz omis electio est actus volūtatis
licet nō e converso: vt in sequētib^{us} vide-
bit. ¶ Insup notādū fm sco. 6. dīf. scōi
sen. ¶ Electio p̄t sumi dupl^r: Ano mō
stricte p volūtōe efficacī q dē nitit^o pseq^u
ppositū: et de hac dē ar. q nō ē impossi-
bilis: et hoc mō fm^o angel^o nō appetit eā

litate dī ex electōe. Alio mō p̄t sumi ma-
gis large p pfecta volūtōe seq̄te apphē-
sionē plenā intellect^o nō ex surreptōe: et
talis hū ē impossibilis: et sic hū potuit lu-
cifer peccare ex electione. ¶ Probat vl-
terius ar. alia ratione q electō nō ē idē
q volūtas: qz volūtas ē etiā de his q fi-
unt p aliū: electōem autē solū de his q fi-
unt p ipm: p̄terea volūtas magis ē finis
Electio autē eoz q sūt ad finē: puta sani es-
se volum^o eligim^o aut p q sani eē poteri-
mus ¶ Circa qd notādū q lz volūtas n
tm sit finis s; etiā eoz q sūt ad finē. dicē
tm magis esse finis: qz ē bonū ppter se ap-
petibile alia nō. Itē notādū q licet ele-
ctio pp̄e sūpta nō sit finis electio tm lar-
ge sumpta p quocūq actu elicitō a volū-
tate nō solū est eoz q sūt ad finem s; etiā
ipsius finis. Et sic dicit ar. pmo h^o: fe-
licitatē eē eligibilē: et h^o mō oē appetibi-
le a volūtate ē eligibile. ¶ Deinde pbat
aristo. q electio nō est opinio capie^o opi-
nionē generaliter qz opinio ē tā cirē pos-
sibilia q impossibilia tā necēria q ptingē-
tia: sed electio ē solū circa possibilia per-
nos fieri. Item opinio et electio dividūt
in diversis dñtīs. Opinio enī dividit^o
p verum et falsum. Electio autē p bonū
et malum. ¶ Probat etiā q electio non sit
opinio particularē sumpta de illis que
scz sunt agibilia a nobis qz eligendo ta-
lia dicimur boni vel mali. nō aut opinā-
do. Cui^o cūsa est qz electio est act^o vo-
luntatis. Bonitas autē vel malicia volū-
tatis est simpliciter bonitas vel malicia
homīs. Bonitas autē vel malicia intelle-
ctus ad quā pertinet opinio nō est boni-
tas vel malicia homīs nisi fm quid: et sic
eligendo bonū dicimur boni et eligendo
mala dicimur mali nō aut opinando.
¶ Concludit itaq Aristotiles ex predi-
ctis quid sit electio scdm speciem: cum
enim non sit aliquod predictorū opor-
tet dicere q sit qdā voluntarium p̄e-
cōsiliatū. est enim actus volūtatis seq̄s
actū rōis p̄siliatis et p̄ferētis: et h^o videt^o
assignare nom electōis. Est nāq electō
pluribus p̄positis vni^o p alijs acceptō

Ethicorum

quod nō est sine consilio seu deliberatōe
 ratōis cōferētis d̄ ipōz valōre et utilita
 te. qz xō i rōe electōis includit cōsiliū: iō
 cōsequēter arist. determinat de cōsilio. Et
 p̄ q̄rit d̄ obo p̄siliū an. s. p̄siliū sit d̄ oib⁹ vlt
 d̄ q̄busdā. ad quod dic̄ q̄ si ē d̄ oib⁹. nō
 enī ē cōsiliabile de illo de q̄ consiliat̄ infi
 lipiēs vel isan⁹ s̄ de q̄ cōsiliat̄ h̄ns in
 tellectū recte dispositū. Cōsiliū etiā non
 est de necessarijs nec de impossibilibus
 qz illa nō cadūt sub nra ptate. Itē ē etiā
 p̄siliādū de effectib⁹ naturalib⁹ q̄ vt plu
 rimū eodē mō sūt vt siccitas i estate et im
 bres i hieme/nec ē cōsiliandū de casuali
 bus et fortuitis cū talia p̄ter intētiōē ac
 cidāt/nō etiā ē cōsiliandū de omib⁹ reb⁹
 humāis puta de cōuersatōe pp̄loz lōge
 a nob̄ distātiū: qz nō subiacēt nre ptati.
 S̄ cōsiliādū ē tm̄ de opabilib⁹ q̄ in nra
 ptate existūt: et h̄ q̄ i h̄mōi opatōib⁹ ac
 cidit dubiū. Circa aut̄ illa q̄ de se sūt cer
 ta n̄ optet p̄siliari cuiusmōi sūt q̄dam ar
 tes de se euidētes vt ē scia scribēdi: non
 enī dubitam⁹ q̄lit sit scribēdū. Circa xō
 opatōes artiū q̄ de se n̄ sūt sufficiētes s̄ in
 digēt altariū directione ē p̄siliādū cuius
 mōi ē ars medicine. Itē fm̄ sco. xiiij. di.
 scdi sen. Itē cū ē q̄ bon⁹ medic⁹ habeat
 sciam astronomie. Eadē em̄ medicina q̄
 in vno inficit tpe in alio liberaret tpe: s̄
 itaqz fm̄ q̄ artes sūt magis vel min⁹ cer
 te est magis vel min⁹ p̄siliādū. Cōsiliā
 dū etiā ē de his q̄ sept⁹ accidunt q̄n incer
 tū est q̄lit p̄tingāt et de reb⁹ magnis pp̄
 ter q̄d assumim⁹ nob̄ ad cōsiliādū alios
 quasi nō credētes nos eē sufficientes ad
 discernēdū q̄d opteat nos facere. ¶ De
 inde arist. dat mōm p̄siliādi di. q̄ i p̄silio
 optet p̄suppōere finē: nō enī p̄siliamur d̄
 finib⁹ s̄ de his q̄ sūt ad finē. Medic⁹ nāqz
 nō p̄siliat si inducet sanitatē s̄ q̄sio sana
 bit: neqz rethor si p̄suadeat neqz politic⁹
 q̄ h̄z regere citatē p̄siliat de faciēdo pa
 ce s̄ de medijs p̄cedēdo pacē: iō suppo si
 to fine optet p̄siliātes attēdere q̄lit et p̄ q̄
 media possint p̄seq̄ finē suū: et si p̄ plura
 possint ad finē p̄uenire p̄ q̄d illoz meli⁹
 et facili⁹ p̄uenire possint. si aut̄ p̄ vniū me

diū p̄ueniat ad finē p̄ illud ad illū finem
 p̄uenire p̄curēt: et si illud nō habet p̄ma
 priū optet inq̄rere vltēri⁹ p̄ q̄d possit has
 berē: et similiter de illo quousqz p̄ueniat
 ad cām q̄ occurrerit p̄ma in opando et est
 vltima in inuētōne p̄siliij. Ille igit̄ q̄ cō
 siliat̄ cū seipso p̄ferēs vel cū alijs v̄r que
 rere et resolūere dicto mō p̄cedendo a fi
 ne ad ea que sūt ad finem. Ex p̄missis
 p̄cludit arist. dionem p̄siliij eius gen⁹ et
 dr̄ntiam assignādo. Est enī consiliū que
 stio seu inquisitio resolutoria de operabi
 libus a nobis. vbi ponitur questio p̄ ge
 nere: reliqua vero p̄ dr̄ntia. Nam omne
 consiliū est questio cum q̄stio sit dubita
 bilis propositio. Nullus quoqz cōsiliat̄
 in his que nō dubitabit: sed nō omnis q̄
 stio est consiliū: sed questio resolutoria q̄
 sit procedendo a fine q̄ est vltimus i ge
 neratione ad ea que sūt ad finem q̄ sūt
 priora in generatione. vltimū nanqz i re
 solutione est primū in generatione vt po
 test exemplificari in resolūtōne domus.
 ¶ Contra predicta arguitur et videt̄ q̄ i
 inquisitione p̄siliij procedens a fine ad ea
 que sūt ad finem non sit questio resolu
 toria: qz in speculabilibus probatur con
 clusiones resolūdo a cōclusiōibus ad p̄n
 cipia: et tādē deueniendo ad prima p̄n
 cipia idē mōstrabilia: ergo procedēdo ab
 his que sūt ad finē ad ipm̄ finē erit p̄
 cessus resolutorius et non econuerso. p̄
 batur consequentia: qz finis habet ratio
 nem principij in operabilibus et ex primo
 huius: et sic ea que sūt ad finē habent
 rationē conclusionis. R̄ q̄ processus a
 conclusione ad principia est processus re
 solutorius quādo ipsa principia que sūt
 priora in cognitione sūt etiā priora i esse
 Ande hic dicit arist. q̄ vltimum in reso
 lutione est primum in generatione. Vi
 cet ergo finis habet rationem principij et
 sit prior in cognitione: qz tamē est postē
 rior in esse et in generatione ideo proce
 dendo a fine ad ea que sūt ad finem est
 questio resolutoria et non econuerso. Sic
 ergo patet q̄ inquisitio consilij est q̄stio
 resolutoria. est aut̄ tal̄ inq̄sitio circa mām

De qua
 sit l. p.
 vlt.

20

20

20

20

20

20

De modo
 p̄siliandi

p nos opabile vt ptz ex pcedētib⁹. An
 dicit pñr aris. q si in tali pcessu cōsilia
 res inuentant aliqd ipossibile puta si fi
 nis acquirēdus indigeat magnis sump
 tib⁹ ⁊ pecunijs p sui acquisitione vltra
 facultatē cōsilia nrū dimitūt totū nego
 tiū qñ desperatēs. Si aut qd iūctū est p
 cōsiliū sit possibile statim incipiūt opari
 ⁊ hoc est signū q cōsiliū tūc est circa ma
 teriaz p nos opari possibile: ⁊ sic ptz dīo
 cōsiliū. ¶ Possibile aut dicit aliqd ope
 ranti fm aris. nō fm ppriā potētā sed
 fm potētā amicorū: q illa possum⁹ q p
 alios possum⁹ dū intuitu nostro hoc fa
 ciūt. Terminat aut cōsiliū qñ inq̄sio p
 uenit ad illud qd statim est in ptāte no
 stra vt faciam⁹ ⁊ sic in cōsilio est status.
 ¶ Pro quo notādū q sicut finis habet
 rōnē principij ita illud qd agit ppter fi
 nē habet rōnē cōclusiōis. vnde illud qd
 primo agendū occurrit habet rōnē vlti
 cōclusiōis ad quā inq̄sio terminat.
 ¶ Sed cōtra p̄dicta arguit⁹ ⁊ videt⁹ q i
 inq̄sitione cōsiliij nō sit stat⁹: sed q hu
 iusmodi inq̄sio pcedat in infinitū qz
 inq̄sio cōsiliij versat⁹ circa singularia in
 quib⁹ est opatio: s3 singularia sunt infi
 nita: q inq̄sio cōsiliij est infinita: ⁊ sic nō
 erit ibi stat⁹. ¶ Rñdet⁹ q singularia nō
 sunt infinita actu s3 potētia tñ: nisi āt p
 hibet p̄siliū potētia infinitis etiā fm q i
 infinitis possunt occurrere aliqua p̄silio
 req̄renda. ¶ Ex p̄dictis infert. p. dionē
 electionis: cū em eligibile sit desiderabi
 le ⁊ p̄siliabile eorū q sunt in nostra ptāte
 sequit⁹ p locū a p̄iugatis q electio nihil
 aliud sit q desideriu eorū q sunt in nrā
 ptāte ex p̄siliij determinatiōe pueniens
 Cōsiliū nāq ⁊ electio sunt circa eandē
 materiā qz circa ea q sūt ad finē: s3 p̄siliū
 pcedit ⁊ electio seq̄t cū em p̄siliabile est
 actu t̄dicatū statim pōt eligi. ¶ Insuper
 determinat aris. de volūtate vbi dicit q il
 lud qd ē p se bonū ē simplr volibile: sed
 p respectū ad hūvel ad illū ē volibile il
 lud qd ei videt⁹ bonū esse. Volūtas nāq
 virtuosū q in oib⁹ recte iudicat fert in id
 qd ē bonū fm vltatē. voluntas vō vi

tiosū in id qd est bonū fm appantiā sicut
 ille q habet gustū bñ dispositū recte iu
 dicat de dulcedine ⁊ amaritudine ciborū
 habētes aut gustū defectū dulcia iudicat
 esse amara. Sic vniciqz videt⁹ bonū illū
 lud qd est pueniēs suo habitui: habitui
 aut virtutis cōueniūt illa q fm veritatē
 sunt bona cū cōformet⁹ recte rōni vt ptz
 ex ei⁹ diffinitione ⁊ ideo studiosus seu
 virtuosus in singul⁹ opabilib⁹ recte dī
 scernit quasi mensura existens ⁊ regula
 oīm opabiliū humanorū: prauū aut exce
 cant⁹ ppter passionē ⁊ malū habitū ideo
 volūtas eorū nō fert in simpliciter bonū
 sed in bonū appens sicut auaro maximū
 bonū videt⁹ eē diuitie. ¶ Circa p̄dicta no
 tādū q s3 passio ⁊ habit⁹ malus corrūp
 pant iudiciū rōnis plus tñ corrūpūt a
 malo habitu q a passione. Homini est
 male agēti ex passione videt⁹ sic esse agē
 dū nō simpliciter s3 fm qd ⁊ p tunc ho
 mi in vō practicātū ex malo habitu vide
 tur sic eē agēdū semp bñta optunitate.

Existente. Ca. III

¶ Post q aris. determinauit de
 principijs virtutū sc3 de electio
 ne p̄silio et volūtate. hic pñr determinat
 de ipsis p applicationē ad virtutes et vi
 tia ostendēdo virtutes et vitia esse i po
 testate nostra qd pbat rōne ⁊ signo. Ra
 tione sic quorū p̄cīpia sunt in ptāte no
 stra ip̄a sunt in ptāte nostra: s3 p̄cīpia
 virtutū ⁊ malitiaz sunt in ptāte nrā: q
 ip̄e virtutes et malitie erūt in ptāte nrā
 minor hui⁹ rōnis pbat⁹: qz virtutes ⁊ ma
 litie generant⁹ ex electionib⁹ ⁊ opatiō
 nib⁹ bonis et malis vt dictū est sc̄do h⁹
 Electiones aut et opationes bone vel
 male cū sint volūtarie sunt in ptāte nrā
 volūtas em q est libera pōt bñ vel male
 opari et eligere bonū vel malū opari et
 nō opari. ¶ Q etia virtutes ⁊ vitia sunt
 in ptāte nrā probat aris. a signo qz p̄fē
 siliās ⁊ legislatores pueniūt malos vñ
 eos a peccato retrahant ⁊ bonos hono
 rant vt eos magis ad bonū prouocēt qd
 nō fieret nisi essem⁹ dñi opationū nrā

ta bonorum & malorum. Nullus enim prouocatur aliquē ad operādū ea que nō sunt in potestate ei⁹. vnde nullus suadet alicui vt in estate nō calefiat vel q̄ subtrahat cibis nō esurit q̄ talis suasio est inutilis cū talia nō sunt in nostra potestate. **I**bius etiā signū est q̄ legislatores nō solū puniūt scienter delinquētes s̄ etiā ignoranter qm̄ videlz tales sunt cause hui⁹ ignorantie. **Q**uod p̄tingit dupl'r vno modo faciendo aliqd ad qd sequit' ignorantia vt p̄z de illo q̄ se febriziat p̄ qd reddi't ignorant talis ei⁹ ē cā sue ignorantie cū si vellet posset cauere ab ebrietate. s. ad quā seq̄tur ignorantia. vñ talis meret' duplices ī crepationes. p̄mo qdē q̄ se febriziat. scdo q̄ ex ebrietate aliqd p̄cūm cōmisit. Alio mō hō ē cā sue ignorantie qm̄ negligit sci re nō quidē difficilia sicut sūt iuris subtilitates quas nō oēs scire tenent: s̄ cōmunia legis statuta ad q̄rū notitiā oēs obligāt vt q̄ nō ē furādū vel mechādū. **C**irca p̄dicta notādū fm̄ tho. se. se. q̄ aliq̄s pōt tripl'r febrizari: vno⁹ q̄ nesciat potū ēē imoderatū & inebriare potentē puta q̄ ignorat vini fortitudinem: & sic ebrietas pōt esse sine peccato vt p̄z de ebrietate noe ī gen. 9. Alio mō sic q̄ ali quis p̄cipiat esse imoderatū non tñ estimat inebriare potentē & sic ebrietas pōt esse cū veniali. Tercio mō pōt p̄tingere q̄ aliq̄s aduertit potū esse imoderatū et inebriantē & tñ magis vult ebrietatē incurrere q̄ a potu abstinere talis mortali ter peccat cū sciens & volēs se sensu rationalis p̄inet piculoq̄ se peccandi cōmitens. Grauius etiā peccat q̄ sciēter alitū inebriare pcurat. **N**otādū insup q̄ qm̄ aliq̄s ebrietatē sine peccato incurrit tūc talis ebrietas totaliter excusat culpā sequit' & hoc⁹ excusat loth de incestu filiarū suarū fm̄ tho. Alij. tñ aliter dicunt **N**ō aut' sic excusat ebrietas qm̄ ē culpa bil' & s̄ tali intelligit arif. videlz q̄ ebrius duplices meret' increpationes. **E**x p̄dictis p̄z q̄ virtutes & vitia sunt ī potestate n̄ra cū ipse opationes ex q̄b⁹ generant' sint in potestate n̄ra. Est aut' ita euident

q̄ ex frequentib⁹ actib⁹ generat' habitus q̄ illi qui hoc ignorāt vident' pene ī sensibiles seu carētes sentū fm̄ arif. **Q**uia s̄ ipse opationes sunt volūtariē seq̄t' etiā q̄ habit⁹ boni vel mali sunt volūtarij. **N**ā si aliquis vellet aliquā cām ex qua scit seq̄ talē effectū sequit' etiam q̄ velit ipm̄ effectū & licet nō velit ipm̄ effectum fm̄ se vult tñ ipm̄ ex cōsequēti. Sic peccās p̄ligit actū malū cū peccato q̄ care re illo actu & peccato. **H**ōes igit' voluntarie male opantes sūt causa malorū habitū sicut hōes in cōmestationib⁹ & potationib⁹ degētes sunt causa sue incōtinētie. **C**irca p̄dicta notādū q̄ virtutes morales q̄ naturaliter acq̄runt' dicūtur esse in hōis potestate nō q̄ hō se solo sine diuino auxilio cōcurrēte possit illas acq̄rere q̄ teste sapiente nemo pōt esse p̄tēs nisi de⁹ dederit: vbi p̄ illud dare intelligit' influētia dei generalis p̄ quā opat' p̄ncipaliter in oibus bonis operibus nostris ita q̄ sine ea nullū penitus bonū opari possem⁹: sed dicunt' in hōis esse potestate q̄ possunt acquiri ex operib⁹ absq̄ infusione alicui⁹ habitus grātuiti cōcurrēte ipso gratuito auxilio dei q̄ est liberalissim⁹ & dat oibus affluenter quicquid ad hoc cōcurrit vt cā superior & p̄ncipalis: homo verō vt cā secūdaria & inferior nō aut' sic est de virtutib⁹ rheologicis scz fide: spe: & charitate: q̄ ad sui p̄fectionē nate sunt a deo infundi fm̄ scotū 26. di. tertij sn̄ay: virtutes aut' morales nō est necesse a deo infundi: sed possunt esse p̄fecte in genere suo absq̄ infusione caritatis vel gratie s̄ nō simpliciter cuz sine illa nō dicūt' ad finē vltimū virtutū vt idē doc. dicit. 36. di. eiusdē tertij. **D**einde dicit arif. q̄ s̄ generatio habit⁹ vitiosi sit volūtaria: habit⁹ tñ iā generati nō tota liter subiaccēt n̄re volūtatē q̄ postq̄ em̄ hō facit' est iniust⁹ nō statim cū voluerit efficiet' iust⁹ sicut s̄ ali quis possit voluntarie incidere in egritudinem imoderato cibo & potu vñdo & medicis non obediendo q̄ postq̄ tñ in egritudinē inciderit nō est in potestate eius

nō egrotare. Sic et ille q̄ picit lapidem pōt nō picere nō tñ est in ei⁹ pīate quādo pīecit ipm resumere. ¶ Circa qd̄ no tandū q̄ licet sit difficile ei q̄ est asuetus male agere bene opari q̄ dux est asuetus relinquere: lz etiā homo non possit p liberū arbitriū a culpa resurgere absq̄ gratia gratū faciēte nō tñ est simpliciter impossibile. Cū ei liberū arbitriū a deo motū conat surgere a peccato: de⁹ ei q̄ etiā suā liberaliter elargit atq̄ infundit. Simili mō ergo aris. tenet q̄ sicut non statim cū voluerit efficiet san⁹ lz paulatim. Sic homo existens vitiosus nō statim cū voluerit efficiet virtuosus: sed p plā bona opa et frequētes pugnas p virtutē. In q̄bus lz sit magna difficultas maxime in principio cōuersionis in ipā tñ difficultate meret hō magnū p̄m̄ium.

¶ Confirmat vltim⁹ aristo. habit⁹ peccare a voluntate cū ppter hūmōi hōies vituperent et tñ ppter ea q̄ a natura accedunt ceco cū nato nullus iustō inproperat: lz bene potest inproperari qui ex nimia vini potatione vel alia incontinētia cecitate incurrit.

¶ Tionā qui. Ca. III

q̄ dē igit medietas. ¶ Post q̄. p. egit de principiis virtutū hic cōsequēter agit de multiplici specie virtutis. Et primo de fortitudine q̄ ē circa passionē appetit⁹ irascibilis respicientes humane vite corruptiua dicēs q̄ fortitudo ē medietas circa timores et audacias videlz timorē cohibēdo et audaciā moderando: timor aut et audacia sunt circa terribilia. timem⁹ em̄ terribilia ex quo pōt inferri q̄ materia circa q̄ seu obiectum fortitudinis ē terribile: qd̄ ex hoc p̄t q̄ vnaqueq̄ dē moderās passiōes h̄z p obiecto obiectū illarū passionū cū virtus ordinet appetitū circa illud circa qd̄ passionē deordinant illū. Deinde dicit q̄ hec terribilia simpliciter seu vlt loquendo sunt quelibet mala cui⁹ signū ē q̄ antiq̄ diffiniūt timorē ēē expectationē malis: hūmōi at mala q̄ timem⁹ sunt multipli

tia vt mala opinio seu infamia stopia egritudo inimicitia mors. Et sumit hic expectatio p motu appetit⁹ respectu mali futuri ab ipso resiliēdo qd̄ malū appbendit ēē difficile vel impossibile euadi vlt su perari. ¶ Dicit oīr aris. q̄ fortitudo nō videt ēē circa timorē oīm malorū: nā fortis laudat ex eo q̄ nō t̄et lz qdā sūt que optet timere et si timeat bonū ē: si at nō timeat malū ē: vt p̄z d infamia q̄ qui timet laudat sicut decēs et verecūdus qui nō infamia non timet vituperat sicut inue recūdus: p̄z q̄ fortitudo nō ē circa timorē talium malorū. Silt etia nō ē circa timorē paupertatis seu egritudinis aut inimicitie: lz ē circa timorē mortis q̄ ē maximū terribiliū qd̄ sic pbat: Ille q̄ null⁹ magis sustinet picula ē et opatur circa maxima terribilia: lz null⁹ magis sustinet picula q̄ fortis: p̄z fortitudine fortis opatur circa maxima terribilia. ¶ Circa qd̄ notādū q̄ lz fortitudo bene se habet at in oībus aduersis tollerādis nō tñ ex tollerātia quozlibet aduersorū reputat hō simplr fortis: lz i hoc q̄ tollerat et maxima mala. Ex alijs at d̄z aliq̄s fortis finitū. ¶ Vero mors sit maximū terribiliū pbat. p. q̄ ē termin⁹ seu finis vite p̄sentis et nihil videt ēē mortuis neq̄ bonū neq̄ malum. Qd̄ exponit vno q̄ lz aris. aliqū videat ponere aīe immortalitē de hac tñ n̄ habuit plenā notitiā nec hāc rōne naturali cōcluit et iō circa hoc q̄nq̄ videt dubie loq̄. Alio⁹ exponi p̄t referēdo ly videt nō ad opinionē suā lz ad opinionē vulgi paganorū. vel ly vide tur p̄t referri ad cognitionē scētiā hoc ē nō videt fm̄ sensū iesse mortuis bonū vel malū. ¶ Est at fm̄ aris. fortitudo p̄ncipaliter circa piculū mortis i bello. vbi notādū q̄ cū fortitudo sit virt⁹ cōfirmās aīm hōis cōtra maxima pericula mortis ad cui⁹ rōnē p̄tinet q̄ semp tēdat in bonū: p̄ns est vt homo pericula mortis nō refugiat ppter aliq̄ bonum psequendum. Pericula autem mortis que ē ex egritudine vel tempestate maris vel incursu latronis et hoc de silib⁹ non videt

infamia
timorē
laudat

fortitudo

timorē

Ethicorum

directe alicui imminere ex hoc quod persequatur aliquid bonum: sed pericula mortis quod est in bello directe imminet homini propter aliquid bonum. Unde duplex est iustum bellum quoddam est contra quod pax rei publice conservatur. Aliud periculare ut cum quis non recedit a iusto iudicio vel a veritate vite timore gladii inimici: vel cum quis pro fide certando moritur sicut de martiribus dicitur in epistola ad ephesios. quod fortes facti sunt in bello: utroque ergo modo bellum sumendo fortitudo proprie est circa pericula mortis quod est in bello. Circa autem alia pericula cuiuscunque mortis fortis bene se habet per virtutem fortitudinis puta cum aliquis non refugit amico in firmam obsequium propter timorem mortis infestationis: vel cum non refugit iterum armari ad primum exercitum persequendum propter timorem naufragii vel latronum. Manifestatur maxime virtus fortitudinis in repentinis finibus aris. quod cum aliquis absque premeditatione facit ea que sunt virtutis cum necessitas imminet propter repentina pericula manifeste apparet fortitudo in eis: alio habet tualiter confirmata. Igitur enim agit in modo dum nature. Deinde determinat aris. de actu fortitudinis et virtutis ei oppositorum dicens quod fortis timet terribilia ea declinando ut optet et quando optet et quando optet et ista cum optet et sic de alijs circumstantijs et finem quod recta ratio dicat ea sustinet in ipsis immobiliter et constanter sistendo et audet ipsa viriliter aggrediendo. Ille autem qui est impavidus ita quod nihil timet terribilium puta nec terremotum nec maris inundationem et homines potest dici insanus vel sine sensu doloris. Quia circa terribilia superabundat et audacter aggrediendo ultra quam recta ratio dicat audax dicitur. Is vero qui deficit in audendo et superabundat in timendo vocatur timidus quod timet quod non optet timere et eo modo quod non optet et sic de alijs circumstantijs. fortis vero medium tenet in audendo et timendo: fortis enim non obstupescit propter timorem sed est bone spei siue fiducie. Circa quod notandum quod ad fortitudinem pertinet timor moderatus finem rationem scilicet quod homo timeat quod optet et quando optet

ut dictum est. hic autem modus rationis contrarius potest et per excessum et per defectum unde scilicet timiditas opponitur fortitudini per excessum timoris scilicet quando homo timet quod non optet et sic de alijs circumstantijs: ita etiam impaviditas opponitur ei per defectum timoris et quantum scilicet non timet aliquid quod optet timere. Iustum autem audacie opponitur ei finem excessum in aggrediendo unde non est inconveniens quod fortitudo finem diversa habeat diversam inter fortem et audacem. nam audaces ante pericula velociter et ardentius ad ipsa commouentur ex impetu passionis propter rationem rectam: quando autem sunt in ipsis periculis viscedunt. fortes vero quando sunt in ipsis periculis sunt acres et acuti sicut prius quod ad ipsa pericula veniant sunt quieti et mitis. Est itaque fortitudo medietas circa ausibilia et terribilia propter bonum virtutis vel propter fugam turpis actus aggredi autem pericula mortem inferentia propter fugam inopie vel angustie provenientis ex magna cupiditate rei que haberi non potest vel propter fugam alteri cuiuscunque tristitie non est opus fortitudinis sed potius timidi et molles delectu seu inbecillis animi cuiusmodi sunt desepantes de deo de seipsis et amicis. Notandum in circa predicta quod bonum seu finis virtutis fortitudinis est duplex scilicet propinquus et ultimus: finis propinquus est operatio virtuosa de qua dicit aris. quod forti fortitudo est bonum finis: finis autem remotus est bonum commune ut sit seu beatitudo. Agit insuper aris. de fortitudinibus metaphisicis quarum prima est fortitudo politica vel civilis per quam ciues sustinent pericula ad vitandum increpationes et obprobria quod finem leges inferunt timiditas et adipiscendum honores quod finem leges easdem fortius exhibent finem quam fortitudinem inveniunt in civilibus viri fortitudinis quales fuerunt: sicut narrat omerus in bello troiano: Diomedes ex parte grecorum et hector ex parte troianorum: hec autem fortitudo que fit propter verecundiam vitandam et propter honorem acquirendum quod est signum et testimonium virtutis maxime ad

similat vere fortitudinē que ordinat i bo-
nū opationis virtuosē. **S**ecūdo modus
metaphorice fortitudinis est fortitudo
que dicitur militaris que puenit ex expe-
rientia. Milites enī in bellis sūt fortes
primo qz expi sunt multa q ibi sunt ter-
ribilia sicut strepitus armatorū armorū
binnit equorū: vociferandi pugnatorū
qñ tñ in expis piculosa vident qz nesci-
unt qualia sunt. Secūdo qz ppter expien-
tiā qua bene sciūt vti armis possunt ali-
os ledere et ab eis non ledi. Differt autē
hec fortitudo a fortitudie polittica et vir-
tuosa qz milites stipendiarij periculo im-
minente fugiūt ciuib⁹ qui bonū cōe dili-
gūt remanētib⁹ et ibidē morientib⁹ et h⁹
ideo: qz vitā suā quā exponūt discrimini
cōmutat ad pua lucra sicut ad stipendia
vel ad pda. **T**ertio modus est fortitudo
p irā homines enī attribuit fortitudinē
en q p irā vel furore sūt vbi est quedā
similitudo fortitudinis in quātū furoz in-
ducit ad aggrediendū maxia picula ibi
tñ nō ē vera fortitudo: qz tales nō opan-
tur ppter bonū virtutis sed ppter pas-
sionē p quā appetūt vindictā: sicut nec i
adulteris est vera fortitudo q ppter pas-
sionē cōcupiscētie multa picula aggre-
diunt: licet vero furoz nō sit fortitudo fu-
roz tñ coopat fortib⁹. **Q**uarto quo notā-
dū q ira moderata fm rōnē subdit im-
perio rōnis et ideo homo pōt ea vti pro
suo arbitrio: nō aut ira imoderata: licet
aut fortitudo habeat duos act⁹ scz susti-
nere et aggredi nō tñ assumit irā ad actū
sustinēdi qz habet actū solā rō p se: scz ad
actū aggrediendi ad quē vti appetitu
sensitiuo vt instrumēto et magis assumit
irā q alias passiōes qz ad irā ptinet in-
silire ad rē cōtristatē et sic directe coop-
tur fortitudinē i aggrediēdo nō sic cōcu-
piscētia q licet quādoqz coadiuuat ad
aggrediendum magna picula hoc tñ ē
p accidēs inquātū aliq. s. poti⁹ vult in
picula icidere q delectabili carere. Se-
cūdū at ppiā rōnē tēdit i bonū delecta-
bile cui p se repugnat aggressio piculorū.
Quart⁹ modus q is q plura euasit pe-

riculū ppter hoc pericula se exponit t spa-
rās iterū se euasurū. **Q**uint⁹ modus cū
qz ignorās periculū se exponit piculis.
Dicit cōsequēter aris. q licet fortitu-
do sit circa timores et audacias magis tñ
est circa terribilia que sūt obiectū timo-
ris q circa ausibilia q sūt obiectū auda-
cie qz difficilius est sustinere q aggredi
qz pbat tris. qz difficilius est sustinere
q a delectationibus abstinere: aggredi
ens aut terribilia apphēdit ea vt sūt
delectabilia ob spem victorie seu alicu-
ius glorie vel lesionis inimici obtinēde
qz aut difficili⁹ ē nō repellere offendēs
q repellere: iō paria q disponit ad susti-
nendū terribilia est nobilissima fortitudo
fm sco. iuxta illud poetici: **N**obile
vincendi gen⁹ est patientia. nō sic nobi-
lis est habitus disponēs ad moderate
repellendū repellenda q pōt dici belli-
cositas licet aut fortis in actu suo delectē
in ordie ad finē quē attingit: debili-
ter tñ ppter circūstātiās tristitias: mors
enī percutiens et vulnera sūt dolorosa
forti quis hec tpe volūtarie sustineat p-
pter assequendū virtutis bonū et ppter
vitandū turpitudinē vitiosam. **C**irca
qz notandū q h⁹ sensibilis dolor corpo-
ris faciat quasi nō sentire delectationes
virtutis dat tñ aliquādo ita suphabundās
gratia a deo q fortius eleuat aīam
ad diuina in qbus delectat q a corpali-
bus penis afficiat. **H**inc ē q sancti mar-
tires cū magna leticia sustinebāt immanis-
sima tormēta. **U**n beat⁹ laurenti⁹ dixit
q carbones nō ardorē sed refrigeriū p-
stabant sibi. **N**otandū insup q fortis-
tudo cōlter a doctorib⁹ cōnumerat iter
quattuor virtutes cardinales: que sūt
prudentia: iusticia: fortitudo: tēpantia.
Iste aut quattuor virtutes iter virtutes
morales (scz excludendo virtutes theo-
logicas que sūt spes: fides: et caritas)
dicunt cardinales siue principales qz si-
cut ostiū vertit in cardine suo sic tota bo-
nitas vite humane quo ad virtutes ex-
actib⁹ cōsuetudinarijs acq̄sitas in his
quattuor virtutib⁹ versat. **S**unt enī fm

Ethicorum

sec. 34. di. tertij iniarū quedā genera i-
termedia seu subalterna sub quibus alie
species virtutū moralium continent. **Que**
sic possunt distingui virt^{us} namq^{ue} mora-
lis p^{ro}p^{ri}et^{er} hominē vel q^uā ad intellectū
vel quā ad affectū. Si quo ad intelle-
ctū sic est prudētia que dirigit intellectū
circa agibilia. Si quā ad affectū hoc ē
dupliciter vel q^u in ordine ad alterū: sic
est iusticia. vel quo ad seipm: et hoc du-
pliciter q^u aut disponēdo vim irascibilē
et sic est fortitudo: aut vim concupiscibilē
et sic est t^{em}p^{er}antia. **Et notādū** q^u pruden-
tia est virt^{us} intellectualis et moralis. In-
tellectualis q^u p^{ro}p^{ri}et^{er} intellectū: moralis
q^u dirigit in operationes virtutū nō sic de
alijs habitibus intellectualibus.

Post hec de t^{em}p^{er}antia. **Cap.**
t^{em}p^{er}antia. Post q^u aris. determinavit de
fortitudine q^u ē circa passiones ap-
petit^{us} irascibilis: hic p^{ro}p^{ri}et^{er} determinat de
t^{em}p^{er}antia que moderat^{ur} passiones appeti-
t^{us} concupiscibilis. Et primo de materia
seu obiecto t^{em}p^{er}antie. Est ei circa delecta-
tiones et tristitias nō quidē q^u pueniūt a
susceptione verberū vel vulnerū: sed ex
concupiscētia seu absentia delectationū.
Ad declarādū aut^{em} circa q^us delectatio-
nes est t^{em}p^{er}antia distinguit aris. duplices
delectationes scz aīales et corporales. De-
lectationes aīales dicunt^{ur} nō ab aīali sz
ab aīa: sunt em̄ que psequunt^{ur} operationē
aīe nihil paciēte corpe vt amatiū hono-
rū vel discipline gaudet ip̄is habitis p^{ro}-
pter solā mētis apphensionē. Corporales
vero delectationes dicunt^{ur} q^u cōsequunt^{ur}
operationes aīe corpe aliqd^{am} paciēte vt sūt
delectationes tact^{us} et gust^{us} q^u sunt passio-
nes appetit^{us} sensitiui cōfieri organo: et
sūt cū imutatioe et alteratione corporis
Delectationes aut^{em} aīales sunt in appeti-
tu intellectuali et tales sunt in triplici dif-
ferētia. Quedā sunt mētī delectabilia
ex honestate vt honor virt^{us} disciplina et
scia et circa tales delectatiōes nō ē t^{em}p^{er}an-
tia. Quedā sūt mētī delectabilia ex no-
uitate vt rumores fabule et q^uāq^{ue} mira

q^u recitandis aliq^u dles suos expēdūt et
tales nō dicūt^{ur} intpati sz garruli. **Que**
dā aut^{em} sunt mētī delectabilia ex vilitate
vt pecunie amici et circa talia nō ē tē-
perantia sz circa delectationes corporales.
De inde vicit aris. q^u t^{em}p^{er}antia sit cir-
ca delectatiōes corporales nō tū circa oēs
ibi ei q^u delectant^{ur} in his q^u p^{ro} visum app^{ro}-
hēdunt vt in colorib^{us} figuris et scriptu-
ris nō ppter hoc dicunt^{ur} t^{em}p^{er}ati vel intpa-
ti. Nec etiā hi q^u delectant^{ur} in his q^u p^{ro} au-
ditū apphēdunt cuiusmodi sunt melo-
die: seu p^{ro} olfactū vt sunt odores rosarū:
in talib^{us} em̄ nō est t^{em}p^{er}antia vel t^{em}p^{er}antia
fm se sz tū p^{ro} accidēs in ordine ad gustū
vel tactū et quo ad hoc t^{em}p^{er}antia moderat^{ur}
hūmōi delectabilia. T^{em}p^{er}ati em̄ est absti-
nere ab auditu verborū seculariū et visu
vanitatis mulierū et odore vngētorū qui
b^{us} vngunt^{ur} q^u talia sunt incētia concupis-
centie cū p^{ro} talia habeat memoria mulie-
rū: sz aut^{em} t^{em}p^{er}antia et t^{em}p^{er}antia habeant fieri
circa delectatiōes gust^{us} et tact^{us} habēt
tū maxime fieri circa delectatiōes tactus
q^u intpati circa tactū magis delectant^{ur}
q^u circa gustū. Gustus nāq^{ue} pprie est di-
cretiū saporis et hoc mō etunt gustu il-
li q^u phant^{as} vina vel cū p^{ro}diūt pulmēta et
in hoc nō multū delectant^{ur}: tales ei nec tē-
perati nec intpati: sed eorū delectatio
maxime cōstitit in sūptione cibi et potus
et in veneris actib^{us} vnde maxime delec-
tāt^{ur} in tactu et gustu vt est qdā tactus p^{ro}-
pter qd^{am} orat^{ur} philopenus noīe q^u guttur
ei^{us} longi^{us} q^u guttur gruis fieret vt cib^{us}
in ei^{us} guttere diut^{us} remaneret. Ex quo
p^{ro} q^u talis nō delectabat^{ur} in gustu mala-
tū. qui nō viger in guttere sz in lingua:
sed magis delectabat^{ur} in tactu. Ex p^{ro}di-
ctis infert aris. q^u intpantia ē multū ex-
p^{ro}babilis cū nō sit circa delectatiōes cō-
ueniētes hōib^{us} inquātū hōies sunt sz
inquātū aīalia cuiusmodi sunt delectati-
ones tact^{us} q^u est cōis oib^{us} aīalibus: et iō
tales in quibus potet^{ur} et canes nobiscum
cōicāt tanq^{uam} maxime bona querere vide-
tur esse maxime bestiale. et inde est q^u vi-
tia t^{em}p^{er}antie maximā turpitudinē habēs

qz hō p ea beſijs aſſimilat ppter qd ex
hmoī vnijs maxime reddit hō infamis
et vitupabil. **C**irca p̄dicta notanduz
qz tpantia pōt ſumi dupliciter: vno mō
ſtrictē et ſic eſt tñ circa delectationes gu-
ſtus et tact⁹. Alio mō large et ſic eſt vna
de numero quattuor virtutū cardinaliū
et ſic eſt circa cōcupiſcibilia: vnde hoc
andronic⁹ in moralib⁹ ſuis dicit humili-
tatē ad tpantiā ptinere. De q dicit ſcor⁹
34. di. tertij ſn̄arū qz p̄ma cōcupiſcibi-
lia vident eſſe duo ſc̄z bonū honeſtū et de-
lectabile. vtile aut nō pōt eē p̄mū mo-
riū ad cōcupiſcendū qz nō cōcupiſcit
niſi in ordine ad alterū ſicut diuitie cōcu-
piſcunt ppter honores vel delectatiōes
Et ſi loquamur de diuitijs inquātum
ſunt pulchre ſiue inquātum ſūt bonū de-
lectabile ſic p̄mo poſſūt cōcupiſci ſicut
aliqd pulchrū viſibile. P̄ma ḡ concu-
piſcibilia a natura rōnali ſunt honoz et
delectatio ſtrictē ſumptē: iḡ p̄me ſpe-
cies tpantie que moderant circa ſibi cō-
cupiſcibilia erūt due vna circa honores
ſc̄z humilitas: alia circavoluptates que
virt⁹ tenet nomē generis et q̄t poſſūt eē
voluptates diſtincte ad quas voluntas
inclinat tot p̄nt eſſe ſpēs ip̄i tpantie: pu-
ta vna circa guſtabilia pōt poni cōtinē-
tia large ſumēdo: l3 aliter ſumaf in ſep-
timo hui⁹ vt ibidē videbif vel abſtinen-
tia vel ſobrietas: p̄p̄le iñ loquēdo ab-
ſtinentia eſt circa cibū et ſobrietas circa
potū. **C**irca aut tāgibilia ponif caſtitas
moderaf vero tpantia nō ſolū volupta-
tes ſenſuū q̄b⁹ p̄delectaf volūtas p̄iuncta
l3 etiā voluptates p̄p̄ias ip̄i voluntati
vt volūtas eſt quō voluntas angeli pōt
appetere bonū delectabile: l3 nō habeat
appetitū ſenſitiuū. **Q**uāt iſte tpantie de-
ſtinguāt pbat qz vna pōt eſſe ſine alia:
pōt ei aliqd eſſe tpar⁹ circa ſenſibilia et
intpar⁹ circa ſpeculabilia puta ſi volun-
tas ſua ſumē delectaf in aliquo ſpecula-
bili cuius ſpeculatio nō eſt ſm ſe ita vti-
lis ſicut ſpeculatio alteri⁹: hec aut dele-
ctatio ſm ſe eſt imoderata cū ſit iordinata

Ca. VI

Concupiſcētiarum et.
Hic agit ariſ. de actib⁹ tpans-
ne et vitioz oppoſitoz vbi p̄mo
dicit qz cōcupiſcētiā qdā ſūt cōes et nō
les et qdā ſunt p̄p̄ie et oppoſite ad cōes
Cōcupiſcētie cōes dicūt q̄ ſequūt nām
gñis vel ſp̄i ſicut oīs hō cōcupiſcit cibū
et potū ad ſubueniēdū idigētie nature hu-
mane et lectū ad q̄ſcēdū: p̄p̄ie ſūt ſunt
q̄ nō ſūt eedē apud oēs vt ē p̄cupia cibi
p̄cioſi vel delicati et tales vident magis
ex p̄p̄ia adiuētiōe q̄ ex inclinatiōe na-
ture vtiſ: nihil tñ p̄hibet in his eſſe ali-
qd naturale p̄mēs ad naturā idividui
l3 nō ptineat ad nām gñis vel ſp̄i. **D**i-
uerſis nāqz diuerſa delectabilia ſūt ſm
varietatē p̄plexiōis eoz. **D**icit iḡ ari-
ſ. qz circa p̄cupias cōes pauci peccāt nec
ptingit in ip̄is peccare niſi vno ſc̄z exce-
dēdo i cibo et potu vltra idigētū nature
vñ illi q̄ i h⁹ multū excedūt vētrē ſuū ad
ip̄lēdo dicūt caſtimargi q̄ſi caſtitatē mer-
gētes p̄ exceſſūz cibi et pot⁹. **E**t t̄les ho-
mines ſūt beſtiales q̄ ſolū adhbēt curā
ad vētris repletionē. **C**irca p̄cupias ve-
ro p̄p̄as multi multipl̄ peccāt ſm vari-
as circūſtātijs vt ſumēdo q̄ nō optet q̄ſi
ter nō optet et ſic d̄ alijs circūſtātijs. **Q**uāt
ſūt t̄p̄ar⁹ mltū cōcupiſcit iō triſtat i corū
abſentia. **T**par⁹ aut i abſentia taliū nō
multū triſtat cū ip̄a nō appetat niſi quō
optet et ſm mēſurā recte rōnis: vñ circa
p̄dēā medio mō ſe h3. **A**d euidētiā p̄-
dictoz cirē gulā et luxuriā q̄ opponūt tē-
porātie p̄ exceſſū ē aliq̄r imorādū. **C**ō-
ſiſtit at h⁹ vitii i p̄cupia iordinata cibi et
pot⁹ et ē aliq̄ p̄ctm mortale aliq̄n vero
veniale. **E**t ſi p̄ctm mortale ſm tho-
ſe. ſe. qñ delectatiōi gule iheret hō tāq̄
ſini p̄p̄t quā deū p̄tēpnit par⁹: ſc̄z p̄ p̄ce-
cepta ei⁹ agere vt delectationem hmoī
adipiſcat. **S**i hō i vitio gule tñ ſit ior-
dinatio cōcupiſcētie ſm ea q̄ ſunt ad ſi-
nē vt pote qz nimis cōcupiſcit delectati-
ones ciborum nō tñ ita qz ppter hoc ali-
quid faceret contra legē dei eſt peccatū
veniale. **S**unt aut quicqz ſpecies gule
ſm grego. ver. **P**re p̄p̄ie laufe n̄tis

prope

rantia cibi ⁊ pot⁹. Et si arguit q' greg
bonit' scurrilitatē inter filias luxurie: er
go nō debet poni inter filias gule. Rñs
dēt q' nō est incoñuentē idē vitiū a di
uersis vitijs oriūi. Unde scurrilitas pce
dit ex actu gule ⁊ ex vomite luxurie et
sic potest ad vtrūq' vitiū p̄nere: sic ceci
tas mētis vel ebetudo oīū ab vtroq' vi
tio. ¶ Rotandū circa p̄dicta q' in multis
loquio cōiter est venialis culpa dicēdo
sez verba supflua ⁊ otiosa que nec p̄sunt
nec obfunt: s' his em̄ in die iudicii est ra
tio reddēda: vt ait saluator in euangelio
Si autē aliq' verbis supfluis ⁊ de se iuti
litib⁹ ad remotionē tristitie ⁊ cōseruat
ionē amicitie: hoc pōt esse sine quacūq'
culpa sine veniali sine mortali. Quātū
ad scurrilitatē seu turpia ⁊ inhonestā ver
ba pōt esse culpa venialis: si ex lubrici
tate lingue pueniat. Si vero talia p̄se
rant ppter puocare ad libidinē venia
lēz sc' venialis culpa. Si vero ad mor
talē culpā tūc erit mortalis' culpa. Idē
pōt dici de tactis ⁊ ofculis que qdē sunt
mortalia si ex libidine pcedūt sicut mor
taliter peccaret q' daret elemosinā ad ali
quē inducendā heresim rōne intentiōis
corrupte p̄ssent autē fieri sine peccato
si fierent sine libidine vel ppter cōsuetu
dinē patrie vel ppter aliquā rōnalē cau
sam. ¶ De gesticatione autē que fit in
ludis ⁊ coelis dicit qñ ageb' de eutropo
lia. ¶ Quātū autē ad peccatum luxurie
notandū vt ait aug⁹. s' bono cōiugali q'
est cibus ad salutē hominis hoc est cōcu
bit⁹ ad salutē hūani generis. Sicut at
vīu ⁊ ciboz pōt esse absq' peccato si fiat
debito modo ⁊ ordine fm̄ q' cōpetit sa
luti corporis: Sic vsus venereoꝝ potest
esse absq' peccato si fiat fm̄ debitū ordi
nē rōnis ad finē humane generationis.
Cū autē debeat⁹ ordo rōnis p̄mittit' hu
lusmodi peccatū cōmittit'. ¶ Et si argui
tur q' quilibet pōt licite vti eo qd' sum
it: sed in actu venereo hō non vtit nisi
eo q' suū est. s. p̄prio corpore maxime si
solutus ad solutā accedat. Rñdet q' de
us est principalis dñs corporis sibi igit

facimus iniuriam corpe nostro contra vo-
luntatem eius vtendo templū eius ma-
culando. Unde ait apostolus: Empti enī
estis precio magno gloriificate et portate
deum in corpore vestro. Luxurie autē
assignatur sex species: scilicet simplex forni-
nicatio et est quādo solutus cū soluta ex-
ercet actum venereum quod est contra de-
bitam p̄lis educationem. Adulterium
autē fit accedendo ad alienum thori siue
ad personā alteri matrimoniali copula-
tam: require in principio primi. Incestus
autē consistit in abusu mulierū cōsanguini-
tate vel affinitate iunctarū. Stuprū est
virginū defloratio vtēdo p̄pe nomie stu-
pri licet alij magis large sumant. Raptus
autē fit p̄ violentiam violentē de domo
patris educendo proprie hoc noīe vtē-
do. Large autē extenditur p̄ violentiā cor-
ruptionem aliarū feminarū q̄maxime vi-
duarū. et vitium p̄ra naturā fit vtēdo
actu venereo alij q̄ in vase muliebri per
naturā ad hoc instituto. Alij etiā ponūt
sacrilegium inter species luxurie qd̄ qui-
dem comittitur ad p̄sonam p̄ votū conti-
nentie deo desponsatam accedendo: et
potest reduci ad adulterium. Extēditur
tamen sacrilegium large loquēdo ad le-
sionem cuiuscūq̄ rei sacrate. Versus.
Dat for ad in. stu. cū luxuria sacri raptus.
Insup notandum q̄ non solum actus
venereus est peccatū mortale sed etiā
concupiscentia. Inhibetur namq̄ exodi
xx. vbi dicit: nō desiderabis vxorem p̄ri
mī tui: nō seruū nō ancillā: nō ouem: nō
asinū: et vniuersa que illius sūt: vbi inhi-
bētur luxuria et auaricia in affectu. vñ
p̄ hoc inhibetur concupiscentia que ē as-
sensus voluntatis in opus. nō autē quicūq̄
appetit vegetabilē procedens a corrupti-
one originalis culpe. Nec etiā concupis-
centia que est appetitus vegetabilis p̄-
cedēs a mouēte sēsualitate: tales enī cō-
cupiscentie non erant phibēde ne eēnt
in nobis cum hoc sit nobis impossibilis
sed prohibetur ne sequamur eas: s̄m id
sapient. Post cōcupiscentias tuas ne eas
p̄re quidem est in epus consentire. Nō

tū etiā cōsensus voluntatis in opus ē mora-
tale peccatum sed etiam consensus mo-
rosus in delectationē illius nepharij ac-
tus. ponitur cōmuniter a doctoribus ēē
culpa mortalis quādo scilicet voluntas diu in-
moratur in huiusmodi delectationē cōsen-
tiendo. Talis enī videtur consentire in
hoc q̄ affectus suus sit inclinatus ad for-
nicationem et se exponit periculo talem
delectationem non repellēdo. Non autē
sic se expōit periculo qui consentit in de-
lectationem peccati venialis cuiusmodi
est verbum otiosum cum actus p̄sequēs
non sit peccatum mortale. p̄per sacramē-
tū vero matrimonij excusatur actus ve-
nereus a peccato. Abi notandum q̄
actus matrimonialis aliquādo fit sine pec-
cato: aliquādo cum peccato veniali: ali-
quādo cum mortali. Si enī actus coniu-
galis fiat vt debitū reddat vel p̄les ad
cultum dei p̄creetur ibi nullū est pecca-
tum quin potius ille actus est meritorius
in eo q̄ est in gratia. Si autē ad actus cō-
iugalem moueat libido nō etiā est pecca-
tum s̄m Alexandrum si fiat causa forni-
cationis vitande. Si autē ad actum cōiu-
galem moueat libido sistens infra fines
matrimonij ita scilicet q̄ nullo modo vellet
ad non suam accedere sic est peccatū ve-
niale s̄m cōmuniorem opinionē. Si vō
moueat libido efferens vltra matrimonij
fines: puta si vir tam ardēter vxorē ama-
ret q̄ etiā ipam cognosceret si eius vxor
non esset: tunc est peccatum mortale: et
sic intelligit illud quod habet. 32. q. 4.
Ergo ardētor amator prope vxoris ad-
ulter est. Alterius comittitur peccatum
mortale in actu coniugali tēpore mēstru-
orum scienter exigendo. exigere enī pro-
hibet lex. Leuit. Ad mulierē que patit
menstrua ne accedet quod intelligendū
est vbi mulier huiusmodi mēstrua patitur
naturaliter et tempore determinato. Se-
cus esset si innaturaliter pateretur vt sūt
alique que diu et perpetue ex infirmita-
te sanguinis fluxum patiuntur: tunc enī
liceret exigere et reddere. Abi vero talia
menstrua sunt naturalia non licet exige-

Ethicorum

re nec reddere fm aliquos: cui opinioni videt adherere Scotus. Alij vero boni gnus loquentes dicunt q licet nō liceat exigere licet tamē reddere. Bñ videt bonauetura: q valde durum est q mulier viro instanti petenti non reddat debitū vbi nō manifeste apparet aliqua infirmitas vel necessitas. Cui concordat Tho. et petrus de Tarentasia. Debet tamen mulier se aliquo mō difficilē exhibere aliquā excusationem p̄tendendo vel infirmitatem allegando. Si vir petat ignoranter: vel precibus et monitis si petat sciet. finaliter vō si vir non desistat dē debitu reddere ad euitandum viri scandalum seu odij vel fornicationis aut alius corruptionis damnabilis periculum. Rō autē prohibitionis talis cōcubitus exigendi est ppter notabile p̄iudiciū proli: tunc enī ppter materie corruptionē concipiuntur leprosi claudi ceci et mēbris damnati. Unde tales in lege mosaica lapidabantur: *Leuit. 20.* Si vō queratur an licet exigere tpe et reddere tēpore sacro: Respondetur q dies festi et ieiuniorum sūt instituti ppter mentis eleuatiōis a carnalibus ad spūalia. In actu vero cōiugali mens deprimitur a spiritualibus ad carnalia. et ideo cōgrue ab ecclesia institutum est q cōiuges tūc abstineāt ab illo actu q intendit ecclesia disuadere nō prohibet. Juxta illud primo *Corin. septimo:* Nolite fraudare inuicē nāsi ex consensu ad tempus vt vacetis orationi. Aliis igitur diebus ab actu huiusmodi abstinentum est de cōgruitate non de necessitate peccati mortalis euitandi scdm *Scot. 1° p̄. Tho. Bon. et Rich.* Licet autē exigēs debitum huiusmodi tempore ppter carnis delectationē adimplendas non peccet mortali peccat tamē veniali et grauius q alio tēpore. In culpa namq veniali est maior et minor grauitas sicut et in mortali: Juxta illud *ap̄li diceñ.* q quidā sup̄edificāt lignum fenu et stipulam qd de venialibus est intelligendū scdm Augustinum: et habetur *xxv. distincti. Omnes.* Est tñ culpa mortalis

si aliq h^o credēs esse phibitū nibilominus illū actū exerceret: q talis faceret cōscientiā: cuiusmōdi fuit illa mulier quā refert Gregori⁹ li. dyalo. a demō arripit. Prē si querat an in sacro loco exigerē vlt reddere? Rñdet fm Rich et sco. q nō ppter pollutionē loci sacri nisi per longū tempus eēt necessitas eos ibidem manere. Si vero queratur an licet exigere reddere tpe in p̄gnatōis? Rñ cōit q q sic sicut et an cū talis actus nō tñ sit in officium pcreande plis sed etiā in remedium qd est intelligendū nisi ex hoc probabiliter p̄sumeretur de periculo partus: tunc enī exigens et reddens mortaliter peccarent. Sed quid de muliere que peperit? Respondet q tūc ē abstinēdū quousq mulier sit purificata ab illis corruptionib⁹ seu qbusdā mēstruis que sunt in mulieribus aliquanto tpe p̄p̄ū. Debēt etiā abstinere vsq ad temp⁹ purificationis ab ecclesia determinatū: nō tñ de necessitate: fm Rich. et Rodomeñ. vñ iura in cōtrariū intelligūt nō de debitate necessitatis sed cōgruitatis et hōestatis. Si autē querat an vir cognoscens uxorem mō nō naturalī asueto an peccet mortaliter? Rñdetur q si fiat in nō vase ad hoc instituto nō dubiū qn peccet mortaliter et grauius. Si autē in vase naturali hoc facit hoc potest cōtingere quadruplicit^{er} fm *Al. in. 4.* qz vel lateralit^{er} uxorem cognoscendo vel stando aut sedendo seu retro sū ad ipam accedēdo: et nullū horū fm se ē mortale peccatū debito vase seruato: licet possit esse signū cōcupie mortalis: vt ait Albertus cui adhereo quo ad tres p̄mos modos: sed de quarto est magnum dubium in hoc. quorū quidam dicūt illd esse mortale: alij non: vt Thomas in quarto et Rodomeñ. gloriatoz rerū. quibus magis adhereo dicūt si hoc fiat ppter maiorem voluptatē que rendū ē p̄tū mortale. Si autē fiat ppter ventris pinguedinē vel mlieri in p̄gnationem seu timorem fetus suffocationis non est peccatū mortale. Si etiā mulier supergrediatur viro abutēdo dicūt qui

mentis
 intellectus
 appetitus
 sensus
 memoria
 voluntas
 ratio
 scientia
 veritas
 bonitas
 pulchritudo
 unitas
 simplicitas
 immutabilitas
 eternitas
 omnipotestas
 omniscientia
 omnipresens
 omnipotestas
 omniscientia
 omnipresens

dam ut adest? qd e peccatu mortale euz
 ubi frustratur intentio nature. Sed i hoc
 casu videtur mihi ee distinguendu vt i ca
 su pceden. si eni hoc fiat ppv viri infir
 mitate no videt ee pectm mortale nec in
 hoc frustraret intentio nature. Non eni
 qnda mlier e sic a viro cōtracto r paliti
 to cognita cōcepisse. Matrimoniu etiaz
 nō solū ē i officiū plic sed etia i remedi
 um fornicatōis. Deinde cū luxuria sit
 peccatū capitale ex ipa multa vitia oriū
 tur que ei? ille dicitur. An Gregorius
 asserit octo alias luxurie que sūt mentis
 cecitas: inconsideratio: inconstantia: p
 cipitatio: amor sui: odiū dei: amor pñtis
 seculi: horroz siue desperatio futuri. V
 Lec. in. p. c. incōstās. despes. affec. amat
 Ratio aut numeri sic asseritur: peccatū
 nāqz qd generat ex luxuria aut ē fm de
 ordinatōem rationalis aut traschit aut
 cōcupiscibilis. Scdm aut deordinatōem
 rationali duo sūt peccata quoz vnū ē fm
 deordinatōem respectu celestiu cōtēpla
 tiuoz: et sic ponit cecitas mentis. Dedi
 tis eni carnis operibus desipiūt spūalia
 quibus recte iudicare non valent. Quā
 tū ad deordinatōem respectu inferiorū
 agēdoz ponit incōsideratio. Scdm vō
 deordinatōem respectu traschibilis duo
 vitia generāiur. Aliqn eni habet inordi
 natōem in patiēdo r dicit inconstantia:
 que statum in bono impedit ppv aduer
 sa cōtraria voluptati carnis q nolumus
 sustinere. Aliqn vero habet inordinati
 onē in agrediēdo ex impetu passionis
 siue regula rōis r dicit pēpitarō. Scdz
 aut deordinatōem vis cōcupiscibilis ge
 neratur quattuor peccata: quoz duo re
 spiciūt affectū rei pñtis que pōt cōtinge
 re dupliciter: Ano mō fm amorem nimī
 um: et fm hoc dicitur amor sui: r intelli
 gitur de amore sue carnis ad quam luxu
 ria maxime inclināt animā. Hō aut intel
 ligitur de amore sui large sūpto quo ho
 mo diligit se inordinate plus q debet: ta
 lis eni amor ē fundamentū citatis oya.
 fm Augusti. Alio mō affectio rei pñtis
 pōt contingere fm defestationem ei? qd

time est amandū: r fm hoc ponit odiū
 dei. qz eni anta p luxuriā maxime acce
 dit ad suū inferi. s. ad carnem ideo rece
 dit a suo superiori. s. a deo spm odiendo
 nolēdo scz deū esse vel eius iusticiam in
 quātū scz apprehēditur pēdoz phibitor
 r penarū inflictor qd ē graue valde pee
 catum. Quo ad affectionē autē rei futu
 re vis concupiscibilis dupliciter deordina
 tur. Ano modo respectu boni mutabilis:
 r sic dicitur affectus presētis scilicet hō nāqz
 qz desiderijs carnis innitēs desiderat in
 eis pmaere vt eis fruatur. Respectu ve
 ro boni futuri incōmutabilis ponit de
 speratio futuri seculi: vite nanqz carnali
 insitētes sepiissime de vita etna despant

O Efficientes. Ca. VII.
 Hic agit. p. cōsequēter de insē
 sibilitate q ē vitii oppositū tēpe
 ratie p defectū qd in paucis inuenit. Na
 ro nanqz inuenit q aliq circa delectatōes
 deficiāt vrin eis min? gaudeāt q requia
 rit ad corporis sanitatē. ¶ Pro q notan
 dum q illud quod cōtrariatur ordi na
 turali est vitiosum: naturalit aut delecta
 tionem apposit in operatōibus ne
 cessarijs ad vitam homis. Et ideo natu
 ralis ordo reqrit q hō in tñ delectatōi
 bus vtaē qntū necēriū ē saluti humane: r
 qntū ad pseruatōem indiuidui: vel qntū
 ad cōseruatōem spēi. Si qd q tñ delecta
 tiones refugeret q ptermitteret ea q sunt
 necēria ad pseruatōem nature peccaret qñ
 ordi naturali repugnās: r hoc ad vitii
 insensibilitatis ptinet: vñ ille dē insēsi
 bilis seu agrestis q abstinet ab oib? delecta
 tiōib? pter rectā rōem qñ delectatōes p se
 abhorret. Abstinerē tñ a delectatōib? fm
 dictamē recte rōis ppv finē debitū vt fa
 ciūt viles r pñtēs a carnalib? se ab
 strahētes vt spūalib? r cōtēplatiōi diuine
 dulcedis libet? vacēt nō ē vitiosū s lau
 dabile r meritoriu ac deo acceptū. ¶ Si
 arguat q vgnitas recedit a medio ab
 oibus delectatōib? veneretis abstineōdo
 q est vitiosa r nō vtiuosa. pbat pñā: qz
 vtiuū pñsit in medio ex sebo huius Re

Ethicorum.

¶ Licet vero abstineat ab omni delectatione venerea tamen tenet mediū qz facit fm dictamen recte rationis fm quam sumitur mediū virtutis et nō fm quantitatem rei: vt dñi est secundo huius. vñ de magnanimo dicitur. 4. huius qz ē in magnitudine extremus eo aut vt oportz mediū. Mediū aut in quo pñsit xrus virginitatē potest sic declarari: Virginitas est habitus electu⁹ perfecte integritatis corporis ab actib⁹ venereis ppetue abstinendo. Velle aut frangere illam integritatē absqz necessitate et nolle frangere pro necessitate sunt duo extrema inter que mediat nolle frangere sine necessitate hoc mō virginalis habitus est electius huius integritatis et non aliter. Excellentia at virginitatis patet exemplo christi qui matrem virginem elegit et virginitatem seruauit. Preferturqz matri monio sicut bonum anime prefertur bono corporis. quapropter vt habet Matthei. 13. de virginibus debet fructus cētesimus: viduis. 6mo et infimō cōmūctis. 3mo. Unde cyprianus in libro de Virginitate ait: Virginitas est flos ecclesiastici germinis decus et ornamentū gratie spiritualis: dei imago: illustroz portū. Gregorius et ambrosius: Pulchritudinem quis potest maiorem estimare decore virginitatis que amatur a rege: probatur a iudice: dedicatur domino: cōsecratur deo. Sed videtur qz virginitas non sit preferenda castitati coniugali per augustinum in libro de bono coniugali dicentem qz non est impar meritum continentie in iohāne qui nullas est expertus nuptias et in abraham qui filios generauit: ppter qd meritum non solum pensatur ex genere actus sed ex animo operantis habuit aut animū sic dispositū qz paratus esset virginitatem seruare si esset tēpori suo congruum: et ideo meritum continentie coniugalis in ipso equatur merito continentie virginalis in iohāne respectu premij substatialis. Sic coniugatus pōt adequari virgini si haberet anim magis paratum ad virginitatem seruandam si sibi liceret qz ille qui actu est xgo contingit etiā qz cōiugati et vidue possēt equari in merito virginibus per alia opa excellentiarum virtutum: vt patz d beato petro et maria magdalena. ¶ Ad parat vltimus aristo. intemperantiaz ad timiditatē dicēs qz intemperantia magis habet de voluntario qz timiditas: qz intemperatus agit ppter delectationē quā concupiscit. Timidus autē propter tristitiaz quam fugit: delectatio aut sequit volūtatē et tristitia in volūtatē: vt supra dictum est: quare intemperantia magis habet de voluntario qz timiditas vt timor: licet at timor sit nomē passionis et timiditas nomē vitij: aliquādo tamē sumitur vnū proliquo. Ex hoc inferit aristo qz vitium intēpantie est ex pprobabilius qz vitij timiditatis cum plus habeat de voluntario. Quod ex hoc patet: quia tāto aliqd vitium est exprobabilius qz facilius vitari potest: sed facilius est vitare intemperantiam qz timiditatem. facile enī est assuescere bene operari circa illa circa qz est intēpantia: quia cōsuetudo abstinendi in talibus nullum habet periculum: in vitio autē timiditatis econtra rito occurrūt pericula bellica que aggredi est periculosum. ¶ Insuper compat aristo. intemperantiam ad peccata puerorum dicens qz si puer turpia agens dimittatur agere fm suam insipientiaz magis in eo insipientia crescit: Sic si homo concupiscentie satisfact magis concupiscentia crescit et dominatur. Infatibilis enī est delectationis appetitus: et concupiscentie operatio auget conatum: sicut qz oportet qz puer viuat fm precepta pedagogi. sic oportet qz vis concupiscibilis confortetur recte rationi vt videlicet concupiscat que oportet et pnt recta ratio dicat.

Explicit liber Tertius.

Incipit Quartus.

Quartus liber ethicorū

Scamus dein

ceps: rē. Post q̄ ari
stotiles determinauit
de temperantia: hic
consequenter inten
dit determinare d li

beralitate s̄m cōmuniōrē opinionem: li
cet aliqui incipiant in precedentibus libi
Quoniam igitur medietas. Magis au
tem in hoc quarto primo determinat de
virtutibus que sunt circa exteriora bona
cuiusmodi sunt diuitie et honores: et pri
mo de liberalitate sic eam diffiniendo:

Est autem liberalitas medie
tas circa pecunias: liberalis namq̄ lau
datur circa dationem et acceptionem pe
cuniarum: magis aut in datione. Dicun
tur vero hic pecunie oīa quorū dignitas
seu valor nūmismate seu denario men
suratur: vt dicit Aristot. Et est sumptum
nomē pecunie a pecoribus: qz enī posses
sio antiquorum erat in pecoribus: ideo
totum quod homines possident in terra
pecunia vocatur sc̄dm az. in libro de do
ctrina christiana. Cum autē diuitie sint
bonum vtile contingit bene et male vti
pecunijs seu diuitijs: virtuosus autē op
time vitur qui habet circa singula vir
tutem. Quia ergo liberalitas est virtus
moderans passiones circa pecunias libe
ralis optime vitur pecunijs mediū in
ipsis tenendo dando si quibus oportet et
accipiendo vnde oportet et alias circum
stantias obseruando. ¶ Circa predicta
Notandum q̄ obiectum seu materia
virtutum et virtorum est duplex sc̄z me
diata et immediata: obiectū immediatū
sunt passiones per virtutes moderata:
Obiectum autem medietatis sunt obie
cta huiusmodi passionū: et illo modo li
beralitas et illiberalitas sunt circa pecu
nias et obiecta mediatā: circa passiones
vero timoris et concupiscentie sunt sicut
circa obiecta immediata. Illiberalis enī

immediate concupiscit pecunias: timet
q̄ illas exponere et ipsis tandem carere:
quas passiones liberalitas scit modera
re. ¶ Assignantur igitur a philosopho
multe liberalitat̄ proprietates: quarum
prima est q̄ liberalis magis est dare qui
bus oportet q̄ accipere vnde oportet v̄l
non accipere vnde non oportet. quod ex
hoc manifeste patet: quia liberalitas est
medietas circa vsum pecunie: vt prius
declaratum est. Vsus autem pecuniarū
est sumptus seu expense et datio ipsarū.
Acceptio autem seu custodia ipsarū ma
gis dicitur esse possessio q̄ vsus. Libe
ralis ergo magis est dare q̄ accipere.

¶ Itē Virtutis magis est benefacere q̄
bene pati: et potius bene operari q̄ tur
piter seu scādaloſe n̄ operari: Sed dare
est bene facere vel operari: et recipere be
ne est pati vel sustinere: ergo liberal̄ ma
gis est dare quibus oportet q̄ accipere a
quibus oportet. Quapropter laus et glo
ria magis est exhibenda danti q̄ accipi
enti. Unde circa dationem seu expositio
nem pecuniarum homines communiter
laudantur de liberalitate et diliguntur.
Circa vero acceptionem non laudantur
de liberalitate neq̄ diliguntur sed de iu
sticia. Qui enim non accipit vnde opor
tet sed accipit vnde oportet laudatur qz
proximo suo non infert nocumētū seu
dammū: ergo vt prius dixi liberal̄ ma
gis est dare quibus oportet q̄ accipere
vnde oportet: vel non accipere vnde nō
oportet.

Secunda proprietas libera
lis est q̄ delectabiliter et bono anīo dat
illud quod dat: vel saltem sine tristitia.
Operations enim virtuose sunt dele
ctabiles et acceptabiles ab omnibus.

Tertia proprietas liberalis
est hec q̄ si contingat aliquando q̄ ali
quid expendat absq̄ boni finis intentio
ne et quidem tristabitur moderate tamē
quia virtutis est non solum delectari in
bonis operibus sed etiaz tristari si i ope

Ethicorum

lando a virtute deficiat: semper tamen in delectatione et tristitia debita moderamine seruata. In omnibus autem his considerandus est tribuentis status: potest namque liberalior esse qui minora tribuit quam qui maiora si possessio dantis minor excedat suum statum. Unde si habens mille libras tribuat viginti: Et si habens centum tribuat decem liberalior est is qui tribuit minus quam qui plus.

Deinde tractat Aristoteles de vitiis oppositis. scilicet de prodigalitate et illiberalitate dicens quod huiusmodi vitia sunt superhabundantie et defectus in susceptione et datione pecuniarum. Illiberalitas enim deficit in dando superhabundat autem in accipiendo: hoc tamen est in pecuniis: sicut magnificentia est in magnis pecuniis. Prodigalitas autem superhabundat in dando et non in accipiendo. Unde prodigus dicitur quasi perditus: perpendo namque et consumendo indebite et inutiliter bona quibus deberet sustentari esse suum perdit. Peccat autem prodigus non obseruando debitas circumstantias secundum dictamen recte rationis in dationibus: ut quia dat plus quam eius facultas requirit et non in eo fine quod deberet dare. Dat enim vel ex quadam concupiscentia dandi vel ad complementum sue voluntatis. Dat etiam quibus non conuenit dare: ut lenonibus histriionibus ioculatoribus adulatoribus et sic de consimilibus.

Ubi notandum quod si aliquis daret omnia que possideret pauperibus ut se per religionis ingressus totaliter diuitis obsequijs manciparet non est censendus prodigus quia eius datio recta ratione regularet. Dicuntur autem histriiones ioculatores seu gesticulatores qui diuersos gestus hominum sciunt representare: quibus si ludis licitis vtantur iustum est dare mercedem ministerijs eorum tribuendo et hoc moderate: qui vero superflue sua in tales consumunt vel etiam sustentant histriiones qui vtantur verbis vel factis seu ludis turpibus aut illicitis vel in pe-

ximi nocumentum vergentibus tales per certo peccant eos in peccatis sonentes: secundum Thomam in summa. q. 1. c. 18. articulo tertio. Comparat vltorius prodigum ad illiberalem dicens quod prodigus minus malus est quam illiberalis pro quia citius curabilis est a suo vitio dupliciter: uno modo quidem ex paupertate que consequitur communiter eius superfluam dationem. Alio modo ab etate quod quanto magis quis accedit ad senectutem tanto magis fit promptior ad retinendum et tardus ad dandum. Cuius ratio est hec: quia quanto homo magis senescit: tanto magis deficit et pluribus se de die in diem indigere conspiciat. Est etiam prodigus minus malus quam illiberalis quod magis conuenit cum liberali. prodigus enim libenter dat et non libenter accipit quod etiam facit liberalis. Neutrum autem facit illiberalis. Prodigus etiam multis prodest et multos diligit. Illiberalis autem nullum diligit neque etiam semetipsum cum non sit ausus que sunt sibi necessaria expendere.

Cap. m. ij. Liberalitas. et c.

Hic ponit Aristoteles modum illiberalitatis. Ad cuius euidentiam Sciendum quod illiberalitas et auaricia possunt capi dupliciter scilicet stricte et large. Cum enim liberalitas proprie statuat mensuram in pecuniis et maxime seu principaliter quoad sumptus et dationem ipsarum secundum urbanam decentiam. Iusticia vero statuit mensuram in pecuniis secundum rationem debili. Ideo illiberalitas proprie sumpta que opponitur liberalitati attenditur in defectu decentis acceptionis pecuniarum et largitione et expensione decentis ipsarum. Auaricia autem proprie sicut loquitur philosophus in hoc consistit. In acquisitione et conseruatione indebita et illicita pecuniarum surripiendo vel detinendo bona aliena: et sic auaricia op-

ponitur iusticie: vt dicit Aristotiles. lar-
ge autem sumendo tunc vnum potest su-
mi pro reliquo. Unde illiberalitas et a-
uaricia hoc modo dicitur esse inmodera-
tus amor seu dilectio habendi: et potest
esse vel peccatum veniale vel mortale.
Si enim amor diuitiarum et bonorum
temporalium sit tātus q̄ preferetur cha-
ritati: vt si propter amorem diuitiarum
aliquis non veratur facere contra amo-
rem dei et proximi: puta alienum iniu-
ste surripiendo seu detinēdo seu ad hoc
voluntatem deliberatam habendo: et sic
erit peccatum mortale. Si autem inor-
dinatio amoris in hoc sistat vt si homo
quauis superflue et inaniter diuitias
et bona temporalia congreget non tamē
propter ipsas vellet aliquod malum per-
petrare seu facere contra deum precep-
torem suum et proximum: et illo modo ca-
piendo auariciam est tantum peccatum
veniale et de facili curabile.

Contra predicta Arguitur

et videtur q̄ auaricia non sit peccatum
aliquod: et hoc potest ita probari sic: q̄
illa que naturaliter adueniunt non sunt
peccata. amor diuitiarum est huiusmodi
ergo etc. Minor est euidens et maxime
hoc videmus contingere in senibus: vt
dictum est in precedentibus. Item ad-
huc alia ratione potest hoc probari sic:
amare illud per quod vita hoīs p̄serua-
tur non est peccatum: sed per diuitias vi-
ta hominis conseruatur: ergo ipsas ama-
re non est peccatum. ¶ Responſio. Ad
primum dicendum q̄ inclinationes na-
turaliter sunt regulande per rationem q̄
tenet principatum in natura humana: et
ideo amor diuitiarum siue bonorum tem-
poralium siue in iuuenibus siue in seni-
bus est per rectam rationem regulandus:
vt si non inordinate ament eas indebite
acquirendo vel conseruando.

¶ Ad secundum est ita dicendum q̄ a-
mare illud per quod vita hominis con-

seruatur non est de se malum nec pecca-
tum: et ideo vsus diuitiarum de se non
est malus sed amor inordinatus et illicitus:
et talis ad auariciam spectat.

¶ Assignat itaq̄ Aristotiles duos mo-
dos seu species auaricie quam illiberali-
tatem vocat. Aliquis enim est auar⁹ du-
pliciter: Vel quia deficit in dando vel
quia excedit in accipiendo. is qui deficit
in dando si parum dat dicitur parcus: si
nihil dat dicitur tenax. Excedit vero a-
liquis in accipiendo multipliciter et hoc
sic vel de turpibus lucrando vt lenones
qui de meretricio viuūt. vel quia lucra-
tur de eo quod gratis concedere deberet
sicut vsuarij: vt ab amicis cum quibus
comedit vel bibit: sicut sunt aleatores et
huiusmodi: aut mortuos spoliando: qui
quondam seu pristinis temporibus ma-
gno apparatu consueuerunt sepulture
tradi: seu viuīs fraudem violentiam seu
iniuriam inferendo: vt latrōes spoliato-
res: etc. oēs isti sūt illiberales: Sūt nāq̄
turpes lucratores qui gratia parui lucrī
tam nepharios actus exercent quapro-
pter obprobria merito sustinent: ac maxi-
mis se exponunt periculis: vt quotidie
videmus. Illi autē qui magna non vn-
de oportet seu que non opo: tet accipiūt
dicuntur et sunt tiranni ciuitates spoli-
antes et sacra predantes non proprie di-
cuntur illiberales sed magis perniciosi
impij et iniusti: et hoc ideo quia illibera-
litas p̄pe est in paruis pecunijs.

¶ Cum autem auaricia sit peccatum ca-
pitale ideo ex ipsa multa vitia oriuntur
scdm Gregorium que eius filie dicuntur
scilicet proditio: fraus: fallacia: periuria
violencia inquietudo: et contra miseri-
cordiam obduratio. Unde versus: Pro-
dunt fraus fal. per violans. obdurans et
inqui. Quia namq̄ auaricia est superfluo-
sus amor diuitiarum auarus in duobus
excedit. Primo enim superhabundat in
recipiendo et ex hac parte oritur ex aua-
ricia obduratio cōtra misericordiam q̄ se

Pro-
dunt
fraus
fal.
per
violans.
obdurans
et
inqui.

Ethicorum.

cor eius nunq̃ emollitur vt de diuitijs suis subueniat miseris ac pauperibus i eorum necessitatibus: Et ad obdurati- nem potest reduci usura.

¶ Usurarius enim cor ita durum habet q̃ de mutuo eorum que dare deberet lu- crum querit omni quo potest modo. Se- cūdo ad auariciam pertinet superhabū dare in accipiendo: et sic auaricia potest accipi vlt̃ considerari dupliciter. Vno mo- do scilicet quod est in affectu: et sic ex aua- ricia oritur inquietudo magna inquan- tum ingerit huiusmodi sollicitudinem et curam superfluam ac minime necessa- riam. Auarus enim teste Sapiente non implebitur pecunia. Alio modo potest considerare in effectu: et sic inquirendo alienum vititur quandoq̃ vi quod perti- net ad violentias vel rapinas. quandoq̃ q̃s autem deceptiue vel dolor: qui quidē si fiat in verbo erit fallacia quantum ad simplex verbum: periurium autem si ad- datur confirmatio iuramenti. Si autem dolus committitur in opere: tūc aut q̃n- tum ad personas: et sic ē proditio: vt pa- ter euidenter de iuda: qui per auariciam prodicionem commiserit in christum ei⁹ preceptorem ⁊c. Quantum vero ad res erit fraus vel furtum.

¶ Notandum insuper q̃ aliud est peccatum habere species et aliud fili- as: licet aliquando species et filie in idē communicant: species enim vitij capita- lis ad idem pertinent genus: filie vero plerunq̃ ad aliud genus cum vnum vi- tium ex alio oriatur: et vitium oppositum vni virtuti ozitur ex vitio opposito alte- ri virtuti sicut odium dei quod opponi- tur charitati ozitur ex luxuria que oppo- nitur castitati et periurium quod oppo- nitur religioni ozitur ex auaricia. Idem tamen aliquando potest poni filia ⁊ spe- cies eiusdem vitij sicut fraus vel furtum est filia auaricie cum ex ipsa oriatur ⁊ est eius species: cū sub ipsa contineatur.

¶ Quia vero in precedentibus fuit ta- ctum de usuris et alijs propterea circa il-

la est aliquāliter insistendum. Et primo de usura. Committitur enim usura in con- tractu mutui. Mutuare vero proprie di- cit translationem dominiij. Est enim nū- misuatis pro nummisimate in dominijs datio scdm̃ Sco. xv. distinc. quartū sen- tentiarum. Extenditur tamen mutuum a doctoribus ad ea quorum vsus est ip- sorum consumptio vt esibilia et potabi- lia: vel distractio vt pecunia. Est igitur usura scdm̃ Sanfridum: Quicquid fors- ti accidit intransiſtue precedente vel pacto. licet autem fors potest sumi pro for- tilegio euentu vel fortuna hic tamen su- mitur pro capitali.

¶ Notandum tione committitur vitii- um usure: extra de usuris. c. consuluit. quod est intelligendum cum sit mutuus principaliter causa lucri vel emolimenti ita q̃ talis alias non esset mutuaturus. Si autem mutuatur nō principaliter ad mutuandum propter lucrum sed ob cha- ritatem et dilectionem secundario tamē sperat de aliqua retributione non com- mittitur usura. **¶** Est autem usura pec- catum mortale cum sit contra ius diui- num. Unde ait q̃s salmista: Domine q̃s habitabit in tabernaculo tuo. ⁊c. q̃s- stea qui pecuniam suam ⁊c. quasi diceret si dederit pecuniam ad usuram non ha- bitabit in tabernaculo dei. Hanc multiū abhorere debet quilibet christianus cū etiam gentilibus tempore Aristotilis ef- set turpis et obprobriosa. vt patet ex pre- cedentibus. **¶** Circa usuras possunt ali- que oziri dubitationes: Et primo an sit semper usura vti pignore pro debito sibi obligato? Respondetur scdm̃ Thomaz q̃ si quis pro pecunia sibi mutuata obli- get rem aliquam cuius vsus precio esti- mari potest debet ille qui mutuauit com- putare vsus rei in estimatione eius q̃s mutuauit: alioquin idem est ac si pecuni- am reciperet p mutuo q̃s est usura nisi forte esset talis res cuius vsus sine pre- cio soleat concedi inter amicos: sicut pa- ter d libro accommodato. Quid si vēdidi

pñum tali cōditione adiecta vt quādo
 cūq; soluatur precium a me vel ab he-
 rede meo rehabeam prediū ego vel he-
 res meus vel vsq; ad tot vel tot annos
 possim rehabeere soluto precio nūq; est
 vsurarius contractus. Respondet fm
 Raymū. q non: sed emptor facit fructus
 suos sine periculo vsure licet venditor
 iuxta venditionis formam postea recu-
 peret prediū: et hoc intelligas nisi in
 fraudem vsurarum facta fuerit talis ven-
 ditio quod presumi potest ex eo quod
 est modicum precium respectu valoris
 rei vel ex eo q aliquid persoluitur vl-
 tra sumam receptam puta fuit venditū
 pro centum et est in pacto q si rescindit
 pro venditio reddantur .L.xx. Extra
 de pigno illo vos cōcordat Hostien. et
 Ray. ¶ Alterius circa predicta notan-
 dum q sunt aliqui casus in quibus vl-
 tra capitale licet aliquid recipere quos-
 rum vnus est ratione pene conuentio-
 nalis dum tamen non fiat in fraudem
 vsurarum Verbi gratia indigeo pecu-
 nia mea ad mercandum et concedo tibi
 eam vsq; ad certum diem adiciens pe-
 nam conditionalem q nisi tali die sol-
 uas quia multum damnificabor solues
 tantum vltra hec pena adiecta licita est
 quia licet me seruare indemnem puniē-
 do eum cū quo sic cōtrabo. Signum au-
 tem quod non sit in fraudem vsurarum
 fm Scotum quādo creditor magis vel-
 let die prefixo pecuniam sibi solui q in
 crastino cum pena adiecta. Et per oppo-
 situm fit in fraudem vsurarum quando
 vult potius diem transiri q pecuniam
 in ipso die solui. ¶ Alius casus est pro-
 pter interesse siue vltationem damni de-
 bitor enim ex cuius non solutione cre-
 ditor notabiliter damnificatur tenetur
 de iusticia satisfacere creditori: et licet
 ille creditor non haberet contra eum
 actionem in foro exteriori vtpote quan-
 do non sunt pacta vel munimēta tamen
 in foro conscientie debitor tenetur vl-
 tra sortem ad interesse et sic de alijs ca-
 sibus. ¶ De secundo autem sez alea lu-

do sciendum q talis ludus proprie de-
 citur ludus taxillozum large tamen sus-
 mitur pro omni ludo qui immititur for-
 tune viribus. Prohibetur vero talis lu-
 dus a iure ciuili et a iure canonico ne. s.
 fiat in pecunia seu ex cupiditate. Iure
 quidem ciuili. ff. de aleatoribus: Et in
 autentica de sanctis episcopis. §. inter-
 dicimus. Iure autem canonico probi-
 betur .xxxvj. distinc. episcopus vbi sic
 habetur. Episcopus aut presbyter aut
 dyaconus alea aut ebrietati deseruiens
 aut desinat aut certe damnetur Subdy-
 aconus autem aut lector aut cantor si-
 milia faciens aut desinat aut cōmunior-
 ne priuetur similiter et laycus.

¶ Notandum etiam q deseruire
 cōsuetudine
 importat: qui igitur talis ludus ex cupiditate
 deseruit seu in cōsuetudinem du-
 cit mortaliter peccat cum tales pene nō
 sunt inponende nisi pro graui crimine.
 xj. q. iij. nemo et ca. nullus. Sec⁹ at eēt
 si quis aliunde non ex cupiditate sed
 propter recreationem seu causa tedij vl-
 tristiciam effugandi luderet hoc modo
 ludere non est prohibitiū fm Richardū
 xv. distinc. quarti sentētiarū: et in quor
 libe. vnde. ff. de alea lege vltima. talis
 ludus conceditur pro cōi conuiuiō fa-
 ciendo et ille qui hoc modo in illo ludo
 lucratur non tenetur ad restitutionem
 maxime quando ille qui amittit notabi-
 liter non damnificatur sed in re modis
 ca per comparisonem ad ipsum. quod
 propter h⁹ dico quia aliquid esset modi-
 cuz diuini qd esset multū pauperi. Sed
 de illo qui lucratur ludo taxillozum eos-
 dem modo quo est prohibitus. dicit qui-
 dem q tenetur ad restitutionem qd pro-
 batur dupliciter. Vno modo quia non
 tantum prohibetur ille ludus sed etiaz
 acquisitio lucri per talem ludum: vt. ff.
 de alea lege vltima. Unde fm leges po-
 test repeti vsq; ad quinquaginta annos
 illud quod amittitur in ludo alearum:
 ergo ille qui per talem lucratur restituere
 tenetur. ¶ Item vt dicit aristoteles

Ethicorum

in precedentibus aleator est illiberalis: sed illiberalis est qui retinet danda: ergo illud quod homo lucratur per ludum alearum non est retinendum sed dandum sed ista opinio videtur mihi nimis dura. Ad argumenta autem dicitur: Ad primum dicit Rich. quod procedit de illis que subsunt legibus imperialibus de huiusmodi dicit Thomas in summa q. 32. ar. decimo quod ius civile non obligat omnes sed eos tantum qui sunt his legibus subiecti. Et iterum per consuetudinem abrogari potest et ideo non ligat in illis locis in quibus viget contraria consuetudo. Scotus vero in quarto sententiarum distinct. xv. dicit quod illa lex allegata non ligat nisi illos qui videntur politici sunt sub lege imperiali qui forte nulli sunt hodie quia ubi precipue illa lex consuevit habere locum municipalia preiudicant. Ad secundum dicitur quod non solum dicitur illiberalis qui retinet danda sed etiam qui turpiter lucrat et sic potest aleator illiberalis dici qui lucratur his cum quibus comedit et bibit non autem omnis qui turpiter lucratur tenet ad restitutionem eorum que sic lucratur: ut patet de meretrice que tamen mortaliter peccat meretricando. Nota tamen quod illi qui ludo fraudem committunt vel qui lucratur ab his qui rem suam alienare non possunt seu rebus suis providere ut sunt pupilli furiosi cecifurdi perpetuo morbo languidi et sic de alijs: Qui etiam alios ex cupiditate lucrandi per vim aut per nimiam importunitatem vel dolose ad ludum trahunt tenentur ad restitutionem secundum communem opinionem doctorum. Talius nam retentio videtur esse illicita ex iure diuino secundum thomam.

Ca. III

Idetur utiqz &c.

Superius determinauit
aristotiles de liberalitate:

hic consequenter de magnificencia et primo manifestat eius materiam in generali dicens quod Magnificencia videtur esse circa pecunias circa quas est liberalitas ut visum est supra quia propter convenientiam harum virtutum in materia videtur esse rationale quod postquam actus est de una agatur de alia etiam. Deinde etiam manifestat materiam magnificencie in speciali dicens quod hee virtutes se habent differenter circa pecunias quod liberalitas se extendit ad omnes operationes que sunt in pecunijs siue sint magne siue sint parue siue sint acceptationes siue dationes siue expense: Magnificencia autem non est nisi circa sumptuosas operationes. Est enim circa magnitudinem sumptuum in ordine ad aliquod magnum peragendum et hoc significat nomen eius. Unde magnificencia dicitur quasi magni efficientia et in hoc superexcellit magnificus liberalis. Et hoc infert aristotiles quod omnis magnificus est liberalis sed non e converso.

Notandum ad euidentiā predictorum quod virtus habet aliam difficultatem ex ipso genere rei circa quod est et aliam difficultatem ex magnitudine ipsius rei. Et ideo circumsus pecunie oportet esse duas virtutes quarum una scilicet liberalitas respicit communem usum pecunie alia vero scilicet magnificencia respicit magnum in pecunie usum. An deus pecunie pertinet ad liberalitatem in quantum moderatur ei inordinatum affectum: ad magnificenciam vero in ordine ad aliquod magnum faciendum sic liberalis dat ut recte et decenter pecunia utatur: magnificus vero ut aliquid magnum operetur.

Bedarat consequenter Aristoteles quod modo magnificencia medietatem et medium tenet in magnis sumptibus dicens quod magnificus similis est scienti: Manifestum autem sapiens cognoscit proportio

nem expensarum et etas in quo sunt expense sic et magnificus proportionem debet attendere inter suas expensas et ea in quibus expendit. Unde ibi est attendenda dignitas persone expendentis et genus operis. Sumptus namque non dicitur magnus per respectum ad regem qui est magnus per comparationem ad comitem vel baronem. nec sunt idem sumptus fiendi in constructione domus regie et persone private. Debet etiam magnificus huiusmodi sumptus facere propter bonum finem et quomodo et quando oportet et sic de aliis circumstantiis: et sic in magnis sumptibus tenebit medium regule recte rationis. Debet etiam magis attendere ad bonitatem et decentiam sui operis quam quantitatem expensarum operis: et ideo prompte et delectabiliter debet expendere sine inutili computatione quod patet ad paruificos. Cum etiam magnificientia principaliter respicit magnitudinem operis magnitudinem vero sumptus non respiciat nisi in ordine ad magnitudinem operis non ab equali sumptu magnificus faciet opus magis sumptum admirabile quam quicumque non magnificus.

¶ Quia vero magnificientia respicit sumptus in ordine ad aliquod magnum. Consequenter exprimit aristoteles que sunt illa magna circa que intendit magnificus dicens quod talia sunt multiplicia. Quedam enim sunt que pertinent ad honorem diuinum ut edificatio templorum et sacrificia que in ipsis fiunt. Quedam vero ad bonum commune puta quod aliquis ad illud quod est utile toti ciuitati preclare et magnifice largiatur et in his perficiendis est conditio attendenda operantis scilicet eius possessiones et diuitias. Et ideo dicit aristoteles quod inops et pauper non erit magnificus quia non habet unde multa possit decenter consumere et talia temptando reputabitur insipiens.

Circa quod notandum quod

aristoteles non negat quin pauper effici possit magnificus licet enim pauper careat pecunijs cum virtus sit habitus electius ex frequentibus electionibus operum magnificorum si facultas adesset poterit in eo generari habitus magnificentie. Sed vult dicere aristoteles quod non generabitur in eo talis habitus per operationes exteriores cum ei desint pecunie ad tales sumptus faciendos nec etiam nisi raro generabitur per actus interiores quia homo non frequenter elicit de communi cursu actus volitionis circa ea que sibi videntur impossibilia. Ut enim dicit Augustinus illud quod non videtur alicui possibile aut non aut tenuiter vult. Et ideo notat dicit aristoteles quod inops non erit magnificus propter rationes supradictas non tamen negat quin possit esse. Est autem magnificientia maxime circa predicta scilicet diuina et communia negotia.

¶ Deinde dicit aristoteles quod potest etiam esse circa propria vel circa illa que semel accidunt sicut sunt nuptie vel circa illa que sunt diuturne durationis ut in edificijs domorum et castrorum et circa illa non est magnificientia ita sicut in premissis quia magnificus non est in seipso sumptuosus: sed maxime circa communia et diuina.

¶ Alterius dicit aristoteles quod in singulis generibus rerum nobilium et honorabilium opus decens illi rei faciet: non enim congruit facere idem ad honorem dei et ad honorem hominis nec idem pro templo et pro sepulchro. Dicit insuper quod differt maximum in opere et in sumptu quia spera id est pila si fiat pulcherrima habet quidem magnitudinem et magnificientiam puerilis doni in opere non tamen in sumptu quod pretium non est sumptuosum imo paruum et si pretium daret puero nobili illud

esset bonum illiberabile. et per consequens non magnificentie quare non semper sequitur magnitudinem operum magnitudo sumptuum. Sic multum interest inter dare localia magnifica et ipsorum precium: ubi enim precium est modicum localia poterunt esse preciosa et magnifica quia rara vel nova vel numerabilia. Consequenter dicit aristoteles de virtutibus magnificentie oppositis que sunt duo scilicet banantia et paruitas. Est autem banantia idem quod incendium. Unde ille qui superhabundat in magnis sumptibus dicitur banantus quasi infortis incendio bona sua consumens qui quidem excedit magnificenciam non semper in absoluta sumptuum quantitate sed quia non expendit finem debitam proportionem nec finem debitas circumstantias ut is qui facit nuptialia et conuiuia banantibus aut purpura viam qua transurus est tegit: et omnia talia peragit: non propter bonum finem: sed propter diuitiarum ostensionem ex his existimans admirari. Talis etiam ubi oportet multa exponere pauca expendit ubi vero pauca oportet expendere multa consumit. Paruitas vero circa omnia deficit cuius sunt tres proprietates. Quarum prima est quod quandoque licet magnos sumptos faciat tamen pro modico totum perdit. Secunda quod quicquid facit cum quadam tarditate expendit. Tertia quod semper tendit qualiter minimum posset expendere: hinc est quod quicquid expendit facit cum tristitia semper existimans maiora facere quod oporteat: licet autem ista duo contrariantur virtuti cum a medio recedant non tamen sunt obpropria cum non inferant proximo nocuentibus nec sint in se multum turpia.

Ca. III

Magnanimitas autem postquam aristoteles de virtutibus exstentibus circa diuitias: hic determinat de magnanimitate que est circa bono-

res. Circa quod primo ex ratione magnanimitatis inuestigat eius materiam dicens quod apparet aliquid ex nomine magnanimitatis quod consistit circa magna unde magnanitas dicitur quasi ad magnanimitas. Ad videndum ergo circa qualia sit magna dicit quod nihil differt loqui de magnanimitate et de magnanimo: quia vnum per aliud datur intelligi: magnanimus qui dignus existens dignificat seipsum magnis siue dignum facit ad magna: videlicet ad magna bonore digna tendendo et se talibus exponendo puta ad statum vel officium magnum cuius administratio virtute indiget per maxima seu ad opus magnum et difficile ut si quis cum pericula mortis constanter assurgat ad redarguendum vitia principum magnificencie. Tunc enim virtus dignificat magnificat ornat et augeat. Ille vero qui non est dignus magnis et seipsum reputat dignum et ad illa conatur non est magnanimus sed insipiens vel stultus et talis dicitur caymus vel ventosus seu presumptuosus. Ille vero qui est dignus paruis et his contentus seipsum paruis dignificat potest dici temperatus accipiendo temperantiam large. id est animo moderatus. Talis autem non est magnanimus cum non habet animi magnitudinem. Et super hoc dat exemplum aristotelis de pulchritudine que non est nisi in magno corpore: quibus enim homines parui possunt esse homines formosi qui a deceter lineari seu conuenienti figura formati et conueniuntur finem humanorum et membrorum debitam proportionem tamen proprie non possunt dici pulchri: quia pulchritudo ultra predicta requirit in corpore magnitudinem. Sic magnanimitatis ultra modum moderationem que dicitur quadam animi formositatem requirit animi magnitudinem.

Deinde remouet aristoteles quoddam dubium: potest enim quis dubitare quod magnanitas non sit virtus cum virtus consistit in medio: magnanitas autem est circa maxima. Ad

Amor

Pomino

qđ rñdet qđ licet magnitudo consistat circa extremū scđm quātitatē rel in quātū est circa magna tñ est in medio fm ratio nem qz ad illa magna magis tēdit magnanīm⁹ vt optet z scđm qđ recta ratio dīctat. vñ dīct qđ magnanīm⁹ magnitudīne qđē est extremū s3 vt optet medius. **E**st nāqz medi⁹ inter caymū qđ se ipm dignificat plus qđ optet z se pusillamīnē qđ se dignificat min⁹ qđ optet. **E**x pmissis ūert arif. materiā circa quā versat magnanimitas: cū em magnanīm⁹ magnis se ipm dignificet dign⁹ existēs pueniēs ē qđ maxime maximū se dignificet: maximū aut inter hec bona exteriora qđ⁹ virtuosus est dign⁹ est honor qđ ex hoc p3 qz illud est maximū qđ deo ab oībus debet z qđ in optimis est primū. Tale aut est honor qui ē quedā virtutis testificatio magnanimitas igit circa honores z in honorationes versat qđbus magnanīm⁹ vident optime z vt oportet. **C**irca qđ notandū qđ magnanīm⁹ si honores non extollit z si inhonores nō frangit nō em tendit ad magna z ad honorabilia ppe sui exaltationē sed ad dei gloriā ac sui z pprimozū in bonū pmotionē: vñ si velit honorem famā vel laudē ad hoc vult vt de⁹ glorificet in ipso vel vt bonū aspectientis que ex hoc atāt ad ipm imitādū aut vt bonū honorantis vt si faciat debitu suū. **S**ed cōtra pdicta arguit dupliciter. **E**t primo videt qđ magnanimitas nō sit virtus qz nulla virtus opponit alteri virtuti: sed magnanimitas opponit humilitati: qz magnanīm⁹ seipm reputat dignū magnitudinis: hūilis vero seipsum pūpēdit: qđ magnanimitas nō est virtus. **I**tem videt qđ magnanimitas non sit circa honores: qz cū magnanimitas sit virtus moralis optet qđ sit circa passiones vlt opationes: nō est aut circa opatiōes qz sic esset ps iusticie: qđ circa passionē honor nō est passio: qđ magnanimitas nō ē circa honores. **R**ñdet ad primū qđ magnanimitas nō opponit humilitati s3 em vident tendere in cōtraria hoc tñ fm diuersas cōsiderationes. Magnanimitas

em facit qđ aliquis se dignificet magnis fm pōsiderationē donoz que possidet ex deo. humilitas at facit qđ hō seipm pūpendat fm cōsiderationē pprii defect⁹ que cōpetit ex infirmitate nature. **A**d secundū dico qđ lz honor nō sit passio est tñ alicui⁹ passiois obiectū sc3 spei qđ tēdit in bonū arduū: z ideo magnanimitas ē quidē immediate circa passionē spei mediate at circa honorē sicut circa obiectū spei sicut fortitudo ē circa pericula mortis in quāntū sūt obiectū timoris z audacie. **Q**u aut magnanimitas immediate moderet spem z desperationē. pbat: qz oīs virtus immediate moderat illas passiones p quas immediate itur in vitia opposita illi: sed p spem excessiua immediate itur in psumptionē excessus namqz spei facit hominē tendere ad illud qđ ē supra ei⁹ facultatē z sufficientiā. **P**er desperationē etiā immediate itur in pusillanimitatē cū desperatio facit hominē discedere ab operib⁹ bonis ad quas est sufficiēs z dignus: hec aut vitia sunt immediate opposita magnanimitati qre ipa immediate moderat spem z desperationē. **D**einde arif. declarat quō magnanimitas se habeat ad alias virtutes dīcēs qđ cū magnanīm⁹ magnis seipm dignificet dignus existens optet qđ sit vere bonus ita qđ oēs virtutes habeat alias em non esset magnis bonis dign⁹ z sic nō esset dign⁹ honore qui est pmiū virtutis. **N**ullus em prauus est honore dign⁹. **I**te ille habitus includit esse magnū in omni virtute qui est ornat⁹ virtutis: sed magnanimitas est hmoi cū ceteras virtutes maiores faciat quare ipa iporat z includit esse magnum in omni virtute. **N**otandum tñ qđ lz magnanimitas pūpponat alias virtutes z ad magnitudinē pūpneat esse magnū in qualibet virtute magnanimitas tñ est virtus specialis cum distinguat p arif. a ceteris. **C**onfirmat qđ illa virtus est specialis z nō generalis qđ ponit modū rōnis circa determinatā materiā: sed magnanimitas est hmoi qz circa honores: qđ est virtus specialis fm se cō

Ethi corum

Eq. V

In On est autem ꝛc.
Hic cōsequenter ponit ar
gumēta pꝛopꝛietates magnanī
mi. Et pꝛimo pꝛæca pericula dicens q
magnanimus non exposit se periculis
pro parvis rebus cum ipsas modico ap
pꝛietur Sed pro magnis rebus defens

dendis vel assequendis vt pro fide p iu-
sticia ⁊ republica: ⁊ in talibus non par-
cit vite: magis em̃ elegit moriendo con-
sequi magna bona q̃ his viuendo care-
re. ¶ Deinde ponit proprietates magna-
nimi quo ad exteriora beneficia dicens
q̃ magnanim⁹ promptus est ad benefa-
ciendū alijs sed verecundat̃ ab alijs be-
neficia accipere quia benefacere est ex-
cellentis ⁊ beneficiari est excessi: magna-
nimus aut̃ semp ad hoc intendit vt exee-
dat alios ⁊ hoc in bono. ¶ Est etiam me-
mor datorum beneficiorum ⁊ in memor
acceptorū cuius ratio est nō q̃ velit esse
ingratus beneficij accepti quin potius
est gratissimus retributor: studet em̃ vt
malora retribuat q̃ acceptat: nec etiā q̃
velitinaniter gloriari super dato bñficio
pl⁹ em̃ diligit bonum opus q̃ honore m̃
operis: sed ratio hui⁹ est quia cum i vir-
tute vellet excellere vult ⁊ i memoria ha-
bere qualiter excellat: Ex his sequit̃ q̃
magnanimus delectabiliter audit se be-
nefisse alijs: Indelectabiliter aut̃ au-
dit se recepisse ab eis. ¶ Per cōparationē
aut̃ ad honores sumit alia eius pprie-
tas que ē q̃ ad magnanimit̃ ptinet vt se
magnanimit̃ ⁊ honorabilez exhibeat ad
illos qui sunt in dignitate ⁊ excellentia
cōstituti: sed ad mediocres mediocre cu-
tus ratio est: quia vult semp n̄it̃ ad id
q̃d est difficile ⁊ honorabile. Excellere
aut̃ bonos viros ⁊ magnanimos est dif-
ficile ⁊ honorabile: sed mediocres excel-
lere est facile ⁊ non multuz bonceabile
videlicet a simili de illo qui p̄tra inbecil-
les se fortem exhibet ⁊ viros robustos
aggredi nō audet: p̄bet aut̃ se magnani-
m⁹ magnū apud magnos non in ordi-
ne ad reuerentiam recipiendam sed in
ordine ad magnas operationes pagen-
gum. ¶ Deinde ponit aristotiles pro-
prietates magnanimit̃ per cōparationez
ad humanos actus quaruz prima est q̃
magnanimus est piger ⁊ ociosus quod
est intelligendum non realiter sed appa-
renter: quia scz nō se ingerit multis ne-
gotijs sed solum insistit illis qui perti-

nent ad ad aliquod magnum. quia vero
magna non sunt tā frequentia sicut para-
ua ideo videtur esse ociosus seu pauco-
rum operatiu⁹. Secunda proprietates q̃
magnanimus in amore vel odio non est
latens vel occultus sed patens et mani-
festus: latere namq̃ in amore vel odio
est hominis timidi cuiusmodi nō est ma-
gnanim⁹ ⁊ ideo non timet dicta sua vel
facta propalare.

¶ Si arguit̃ q̃ hec pprietas magnani-
mi non sit bona quia ex tali ppalatione
dictorum vel factorū possunt aliqui scā-
dalizari Respondetur q̃ dicta vel facta
magnanimit̃ que est in virtutibus perfe-
ctus non sunt talia q̃ ex his debeat ali-
quis offendi ⁊ ideo nō debet timere ip̄a
propalare cum illa ppalatione non p̄a-
beat actiue scandalum.

Ad cuius euidentiā scien-
dum q̃ scandalum est duplex scz actiū
⁊ passiū. Scandalum actiū est di-
ctum vel factum minus rectum p̄bens
alicui occasionem ruine ⁊ dicitur minus
rectum illud quod est de se malum vel
quod habet speciem ⁊ similitudinez ma-
li. Scandalum passiū est cum quis
ex dicto vel facto alterius cadit in pec-
cato veniali vel mortali.

Item notandum q̃ scādalu acti-
uum est occasio peccandi alteri duplici-
ter scilicet per se ⁊ per accidens: per se
quidem quando aliquis suo malo ver-
bo vel facto intendit alium in peccatu
inducere. Et si quidam intendat indu-
cere ad peccandum mortaliter est pecca-
tum mortale. ¶ Per se etiam aliquis pro-
ximum scandalizat licet non intēdat eū
inducere ad peccatum quando ipsum fa-
ctum de se est tale q̃ de sui ratione ha-
bet vt sit inductiuum ad peccandum pu-
ta cum aliquis publice peccat. ¶ Per acci-
dens autem factum vel dictum vnius
est alteri occasio peccandi quando pres-
ter intentionē opantis ⁊ p̄ter additionez
opis aliq̃s male disposuit̃ ex bñdōi ope-

Scandal⁹

ad

m

Ethicorum

*Inducit ad peccandū puta cū aliq̄s inui-
det bonis aliorum ⁊ tūc is qui facit hu-
iusmodi actū nō dat occasionē quātū in
se sed ali⁹ sumit vñ est ibi occasio acce-
pta nō data: posset tñ hmōi scandalū eē
peccatū veniale: puta cū aliquis cōmit-
tit actū qui nō est scdm se peccatū s; ha-
bet spēm mali cū aliqua leui indiscretio-
ne: potest etiā esse mortale puta cū aliq̄s
sic cōtēpnit salutē prīmū vt p ea seruā-
da nō pretermittat facere qd̄ libuerit si-
bi. Item notandū q̄ licet ea que sunt d̄
necessitate salutis nō sunt p̄termittenda
ppter scandalū qz nullus debet mortā-
liter peccare ppter malū alteri⁹ vitādū
illa tñ que nō sunt de necessitate salu-
tis sunt aliqñ occultanda vel differēda
ppter scandalū pusillorū qd̄ pcedit ex
infirmitate vñ ignorātia ⁊ nō ex malicia
euitandū ppter qd̄ etiā sunt omittenda
opa que sunt in vīa ex gñe vt carnes cō-
medere vinū bibere temporalia acquirere
Ita q̄ si p̄babilitervideat q̄ in p̄mis
scandalizet mortaliter: omisso est in p̄ce-
pto si venialiter in cōsilio quousq̄ rōne
reddita hmōi scandalū cesset: postq̄ aut̄
est debite oñs p̄mo qd̄ inde nō debet
scandalizari nō tenet homo talia omitte-
re: ⁊ si exinde scādalizet illud erit ex ma-
litia. Scandalū aut̄ qd̄ pcedit ex mali-
tia: est p̄tēpnēdū: est em̄ scandalū pha-
riseorū qui scandalizabant de doctrīna
christi de quib⁹ dicit dñs: Sinite eos
qz cecī sunt. vnde ppter tale scandalū
nō sunt spiritualia vel tpalia omittēda
hoc ei noceret bono cōi: daret malis oc-
casio malignādi vel rapiēdi. *fm Tho.*
⁊ Rich. Tertia p̄prietas ē q̄ magis cu-
rat de veritate q̄ de hmōi opinione: ⁊
ideo ppter hoīm famā nō recedit ab eo
qd̄ eum facere decet semp que veraciter
loquit̄ nisi forsan aliqua falsa ironice p-
ferat. Ex hoc inferri pōt q̄ magnanim⁹
parū curat de honorib⁹ vite p̄sentis Lū
em̄ magnanim⁹ parū curat de hoīm opi-
nionib⁹ seq̄t q̄ et parū curat de p̄ntis se-
culi honore pbat p̄cō qz hōnor natura-
liter ordinat̄ ad generādū opionē ex ta-

li signo quale est honor vt sez nos opine-
mur vel ali⁹ opinent̄ nos esse virtuosos
vt habet p̄mo hui⁹. Opinio aut̄ alioz
vt ad gloriā n̄ram ordinata est p̄tēpnē-
da magis q̄ appetenda p honorē mun-
danū: cui⁹ causa est: qz honor ē fallax si-
gnū virtutis cū posset impendi nō solū
hōi virtuoso sed etiam inuituoso: q̄ bo-
nor ad hmōi op̄i. generādā ordinat⁹ est
cōtēpnēdus. Opinio etiā nostra p tale
signū genita est simpliciter cōtēpnenda
dicente poeta plus alijs de te q̄ tu tibi
credere noli: pōt tñ magnanim⁹ honorē
recte appetere nō ad suā exaltationē s; ad
dei gloriā ⁊ p̄mū vtilitatē vt dictū
est in p̄cedentib⁹. *¶* Demū ponit aris.
p̄prietates magnanimi que sumunt̄ in
ordine ad ip̄ius dispositiōē quarū p̄ia
est q̄ ip̄e nō ē promptus ad admirādū
cul⁹ ratio ē qz admiratio puenit ex his
que reputant̄ magna. Magnanim⁹ aut̄
nihil est magni inter ea que exteri⁹ oc-
currere possunt cū sua principaliter cir-
ca interiora versent̄. Scda p̄prietas est
q̄ ip̄e nō recordat̄ de malo q̄ aliquādo
passus est qz tale nō reputat magnum:
⁊ ideo ad ip̄m nō p̄tinet de illo recorda-
ri sed magis ip̄m desp̄icere. Tertia p̄-
prietas est q̄ ip̄e nō ē humanilogus qz
nec de seipso nec de quolibet alio homi-
ne libēter loquit̄: semp nāq̄ intent⁹ ad
diuina que sunt maxime bona. Indignū
estimat d̄ reb⁹ humanis loquēdo verba
cōsumere: vnde nō ē sibi curat vt laudeſ
neq̄ q̄ ali⁹ vitup̄et q̄ ppter de alijs nō
male loquitur nec etiā de inimicis nōn
ppter iniuriā ab eis illatā repellendū
Quarta p̄prietas ē q̄ si sibi desinit̄ ne-
cessaria ad vitā nō multū pqueritur vel
murmurat neq̄ multū dep̄cat vt sibi ex-
hibeāt: hoc em̄ p̄tinet ad eū q̄ studet cir-
ca nc̄riavite acq̄rēda plusq̄ circa virtu-
tē cuiusmodi nō est magnanim⁹. Quin-
ta p̄prietas est q̄ magnim⁹ est gravis ī
motu ⁊ in voce. Morus em̄ eius est gra-
uis siue lent⁹ ⁊ tardus ⁊ non velox: qz
circa pauca studet vox vero ei⁹ ē gravis
⁊ locutio ei⁹ stabilis ⁊ solida nō acuta

clamorosa vel contētiōsa qz nīhil magnū
existimat acūmine aut vocis aut contētiō
fiunt ppter bonū extrinsecū qd reputat
esse magnū.

Cap. sextū.

Efficientes autem. &c.

Hic agit aristo. de virijs opposi-
tis magnanimitati scz de pusillani-
mitate q ei opponit p defectū & psumpti-
onē q ei opponit p excessū. Circa qd pri-
mo dicit q pusillanimitas & caymus siue p-
sumptuosus nō videtur eē mali malicia
scz nociua proximo qz nō sūt malefacto-
res vterqz tamē illoz ē malus & peccat i
quantū recedit a medio virtutis. pusilla-
nimitas enī priuat scīpō & indignificat bo-
nis qbus dignus est p pusillanimitatem
ab opibus virtuosus discedēdo p q recu-
sat rendere in id quod ē sue potentie cō-
mensuratus. hoc autē puenit ex ignoran-
tia sue cōditōis q ignorātia causat ex pi-
gricia p̄siderādi suā facultatē seu abilita-
tem ad virtutē quā habet ex gratuitis do-
nis p̄ditōis naturalib⁹ et sup̄naturalib⁹
Caymus vō seu psumptuosus scīpos īgran-
tes nō quidē p pigriciā s3 p insipientiā
& stultitiā conatur ad qdā magna & ho-
norabilia suā facultatē excedētia quibus
indigni sūt. hīc illi q ignari & insu-
ficientes existētes pcurāt se ad doctōra-
tū assumi qui sepe redarguuntur & p̄fūdūt
nō valētes exercere ea ad q fuerūt assūp-
ti puta leādō vel disputādō: tales enī
scīpos ostentāt vestibus p̄ciosis ornan-
do pompose incedendo bonasqz fortūas
suas manifestādō vt p hoc appareāt ho-
minib⁹ honorādī. Opponit autē magis pu-
sillanimitas magnō q caymus. Magna
nāmitas enī et caymus cōueniūt i cona-
tu ad opa magna quīs diuersimode: qz
magnanimus appetit & conat vt dign⁹.
Est enī pusillanimitas deterior caymo
sū aristo. qz deterius ē ab ope qd suffi-
cient est in hoīs ptate desp̄are et desp̄an-
do discedere q ad bonū op⁹ qd excedit
bonis facultatē conari et assurgere: hoc
enī est ad bonū tēdere quīs indiscrete
et illud ē a bono fugere et scīpō inuulē

reddere. Sed desperatio ē pusillanimitas
Donatus autē iste ē caymi quare pusilla-
nimitas deterior ē caymo. ¶ Quia vō p-
sumptio ad supbiā p̄tinet circa ipam est
aliqualiē insititū. Est autē supbia amor
p̄pe excellētie: qd qd ē verū de amore
inordinato. supbus nāqz vult supgredi
sup illud qd est et sup illud qd recta rō
dictat. hoc autē cōtingit quadrupliciter:
& sū hoc sumitur quattuor spēs supbie
sū grego: p̄ima ē q qā glia & extollit-
tur de bono qd habet & ita se gerit affec-
tu vel effectū ac si haberet illō bonū a se
cōtra illō qd dicit ap̄ls Quid habes qd
nō accepisti: si accepisti cur ḡ glia & qd
nō accepis. Ex tali autē amore, inordinato
proprie excellētie seq̄tur qdā excecātō in
tellect⁹ q supbus estimat illud bonū ha-
bere a se: seq̄z eē totalē eius cām: Na nā
q estimatio corūptū in p̄ticulari agibili
p̄p̄ affectionē deordinatā sicut ille qui
fornicatur estimat pro tunc sibi bonū esse
fornicari licet sciat in vniuersali fornica-
ri esse malum. Ad hanc spēm pertinet i
gratitudo. Ingratus enī dī q non recog-
scit beneficiū acceptū. vñ qsi p̄ncipiū bo-
ni se reputat eo q nō retorquet bñficiū
in illo a quo recepit. Secūda species su-
perbie est cum qd extollitur de bono qd
habet ac si datum sibi desuper fuisset p
meritis suis. ex quo sequitur excecātō in
tellect⁹ vt dcm est i p̄ima specie ita qsu-
perbus credit se esse cām p̄ncipalē bo-
ni qd habet: deū vō secūdariā. Licet ei
scī mīta a deo obtineāt p meritoria opa
hoīz tñ de⁹ ē cā p̄ncipalis & hō secūdariā
Tertia spēs ē cū qd extollit iactando se
habere bonū qd nō habet: hoc autē fit du-
pliciter: Ano mō qntū ad interiorē cor-
dis arrogātiā q hō false se existimat illō
habere & sic iactātia vel arrogātia ponit
tertia species supbie. Alio mō qntū ad
exteriorē actum quo quis falsa sibi at-
tribuit quod non habet: & sic iactātia po-
nitur filia inanis glorie. Quarta species
est cum quis despectis ceteris singulari-
ter appetit videri habere quod habet.
Superbus enī alios contemnit seu vī

Ethicorum

les et inutiles reputat: appetitq; illos i
compatione sui ab alijs cōtemni. vñ x̄s?
Et se merit' arrogat ⁊ sua spernens.

Innotandum in superbia est quod prima filia superbie est inanis gloria. Superbus namque appetit inordinate propriam excellentiam puta volendo se esse re super alios seu preesse ad aliorum depreffionem. Inani gloriofus autem vult ipsius excellentie manifestationem: unde appetitus excellentie morietur ad inanem gloriam et sic oritur superbia. Et quis ambitio proprie sit appetitus inordinatus honoris et inanis gloria appetitus laudis: utraque tamen notae inanis glorie potest designari. Secundo cum Ambrosium gloria est clara cum laude notitia: ex hoc enim quod aliquis laudatur vel ei honor vel reverentia exhibetur ex hoc redditur clarus in notitia aliorum: ita quod bonitas eius devenit in aliorum noticiam et approbationem. Homine etiam ambitiois aliquando intelligitur superbia et inanis gloria. Unde Augustinus super Iob. Ambitio humane laudis appetit de se estimare quod non habet et super alios se esse. primum pertinet ad inanem gloriam: secundum vero ad superbiam: honor autem gloria seu fama potest appeti sine peccato in quantum est utilis ad honorandum dei vel scilicet deus ab hominibus glorificetur: vel ad hoc quod homines perficiantur ex bono quod in alio cognoscunt: verbumque divinum per ipsum seminatum non contemnant seu ex hoc quod homo ex bonis que in se cognoscit per testimoniorum laudis aliene studeat in eis perseverare et ad meliora proficere: et in hoc debet homo curam habere de bono nomine iuxta sententiam prophetis Lucereque in virtuosos opibus contra homines non tamen in hominem laudamine delectari ac exinde tumescere et inflari. Tercio notandum quod inanis gloria potest per charitatem et dilectionem dupliciter videri. primo ratione materie de qua gloriatur: puta cum gloriatur de aliis quod periturum vult repperit seu bonum temporale de qua gloriatur deo preferendo. Alio modo ex parte ipsius gloriantis qui intentionem suam refert ad gloriam tantumque ultimum finem ad ipsam ordinando virtutis opera et per quae consequenda non pre-

terminat facere etiam ea que sunt contra
deum : et sic est peccatum mortale scdm
Thomam se. se. Si autem amor huma
ne glorie quis sit inanis non tamen re
pugnat charitati nec quatu ad id de quo
est gloria nec quantum ad intentone glo
riam querentis non est peccatum mortale
sed veniale. Unde inanis gloria signi
ficatur p puluerem: de quo dicit Matha
x. Mar. vi. Lu. ix. apostol' Excute pul
ueres de pedibus vestris: quod expones
Gregorius ait: predicatio vix sine aliq
pulis mixtione transit. Nam predi
cans aut ad indignationem trahit si con
temnatur aut ad quantulacumq gloriay
si ab auditoribus horatur: sed apostoli n
cadebant a perfectione ppter huiusmodi
inanem gloriam ergo inanis gloria e ali
quando veniale peccatum et non morta
le. Deinde Sciendum q ex superbia
mediate inani gloria prima eius, filia na
scitur septem filie. Inaniter enim glorijs
appetit laudes propter apparente excel
lentiam: hoc aut fit propter apparente
excellentiam posse probitatis aut sapie.
Si ppter apparete excellentia potentie
vel dignitatis generat ex se duo vitia. s.
inobedientia p qua non vult subiacere su
periori ne videatur potestatis minoris :
ad quaz sequitur rebellio qua repugnat
correctioni et iactantia qua se ostentat p
bitatis vel ptatis maioz verbis vel factis
pprie tamen ostentatio est in facto et la
ctantia in verbo. Propter aut apparen
tem excellentiam probitatis generat ex
se ypocrisim qua simulatone sanctitatis
appetit videri probus et bonus q potest
dici singularitas eo q communi vta relis
ta assumit vitam priuam et singularem
in verbis factis gestibus et habitibus.
Propter vero apparete excellentia sapie
generat ex se quattuor vitia: nittitur enim
ho excellentiam suam manifestare vno
quantu ad intellectu : et sic e ptnacia p
quam ho nimis immitit sue sine nolens ce
dere sententie meliori. Alio mo quantu
ad volutate et sic e discordia vñ non vult
a propria volutate discedere v alijs con
cordet. Tertium qtu ad locutione: et sic

est contentio dñ aliq̃s clamorose contra aliquem litigat. Quarto q̃ntum ad operationē nouitatis presumptio q̃ supra vires omnia temptat vt sapiens appareat. Licet autem corētio et discordia oriāť quo- dammodo ex ira nō tamē nisi cū adiectōne inanis glorie: p hoc scz q̃ aliquis glōsuz sibi reputat vt nō cedat verbis vel volū- tati aliorum. hñdī aut filie patent p x̃s? Hi. conten. 7 ypo. iactās. noua. ptina. dis. glo. ¶ Circa discordiam que oppo- nitur cōcordie notandū fin Thomāse. se. q̃ aliquādo ē peccatū mortale vt cū quis scienter et ex intentione dissentit a bono diuino a bono proximo. Vñ Sal. v. Dissentes discordie ponitur in ope- ra carnis de quibus illic subditur q̃ qui talia agunt regnum dei non cōsequuntur. primi tamē motus huius discordie sunt peccata venialia. Est etiā discordia pec- catum veniale si pter intentōem fiat: vt cum intentio aliquoz ē ad aliq̃d bonum ptinens ad honorē dei vel vtilitatē pri- mi sed vnus estimat hoc ēē bonū et ali- ū. vt inē Barnabam et Paulū Act. 15. q̃ ptinebat ad humanū defectū licet hoc fi- eret ex diuina puidētia ppter vtilitates consequentem ordinatā. hoc autē mō di- scordia nō ē peccatū mortale nec repugnat cbaritati nisi fiat cum errore circa neces- saria ad strū vel cū nimia ptinacia. ¶ Notandū q̃ seditio vel cisma sub di- scordia continetur: vtrūq̃ enī est que- dam discordia non vnus ad vñm sed partium multitudinis adinūicem. vnde seditiosus dī q̃ discordiam excitat nō q̃- cūq̃ sed inter partes alicui⁹ multitudi- nis: peccatuz aut seditōis est nō solum i eo qui discordiaz semiat q̃ dī susurro sed etiā in eis qui inordinate adinūicē dis- sentiunt. Differt aut seditio a scismate: qz cisma opponitur spūali vnitati multitu- dinis scz vnitati ecclesiastice Seditō au- tem opponitur vnitati seculari vel tēpo- rali. Seditio etiam imprat preparationez ad pugnam corporalem non aut cisma. Quia vero seditio opponitur iusticie et cōmuni bono ideo ex suo genere ē pec-

catum mortale et pncipaliter ptinet ad eos qui seditiōem procurant secundario x̃o ad eos q̃ ipsos sequuntur pturbantes bonū cōmune: illi vero qui bonū cōmu- ne defendūt resistentes eis non sūt dicen- di seditiosi sicut regimen tyrannicū per- turbantes: magis aut tyrannus seditios⁹ est cuius regimen ordinatur ad propriū bonum cum multitudinis detrimento. ¶ De contentione Sciendum q̃ contē- tio fin Ambro. est in pugnatio veritatis cum confidentia clamor. Et ponitur cō- fidentia clamoris vt circumstantia agg- uans. generaliter namq̃ contentio pōt di- ci in pugnatio veritatis in sermone cau- sa vincendi: licet enī nō sit ibi clamor in- debitus. Nomen enī contentiōis dicit motum in contraria tendentium: et p̃t sic- ri causa malignitatis: vt si quis velit in- iuste vincere vel animos audientū in fis- de vel in moribus subuertere: et sic ē pec- catum mortale fin Alexandrū secundo sen. Si aut hec nō fiant ex quadam leui- tate in his in quibus nō ē piclm tūc non videret peccatū mortale. Si aut fiat contē- tio cā eruditōis vel exercitatiois aut cor- rectōis vel ad in pugnatiōem falsitatis mō- tū inordinato erit peccatū veniale. Simil- si fiat ex quadā titillatōe glie vel hōris: vt dī in enā. q̃ facta ē cōtentio inē cbrī: sit discipulos q̃s eoz videret ēē maior. ¶ Denū agit arist. de quadā virtute in- notata q̃ ē circa puos l mediocres hōres q̃ se hz ad mgnanitatē sicut liberalitas ad magnificētiā. Sicut nāq̃ liberalitas p̃cernit pecuniā et vsū bonū pecūie nō cō- cernē mgnitudīez pecūie l opib⁹ lū seqn- tis quā respic mgnificētiā sic nec x̃r cō- cernit debitū vsū hōris l opib⁹ x̃ruosia si p̃cernēdo ipoz mgnitudinē quā respicte mgnitas: extrēa aut h⁹ x̃rur⁹ dñr philori- mia et a philotimia qz vtrūq̃ ē vitupab- philotia ei ē vitupabil q̃ ē amor hōr⁹ qñ n optz et quō n oz. et dī aphilos q̃ ē amor et timos qd ē hōr qñ amor hōris indebit⁹ et inordinat⁹. Aphilotimia etiā ē vitupa- bilis. Dicitur nāq̃ ab a quod ē sine qñ sine amore honoris: vituperandus ē em

Ethicorum.

qui non eligit honorari in bonis puta si talis honor cedat in gloriam dei et salutem proximi. Quia vero medium cōparatum ad unum extremum habet ratio: nō aliter extrēi sic fustū albo cōparatū habet rōnem nigri. Sic hec virtus innominata potest nominari ab utroq; extremorum p comparationem ad aliud illoz.

Ansuetudo. Ca. vij.

Postq; aristotiles determinavit de virtutibus que sunt circa exteriora bona: hic consequēter agit d māsuetudine que est circa exteriora mala. Est autē mansuetudo qdam virtus mediana circa iras quod quidem medium licz proprie sumptum sit innominatum si significatur tamē nomie mansuetudinis: Quis hic mansuetudo fm proprietatez significationis magis declinet ad defectū. Dicitur enī aliquis mansuetus ex eo q non irascitur quasi manu asuetus ad similitudinem bestiarum que iracundiam deponunt manib; hoīm asueti ad obediendum iphis sine murmure. Sumēdo tamen mansuetudinez vt in pposito sumitur ille dicitur māsuetus qui irascit quibus oportet et de quibus et quando et q modo oportet irasci: cuius quidē ratio iudicium nō ira contrabat. vnde hō que rit vindictam seu penam aut punitionez proximorum sed ē iniurie remissius et condonatiuus. Vitium autē huius virtutis oppo^m p defectū ē irascibilis q ē vñ hō non irascit in quibus oportet irasci et qn do oportet: et sic de alijs circumstantijs. talis enī defectus est vituperabilis et videtur ad quandā insipientiā p̄tinere: cū enī ira causetur ex tristitia: tristitia autē ex sensu nocumētī. is qui non irascit nec videt de his q sunt nocua dolere nec ea sentire: talis autē videtur insipiens cuz etiam ira sit appetitus vindicte is qui nō irascitur de quibus oportet nō vindicat nec punit ea que deberet punire in se et in alijs: et sic nō videt esse iustus. Vitijū vero oppositum māsuetudini p supbia būdantiā dicitur iracūdia: quia ira ex

excessu dicitur iracūdia et passio quedā sepe tñ vnus sumitur p reliquo. sit autē huiusmodi nō obseruādo debitas circūstācias puta irascendo psonis quibus nō optet et ex causis ppter quas nō oportet et velocius et citius q oportet vbi nō optet et maiori tempore q oportet non tamen hec omnia simul insunt eidē psonē qz malū seipsum destruit destruendo sibi lectus suum qz est cōtra naturā subiecti. et ideo si sit integrus sit inportabile: sicut si in corpe quis haberet omnes malicias et dolores vnius membri statim extingueret. Deinde ponit Aristo. tres species iracundie per comparationem ad hoīes que irascitur: quidā enī p causa leui et facili irascitur quorum ira velociter quietatur: qz nanq; tales iram suam p aliq signa manifestant. ira exterius exalante quiescunt: et tales dicunt acuti. Alij vñ in ira diutius permanent et hoc dupliciter quidam nanq; habent iram permanentem ratione tristitie quaz interius tenet clausam: et qz non p̄sumpūt ad exteriora iracundie signa nō possunt persuaderi ab alijs nec a seipsis recedūt ab ira nisi p diuturnitate tempis tristitia aboletur et sic deficit ira: et tales dicuntur amari: qz sibi et amicis sūt molestissimi. Alij vero habent iram pmanentē ppter vehemēs desiderium vindicte: et ideo nō quiescūt propter tempis diuturnitatem sed p punitiōem et cruciatum illoz quos odert et tales dicuntur difficiles: qz difficile ē iphis cōuigere: itaq; eorum de difficili pōt quietari. Ad euidētiā predictor notandum fm Tho. secūda sel. qz ira vt dictū est nominat quandam passionem: passio autē appetitus sensitī in tñ est bona in quantum ratione regulatur: in quantum autē ordinem rationis excludit est mala. Ordo autē rōis in ira pōt attendi q̄tū ad duo: pmo quidē q̄ntuz ad appetibile in quod tendit quod est vindicta. Unde si aliquis appetat qz fm ordinem rationis fiat vindicta propter vicz vitiorum correctionem et iusticie conseruationem: vñ saltem ppter peccatiū cohibitiōem et ali

mansuetudo

mansuetudo

mansuetudo

mansuetudo

Ethicorum

demonstrat sicut dictum ē d eo qui dicit fratri suo rachs: et sic ponitur clamor per quem intelligitur inordinata et confusa locutio vt prefertur. Alia autē est inordinatio sibi quam aliquis pūmpit in verba iniuriosa: que quidem si sūt cōtra deū erit blasphemia attribuendo deo qd nō est ei attribuendum: vel negando ab eo quod ē ei attribuendum. Blasphemia etiam scōrōz redūdat in deū. Si hō ptra proximum et sic ē contumelia. Tercio^o sumitur ira sibi q pcedit vsq in factum et sic ex ira oriūtur rixe per q̄s intelligūt omnia nocumenta q̄ facto p̄ximis inferunt ex ira. ¶ **Q**uius autē nō numeratur a Grego. inter filias ire: qz odium vt p̄tinet ad iram est ip̄a ira inueterata: et p̄tinet ad tertiam sp̄em ire. Quia vero ira querit in manifesto vindictaz inferre: vt p̄bus dicit in secūdo rethorice et ideo de detractio q̄ ē in occulto p̄ compationem ad illum cui detrahitur etiā si coram multis alijs fiat non ē filia ire sicut cōtumelia: s; magis inuidie quo n̄tatur qualitercūq; minuire gloriā p̄ximi: nec tamen seq̄t ex hoc q̄ detractio sit grauior q̄ contumelia: quia ex minori vitio p̄t oziri mai^o peccatum sicut ex ira ozitur homicidiū et blasphemia. ¶ **C**irca contumeliam notā dnm q̄ contumelia inprat dehonozatōz alicuius et p̄pe in v̄bis dicendo. s. xxi mo verba turpia et iniuriosa ad detrimētum sui honoris v̄l reuerentie sibi ab alijs exhibende. Est autē cōtumelia maior si quis dicat alicui defectum suum corā multis q̄ sibi solum. V̄l etiam p̄stet cōtumelia in factis inquantuz facta h̄nt v̄im verborum in significando. ¶ **N**otandum etiam q̄ cū vitii cōtumelia et inproperliū sumūt sepe p̄ eodē cū vitii tam sit generaliter expr̄imendo defectum culpe et pene. Contumelia autē magis respicit culpam. Inproperliū vero fit cū q̄s iniuriose alteri ad memoriā reducit auxiliū quod tulit ei necessitatem patienti. ¶ **S**ciendum vltius q̄ si intentio p̄ferentis verba conuicij vel cōtumelie ad hoc fant vt p̄ verba que p̄fert honorem

alteri^o auferat sic est peccatū mortale sibi Thomā non minus q̄ furtū vel rapina. Hō enī homo min^o amat suū honorem q̄ rem possessam: sic dicit Ma. v. q̄ dixerit fratri suo fatue re^o erit gehēne ignis. Si autē aliq̄s talia v̄ba p̄ferat p̄p̄e correctionē vel aliquod h̄mōi p̄t ee sine peccato vel cū peccato veniali. Unde si p̄ferat cū vitii nō multum dehonozans ex aliqua animi bonitate vel ex leni ira absq; firmo p̄posito aliquem dehonozādūz puta cū aliquis intendit aliquaz p̄ h̄mōi verbū lenit cōristari erit veniale p̄ctm: licet autē teneamur hūc animū habere paratum ad cōtumelias tollerandas si ex p̄dictis fuerit: q̄nq; tñ optet vt cōtumeliā illatā repellam^o ad rep̄mendū audaciam ei^o q̄ cōtumeliā infert ne de cetero talia attērat: aut p̄p̄e bonū multoz quozū p̄fectus impedit p̄ cōtumelias nob̄ illatas. ¶ **I**nsup notandū q̄ licet contumelia et detractio in hoc conueniant q̄ per vtrūq; ledit p̄ximus in verbis: v̄t tñ dupliciter: vno mō quantū ad modū p̄ponendi verbū. cōtumeliosus enī infert cōtra hōem loq̄tur: detractor hō eo absente et ignorante. Alio mō q̄ntū ad nocumentum illatum. ¶ **C**ontumelios^o enī derogat honorem. Cum nanq; aliq̄s manifeste verba cōtra alium p̄fert videt eum paruipendere. vñ ibi ex hoc ip̄o ex honozat. ¶ **D**etractor autē derogat fame qz nanq; detractor p̄fert v̄ba contraj alū quem eo absente nō aut p̄ntē videt eum vereri magis q̄ paruipendere. vnde nō directe detrimentuz infert hōi sed fame inquantū scz eos q̄ audiūt quantū ī ip̄o ē facit malā opinionē habere de eo contra quē loq̄t. hoc cñi intendere videtur et ad hoc conat detrahēsvt eis v̄bis credatur. Diminuit autē famam alterius q̄nq; directe q̄nq; indirecte. Directe q̄dez q̄ dupliciter: vno mō q̄n fallum impōit alteri. Secundo q̄n p̄ctm p̄ximi adauget suis verbis. Tercio q̄n oculū reuelat. Quarto q̄n illd qd ē bonū dicit mala intentione factū. In directe autē vel negando bonum alterius vel maliciose reticendo

do. **P**redictis quoque congruit ratio nominis. Detrahere enim est de aliqua summa parte trahere: sic detractor partem capit de summa boni quod est in opinione hominum.

Detractio non est peccatum mortale quando quis de aliquo obliquiter et eius famam denigrare aufert: namque famam alicui valde graue est quod inter res temporales videtur esse fama preciosior per cuius defectum homo impeditur a multis bonis agendum, propter quod **S**ecundus **E**cclusiasticus.

41. Curam habere de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi quam nulle thesauri magni et preciosi. **C**onsequenter tamen quandoque et aliquis dicat aliqua verba per que dirimitur fama alicuius non ex intentione vel animo nocendi sed ex animi lenitate vel ex lapsu lingue: et tunc est veniale peccatum: posset tamen esse mortale si verbum platum esset adeo graue quod notabilis famam proximi lederet et precipue in his que pertinent ad honestatem vite: **S**icut **T**heodorici. Et tenetur homo ad restitutionem fame si in possibilitatem sicut ad restitutionem cuiuslibet rei ablata: puta de bono de illo cui detraxit coram his quibus verba detractoris prouult et ostendendo se deliquisse **S**icut **A**lexandrum: **S**icut **X**o **S**ecundus **10.** di. quarti sen. Aliquis potest dupliciter alium infamare. Uno modo falsum crimine imponendo. Alio modo verum sibi occultum in publico proponendo non seruato ordine iuris. **P**rimus tenetur dictum suum retractare ita publice sicut imposuit. **S**ecundus non debet retractare quod iniecit sed debet ei si alius abis famam restituere: ut dicendum si creditis his que dixi vobis nec reputetis eum esse tale quod multi multa loquuntur que non sunt vera. **E**t si queratur si aliquis dicat crimen aliquod de aliquo auduisse non tamen tamen sibi certum: an talis teneatur famam restituere? **R**espondetur quod non: quod sine assertionem hoc dicat ex natura talis actus ipsi non tollit famam: nec pro eius dicto habenda est opinio mala de alio: quod teste sapiente: qui cito credit leuis est corde. **A**seruat tamen talia recitare est periculosum propter pusillorum ac leuicredulorum scandalum. **E**t si alio ipsum grauius ledendi hoc facit mortaliter peccat

Secus est si ex inconsideratione vel ex subritate lingue hoc faciat. **N**otandum quod is qui audit detractorem si inducat eum ad trahendum vel saltem placeat ei detractio propter odium eius cui detrahit non minus peccat quam detrahens **S**icut **T**heodorici. **A**n **S**ecundus **B**ernardus. detrahens aut detrahentem audit? quid horum damabili? non facile dixerim: secus esset si ex timore vel negligentia vel verecundia quadam amittat repellere detrahentem: non oportet autem semper aliquis resistere detractori arguendo eum de falsitate maxime si sciat verum esse quod dicit sed oportet cum verbis arguere de hoc quod peccat ei detrahendo: vel saltem ostendere quod ei detractio displiceat per tristitiam faciei quod ut ait sapiens **G**eneris? aquilo dissipat pluuias et facies tristis lingua detrahentem. **E**t licet susurro et detractor pueniant in hoc quod uterque dicat malum de proximo in eius absentia oritur tamen in fine quod detractor intendit denigrare famam proximi: susurro autem intendit amicitiam separare discordiam seminare: et ideo talia mala profert de proximo qui prout ipse comonere animi audientis. **E**t dicitur susurro **S**icut **Y**sido. in libro etimologiae a sono locutionis que secrete in aure alicui loquitur. dicitur etiam bilinguis. **N**am enim amicitia fit inter duos natus susurro ex utraque parte amicitiam rumpit: et ideo duabus linguis vitis ad duos vni di. malum de alio. **A**n sapiens ait **M**aledictus susurro et bilinguis: multos enim turbat pacem habentes. **Q**uia vero amicus inter exteriora bona preminet teste sapiente namque amico si deli nulla est comparatio. vnde et optima fama que per detractorem tollitur ad hoc maxime nocet et ut homo ad amicitiam perducere habeat ideo susurratio est malum peccatum quod detractio cum per ipsam malum nocum est proximo inferat. est etiam magis peccatum quam perumelia quod amicus est melior quam honor et amari quam honorari. ut dicitur per. i. 8. h. **A**ut perumelia quod detractio per deus non reduci. collocat ei in misericordia. nullus ei irridet nisi deus per ipsum ex quo homo erubescit hominibus autem se peccat quod si alicui in facie dicitur pertinet ad contumeliam. si vero dicitur ei in absentia pertinet ad detractorem susurratorem. distinguunt tamen hanc peccata ex

Ethicorum.

sine quem intendit cōtra aliū loquēs. cō
 utriusq; em̄ intēdit honorem deprimere :
 detractor famam tollere vel diminuire.
 Sufurro discordiam seminare. Derisor
 hō intendit erubescētiā illius qui ir-
 ridetur. ¶ Est autē erubescētia timor d
 honorationis fm̄ damascenū: et pōt de-
 rissio aliquando esse peccatū veniale ali-
 quando mortale. Est enim veniale pec-
 catum cuz quis ex aliqua leuitate d alio
 deridet non volens propter hoc ei⁹ ma-
 lum. Vel cum defectum alicuius perso-
 ne qui fm̄ se parvus est ponit in ludū vl
 risum. Si vero aliquis de alio irrideat
 ipsū animo pui pendendo et eū tam vilē
 estimando vt de eius malo nō sit curādū
 sed sit quasi p ludo tenendum: sic deri-
 ssio est peccatum mortale fm̄ Thomam.
 Tanto autē est illusio grauior quāto ma-
 ior reuerentia debetur persone que illu-
 ditur. Unde illusio iustorum est grauis
 et multum nociua: qz p hoc homines im-
 pediūtur a bonis pagendis. Illusio hō
 parentum est grauior cū filij maxime ip-
 sis obligētur. Illusio autē dei et eoz que
 ad deum pertinent est grauissima. Et si
 arguas non omnis irrisio que vergit in-
 iuriam desit mortalis: quia tūc quicūq;
 qui reciduat in aliquod peccatum veni-
 ale de quo penituit peccaret mortaliter.
 Dicit enī ysidor⁹ qz irrisor est et nō peni-
 tens q adhuc agit quod penitet. R^o. q
 talis dicitur irrisor nō qz expresse deum
 irrideat sed quasi interpretatiue in q̄tuz
 scz p modū irridētis se habet. ¶ Alte-
 rius sciendum qz maledictio aliquando
 sumit p detractōe. Maledicere nanq;
 idem ē qz de alio malū dicere. Unde ali-
 quando detractores maledici dicuntur.
 Maledici dicūtur etiam qñq; blasphem-
 i qui in iniurijs diuinis complacent.
 Aliter tamē maledictio sumit p vocall
 dōne seu vocali exp̄ssione mali q aliq;
 primo desiderat tale malū sibi impcādo
 Quia autē velle alterius malum scōz se
 repugnat charitati q diligim⁹ primum
 eius bonū volendo ideo talis maledictō
 fm̄ gen⁹ suum ē peccatū mortale. Et tā-

to grauius quāto psonā cui maledicim⁹
 magis amare ac reuereri tenemur. Anō
 dicit⁹ Leuit. xx. Qui maledixerit patri
 vel matri morte moriet. Contingit tām
 verbum maledictionis platū eē pecca-
 tū veniale vel ppter paruitates mali qd
 quis alteri maledicēdo impcatur vl p-
 ter affectum eius qui pfert maledictōis
 vba dū ex leui motu vel ex ludo aut sur-
 reptōe aliqua talia verba pfert qz pecca-
 ta hōz maxime ex affectu pensant. Al-
 li autē qui p̄mis maledicunt seu impre-
 cantur mala non inquantū mala sed sub
 ratione boni non peccant sicut prophete
 male peccatoribus imprecantur confor-
 mando voluntatem suam diuine volūta-
 ti iuste eos punientis. possunt tamen hu-
 iusmodi imprecationes per modum pre-
 nunciationis intelligi. ¶ Circa rixas au-
 tem Sciendum qz proprie rixe sūt quan-
 do aliqui ex ira se percutiunt: vt dī glo.
 ad gala. v. Est autem rixa peccatum mor-
 tale fm̄ Tho. in eo qui alterum inuadit
 iniuste. In eo vero qui se defendit po test
 esse sine peccato mortali et quandoq; cū
 peccato veniali et quandoq; cum morta-
 li fm̄ diuersos motus animi et diuersos
 modos se defendendi. Nam si solo animo
 repellendi iniuriam illatam et cum debi-
 ta moderatione se defendit non est pecca-
 tū cū proprie potest dici rixa ex parte e⁹
 Si vero cum animo vindicte vel odij vl
 cum excessu debite moderationis se de-
 fendit semper est peccatum: sed veniale
 quidem quando levis motus odij vl vin-
 dicte se immiscet: vel cum non in multis
 excedit moderat defensionem. Morta-
 le autem quando effrenato animo i impu-
 gnantem insurgit ad eum occidendū :
 vel grauius eū delendum. Illi vero qui
 publica potestate principis vel iudicis
 aliquos inuadunt non dicūtur rixari ne-
 qz peccant: sed illi qui publice potestati
 resistunt se inordinate defendendo.

De Affabilitate.

In colloquijs Ca. VIII

In his aristoteles determinat de virtutibus que disponunt homines in mutuo et decenti coniectu. Et primo quo ad actus seriosos: et secundo quo ad actus ludicros. In actibus autem seriosis est duo considerare scilicet delectationem et veritatem. Et ideo primo agit de virtute que est circa delectationes et tristitias in actibus seriosis per quam homo grato et delectabiliter alijs conuiuit in verbis et factis conciliando. Dicit aristoteles quod hanc virtutem sit per se innotata potest tamen dici amicitia propter quandam similitudinem quam habet cum ipsa in actu exteriori. Ita sicut amicitia facit amicis delectabiliter viuere cum amato. sic ista virtus facit hominem decenter habere se ad illos quibus conuersatur. Differunt tamen quod amicitia principaliter consistit in affectu amoris et dilectionis de qua dicitur octauo huius. hec autem virtus in exterioribus verbis vel factis in quibus deceter se habet homo per inclinationem talis habet non per affectum amoris specialis: sed quodam generali amore quo omnis homo naturaliter omni homini est amicus. Iuxta quod dicit sapiens quod omne animal diligit sibi simile. Tamen per hanc virtutem non solum conuiuit homo delectabiliter ad amicos sed et ad omnes tam notos quam ignotos. Aliiter tamen se habet ad hos et ad illos aliter ad magnos: et aliter ad mediocres: licet ad omnes decenter se habeat. hec autem virtus licet innotata grecis sit. a latinis tamen communis affabilitas innotatur. Licet autem ad hanc virtutem pertineat exteriorum motuum et gestuum moderatio iuxta per exteriores mores ordinamur ad alios: Maxime tamen hec virtus attendit in colloquijs. Affabilitas namque loquitur omnibus ut oportet et hanc quam est de se intendat sine tristitia et delectabiliter alijs conuiuere. Aliquam tamen magis eligit illi cum quo loquitur contristare quam delectationem ei inducere non quam proximi tristitia sibi placeat in se considerata sed in ordine ad bonum quod exinde consequitur cuiusmodi est proximi correctio. Tamen paullus corinthios ait Si contristauit vos et epi-

stola non me penitet et sequi gaudeo non quod contristati estis sed quod contristati estis ad penitentiam. Consequenter tractat aristoteles de virtutibus oppositis affabilitati dicens quod ille qui excedit modum in delectando alios verbis vel factis si hoc faciat sola intentione delectandi vocatur placidus. Si autem hoc faciat intentione alicuius lucris consequendi vocatur blanditor sine adulatore. Communiter tamen nomen adulationis solet attribui omnibus qui supra debitum modum virtutis alios delectant. Iste vero quod omnibus dicitur et factis proximorum contradicit istos non verens contristare discolor seu litigiosus vocatur. Ad euidentiam predictorum notandum quod adulationis quandoque prius caritatis: vno more materiae puta cum quis laudat alicuius peccatum hoc est contrariatur caritati dei contra cuius iustitiam homo loquitur et etiam dilectioni proximi quem in peccato fouet. unde est peccatum mortale secundum Thomam. iuxta illud ysaie. ij. Et qui dicunt malum bonum. Alio more intentionis puta cum aliquis adulatur alii ad hoc quod fraudulenter ei noceat vel corporaliter vel spiritualiter et hoc est peccatum mortale de quo sapiens: Mellora sunt vulnera diligentis quam fraudulenta odietis oscula. Si autem aliquis ex sola auaritia delectandi alios vel etiam ad vitandum aliquod malum vel ad aliquod consequendum in necessitate alicui adulatus fuerit non est contra caritatem: unde non est peccatum mortale sed veniale. Si vero aliquis velit aliquem delectare laudando ut eum consoletur ne in tribulationibus deficiat vel in bono proficere studeat hoc ad predictam virtutem pertinet.

In eadem Ca. IX

In istis aristoteles agit de affabilitate que est circa delectationes et tristitias in conclamatione sermonum et rerum hic agit de virtute veritatis circa eandem conclamationem facta. ubi primo dicit veritas est media iter lactantis et eyroneas. Facta est enim est similitudo gloriosorum sibi non in existentium et maiorum quam existunt. Eyrone vero negat bona que habet et minora quam asserit. Medius vero bonum verax existens

Ethicorum

cōfiteſſe vita & ſermone bona in eo exiſtētia mō maiora nec minora aſſerens. Sz videt q̄ veritas nō ſit virt⁹ qz cōfiteri ea que ſunt circa ſe nō eſt bonū nec laudabile neqz ī bonis qz vt ait ſapiēs: laudet te alienus & non os tuū. Nec in malis: quia contra quosdam dicit pſalmus: peccatum ſuum ſicut ſodomā predicauerunt: ergo veritas non eſt virtus.

¶ Reſpondeo cōfiteri id quod eſt contra ſe inquantū eſt cōfeſſio veri eſt bonum ex genere ſed hoc non ſufficit ad hoc vt ſit actus virtutis ſed requiritur vltterius vt debitis circumſtantijs veſtitatur: que ſi non obſeruentur erit actus vitioſus: & ſm hoc vitioſus eſt q̄ aliquis ſine cauſa debita ſe laudet. ¶ Et ſimiliter q̄ aliquis peccatum ſuum publicet ſive ſe laudando vel qualitercūqz inuoliter manifeſtando.

¶ Deinde dicit ariſtoteles. q̄ iactator & eyron cōueniūt in hoc qz cōtingit iſta facere aliqui gratia alterius rei: puta glorie honoris vel timoris. Aliqui vero nulli⁹ alteri⁹ gratia ſz ſoli⁹ operis in quo aliquis delectat qz habet⁹ facit delectabili ter opari. Vnde vnusquiqueſqz qualis ē ſm habitū talia dicit & opat⁹: & hoc ſi ſm habitū opet⁹: ſi ſm naturā aut alia cā opet⁹ nequaquā ſm illū habitū opabit⁹. Eſt aut verax laudabilis. Alij vero ſez iactator & eyron ſunt vituperabiles cū ambo ſint mendaces. Mendaciū eſt vituperabile cū ſit ſm ſe malū. Verax aut aſſerit veritatē nō ſolū in iudicijs ſed in quacūqz materia mendaciū tāq̄ turpe verens et abhorrens. Et ſi aliqui declinet aliqua liter a medio ppter ignorantiā vel ppter aliā cauſam magis declinat ad dicendū minus de bonis q̄ habeat q̄ ad dicendū plus q̄ exiſtāt. ¶ Circa qd notādū q̄ declinare in min⁹ a veritate ptingit dupliciter: vno mō aſſimando: puta cū aliquis bonū qd in ſe eſt aſſerit nō tñ tortū manifeſtat qd ſit ſine p̄iudicio veritatis. vnde hoc modo hec virt⁹ declinat in minus. Alio mō poteſt aliquis declinare in min⁹ negādo ſibi ineſſe qd in eſt & ſic nō p-

tinere ad hanc virtutē declinare in min⁹ qz hoc eſſet mētiri: tale tñ mēdaciū ē minus malū q̄ cū quis iactat ſe habere qd nō habet: q̄ eſt de ſe maiora q̄ ſunt aſſerunt ſunt alijs oneroſi quaſi alio s̄ excellere volētes. ¶ Circa p̄dicta notādū q̄ veritas de q̄ nūc ē ſermo differt a veritate vite iuſticię & doctrine. veritas vite eſt ſm quā aliquis recte viuunt p cōformitate ad legē diuinā. Et talis ē cōis cuiuslibet virtuti. veritas iuſticię vno⁹ dicit ſm q̄ quis ſeruat rectitudinē in iudicijs que ſunt ad alterū & talis nō p̄tinet ad veritatē de qua loquimur ſicut nec veritas vite. Alio⁹ veritas iuſticię dicit ſm q̄ aliquis ex debito iuſticię in iudicio vix teſtificat & hec non p̄tinet directe ad hanc virtutē que p̄ciſe ſm habitū veracitatis inclināt ad verū nulla alia cōſideratiōe habita. veritas vero doctrine cōſiſtit in quadā manifeſtatione eorū de quib⁹ eſt ſcientia. An nō p̄tinet directe ad veritatē de qua eſt ſermo q̄ eſt habit⁹ quo aliquis & vita & verbo ſe talē qualis eſt demonſtrat. Quia tñ vera cognoscibilia iquā tñ ſunt a nobis cognita circa nos ſunt & ad nos p̄tinet p hoc veritas doctrine poteſt ad hanc virtutē p̄tinere & quecūqz veritas alia qua quis manifeſtat verbo vlt facto ea que cognoscit. ¶ Quia vō mēdaciū opponit veritati: ideo circa illud eſt aliquāliter immorādū. Eſt aut mētiri cōtra mēte ire. De quo aug⁹. in lib. cōtra mendaciū dicit: q̄ ille mētis qui falſum denūciat cā fallēdi. Si quis igitur dicat falſum credens verū dicere nō mētis cū nec intendat falſum exprimere nec p̄miū decipere. p̄ter oppoſitum aut ſi quis intendēs dicere falſum dicat verū mētis cū p̄miū intendit fallere & aliter ore exprimere q̄ habeat in mēte. ¶ Diuidit quoqz mendaciū multiplex vno modo ſm ipſius mendacij rōnē & ſic diuidit ab ariſtotele in mendaciū qd trāſcendit in mai⁹ veritatē qd p̄tinet ad iactantiā: Et in mendaciū quod deſinit a veritate in minus quod p̄tinet ad eyroniam. Et eſt hec diuiſio per ſe ipſius mō

daciū quia mendacium inquantū bulus
 modi opponit veritati. Veritas autem
 est equalitas quedā cui per se opponit
 maius et minus. Alio modo potest diui
 di mendaciū inquantū habet rationem
 culpe fm ea que agraunt vel diminuūt
 culpam mendaciū. Sic diuiditur in per
 niciosum locosum et officiosum ad que
 possunt reduci octo genera mendaciorū
 posita ab Augustino in libro contra mē
 daciū. Agguatur nāq culpa mendaciū
 siquis menciā in alterius nocumentū
 siue sit contra deum vt in doctrina fidei
 et morū. Siue sit contra primum in per
 sona fama seu rebus et tale est peccatum
 mortale. ¶ Demum vero culpa menda
 ciū si ordinē ad aliq bonū vel g ad bo
 num delectabile et sic est mendacium lo
 cosum vel ad bonum vile et sic est men
 daciū officiosum cum quis: scz mētē pro
 salute corporis vel bonis spiritualibus
 aut temporalibus conseruandis: et hec
 duo sunt peccata venialia. Essent autē
 mortalia siquis ex huiusmodi videret p
 habiter scandalū oziri nec tñ desineret
 talia mendacia pferre et hoc si talis esset
 in statu perfectionis acquirende vt reli
 giosi: vel exercende vt plati: siue in quo
 uis alio statu. Fuerunt tamē quidā simi
 pliciter opinionū dicētes huiusmodi mē
 dacta esse peccata mortalia in viris pfe
 ctis inuitentes glose Augus. super illd:
 pdes omnes qui loquunt mendacium.
 ¶ Nō cōuenit pfecto p vita alterius ser
 uanda mentiri nedū vitā alterius seruat
 animam suā perdat. Itē Augustinus i
 libro cōtra mendaciū pfectōrū pceptum
 est nō mentiri. ¶ Sed hec opinio nō est
 vera fm Tho. Rich. et Sco. Cū pfect⁹
 non obliget ad veritatem seruandā i vo
 to vel iuramēto plus q quicunq alius
 christianus. Verba autē Augustini in
 telligunt i casu in quo recta ratio dicta
 ret q vnicus actus mendaciū vel frequē
 status esset scandalosus seu occasio rui
 ne mortalis audientibus quod aliquan
 do plus potest contingere in viris perfe
 ctis q in alijs quia imperfecti aliquan

do magis scandalizantur de mendacijs
 talium q aliorum q maxime si mentian
 tur exercendo actus qui competunt sibi
 ratione status perfectionis: puta iudica
 re predicare. Ex hoc enim posset periz
 re auctoritas doctoris ecclesie in docen
 do et utilitas populi audientis. Si enī
 prelatus pdicans vel iudicans admisce
 at aliq mendacium locosum poterit du
 bitari de quocunq alio dicto ab eo si
 cut de illo. Quod intelligit Scotus si
 non percipiatur illud mendacium esse
 dictum remotum ab actu docendi vel
 iudicādi. Dum namq aliquis sedet ad
 iudicandum potest aliquam trissam ad
 miscere que ex modo loquēdi scitur nō
 esse de iudicio. ¶ Aliiter etiam possunt
 auctoitates allegare exponi. Prima ex
 ponit ab alexandro in tertio sententiarū
 q viro perfecto non cōuenit mentiri p
 vita alterius seruanda non q semp me
 tiendo peccet mortaliter sed quia men
 tiendo peccat peccato veniali quod di
 sponit ad mortale per quod homo pera
 dit animā suam. De secunda dicit Tho
 mas in. se. se. q Augustinus loquit du
 bitatiue. Unde premitit nisi forte illa
 vt perfectorum.

Alterius notandū q sicut
 mendacium consistit in verbis sic simu
 latio vel fictio in factis quod quidem fit
 gum aliquis per signa factorum vel rez
 rum aliquid de se significat contrarium
 eius quod i eo est. Unde fictus dicitur
 qui aliud pretendit exterius q habeat
 interius et si fiat ad aliud significandum
 non est mendacium: sicut nec figuratiue
 locutiones fm Augustinum in libro de
 questionibus euangelij. In figuratiuis
 enim locutionibus figuratur quedam
 res non vt asseratur ita esse sed propo
 nitur vt figura alterius: quod volumus
 asserere: sic domin⁹ finxit se longius ire
 discipulis euntibus in emaus compo
 nendo scz motum suum quasi volentis
 longius ad designandum q longe erat
 a fide eorum.

Ethicorum

ypocritis

Continetur autem ypocritis sub simulatione. ypocritis enim quedam simulatio est non autem omnis simulatio sed solū illa quae quis simulat personam alteri? sicut cum peccator simulat personam de qua dicitur secundo. 38. di. tertij interiorum quod sit uno modo simulatio per argumenta probabilia a signo: puta per generationes flexiones adorationes et deuotiones aliqua bona sibi inesse que non insunt. Alio vero modo ostendendo mala non inesse que sibi insunt et hoc per signa opposita illis ut si aliquis luxuriosus audies loquens mulieribus spuat in signum castitatis quia si luxuria execrando: ex his modis frequenter ypocritis est mortalis secundum ipsum. Si aliquis simulat malum non inesse quod inest non ostendendo signa que contra consueuerunt sequi illa mala talis non peccaret: sed per oppositum peccaret talia signa ostendendo: quod sic videretur peccatum suum predicare et publicare. **T**ercio autem de ypocritis dicitur quod in ypocritis duo sunt scilicet defectus sanctitatis et simulatio ipsius. Si ergo ypocrita dicat ille cui? intentio fertur in virtutem ut si aliquis non curet sanctitatem habere: sed solū sanctum apparere: sicut consuevit accipi in sacra scriptura: sicut manifestum est quod est peccatum mortale nullus enim priuat sanctitatem totaliter nisi per peccatum mortale. Si dicat autem ypocrita ille qui intendit simulare sanctitatem a qua deficit per peccatum mortale tunc quis sit in peccato mortali ex quo priuat sanctitatem tamen non semper ipsa simulatio est ei peccatum mortale: sed quandoque veniale: quod concernendum est ex fine qui si repugnet caritati vel ipsi proximo erit peccatum mortale: puta cum simulat sanctitatem ut falsam doctrinam disseminet vel adipi scilicet ecclesiasticam dignitatem indignum externis vel quicquid alia temporalia bona in quibus finem constituit. Si vero finis intentus non repugnet caritati erit peccatum veniale: puta cum aliquis in ipsa fictione delectatur de qua dicitur aristoteles. In hoc quarto quod magis videtur vanum quam malum. Eadem enim ratio est de mendatio et simulatione. Contingit tamen aliquando quod aliquis fingit perfectionem sanctitatis que non est de necessitate salutis et

talis simulatio non semper est peccatum mortale nec semper est cum peccato mortali.

Iactantia. Deinde agit aristoteles de iactantia quod opponitur vitati per excessum dicens quod iactantia fit tribus modis: uno quod aliquis fingit de se que non sunt vel maiora quam sunt non propter aliquem alium finem sed tamen quod in ipsa fictione vel mendatio delectatur: et talis assumulat prauo eo quod gaudet in mendatio. sicut tamen talis magis dicitur vanus quam malus. Dicitur quod de vanum quod gaudet in mendatio quod est quidam vanum: non tamen dicitur malus quod non intendit aliquem malum finem: puta dampnum vel detrimentum proximi. Secundo modo contingit quod aliquis se iactat propter appetitum glorie vel honoris et talis non est multum vituperabilis: quod homo et gloria quidam affinitatem habent cum rebus honestis propter quas homines laudantur et in honore habentur. Tercio modo contingit quod iactet se aliquis propter lucrum pecunie vel alteri? quod pecunia mensurari vel estimari potest et talis tanto est utilior quanto propter minus bonum se iactando meretur: talis autem fingit ea ex quibus lucrari potest: puta quod sit medicus sapiens vel diuinus. Circa predicta notandum quod iactantia proprie videtur importare quod homo superbia se verbis extollat licet autem possit esse in factis: illa enim que homo vult longe iactare in altum eleuat et licet aliquando orietur ex auaritia ut dictum est quod tamen frequentius orietur ex superbia vel inani gloria ideo ei? filia ponitur. Ex hoc nascitur quod aliquis per arrogantiā que est species superbie superbia seipsum eleuat interius sequitur plerumque quod exterius maiora quedam de se iactet. Tendit etiam plerumque iactator dicendo quod gloriam consequatur per suam iactantiam: et ideo ex inani gloria oritur finis ratione finis. Item notandum quod iactantia dupliciter potest considerari. uno modo secundum se prout est mendacium quoddam et sic quoad hoc est peccatum mortale quoad aliud veniale secundum Thomam Mortale quidem cum aliquis iactanter de se profert quod est contra gloriam dei sicut ex persona regis tiri Ezechielis. xxviij.

Elevatū est cor tuū et dixisti de? ego sū-
vel etiā p caritatē pxiimi sicut cū aliq̃s
iactando seipm̃ p̃umpit in cōtumeli-
as alioz sicut habet in euāgelio d phar-
riseo qui dixit nō sum sicut ceteri hoīes
raptōres iniusti adulteri velud etiā hic
publicanus. Quādoq̃ etiā bene est pec-
catū veniale quādo scz aliq̃s de se talia
narrat que nō sunt cōtra deū neq̃ cōtra
p̃ximū. Alio modo pōt p̃siderari sū su-
am causam vel appetitū lucri aut inanis
glorie et sic si p̃cedat ex supbia vel inani
gloria que sit peccatū mortale etiā ip̃a
iactatīa erit peccatū mortale alioq̃n erit
peccatū veniale. Sed q̃n aliq̃s p̃p̃it i
iactatīa p̃pter appetitū lucri hoc videt̃
tam p̃tinere ad p̃ximū deceptionē et dā-
nū: et ideo talis iactantia magis est pec-
catū mortale. An p̃bs dicit q̃ turpior ē
q̃ se iactat causa lucri q̃ causa glorie vel
honoris nō tñ est semp peccatū mortale
qz pōt esse tale lucrū ex quo nō damni-
cat. ¶ Tractat p̃r aris. de eyronia di-
cens q̃ eyrones q̃ minora de se dicunt
q̃ sint vident p̃ssiores sū mores q̃ iac-
tatores qz tales lz nō videant̃ dicere cā
lucri sz ad fugiēdū tūorē seu elevationē
et ne sint alijs molesti seip̃s p̃ferendo et
tales maxime negāt illa que sunt glorio-
sa in eis sicut socrates fecit dicens se nō
esse sapientē sū p̃bm id est amatōrē sa-
pientie. Sunt in aliqui eyrones peiores
p̃cedentib⁹ qui facitēnū p̃tēdūt de se
minora vt aliq̃n de ip̃is opinentur ma-
iora vt illi qui assumūt habitū respectū
vt videant̃ hoībus esse sancti et p̃fecti.
Et talis eyronia videt̃ esse quēdā iactā-
tia p̃pter qd̃ de beato Aug⁹. legit q̃ ne-
q̃ vestes nimis p̃ciosas neq̃ nimis ab-
sectas habere voluit qz in vtroq̃ homi-
nes suā gloriā querūt. ¶ Contra p̃di-
cta pōt argui q̃ eyronia nō sit p̃ctm̃ qz
fugere supbiā nō ē peccatū sz aliq̃ mino-
ra de seip̃s dicūt ad fugiēdū supbiā: g̃
tales nō peccāt. ¶ Rñdeo q̃ minora de
se asserere et maiora negare cōtingit du-
pliciter: vno mō incipiendo et sic p̃tinet
ad hoc vitii qz vt dicit Aug. sup iohan

nē nō ita cauere debet arrogantia vt ve-
ritas relinquat et sic fugere supbiā ē pec-
catū: cū omne mendaciū sit peccatū sū
Aug. Aliomō sine mēdacio dū scz al i
qua maiora que sunt in seip̃s reticent et
quēdā minora q̃ in se recognoscūt dete-
gūt et hoc de se nō est peccatū sz pōt p̃tis-
nere ad humilitatē et sic fugere supbiā
nō est p̃ctm̃ nec p̃tinet ad hoc vitii.

¶ Notandū q̃ est quēdā figura grāma-
ticalis que dicit̃ yronia et sic cū aliq̃s di-
cit vñ intendit exprimere cōtrariū vt si
dicat aliquis alicui: Q̃ bonus puer ē
tendēs ip̃m esse p̃auū significare vel ex-
primere et in hoc non est mendaciū sicut
nec in alijs figuratis locutionib⁹ us: et de
hoc pōt intelligi illud qd̃ dicit aris. de
magnanimo q̃ q̃nq̃ aliqua falsa yronia
ce loquit̃. Et dicit̃ ab yron grece qd̃ est
elevatione latine qz sit sepe cū elevatione
vult⁹ vel sermonis: et scribit̃ cōiter sine
e. Vitii vero oppositū veritati de quo h
agit aris. scribit̃ p e et y: Unde pōt dici
ab e qd̃ ē extra et yron qd̃ est elevatione q̃
si extra elevationē qz plerumq̃ eyrones
ment iunt negando maiora que in ip̃is
sunt ad elevationē fugiēdā vt dictū ē.

¶ Quia vero exterior ornat⁹ ad iactan-
tiā p̃tinet sū Aug. in lib. de sermōe do-
mini in monte. ¶ Notandū q̃ vt dicit
tho. in. se. se. si mulier p̃cios⁹ se ornet vt
p hoc viro suo placeat ne labat p cōtem-
ptū in adulterū potest hoc facere absq̃
peccato. Ille vero mulieres que viros
nō habent nec volūt habere et sunt in sta-
tu nō habendi nō possunt absq̃ peccato
appetere placere viroz aspectib⁹ ad cō-
cupiscendū qz hoc est dare eis occasionē
peccandi. Et si quidē hac intentione se
ornēt vt alios puocēt ad cōcupiscendū
peccant mortaliter. Si aut ex quadā le-
uitate vel vanitate p̃pter quādā iactan-
tiā nō est semp peccatū mortale sz q̃nq̃
veniale: sicut etiā ip̃a iactantia vt patet
ex p̃cedentib⁹ et eadē rō est q̃ tū ad hoc
de viris. Possunt etiā licite et viri et mu-
lieres se p̃ciosis ornare vt cōseruēt decē-
tiā sui status sū p̃suetudinē eoz q̃bus

Ethicorum

cōuluūt. Statuſq; ꝛ ꝑſonaz ſuarū cōdi-
tionū: in ſuphabundātia tñ ꝛ ſupfluita-
te taliū cōtingit peccatū talibꝫ ꝑter con-
ſuetudinē patrie vīdēdo ſeu ex inordina-
to affectu vt dictū eſt. ¶ Predictis concor-
dat alexander in ſcdo in ſarū. Mulieres
etiā ſe colorātes ſeu aliqua ſignēta ad
appantē pulchritudinē adhibētes licet
peccēt nō tñ mortaliter niſi hoc fiat ꝑꝑt
laſciuiā vel in dei cōtēptū in quo caſu i-
telligēde ſunt ſanctorū auctoritates de
hac materia. Sciendū eſt etiā qꝫ aliud ē
ſingere pulchritudinē nō habitā ꝛ aliud
ē occultare turpitudinē ex aliqua cauſa
ꝑuenientē puta ex egritudine vel aliqꝫ
hōmō: hoc em̄ eſt licitū. Artifices etiā fa-
cientes ornamēta ſeu alia artis opa qu-
bus poſſunt hoīes bñ ꝛ male vti nō pec-
cāt niſi forte inueniēdo aliqua ſupflua ꝛ
vicioſa. Mō ſic autē de illis qꝫ hoīes be-
ne vti nō poſſunt qꝫ talia faciēdo pecca-
rent: vtꝑote ꝑrebenſes alijs occaſionem
peccandi: puta ſi aliquis fabricaret ali-
qua ad cultum ydolatrie pertinentia
ſm Thomam.

Ca. x

Exiſtente autē requie.

¶ Hic determinat de eutro-
pelia que moderat delecta-
tiones qꝫ ſunt in ludo. Eſt nāqꝫ ludus ne-
ceſſarius ad tollendū tediū ꝛ fatigatiōz
ꝛ ad ꝑntis vite fragilis recreationē. Et
qꝫ ꝑōt bene ꝛ male fieri: iō circa ludū po-
niſ virtus eutropelie moderās iter vno
extrema ſcꝫ homolochū ſe in ludo exceſ-
ſive habētē ꝛ aggreſſē nulloꝫ ludere vo-
lentē. ¶ Dicit autē eutropelia ab eu qꝫ
eſt bonū ꝛ tropos qꝫ eſt verſio qꝫ eutro-
pelus bene cōuertit dicta ꝛ facta hoīm ī
ſolatiū. Et ſꝫ in ludo vtaſ talia verbis
vitiꝫ vel deriſionis his tñ bñ ꝛ decēter
vtit vt dicit ariſ. ſic namqꝫ talia ꝑfert qꝫ
ex hōmō audietes nō cōtriſtāt nec ex mō
dicendi nec ex intentione dicentis. An
de talia nō ſunt vicia formaliter: ſꝫ tātū
materialiter: cū in hōmō nō intendat ali-
cuiꝫ in honorationē cōfuſionē vel obꝑro-

briū: ſꝫ aſſententiū riſum moderatū ꝛ gra-
tioſum: ſolatiūqꝫ nulli oneroſum verbis
ꝛ factis iocoſis tā ſui qꝫ alioꝫ diſciplina-
te ꝛ moderate ſeu prudenter vtendo.

¶ Deinde agit ariſ. de homolochū qꝫ i lu-
do excedit dicēs qꝫ homolochus ē alijs
oneroſus. Inſidiat nāqꝫ verbis ꝛ factis
eoꝫ cū qꝫbus cōuerſat totaliter nitēs ali-
qd cape qꝫ poſſit in riſuz cōuertere nec
curat ſi aliqꝫ inde cōtriſtēt dñ tñ alios fa-
ciat ridere. ſꝫ autē ſit importunꝫ truſtor
ꝛ luſor eſt tñ minꝫ malus deriſor: qꝫ de-
riſor deridet ex aīo ꝛ intentione intēdēs
alioꝫ cōfuſionē: hic autē iocoſe ad riſum
ꝛ ſolatiū. ¶ Aggreſſis hō videt abhoīa-
ri ludū qꝫ ad vitā humanā neceſſariꝫ eſt
vnde deſicit ī dicēdo ꝛ audiēdo: neqꝫ eſt
dicēdū aliqꝫ ridiculū id ē truſtam vel ver-
bū riſu dignū: ſꝫ talia dicētibꝫ eſt mole-
ſtus ꝛ in oībus qꝫ dicūt eſt triſtis. ¶ Ad
euidentiā ꝑdictoꝫ notādū qꝫ riſus ali-
qꝫ ꝑuenit ex naturali diſpoſitione ho-
minis ſic etiā qꝫ hō inuolūtariē ridet ali-
qꝫ ꝛ tūc nec eſt bonꝫ nec malꝫ moralis-
ter atteſtat tñ bonitati naturali. Aliqꝫ
vero ꝑuenit ex volūtate ordinata vādū
vel recipiēdi ſolatiū ad vite recreationē
ꝛ faſtidii euitandū ꝛ ſic ꝑtinet ad virtu-
tē. Aliqꝫ vero ꝑuenit ex inordinata la-
ſciuiā ꝛ ſic eſt vitioſus. Et ſꝫ tali dicit ſa-
piens riſum reputaui errorem ꝛ gaudio
dixi qd fruſtra decipis ecēs. ſcdo.
¶ Notādū inſup qꝫ ſm Tho. in exceſſ
ludi in. ſe. ſe. aliqꝫ cōtingit eſſe peccatū
mortale. Ano mō vīdēdo turpibꝫ verbis
vel factis ſeu his qꝫ vergūt in ꝑrimi no-
cumētū. Alio mō ſm deſectū debitariꝫ
circūſtātiꝫ puta cū aliqꝫ vtunt ludo vel
in tꝑibꝫ vel in locis indebitis ac etiā ꝑ-
ter ꝑuenientīā negotij vel ꝑſone ꝛ hoc
qdē qꝫqꝫ ꝑōt eſſe ꝑctm mortale ꝑꝑt ve-
hemētiā affectꝫ ad ludū cuiꝫ delectatio
nē ꝑponit aliqꝫ delectationi dei ita qꝫ ꝫ
ꝑceptū dei vel ecclie talibꝫ ludis vti nō
refugiat. Quādoqꝫ autē eſt peccatum
veniale putacum aliquis nō tātum affi-
citur ad ludum quod ꝑpter hoc vellet
aliquid cōtra deum cōmittere.

¶ Deludo autem seu ioculatione aut gestu-
latione histrionali nota ea quae dicta sunt per
ea. huiusmodi quarti. **¶** De ludo vero alee in
secundo ca. De saltatione vero seu ioculatione
in coreali. Notandum quod potest licita vel illi-
cita iuxta ea quae dicta sunt de ludo in generalia
li. Ad maiorem vero expressionem sciendum secundum
albertum in quarto distinctio. xvj. quod corea et
hinc ludi siue fiat castus seu musicis instru-
mentis secundum se non sunt mali quia possunt bene
fieri puta si fiat cum debitis circumstantiis ut
tempore debito scilicet gaudij sicut in nuptiis vel
tempore victorie vel tempore liberationis hominis vel
patrie vel aduentu hominis de terra longinqua et
cum honestis personis de quibus non oritur prae-
iudicio mali et sic cum alijs debitis circumstan-
tijs. Possunt etiam esse mali ex circumstan-
tijs ut si fiat tempore tristitiae vel penae aut a per-
sonis ecclesiasticis seu cum catilenis tur-
pibus et illicitis et precipue si fiat mala inten-
tione videlicet ad prouocandum libidinem.
Praedictis concordat alex. in secundo dicens
quod saltatio vel ioculatio potest esse causa exer-
citij et hoc modo ad artem pertinet et est indif-
ferens ad meritum vel demeritum. Si autem si
at ex spirituali iocunditate mentis ibi meritum
constituit et hoc modo saltauit dauid coram ar-
cha federis domini et iussit in signum iocundita-
tis spiritualis. Potest etiam fieri ad tollendum
fastidium seu ad naturae recreationem et sic per-
tinet ad virtutem consuetudinalis vel morali-
tem quae dicitur eutropelia. potest etiam venire ex
mentis lasciuia et tunc aliquando est peccatum veni-
ale aliquando mortale. Est namque ibi veniale
peccatum si immoderata vel inepta leticia ex
qua origine duxit non praefertur in commuta-
bili bono: sed fiat conuersio ad commutabile
bonum contra deum. Si vero fiat in contemptum
domini vel praefertur in commutabili bono erit
ibi peccatum mortale. et de saltatione et ioculatione
et rursus hoc modo sumpto intelli-
gitur illud luce sexto: ve vobis qui ridetis
Et enim comminatione pene eterne signifi-
cat quod per peccatum mortali debet. hec alex-
ander intelligit autem ibi esse contemptum dei
si fiat ad se vel alios prouocandum ad libi-
dinem adulterij vel fornicationis quae re-
pugnant diuini mandatis. est etiam ibi

contemptus dei si aliquis sic afficeretur hu-
iusmodi ludo quod non curaret ab illo absti-
nere etiam si sciret illud esse contra diuinum
vel ecclesiasticum mandatum et hoc modo sum-
mo contemptum non solum peccatum veniale sed
etiam actus in se indifferens ad bonum vel ma-
lum. Si fieret ex contemptu dei esset pecca-
tum mortale. Et potest intelligi illud ver-
bum Augustini quod habet distinctio. xxi. quod cri-
minis. Nullum est adeo veniale peccatum
quod non fiat mortale ubi placet. hoc est si sic
placeret alicui talis actus quod non desineret
illud committere etiam si sciret ipsum esse con-
tra diuinum mandatum. hoc etiam modo con-
suetudo venialium occasionaliter inducit
in mortale peccatum non quia multitudo venia-
lium equiualeat uni mortali: propter enim nu-
merositatem individuum non varietur species.
Vnde mille venialia non faciunt unum mortale
Sed quia plerumque consuetudo inducit libi-
dinem et contemptum. Hic libidinem voco im-
probam voluntatem facienda quod placet et libet
deo contempto. hoc itaque modo consuetu-
do venialium disponit ad mortale pecca-
tum: teste enim sapientes qui minima sper-
nit paulatim decideret.

Ca. XI

De verecundia et c.

¶ Hic tractat aristoteles de
quadam passione laudabili scilicet
verecundia. Circa quod primo dicit quod ve-
recundia non est virtus: quod probatur: quia
virtus est habitus electivus ex secundo hu-
ius: sed verecundia non est habitus sed
passio quedam: ergo verecundia non est
virtus: minor probatur tum quia verecun-
dia diffinitur per passionem timoris. est enim ti-
mor ingloriationis et confusionis: Tum
quia non fit ex electione: est enim morus non
spontaneus sed cum quadam transmutatio-
ne corporis. Unde dicit aristoteles quod
sicut timor qui accidit in periculis eue-
nit cum vultus palliditate ita verecundia
cum rubore. Qui diversitatis ratio potest assi-
gnari quia nam sanguinem transmittit ad locum
ubi sentit esse defectum. sedes autem vite prin-
cipaliter est in corde: et ideo quando timor

Ethicorum

met periculū vite sanguinē retrahit ad
cor ppter qd exteriora palleſcūt. Honor
autē et cōfusio in exteriorib⁹ est et iō quā
do iminet timor cōfusiois sanguine re-
currente ad exteriora facies hominis ru-
beſcit. ¶ Deinde ostendit aris. qd vere-
cūdia magis cōuenit etati iuuenili q̄ se-
nili qz iuuenes plurimū fm passiōes vi-
uentes proni sunt ad peccādū ppter ve-
recūdiā ab ope turpium phibent. Et iō
specialiter decet iuuenes eē verecūdos
et in eis maxime ē verecūdia laudabilis
et sic de senibus in quibus corpm pas-
siones nihil aut parum vigoris habent.
Et iō cessante etatis seruire nihil putā-
m⁹ eos turpitudinis opari. Sic nec spe-
ctat verecūdia ad hoies studiosos seu
virtuosos. Cū em̄ in ipis p virtutē sint
passiones reduce ad mediū nō opantur
turpia ex quibus verecūdari debeant.
¶ Circa p̄dicta notādū qd h senes et vir-
tuosi verecūdia careant supradicta mō-
do sunt tñ ita dispositi qd in eis accide-
ret aliquid turpe de hoc verecūdarent.
Et ideo dicit aristo. qd verecūdia est ex
suppositiōe studiosi hoc est dicere qd ve-
recūdia p̄tinet ad virtuosum ex suppo-
sitione alicui⁹ turpis sibi inexistentis.

Explicit quartus

Incipit quintus liber ethicorum

De iusticia.

¶ Postq̄ in p̄cedētib⁹
determinatū est d virtū-
tib⁹ que sunt circa com-
municatiōem sermonū et
operū in cōiectū quo ad
cōdecenciā honestatis: hic agit de iusti-
cia que est circa operationes q̄ sunt ad al-
terū quo ad equalitatē et debitū necessi-
tatis. Dicit igit aris. de iusticia et iniusti-
cia est attendendū et circa q̄les sint ope-
rationes et diffinit iusticiā dicens qd iusti-
cia est habit⁹ quo hoies sunt opatiui ius-
torū et opant et volunt iusta. ¶ Ad cui⁹

evidentiā notandū qd iustū dicit a iure
¶ Inde iusta dicunt iuris statuta seu p̄cea-
pta. Dicit aut iusticia habit⁹ opatiuus
iustorū inquātū inclināt ad operandū ius-
ta que sunt obiecta operationū ad quas
iusticia inclināt. ¶ Ponit aut in hac diffi-
nitione opant ad designandū actū impa-
tū a volūtate q̄ mediātē habitu iusticie
pducit. ponit etiam volūt iusta ad desi-
gnandū ipsam volūtātē q̄ est subiectū ius-
ticie et volitionē que est act⁹ elicit⁹ vo-
luntatis. Ex his p̄z qd diffinitio iusticie
est assignata cōuenienter: quelibet nāq
forma puenienter diffinit p suū gen⁹ cu-
iūsmōi ē habit⁹ respectu iusticie et p suā
differentiam et iō ponit opatiui iustorū
in diffinitione etiā forme cōuenienter pos-
nit ei⁹ act⁹ et obiectū qz habitus innotet
sunt p act⁹ et actus p obiecta. ¶ Ponitur
etiā ei⁹ subiectū vt p̄z in septimo meta-
phisice. ¶ Patet qd diffinitio iusticie. ¶ Per
oppositū iniusticia est habit⁹ p quē ho-
mines inclināt ad opa iniusta et ipsa vo-
lunt et opant. ¶ Quia vero vnū cōtrariū
est ratio cognoscendi alterū: et quotiens
dicit vnū oppositorū toties dicitur reli-
quū. ¶ Per diffinitionē iniusticie diffini-
tio et differētia iusticie imotescet. ¶ Di-
cit igit aris. qd iniustus dicit aliq̄s trib⁹
modis. vno mō dicit iniustus aliq̄s ille
galis scz q̄ facit p̄tra legē. Secūdo mō in-
iustus ēz auarus q̄ plus vult habere de
bonis fortune sicut sunt bona exteriora
quā debeat orās et optās talia habere q̄
tñ nō sunt appetēda sz illa que sunt bo-
na fm se. Tercio mō ēz aliq̄s iniust⁹ in-
equalis q̄ scz vult minus habere de ma-
lis vt de laborib⁹ expensis et hmoi. Et
isti tres modi reducunt ad duos scz ad
illegalē et inequalē. ¶ Itā inequalitati op-
ponit magis et min⁹. et iō tam auar⁹ q̄
ali⁹ dicit inequalis. per oppositū ē est qd
dā iusticia legalis et qdā iusticia eq̄lis.
¶ Deinde agit aris. de iusticia legali cu-
ius legalia seu legis p̄cepta sunt remo-
ta material⁹ seu mediata. opatiōes ho-
circa ipsa sunt materia p̄pina vel im-
mediata. Dicit aris. qd legalis seu ca-

que lex precipit sūt iusta cum scz sint instituta sūm dictamē recte ratiois. An illa legalia sūt quozūlibet virtutū opa. Lex enī precipit opa fortitudinis puta acie nō relinquere et arma nō abicere. Et opa temperantie vt nō mechari: et opa māsuēti vt nō percutere et sic de alijs: q̄ qdē sūt factiua et conseruatiua felicitatis politice.

Regis nāq; latores legalia statuētes in his q̄ precipiūt studiose cōsiderāt ea q̄ conueniūt cōitati et optimatibus siue viris p̄claris et p̄mis q̄ habētur vt optimi in ciuitate seu dñis et principibus cōmunitatē regētibz. Ex his patet que et qualia sit iusticia virtutis legalis. est enī virtus legalis p̄fecta non simpliciter l'qualiter cū q̄ sed p̄fecta ad alterū. et iō dī virtutū p̄clarissima ita q̄ nec heperus nec lucifer sic ē admirabilis. ¶ Abi Notādū q̄ heperus vel lucifer ē eadē stella q̄ alio nomine dī venus q̄ inter cetera sydera clarior et gaudētius refulget maxime iō: tū q̄ qdē motu diurno aliqñ solē aīcedit de mane: et hoc vocat lucifer. Aliquādo vero ipm sequitur de sero et ex hoc vocatur heperus. ¶ Probat insup Arist.

p̄fectionē iusticie q̄ ipa ē omnis virtus: q̄ nīa vsus omnis virtutis includit in ea cū componat hōem nō solū ad seipsū s; etiam ad alterū ex quo patet eius p̄fectio. Ad cōfirmat vbo binatū qui fuit vnus de septē sapiētibus. Dicit enī q̄ p̄ncipatus virū oīdit eē scz p̄fctū vel imp̄fctū. Principatus aut cōsistit in cōcātioe ad alterū. et hoc idē vltēius p̄bat: q̄ sicut ille ē pessimus q̄ vīf malicia ad se et ad alios: sic ille ē optimus q̄ virtute ad se et ad alios vītur. hoc aut fit mediāte iusticia. vñ p̄cludit aristo. q̄ iusticia nō ē p̄s virtutis sed tota virtus: neq; iniusticia cōtraria est p̄s malicie sed tota malicia.

¶ Ad euidētiā notādū q̄ est quedā opinio ponēs iusticiā legalē nō eē p̄tiale habitudē s; eē aggregationē oīm virtutū. Alia vero opinio dicit iusticiā legalem esse habitū p̄tialē distinctum ab habitibus aliarū virtutum innitens verbis. p. tertio pol' dicentis q̄ nō est simpliciter

eadem virtus boni veri et boni ciuillis. Virtus enī boni ciuillis sūm illā op̄ionē est iusticia legalis per quam aliqd ordīatur ad bonū cōe que non ē eadē cū alijs virtutibus. Et dī tota virtus et virtus cōmunis nō sūm p̄dicationem sed sūm virtutem et causalitātē in quātū ordinat actus oīm virtutū ad bonū cōe sicut caritas ordinat actus oīm virtutū ad bonū diuinū et sūm hanc vel illā op̄ionē varie possz exponi textus.

¶ Verimus aut. Ca. ij

¶ Hic agit Arist. de iusticia p̄ticulari seu equali: de qua dēterminare est eius p̄ncipalis intentio. Et probat huiusmodi iusticiam esse p̄ticularē ex iniusticia sibi opposita. Tū enī inueniāt qdā iniusticia p̄ticularis sine alijs malicijs sequitur etiā q̄ erit p̄ticularis iusticia sibi opposita. ¶ Autē sit aliaqua p̄ticularis iniusticia sine alijs malicijs. p̄bat p̄ exempla dīcēs q̄ ille q̄ operatur sūm malicias alias ab auaricia iniuste agit nō tamē auare: sicut ille qui i bello iusto abicit clipeum propter timorem vel qui dicit alicui obprobrium p̄p̄ irā vel q̄ non operuit proximum indigentē p̄pter illiberalitatem: et sic reperiuntur alie iniusticie sine auaricia que est specialis iniusticia. Contra aut quādoq; peccat aliquis p̄ auariciā alienā tollendo non tamē sūm alias malicias. Item arguit sic: Illa iniusticia est p̄ticularis ab alijs distincta que i eodē actu distinguitur ab omni alia malicia sed iniusticia auaricie est h̄mōi. Si enī aliquis mechāt p̄pter concupiscentiā suā extellendā censet luxuriosus: si aut mechāt p̄p̄ lucrum talis erit auarus: et sic in eodē genere actus p̄pter intentōnes finium diuersorū distinguitur hec iniusticia ab alijs. Cōcludit itaq; aristo. q̄ est quedam iusticia equalis que se habet ad iusticiā legalem sicut pars ad totum. Dicitq; q̄ de legali iusticia non intendit eo q̄ est circa omniū virtutum opa de quibus satis dictum est in precedentibus. ¶ Dīuidit ergo iusticiā equalem per quam redditur vnicuiq; qd

Ethicorum

Tūc est in duas spēs scz in iusticiā distri-
butiua et in iusticiā cōmutatiua. Iusticia
distributiua cōsistit in distributiōe hono-
rum pecuniarū vel aliorū quozcūq; pti-
culariū hominibus cōmunicantibus viba-
nitate qui scz habēt aliqd cōe distribu-
dū singulis. In qua distributiōe ē iusti-
cia si seruet equalitas distribuendo sin-
gulis sūm proportionē dignitatū seu la-
boz suoz. Si vero sit ibi sequalitas erit
iniusticia. Cōsistit etiā in distributiōe q
sit a singulis p cōmuni vtilitate. Iusti-
cia aut cōmutatiua fit in cōmutatiōibus
in quibus est translatio ab vna pte i alia
Iusticia distributiua respicit habitudiez
que sit a cōi in singulos. Cōmutatiua ve-
ro habitudinē inter ptem et ptem. Dicit
autē arist. q cōmutatiue sūt due partes
qz qdā sūt cōmutatiōes volūtariē et qdā
inuolūtariē. Cōmutatiōes volūtariē sūt i
qibus requirit volūtatis cōsensu vtriusq;
ptis vt emptio venditio fidelussio cōduc-
tio: et sic de similibus. Est autē fidelussio
cū quis pstituit se debitorē p alio illo de-
ficiēte. Cōcessio vō gratuite vsus rei
in rebus q aliqd fructificat dicit vsufru-
ctus. In rebus aut nō fructificatibus vi-
ditur mutū vel cōmodatū: vt vasa. Et
tū differūt mutū et cōmodatū si ppe su-
mant. Mutū enī cōsistit in his reb⁹ q
dantur ad pondus numeri et mensuram
vt pecunia granum vinum et oleum: et il-
le res que sic dant in dominiū accipiētū
transferūtur et non eedem sed alie eius-
dem qūtatīs et generis reddūtur. Unde
dicitur mutū quasi de meo fit tuū. Cō-
modatū vero ē quod alicui tradit non vt
sit suū sed vt eo vtatur et ab eo idēz re-
stituāt. In hoc autē conueniunt qz vtraq;
de natura sua vult esse gratuita. Unde si
in mutuo plus exigitur vsura cōmittitur
vt dēi est in pcedē. In cōmodato vō
si qd exigatur statim definit esse cōmoda-
tum et in aliam speciem contractus tran-
sit. Si enī p ipā re cōmodata exigat pec-
cunia tunc est venditio et emptio. Si ve-
ro res alia tunc est permutatio. Si vō
p vsu rei cōmodate exigitur pecunia sic

est locatio vel conductio. Est autē locator
qui vsu rei sue concedit p pecūia vt dā-
do domū ad habitādū. Conductor vero
qui ipam rem data pecunia recipit.

Deinde diuidit arist. cōmutatiōes
inuoluntarias sūm q duo causant inuolū-
tariū scz ignorantia et violentia: vt dēi
est tertio huius. Cōmutatiōes inuolūta-
rie quedam occulte ille scz que sunt inuo-
lūtariē p ignorantiam alterius partis cu-
iusmodi sūt furtum et contractatio rei ali-
ene ignorante et inuito dño. Mechia id
est adulterium qñ vxor contractatur viro
ignorante. Beneficiū id ē venenī admi-
nistratio: serui seductio: callida psuasio
vt recedat a dño suo: dolo occisio vt si qñ
nesciat qd sagittā interiētē emisit et fal-
sum testimoniū. Aliē vero sunt violētē
vt incarceratio patēs: interfectio: rapia
pntum dōbatio seu occisio: membrorum
tilatio: accusatio sue manifesta criminis
impositio: iniuriatio: puta derisio vel vis-
tupatio. ¶ Notandum etiā q adulteri-
um p accipi dupliciter: vno modo sū p-
cisa habitudine viri et mulieris q adin-
ulcem cōmiserunt sic pertinet ad intem-
perantiaz. Alio modo sub habitudie ad
ulceris ad eū cuius vxore abutitur: sic ē
species iniusticie: qz adulter contractat
rem alienam inuito dño: qz mulier potes-
tatē corporis non habet. Ipsa etiā muli-
er in hoc facit iniusticiā viro suo. Si au-
tem hoc fieret de consensu viri tunc talis
mechia eēt simplē luxuria et nō iniusticia.

¶ Notandum insuper q iusticiā vt po-
nitur vna de quattuor cardinalibus vir-
tutibus sumitur magis large sūm Scotū
34. di. 3. sen. q hic sumatur ab Aristot.
Iusticia enī primo modo non dicit vnus
aliqū habitum sed est quoddam genus
intermedium respectu multarum spēru
iusticie disponentium hominē circa ope-
rationes que sunt ad alterum non tamē
sū debitum et equalitatem sed: etiā sū
condecētiā et inequalitatem: Sic au-
tem potest diuidi iusticia hoc mō sūmp-
ta: quia vel disponit hominē in ordie ad

honorem vel cultum diuinis: et sic iusticie species est religio vel latria q̄ est virtus inclinans ad honorem soli deo impendendum in protestationem summi dominij. Sumitur etiam latria aliquando pro ipso actu reuerentie interioris v̄ exterioris ad quem hec virtus inclinat.

Est autē hec virtus moralis et non theoricā q̄ non respicit deum immediate pro obiecto sed honorem ei impendendum.

Si vero iusticia disponat hominem foradine ad proximum hoc fit dupliciter: vno modo comunicando se alteri quantum potest: et sic est amicitia. Alio modo comunicando sua: et hoc dupliciter. Vno modo comunicando inter ista ad conuictū necessarium: et sic iusticie spēs sūt p̄fidentia et obediētia. p̄fidentia ē virtus disponēs

Platos seu p̄fidentē ad recte regendum subditos. Obediētia vero disponit subditos ad parendum iussis superiorum et ad ipsos reuerendum. et alio nomie dicitur obseruantia. hoc etiam modo sub iusticia continetur veritas et affabilitas

disponentes homines quolibet in mutuo et decenti conuictu. Si vero disponat ad comunicandum extrinseca hoc est dupliciter: quia v̄ fin debitu et equalitatem: sic est iusticia de qua hic agit aristoteles. que diuiditur in conmutatiua et distributiua. Si vero fin condecenciā et

inequalitatem sic sub iusticia continetur liberalitas et pietas. licet autem pietas sumatur proprie pro cultu et obsequio parentis et patrie: Large tamen extendit ad quolibet opera misericordie.

Aliquā etiam sumitur pro religione licet autem religiosi dici possint omnes q̄ varū deuz colunt: specialiter tamen dicitur qui vitā suā totā deo dedicātes a mundāis negotijs se abstrahunt.

Diciturq̄ religio a relegando quia p̄tinentia ad diuinum cultus sunt in corde frequenter reuoluēda. Quamuis autem filiorum ad parentes sit debitu necessitatis est tamē ibi inequalitas cum non possit ipsis reddi condignum: et sic ad pietatem erga parētes exercendam est debitu legale cum ine

qualitate. et dicitur debitu legale ad qd reddendum aliquis lege astringitur. est etiam tale debitu ad opera pietatis super te pro misericordia quando v̄get necessitas q̄ maxime extrema.

Ad liberalitatem autē est tantū debitu morale qd quis debetur ex quadam condecencia et honestate virtutis. Sumendo istam iusticiā large eodem modo quo sumitur a sco.

scilicet putat disponit ad operationes que sūt circa alterum debito legali vel morali siue sit ibi equalitas siue inequalitas possunt eius varie species assignari.

Thomas autē et Rich. iusticiam magis stricte accipientes eodem modo quo sumitur ab aristotile prout scilicet ratio iusticie consistit in hoc qd alteri reddatur quod ei debet.

fin equalitatem et debito legali dicunt partes iusticie a Tullio assignatas scilicet Religionem pietatem et Obseruantiam. veritatis gratiā et vindicationem non esse eius species seu partes subiectivas sed partes potentiales. et simili

ter dicendum est de amicitia que ponitur pars iusticie a Macrobio: et de liberalitate quam Andronicus inter partes iusticie enumerat: que dicuntur partes

potentiales iusticie: quia in aliquo cum iusticia conuenientiam habent: sed tamē ad plenam iusticiam non attingunt. Conueniunt quidem in quantum disponunt ad operationes que sunt circa alterum non tamen sunt species eius cum ratio generis includatur in specie. Ratio autem iusticie hoc modo sumpte non includitur in ipsis. unde deficiunt a perfecta ratione iusticie: Quedam enim illarum deficiunt a ratione equalitatis: quia p̄ illas non redditur equale: vt patet de pietate erga parentes et de religione erga deuz quibus non potest reddi condignum.

¶ Patet etiam de obseruantia que reddit hostem virtuosum in dignitate supra se constitutus honorem sed nō reddit equale: quia virtuti perfecte non fiet dignus honor quarto huius. Alię vero deficiunt a ratione debiti legalis: vt dictum est de liberalitate.

Ethicorum.

Patet etiam in gratitudine p quam fit recompensatio beneficiorum et in vindicatione qua fit repulsio malefactorum motu proprio non tñ cōtra legē nec propter malū ipsorum sed ad eorum cohibitionē et suā defensionē et tutelā. Vindicatio autē que fit auctoritate publice potestatis sū sententiam iudicis pīnet ad iusticiā cōmutatiuam. Patet etiā in veritate p quam hō se talem exhibet proximo in verbis et factis qualis est qd nō debet proximo ex aliqua legis necessitate sed ex quadā morum honestate. Sic igit sū diuersam iusticie acceptionē de eavarie loquuntur doctores. ¶ Sciendum vltērius q licz iusticia p se sit circa opāōes q sūt ad alēuz ex consequēti tñ ē circa passiōes q sū moderatur p quas posset rectitudo operatiōnū impediri. Unde dicit arist. q iusticia est circa delectationē que est a lucro. ¶ Insup notandū q iusticie general pōnūtur due ptes integrales scz declinare a malo et facere bonū quoz pīmū respicit pcepta negatiua quibus opponit peccatum transgressionis proprie sumptē. Secundum vero respicit pcepta legi affirmatiua quibus opponit peccatū omissionis. Transgressio tamē large sumpta extenditur ad omnia legis pcepta.

Capitulum tertium.

Quia aut et iniustus in-
equalis ē. ¶ Hic agit arist. de medio iusticie: et primo ad iusticiam distributiuam dicēs q medium in iusticia distributiva est equale inier pl⁹ et minus sū proportionē geometricā. ¶ Circa quod notandū q sū euclid li^o geometrie proportionalitas ē similitudo proportionū et hoc dupliciter: vel scdm idēritatē proportionis vel sū idēritatē excessus. Si sit idēritas vel equalitas p portionis sic dicitur proportionalitas geometrica: vt sicut se habet sex ad quattuor sic duodecim ad octo. In iusticia autē distributiva mediū est equale sū proportionalitatē geometricā qz in distributiōe bonoz ciuitatis debet attendi equalitas

proportionis ita q talis proportio debz esse premiū ad premiū qualis ē proportio meriti ad meritū. Verbi gratia: sū duo homines quoz vnus laborauit vno die alius vero duobus si pīmo detur vna libra alteri vero due libze seruat equalis proportionis: sicut enī laboris vnus ad laborem alterius ē proportio dupla: sic etiā premiū ad premiū. ¶ Deinde tractat arist. de medio iusticie cōmutatiue Circa qd dicit q sicut iusticia distributiva ē directiua in distributionibus bonoz cōmuniū sū proportionē geometricā sic iusticia cōmutatiua ē directiua in cōmutationibus tam voluntariis q inuolūtariis sū proportionalitatē arismetricā ita q ibi sumit mediū sū idēritatem seu equalitatē excessus vel quantitatē et nō sū equalitatem proportionis: quod ex hoc patz: qz i ea nō cōsiderat vntitā pōsonarū seu proportio sicut in iusticia distributiva. nihil enī differt si bonus per furtum priuat vel rapinā aliquem maluz re sua vel ecōuerso. Itēq etiā differt si bonus vel malus cōmisit adulteriū s3 lex attendit solū ad vntitā nocuentie vt scz qui plus nocuit plus recompenset cuiuscunqz cōditionis sit. Unde iudex q est mīster legis intendit vt illud iniustū quo vnus alium lesit in psona fama l rebus vbi est quedam inequalitas reducat ad equalitatem sū ipam qntitatem rerū non sū proportionē vntitarum psonarū. Verbi gratia sit vnus qui pcutiat vel occidat alter. Nō pcutiat diuersa est hec actio et passio in inequalia: qz scz pcutiens vel occidens habet plus de estīmato bono in quantum scz implet voluntatem suā: et ita videt eē in lucro. ille autē q vulnerat et occidit h3 plus de malo in quantū scz pnat incolumitate vel vitā suā voluntatē: et ita videt eē quasi i dāno. Iudex autē temptat hec adequare in q tū scz subtrahit aliqd vulnerati vel occidit suā voluntatē et exhibet cōmodū vel hōzē vulnerati vel occisi: et inde ē q qñ hoies dubitatē refugit ad iudicē tanq ad qdā iustū statū. ¶ Circa qd notā

dum q*uo*d iudex dicitur iustum animatum
q*ui* eius mens totaliter a iusticia posside-
ri: debet q*ui* h*ab*ere iura in anima sua sc*ilicet* p*ro*p*ri*a.
¶ An iudex d*icitur* quasi ius dicens q*uo*d est ei?
actus sicut et iudiciu*m* q*uo*d s*ecundu*m primam no-
m*in*is impositione*m* imp*er*at d*ist*inctionem seu de-
terminatione*m* iusti sine iuris. Unde iudi-
cium idem est quod iuris d*icitur*. extra d*icitur* ver-
bo*rum* sig*ni*f*ic*at*ur*. c. forus. et sic iudiciu*m* e*st* act*us* iu-
dicis ut sententia*m* p*ro*nunciatis s*ecundu*m regu*la*s
iuris et est actus prudentie ut regulatis
eius intellect*us* et actus iusticie ut inclinā-
tis et disponētis iudicis affectu*m* ad recte
iudicand*um* seu ad eligend*um* id q*uo*d recta rō-
dictat et determinat: de quo dicit p*ro*ph*eta*: q*ui*-
adul*ter* iusticia cōvertat in in*im*ic*it*iam. Licet aut*em*
nomen iudicij sit p*ri*mo imposu*er*unt ad si-
gnificand*um* rectā determinatōem iustor*um*
ut d*icitur* c*on*tra. Ampliatu*m* t*ame*n e*st* ad significand*um*
rectā determinatōem in quibuscunq*ue* reb*us*?
tam in speculatiuis q*uam* in practiciis. Licet
etiā actus iusticie p*er*tineat ad quēlibet iu-
stū q*ui* t*ame*n iusticia p*ri*ncipaliori mō e*st* in iudi-
ce q*ui* in subdito ideo determinare vel dif-
finire q*uo*d iustū e*st* ad illū p*er*tinet p*ri*ncipali-
ori mō. An et sua d*ist*inctio e*st* auctas q*uo*d nō e*st*
d*ist*inctio p*ro*p*ri*a ex ore subditi. ¶ Nō optet autē
q*uo*d quicunq*ue* actus iusticie sit cuiuscunq*ue* ius-
ti e*st* t*ame*n vnus actus iusticie q*ui* cullibz iusto
cōuenit. s*cilicet* velle seruare rectitudinē debi-
tam i*us* op*er*atōib*us* exteriorib*us* q*ui* sūt ad al-
terū. An ambro*sius* in p*ri*mo de of*iciis*. Iusticia e*st*
q*ui* vniciq*ue* q*uo*d suu*m* e*st* tribuit alienū non
vendicat: vtilitatē p*ro*p*ri*ā negligit ut cō-
munē vtilitatē custodiat. ¶ Alteri*us* agit
Aristo*teles* de cōtrapasso seu pena talionis.
Circa q*uo*d fuit opinio pitagoriceor*um* dicēti-
um p*ro*p*ri*us q*uo*d s*ecundu*m d*icitur* equalē recompē-
sationē passiois ad actōem p*re*cedentem
esse vlt*im*ū. Dicebāt enī q*uo*d vniciq*ue* sit
iusta punitio si patiat ea q*ui* ip*se* fecit alte-
ri. Hanc opinionē improbat aristot*eles*: Li-
cet enī p*ro*p*ri*us aliquid sit iustū t*ame*n nō s*ecundu*m sp*eci*em vel
vlt*im*ū. In distributua enī iusticia locū nō
h*ab*et in q*uo*d attendit e*qu*itas s*ecundu*m p*ro*portione*m*
rerū ad p*er*sonas ut d*icitur* c*on*tra: nō aut*em* s*ecundu*m p*ro*-
portione*m* rei ad rē vel passionis ad passi-
onē: vnde d*icitur* cōtrapassū. Nō etiā s*ecundu*m rē

re vel sufficit ad equalitatē iusticie com-
mutatiue. Nō enī s*ecundu*m est recta vindicta
ut s*ecundu*m aliq*ui*s patiat q*uo*d fecit: q*ui* tal*is* vindicta
q*ui*q*ue* a vera iusticia declinaret. Nā si ali-
quis in principatu p*ro*stituit p*er*cussit ali-
quā p*er*sonā p*ro*p*ri*ā nō req*ui*rit vera iusticia
q*uo*d p*ri*nceps regeat. Ecce*ra* v*er*o si aliq*ui*s
p*er*cussit principē optet nō solū q*uo*d t*er*re re-
geat s*ed* etiā graui*us* puniat. Cui*us* ratio
est q*uo*d cū p*ri*nceps sit p*er*sona publica is qui
principē p*er*cussit quodāmodo totā rempub*lic*a
licā offendit: et ideo e*st* graui*us* puniendus
tanq*uam* cōmittēs crimē lese maiestatis. Il-
la aut*em* lex Exo*rum* xxi. oclū p*ro* oculo reddē-
dū intelligit in p*er*sonis eiusdē dignitatē.
Itē si aliq*ui*s inuolūtariē sociū vulneraret
alter v*er*o volūtari*us* et cū deliberatōe non
optet q*uo*d de iure isti duo equaliter puniā-
tur sic q*uo*d q*ui*q*ue* patiat in se q*uo*d fecerit alte-
ri: q*ui* multū differt op*er*ari bona vel mala
volūtariē vel inuolūtariē. ¶ Sed cōtra
predicta posset dubitari q*uo*d aristot*eles* in p*re*-
cedēti dicit q*uo*d in iusticia cōmutatiua nō
attēdit d*ist*inctia p*er*sonar*um* sicut in distributi-
ua s*ed* solū d*ist*inctia nocumēti: hic aut*em* d*icitur* op-
positū: q*uo*d plus punit q*ui* p*er*cussit p*ri*ncipem
q*uam* q*ui* p*er*cussit p*er*sonā p*ro*p*ri*ā. Ad hoc respō-
detur duplici*ter*: vno mō q*uo*d cōditio p*er*sonę
in iusticia distributua attēdit s*ecundu*m se: in
cōmutatiua v*er*o nō s*ecundu*m se sed s*ecundu*m hoc q*uo*d
p*er* h*ab*itu diuersificatur res: q*uo*d in actiōib*us*
et passionib*us* cōditio p*er*sonę facit ad q*ui*-
tate*m* rei. maior enī est iniuria si p*er*cussat
p*ri*nceps q*uam* si p*er*cussat p*ri*uata p*er*sona. Alio
mō r*ati*o d*icitur* q*uo*d iusticia cōmutatiua pos-
mus cōsiderare satisfactiōem damni v*el*
punitiōem delicti. d*icitur* namq*ue* hec ad in-
uicem. Verbi gratia si q*ui*s fureret calices
consecratū de ecclesia consecrata et al-
ter inueniat a casu p*ro*p*ri*ū de argento ad va-
lorem calicis quod mercatori transeunti
cēcliderat: ambo debent cōgi ad equales
satisfactiōem et restitutionem sed non
ad equalem punitiōem. p*ro*p*ri*us aut*em* exclu-
dit p*er*sonarū d*ist*inctiam in satisfactiōe et
breuiter in omni actione partis ad partē
et includit in punitiōe seu in habitudine
partis ad iudicem. ¶ Cōsequēter ostēdit

Ethicorum

aristo. contrapassu esse iustu in comutatio-
onib⁹ voluntarijs. Unde e civitatu r el-
ulu in ipis habitatu comanentia ex mu-
tua ipsoz comutitate in hoc scz q^d e con-
trafacere. pportiona^r puta beneficiu be-
nificiu proportionabiliter rependendo.
In quoz etiā comutatioib⁹ e attenden-
da hinc inde equalitas nō fm quantita-
tem mol sed fm quantitatem valoris: vt
patet in comutatioe edificatoris domū
comutanti cum forularibus coziarij. Et
qz raro sit immediata comutatio in rem
et rem: qz homines non semp indigēt re-
bus adinuicē quas bz: vt is qui superba
būdat vino p tūc nō indiget frumēto qd
habet ille qui indiget vino. Una etiam
res aliam excedit in valore: ideo vt fm
qndam ppositā comensuratōem adeq^{te}
passio actioni i comutatioib⁹ inuentum
est nūmisma vel denarius p que mensū-
rantur precia talū rerū. verbi gratia: cō-
siderat domificator quot nūmismata va-
let dom⁹ et coziari⁹ q^d nūmismā valz vnū
par forulariū: quibus cōsideratis coziari-
us dat domificatori tot calciamēta quot
fm iusticiā et equalitatē valet domus.
¶ Nūmisma autē ē mēsurā p legem ab
homib⁹ constituta. Unde dicit^r a no-
mos quod est lex et mēsurā quasi legis
mēsurā: et sic nūmisma ē mēsurā legal.
Est etiā alia mēsurā naturalis scz huma-
na indigentia q^d ē naturalis non qz res
appreciet fm dignitatez nature sue: sed
fm q^d referēs ad humanam indigētiā
vel humanū vsum: qz scz hō naturaliter
indiget talib⁹ rebus. Unde vna musca
inquātū aīal in ordie nature melior ē to-
to auro mōdi: sed in ordie necessitatis hu-
mane ē ecōuerso. et pp^r hoc in reb⁹ pre-
cia imponūtur fm q^d eis hōes indigēt
ad vsum. ¶ Ex predictis infert aris. quō
iusticia sit mediū habitus dicens q^d ma-
nifestum est ex pcedentibus q^d actus ius-
ticie est mediū inter iustū facere et iniu-
stū pati quoz alterū scz iniustū facere ē
pl⁹ hīe de bōis puta d pecūijs l⁹ hōib⁹
r min⁹ d mal: scz laborib⁹ et expensis q^d
sūpebitum. Et alterū scz iniustū pati est
minus habere de bonis et plus habere

de malis cū scz aliquis priuatur eo qd si
bi debetur. Et quia habitus cognoscit^r
p actus infert vltterius q^d iusticia est me-
dietas quedā siue habitus electiuus in
mediatē consistens: r in hoc cōuenit cū
alijs virtutibus moralibus. Dicit tamē
q^d hoc non ē fm eundē modū cū alijs vir-
tutibus quia scz quelibet alia virtus est
mediū duarū maliciarū sicut liberalitas
inter pdigalitatē et auariciā. Iusticia
aut nō est mediū inter duas malicias:
sed dicitur esse medietas qz est mediū in
quantū scz pducit actū q^d est mediū in-
iustū facere et iniustū pati r hoc faciēdo
equalitatē qd est mediū inter plus et
minus dādo sibi et pximo de vtili r no-
tio equaliter fm proportionabilitatē. et
sic iusticia non est medius inter duas ma-
licias sed inter duas iustificatōes quas
rum vna ē malicia scz iniustū facere: alia
xō nō sed potius pena scz iniustū pati.

¶ Dicitur autē. Ca. iiii.

In pcedētib⁹ determinauit aris.
de medio iusticie: hic cōsequēte
determinat de eius obiecto scz de iusto
politico qd est ius seruādi debitū ordinē
inter ciues liberos et equales sub eadez
prāte cōstitutos. Unde fm aristo. consti-
tuit in quadā cōmunicatōe q^d ordinat^r ad
hoc q^d sit per se sufficientia eoz q^d ad vi-
tam humanā prinētr: r talis ē cōmunitas
ciuitatis in qua sūt omnia inuenti q^d sus-
ficiūt humane vite: Licet autē cōitas pco-
nomica ordinet^r ad humane vite conser-
uatōem nō tamē ad hunc effectū q^d est p
se sufficientia vite: qz quīs vna dom⁹ pos-
set aliquid sustinere humanā vitāz
nō tamē sufficientē vitā qualē decet ho-
mines recte viuētes. Consistit namq^d in
homib⁹ liberis et equalibus personis
In liberis quidē qz dñoz ad seruos nō
est iustū politich sed dñatū. In personis
vero equalibus nō quidē in diuitijs nec in
alijs conditionibus ad libertatez civilē
accessorijis sed equalibus in libertate qz
rū vna alteri nō subditur sicut filius pātrē
vel vxor viro: inter quos ē iustū paternū
aut vxoricium. ¶ Autē politich iustum

Causa
inducta
hinc

hinc
inducta
hinc

Inducta
hinc
inducta

Inducta
hinc

fit in liberis et equalibus pbat Aristo. qz tale iustum erit in illis ad quos lex datur cum lex ad illos se extendat in quibz potest esse iusticia et iniusticia: lex aut nō datur principaliter p seruīs qui cohibentur a dñis neqz pro filiis qui cohibentur a parentibus sed p liberis et equalibus ergo in talibus est proprie iustum politicum. ¶ No iustum politicū non sit proprie dictum ad seruū vel patris ad filiū: aut viri ad vxorem pbat qz iusticia ē virtus ad alterum: et iniusticia est malicia ad alterū et nō ad aliquid ipius sed seruus est aliquid dñi qz eius possessio et vxor ē aliquid viri cū non habeat potestatem corporis sed vir: et filius quousqz fuerit magnus et separatus a patre p mancipationem est quasi quedam res patris ergo ipoz adinuicem non est proprie iusticia sed large vel similitudinarie.

¶ Diuidit consequēter Aristo. iustuz siue ius politicū in naturale legale et politicū. Ubi Notandū qz ius politicū vlt ciuile pot sumi dupliciter: Uno mō qd est a secularibus hominibus constitutū: vt a ciuitate vel principe ciuitatis: et sic non sumitur hic sed est ps iuris legalis distincta contra ius canonicū: vt videbitur in sequētibz. Alio mō sumitur pro iure quo vtuntur homines in ciuitatibus et sic sumitur in pposito: vtūtur enī ciues eo iusto qd nālī mēti hūmāe ididit: et eo qd est positū lege. ¶ Declarat g Ar qd est ius nāle dicens. qz nāle ē illd qz vbiqz habet eandē vim potentiā seu virtutem: et non cōsistit in videri et nō videri: id ē nō oritur ex aliqua opiniōe humana sed ex natura. Unde notandū qz tale ius habet vim ante omnē legē positū: et ante omnē consuetudinē introductā. Habet enī vim ex naturali iudicio rationis. Sicut namqz in speculatiuis sunt quedaz principia naturaliter cognita ex quibus varie inferūtur conclusiones: vt omne totum est maius sua parte: Sic in operatiuis vt deum non esse odicendum sed super omnia diligendum: proximo nō esse iniuste nocendū: et sic de alijs. Unde

apud: Cum gentes que legem non habent naturaliter que legis sūt faciūt. huiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex hñtes opus legis scriptū in cordibus suis. ¶ Ius legale seu positium est quod accipit vim ex lege posita: et tale nō est idem apud omnes sicut nec mensura vini. ¶ Circa qd notādū qz ius legale potest diuidi fm dñionem condensationis leges. Lex aut conditur a deo et ab homine: lex dei facit ius diuinū et lex hominis ius humanum. Continet autem ius diuinū tria genera preceptorū scz moralia: iudicialia et ceremonialia. ¶ Ubi Notandū qz mos aliquādo sumit pro consuetudine aliquādo pro naturali inclinatione: Moralia igitur ad que ē aliaqua inclinatio naturalis spectāt ad ius naturale qz multū sūt conformia recto dictamini rationis. Sufficiēter aut ius nature explicitum est in decem preceptis decalogi propter obnubilationem intellectus humani: vt patet Exo. xx. ad q omnia precepta moralia reduci possunt. ¶ Precepta iudicialia sunt que ad decissionē causarū et ad iusticiā inter homines conseruādā sunt instituta. ¶ Precepta vero ceremonialia sunt illa per que determinantur ea que spectant ad cultum diuinum vt sūt sacrificia et oblationes et fuerunt instituta in figuram futurorum. ¶ Ius humanum diuiditur in canonicū et ciuile: ius canonicū est ius ecclesiasticum quod scz fuit a sanctis patribus institutum. Unde dicitur a canon quod ē regula: qz in eo cōtinētur regle scōz patrum: et diuiditur in decretum et decretales. Decretum vero diuidit in tres partes. Prima vocant distinctiones que ē distincta per particulas centum et vnaz quarū quelibet vocat distinctō: et habet quilibet distinctō capla et plures. ¶ Quādo igit allegat aliqd de illa pma parte debet allegari distinctiones. Alia pars dicitur cause eo qz est distincta in causas .36. quarum quelibet plures questionēs habet. Habet autem .33. cā questionēs quicqz quarū tertia qd h3. 7. distinctōes

Ethicorum

in quibus tractatur de penitentia. Unde illa questio tertia intitulat de penitentia. Quia ergo vis allegat quanta cause et quot tam questionis tacere debes cum voca do questionem sic de pe. vi. et subintelligi tur ca qtoe. v. tali caplo. vel. s. Quan do vero allqd allegat aliud de illa qtoe q intitulatur de penitentia debet nomiari distinctio cum sua quotta dicendo sic: de peni. vi. s. c. tali vl. s. Tertia No ps huius libri intitulat de consecratione: et ha bet quinque distinctioes. unde qn aliquid allegat de hac pte debet nomiari distin ctio cum sua quotta dicendo sic: de conse cratione vi. tali. c. l. s. Decretales autem diuidunt in quinque libros quilibet autem liber habet plures rubricas siue titulos in quibus premittitur materia de q tra ctat in caplis subsequetibus. Quia ergo allegabis aliquid de decretalibus non allegab libz sed titulu et caplu. et si sint in caplo plures. s. allegabis caplu et sic: extra de consuetu. ca. tali. Post co pilationem aut quinque libroru pdictoru elapsis multis annis copilati sunt alij duo libri scz sextus et septimus i qb qda plura de eisdem materijs et sub eisdem rubricis cu quinque libris pcedentibus apponuntur. Ius No civile diuiditur in quatuor p tes: scz Codicem: Digestu: Auctenticu: et institutu: de quibus supersedeo. Cir ca tamē decē pcepta decalogi ius natu rale explicantia aliquatū ē insistentium. Versus. Unum crede deū. rē. Quoru tria prima ad honore dei et dilectionem ordinant. Alia septem ad dilectionē p ximi ordinant et pnter ad secundā tabla. Primum Non habebis deos alienos: in quo inhibet omnis ydolatra p quā honor soli deo debitus exhibetur creature: et sic in hoc precepto phibent pphane pactōes demonū siue sint ad lu dificationem sensuū vt faciūt histricēs seu ad inuestigationem futuroz seu occultoz vt faciunt diuini aut quouis alio modo. Solus aut deus qui est summū bonū et omnium rerum principiu humaniqz ge

neris reparator est toto corde colendus: et super omnia diligendus: ad ipm qz est in necessitatibus recurrendum: non ad diuinos aut sortilegos sibi falso nomen del vsurpantes.

Secundu preceptu Non assu mes nomen dei tui inuani. Circa quod notandū ēm Scotū in 3° sen. qz nomē dī inuane assumit cū qz iurat nō solū inutil sed etiā irreuerēter adducēdo. scz deum in testimonium falsitatis seu mendacij i quo fit deo irreuerētia. talis namqz dat i telligere vel qz dī veritatē nō cognoscit vel qz veritatē testificari nolit. et ideo sic ex deliberatōe piurās mortaliter peccat Si aut quis indeliberate piurat quoties cunqz periurat non peccat mortalitē s; be ne venialiter: puta cum qz non aduertit se iurare vel falsum esse quod iurat.

Notandū qz due sunt species iuramē ti scz assertorium et pmissorium. iuramē tum assertorium est quādo iuratur aliqd de presenti vel de preterito sicut esse vel nō esse sic fuisse vel non fuisse. pmissorium vero est cum quis iurat se aliqd da turum vel facturum: aut non daturū vel facturum. Notandum etiā ad hoc qz iuramentum sit licitum requiruntur tres cōditiones que ponunt Hieremie qro. Jurabis in veritate iusticia et iudicio.

Prima veritatis que debet esse in con scitētia iurātis vt ita esse credat sicut iu rat vt in iuramēto assertorio et ita facere proponat vt in iuramento pmissorio unde iurans aliquid cuius oppositū ma gis credit seu qd est sibi dubiū mortalitē peccat ēm Scotum. Si aut queratur i iuramēto assertorio utrū periurans ne cessitate compulsus pro vita fama vel re bus seruandis peccet mortaliter: Dicūt cōmuniter doctores qz sic licet enim tal excusetur in tanto quia metus attenuat culpam non tamen a toto. quia volūtas cogi nō potest: extra de his que vi. r. fa crum. Unde potius debet aliqz omnia mala tollerare qz falsū iurare: nec etiā ex cusat a mortali pccō qz iocose piuratur qz i

vitat dñā irreuerentiā fm Tho. i. se. se.
 In iuramento aut pmissorio sciendū q
 nō excusat a mortali iuramentū nō com-
 plens etiā coact⁹ iurās: et hoc si iuramē-
 tū fuerit respectu rei licite. Excipiunt tñ
 alibi casus vt in matrimonio vbi datio
 debet esse libera ppter rationē dationis
 et dissolubilitatē: his aut qui dolose iu-
 rat sic videlz q p illa verba obligare se
 nō intendit licet in foro dei qui iudicat
 fm secreta conscientie nō obliget fm bo-
 nauētūrā et seo. qz se noluit obligare cū
 verba fm greg. deseruiāt intentioni et
 de? talia verba iudicat qualia ex iūimis
 pferūt. Tñ qz dolose iurat et nomē dei
 inuocāt assumpsit statim in ipso actu plu-
 rimum cōmissit. Unde ex illo iuramēto ius-
 dicat dignus apud deū pena eterna et sa-
 num cōsiliū q iuramentū in quo primū
 decipere intendebat impleat. **Secūda cō-**
ditio iuramenti est iustitia que debet eē
 ex pte ei⁹ qd iurat vt videlz sit licitū: vn-
 de qui scienter iurat qd est manifeste illi-
 citū et cōtra diuinū pceptū mortali peccat
 iurando et iterū iuramētū seruando.
Ad cui⁹ planiorē euidentiā sciendūz
 fm Rich. q nullū iuramētū derogans
 caritati obligat iurantē ad seruādum id
 qd iurat et qz omnia pcepta et cōsilia. di-
 uina ordinant ad caritatē qz teste aplo
 finis pcepti est caritas nullū iuramentū
 ē obligatoriū qd derogat alicui pcepto
 diuino vel cōsilio: qz etiā qdlibet pecca-
 tū mortale derogat pcepto diuino qz est
 cōtra aliqđ pceptū diuinū et etiā pecca-
 tū veniale inquātū est dispositio ad mor-
 tale ideo nullū iuramētū de faciendo ali-
 quod peccatū mortale vel veniale est ob-
 ligatoriū. Quia etiā diuina cōsilia sunt
 de bonis opibus superogationis et pfe-
 ctionis: Ideo nullū iuramētū de nō faci-
 endo aliqđ bonū opus superogationis
 vel de faciendo cōtrariū bonis opib⁹ su-
 perogationis obligat: nec etiā iuramen-
 tū de nō faciēdo ea que meli⁹ est facere
 q nō facere vel ecōtra: ideo iurās q nō
 teneat aliqñ in suo seruitio q alias me-
 lius esset tenere q nō tenere: vt q nō

loquat cum primo euz quo alias meli⁹
 esset loqui q nō loquit: vel q nō faciat
 sibi subuentionē vel cōsolationē tpalem
 vel spiritualementē q alias meli⁹ esset face-
 re q nō facere: vel q nō visitabit euz in
 domo sua q alias melius esset visitare
 q nō visitare et sic de similib⁹ non obli-
 gat ad seruandū qd iurat. De oib⁹ est
 talibus intelligit illud qd habet. xxiij.
 q. liij. In malis pmissis rescinde fidē: et
 in turpi voto muta decretū: qd incaute
 vouisti nō facias. Et eadē. q. xij. Si ali⁹
 quid forte incauti⁹ nos iurasse cōtinge-
 ret qd seruatum ēgat in peiores partē
 exitum illud salubri cōsilio mutandū no-
 uerim⁹ ppter tñ reuerentiā diuinis nois i-
 uocati et ad punitionem temeritatis sic
 iurātū et ppter reuerentiā eorū q psumt
 nō est cōtra quelibet talia iuramenta p-
 pria auctoritate veniendū: sed est ad su-
 periorē recurrēdū q maxime vbi dubi-
 tat vtrū iuramentum obseruatum ēgat
 in peiorem exitum. **Tertia conditio** est
 q iudiciū ad recte nāq iurandū exigat
 iudiciū discretionis ne sez fiat iuramen-
 tū sine causa rōnali vt p ditate cōfirmā-
 da seu testificanda. Unde licet fm tho.
 in tertio sniārū et bouauētūrā in exposi-
 tiōe littere veniale sit iurare cōt sermōe
 aliqđ licitū sine cā: puta p deūz cras ibo
 ad ecclesiā vt comedā carnes. xxv. dis-
 t. criminis. Et talibus tamē est abstine-
 dum qz frequētia iurādū est periculosa:
 ex ipa quippe sepe labimur in piurium
 ecclesiastici. xxiij. iurationi nō asuescat
 os tuus: multi em casus in ea et ideo cōsu-
 lit deus vt sermo noster sit est et non.

Tertium memento vt dicitur.

Morandū q hoc pceptus prim⁹ ē mor-
 tale prim⁹ ceremoniale. Morale quidem
 quia homini pcepit vt depudet aliqđ
 tempus vite sue ad vacandū diuinis
 obsequiis hoc em dicitur ratio naturalis
 Est autem ceremoniale quantum ad de-
 terminationē temporis sez dei septime
 in qua deus requieuit nouas species fa-
 cere cessauit: p quod allegorice designa-

Ethicorum

tur christi quies i sepulchro q̄ fuit septi-
ma dies. Quia igit observatio sabbati
erat figura adveniēte x̄itate debuit ces-
sare. Et etiā ppter exclusionē erroris ne
scz forsan aliqs crederet q̄ adhuc obli-
gatio ad ceremonias veteris legis ma-
neret. **Notādū tñ** si aliqs ob reuerētiā
dei ⁊ x̄ginis gloriose i die sabbati ces-
set ab opib⁹ manualib⁹ vacādo spūali-
bus nō peccāt imo meret. **Uñ** fm̄ Ro-
doñ. glosatorē Ray. votū de feriādo in
sabbato nō ē simpliciter irritādū vel ne-
cessario cōmutādū nisi vouēs suspectus
sit q̄ iudicāre velit. Sic d̄z intelligi il-
lud de cōsecra. p̄ss. l.ij. puenit: vbi puer
si esse asserunt phibentes in die sabbati
manualit̄ laborare sicut an̄xp̄i putato-
res pplm̄ xpm̄ iudicāre cogētes. **Qd̄ ē**
intelligēdū de his q̄ die sabbati opari p-
hibet p h⁹ inuere conātes xp̄ianos ad
ceremonias iudeorū obligari vt ptz sat̄
ex lra. **Fuit aut̄** observatio sabbati in p-
mā die septima ne cōmutata: tñ ppter me-
moriam creationis mūdi: qz illa die crea-
uit de⁹ celū ⁊ terrā. **Cū** ppter reuerētiā
resurrectionis xpi. In illa em̄ die xpus re-
surrexit ⁊ ob hoc vocata ē dies illa dies
dñica ppter resurrectionis dñi memoriā
Est igit die dñica ac ceteris dieb⁹ festi-
nis p̄ eccliam institutis cessanduz ab oī
ope seruili. **Reemie. 23.** Omne op⁹ ser-
uile nō facietis in eo. **Circa** qd̄ notan-
dū q̄ op⁹ seruile ad p̄ns sumit duplicit̄
Uno p̄ corporali ope **Cū** est corp⁹ debe-
at seruilit̄ subdi ⁊ aīa desup sedere si-
cut libera iō opā corporalia p̄nt dici opera
seruilia: **Alio** op⁹ seruile sumit p̄ pctō
mortalit̄ iuxta **Job. ij.** q̄ facit pctm̄ seru⁹
est peccātū. **De** p̄nto ope sciēdū q̄ dieb⁹
festinis vacādū est ab omni ope corporali
ordinato sicut ad p̄ximū ⁊ p̄p̄iū finē ad
tpale bonū p̄p̄iū corporis vt a mechani-
cis agriculturis ⁊ hmōi. qz vero op⁹ qd̄
est materialiter seruile si ordinet vt ad fi-
nē p̄ximū ad bonū aīe spirituale magis
est bonū liberale q̄ seruile. **Ideo** i hmōi
dieb⁹ scolares lectiones suas ⁊ sermōes
possunt scribere fm̄ Rich. ⁊ Rodo. qz

talia opa quātū ad suū finē p̄ximū sunt
liberalia nō i3 tñ aliqd̄ grāde de quā-
no iquātū trāscribere vt ait Ro. puta
in scriptura maiorē ptē diei imorando.
fm̄ etiā **Tho. op⁹** corpale p̄tinens siue
ad salutē corpis p̄p̄iū vel p̄imi siue ad
vitandū dāpnū iminēs exterioris rei nō
est p̄ observatiā diei sabbati. **Unde** die-
bus festinis licite possūt fieri ea q̄ neces-
sitas vrget vel pietas suadet. **Extra** d̄ fe-
rijs. cū quest⁹. suadet ⁊ pietas necessita-
tib⁹ pauperū subuenire. **Uñ** fm̄ Ro. i fe-
stis laborari pōt ad opus pauperū puta
agros eorū arādo vel alio⁹ disponēdo ⁊
ppter hoc nō omittat̄ audiri missa pos-
sunt etiam sibi opari q̄ necessitas vrget.
vnde Ro. **Si** iacētib⁹ sagerib⁹ i agris
ac senis in pratis tēpestas imineat aut
pluuia q̄ multū corrūperet talia a solo se-
pata dñi illaz possūt idēpnitati sue p̄ca-
uere. **Carnifices** etiā ⁊ pistores q̄ in fe-
stis p̄parāt ea q̄ vendere debēt in crasti-
no i mercato vel in stationib⁹ suis ⁊ cete-
ri q̄ p̄parāt victualia in festis si nō potes-
rūt in die p̄cedēti cōmode p̄pare aut p̄-
parata sine p̄iculo reseruare mortaliter
nō peccāt. **Idē** est etiā dicēdū q̄ ppter
op⁹ hoc mortaliter peccant. **Qd̄** hmōi
etiā necessitatē sūt excusabiles vectores
meritū ⁊ vinoz ad nūdinas ⁊ ad loca re-
mota cū sine graui incōmodo nō possēt
in festis vacare abeundo ⁊ quadrigādo
Sed nunquid mortaliter peccant q̄ ad
mercata vadunt in dominica ⁊ in alijs
festis ⁊ q̄ maxime in precipuis sūt. **Re-**
spōso est Rodoñ. q̄ si aliquis hoc faci-
at aliquando pro sua necessitate nō pec-
cat mortaliter. **Si** autem hoc faciat ex
improba cupiditate lucrandi vt faciunt
aliqui mercatores qui ppter frequēta-
ta mercata et nundinas vix aut nunq̄
ecclesias intrant mortaliter peccant.
Mercata autē que sunt d̄ vectualibus
cōpetentib⁹ ipsis festis non sunt illicita
aut facile phibenda dū tamē ppter hoc
nō dimittunt audire diuina officia.
Quid de barbi munitoribus aut ves-
ctorib⁹ peregrinoz i suis vehiculis seu

lumentis aut de ferratoribus equorum: Respondet Ro. q. credit eos excusari posse si hec faciant principaliter propter necessitates eorum quibus operationes hominum faciunt. illi autem qui faciunt in hominum festis barba sibi radi et equos ferrari sunt excusabiles si super his non potuerint ante sibi commode pueri. Viatores vero vel cursores non audent Ro. condemnare cum etiam in lege mosaica in qua festa cum maioris districtioe observabatur liceret per militem passus itinerare quod dicitur iter sabbati: actum primo. De secundo respondet et quod magis impeditur homo a diuitiis per opus peccati quam per opus corporale ideo plus peccat. Augusti. melius faceret iudeus in agro suo etc. In diebus igitur festis non debet homo concupiscentie vel otio vacare nec tempus irrecuperabile amittere sed a peccatis abstinere et sacris operibus intendere utpote diuine laudi eleemosina rerum largitioni peccatorum purgationi et sacre meditationi.

Quartum: patrem et matrem etc.

Pater potest dupliciter sumi hic scilicet per carnalem qui est principium inesse nature et per spirituales qui est principium in esse gratie: et uterque hoc precepto honorari iubetur. Honor autem secundum Hieronymum in scriptura non tam in salutationibus et verbis quam in colationibus muneri sentitur. Patri ergo carnali exhibenda est reuerentia ab eius offensam precauendo et assurgendo obediendo enim in necessariis sustentando. Sic et spiritualis est reuerendus et sibi de necessariis prouidendum Math. x. Dignus est mercenarius mercede sua etc.

Quintum. Explicite prohibetur vero omnis inuidia et ira s. i. h. li. de inuidia in quarto de ira. non prohibetur iusta sed iniusta scilicet cum deest iusta causa iustus ordo aut iustus animus. Deest iusta causa cum aliquis sine merito occidit. Deest cum occidit ille qui non est legis minister. Deest iustus animus cum iudex occidit libidine videlicet non amore iusticie

Sextum. Augustinus: non solum inhihet adulterium sed generaliter illorum membrorum omnis ille legitimus usus et gula implicite que est dispositio ad luxuriam: de quibus in tertio libro.

Septimum. Non tantum furtum propter sumptum sed etiam communiter sumptum quod est omnis usurpatio illicita rei aliene secundum Augustinum. siue per viuram rapinam siue fraudem.

Octauum. Inhibetur omne mendacium perniciosum: super pra de veritate.

Nono et decimo. Prohibentur luxuria et auaricia quo ad affectum in nono prohibetur consensus rationis in carnale opus: de luxuria in fine tertij libri in decimo prohibetur voluntas deliberata iniuste accipienda et retinenda: alienum de auaricia in principio quarti.

Ca. v.

Istorum autem.

Hic agit de modo agendi iustum et iniustum. Circa quod premitur quomodo differunt iniustificatio et iniustum dicens quod iniustum est aliqua res que est contra iusticiam vel naturalem vel legalem sicut furtum sed quando aliquis hoc exerceat vel operatur puta furando hec operatio vocatur iniustificatio quasi iniusti factio: et simpliciter iniustum dicitur quando aliquis operatur iniustum. Deinde dicitur quod tunc aliquis est iniustus quando id iniustum quod facit voluntarie facit. Et similiter ille iustus qui voluntarie operatur iustum. Si autem aliquis inuoluntarie operetur nec iustus nec iniustus quo ad hoc dicitur est autem aliquid inuoluntarium per ignorantiam et per violentiam: ut dictum est supra tertio huius.

His premisis dicitur quod aliquis tripliciter facit vel operatur iniustum secundum quod contingit tripliciter inferri alicui nocumetum Uno modo ex ignorantia iuris vel facti puta

Ethicorum.

circumstantiarum requisitarum ad operationes
de bonis dictum est tertio huiusmodi / ut si aliquis
putat percutere hostem percutiat patrem et sic
de alijs; et tale peccatum est dignum venia et
quo nota quod dicta sunt ibi. Secundo committi
tur peccatum et fit iniustum ex passione vel
firmitate seu inclinatione appetitus sensu
sistit; puta ex subito motu ire. Tertio
aliquis operatur iniustum ex electione et plena
deliberatione et talis dicitur peccare ex ma
licia. Dicitur autem peccatum ex certa malicia
secundum philosophum. 43. dicitur sententiarum: quando
voluntas ex libertate sua absque errore et
ratione et absque passione in appetitu sen
sitivo peccat. ibi enim est plenissima ratio
peccati quoniam nihil aliud a voluntate alluci
ens eam ad malum. Unde tale peccatum est ipsi
us voluntatis secundum se ex libertate sua non
cōdelectando appetitui sensitivo neque ex
errore rationis. Peccatum siquidem ex pas
sione vel in potentia dicitur appropriare esse
contra patrem quod ei attribuitur potentia. Pec
catum autem ex ignorantia propter filium cui ap
propriat sapientia. Peccatum ex malicia
contra spiritum sanctum cui appropriat boni
tas. Non dicitur autem peccatum ex malicia ex
eo quod voluntas peccat tendat in malum in
quantum malum quod secundum Dionysium de divinis
nominibus nullus operatur malum aspiciens sed
quod est in plena malicia inquantum voluntas
ex plena libertate sine actione extrinse
ca elicit malum velle.

De epietkeya. Ca. VI
Hic aristoteles determinat de
iusto epietkeyes quod est ius di
rectum iusti legalis. Circa quod notan
dum quod humani actus de quibus leges
dantur in singularibus consistunt quod sunt
contingentia et infinitis modis variari
possunt: ideo non fuit possibile vel leges
regulas institui que nullo casu pate
rent instantiam. Unde legislatores at
tendentes ea que vel in pluribus accidunt
leges statuerunt in quibus non legis ver
ba tantum sed legislatoris mens est obser
uanda et ideo in aliquo casu particulariter
non est iustum verba legis observare. Est

ergo necessaria directio iusti legalis in
quibusdam casibus quod directio sit per ius epi
etkeyes quod se habet ut spiritus respectu iusti
generaliter super omne est. Ius epiet
keyes est iustum sed non omne iustum est ius epi
etkeyes sic epietkeya vel equitas est quedam
iusticia quod est habitus electus talis iusti in
clinans magis ad pene minorationem quam
ad ipsius pene rigorem quam quidem habet
dicitur vir epietkeyes qui electus et ope
raturus binomino iusti verbi gratia in qua
dam civitate statum fuit sub pene capi
tis quod peregrini non ascenderent muros ci
uitatis ne se possint civitatis dominum
usurpare. Hostibus autem irrudentibus
peregrini ascendunt muros ut defende
rent civitatem ab hostibus quos tamen non debent
capite puniri. Est enim hoc contra ius
naturale quod benefactoribus pro premio pe
na reddat. Et ideo secundum ius naturale oportet
dirigere ius legale: quibus autem lex patiat
instantiam nihilominus tamen iuste posita est.
Et defectus non est ex parte legis vel legis
factoris sed ex parte materie legis vel ex
parte actus humanorum qui infinitis modis va
riari possunt ut dictum est. Sic etiam in na
tura de communi lege homines nascuntur cum
quingus digitis contingit tamen quandoque
quod nascuntur cum pluribus quodque paucioribus
quod tamen non est ex defectu nature vel ex
tutis naturalis sed ex superabundantia
materie vel defectu. Dicitur consequenter
aristoteles quod licet hominis ad seipsum non
sit proprium iusticia quod iusticia disponit ad
alterum ut dictum est hominis tamen ad se
est iusticia metaphorice vel similitudina
rie dicta inquantum diversitas potentia
rum anime assimilatur diversitati personarum
narum quarum una alteri dominatur
sicut ratio dominatur appetitui sensitivo.

Explicit quintus liber
ethicorum.

Incipit liber sextus

Uia No extitit

q

In pcedentibus libris
egit aris. de virtutib⁹ p
ficiētib⁹ affectib⁹: hic co
sequēter agit de virtuti
b⁹ pficiētib⁹ intellectū dicēs q^d cū infce
dentib⁹ dictū fuit virtutes morales cōsi
stere in medio fm q^d recta rō determinat
ideo videndū est de virtutib⁹ ipam rōnē
pficiētib⁹. ¶ Dividit aut ar⁹ pte anis
me rōnē habentē in duo sciētificū qd ē
circa necessaria rōcinatiū seu cōsiliari
ū qd est circa cōtingētia d quib⁹ est cō
siliū. ¶ Aut hee ptes aie sint distincte p
bat q^d necessariū r cōtingēs sunt altera
genere: g erit distinctio ptiū aie hui⁹ ob
iecta distincta respiciētiū. ¶ Circa qd
notandū q^d sciētificū r rōnatiū dicunt
due pticule aie non q^d sint due potentie
aie ex natura rei distincte: s³ q^d sunt vna
potētia fm diversa officia ptiar: que po
test etiā dici due ptes ppter aptitudinē
quā habet ad recipiēdū distinctos habi
t⁹ gne dntes cuiusmodi sūt habit⁹ spe
culatiū r habit⁹ practie. ¶ Exēplū hui⁹
pōt adduci in distinctiōe aie fm portio
nē superiorē r inferiorē vbi nō est distin
ctio nisi fm officia fm Aug. idem em ī
tellectus inquātū versat circa eterna d
portio superior r inquātū pferat infe
riora dicē portio inferior. Sic etiā eadē
volūtas diligēdo deū ptiat ad superto
rē portionē rōnis r diligēdo pxiū ad
inferiorē. ¶ Et si arguat q^d potētie ha
beant distingui p obiecta necessariū aut
r cōtingēs sunt obiecta genere distin
cta. ¶ Rūdeo q^d licet hmoi obiecta ptiā
alia distinguant pueniūt tū in vna rōne
obiecti scz in rōne entis qd est obiectū
adequatū potētie intellectue: nō optet
aut potētiā distingui ppter distinctiōnē
ptialē obiectoz sub eodē obiecto adeq
to cōtētoz. ¶ Circa qd notandū q^d ens
ponit obiectū intellect⁹ nō solū fm sco.
s³ etiā fm tho. in pma pte. 79. q. ar. 9.
de quo dicit sco. xliij. q. qdlibetoz. q^d

obiectū pxiū naturale potest intelligi
dupliciter vno mō ad qd potētia natu
raliter inclināt r sic ens est obiectū intel
lect⁹ creati fm suā totā cōitatē put scz
se extendit ad omne positū qd non est
nihil siue sit ens reale sine rōnis cū om
ne tale sit intelligibile. Alio modo acci
pit obiectū pxiū naturale qd potētia
naturaliter pōt attingere fm pcurū cā
rū naturalū r hoc est ens limitatū. In
tellectus em noster sepat⁹ a corpe pōt
naturaliter cognoscere omne ens limita
tū nō aut ens illimitatū vt deū sub p
pziā rōne dinitatis. Obiectū tū natura
liter attingibile r adequatū intellectui
nostro p statu isto est qd ditas rei mate
rialis vel sensibilis intelligēdo nō solū
de pprio sensibili sed etiā de cluso cēn
tialiter vel virtualiter in sensibilibus.

¶ Deinde dicit aris. q^d inquē dū est qd
est optim⁹ habit⁹ vtriusq⁹ ptiā pstate scz
sciētificā r rōnatiue qz habit⁹ cuiusli
bet potētie est optima dispositio ad op⁹
pxiū illi⁹ r qz habit⁹ innotescūt p act⁹
pxiū videndū est qd est opus finale
vtriusq⁹. ¶ Ad cui⁹ evidētā pmittit q^d
tria sunt in aia que vident esse principiū
pprie opationis scz sensus intellect⁹ et
appetit⁹. Sensus aut nullius opis pōt
esse pncipiū eo scz modo vt dñet sue opa
tioni: qz sic bruta haberēt dñitū sui act⁹
qd est manifeste falsum: nō em ducūt s³
ducunt impetu passionū appetit⁹ sensu
tiū. Relinquit g q^d alia duo sunt pnci
pia actūū humanoz. Intellect⁹ autē
in iudicādo habet duos act⁹ scz affirma
tionē qua cōsentit vero: r negationē q^d
dissentit falso quib⁹ correspondēt pporti
onabiliter duo ī appetitu scz psecutio q^d
appetitus tendit in bonū que correspo
det affirmatiōi r fuga que recedit a ma
lo que correspondet negationi. Et quā
do illa sic cōcordāt vt qd rō vere affir
mat appetit⁹ recte psequit et qd illa ne
gat ille fugit tūc est electio studiosa r bo
na: r sic bonū intellect⁹ practici nō ē ve
rū simpliciter s³ verū cōfesse id est cōfor
miter se habens appetitui recto. Et ins

Ethicorum

intelligit hinc conformiter actiue et non passiue: quia intellectus non conformatur appetitui sed appetitus ad hoc quod sit rectus debet conformari recto dictamini rationis. Bonum autem et malum speculatiui intellectus est verum et falsum simpliciter. Per tria quoque opera proprium tam intellectus practicus quam speculatiui est veritas et hoc conueniunt. Differunt autem quia intellectus speculatiui consistit in cognitione veritatis non autem practicus: quia noticia practica est directiua actus voluntatis tam eliciti ab ea quam etiam impari. unde practicus dicitur a praxis grecum quod est operatio latine. Deinde dicitur aristoteles quod principium actus impari scilicet a voluntate est electio ipsius voluntatis se determinantis que quidem electio est principium non cuius gratia. id est finale scilicet unde motus id est principium effectus. Principium autem electionis est ipsa voluntas et ratio que gratia alicuius. id est ratio practica que speculatur propter operari. Intellectus enim non quidem speculatiui sed practicus et voluntas sunt unum principium operabiliu: ut dictum est per metaphysicam declarando quod potentie rationales sunt ad opposita. Ex hoc inferunt quod electio non est sine intellectu et appetitu ac habitu morali quia bona actio non est sine more id est sine habitu morali que requiritur cum voluntate ut proprie et delectabiliter eligat id quod recta ratio dicitur. Quia vero habitus practicus diuiditur in actiuum que est directiuum operationum immanentium cuius finis sunt actus virtutum: et in factiuum que est circa operationes transientes: Ideo comparatur aristoteles. mens tam actiuam menti factiue dicens quod mens ipsa simpliciter sumpta sine appetitu cuiusmodi est mens speculatiua nihil mouet ad persequendum vel fugiendum. scilicet mens practica: hec autem practica actiuasque principia menti factiue: factiua namque subest actiue. Factiões enim que sunt operationes transientes ordinant in actione que est operatio immanens sicut omnia ordinant in vltimum finem que est virtuose et feliciter operari et sic actio ipsa est finis. Inferunt vterque aristoteles ex predictis quod electio est intellectus appetitiui vel appetitus intellectui: et hec secunda pars disunctionis est vera. Est enim electio

actio appetitus finis quod dirigunt ab intellectu. Consequenter dicit aristoteles quod electio non est de preterito sed de futuro: que enim vult operari non consiliatur de preterito sed de futuro contingenti quod nondum est factum. Illud autem quod est factum non pertinet non fieri. id est non factum fuisse propter quod recte dicitur agere quod hoc solo prius deus ingenita facere que facta sunt. id est facere ut illa que facta sunt non fuerint facta. Concludit itaque quod aristoteles ex predictis quod veritas est opus tam intellectus practici quam speculatiui aliter et aliter ut dictum est. Ex quo inferunt quod illi habitus sunt virtutes vtriusque partis intellectus finis quos contingit vix dicere quod est bonum intellectiue partis. Circa tamen predicta sciendum quod scientificum potest capi dupliciter: vno modo large alio modo stricte. Scientificum large sumptum sumitur per intellectum in quantum versatur circa necessaria siue illa ordinant ad sciendum siue ad operari et sic scientificum est in plusquam ratione naturam. Reperitur enim scientificum hoc modo sumptum non solum in intellectu vel habitu speculatiuo sed etiam in practico quia actus qui contingenter elicitur necessario concluditur sic debere elici ut recte eliciatur finis scientia in prologo primi sententiarum ut theologia que est scientia practica dirigit in dilectionem dei que potest contingenter elici quia possumus deum diligere vel non diligere. Ad hoc tamen ut ille actus recte eliciatur oportet quod deus diligatur propter se et super omnia quod sic potest necesse est concludi. Omne summum bonum est propter se et super omnia diligendum. deus est summum bonum: ergo deus est propter se et super omnia diligendus. Et hoc modo habetur practicus potest dici habitus scientificus. Rationis autem siue consiliatiui reperitur solum in habitu practico. Scientificum vero stricte sumptum per habitum speculatiuum qui ordinatur ad sciendum et non ad operari non coincidit cum ratione vel practico que ordinatur ad operari sed illa ex opposito distinguitur. Morandum itaque super finem Secundo in prologo primi sententiarum quod praxis a qua scientia dicitur practica est actus alterius potentie quam intellectus naturaliter posterior intellectione natus confor

Vnde et
 Aristoteles
 in ethicis
 dicitur
 quod
 electio
 est
 actus
 intellectus
 appetitiui
 vel
 appetitus
 intellectui

Aristoteles

mi
 fir
 pa
 a ro
 lectu
 tas
 et tal
 intel
 dur a
 volu
 actu
 omi
 effi
 elici
 pon
 aut v
 dicta
 sans
 ide

spec
 bra
 et sp
 verid
 bent
 ritas
 pced
 et fin
 falsu
 p syl
 pri cu
 de sci
 qd cu
 teri sci
 qui sol
 te et n
 mani
 spica
 possi
 bile
 inco
 eter
 pp
 dicit
 sine

mitter elici intellectiōis recte ad hoc vt sit rectus. Operatio em̄ a qua scia dicit̄ practica est actus elicitus seu p̄ductus a voluntate que est altera potētia ab intellectu vel act⁹ impar⁹ ab eadē sicut voluntas impar pedibus vt gradianē ⁊ h̄mōi ⁊ talis operatio est naturaliter posterior intellectiōe. Actus em̄ voluntatis seq̄tur actū intellectus qz s̄z Aug⁹. nihil ē volitū nisi prius cognitū. Talis etiam actus est nat⁹ cōformiter elici intellectiōi recte ad hoc vt sit rectus. Operatio em̄ que dicit̄ praxis pōt recte ⁊ nō recte elici siue bene ⁊ male fieri respectu cui⁹ ponat̄ noticiā practica directiua. Ad h⁹ aut̄ vt recte eliciat̄ oportet qd cōformet̄ dictamine recte ratiois De hac materia satis patet primo ⁊ sexto metaphisice ideo transco.

¶ Int̄ utiqz

Ca. II

¶ Supra egit aris. de virtute intellectuali in generali: hic at̄ in speciali diuidendo ipam in q̄nqz membra scz sciam ar̄te prudentiā: intellectū: ⁊ sapientiā. Hi em̄ habit⁹ cū sint habit⁹ veridici siue fm̄ quos aia dicit̄ verū debent poni virtutes intellectuales cū veritas sit bonū intellectiue p̄tis ex cap⁹o p̄cedenti nō sic de opinione ⁊ suspitiōe qz fm̄ tales habitus nos cōtingit dicere falsum. Ande p̄ opinionē que generalit̄ p̄ syllogismū dyalecticū sit adhero vni p̄ti cū formidine de opposito. ¶ Et p̄io de scientia inquirēdo et̄ obiectū dicens qd cū opreat̄ eū qui adgenerat sibi vel alteri sciam certificare se vel alterū ⁊ nō se qui solas similitudines que p̄abilitate ⁊ nō certitudine inducāt qz oēs q̄ estimam⁹ nos aliquid simpliciter scire suspicamur id qd scim⁹ nō cōtingere ⁊ nō posse se aliter habere: Sequit̄ qd oē sciibile est necessariū ⁊ eternū ingenitū ⁊ incorruptibile. ¶ Circa qd notandū qd eternū vel necessariū sumit̄ dupliciter. s. p̄prie ⁊ similitudinariē. Eternū p̄prie dicit̄ qd habet existentiā sine p̄ncipio et sine fine: ⁊ hoc modo sol⁹ deus est eter-

n⁹ ⁊ sic nō sumit̄ in p̄posito qz nō solum habem⁹ sciam de deo s̄z etiā de naturis rerū creaturarū. eternū vero similitudinariē dicit̄ qd inmutabiliter est verū ⁊ sic oē sciibile est eternū ⁊ necessariū qz nō solū de deo est sed etiā de creaturis formantē rōnes ⁊ p̄positiones inmutabilis veritatis que qdē nō sunt necessarie ī essendo sed in significando p̄pter necessariā habitudinē p̄dicati cū ī ubiecto. Illud etiā de quo habetur scientia dicit̄ ingenitū et incorruptibile qz est de q̄dditatib⁹ rerū que abstrahunt ab existētia actuali quātū ē de se ⁊ iō p̄ se sunt ingenite ⁊ incorruptibiles s̄z p̄ accidēs corūpant̄ ⁊ generent̄ ad generationē ⁊ corruptionem singulariū in q̄b⁹ existunt. ¶ Tradit̄ cōsequēter aris. originē scie dicens qd scia habet̄ ex p̄cognitis. est aut̄ scia habitus demonstratiū⁹ p̄ demonstrationē acq̄situs p̄cedit aut̄ demonstratio ex p̄mis scz ex p̄ncipijs seu p̄positionib⁹ immediat⁹ ⁊ p̄ se notis vt habet̄ in lib. posteriorū que sunt p̄iores ⁊ notiores p̄lone causeqz ipi⁹ p̄clusionis. ¶ Alter⁹ agit aris. d̄ arte. ē aut̄ ars circa cōiungētia p̄ qd differt a scia q̄ est circa necessaria que non dirīgūt in opationē cōtingēt̄ eliciendā cōiungentiū aut̄ quedā sunt factibilia ⁊ q̄dam agibilia. et differūt factibile ⁊ agibile fm̄ d̄ram q̄ est iter factiōis q̄ ē opatio trāsies ⁊ actionē q̄ ē opatio iminens de q̄bus tertio p̄hoz. Dicit̄ igit̄ aris. qd ars est habit⁹ factiū⁹ cū rōne vera qz ē veridice directiū⁹ circa opationes transeuntes sicut ars edificatoria dirigit ad domoz cōstructionē: ⁊ p̄ hoc differt ars a prudentia q̄ est circa agibilia vt statim dicef. Differt aut̄ ars a nā qz nā ē p̄ncipiū ī eo in q̄ ē: ars aut̄ ē p̄ncipiū motus nō ī opante s̄z in opato formā ī mām inducēdo. ¶ Notādū tñ qd s̄z ars p̄prie sūpta eo mō quo sumit̄ hic nō ē scia s̄z ars habit⁹ practice ⁊ scia habit⁹ speculatiue: Ars tñ large sūpta vt sumit̄ a talio ī sua rethorica que est collectio multoz p̄ceptoz seu regularū ad eūdem finē tendentiū bene est scia hoc mō cū se extēdit

Ethicorum

ad habit⁹ practici⁹ & speculatiu⁹. ¶ Cō
sequenter determinat aris. de prudētia
Circa q⁹ p⁹mittit q⁹ ille dicit prudēs q⁹
bene pōt cōsiliari circa totū bene viuere
hominis. Cōsiliū autē est d⁹ cōtingentib⁹
que sunt in potestate nostra. Ex quo se
quit⁹ q⁹ prudentia nō est scia que ē circa
necessaria nō est etiā prudētia ars quia
ars ordinat⁹ ad factū & prudētia ad actio
nē que sunt adinuitē d⁹ra: q⁹ pbat quia
aliqd aliud a factione est finis ei⁹ q⁹ scz
factio ē ad aliquē terminū pductū i pas
so. & ideo dicit actio trāsiens sicut p edi
ficationē pducit dom⁹: sed actionis nō
semp finis aliqd ad alterū ab ipa. nō ei
est necessario ad aliquē terminū pduc
tū & id dicit actio imanes. Ex his pclu
dit aris. q⁹ prudētia ē habit⁹ electiu⁹ cū
rōne vera circa hōis bona & mala. Dicit
tur autē habit⁹ actiu⁹ q⁹ est habit⁹ dire
rectiu⁹ sūm dictamē recte rationis circa
operationes immanentes cuiusmodi sunt
operationes virtutū que maxime cōsistūt
in operatione voluntatis in qua principa
liter cōsistit bonitas & malicia moralis.
Teste em⁹ Aug⁹. peccatū adeo est volū
tariū q⁹ si nō esset volūtaris nō eēt pec
catū. ¶ Deinde dicit aris. q⁹ t⁹antia sal
uat puidētiale estimationē quā in t⁹an
tia corrūpit. Delectabile ei⁹ amatu⁹ & tris
te oditū licet nō corrūpit estimationem
que neq⁹ habet ordinē ad ipam ut q⁹ tri
angulus h⁹ tres angulos equales duo
b⁹ rectis corrūpuit tū eaz⁹ que est circa
opabile. Cui⁹ ratio est q⁹ pncipta rōnū
que sunt de opabilibus sumunt a fine
cui⁹ gratia sunt opanda. intellectui autē
quo ad iudiciū corrupto p delectationē
vel tristitiā nō apparebit cōfessim pnci
piū sumēdū ex fine nec appebit q⁹ opor
teat gratia hui⁹ finis elicere et operari
ut declarabit in fine hui⁹ libri. ¶ Infi
per cōpat prudētiā ad artē dicens q⁹ il
le qui peccat circa artē volēs & sponte
eligibilior est illo q⁹ peccat nolēs & inui
te q⁹ iste peccat ex defectu artis. p⁹m⁹ at
nō ē ideo iste est deterior artifex. circa
prudētiā vero est ecōuerso. Itā qui pec

cat in moralib⁹ ex ignorātia vel inuite ē
dign⁹ venia. Qui vō volūtarie peccat
ē puniendus. est etiā prudētia virtus q⁹
dā & nō ars q⁹ scz prudētia nō solū ē vir
tus intellectualis sicut ars sed etiā mor
ralis in quātū dirigit in operationes virtu
tū moraliū. ¶ Deinde dicit q⁹ l⁹ subie
ctū prudentie sit ps anime opatiua q⁹ est
circa cōringens nō tū est solū cū rōne q⁹
cuiuslibet habit⁹ qui est solū cū rōne po
test esse obliuio sed prudentie nō potest
esse obliuio igit nō est solū cū rōne s⁹ eti
am cū appetitu. ¶ Ad evidentia p⁹dicto
rū notandū q⁹ habit⁹ dā obliuioni p
pter otū vel cessationē ab ope talis ha
bitus. Talis autē cessatio nō pōt supue
nire prudētie cū p ipam tota vita huma
na regi habeat. et id p⁹ corripit prudē
tia p ipudentiā q⁹ supuentiat obliuio p
cessationē. Et loquit aris. hic de prudē
tia in genere sumpta siue in vli respectu
omnis virtutis que nō pōt esse in intel
lectu siue virtute morali in appetitu ut i
sequentibus videbit. ¶ Forandū in usu
per q⁹ ut ibi dicit in omni virtute mora
li requirit⁹ prudentia in intellectu regu
latiua & habit⁹ virtutis in voluntate ut
p⁹mp⁹te & facilliter eligat id q⁹ ratio re
cta dicit & determinat esse eligendum.
Habit⁹ autē virtutis generalis ex frequē
tib⁹ electionib⁹ ut habitus castitatis ex
frequenter eligere cōtinere. ¶ Prudentia
vero generat⁹ ex frequētib⁹ dictaminib⁹
id est ex frequēter determinate apphen
dere hoc esse agendū. l⁹ autē scientia mor
ralis sit habitus actiu⁹ cū rōne vera si
cut prudentia tū in hoc differūt sūm sco.
in plo. p⁹mi sniarū q⁹ sicut ars se habet
circa factibilia ad habitū expti ita se h⁹
sciētia moralis circa agibilia ad habitū
prudētie q⁹ habitus artis et scie mora
lis quasi sunt remoti ad agendū q⁹ vles
sed habit⁹ prudētie & expti q⁹ geniti
sunt ex actibus sunt particulares & pro
p⁹inquit ad dirigendū. ¶ Agit vlierius
aris. d⁹ intellectū ē aut intellect⁹ habit⁹
pnciptoz syllogismi d⁹mōstratiui p quē
adgenerat⁹ scientia q⁹ sic pbat aris. q⁹

prudētia

Compar
prudētia
ad artē

¶ In
¶ In

habitus principiorum est vel scientia vel ars vel prudentia vel sapientia vel intellectus. Sed non est scientia: quia omne scibile est demonstrabile. Principium autem demonstrationis non est demonstratio quia tunc esset processus in infinitum: ex primo posteriorum. Quia etiam non sit ars nec prudentia probat quia illa sunt circa contingetia: principium autem demonstrationis est necessarium primo post. Quia etiam non sit sapientia probat: quia ad sapientem pertinet ut habeat demonstrationem de primis causis entium. Reliquum igitur quod habitus principiorum sit intellectus non quod intellectus est quodam potentia anime sed talis cognitio dicitur intellectus eo quod intellectus statim assentit principijs cognitionis terminis. Licet autem aliquae proportionales contingentes sint per se note et immediate: ut voluntas vult calidum calefacit: et sic de alijs: et cognitio talium principiorum large posset dici intellectus non tamen propter: quia ut patet ex precedenti. Intellectus in proposito dicitur habitus principiorum demonstrationis que sunt necessaria. Premissa namque syllogismi demonstrationis sunt esse necessaria ex primo post. licet enim conclusio necessaria bene syllogizet ex premissis non necessaria sicut verum ex falsis non tamen demonstratiue. Deinde tractat aristoteles de sapientia: Circa quod primo dicit quod sapientia accipitur dupliciter: Uno modo per ultimam perfectionem cuiuslibet artis: et sic sapientia dicitur terminus artis. id est ultimum de potentia in adipsam: quia ut attingendo certitudinem artis in summo: et hoc modo non dicitur aliquis sapiens simpliciter sed particulariter puta sapiens latorum vel barbitonorum: et sic non sumitur in proposito sed sumitur per noticiam spectatam primarum causarum et principiorum omnium entium cuiusmodi est habitus metaphysice que est circa prima principia entium siue incorporea ut sunt deus et intelligentie siue corporea ut sunt corpora principia de quibus ait metaphysica rationes terminorum notificando ut quid est totum quod est pars et sic de alijs: ut dictum est quarto meta. et talis habitus facit hominem simpliciter sapientem. cuius est omnia scire in vniuersali scilicet et secundum

modum entis: et vbi habetur primo metaphysice. Est autem sapientia certissima ut dicitur ibidem primo quia tractat de commissiuis. vnde sic sapientia particulariter sumpta est cognitio certissima in qualibet arte particulari: ita quod simpliciter sapientia est maxime certitudo. Certitudo etiam sapientie patet secundo ex hoc quia est circa primas causas que de natura sua sunt perfectissime cognoscibiles. Ex predictis infertur quod cum sapientis non sit solum scire conclusiones que oriuntur ex principijs sed etiam ipsa principia sequitur quod sapientia est intellectus et scientia: et sic sapientia quodammodo vtrunque includit. Differt tamen sapientia a scientia quia sapientia est circa causas altissimas non sic scientia. Differt autem ab intellectu: quia licet inquirat de coribus principijs non tamen de proprijs principijs scientiarum ut particularium. Infertur consequenter aristoteles quod sapientia est caput omnium habituum intellectualium cum sit circa optima et nobilissima entia cuiusmodi sunt deus et intelligentie. Unde dicitur quod inconueniens est quod si quis existimet sciam politice vel prudentie esse nobilissimam cum hoc circa cuius considerationem versat non sit optimum et nobilissimum omnium entium: quia igitur habitus qui est de honorabilissimo subiecto est nobilior ex primo de nobilissimus inter habitus intellectuales. Deinde dicitur sapientiam differre a prudentia quia sapientia est circa vniuersalia: prudentia autem cum sit actiua non est solum circa vniuersalia sed etiam circa singularia circa que sunt actiones. Unde si aliquis medicus sciat in vniuersali quod carnes leues sunt sane et digestibiles talis non inducit sanitatem ex illa vniuersali noticia sed is qui scit in particulari carnes volatiliu esse leues et sanas de facili sanitatem inducit.

Bit. Capitu. III.

Postquam per in precedenti. determinauit de quinque habitibus intellectualibus: hic consequenter determinat de partibus prudentie. Et primo de eius primo subiectiuis que sunt prudentie politica que

Ethicorum

ordinat hominem ad bonum esse civitatis et prudentia yconomica quod ordinat ad bonum esse domus vel familie et prudentia quod ordinat ad bonum proprium quod retinet nomen commune quod talis manifeste videtur esse prudentia et potest dici prudentia personalis vel moralis. Dicit autem quod politica et prudentia sunt idem habitus licet ipsis non sit idem esse hoc contra exponitur non quod politica sit idem habitus sed substantia cuiuslibet prudentie quod ordinat ad bonum esse sed prudentie que ordinat ad bonum que est idem habitus cum politica secundum rem sed dicitur secundum rationem: quod ille habitus dicitur prudentia puta est recta ratio rerum agibilium: et dicitur politica secundum ordinem ad bonum esse. Deinde dividit prudentiam politicam in duas partes scilicet in architectonicam que dicitur legispositiva: que scilicet perficit et reddit principem bonum per quam secundum rectam rationem ponit leges bene vivendi cum civibus sicut architector ponit leges operandi suis manualibus. Alia est prudentia que est legis executivae circa negotia civitatis quod a civitate dicitur politica vel civilis. Ad hanc pertinet sententia que est applicatio rationis vltis ad aliquid particulare operabile tales autem leges positas in civitatibus exequuntur. dicitur civiliter conversari. Deinde dicit aristoteles quod prudentia est consiliativa seu inquisitiva et indicativa secundum quod sumuntur due partes prudentie scilicet eubolia quod pertinet ad consilium et sine que pertinet ad iudicium. Consequenter excludit quendam errorem provenientem ex opinione eorum quod inordinatum amorem habent ad seipsos et ex hoc existimant quod illi soli sunt prudentes quod propriis negotiis intendunt dicentes politicos non esse prudentes sed supvacuis rebus intendentes et aliquid operantes plus quam ad eos spectat: hunc errorem excludit aristoteles dicens quod proprium bonum uniuscuiusque singularis persone non potest esse sine recta dispensatione domus seu civitatis seu recta dispensatione civitatis sicut nec bonum partis sine bono totius et sic intendentes bono communi propter bonum intendunt. Alterius manifestat quod quod supra dictum est scilicet quod prudentia non solum est circa unum sed etiam circa singularia dicens quod

signum huius est quod iuvenes facilliter possunt effici mathematici non autem prudentes: quia prudentia est circa singularia quod cognoscitur per experientiam ad quam requiritur tempus longitudo cuiusmodi sunt actus humani quorum non habent iuvenes experientiam. Sic etiam dicit quod citius possunt effici mathematici quam philosophi vel sapientes vel metaphysici. Cuius causa est quod mathematicalia non transcendunt imaginationem nec requirunt experientiam. Philosophicalia autem licet non excedant sensum et imaginationem requirunt experientiam. cum non abstrahant a motu et materia sensibili secundum materialem. experientia autem est sensibilium: et ideo dicit aristoteles quod principia materialia cognoscuntur per experientiam. Metaphysicalia vero transcendunt sensum et imaginationem et requirunt validum intellectum. unde dicit quod iuvenes hec scilicet metaphysicalia non credunt id est non attingunt mentes: licet ea dicant esse. Ex quo patet innumerabile quod habita logica quod docet modum sciendi primo iuvenes sunt inveniendi in mathematica: deinde in philosophia. quarto in ethica. et postmodum in metaphysica.

Probat ulterius prudentiam esse circa singularia ex hoc quod est habitus consiliativus. In consiliando autem contingit dupliciter peccare: uno modo circa vltimum ubi fundat maior syllogismi practici: ut dicendo omnia aquae ponderosa sunt praue. Alio modo circa singulare ubi fundat minor puta aqua huius fontis est ponderosa. Est igitur prudentia alio modo singulare quod est extremum operabile quod ad ipsa singularia quod sunt circa operatos applicat prudentes vltima principia agendorum.

Dorter. Caplin. III.

Supra determinavit aristoteles de partibus subiectis prudentie: habet de terminat de eubolia sine et gnome quod possunt dici partes quasi integres prudentie quod habent quandam similitudinem cum partibus integralibus in quantum requirunt ad perfectum actum prudentie. est enim prudentia consiliativa et indicativa. eubolia autem pertinet ad consilium. Sine sine vero et gnome pertinet ad iudicium. Possunt etiam dici partes potenciales prudentie quod non attingunt ad completam rationem prudentie cum

prudentia
prudentia
prudentia

prudentia
prudentia
prudentia

prudentia
prudentia
prudentia

VI

ius est non tñ consiliari et iudicare sed
etiam p̄cipe. vt infra videbitur licet con
currat ad quosdā eius actus secundarios.
Dicit aut̄ arist. q̄ eubulia nō ē scientia :
q̄ habētes sciam nō iā querūt de illis q̄
sciunt. eubulia aut̄ cū sit quoddā cōsiliū
est cū inquisitione. Omne enī cōsiliū ē cū
inquitōe: omne em̄ cōsiliū est questio q̄
dam et non conuersio.

¶ Deinde ostendit q̄ eubulia non ē eustochia
nec solertia: Circa qd̄ notādū q̄ so
lercia vel eustochia est quedā abilitas ad
velociter inuentiendū mediū ad cōcloem i
ferēdā. Solertia d̄r tñ generalit̄ i omni
materia. eustochia v̄o i mā morali. Unde
dicit arist. q̄ eustochia ē qdā solertia. Q̄
aut̄ eubulia nō sit eustochia. pbat q̄ eu
stochia ē cōiecturatio velox et sine inquitōe
rōis. eubulia v̄o ē cōsiliatio cum
inquitōe. Ad bñ nanq̄ cōsiliandū nō so
lū requirit̄ excogitatio eoz q̄ sūt ad finē
sed requirit̄ temp̄ cōgruū: vt vīz hō nec
sit nimis velox vel p̄cipitans nec nimis
tardus in cōsilijs.

¶ Alterius dicit q̄ eubulia non est
opinio quia opinio
licet non sit certa: determinat se tamen
ad vnā partem. eubulia vero ad nul
lā partem declinat. Opinio autem est
alicui⁹ enūciatio. eubulia aut̄ nō ē enūcia
tio s̄z inquitō. Quia v̄o ille q̄ male con
siliat̄ d̄r peccare i cōsiliando: q̄ aut̄ bñ con
siliat̄ d̄r recte cōsiliari: et talis ē eubulus
ideo eubulia ē rectitudo qdā cōsiliij. An
d̄r ab eu qd̄ ē bonū et holis qd̄ ē p̄siliuz.
et sic ad p̄fecte sciēdū qd̄ ē eubulia oportet
scire qd̄ ē cōsiliū et circa qd̄ sit: de quo vi
ctum est in tertio. ¶ Deinde dicit q̄ eu
bulia non est rectitudo consilij proprie
sumpta que sc̄z ē in malū sinez sicut incō
tinēs dicit̄ recte cōsiliari qñ p̄ suā rōem
inuenit viam efficaciter ducentem i finē
malum puta adulterium. est etiā eubulia
rectitudo cōsiliij in finē bonū p̄ viam bo
nā sicut enī nō recte syllogizaret qui
concluderet sic non est eubulia s̄m quam
conclusionem veram p̄ falsum syllogismum
et alijs adipsū finē quē nō optet et nō p̄

Eubulia d̄ notādo magis in finem bonū p̄ malū bonū

viā p̄ quā optet puta si q̄s fureē vt pau
peri subueniat. Tuncq̄ prudentis sit be
ne cōsiliari optet q̄ eubulia simplicit̄ d̄r
cta sit rectitudo consilij in ordine ad illū
finē circa quā verā estimatōnem h̄z pru
dentia simplicit̄ dicta que ē circa totum
bñ viuere hoīs. Illa enī q̄ dirigit ad ali
quē finē p̄ticularē nō est eubulia simplici
ter dicta sed eubulia quedam. ¶ Ex pre
dictis patet q̄ eubulia ē rectitudo cōsiliij
ad finē bonū simpl̄ p̄ vias cōgrēgans et
tpe p̄nt. Determinat p̄sequēter arist. de
sinez circa qd̄ dicit q̄ sinez s̄m quā dici
mus aliquos esse finctos. i. sensatos nō
est totaliter idem q̄ scientia vel opio q̄
cum nullus scit qui non habeat scientiā
vel op̄inionem si sinez esset scientia vel
opinio tunc om̄es homines essent sensa
ti: quod patet esse falsum. ¶ Deinde cō
parat sinez ad prudentiam dicens q̄
licet sint circa idēz q̄ vtrāq̄ est circa cō
siliatiua: differunt tamē q̄ sinez est solū
iudicatiua prudentia vero est preceptiua

Ad cuius euidentiā notādū
q̄ vt d̄ctū est in precedēti. Prudentia ē
recta ratio rerūz agibiliū. An oportet
q̄ ille sit p̄cipuus actus prudentie q̄ est
actus p̄cipu⁹ rōis agibiliū. Circa quod
sunt tres actus quorum primus est con
siliari quod pertinet ad inuentiōē. Itā
consiliari est querere: vt supra habitum
est. Secundus actus ē iudicare de medi
js inuentis an sc̄z sint vtilia ad vltimum
finem consequendum et qd̄ illorū sit vti
lius. Tertius actus est precipere qui q̄
dem actus consistit in applicatione con
siliatorum et iudicatorum ad operandū
et hic est principalis actus prudentie.
Unde dicit Aristoteles q̄ prudentia est
preceptiua vt procedatur ad actū: quia
finis eius est determinare quid oportet
agere vel non. Consiliari autē quod p̄
tinet ad ebuliam et iudicare quod perti
net ad sinez sunt actus secundarij pru
dentie. Exemplum: vt aliquis potest p̄
ebuliam inquirere et per sinez iudica
re q̄ homines ad consecutionem vltimū

Ethicorum

finis debent ab illicitis voluptatibus abstinere. Et demum intellectus prudens hanc cognitionem ad opus applicando precipit voluntati fugam voluptatum et persequi virtutem: et sic regulat voluntatem dictam seu determinando quod optet ea sic operari si finem ultimum velit consequi. Istud autem precipit et stimulare voluntatem ad bonum quod a theologicis vocatur sinderizare. ¶ Est enim sinderisis habitus principiorum practicoz in intellectu ut puta deo est obediendum: primo non est iniuste nocendum: ut dictum est in precedentibus. Intellectus igitur prudentis applicando huiusmodi principia ad particulare agibile stimulat voluntatem ad bonum et facit eam remurmurare contra malum. ¶ Per predicta autem non potest concludi intellectum esse nobilioris voluntate quia intellectus non absolute precipit voluntati cum voluntas sit libera et possit non agere sed precipit per modum causae subseruientis ipsam voluntatem dirigendo sicut puer lumen portitor domino suo subseruit. Contra autem voluntas absolute precipit intellectui ut intelligat per modum causae superioris ita quod non potest intellectus resistere voluntati. Unde patet voluntatem nobiliores esse intellectu. Hinc est quod habitus charitatis informat quae alijs virtutibus supereminet. ¶ Agit ulterius aristoteles de gnome quae est rectitudo iudicii in his in quibus optet a communi lege recedere. Ad cuius evidentiam sciendum quod sicut in appetitu humano debet esse iusticia quae de iusticia communis est electiva. quod quidem ius dicitur ius legale et habet locum ut in pluribus licet deficiat in quibusdam paucis casibus et cum hoc debet esse alia iusticia iuris singularis et epieykes electiva quod est directivum iuris legalis: et illa virtus dicitur epieykes: ut dictum est in. v. huius: Sic etiam in intellectu est quedam noticia iuris communis discretiva quae dicitur Sines habens locum ut in pluribus: et cum hac est alia noticia iuris epieykes et singularis discretiva quae dicitur gnome habens locum in paucioribus. ¶ Deinde comparat aristoteles habitus pra-

dictos ad invicem dicens quod omnes habitus praefati sunt in idem tendentes. Omnes enim tendunt circa singularia extrema et singularia operabilia. Eubulia inquirendo sine et gnome iudicando et prudentie precipiendo. Ideo etiam dicit de intellectu quod si est extremus in utraque parte accipiendo extrema siue in sursum ascendendo sunt universalia siue deorsum ut sunt singularia. Extrema quidem ultima sunt propositiones prime et immediate quae cognoscuntur cognitio terminis quarum quedam sunt necessarii ut in scientiis speculativis et quedam de contingentibus ut in practico quia intellectus est extremus siue universalium siue singularium. ex hoc inferatur: quod est principium et finis et loquitur de intellectu practico procedendo enim ab universalibus ad singularia intellectus universalium est principium et intellectus singularium est finis. et hic processus est cum descendimus a principiis moralis scientie ad opera prudentie per syllogismum prudentialem in quo etiam minor est singularis. ¶ Procedendo vero a singularibus ad universalia intellectus singularis est principium et intellectus universalium est finis. et hic processus est cum colligimus principia morales scientie ex experientia operum humanorum. Unde dicit aristoteles quod oportet bene operantem habere sensum singularium: hic autem sensus est intellectivus a quo homines dicuntur sensari de quo dicit Augustinus. xi. de civitate dei: quod animus rectissime dicitur sensus. vel potest sensus sumi pro vi cogitativa quae dicitur vis experimentativa quae ab aristotele vocatur intellectus passivus in li. de anima. Dicitur etiam particularis quod est collativa intentionum individualium. ¶ Demum dicit aristoteles quod documentum dices quod in disciplina moralium non minus oportet attendere ad opera viroorum seniorum et expertorum quam ad determinationes scolasticorum: quia enim ex longa temporis experientia habent usum intellectuale seu rectum iudicium de operibus humanis ideo optime vident principia et regulas

actuum humanorum. ¶ Ad euidenciam
predictorum notandū q̄ eubulia sinez
z gnomi ponitur a quibusdam habitus
distincti a prudentia: p̄ qua opinione fa-
cit illud q̄ dicit aristo. q̄ sūt habitus in-
idem tendentes. Alij vero dicūt q̄ p̄o-
re tot habitus videtur superfluum cum
consiliari q̄ p̄tinet ad eubuliam z iudic-
care q̄ p̄tinet ad sinez z gnomi sint ac-
tus prudentie q̄ est habitus consiliatiu⁹
et iudicatiuus fm̄ aristo. vt dcm̄ est in p̄-
cedentibus. Dicūt autē esse habitus q̄
sunt quedā abilitates naturales dicente
Arist. q̄ naturalia videntur esse hec sed
q̄ videmus esse aliquos naturaliter ap-
tos esse ad recte consiliandū alios ad iu-
dicandū alios vero ad precipiendū sibi z
alijs que quidez abilitates naturales ha-
bent cōplemētū ab habitū prudētie incli-
nate intellectū ad hmoi actus q̄ q̄dem vt
disponit ad omnia opa p̄dicta vici p̄u-
dentia. Ad hos tres modos actus pru-
dentie p̄nt reduci ptes prudentie q̄ a qui-
busdam varie assignant. ¶ Tullio enīz
ponitur memoria intelligētia et pruden-
tia. ¶ Macrobio autē ponitur ratio intel-
lectus circumspectō puidētia docilitas
et cautio. Ab alijs xō solercia seu eusto-
chia. Ad p̄mum enī actum prudētie p̄ti-
net q̄ est consiliari eustochia docilis me-
morā et ratio. Consiliari nanq̄ est q̄ddā
querere. Ad bene autē querere requirē
ptās inueniendū que si habeatur ex pro-
pria sagacitate potest dici solercia vel eu-
stochia que licet p̄prie sumēdo terminos
dr̄nt ab inuicē et ab eubulia vt dcm̄ ē in p̄-
cedentibus: large tamē p̄nt sumi p̄ eo-
dem scz p̄ idoneitate inueniendi mediū
in agilibus. Si xō habeatur p̄ alienā
eruditionez p̄supponitur docilitas: vt. s.
homo sit bñ susceptibilis discipline do-
cumēta alioz nō cōtemnēdo. Requirit
etiā retentio inuentoz ad q̄ facit memo-
ria ac collatio inuentoz in inquisitōe cō-
silij ex quibusdam ad alia p̄cedendo q̄
est ratioz opus. ¶ Ad secundū xō actū
prudētie q̄ est recte iudicare p̄tinet in-
tellectus seu intelligētia que ē sana esti-
matio finis p̄pter quem optet b̄ et nunc

opari a quo quidē sine sumitur p̄cipsa
ad ea q̄ sūt ad finē. Requiritur etiam cir-
cumscriptio omniū circumstantiarū que
debentur opinionī. Secūdo requiritur
cautio seu cautela que est discretio bono-
rum z maloz possibilū euenire actui seu
opationi. ¶ Ad tercium autē actum pru-
dentie qui est precipere p̄tinet prudentia
p̄ quā aliud futurū p̄spicitur vt caueat
vel effectui mancipetur. Est ei causa ap-
plicandi ad opus consiliata z iudicata.
¶ Numerantur etiā a quodam inē ptes
prudētie dialectica rethorica et phisica.
quod a beato thoma dupliciter exponit
¶ Uno mō q̄ ibi sumitur prudentia large
fm̄ q̄ includit sciam spectatiuā: z sic p-
tes ei⁹ ponūtur dialectica rethorica z phi-
sica fm̄ tres modos p̄cedendi in sciētis
quoz vnus ē p̄ demonstratōem ad sciam
causandam z p̄tinet ad phisicā: vt sub
phisica intelligūtur omnes sciētie demo-
stratiue. Alius modus ē ex p̄babilibus
ad opinionē faciendā quod pertinet ad
dialecticā. Tercius modus est ex q̄bus-
dam coniecturis ad suspicionem inducē-
dam vel aliquāliter p̄suadendum: z p̄ti-
net ad rethoricā. Alio mō exponit su-
mendo experientiaz p̄prie ad quā hec
tria p̄tinent in quantum ratiocinat inter-
dum ex necessarijs ex p̄babilibus z inē-
dum ex quibusdam coniecturis.

Ubitauit.

Ca. v.

¶ In p̄cedentibus determinauit
aristo. de p̄tibus prudentie z ei⁹
connexionē: hic cōsequēter determinat
de utilitate sapientie et prudētie et eius
connexionē cum virtutibus moralibus.
Utilitatē autē sapientie et prudentie osten-
dit remouēdo dubitatōem que cōmuniē
ex rationibus aliquoz oritur dicentium
istas vtutes esse inutiles ad felicitatem.
Quod sic probant primo de sapientia:
Felicitas est operatio fm̄ virtutem: illa
ergo virtus que non est consideratiua ali-
cuius humane operatōis inutilis ē ad
felicitatem. talis autē ē sapientia: cōsi-
derat enī causas altissimas z p̄cipsa p̄-
yij

Ethicorum

ma circa que nulla opatio videt esse: ergo sapientia est inutilis homini. Secundo probat hoc de prudentia quia habitus ad bene operari utilis reddit nos bene operaturos prudentia autem non est homini quia homo operatur opere rationis et non quia cognoscit illa. prudentia autem solum cognoscit operabilia: ergo prudentia non est utilis ad bene operari. **H**as rationes soluit aristoteles primo generaliter dicens quod sapientia et prudentia sunt utiles posito quod nullam haberent operationem circa felicitatem eorum sunt perfectiones anime. **D**einde soluit illud in speciali quod obicitur de sapientia. d. quod sapientia maxime facit ad felicitatem cum sit principium contemplationis in qua maxime consistit felicitas. **Q**uia autem obicit de prudentia soluit dicens quod ad opus virtutis requiruntur duo. **A**nimum ex parte appetitus scilicet recta intentio in finem quam facit virtus moralis inclinans voluntatem ad rectam electionem eorum que sunt ad finem secundum dictamen recte rationis ut scilicet operetur virtuose propter operum bonitatem et ultimi finis affectum. **Q**uia enim metu ignorantia vel intentione mala opera iusta faciunt non operantur iuste nec studiose. Requiritur etiam ad opus virtutis aliud ex parte intellectus scilicet sana estimatio agendorum in particulari quod facit prudentia que est regulativa voluntatis. **O**stendit etiam aristoteles utilitatem prudentie comparando ipsam ad naturalem industriam dicens quod in intellectu est quedam naturalis potentia que vocatur demotica vel naturalis industria que est quedam aptitudo intellectus ad prompte exequendum: quod homo intendit operari que quidem est indeterminate ad bonum et malum. **A**ndem respectu mali finis est vituperabilis et vocatur astucia que est quedam calliditas per quam mali homines sciunt adipisci finem peruersum intentum. Si vero intentio ad quam perficiendam intendit sit bona est laudabilis et perficitur talis potentia per prudentiam: et ideo prudentia est necessaria ad opus virtuosum: ut determinat prefatam potentiam ad bonum. **C**onsequenter agit aristoteles de connexionem prudentie cum virtutibus moralibus. **E**t primo ostendit

prudentiam non esse sine virtute morali quia prudentiales syllogismi que sunt de operabilibus habent principium sumptum a fine: puta quia finis est talis. scilicet bonus vel optimus optet sic operari. **H**oc autem non potest veraciter apparere nisi homini bono per virtutem. **P**ervertit enim malicia estimationem prudentie et mentiri facit circa practica principia quare impossibile est quod aliquis sit prudens nisi sit bonus per virtutem. **S**ed contra hoc arguitur sic: **I**n intellectu potest esse rectum dictamen de operabilibus absque hoc quod voluntas eligat cum voluntas sit libera: ergo in intellectu potest generari habitus prudentie licet in voluntate non sit habitus virtutis moralis. **C**onsequentia patet quia prudentia generatur ex homini dictaminibus. **A**d evidentiam huius notandum secundum Scotum. 36. 3. sententia quod sicut ars respicit facilitatem et prudentia agibilia: nec est maior connexio virtutum agibilium ut respiciantur ab uno habitu quam facilitatum: sicut ergo diuersa facultabilia requirunt diuersas artes proprias ita diuersa agibilia prudentias aliquas proprias: et sic respectu diuersarum virtutum moralium possunt esse plures particulares prudentie licet sit una prudentia simpliciter seu vniuersaliter sumpta respectu omnium virtutum moralium. **A**rgumentum igitur bene probat quod prudentia particularis respectu vnius virtutis potest esse sine alia. **P**robus enim dicit quod est impossibile hominem esse prudentem nisi si sit bonus loquitur de prudentia simpliciter sumpta. nullus enim potest esse simpliciter prudens respectu omnis virtutis nisi si sit bonus. **E**xecat namque malicia intellectum dupliciter scilicet per uitiu et per positivum. **P**er uitiu quidem auertendo intellectum a recta estimatione voluntas eius eligens oppositum alicuius recte dictati non permittit intellectum diu stare in illo recto dictamine sed auertit ad considerandum aliquid aliud inprimis ut sine duplici et conscientie remotione operetur quod sibi libet. **P**ositivum autem execat: quia sicut voluntas recte eligens finem puta castitatem vel beatitudinem precipit intellectui considerare illa

Demotica

astucia

q̄ sūt nēria ad illū finē ex q̄bus cōsidera-
tionib⁹ generat⁹ habit⁹ prudētie: ita vo-
lūtas p̄stituēs sibi malū finē impat̄ intel-
lectui cōsiderare media vlt̄ rōnes appen-
tes ad cōsequēdū illū finē puta ad dele-
ctabilia p̄sequēda ⁊ terribilia fugienda
ex q̄bus cōsideratiōib⁹ generat⁹ habitus
imprudētie seu stulticie q̄ directe oppo-
nitur habitui prudētie ⁊ est error i agibi-
libus licet non circa speculariōnem: ⁊ sic
volūtas mala execat non quidem facien-
do errare intellectum circa prima p̄inci-
pia practica in se considerata cū sint no-
ta ex terminis sed faciendo intellectu ha-
bere habitū considerādi om̄ia media ad
malū finem impediēdo ip̄m a cōsiderati-
one p̄incipioꝝ ⁊ ne frequētius applicet
ipsa p̄incipia practica ad p̄icularē agi-
bile: et sic non pōt generari habitus pru-
dentie simpliciter sumpte ex dictamibus
intellectus licet generetur aliq̄ p̄ricula-
ris prudentia respectu alicuius virtutis.
Hoc mō intelligit qd̄ d̄r p̄hs q̄ malicia
mentiri facit circa p̄incipia practica.

¶ Alterius pbat virtutes morales nō eē
sine prudētia. Circa quod p̄mittit q̄ d̄-
tus moralis i appetitū simplr se h̄z ad a-
liquā naturālē potētā sicut prudētia i in-
tellectu se h̄z ad demonicā q̄ habz q̄ndaz
silitudinē adinuicē l̄z nō sint idem vt pa-
tet ex p̄cedē. Q̄ aut̄ sit tal̄ natural̄ po-
tentia in appetitu pbat qz videt̄ in om̄i-
bus hoībus inexistere singlos mores ali-
qualiter p naturā qz cōfessum a natui-
tate videmur eē iusti t̄pati et fortes: ⁊ sic
de alijs virtutibus fm̄ exigentiā natura-
lis inclinationis in qualibet p̄sona. t̄do
videt̄ qz habemus quādā potētā i nob̄
ignotam ad p̄fectōes virtutum moralū.

¶ Circa quod notādū q̄ naturalis incli-
natio ad virtutes cōis ē om̄ibus i appeti-
tu intellectiuo: que quidem est inchoati-
ua virtutis. Virtus aut̄ est completū
illius naturalis inclinatiois qz p natura-
lem potētā opari possumus sed nō pos-
sumus opari optime. p̄ter virtutem vero
supraadditā naturali inclinatioi possumus
opari optime: ⁊ hoc mō virtus ē vl-

tima dispositio ad bene et optime opari
sic potentia est primum de virtute. Item
Notandū q̄ ista naturalis inclinatio ad
bonū licet sit cōmunis omnibus non ta-
mē equalit̄ inest om̄ib⁹ qz qdā sūt magis
vel minus p̄ni ad bonū: ⁊ fm̄ hoc s̄t ma-
gis vel minus p̄ni ad malum: p̄ntas q̄
qz ad malum ortum habet ex varia cor-
poris dispositōe fm̄ quā aliq̄ sūt p̄iores
ad luxuriā aliq̄ ad irā: et sic de alijs. De-
inde dic̄ it̄ arist. q̄ vltra has virtutes na-
turales optet h̄re virtutes p̄ncipales scz
morales: t̄tes ei virtutes nāles insūt nob̄
mō irrationali in q̄ cōicāt nobiscū pueri
et bestie fm̄ quāndaz silitudinē sicut leo
naturaliter fortis est et liberalis. Tales
aut̄ habitus existētes sine ratōe vidētur
esse nociui: sicut nanqz corpus aliquod
carens visu puta homo cecus si moueat
velocius forti⁹ leditur. Sic si aliq̄s h̄ns
fortem inclinatioem ad opus virtutis nō
adhibeat discretiōē rōis accidit ei gra-
uis lesio: vt si homo fortis sine ratiōe ex-
pectaret quēcūqz terribilia de facili mor-
taliē lederetur. Sūt ḡ necessarij habit⁹
virtutum moralium que inclinant volun-
tatem ad recte operandum fm̄ conformi-
tatem ad rectam rationē. Cōcludit ḡ ar-
istoteles q̄ sicut in parte intellectiua sunt
due species vna i natura scz demonica ⁊
alia acq̄sita. s. prudētia: sic i pte appeti-
tiua ē virt⁹ nālis ⁊ moral̄. ¶ His p̄missis
ōndit virtutes morales nō posse eē sine pru-
dētia p̄mo testimonio fortis dicē. Virtutes
eē prudēcias i q̄ vno dicebāt recte: alio
nō recte. Peccabat enī d̄s oēs virtutes
eē prudēcias: recte d̄o dicebat asserēdo
q̄ n̄ p̄tingit ip̄as sine prudētiā eē. Id̄ etiā
pbat testi⁹ cōitatz qz oēs recte diffinien-
t virtutē apponūt fm̄ rectā rōez p qd̄ inuicē
virtutes morales n̄ eē sine prudētiā ē rē
rō rex agibilis. Et siqd̄ d̄r nō sōm fm̄
rectā rōnem alienā s̄z cū recta rōne p̄p̄a.
Agit p̄r ar̄. de cōnexiōe virtutū moralū
uz int̄ se q̄ s̄z leo. nō s̄t sic cōnere qm̄ vna
possit eē p̄fca sine alia: qd̄ patz qz vn̄ h̄a-
pl̄ nāl̄ inclināt ad vnā virtutē q̄ ad aliā
⁊ sic possit exercitari circa op̄a vni virtutis

Ethicorum

et non circa opera alterius: et sic genera-
bitur una virtus moralis et non alia. Et hoc
est quod dicitur aristoteles. quod idem non est optime natura ad
omnes quare habet quod scilicet id est acquirit hanc
ad quam non est optime natura nequaquam assumens
et licet etiam possit esse una virtus perfecta
sine alia non tamen perfecte ducit ad finem virtutis
nec perfecte conservat sine alia nec homo est
perfecte moralis nec simpliciter bonus nisi
habeat omnes: et hoc est quod dicit aristoteles. Finis
quasi aliquid dicitur simpliciter bonus non contin-
git separari. similiter enim prudentie uni existenti
interfuit omnes. Et loquitur de prudentia una
non in specie sed in genere: sicut enim tem-
perantia licet sit una virtus est tamen gen-
iter medium respectu multarum specierum
sic etiam prudentia quam quidem habet
omnes virtutes. Unde de hac prudentia
dicit aristoteles. in precedenti. quod impossibile est
quod homo sit prudens nisi sit bonus. ¶ Deinde
remouet aristoteles. quoddam dubium de ope-
ratione sapientie et prudentie. Aliquis enim
posset dubitare an prudentia esset principalior
seu dignior sapientia: quod precipit sa-
pientie sicut dicebat de ciuili doctrina in
prohemio huius libri. Dicitur dum quod pru-
dentia non est principalior seu dignior
sapientia quod patet: quod non est melior pre-
cise a se pertinet enim prudentia ad intellectualem
practicum et sapientia ad speculativum nec precipit
sapientie sed habet propter ipsam precipiendo sed ali-
qua facienda propter sapientiam acquirenda.
Unde non sequitur ex hoc quod sit dignior ipsa
sapientia: non enim ars medicine que precipit ali-
qua ferenda propter sanitatem propter hoc melior
est sanitate. nec lex positiva que precipit cul-
tum diuinum in ciuitate propter hoc principalior
deo. ¶ Ad euidentiam predictorum notandum
quod pars speculativa anime ponitur ab aristotele
dignior parte practica quod ponit quedam ha-
bitum speculativum sed habitum sapientie me-
taphysicis circa finem ultimum non autem
practicum: ut dicitur secundo. in dialogo primi
sen. Non enim ponit aliquam scientiam esse co-
formem praxi voluntatis circa ultimum finem
quod dicitur quod non ponit voluntatem circa finem ha-
bere praxim sed quasi quandam simpli-
tem motionem naturalem. Si tamen po-

fuisse aliquam praxim circa finem non
negasset ut videtur scientiam practicam respe-
ctu illius praxis esse nobiliores specula-
tina scientia circa idem cum nobilitatis
sit in scientia ordinari ad actum nobilio-
res potentie cuiusmodi est actus voluntatis
quod est regina in regno anime: nos autem
ponimus esse praxim circa finem nobilio-
rem speculativam cuiusmodi est theologia
dirigens nos in dei dilectionem. ¶ No-
tandum insuper quod licet sapientia sit dignior
prudentia et virtutibus moralibus finem
aristoteles. tum quod est digniori obiecto scilicet
deo: Tum quod est finis virtutum moralium
que ordinantur in beatitudinem naturalem
que consistit in actu metaphysicali seu spe-
culatione substantiarum separatarum ut scilicet
passionibus per virtutes morales sedatis
quietemur in speculatione illarum. Vir-
tutes tamen morales sunt nobis utiliores
res sapientia metaphysicali per se sumpta
et includente solam cognitionem quia
propinquius nos disponunt ad charita-
tem per quam habetur beatitudo eterna.
Nec est inconueniens aliqua minus no-
biliora esse nobis utiliora. Licet enim sen-
tientia de natura sua sint nobiliora non sentien-
tibus quedam tamen non sentientia qui-
busdam sentientibus preferuntur quantum
ad usum pro nostra utilitate finem augustinus.
¶.ii. de ciui. Quis enim non in domo sua
panem habere quam pulices mallet? Si ve-
ro sapientia iuxta modum suum includat
non tantum cognitionem intellectus sed
etiam saporem et dilectionem affectus:
tunc non solum est nobilior sed etiam uti-
lior virtutibus moralibus de quo dicitur
decimo huius.

Explicit liber Sextus.

Sequitur septimus liber
ethicorum.

Sapientia

Sapientia

Incipit liber septimus

Est hoc autem.

¶ Post cōsumationem moraliū et intellectuallū virtutū agit cōsequēter aris. de p̄tibus p̄tinenti bus ad virtutē. Et p̄t mo de quodā gradu virtutum que dicūt cōtinentia. Ad cui⁹ evidentia p̄mittit q̄ fugiendorū circa mores tres sunt species seu modi scz incōtinentia: malicia: et bestialitas: quib⁹ opponūt p̄tinentia virtus et virt⁹ heroyca. ¶ Pro quo notandū q̄ in omni genere bonitatis et malicie est triplex gradus scz dispositio: p̄fectio: et excessus: qui tres gradus p̄ p̄dicta designant. ¶ Prim⁹ in vitio dicūt incōtinentia ut cū quis incipit p̄gredi in vitia puta cū homo passione dominante incidit fornicationem. Scd⁹ gradus dicitur malicia cū scz ex malis operibus est habitus vitij generat⁹ nō tñ exiendo liuites cōis malitie hoīm. hui⁹ aut gradus dicūt p̄fectio bonū ad mala trāsserēdo sicut homo habituatur ad furandū dicūt p̄fectus latro. Tertius gradus dicūt bestialitas cū quis ita excedit modū humanū i vitio q̄ efficit similis bestiis ita q̄ iudiciū rōnis quasi in eo videt esse extinctū ut si q̄s puerat se ad cibū vel luxuriā innaturalē. Sic in virtutibus primus gradus est p̄tinentia que est dispositio ad virtutē ut cū quis resistendo passionib⁹ recte opat licet cum aliquali tristitia p̄pter passionē nōdū sedatā. Secundus gradus est cū quis habet habitū virtuosum p̄ quē delectabiliter opat nō tñ excedēdo cōem modū bonitatis hūane. Tertius gradus est cū quis in virtute est ita excellens q̄ excedit modū humanū seu cōem ita q̄ videt totus angelic⁹ vel diuin⁹: et talis virtus que sic in summo gradu p̄fectionis habet dicūt heroyca. heroycus nāq̄ dicūt ab heros id est dñs potens vel sapiēs. vnde dñs potens et illustres dicunt heros p̄ qd̄ designatur gradus in virtute supercellēs.

¶ Isti aut tres gradus possunt ad numerū quaternariū applicari diuidendo primū gradū in duos scz in initiū virtutis qd̄ pōt dici p̄seuerantia et in p̄gressum vel p̄fectū qui dicūt p̄tinentia. hec nāq̄ in h⁹ septimo lib. cōpant adinuicē sicut resistens ad supans. Ad rōnē est p̄seuerantie sufficit q̄ aliquis se teneat contra impellens. Unde p̄seuerare nihil aliud est q̄ cōtra impellens stare: Sed cōtinentia dicitur ab eo qd̄ est supare. Istud est p̄prie p̄tinentia: qd̄ in nostra potestate teneim⁹ vel habem⁹ vnde ille dicūt cōtinentes qui suas p̄luas delectationes refrenat et cohibet puta tēptationes repellēdo lz cū labore et sic ad p̄tinentē p̄tinet vincere. Ad p̄seuerantē sufficit q̄ a tristitijs nō vincat. Et hoc modo heinric⁹ ponit quattuor gradus i omni virtute morali ut recitat sco. 36. dis. tertij infarū. Quorū prim⁹ vocat p̄seuerantia scd⁹ p̄tinentia: tertius p̄pantia: quartus virt⁹ heroyca. Et sumit p̄pantia p̄ omni habitu virtuosū per quē passionēs p̄pant sedant et ad modū reducūt. Hō pōt aut aris. in p̄ncipio hui⁹ septimi nisi tres gradus virtutis vel vitij eo q̄ nōdū distinxerat inter p̄seuerantia et cōtinentia q̄ aliquo mō vidēt esse idē et sic p̄pter eorū cōueniētiā possunt ad eundē gradū reducti: tñ etiā qz utrūq̄ est dispositio ad virtutem. Deinde dat exēplū de virtute heroyca adducens homerū poetā referentē priamū regem troye dixisse de hectorē filio suo q̄ erat valde bon⁹ ultra cōem hoīm bonitatē sic q̄ nō videbat fieri morālis filius sed dei vnde bene poterat dici vir heroycus et diuin⁹. Circa qd̄ q̄ iste hector fuit pater fr̄acois qui quidē fr̄aco cōgregauit sibi comitā magnā militū et hominū strennuorū qui tandē a franco ne p̄ncipe dicti sunt franci. Hī autē dimissa troia venerūt in gallicā que nunc dicūt francia ex nomine habitatorū suorū et ipsi a nomine regionis habitate dicūt gallici: vnde cōstat q̄ reges francie descendunt de stirpe illi⁹ hectoris viri heroyci. ¶ Consequēter p̄bat aris. virtus

Ethicorum

tem heroyca esse bestialitati oppositam
cuz se habeat sicut supercellentia virtu-
tis et vitij et sic opponunt dñ maxime a
se distent. Signu aut hui? e qz sicut vir-
tus heroyca raro inuenit in hoibus sic
nec bestialitas. Alterius dicit aris. qz
virtute et malicia satis dictu est in libris
pcedentibz. De bestialitate aut aliqd di-
cet inferius et de cōtinētia et incōtinētia.

Capitulum II

**Quo incōtinēs facit contra
scientiam.**

Binum quidem et.

Hic inquit aris. an icōtinēs
possit opari ptra sciam. Ad cui?
evidentiā sciendū qz incōtinēs dicit ille
q ppter puerilitatē appetit in agendis
egredit a iudicio rōnis agendo scz con-
tra illud qd scit esse faciendū. Socrates
aut dicebat hoc eē nō posse cū appetit
sensitiu? qui est inferior rōne nō posset
impare rōni q est superior et sic nō videt
q aliqs agat q sciam et rōnē quare nō
erit aliquis incōtinēs fm dionē incōtinē-
mentis assignatā sz quilibet male opans
opabit p ignoratiā. Sz in oppositu hu-
ius est experientia Manifeste em vide-
mus q aliqui opant illud qd sciunt esse
malū. **Pro cui?** declaratione pmittit
aris. qz duplr dicit aliqs scire. vno fm
habitu nō vtendo hmoi habitu. Alio
fm actu puta cū sciens vtrū sua scientia
cōsiderādo ea que sunt illi scie. Et isti
duo modi multū differūt qtu ad hoc q
aliquis agat cōtra illud qd speculat
videt durū aliquibz nō sic de illo q nō con-
siderat actu lz habeat habitu: verbi gra-
tia si nauta sciens viā tutā et piculū: Si
dñ venit ad passum periculosū nō cōside-
rat actu nō est mirū si piclitet. **Conse-**
quenter ponit aris. aliā distinctionē di-
cēs qz duo sunt modi pprij quibz vititur
rō practica scz vltis et singularis. nihil at
phibet qn habēs habitū vtriusqz et etiā
cōsiderās actu vltē sz nō pticulare opet
q sciam et hoc ideo qz operationes sūt cir-

ca singularia: verbi gratia si nauta pde-
ct? sciat in vlt fugiendū eē piculū et actu
cōsideret sciat etiā i pticulari in tali pas-
su esse periculū et iter tutū si nō cōsideret
actu se esse i illo passu cū ibi fuerit nihil
phibet qn ibi piclitet ppter inaduertē-
tiā singularis. **Ad declarationē aut**
hui? distinctionis dicit qz vltē dupliciter
accipit: vno? put in se cōsid erat vt si di-
cat omni hoī cōserūt sicca. Alio mō put
est in re singulari vt si dicat iste ē homo
vel talis cib? ē siccus. vñ pōt cōtingere
q aliqs sciat in actu et in habitu vltē fm
se cōsideratū et nō cognoscat in actu vel
in habitu vltē cōsideratū in hoc singula-
ri. **Alteri?** ponit aris. aliā distinctionē
dicens qz habit? in quibuscūqz hoibz? est
solut? vt statim possit exire in actū. In
alijs est ligat? vt pty in dormiēte a men-
te et ebrioso in qbus corporis dispositio
phibet vsuz rōnis et hoc mō sunt dispo-
siti hoies cū sunt in passionibz: vident?
em corpus trāsmutari ppter passiones
ire et cōcupiscentie cū ex his calefcit et
quqz in tñ crescūt hmoi passioēs qz qd
dā i infantā deducūt. vnde tales habēt
habitū in practicis ligatū. Et si tales vi-
cunt ore verū circa singularia nō tñ cor-
de: nō em sentiūt q dicit vt pty in ebrio-
sis et furiosis q quādoqz pferunt scz de-
mōstratiōēs et verba empedoclis qz scz
pferunt q nō intelligūt cuiusmodi erāt
verba empedoclis q erāt difficilia ad in-
telligendū qz metrice pbiam suā dicitur
cōposuissē. **Ponit etiā exemplū de pue-**
ris q multas pulchras oratiōēs pferūt
sciūt aut nequa qz scz nō intelligunt q
dicunt. **Inquit insup cām quare ha-**
bit? practice in incōtinēte est ligat? vbi
dicit qz si in practicis fiat vna rō ex vlti p-
positiōe et singulari tūc nō solū seqt pclu-
sio sicut in speculatiuis: sz etiam opatio
puta omne dulce est gustandū: hoc vinū
est dulce: q est gustandū facta aut hac ra-
tione est necessariū potētē et nō phibē-
tū hec operari: qd est verū si talis habet
at volitionē efficacē que scz nitat illud
exequi: tūc nāqz volūtas pcpit alijs po-

Inueni

Dupliciter
dicitur

Quia

sentis ut hoc opent. Non aut si non sit voluntas efficax ut docet experientia et tactu fuit in sexto huius. Si aut sub propositione vlti non sumat minor singularis non sequit conclusio nec operatio sic est in incotinente: voluntas enim in incotinente tracta et electa a concupiscentia non permittit intellectui applicare cognitiones quas habet in vlti ad singularia: et sic incotines habet habitum practicum in singularibus ligatum: verbi gratia: Incotines enim recta ratione format hanc propositionem: omne delectabile est psequendum voluntas aut incotinens propter passionem concupiscentie insurgentem auertit intellectum ne sumat sub prima propositione: puta nunc tempus est indebitum: quod est tempus ieiunij: sed conuertit ipsum ad sumendum sub alia propositione habet minor iste cibus est delectabilis et sic sequit conclusio et operatio virtuosa: non aut operatio virtutis abstinentie. Ex predictis patet quod incotines egreditur a iudicio recte rationis. Quod patet etiam ad argumentum socratis appetit enim sensum non impat rationi ut supponebat ei argumentum scilicet voluntas et inclinatio ab appetitu sensitivo. Deinde dicit aristoteles quod ignorantia incotines soluit transiente passione sicut in dormiente vel ebrioso transeunte somno vel ebrietate.

Trum aut Ca. III

Quid inquit aristoteles de materia continencie et incotinencie. Circa quod permittit quod delectabilia quedam sunt ad humanam vitam ut delectabilia gustus ad preservationem individui. Et alia delectabilia que non sunt necessaria sed sunt seipso delectabilia ut victoria honor et diuitie. Vbi notandum quod diuitie sunt eligibiles propter alterum inquam ordinant ad honorem et corporis necessitate ut habet primo huius. Sunt tamen etiam eligibiles propter se inquam possunt habere rationem ornatus decoris et pulchritudinis. Delectationes aut gustus et tactus licet a pluribus propter se eligant eo quod in ipsis quiescit appetitus non tamen sunt propter se eligibiles sed propter

conservationem speciei vel individui. Quia quod impediunt usum rationis ut dicitur infra tamen quod sunt exprobrabiles cum sint nobis et brutis eodem de quo vide tertio huius causa de tepantia. In his premissis dicit aristoteles quod illi qui propter rectam rationem excedunt in delectationibus necessariis sunt simpliciter et proprie incotinentes. Quia autem excedunt in delectationibus finem se eligibilibus non sunt simpliciter incotinentes sed finem quid et similitudinarie. Unde non dicuntur incotinentes simpliciter sed incotinentes luctu vel honoris. Cuius signum est quod inconscientia vituperatur non solum ut peccatum sed ut malicia quedam. Incotinencia autem ire honoris vel lucri vituperatur ut peccatum tantum. Circa quod notandum quod incotinencia tactus est peccatum duplici ratione vno modo ex eo quod incotines recedit ab eo quod est finem rectam rationem. Alio modo ex eo quod se imergit quibusdam turpibus delectationibus. Et ideo dicit aristoteles quod incotinencia vituperatur non solum ut peccatum sed ut malicia quedam. Incotinencia vero eorum que finem se videtur eligibilia est peccatum tantum vna ratione ex eo scilicet quod incotines non seruat debitum modum rationis in concupiscentia rerum per se appetendum. Et ideo dicit aristoteles quod talis incotinencia vituperatur ut peccatum tantum. Est igitur incotinencia simpliciter et proprie circa delectationes gustus et tactus finem quid circa alias. Consequenter comparat incotinenciam ad bestialitatem dicens quod licet bestialitates similitudinarie vel large possint dici incotinentes non tamen simpliciter seu proprie quia bestialitas est omnis superhabundans malicia et insipientia et timiditas et intemperantia et crudelitas. Vbi notandum quod inconscientia et bestialitas non sunt proprie id est simpliciter quia incotinencia dicitur primum gradum malicie ut dictum fuit in principio huius libri et ideo bestialitas ibi sumpta dicitur esse omnis superhabundans malicia in quolibet genere vitij. Unde hic explicatur in vitij oppositis quatuor virtutibus cardinalibus ut insipientia opponitur prudentie timiditas fortitudini intemperantia temperantie et crudelitas pietati seu iusticie

prudencia
timiditas
intemperantia
crudelitas

Ethicorum.

et sic bestialitas est excessus in omni genere
vitijs vt si quis sit ita crudelis q[uod] mulieres
pugnantes scindat vel ita in te patius vt de-
lectatōes innaturales querat puta car-
nes pueror[um] deuorando seu vitio zodo-
mitico vtendo. ¶ Notandū insup[er] q[uod] h[uius]
bestialitas si pueniat ex malicia seu co-
suetudine fit dāpnabilis. Bestialitas in
egritudinalis est excusabilis vt si aliq[ui]
habeant modicū de rōnis vsu vel p[ro]
egritudinē vel potētiarū organicarū idē
spōsitionē. ¶ Alteri[us] cōpar incōtinenti-
am p[ro]
p[ro]p[ri]e dictam ad incōtinentiā ire di-
cens q[uod] incōtinentia ire est min[us] turpis:
q[uod] p[ro]bat quattuor rationib[us]: quarum
prima est talis: Illa incōtinentia est mi-
nus turpis que audit aliquāliter rōnes
q[uam] illa que nullo[modo] sed incōtinentia ire ali-
qualiter audit rationes: incōtinentia autē
cōcupiscentiarū tact[us] nō audit: q[uod] incōri-
nentia ire est min[us] turpis. minor p[ro]bat
q[uod] ira audit aliquāliter rationē in quātū
iratus quodāmodo rōcinat q[uod] iniuriatē
optet impugnare et p[ro]pter iniuriā infer-
re vindictā in p[er]fecte autē audietionē quia
nō attendit rectū iudiciū rōnis circa q[uod]
tatem et modū vindicte p[ro]pter natura-
lē caliditatē et velocitatē colere. Sū ira
cundus est similis seruis qui sunt nimis
voloces qui anteq[uam] audiāt totum q[uod] eis
dicif[ur] currunt ad exequēdū et sic sequit[ur]
q[uod] peccent in executione mādātū q[uod] non
p[er]fecte audierūt. Est etiā similis canib[us]
qui ad primū sonū pulsantis ad ostium
latrant anteq[uam] attendāt si ille qui pulsat
ad ostium sit de familiaribus v[el] amicis
Cōcupiscentia vero statim q[uod] app[re]hen-
dit delectabile monet ad p[er]sequendū id
absq[ue] alio syllogismo rōnis et sic est tur-
pior. Circa q[uod] notandū q[uod] cōcupiscentia
dicif[ur] esse sine rōne nō q[uod] auferat vsu[us] ra-
tionis sed q[uod] in nullo p[re]cedit s[ecundu]m iudiciū
rationis et quo ad hoc incōtinentia p[ro]
dicta turpior est incōtinentia ire. Secū-
cūda ratio ē talis ira ē magis nālis et si-
bi difficilius resistit q[uam] concupiscentijs
excessus tactus que non sunt necesse:
q[uod] incontinentes s[ecundu]m irā sunt magis ve-

nia digni q[uam] incōtinentes s[ecundu]m tactum: p[ro]
bat autē q[uod] incōtinentia ire magis videt[ur]
sequi originē naturālē q[uam] concupiscentia.
Ad quod ducit exemplū de quodā q[uod] p[ro]
trem p[er]cutiens amico rep[re]bendenti eum
respondit dicens q[uod] pater eius p[er]cussit
patrē suū et au[tem] ei[us] p[er]cussit suū et ostē-
dens filium suū. Hic inq[ui]t cum factus
fuit vir etiam p[er]cutit me hoc est cōnatu-
rale est generi nostro. Cōsequēti autem
tempore tractus p[er] pedes a filio suo iam
facto viro quando venit ad ostium ius-
sit q[uod] quiesceret allegans q[uod] patrē suū
alias vltra non traxerat. ¶ Contra hanc
rationem arguitur q[uod] secūdo huius dici-
tur q[uod] difficil[us] ē pugnare cōtra volup-
tatem q[uam] contra iram vt ait eraclitus quia
voluptates insunt nobis a principio vi-
te. ¶ Respondet q[uod] difficil[us] est assidue
pugnare contra voluptatem q[uam] contra
iram quia concupiscentia est magis cō-
tinua et sic loquit[ur] in scōbo dicens volup-
tates esse nobis contpaneas sed ad homi-
nē difficil[us] est resistere ire p[ro]pter eius
impetum: et sic loquitur in p[ro]posito.
¶ Tertia ratio est talis is qui insidians
do nocet iniustior est q[uam] qui potens of-
fendit quia cum hoc q[uod] nocet etiam decel-
pit: sed concupiscentia latenter subin-
trando nocet non autem ira sed subito
et cum quodam impetu. Unde incōtinentia
ire minus turpis est. q[uod] autem cō-
cupiscentia sit insidiatrix p[ro]bat per hoc
q[uod] quidam de venere loquen[tes] appellāt
eam cōp[er]grem volosā et eius corrigiā
siue sonam dicunt esse variā. Genus
est fuit regina cipri que per luxuriā vi-
ros decipiebat et dicitur ciprigena quia
si in cipro genita per quā signatur cōcu-
piscencia cuius corrigia dicitur esse va-
ria quia concupiscencia diuersimode mē-
tes ligat tenditq[ue] in bonum delectabile
quod apparet esse bonum et tū in verita-
te est malum. Et ad hoc adducit aristo-
telerum portam dicens q[uod] deceptor. i.
concupiscencia furata est intellectu sp[iritu]e
i. valde seu p[ro]funde sapiēs. ¶ Quarta
rō ē hec q[uod] irat[us] q[uod]dāmodo inuolūtate et cū

tristitia ledit nō q̄ tristef de vindicta s̄ de iniuria sibi illata. Adcupiscens vero totaliter peccat voluntarie et cū delectatione quare incōtinētia cōcupiscētie turpior est q̄ incōtinētia ire. ¶ Ad euidētiā p̄dictōrū notandū q̄ peccatū i cōtinētie pōt dupliciter considerari. vno ex pte passionis ex qua rō supat et sic in cōtinētia cōcupiscētie est turpior q̄ incōtinētia ire qz mor⁹ cōcupiscētie hz maiorē lordiationē q̄ mor⁹ ire p̄t q̄r tuor que hic p̄hs tāgit qz scz motus ire magis p̄cipat rōne magisqz sequit cor poris cōplexionē p̄pter velocitatē motus coleze irā incendētis: tū qz ira inq̄rit manifeste opari: sed cōcupiscētie que rit latebras q̄ dolose subintrat: tū qz cōcupiscens delectabilē opat. Iratus autē quasi quadā tristitia p̄cedente coact⁹. Alio mō p̄ctū incōtinētie pōt cōsiderari q̄rū ad malum qd quis incidit a rōne discedēs et sic incōtinētia ire est vt i plurimū grauior qz p̄ducit hominē ad mai⁹ peccatū scz homicidiū qd est graui⁹ ad ulterioz ad qd p̄ducit incōtinētia cōcupiscētie. Incōtinētia etiā cōcupiscētie dicit turpior inquātū est maioris ifamie licet nō semp sit maioris culpe. Est autē maioris ifamie qz est circa delectatiōes cōes nobis et brutis multuz puerentes vsuz rōnis recte vt p̄t supra q̄rto. c. 4.

¶ Circa eas Ca. IIII

c ¶ Dicit cōpat ari. cōtinētiā et incōtinētiā ad p̄seuerantiā et malitiam t̄pantiā et int̄pantiā que sunt circa eādem materiā. Sunt estī circa delectationes gustus et tactus hz large possint ad alia extendi. Dicit itaqz qz circa hmoi cōcupiscētiās delectatiōnū et fugas tristitiarū p̄tingit nos habere dupliciter. Aliquē ei ab ip̄is vincimur et sic dicimur incōtinētes et molles. Aliquē vero ip̄is resistimus ac ip̄as supam⁹ et sic dicimur p̄seuerātes et cōtinētes. Differūt autē cōtinētia et incōtinētia a p̄seuerantiā et mollicie qz cōtinētiar incōtinētiā sunt circa delectatiōes p̄seuerantiā aut et mol-

licies circa tristitias causatas a carētiā hmoi delectabiliū. p̄seuerantiā et in hoc cōsistit qz aliquis nō recedit a bono p̄pter diuturnā tollerantiā difficultiū et laboriosorū: sicut est tristitia carētie delectabiliū in eo qui vehementer afficitur circa hec cuiusmodi est qui nō hz p̄fectā virtutē modificantē has passiones huic at opponit mollities. Molles estī dicit qz defacili recedit a bono p̄pter tristitias causatas ex defectu delectatiōnū q̄st cēdens debili mouenti. Unde molle dicit qd de facili cedit tangenti. ¶ Et notandū qz hz p̄seuerantiā nō sit virt⁹ eo modo quo loquitur ari. in hoc septimo sicut nec cōtinētia que est eligibilior ip̄a vt ifra dicit. Si tū sumat p̄seuerantiā p̄ habitu quo quis eligit diuturnitatē sustinere in q̄buscūqz operib⁹ sic est virtus. Sumit etiā aliquē p̄seuerantiā p̄ actu hmoi virtutis vsqz ad mortē duratē. Et hoc mō dicit Aug⁹. in lib. de p̄seuerantiā qz nullus pōt dici p̄seuerantiā habere q̄ diu vnat nisi p̄seueret vsqz ad mortē. ¶ Deinde ostendit quō differūt int̄patus ab incōtinēte et molli. Primo quidē qz incōtinēs nō p̄sequit delectatiōes ex electione s̄ ex vi et impetu passionis. Similiter mollis ducit ex tiorē tristitie quā tendit euadere que sequit a cōcupiscētia inquātū scz priuat re cōcupita. Sicut t̄pat⁹ p̄ electionē p̄sequit nō necessitat delectatiōes et fugit tristitias. Ex quo infert qz nō est penitenti⁹ et sic est insanabil⁹ qz scz vir pōt sanari. ¶ Ad cui⁹ euidētiā notandū qz ari. non vult simpliciter negare qn int̄patus, tristef aliquē de peccato cōmissō cū dicat nono hui⁹ qz prauit penitundine replent s̄ vult dicere qz nō ita vere nec ita de facili penitet sicut incōtinēs qz in eo q̄ est int̄pat⁹ volūtas inclināt ad peccandū ex p̄pria electione vt dictū est. hec autē electio p̄cedit ex habitu p̄ cōsuetudinē acquisitō In eo autē qui est incōtinēs volūtas inclināt ad peccandū ex aliqua passiōe. Et qz passio cōto trāsit: habit⁹ autē est qualitas de difficilibi mobilis: inde est qz incōtinēs statim

Molla

Ethicorum

penitet trāseūte passiōe qđ nō accidit & in p̄pato q̄nimo gaudet se peccasse eo qđ o p̄pato peccati facta est p̄ habitū cōnatu ralis. **¶** An de talib⁹ dicit sapiē. letant cū malefecerint & exultāt in rebus pessimis. Ex quo ptz qđ intēpatus est multo peior qđ incōtinēs. **¶** Etia pbat. p. qđ il le oīno est deterior qđ opat aliquid turpe nō cōcupiscēs vel quiete. i. remisse p̄cupiscens & qui nō irat⁹ p̄cutit qđ qui irat⁹ qđ sez talis peccat ex malitia voluntatis cū nihil vel parū habeat in appetitu sensitiuo qđ ipm alliciāt ad peccandū: qđ ei talis faceret siue hemētes passiōes haberet: b̄mōi autē ē intpat⁹ quare ē deterior incōtinēte: vnde incōtinētia assumulat egritudinē curabili: intpantia vero incurabili. **¶** Itē malū latēs est periculosius qđ malū manifestū qđ malū manifestū p̄t mell⁹ curari qđ latēs. Intpantia autē est malū latēs qđ malicia corrūpit p̄ncipiū in actionib⁹ auertēdo sez intellectū a cōsideratione finis & p̄ncipioz agibillium que sumunt a fine & sic intpat⁹ semp exlīmat oportere p̄ns delectabile p̄sequi voluntas em mala excecāt priuatiue et positiue: vt dictū est sexto hui⁹. Incōtinēns autē non sic estimat nisi passiōe in surgent: vnde extra passiōes existens gerit illicitas cōcupiscētias in p̄posito nō seq. Et sic dicit aris. qđ nō est simpli p̄rau⁹ qđ in eo saluat optimū p̄ncipiū in quātū sez habet rectā estimationē de fine nec credit corporales delectationes eē querēdas p̄pter se tāq̄ finis nisi forte ī p̄ticulari dū agit. **¶** Ex p̄dictis ptz qđ in cōtinētia & intpantia se habent vt dispositio & habit⁹. Cōpat vltērius cōtinētia ad incōtinētia dices. Cōtinēs est ratiōi imāsiu⁹ & nō est ab ea egressiui⁹ qđ sez p̄pter passiōes nō recedit ab eo qđ prius fm rectā rōnē elegerat. Incōtinēns autē passiōe insurgente non remanet recte rōni nec recte electioni. Et hoc modo dicit agere cōtra electiōz. vnde ē aliqualiter p̄rau⁹ licet nō simpliciter sicut intpatus qui peccat ex electione. **¶** Circa p̄dicta notādū fm Tho. in p̄ia sede

qđ ille qđ peccat ex passiōe peccat eligens licet nō ex electione qđ electio nō est ī eo primū peccati p̄ncipiū: sed iduci ē a passiōe ad eligendū illud qđ extra passiōes nō existens nō eligeret. Itē notandū qđ malicia aliqñ sumit p̄ habitu malo aliqñ vero p̄ electione mali: habēs autē habitū malū nō semp peccat ex habitu cui aliqñ peccet ex passiōe vel ignorātia. Itē notandū qđ īz oīs peccās ex habitu peccet ex electione cū eligat malū vt habeat bonū cōueniēs fm habitū sine tasiū habitu pōt volūtas ex seipsa ad malum moueri: & sic ex electione peccare absq̄ inordinatione intelcl⁹ vel sensus. **¶** Insup cōpat incōtinētia ad p̄seuerantiā dicens qđ p̄seuerare est sustinere pugnā sed nō cōtra pugnare. Cōtinere vero cōsistit in hoc qđ est cōtra pugnare & supare: & ideo cōpant sicut illud cui⁹ eē cōsistit in nō vinci qđ p̄tinet ad p̄seuerantiā: & illud qđ cōsistit in vincere qđ p̄tinet ad cōtinētia & id cōtinētia est eligibilior p̄seuerantiā. **¶** Deinde comparat incōtinētia ad molliciē que conueniunt in hoc qđ īz icōtinēs & mollis eligāt illicitas cōcupiscētias non sequi vterq̄ tñ adueniente passiōe succūbit. Differunt tñ qđ incōtinētia est circa delectationes & mollicies circa tristitias causatas ex defectu delectationū vt dictū est. Et qđ voluptas foris mouet attrahēdo ad malū qđ tristitia de carentia voluptatis retrahendo a bono qđ carentia est pur⁹ defectus. hinc est qđ incōtinēs magis p̄prie dicit vinci qđ sez plus conatur imānere electioni cōtra passiōes pugnans. Mollis vero dicit deficere eo qđ sine magno conatu ab electione recedit. Talis etiam dicitur delicatus Delicia enim est quedam mollicies & sic est eius species. Mollicies namq̄ refugit foriditate omnē tristitiā sed delicia tristitiam laborum p̄prie refugit vt in illo patet qđ vestimentum suum trahit per lulum ad euitandum tristitiam laboris existentis in vestimenti leuatiōe. Unde talis mollis seu delicatus dicit.

¶ Consequenter dicit aristo. qd nō omnes homines succubentes delectationibus vel tristitijs dicunt incōtinentes vlt molles sed solum illi qui vincunt a passionibus quas multi separant. Vnci ei a fortibus et superexcellētibus delectationibus et tristitijs nō est admirabile sed magis cōdonabile vel dignū venia dūz tamen hō inuitatur contra hūmōi passiones pugnare et nō statim cedat vt siq̄s nitat a risu cōtinere nō tamen valeat.

¶ Deinde ponit duas species incōtinentie. quarum vna dicitur illi qui futurā pugnam puidētes seipsos p̄tulāt seu stimulant rōnem suam exercendo ad resistendū cōcupiscētie si ab alijs p̄us stimulant non monent nec vincunt. Alia aut species dicit debilitas que est i his que supueniente cōcupiscētia cōsiliantur postea tñ a passione vincunt qz debilitat inherēt cōsiliant ppter molliciē cōplexionis vt cōtingit in flegmaticis et mulieribus que p̄prie nō dicunt incōtinentes qz de facili vincunt ppter fragilitatem cōplexionis. Unde vt in plurib⁹ nō ducūt sed ducunt d facili passiones sequendo. ¶ Insup compat aris. cōtinentiā ad t̄pantiā dicens qd cū cōtinentia est vebementia passionū et nō cū t̄pantiā p̄ ip̄am em̄ ad mediū reducut et sic cōtinentia et t̄pantiā se habent sicut dispositio et habitus. ¶ Circa qd notandum qd cōtinentia pōt sumi tripliciter: vno modo p̄prie vt scz importat resistentiam rationis ad concupiscēcias prauas que sunt in homine vebementes et sic sumitur in p̄posito hoc modo temperantia ē melior quia per ipsam appetitus sensitiuus est rationi subiectus et quasi a ratione domit⁹ non autem per cōtinentiā

Unde cōtinentia hoc modo non est virtus sed dispositio ad virtutes. Scdo modo cōtinentia sumit⁹ put importat celsationem ab omni delectatione venerea et sic se extendit ad cōtinentiā virginalē et est melior teperantia sumpta cōmunit⁹ sicut virginitas melior est castitate maritali: et hoc modo dicit sapiens qd nō est digna ponderatio anime cōtinentis in genere scz castitatis qz fecunditas carnis que querit in matrimonio nō ad equat cōtinentie virginali vel vidualli. Tercio modo sumitur p omni abstinentia a rebus illicitis et sic etiam dicit qd omnis ponderatio non est digna anime cōtinentis qz nō respicit estimatiōez ponderis auri vel argenti.

Ca. V

De delectatione etc.

¶ Quia virtutes morales sunt circa delectationes et tristitias agit cōsequēter aris. de delectatione. Circa qd p̄mittit quādā distinctiōē boni dicens qd bonū est duplex: qd dā est bonū simpliciter vt illud quod ē bonum oibus eandē naturā p̄cipantibus puta prudenter viuere est bonū oibus hominibus. Aliud est bonū fm̄ qd qd scz est bonū alicui vt sumere medici nam est bonum infirmo. ¶ Demum declarat quid est delectatio dicens qd est operatio nō formaliter sed causaliter. est em̄ delectatio passio cōsequens operatiōem nō impeditā p quā potentia lunāgitur iuo obiecto cōiunctio namqz conuenientis cū eo cui cōuenit ē delectabile. Et dicit habitus qui est fm̄ naturā id ē habitus naturalis vel habitus qui est consonus nature cuiusmodi sunt habitus virtuos. Operatiōes em̄ virtuose sunt maxime delectabiles quādo cōsequunt habitus generatos. Ad sic de operatiōib⁹ p̄cedētib⁹ ex qb⁹ habit⁹ generant qz plerūqz habēt tristitiā admixtā: vñ nō sūt simplr delectabiles sed qd delectationes et corporales lz sunt bonē fm̄ qd nō tñ simpliciter cum impediānt

vsu rōnis vt dictū est in pcedētibz.
In sup ostendit aliq̃ delectationē eē
 optimā qz oīa appetūt z psequunt de-
 ctationē nō solū bestie sz etiā hoies qd
 est signū esse aliquā delectationem opti-
 mā qz fama nō oīno pdis quā multi po-
 puli famāt. Nec obstat qz nō oēs appe-
 tunt eadē delectationē qz lz non omnes
 hoies appetēt eandē delectationē appe-
 titu sensitivo vel intellectivo tñ appetūt
 eandē appetitu naturali. Natura em in-
 clinat in eandē delectationē sicut in op-
 timā sz incōtēplationē sūmī boni. An
 dicit aris. qz oēs habēt naturaliter in se
 spīs qdā diuinū sz inclinationē natu-
 ralē in beatitudinē a deo sibiipīs indi-
 tā. **C**onsequēter dicit aris. qz quedam
 delectationes sunt valde eligibiles sz
 bone vt delectatiōes que sunt in opatio-
 ne virtutū. Aliē aut nō vt sunt corpales
 que sibi vendicauerūt nomē delectatio-
 nis qz sunt magis cōgnite ab hoibus z
 ampli⁹ ab eis querunt que lz sunt bone
 fm qd z vsqz ad aliquē gradū vel mēsu-
 rā debitā vt pty in delectatione sompni
 cibi z pot⁹ excessus tñ z suphabundan-
 tia est vitupabilis z fugiendus. **A**lte-
 rius assignat rōnē quare corpales de-
 ctationes vident eligibiliores lz nō sunt
 qz sunt medicine quedā ad repellendū
 tristitiā. Cū em hoies oēm tristitiā fugi-
 ant indigēt delectatione ad ipam repel-
 lēdā. Et qz hoies solū sensib⁹ iherētes
 delectationes spirituales nō habēt nec
 expiunt ideo ad corpales se cōuertūt q̃
 ipīs vident vera bona tñ qz alias nō p-
 ciunt: tñ qz mensurant non solū ex sui
 natura sed etiam cōtrario qd expellunt
 z ppterea querunt valde qz apparēt po-
 site iuxta suū cōtrariū. Sicut delectatio
 pot⁹ magis appet si fuerit sitis z iō illi
 qui querūt delectationē pot⁹ pparāt si-
 bi sitim p cōmestionē salis. **D**einde
 declarat quō tristitie q̃ p delectationē re-
 pellūt pueniūt hoib⁹ multipliciter aīal
 em vigilās est in laboribus ppter cor-
 poris cōmōtionē z potētīarū organicarū
 opationū. Labor em est cōtristatū in

iuuenib⁹ aut ppter augmētationē max-
 ime sunt cōmōtiones spiritūū z humo-
 rū vt etiā accidit vinolētis z iō ppter hu-
 iusmodi laborē iuētus plurimū querit
 delectationē. Melacolicī etiā qz corpus
 mordet ptnue z cōsumit patitqz corro-
 sionē ppter malā eoz cōplexionez ideo
 habent frequenter appetitū delectatio-
 nis p quā hmoi tristitia repellat. Et in-
 de est qz plerūqz sūt intpati z prauī. Ex-
 pellit aut delectatio si sit fortis nō solū
 tristitiā cōtrariā sz etiā cōtingentē puta
 delectatio cibi nō solū expellit tristitiā
 famis sed etiā aliā si fortis fuerit qz scz
 totā aīe intentionē ad se trahit. **C**ir-
 ca pdicta notandū qz p tristitia effugan-
 da expedit aliqñ recurrere ad remediū
 delectationis qd fieri bñ potest z male
 Male quidē recurrēdo ad delectatiōes
 nociuas siue suphabūdātes z supfluas
 volupta⁹ corpales. Bene vero recurrē-
 do ad ncēarias delectatiōes seu ad mē-
 tales de quib⁹ ait sapiēs. **N**ō est de-
 ctamentū sup cordis gaudiū. De hmoi
 at delectationib⁹ spūalib⁹ dicit cōsequē-
 ter aris. qz nullā hnt suphabūdantiā q̃
 sz sit vitiosa cum de natura sua z fm se
 sint bone. Et fundat hoc dicit in illa
 cōsideratione topica. Si simpliciter ad
 simpliciter z magis ad magis z maximū
 ad maximū que hz veritat ē in his que
 fm se sunt talia z nō fm accidēs qz em
 intelligere fm se est bonū magis intelli-
 gere est magis bonū z maxime intellige-
 re est maximū bonū. **N**ō sic aut in his que
 sunt fm accidēs. **N**ō em si bibere est bo-
 nū magis bibere est magis bonū qz bi-
 bere nō est bonū simpliciter fm se sz fm
 accidēs inquātū sz est remediū ad tri-
 stitiā sitis effugandā. **C**onsequēter di-
 cit aris. qz nullū idē obiectū est semp ho-
 mini delectabile Quis rō est qz natu-
 ra nostra nō est simplex sed ex multis cō-
 posita sz ex corpe z aīa z sic est ex vno ī
 aliud trāsmutabilis: z illud qd est natu-
 rale fm vnā ptē est pter naturale fm ali-
 am: sicut cōtēplari est naturale hōi ex
 pte intellect⁹ sed est pter naturale ex pte

significat
 quod
 dicitur
 in
 prima

pot
 cōt
 bili
 ppe
 spoli
 qz de
 vna
 tēpla
 Dele
 est q
 imp
 nota
 sius
 atur
 in p

 de a
 ad n
 har
 vel d
 est de
 nēs h
 pte fm
 cū vi
 clie
 nisi b
 in p
 lis p
 saria
 est an
 vuer
 na et
 vt fm
 mae
 quic
 bon
 bñ
 fit
 tall
 qz
 sec
 lū

potentiarum organicarum q̄ laborant in
cōtēplādo: r̄ iō cōtēplāto nō ē sp̄ delecta-
bilis. vñ hoīb⁹ ē delectabilis trāsmutatio
pp̄ defectū nature q̄ nō p̄r sp̄ eadē di-
sp̄ositōe cōsistere. ¶ Per oppositū autē
q̄ d̄s ē simplex r̄ inmutabilis sēp̄ gaudet
vna r̄ simplici delectatōe quā sc̄z h̄z i cō-
tēplātōe sui ipsius q̄ ē sibi delectabilissima
Delectatio enī q̄ ē abiq̄ mutātōe maior
est q̄ illa q̄ ē in motu: est enī in fieri iō
imp̄fctā: q̄ autē ē in q̄etē ē in eē. p̄fecto. Et
notādū q̄ d̄s ē ita simplex q̄ nec ē cōpo-
situs nec alteri cōponibilis: nō sic autē cre-
atura vt magis h̄z videri in libris sentē.
in primo. dist. 8. q. 1.

Incipit octauus li. ethi.

Est hec autem .

P In p̄cedenti libro egit
arist. de cōtēntia q̄ ē qd̄
dā imp̄fctissimū genere
virtutis: h̄ p̄r determinat

de amicitia q̄ ē virtutis effect⁹. Q̄ autē
ad morālē de ip̄a cōsiderare p̄tineat pro
bat multipl̄: p̄mo q̄ amicitia ē qd̄a v̄t⁹
vel cū v̄tute. ¶ Abi notādū q̄ amicitia
est v̄tus inq̄ntū ē habit⁹ electi⁹ v̄spos-
nēs hoīem ad cōicādū se p̄mo inq̄ntū
p̄r fm̄ Sco. vi. 34. terciū sen. Est etiam
cū virtute inq̄ntū v̄tus morāl⁹ ē cā am-
icitie vere. ¶ Perfecta enī amicitia nō est
nisi bonoz r̄ i virtute similitū: vt videbit⁹
in p̄sequētib⁹. Itē arguit arist. q̄ mora-
lis p̄bia d̄z determinare d̄ his q̄ sūt neces-
saria bonitati vite humane. h̄mōi autem
est amicitia: qd̄ ex hoc p̄t̄z: q̄ null⁹ eligit
vivere sine amicis l̄z haberet oīa alia bo-
na exteriora. Illis enī q̄ maxie possidēt
vt sūt diuites p̄tates r̄ principat⁹ h̄ntes
maxime vidētur amici necessarij: p̄mo
quidē ad v̄sū hoī bonoz q̄ ē enī vtilitas
bonoz fortune si possidēt ex his nulli
būfaciat. Būficiū autē maxie et laudabl⁹
fit ad amicos. Secūdo ad p̄seruatōnem
taliū bonoz q̄ n̄ p̄nt p̄seruari sine amicis
q̄ bona fortuna q̄nto ē maior tāto min⁹
secat. Ex̄t̄ib⁹ etiā i paup̄tate r̄ reliquis
infortunijs sūt vtilēs amici q̄ sūt eorum

singulare refugiu. Sūt etiā necessarij om-
ni etati iuuenib⁹ qd̄ vt p̄ amicos cobi-
hēatur a p̄ctō: supiorib⁹ v̄o ad famulatū
Adultis autē ad bonas actōes exequen-
das. Unus enī amicus aliqū auxiliatur
in extiori actōe et intellectuall opatōe
dū vñ videt qd̄ ali⁹ videre nō v̄z. Itē vi-
dem⁹ q̄ generātis ad gentiū ē nāl amici-
cia nō solū i hoīb⁹ s̄z etiā i alijs aīalib⁹.
Laudam⁹ etiā hoīes humanos q̄ sūt ap-
ti ad societate et familiaritate. Per ami-
citia etiā vidētur ciuitates p̄seruari. vñ
legislatores magis studēt ad p̄seruādā
amicitiā et cōcordiā q̄ iusticie rigore. in
penis nāq̄ inferēdis q̄nq̄ iusticia omittit
ne dissēnio oriat⁹. et hoīb⁹ ex̄t̄ib⁹ ami-
cis nō ē nc̄ria custodiā p̄p̄ dē q̄ habz
oīa q̄nq̄ cōia. Iustis autē indigent amicitia
adinuicē. Laudam⁹ etiā amatores amis-
cor⁹ r̄ q̄busdā vidēt⁹ eē idē viri bōi r̄ ami-
ci. ¶ Inq̄rit p̄r ar̄. d̄ionem amicitie ex
obico qd̄ ē amabile. Circa qd̄ dicit q̄ a-
mabile ē triplex sc̄z aut bonū aut delecta-
bile aut vtile. Est aut vtile amabile pp̄
aliō. Bonū aut r̄ delectabile pp̄ se sē
amabilia vt finis. Ad cui⁹ euidētia sc̄z
dū q̄ p̄ bonū intelligit h̄ ar̄. bonū hone-
stū: licet enī amabile sit idē qd̄ bonū sit
q̄ triplex amabile seu bonū sc̄z honestū
delectabile r̄ vtile bonū tñ honestū dicit⁹
tur bonū simplicitē r̄ sine dēclmātōe eo q̄
est pp̄ se amabile appetitui rōnali cum
sit in se bonū cuiusmōi sūt virtutes. De-
stinguūtur autē ista tria bona fm̄ rōem tā-
tū. Itā honestū d̄ aliud fm̄ qd̄ h̄z q̄ndā
excellētia dignā honore pp̄ sp̄ualē pul-
chritudinē seu decorē: delectabile autē
inq̄ntū quietat appetitū. Utilē v̄o inq̄n-
tū refer⁹ ad aliō cuiusmōi sūt diuitie. nō
aut v̄r̄t subico. Idē enī puta v̄tus ē bo-
nū honestū q̄ honor ē p̄mū v̄tutis: et ē
bonū delectabile q̄ in ei⁹ opatōe quie-
scit appetitus intellectu⁹: r̄ ē bonū vtilē
inq̄ntū ordinat⁹ ad felicitatē. ¶ Et no-
tādū q̄ in pluribus ē delectabile q̄ ho-
nestū vel vtile: q̄ omne honestū r̄ vtile ē
aliquē delectabile s̄z nō ecōuerso. vt p̄t̄z
de corpali voluptate q̄ ē delectabil⁹ s̄z non

Ethicorum

honestas. Et licet sit pp̄ se appetibil' ap-
petitu sensitiuo: non tñ appetitu rōnali.
vēdicauit tñ sibi nomē delectatōis quia
mag' ab hoibus cogit: vt dictum ē in
fine septimi huius. Notandū insuper qz
licet honestū ad multa extēdat pp̄e tam
loquēdo in idē referē cū virtute. An a tu-
lio in q̄tuor ptes diuidit p̄ncipales 2° re-
thorice. Honestas autē fm yfido. dē qua-
si hōis stat'. honor autē maxie debet ho-
minib' pp̄ virtutis excellētiā. honestuz
est etiā fm Tullū qd sua vi nos allicit et
sua dignitate trahit. Et aug' dicit in li^o
33. q̄tōnū: Honestatē voco intelligibilē
pulchritudinē. Et subdit postea qz multa
sūt pulchra visibilia q̄ min' pp̄e hōesta
appellatur. Cū igit vīr' habeat quādā
spūale decorē p quā reddat appetibil' nō
inmerito nomen honesti sibi vēdicauit.
¶ Abi vltēri' notādū qz ad rōem pulchri-
tutis decori cōcurrit claritas et debita pro-
portio. An dē dyon. de diuisiōnib' nomib'
qz dē dē pulcher sic vniuersoz cōsonātie
et claritatis cā quare pulchritudo corpis
in hoc cōsistit qz hō habeat mēbra corpo-
ris hñ pportioata: s3 spūale rōis clarita-
tē. hoc aut sit p virtutē qz fm rōem mode-
rat hōies humāos. qz qz virt' ē decor spū-
alis inmerito retinet nomē honesti.
¶ Itē notādū qz licet sint aliq' excellenti-
ora virtute et mag' honorāda vt dē et bea-
tudo qz sūt virtutis finis qz tñ hñmōi non
sūt nobis ita nota sicut virtutes s3 quas
q̄tidie opamur: idō vīr' sibi magis ven-
dicat nomē honesti. Transfert qz nomē
honesti ad exteriorē p̄p̄itatē cuiusmodi
sūt nobilitas potētia honor et diuitie qz
tñ ita coadiuuāt ad opatōes virtutis. An
sapīēs ait paupertas et hōestas. i. diuitie a
deo sūt seu inquātū excellētia diuitiaruz
facit hōiem hōre dignū fm vulgi opinio-
nē. ¶ Deinde dicit aristo. qz vnusquisqz
videt amare nō illd qd bonū ē simpliciter:
sed illd qd ē bonū vel apparēs bonum.
¶ Probat vltērius qz amicitia nō ē ad
inaniata qz ad amicitia requirit reamatio
amati ad amātē: s3 inanimatoz nō ē rea-
matio: qz ad ipā nō ē amicitia. Itē omni
animato ex amicitia volum' bonū illius

grā: et tles sic amātes dicuntur beniuoli ē
sed in aniatōis nō volum' ipoz grā: qz ad
illa nō ē amicitia p̄bat minorē: qz ridiculū
est dicere qz aliq's velit bonū vīo ipi' grā
S3 si aliq's vult vīo saluari vult hoc vt
habeat p̄m vinū. An tal' nō amat vinū
amore amicitie s3 p̄cupiscētie. ¶ Dicit
sup qz optet qz amicitia sit beniuolen-
tia in p̄passis vt s3 sit amo et mutuos amari
ad amātē. ¶ Porro etiā qz ista beniuolē-
tia nō sit latēs. Aliqui enī qz nunq' se vi-
derūt p̄nt hñe mutua beniuolētiā ex au-
ditu bonitatis vtriusqz: s3 isti pp̄e nō vi-
cūtur amici cū eoz beniuolētia sit oculi
ta. ¶ Patet igit ex p̄dictis qz amicitia est
mutua et manifesta beniuolētia pp̄e ali-
quod trium p̄dictozum amabilem.

Bunt autē. Ca. II.

¶ Inuestigata amicitie dīone ar-
git p̄nt dē eius sp̄ebus dicēs tres
esse sp̄es amicitie fm numez amabiliuz
s3 amicitia pp̄e bonū: amicitia pp̄e de-
lectabile et amicitia pp̄e vtile. In vnaqz
qz harū saluat rō amicitie: et fm hoc p̄nt
tria hōies velle bona ad inuicē puta si a-
māt se pp̄e virtutē volūt sibi bona virtutē
si pp̄e vilitatē volūt sibi bonuz vtile. et
sic de alijs. Deinde dicit qz amicitia que
est pp̄e delectabile et amicitia qz ē p̄pter
vile nō sūt vere amicitie s3 fm accēs: qz
in tlib' vn' nō amat alter fm seipm s3 fm
qz ab ipō accipit cōmodū vel delectatio-
nem. vnde tales amicitie sūt de facili so-
lubiles: qz cessāte cōmodo vl' delectatōe
que erat causa amicitie cessat talis amici-
tia. ¶ Insup dicit qz amicitia vtilis est
maxime in senibus qz nō querūt delecta-
bile qz in eis deficit calor naturalis s3 qz
rūt vtile s3 p̄pter nature defectum et ex-
perientia penuriarū quas passi sūt. Ami-
citia aut delectabilis maxime est in iuue-
nibus qui ducuntur a passionibus.
¶ Agit cōsequēter de amicitia honesti
dicēs qz amicitia bonoz et fm virtutem
sūm est perfecta: quia isti volūt sibi bona
fm qz sūt boni et p̄pter seipos et non fm
accēs. ¶ Perfectio etiā hui' amicitie pa-
tet qz sibi nihil deesse eoz qz ad verā am-

etiam requiruntur. In illa enim coniunguntur omnes rationes amandi cum illud quod finis est bonum puta virtus sit delectabile et utile: ut patet ex precedentibus. Illi etiam qui sunt simpliciter boni sunt sibi invicem utiles et delectabiles propter similitudinem virtutis operum actionum que multum profert ad amicitiam. Et amicitia est quidam similitudo. Est autem hec amicitia rara inter homines: tum quia rari sunt homines virtuosus: tum quia talis amicitia indiget longo tempore ut mutua assuetudine videretur appareat alteri dignus amari. Est etiam hec amicitia intransmutabilis et diuturna: tum quia virtus est causa eius et habitus permanens: tum quia in amicitia bonorum non recipitur aliquid quod contrarietur amicitie. Homo enim non credit faciliter malum de illo quem multo tempore probavit et nunquam invenit aliquid iniustum facientem: Non sic de alijs amicitijs que non sunt vere amicitie sed tantum similitudinarie. Unde secundum philosophum tres amicitias non sunt homines dicendi amici. Tales tamen vocamus amicos sequendo consuetudinem hominum consueverunt loquentium que tales consueverunt amicos appellare. Sunt autem hee amicitie secundum similitudines: quia una est propter delectabile: alia est propter utile: quorum utrumque inest vere amicitie. Considerat consequenter Aristoteles de amicitia per compassionem ad proprium actum ubi dicit quod sicut in alijs virtutibus quidam dicuntur virtuosus secundum habitum et quidam secundum operationem: ita etiam in amicitia quidam dicuntur amici in quantum ad invicem cum delectatione vivunt et sibi invicem bene faciunt. Quidam vero non operantur actum opera amicitie sed tamen sunt dispositi secundum habitum inclinatum ad huiusmodi opera: sicut patet de amicis dormientibus vel locatim separatim. Loca enim non dissolvunt amicitiam simpliciter sed operationem amicitie. Est enim amicitia habitus de difficili mobilis: potest tamen deficere propter defectum actus: ut patet in his que a se nimis distant. Diuturna enim separatio facit obliviscere amicitie precedentis: Sic etiam amicitia deficit quando unus alteri non colloquitur nec convivunt: ut patet in hominibus

severis alios in verbis tristatibus cum quibus vix potest homo diutius convivere: et sic propter delectationem convictus deficit amicitia. nihil enim sic est proprium amico pro sicut delectabiliter convivere. Unde severi et senes licet sint quibusdam benigni et benefici non tamen ita cito efficiuntur amici sicut iuvenes: quia non ita delectabiliter conviviunt. Declarat rursum quomodo amicitia honorum est maxime amicitia quia sunt amabiles et delectabiles: tum quia sunt boni in se: tum quia sunt boni amicis. Reclamatio etiam bonorum est ex electione precedente ab habitu amicitie. Homo autem ex passione secundum quam optat alijs bona nostri gratia et non gratia sui. Est etiam ipsorum amor cum quidam equalitate bonum equaliter sibi tribuendo. Unde amicitia est quedam equalitas retributiva. In ipsa etiam aliquando fit recompensatio delectabilis pro delectabili vel utilis pro utilis: aut utilis pro delectabili. Notandum quod iusticia est equalitas circa reddere: amicitia vero circa tribuere et retribuere. Deinde dicit quod difficile est habere plures amicos secundum perfectam amicitiam quia in ipsa oportet ex assuetudine experientiam accipere de amico: hoc autem est valde difficile in multis. In alijs vero duabus amicitijs scilicet utilis et delectabilis non sic est difficile: quia ibi non sic requiritur experientia longi temporis sed sufficit ut in paucis temporibus sibi invicem subministrarent delectationem vel utilitatem. Consequenter dicit quod homines in potestatibus constituti querunt amicos delectabiles puta histriones seu ioculatores ad delectationem et amicos utiles puta astutos homines ad negotia sua cauta exequenda. Homo sic autem querunt amicos virtuosos. Hos tamen quicquid querunt ipsi tamquam melioribus deferunt existimantes tamen ab ipsis excedi in virtute quam illi illos excedunt in potestate.

Capitulum Tercium.

Ltera autem.

Iste considerat Aristoteles de amicitia que consistit inter personas inaequales ubi dicit quod propter predictas amicitias que in equalitate consistunt inveniuntur quedam amicitie in quibus una persona excedit aliam sicut est amicitia patris ad filium senis ad

Ethicorum

luniorē virtū ad uxore et generatū omnis im-
peratū ad impatū. Drūt autē hūmōi amī-
citiē. Uno mō fm diuersas relatōes sup-
habūdātie. Alia est em relatiō patris ad
filiū et dñi ad seruū. Alio mō fm diuersā
relatōem supercedētis ad supercessum:
vt patris ad filiū et filij ad patrē. Alio
enī opus ē patris ad filiū et econuerso.
Alia enī ratiōe pater amat filiū et fili-
us patrem: et sic cū sint varia motiua hu-
iūsmōi amicitiarū sequit̃ q̃ amatiōes ac-
tiales et amicitie habituales erūt alie.

¶ Deinde docet quō hūmōi amicitie cōs-
uentur dicēs cū filij retribuit pntibus il-
lud qd̃ optet generatibus dari puta sub
tectionē obsequij et reuerentiā. Parētes
autē retribuit filijs qd̃ optet ip̃is dari pu-
ta educationē seu nutrimentū et discipli-
nā tūc eorū amicitia fiet māsua et epichef-
id est virtuosa. et sic d̃ viro et uxore alijs
q̃ dicendū ē cōformiter. Et in hac amī-
citiā ē suādā qdā analogia seu quedam
equalitas proportiōis vt scz melior vtili-
or vel excellentior plus amē alius autē
minus: ita q̃ fm excessus p̃sone ad p̃so-
nā sit excessus amoris ad amorē: et sic lz
nō sit ibi eq̃litas amoris fm q̃ntitatem: et
erit tñ fm proportiōem. **¶** Deinde dicit
q̃ si sit multa distantia amicorū in x̃tute
vel potētia nō est dignū dicere amicitia
esse inter illos vt inē hoīem et deū paupe-
rem et regē: stultū et sapiētissimū ṽl vir-
tuosissimū. **¶** Circa qd̃ notādū q̃ licz in-
ter deū et homīem nō sit amicitia stricte
sūpta q̃ in qdā eq̃litate cōsistit de q̃ b lo-
quit̃ aristō. cū nō sit eq̃litas amoris huma-
ni ad deū. Est enī amicitia charitatis q̃
est habitus p̃fectiōis: amicitia de q̃ b lo-
q̃tur ar̃. q̃ qdē habit⁹ inclināt ad diligē-
dū om̃ sup̃ om̃ia cū sit sūmū bonū. Dein-
de querit vtrū hō amice velit maxima bo-
na vt q̃ habeat diuinā excellētiā p̃cipua-
tiue: Ad qd̃ d̃t q̃ forte amic⁹ nō vlt̃ ami-
co om̃ia bona qz cū plus se diligat q̃ ami-
cū nō vult sibi maximū bonū. Idē ē q̃
multi hodie nolunt amicos suos esse se-
paratos ab hac mortali vita et eē beatos
in eterna vita nō p̃pter amicorū damnu

sed p̃pter p̃pūm. **¶** Compat vlt̃erius
aristō. amari ad honorari que maxie de-
bētur melioribus et excellētibus: dicens q̃
amari videt̃ p̃pinqū ei qd̃ ē honorari.
p̃ter vtrūq̃ enī ostēdit eē aliqd̃ bonū
in illo q̃ amat ṽl hōrat. Meli⁹ tñ ē amari
q̃ honorari qz amicitia fm seip̃am est
eligibilis et hoīes gaudēt ī amari fm se-
ip̃m. Multi enī desiderāt honorē nō fm
seip̃m lz fm accūs. Quidā eī desiderāt
hōrari a potētibus ex hoc sperātes se ali-
qd̃ ab eis accepturos. Alij autē appetunt
hōrari a sapiētibus et x̃tuos vt habeāt fir-
mā opinionē de p̃pā bonitate id̃ gaudēt
tali hōre credētes dicētū et hōratiū iu-
dicio. **¶** Insup̃ dicit q̃ x̃tus amicitie cō-
sistit magis in amare q̃ amari: qz amare
est act⁹ ad quē inclināt x̃tus amicitie.
Est nāq̃ amare velle alteri bonū. Unde
magis amici laudātur ex eo q̃ amant q̃
ex eo q̃ amātur. vnusq̃sq̃ enī laudatur
fm p̃pam x̃tutē.

Idetur autē. Ca. III.

¶ Hic cōsequēter ostēdit amicitie
am cōsistere ī coicatiōe: qd̃ pbat̃
qz circa eadē sūt iusticia et amicitia. Un-
q̃ iusticia p̃sistit in cōicatiōe seq̃t q̃ amī-
citiā p̃sistit ī coicatiōe. Hoc etiā pbat̃ ex
cōi vsu loquētū: p̃sueuerūt enī homīes
appellare amicos eos q̃ fm aliquā cōica-
tionē sibi coicāt sicut eos q̃ simul militāt
et sic de alijs cōicatiōib⁹ q̃re videt̃ tñ esse
amicitia inē alijs q̃ntū sibi cōicāt. Hoc
etiā pbat̃ ex cōi puerbio: Dicit enī cōit̃
q̃ bōa amicorū sūt coia q̃re amicitia p̃s-
istit in cōicatiōe: et sic optet q̃ fm diuersas
cōicatiōes sūt diuersae amicitie. Videm⁹
enī q̃ frīb⁹ et p̃sonis p̃iūc̃ et p̃nūriti sūt
oīa coia: vt dom⁹ mēsa et alia hūmōi. Ali-
js autē amic⁹ sūt qdā discreta et q̃busdā
plā: et q̃busdā pauciora et fm hoc amicitia-
riā qdā sūt maiores et qdā sūt minores
Int̃ enī mag⁹ coicātes sūt maiores amī-
citiē: sic etiā fm diuersas coicatiōes sūt di-
uerse iusticie vel iniusticie. Alio ē enim
pntū ad filios et fr̃m adinuicē et aliō ē iu-
stū inē p̃nūritos et p̃ciues. Iusta etiā et
iniusta augmētationez accipiūt p̃ esse ad

amicos puta puare pecunijs sociū cōnu-
tritū ē duri⁹ ⁊ iniusti⁹ q̄ puare aliū ciuē
⁊ nō luare frēm ē durior iniuria q̄ non
luare extraneū vt pcutere patrē q̄ quē
cūq; aliū Q̄ aut siml' augētur amicitia et
iusticia pcedit ex hoc q̄ in eisde existūt
coexistēdo i qdā eq̄litate vni⁹ ad alterū.

¶ Deinde pbat q̄ oēs cōicatioēs redu-
cūtur ad cōicatioē politicā vel ciuilem.
Sicut nāq; cōicatio ciuil' ē ad vtilitatem
cōem ordinata sic ⁊ alie cōicatioēs p̄icu-
lares ordinant ad qdā p̄icularia cōmo-
da: vt cōicatio simul mercatū ordinatur
ad pecuniā acq̄rēdā pro vite sustētatōne.
Et cōicatio p̄allētū i choro ⁊ instrumē-
tis musicis vtētū ordiat ad delectatōez
vt scz hoīes i sacrificiō diuio delectabl'r
detineantur: ⁊ sic oēs cōicatioēs p̄icularf
q̄ ordināt ad p̄iale p̄ferēs cōtinētur sub
ciuili q̄ ordiat ad p̄ferēs p̄ne p totā vitā
sicut ps cōtinetur sub toto. ¶ igitur
oīs a micitia cōsistit i cōicatioē ⁊ oīs cōi-
catio reducīt ad ciuilem fm̄ v̄stinctōnem
sp̄ez cōicatiois ciuil' ē sumēda s̄ sp̄ez
amicitiē. ¶ Assignat aut tres sp̄es cōica-
tionis ciuilis. s. reg^m qd est principatus
vni⁹ ad cōe cōferēs. Aristocraciā q̄ ē p̄n-
cipat⁹ paucorū: ⁊ d'r ab ares qd ē d'tus ⁊
archia qd ē p̄ncipat⁹ q̄si d'tuosorū p̄nci-
pat⁹. Tercia sp̄es d'r timocraciā q̄ ē p̄n-
cipat⁹ plim. ⁊ d'r a timos qd ē p̄ciū et ar-
chia qd ē principat⁹ q̄si se app̄clatiū p̄n-
cipatib⁹ siue diuites sint siue paupes no-
biles aut iqbiles: ⁊ hec cōi noīe vocatur
politica eo q̄ cōis ē diuitibus et paupe-
rib⁹. ¶ Inē has aut ciuilitates ē optima ci-
uilitas regni vbi vni⁹ p̄ncipat⁹: sic enī. ⁊
metaphice ponit vni⁹ p̄nceps vniuersi.
¶ Pessima aut. i. min⁹ bona ē timocraciā
q̄ magi recedit ab vnitatē. Ex q̄ seq̄t q̄
aristocraciā est media in q̄ pauci optimi
p̄ncipātur q̄z tñ nō ē tāta p̄tās ad bene
agēdū sicut vni⁹ optimi habētis plenitu-
dinē p̄tātis. Sicut aut sunt tres pollicie
ita sūt tres earū corruptōes. nā ciuilitas
regni corrupti p̄ tirānidē q̄ pueniūt i h⁹
q̄ ambe sūt monarchie seu principat⁹ vni-
us. S3 d'rnt qz tirān⁹ intēdit in suo regi

mine qd ē sibi vtile: rex hō qd ē vtile sibi
ditis. nullus enī rex q̄ nō ē p se sufficiēs
ad regēdū vt si sit excellēs i oībus bonis
tal' aut nllō indiget. ⁊ ideo nō intēdit ad
vtilitatē suā s3 subditoz. Cum aut reg^m
sit optima policia tirānis erit pessima qz
pessimū opponit optimo: tirānis aut nī-
hil aliud ē q̄ p̄auitas monarchie. Quō
qñ rex sit malus sit tirānus. Secūda hō
pollicia q̄ d'r aristocraciā corrumpit p ell
garchiā q̄ ē p̄ncipat⁹ paucorū q̄ bona ci-
uitatis p̄p̄t maliciā nō debite distribu-
unt sed sibi ⁊ amicis suis vsurpāt. Terc-
tia hō pollicia que d'r timocraciā corū-
pit p democraciā q̄ ē p̄ncipatus multitu-
dinis sicut timocraciā. Differūt aut qz in
timocraciā intēdit cōe bo^m diuitū ⁊ pau-
perū. in democraciā hō paupm tñ. hec
aut ē mīma pueritas qz diuites facilius
pnt sustinere grauamīa q̄ paupes.

¶ Deinde ponit similitudinē dictaz ci-
uilitatū in cōicatioē yconomica. Nā cōi-
catio q̄ ē p̄tis ad filiū h3 similitudinē regni
qz p̄ h3 curā filioz sicut rex subditozū.
Hinc ē q̄ d'merus appellat ionez p̄rem
p̄pter regiā p̄tātē. Tirānidī aut assilat
cōicatio p̄m ad filios in p̄side vbi p̄res
vtūtur filiis q̄si suis: ⁊ tal' p̄ncipatus nō
est rect⁹: qz d'rntium debent esse p̄nci-
pat⁹ d'rntes s3 filij et sui d'rnt ḡ eoz prin-
cipat⁹ d'rnt eē d'rntes. Principat⁹ antez
d'noz ad suos videt eē rect⁹ dum tamē
sui iure sūt sui. Aristocracie hō assilat
p̄ncipat⁹ q̄ vir ⁊ vxor p̄ncipātur i domo
qz vir h3 curā circa ea q̄ p̄tinēt ad virū
fm̄ suā dignitatē ⁊ dimittit vxori ea que
p̄tinēt ad illā puta p̄ncipari ācillis ⁊ mu-
liebrib⁹ officijs. Nā aut vir vult omīa d'i
sp̄ere ⁊ nullū dominū dimittit vxori h⁹
nō ē fm̄ dignitatē neq; fm̄ qd melius.
Et sūt qñ vxores totalit' p̄ncipātur eo q̄
ip̄e forte sūt heredes: qz tūc p̄ncipat⁹ nō
sit fm̄ d'rntē s3 p̄p̄t diuitias ⁊ potētias.
vñ assilat eligarchie. ¶ Timocracie ve-
ro assilat p̄ncipat⁹ q̄ frēs d'nant i domo
eo q̄ frēs sūt eq̄les nisi mltū differrēt i eta-
te: tūc enī n̄ eēt fr̄na amicitia s3 qñ p̄na
Democracie hō assilat cōicatio illoz q̄ sūt

Ethicorum

sine dñio habitationū s; sicut p socij i ho
ipitio cōmorā: ibi ei oēs eqles s;: si all
qs pncipet h; felice pncipatū si aliqs
pficiat ad expēsas faciēdas. Cap. v.

cōm vnāquāq; Postq;

Aristo.
distinguit spēs cōicatiois pollice
h pñr assignat spēs amicitie scd; z
spēs pollice. v. q; fm vnāquāq; vba z
nitatē siue ciuitatē aut policiaz accipit
qdā spēs amicitie. nā pmo int regē z sb
ditos ē amicitia fm suphabūditiā bñfi
cij. Si enī rex sit bon' bñfacit subdit; cur
rāq; h; ipoz vt bñ opent sicut pastor ou
um. Huic aut regali amicitie assilat ami
citia pñra. Dñit tñ fm magnitudinē be
neficiōz q̄uis enī bñficiū regis sit mari
mū inqñtū respicit totā cōitatē: tñ p cō
patōz ad vnā psonā bñficiū pñs ē mai'
Itā pñ filio ē cā triū maximoz bonoz.
dat enī sibi eē: nutrimētū z eruditioem.

Quā hec amicitia sit similis amicitie rega
li patet quia sicut sbditi sunt i ptāte regis
ita filij i ptāte pñs z nepotes i ptāte aut.
Itē hmoi amicitie pñsunt i qdā supercef
suvni' ad alter. i. vno extre' supercedeñ
aliō extre' pñt qd sicut regēs hōzatur a
sbdit; z nō eē: sic gentes a filijs lz pñs
filios nō dñt hōzare: z ex hoc ē q; nō ē idē
iustū ex vtrāq; pte scz vt rex idē faciat sb
dito qd sbdit' regi pñ filio qd fili' pñs: s;
vtrq; faciat alēi qd ē dignū: Sic z amicitia
int eos pñderat q; vn' amet alter f; z
q; dignū ē Amicitia xō q; int vix z vxo
rē ē ē filijs illi q; ē i aristocēcia q; ē pncipa
tus paucor' xñmosor'. Et q; tles sūt alijs
meliores: iō eis pl' tribuitur d bono in
qñtū alijs pñerūt sic z vir vxori pñcit li
cet nō debeat surripē q; sūt vxoris. Amicitia
aut fm assilat amicitie q; ē fm timocē
cia i q; cines cōitē eqles i pncipādo. In
policijs aut pñaus z corruptis sicut in ti
rānide eligarcia z demoēcia sicut ē paz
d iusticia ita z paz d amicitia maxie in ti
rānide cū amicitia pñstat i cōicatioē. Ti
rān' aut bonū cōe nō intēdit s; pñum.

¶ Alteri' agit d amicitia i spēali pñna
ta z pñgali. Est aut amicitia cōgta i ba

bētib' idēitarē carnis z sūguis vt ē ami
citia frñi z pñguieoz. Depēdet q; om
nis amicitia tal' ex patna sicut ex pñcipio
z iō pñio dñm ē d ipa. Sciēdū ē igit q;
pentes pl' diligūt filios q; diligāt ab eis
pñio q; diligūt filios eo q; s; aliqd ipō
rū: ex semie enī pentū filij pcreāt. Filij
aut diligūt pentes inqñtū hñt eē ab eis.
Itā amicitia pentū ad filios ē pñpñmā
dilectōi q; q; diligūt seipm. Scdō q; pen
tes magi sciūt filios eē suos q; ep'. Ter
tio q; dilectō qñ' d uturnior tāto fortior
Dilectō aut pentū ē d uturnior cū diligāt
filios statim vt sūt geniti z nō ep'. Circa
pñcā notādū q; grad' dilectōis distigui pñ
vt fm intēsiōē dilectōis vt fm dñmāz bōi
qd quis aliqñ exoptat. pñio mō hō ma
gis diligūt filiū q; pñm q; maiori affecti
one. Intēsiō enī dilectōis pñenit ex parte
subiecti diligētis sicut intēsiō velocitatis
mot' ex dispōe mobil' z virtute mouentis
z sic intēsiōi dilectōē diligūt magis pñs
ctus: hmoi aut ē fili' cum aliqd sit pñs
vt dñm ē. Scdō aut mō hō magis de
bet diligere pñm q; filius volēdo sibi .s.
mai' bonū cū sit ei' pñcipiū: z sic h; rōz
eminētiōis boni z dō fil'. Et hinc est q;
pñi debet subiecto reuerētie nō aut filio.
Hec aut distinctō graduū dilectōis eū
dēter pñz i celesti patria: vbi lz vn' velit
maiore bñtudine. b. xai q; sibi Quilibz
enī beat' vult vnūquēq; habere qd sibi
debet fm dñā iusticia pñt pñctām pñor
mitatē volūtatis humane ad diuinā n tñ
maiore affectōē. Cū enī q;libet p' deum
plus tenet se diligere q; aliū plus vult si
bi bñtudinem q; alēi z pl' de sua gaudet:
fm Scor. v. dil. qñti sen. ¶ Cōñr dr aris.
manifestū ē ex pñdictis qñe mñes plus di
ligūt filios q; pñes q; magi sciūt a se esse
genitos z d sua subia q; pñes. pñi' etiā
mñes ex victu pñipiūt amorē affectū q; pa
tres. Amicitia xō fm ex hoc orit' q; ex
cūde nascūt pentib'. Adēritas enī filio
rū ad pentes facit qdāmō ipos idē int se
hinc ē q; frēs dñr eē idē fm sūguine z et
radicē. Ad eoz etiā amicitia facit q; sunt
inuiicē cōnutriti z pñpñq; f; etatē. Voles

em nutriti nāl se diligūt. Ad hoc etiā facit q̄ plerūq̄ sūt vni⁹ moris qd̄ ptingit ex gñatōe: qz ab eis dē geniti: r sic sepe sē eiundē cōplexiōis. Hoc etiā accidit ex cōformi nutritiōe r eruditōe qz sūt nutriti r disciplinari. Causat etiā eoz amicitia ex hoc q̄ vn⁹ aliū multo tēpe probauit. Alij xō cōsāguinei sūt q̄ magis vel minus appropinquant plus vel min⁹ se diligūt. ¶ Alterius agit ar⁹. de amicitia coniugali dīcēs q̄ amicitia viri r vxoris vī eē naturalis: qd̄ sic p̄z: qz bō ē naturalitē nāl ciuile q̄ multo magis cōiugale. ¶ Probat p̄nā: ea q̄ sūt p̄ora r nēcia magis videtur ad naturā p̄tinere: societas autē domesticā ad quā p̄tinet cōiūctio viri r vxoris ē p̄or q̄ societas ciuili sicut p̄s ē p̄or toto r magis nēcia qz nō tū ordinat ad p̄seruatōem indiuidui s̄z etiā sp̄ci. ¶ Preterea p̄creatio filioz p̄p̄t quā ordinata est cōiūctō viri r vxoris est cois hoīb⁹ et alijs aīalib⁹: r ita nō tū sequitur naturam sp̄ci s̄z etiā gñis. Itē in alijs aīalib⁹ ordinata ē cōiūctio maris r femiē solū ad p̄creationē filioz s̄z i hoībus nō solū p̄p̄t hoc s̄z p̄p̄t ea q̄ sūt nēcia ad vitā humanā: qd̄ enī sūt opa p̄tinentia ad virū r q̄ dā ad vxorē. Ex q̄b⁹ p̄z q̄ coniugal amicitia est homi natural. In hac autē amicitia nō solū repit amicitia delectabilis q̄ ad viciū r viliū q̄ ad sufficiētā vitē domesticē s̄z etiā honesti si vir et vxor sint x̄tiosi. ¶ Cōseruat autē hec amicitia maxime p̄p̄t filios eo q̄ sūt cōe bonum viri et vxoris. Tūc autē recte cōiūct cū vterq̄ p̄seruat alteri quod iustum est.

Bibus autē. Ca. vi.

¶ Hic agit p̄r aris⁹. de q̄rel vel querimonijs. Circa qd̄ p̄mittit q̄ tres sūt sp̄s amicitie: vt s̄ p̄z. s. honesti: delectabiliter vtil: r s̄m vnāquāq̄ earū p̄nt amici eē eāles vel inaequales vt i amicitia q̄ ē s̄m x̄tios p̄nt fieri amici illi q̄ sūt equali boni vel meliori r min⁹ boni r sic de alijs. Hic p̄missis dicit q̄ accusatōes r vitupatōes maxime sūt i amicitia q̄ est p̄pter viliē in alijs aut nō ita

sepe sūt. Itā illi q̄ sūt amici p̄p̄t x̄tios p̄p̄t sūt ad sibi inuicē bñ facien dum. Illi etiā q̄ sūt amici p̄p̄t delectatione: in mutuā societate gaudēt r vīq̄ h̄z qd̄ q̄rit. s. delectationē: q̄ si vn⁹ ab alio delectationē nō recipiat ridiculū est q̄ alē eoz rū accuset illū q̄ delectationē exhibet. cū in sua p̄tate habeat cū illo nō cōmorari. ¶ Notandū tū q̄ hoc mō locū nō habet in matrimonio cum s̄m legem euāgelicā non liceat viro vxorē dimittere excepta causa fornicatōis: r tū sepe ptingit q̄ vnus coniugum nō est alteri delectabilis imo valde cōtristabilis. Et q̄ cōsiliū patienter ferre postq̄ interuenerit obligatio coniugabilis. In amicitia autē vtilis maxime sūt q̄rele qz illi q̄ se amāt p̄pter vtilitatē existimāt q̄ minus recipiant q̄ eis cōuenit: r ideo cōquerūtur. Contra autē bñfactores dīcūt q̄ nō p̄nt ad dāda tanta sufficere q̄tum indigēt illi qm ab eis beneficia recipiunt. Ad tollerandas xō querelas que inter amicos oriri possunt congruit potentem retribuere s̄m dignitatem eoz q̄ recipit: r hoc sponte anteq̄ requiratur. Impotentē autē hominem nullus dignum putabit ad restitutionem induci vel cogi. Itē etiam qui nō vult retribuere nō debet ab alio recipere. Quantū xō ad p̄sonas inaequales dicit aris⁹. q̄ vīq̄ oportet aliqd̄ plus dare non tā mē d eodē bono sed maiori r supercel lēti p̄l⁹ d̄z tribui de hōre qz hōr ē p̄p̄a retributio p̄ opibus virtutis et pro beneficijs prestitis in quibus excedūt maio res. minori xō et indigenti plus debet dari de lucro qz p̄ lucrū p̄stat auxiliū cōtra indigentiam quam patiūtur inferiores. In huiusmodi autē retributōe amicitia nō requirit retributionē equalentis sed eius quod est possibile. Non enī pōt in omnibus beneficijs retribui cōdign⁹ amor sicut patet in honoribus q̄ exhibentur deo et parentibus quibus nullus p̄t reddere cōdignum. rē.

Explicit octauus ethicorum

Ethicorum

Incipit non^o ethicor.

¶ In omnibus. &c.

¶ In h^o nono mouet ari-
stotiles alias difficulta-
tes circa amicitia occur-
rentes. et p^omo p^omittit q^o
sicut in amicitia x^otuosor q^o p^opter seip-
sos se diligunt facienda e^o retributo respici-
endo ad efficien^o eni p^oncipale x^otu^o sit
in electioe et affectu in retributioe h^omo
magis attēdendus e^o dātis vel retribuē-
tis affectus q^o cētus. Sic etiā i coicatioe
p^obie q^o est in m^og^om et discipli^o q^o digni-
tas p^obie nō ē mēsurari pecunia: nec p^ot
discipulus equalēs p^ociū m^og^o reddere
sicut deo et p^oentibus nō p^ot p^odignū red-
di: vt p^oz s. Retribuēdū ē igit^o ill^o q^o ē
volūtati m^og^oz sufficiens et facultati di-
scipulor^o possibile. Deinde inq^orit an ma-
gis sit benefactori retribuēdū vel amico
vādū? Ad q^od r^ondet q^o vt in p^ob^o magis
v^oz hō retribuere grām bñfactori q^o dare
amico: si vtrunq^o fieri nō p^ot. Sic etiam
magis v^oz reddi mutuū q^o aliqd grā dā-
dū amico. Habet aut^o hec regula instātia
si datio excedat in bonitate vel necessita-
te retributōz. exēplū aliqd q^o aliqn me li-
berauit a vinculis nūc a latronib^o capt^o
est. Sūt pater meus ab alijs vincetus te-
net in carcere: si tantū vnū illoz liberare
possim magis necessariū ē et mell^o ē sub-
uenire p^ori q^o alteri: Sic etiā mell^o ē da-
re studioso q^o illi retribuere q^o ex retribu-
tione mal^o efficit: vt si loculator exhibu-
it alicui delectatōem nō est ei retribuē-
dū si p^o hoc i malicia foueret. ¶ Cōsequē-
tē inq^orit v^oz omnia sint patri attribuēda si
bi obediēdo vel opteat laborātē in infir-
mitate magis obedire medico vel bell^o
colo duci. ¶ Ad q^od r^ondet q^o non omnia
sūt omib^o attribuenda nec p^o p^ori patri
quēadmodū iōni s^om ritū paganici sacri-
ficatur omnia sed v^ol^oe diuers^o sūt diuersa
sacrificia: Sic varijs homib^o sūt attri-
buenda sibi cōgruentia s^om varietatē cō-
ditionū et statū Sic enī cognati ad per-
lamēta et actiones nuptiarū conuocatur

p^opter generis cōitatē ad q^od saluandum
nuptie ordinatur: Sic videbit^o cōgruum
filijs magis puidere parentibus de nu-
trimento q^o sibiip^os eo q^o fuerunt ip^os cā-
eēdi p^o generatōem. vñ v^oz eis honores
sicut v^ol^os nō tñ oēm hōrem. Abi notan-
dū q^o dei et p^oentū ē aliq^o silitudo in ordie
ad filios q^o ab v^orisq^o sūt p^oncipati. Diffe-
rūt tñ q^o a dō vt cā p^oma: a p^oentib^o vero
vt a cā scda: vñ nō debet eis cult^o lat^oie q^o
est hōz solt dō debet^o in p^orestatōem sū-
mi dominij. nec etiā honor q^o interest sa-
piētis vel ducis exercitus vel senis. Ali-
quē enī honorare ip^om exaltādo et nos er-
ga ip^om p^ouificādo p^otingit multipl^o. vno
mō p^opter magnitudinē etatis: et sic senes
hōram^o p^o assurrectōz et inclinatōem. Ali-
lio mō p^opter magnitudinē p^oatris et sic
honorē unq^o ēdūm^o duci vel principi. vno
est obediēdū in his q^o ad op^o ciuile et ad
bonū cōe spectāt. Alio mō propter virtu-
tis magnitudinē: et sic honor impēditur
sapienti. Alio mō p^opter esse et educatōez
et sic parētes honorare debemus et ip^os
obedire in his que ad disciplinā et vitaz
domesticam spectāt. ¶ Deinde dicit ari-
stotiles q^o temptandū ē attribuerē illud
qd est p^optū vnicuiq^o qd in q^obusdā faci-
le est iudicare et i q^obusdā difficile. est enī
facile iudicare d^o t^oib^o i his q^o sūt vni^o g^ois
puta q^o mag^o subueniēdū ē mag^o p^olagui
neo in^o duos cōsanguineos: magis sapi-
enti inter duos sapientes. S^oz difficile ē
iudicare de d^ontibus sicut inter sapientē
et cōsanguineū tñ p^opter difficultatē nō
optet recedere ab h^omo p^osideratōe s^oz de-
terminare s^om q^o est possibile. ¶ Circa qd
notandū q^o licet melior sit magis diligē-
dus minus bono et magis p^ouincet^o min^o
p^ofecto tā affectu q^o effectu ceteris parib^o.
¶ Parētes tñ min^o bonos plus debemus
diligere q^o extraneos meliores et magis
salutē ip^oz p^ocurare: cū enī hō habeat ef-
se a p^oentibus nō v^oz magis aliq^o diligē-
re q^o patrē suū q^ontūcūq^o excedat eū i bo-
nitate. Richardus excipit bonitatē p^ois
legiatā christi et beate marie q^o mag^o d^ontē
dilig^o q^o pater vel mater quia per eorum

bonitate puenit nobis magis bonū q̄ p parētes. Si etiā pater me⁹ sit malus licet facta eius q̄diu ē in peccato nō debe am approbare debeo tñ magis diligere et pcurare eius salutē q̄ extranei melioris. Pro statu vero in quo sūt debeo vel le maius bonum extraneo meliori quia hoc requirit iusticia dei. Et tamen duz sumus in via pōt bōitas augeri debem⁹ optare q̄ nobis cōiuncti pueniāt ad maius meritū: et p cōsequēs ad mai⁹ pmiū. ¶ Notādū insup q̄ vnus hō pōt alium in tñ excedere in bonitate et ita pax excedi ab eo in ppinquitate ad diligentes q̄ magis deberet diligere extraneū meliorem q̄ minus bonum ppinquorem: puta si tñ sibi attineat in quarto vel qn⁹ gradu. Similiter vnus ita parum excedere possit aliū in bonitate et ita excedi i pproinquitate vt magis deberet diligere minus bonū. ¶ Si cōtra p̄dicta argnat q̄ se hō in diligendo conformare debet volūtatī diuī: sed deus semp diligit meliorem: ergo hō mag⁹ debet diligere meliorem q̄ sibi p̄iuctōrez. Respondetur q̄ hō debet se conformare volūtatī diuīne nō semp volendo quod ipse vult sed q̄ vult bonū velle: et ideo quis d̄s magis diligat maius bonum q̄ nulla ē p̄pinquitas ad deum nisi p bonitatē: non tñ vult me ex maiori affectu diligere extraneum meliorem q̄ meum patrē. Un p̄mo ad cori. 5. Si q̄s suoz et maxime domesticoz curā nō habet fidē negauit et est infideli deterior. ¶ Consequēter querit aristo. si quis acceptet ad amicitia virtuosā vt bonus et postea fiat malus an amplius sit amandus? Ad qd̄ respōdet q̄ non ē hoc mō possibile amicitiam remanere q̄ amicitia honesti nō est amabile omne obiectū sed tātūmodo bonum sed in eo q̄ ē fact⁹ malus non est bonū virtutis quare non est amabilis hac amicitia. Itēz cū amic⁹ sit similis amico similitudo enī est causa amicitie si inter bonū et malum diu conseruaretur amicitia bonus homo assumuaretur homini prauo. Si tamē hō mal⁹ sit de facili sanabilis non est amicitia dis

soluenda s̄ est adiuvandus ad recuperandū bonū morē magis q̄ ad recuperanduz subiam tpalē cū sit melior. ¶ Inq̄rit insup si vnus pmanet in statu cōtracte amicitie et alius fiat epikes seu mag⁹ virtuos⁹ vtz vratur alio tāq̄ amico? Ad qd̄ respōdetur q̄ si fiat magna distantia virtutis non remanebit amicitia: puta in amicitijs que p̄trahunt a puericia si vn⁹ maneret puer fm mores: alter vero fiat vir optimus q̄ tales nō complacerebunt nec cōtristabūt in eisdē: et sic non erit mutus illoz conuictus qui maxime requiritur ad amicitiam: vt d̄ctū ē in p̄cedentibus. Indissoluta tamē amicitia nō optet q̄ homo taliter se habeat cum eo q̄ fuit sicut cū alio q̄ nunq̄ fuit. sicut enīz hō se debet magis exhibere amicis q̄ extraneis sic et his q̄ als fuerūt amici de p̄terita amicitia recedēdo nisi ppter superbundantiam malicie facta fuit dissolutio amicitie tūc in talibus nulla ē familiaritas ostendenda.

Amicabilia autē, Ca. II

¶ Hic inq̄rit aristo. de effectibus amicitie p respectū ad virtutem et vitiosū. Ubi p̄mittit q̄ amicabilia id ē effectus seu opa q̄bus aliq̄s vtit ad amicos et quib⁹ determinatur et distingunt amicitie vident processisse ex his que opatur hō ad seipm. Tūc enī videt homo vnus amicus alteri si eadem agit ad amicum que ageret ad se. Huius aut amicitie sunt tria opera scz beneficentia beniuolentia et concordia. De beneficentia patet q̄ ille dicitur amicus qui vult et operatur bonū fm virtutē exītia l saltem bona sibi apparētia alicui p̄rio gta ip̄ius p̄mi. Hoc aut ad beneficentiam p̄tinet. Est enī beneficentia appetitus bonoz ad p̄miū efficac et liberal. ¶ Etiam beniuolentia sit opus amicitie ostendit q̄ ille dicit amic⁹ q̄ vult amicū esse et viuere illius gratia sicut matres volunt q̄ sui filij sint et viuant hoc aut ad beniuolentiam p̄tinet. De concordia d̄o p̄batur q̄ ille dicitur amicus alicui q̄ eidē

Ethicorum

consultat eadē eligendo et de eodē cō do
leno et gaudento qd ad concordia pri-
ner. ¶ Deinde declarat hos tres effect⁹
amicitię in esse homi virtuofo respectu
sui ipsius. Et primo de beneficētia qz ipe
maxime sibi vult bona virtutis que sunt
vera hominis bona et laborat ad ipsa obli-
tenda: et hoc facit gratia sui ipsius: quia
gratia intellectuę pti q est principalis
pars in homie et virtutib⁹ moralibus et
intellectualibus pfici. Nec aut p s intel-
lectuā videtur esse homo non q anima
intellectuā vere vel proprie sit homo sz
quia principalis pars hominis. ¶ Etiam
beniuolentia insit homi virtuofo in ordi-
ne ad ipm patet quia ipse vult viuere et
cōseruari in esse maxime quantum ad il-
lam ptem cui inest sapia scilz fm ptem
intellectuā per quā deo assimilamur
qui est incōmutabilis. ¶ Et etiā sibi insit
concordia patet qz maxime vult conui-
uere sibi ipsi ad cor reuertendo delectabi-
liter ad memoriā reducēdo bona que
opatus est et bene opandi in futuro spe-
habendo. Idem ē etiam omni part i ei⁹
triste et delectabile quia ps sensitua i eo
est adeo rationi subiecta q eius mor⁹ se-
quitur aut saltem non vehemēter senti-
tur: et qz semp fm rōem agit ideo est in-
penitibilis qz scz non agit aliqd de quo
penitere debeat. Sic itaqz virtuofo inest
pccordia ad seipm aliqz amicitię opa.
¶ Cū ergo hec amicitia insit virtuofo in
ordie ad seipm sequit⁹ q ei inessent i ha-
bitudine ad amicum qz amice ē alius in
quātū scz afficit ad amicum sicut ad seip-
sum. ¶ Deinde dicit q verum hominis
ad seipm sit amicitia nō est ad pns deter-
minandum. Ubi notandū q sicut iusti-
cia ppe non ē ad seipm sed ad alterum:
vt dictū est in quinto huius sic nec ami-
citia. Sunt namqz circa eadem vt dictū ē
est prius: qz vtrūqz proprie est ad alte-
rū: Large tamen sumendo amicitia ho-
minis ad seipsum est amicitia cum ami-
cabilia que sunt ad alterum veniant ex
his que sunt ad seipsum. Unde fm legē
precipitur homini diligere proximum si

cut seipm. ¶ Consequēter ostendit aris.
q effectus amicitię nō conueniunt i vicio-
so. Multi enī non habent beneficentiam
ad seipos cū operent sibi nociua ac prop-
ter timiditatem laboris et accidia pmit-
tant operari ea que sunt sibi vtilia. Non
etiam habet beniuolentiam quibus enī
eorum est sua vita tediosa: nolūtqz se es-
se et viuere ppter scelera sua cognosce-
tes se alijs esse exosos ita q aliquādo se
ipos interemunt tristitiam quā patiunt⁹
p hoc euadere cupientes. ¶ Non habent
etiam concordiam ad seipos cū delecta-
biliter sibi ipsi nō priuāt ppter recorda-
tionem maloz pcedentium p eos cōmis-
sorium et psumptionem seu timorem fu-
turoz. Unde seipos fugiūt queruntqz
cū qbus cōmorent⁹ vt sic maloz suoz ob-
liuiscātur. Eozum etiā amicitia cōtra se
ipsam in quadam pentione consistit vñ
pars sensitua rationi repugnat: et sic fm
vniuersas pres ad diuerfa trahitur: et qd
vni ē delectabile alteri est tristabile. Et
licet non simul perfecte tristentur et dele-
ctentur tamen parum post delectationē
tristatur de hoc ipso quod delectatus ē.
¶ Prout enī penitentie replent⁹ qz passioe
aut impetu malo cessante pgnoscent. fm
rationem se male egisse dolent: et sic pra-
ui non se habent amicitabiliter ad seipos
propter hoc q non habent in se aliquod
amabile. ¶ Ad cui⁹ euidentia notandū
q licet prauus ex habitu malo peccans
gaudeat de hoc q ex habitu operatur q
diu habitu vitit: Quia tamē pōt habi-
tu non vti et per rationem que non tota-
liter corrupta est aliquid aliud medita-
ri potest cōtingere q nō vñs habitu do-
leat de hoc qd p habitu cōmisit. ¶ Plerū-
qz tñ tales penitēt de peccato nō qz eis
pctū fm se displiceat sz ppter aliquod
aliud incōmodū quod ex pctō incurrit⁹
qz etiā fm Boe. Penitentia est ordina-
tiua culpe omnem culpā cōcomitantē aliq
pena. Unde Aug⁹. Iussisti dñe et ita est
q pena sit sibi oīs pctō. Nō enī ē vides
cus culpe sine decore iusticie: nō solū autē
oīs pctū pseqt aliq pena imo etiā ipm

7
67

17
24

Ethicorum

peſſimo in hac vita ſtituto nō eſt deſpe-
rādū ſz dīrremiſſibile qđ de officiū pōt
remitti eo qđ directe ⁊ p ſe excludit effe-
ct⁹ ſpūs ſancti reſq̄ſitos ad digne penitē-
dū. ¶ Aut dicit xps ī euāgelio qđ nō re-
mitret hic nec in futuro: intelligitur ſm
aug. d illo pctō ī qđ finaliter morit ſi
ne pnia: tal ei ipnia dīr ſpūs blaſphemie

Beniuolētia Ca. III

¶ Hic agit aris. d effectib⁹ ami-
citie ſm ſe ⁊ pñō de beniuolē-
tia dīcēs qđ beniuolētia nō ē amicitia qđ
amicitia nō ē ad ignoros beniuolētia at
pōt eſſe latēs ⁊ ad illos qđ nūq̄ ſe vide-
rūt: vt dictū ē ī pñcipio octauī. ¶ Pro-
bat inſup qđ beniuolētia nō ſit amatio.
¶ Abi notādū qđ amatio pōt ſumi p paſ-
ſione amoris vel p amore qđ ē act⁹ elici-
tus volūtatis. ¶ Hō ē aut beniuolētia paſ-
ſio amoris cū ſit act⁹ qđ volūtas vult bo-
nū pñmo nec etiā amor vel amatio ſup-
ta p actu volūtatis qđ ſz tā beniuolētia
qđ amatio ſint act⁹ qđ volum⁹ bonū. pñ-
mo amatio tñ aliqđ addit vltra beniuo-
lētia: iptat eñ qđā vñōnē ſm affectuz
amātis ad amātū ī qđtū ſz amans eſti-
mat amātū qđāmō vt vnū ſibi. Includit
etiā intentionē ⁊ ppoſitū agendi ⁊ ope-
rādī p bono ⁊ ſalute amati. Beniuolē-
tia aut dicit tñ actū ſimplicē volūtatis
qđ volum⁹ ſine tali vñōne effectus ⁊ in-
tentione amādī pro amato. verbi gra-
tia hoīes vidētes agonīſtas .i. pugiles
ī agone vel certamīe pugnātes ſūt ali-
qñ beniuoli vñi pti pl⁹ volētes bonū il-
li⁹ qđ alteri⁹ pro his tñ pro qđ ſūt beui-
uoli nec coopabunt nec etiā magna tri-
ſtia turbabunt ſi aliqđ miſeria affligant.
¶ Dicit itaqz aris. qđ beniuolētia ē pñcipiū
aicitie .i. pñmū reſq̄ſitū ad amicitia qđ p di-
uturnitatē poterit effici amicitia. Eſt qđ
beniuolētia pñcipiū amicitie nō tñ oīs
qđ nec ei⁹ qđ ē propē vtilitatē nec ei⁹ qđ ē
propē delectationē ſz propē virtutē. Si
nāqz aliqđ de aliqđ velit qđ bñ ſe habeat
propē ſpem quā habet vt p illuz ī bonis
habundet non dīr eſſe beniuolus ad illū

ſz magis ad ſeipm. In amicitia tñ vñllī
pōt eē beniuolētia cū bñficiat⁹ retribuit
bñfactori ſuo: qđ quidē nō fert ſup expe-
ctationē ſz ſup iuſtā retributionē vtilis
iam accepti. ¶ Coſequēter de alio effe-
ctu agit amicitie ſz de cōcordia qđ eſt cō-
ſenſus diuerſorū cordiū ſeu volūtatiū ī
vnū. Dicit aut qđ cōcordia nō eſt vnitas
opiniōis vt qđā dixerūt: qđ illi qđ ſe non
cognoſcūt bñ pñt eē eiūſdē opiniōis īn-
ter quos tñ nō ē pcordia vt p3 ī ſclētis
ſpeculatiuis. Abi notādū qđ nullū ami-
cabile pōt eē ad alterū totalitē ignotū qđ
uis poſſit eē ad alterū ignorātē ſicut be-
uolētia: nullus eñ ē beniuolus ad alte-
rū niſi eū nouerit viſu vel auditu vel ſa-
ma. Cū aut cōcordia ſit de nūero amica-
biliū nō pōt eē ad eos qđ penit⁹ ſe igno-
rant ſz tales poſſint eſſe eiūſdē opiniōis
¶ Dicit igi ar. qđ pcordia nō eſt pſenſus
opiniōis ſz volūtatiū: vñ ciues pcorda-
re dicunt qđ eadē eligūt ⁊ opant. ¶ Hō eſt
aut circa qđcūqz opabilia ſz circa ea qđ ha-
bēt aliquā magnitudinē qđ nō tollit cō-
cordia amicorū ex h⁹ qđ diſſenſiūt ī ali-
qđb⁹ minimis. ¶ Deinde dicit qđ concor-
dia videt eē amicitia pollitica cū ſit cir-
ca ea qđ veniūt ad cōcationē hūane vite
⁊ ſunt ad ciuitatē cōſerētia. vñ citates ⁊
ciues cōcordes dicunt adinuicē habes-
re amicitia. ¶ Abi notādū qđ amicitia
pollitica nō ē ſimplicē amicitia cuz nō
īcludat oīa amicabilia cōſequētia amici-
tiā ſimplicē ⁊ proprie dictā ē: nec ē poſ-
ſibile hoīem hīe talē aicitia ad oēs ho-
mines vñi⁹ ciuitatis ſz poſſet hīe amici-
tiā polliticā ſeu pacē ⁊ trāqllitatē ī ne-
gorijs cōib⁹ cū oib⁹ pcordādō. ¶ Altes-
ri⁹ dicit qđ talis aicitia maxie tuenit ī
hoib⁹ xuiſis: quorū volūtates manent
fixe ī eiūſdē delectationib⁹ ⁊ bonis opa-
tionib⁹ ſm qđ eſt hoī poſſibile. ¶ Hoīes
vero prauī parū poſſunt cum ſeipſis vel
alijs cōcordare quia plus volunt habes-
re de bonis ⁊ vtilibus qđ ſibi conueni-
at et minus de laboribus et tribulationi-
bus et grauaminibus ſe qđ exonerando
alijs grauamina imponunt ex quibus

cōtentiones et discordie oriuntur. ¶ Insuper agit de tertio actu vel effectu amicitie scilicet de beneficentia que nihil aliud importat nisi alicui facere bonū volūtarie. Circa quod queritur an benefactores plures amant beneficia et econuerso. Ad quod respondetur quod benefactores videntur magis diligere beneficiarios quod probatur pluribus rationibus. Prima quod beneficiarius est quasi quoddam opus benefactoris sicut patiens in actu est quoddam ipsum opus patientis. Unde consuevit dici de aliquo hic est factura talis. Male autem est cuiuslibet quod diligat opus suum sicut videmus quod poete diligunt poemata sua sicut parentes filios. et hoc ideo quod vniuersum diligunt suum esse: sum autem in actu in viuere et operari. ¶ Ubi notandum quod viuere potest capi dupliciter: vno per actualitatem et esse viuens: Alio per operationem per quam demonstrat vitam. Unde secundum opera vite distinguuntur gradus viuendi scilicet de anima. Item arguitur sic difficile est beneficia impendere et recipere. Ea vera in quibus laboramus magis diligimus et ea que nobis de facili pueniunt. Benefactores igitur magis diligunt beneficiarios et econuerso. ¶ Circa predicta notandum quod si benefactores videantur plus diligere beneficiarios ut dicitur aristotelem. beneficiarii tamen plures obligantur ad dilectionem suorum benefactorum et beneficiarios ab ipsis grauius est peccare quod benefactorem non diligit et si illum diligere designat cui hactenus benefecit. Licet ergo amor benefactorum ad beneficiarios sit magis spontaneus et habeat maiorem promptitudinem propter maiorem coniunctionem cum ipso cum sit aliquid ei? Amor tamen beneficiarii ad benefactorem est magis debitus cum habeat rationem amoris boni in quantum est principium boni in beneficiario.

Vbi tractatur autem Ca. III.

¶ Hic inquit aristoteles. Utrum homo debeat maxime seipsum amare. Et arguitur quod non. Tunc quod homines seipsum amant res habentur cui consonat quod ait apostolus. In nouissimis diebus erunt homines seipsum amantes cupidi elati et.

Tunc quod homines maxime se amantes omnia faciunt propter utilitatem propriam quod ad primum pertinere videtur. In oppositum arguitur quod contra dicitur quod amicorum est una anima et quod eorum sunt omnia communia et quod amicus se habet ad amicum sicut genu ad tibiam que habet maximam propinquitatem ex quo datur intelligi quod amicitia in quadam unitate consistit: unitas autem est maxime ad seipsum: et sic videtur quod homo debeat seipsum maxime diligere. ¶ Pro responsione dicitur aristoteles. quod amare seipsum contingit dupliciter. Uno modo quantum ad bona corporalia cuiusmodi sunt honores diuitie et delitie his adherere de talibus optimis bonis ac propter hoc spiritualia contempnendo: et talis amor est obprobriosus cum hoc modo prestat per irrationalis per rationalem. Et de hoc amore procedunt rationes ad primum partem. Alio modo contingit amare seipsum quo ad bona spiritualia studendo se exercere in operibus virtutum que sunt maxima bona. Et talis amor est laudabilis. Et homo sic se amans potest congrue dici maxime amare seipsum quia amat id quod est in eo principale scilicet partem rationalem. Sic est de ciuitas esse id quod est principalissimum in ea: vnde id quod faciunt rectores ciuitatis de tota ciuitas facere. Et de hoc amore procedunt rationes in oppositum. Ad illud autem quod adducebat per partem aliam quod homines maxime se amant omnia faciunt propter utilitatem propriam. Dicitur quod homo non habet veritatem in hominibus se spiritualiter amantibus. virtuosus namque multa facit gratia amicorum et etiam si opteat cum mori non deferret amicum. Pecunias vero et honores ac omnia exteriora bona propter que homines pugnant contemnit propter amicum. Propter hec autem omnia procurat sibi bonum honestum magis eligens per paucum tempus multum delectari in magno opere virtutis quam per magni temporis mediocriter delectari in mediocribus operibus virtutis ac excellenter bene viuere per unum annum quam per multos annos mediocriter plus diligens vnam magnam actionem et bonam quam multas bonas et paruas. Exemplum huius habemus in beatis martiribus penas acerbissimas usque ad mortem alacriter pro christo amico dulcissimo

Ethicorum

sustinētib⁹ q̄ i modico tps spacio tāta glām niuererūt q̄ntā alij multi in q̄ngētia annis: vñ dicit sco. in scdo snarū q̄ pl⁹ valet vñ intēsus meriti q̄ cētū milia remissa. Sic brī angeli i modica morula maximā glām acq̄uiserūt. ¶ Inq̄rit p̄r. utrū felix indigeat amicis ⁊ loq̄ de felicitate q̄ pōt nālīe hī i hac vita.

¶ Circa qd̄ dicit q̄ felix nō idiget amicis p̄p̄t vtile vt scz p̄ferat sibi bona extiora qz talia bona iexistūt felici sufficientē. Itē nō idiget amicis p̄p̄t delectabile nisi paz iquātū scz i cōuersatiōe hūana nēce est vti q̄sq̄ ludicris ad q̄rē. ¶ Aut parū idigent talib⁹ amicis p̄bat qz vita feliciis fm se ē delectabilis nō idiget sup̄ iducta delectatiōe. Deinde p̄bat qz felix idiget amicis p̄p̄t x̄turē qz felicitas p̄sistit i opatiōe x̄turis. ¶ Spatio x̄o hz ēē in fieri ⁊ nō i facto ēē sicut dom⁹. Itō ē aut facile q̄ hō solitari⁹ p̄tinue opet. Solitaria ei vita ē difficilis sz hoc erit facile ⁊ delectabile cū amicis x̄tuosis p̄morādo ip̄s qz cōuinēdo fm cōicationē sermonum et mētis cōfederationē x̄tuosq̄ opationē hoc ei mō hoies sibi debēt p̄p̄t p̄uue re fm vitā q̄ ē hōi p̄p̄la nō aut fm hoc qz simul pascāt sicut p̄uinūt pecora.

¶ Trum aut. Ca. v

¶ Hic p̄r q̄rit vtrū hō debeat sibi facere multitudinē aīcoz. Circa qd̄ dicit qz nō expedit i aīcitiavili qz si hō habeat multos aīcos a q̄b⁹ recipiat obseq̄a optet ēē qz multis obseq̄ē qd̄ est valde laboriosū ⁊ ipe dicit hō viuēdi q̄ em sup̄flue negotijs alioz itēdit a debita cā suis p̄t̄ elōgat. Silt ē i aīcitiā delectabili sufficiūt pauci amici sicut sufficit modicū salis ad delectamētū cibi. In aīcitiā ēē x̄tuosa nō optet qz sit inmensa multitudo aīcoz sz vñ esse qdā multitudinem defmīata qd̄ p̄t qz nō ē possibile qz hō p̄uueat moderate multitudini aīcoz seip̄z illi distribuēdo difficile ēē ⁊ p̄gaudere ⁊ p̄dolere familiarit̄ multis q̄z aliq̄ gaudet ⁊ alij tristat̄ hec tñ requirūt ad p̄fectā aīcitiā. Itō ē q̄ p̄gruū q̄rere ēē aīcis

simū multis sz tot q̄ p̄nt sufficere ad cōsulctū qz p̄fecta aīcitiā i qdā sup̄habūdantia amoris p̄sistit q̄ nō pōt p̄seruari nisi ad vñ vel ad valde paucos. Amicitia tñ pollitica q̄ videt̄ ēē idē qz p̄cordia vīr tuosus p̄t ēē aīc⁹ multis ip̄s p̄cordādo i his q̄ ad vitā pollitica spectāt eis qz i licis p̄placēdo. Amicitia at̄ p̄p̄t x̄turē ⁊ p̄p̄t ip̄os amatos nō ē ad multos vt visum ē sz inuenire aliq̄s paucos tales aīcos x̄tuosus ē valde amabile qz .s. valde raro inueniri p̄nt. ¶ Deinde inq̄rit. Atz hō magis idigeat aīcis i bonis fortunis vel infortunis seu malis fortunis vbi dicit qz i ambob⁹ requirūt aīci. Est tñ magis nēce hīre aīcos in ifortuniis p̄ vita sustētāda q̄ i bonis fortunis p̄pter qd̄ tūc ē op⁹ aīcis vtilib⁹. Sz in bonis fortunis meli⁹ ē p̄ vita felicitāda qz p̄pter hō hoies bñ fortunati q̄runt viros epikes ⁊ bonos eo qz eligibilib⁹ ē cū eis p̄uersari q̄ cū alijs. Est aut p̄ntia aīcoz delectabilis i bonis fortunis ⁊ infortunis. De ifortuniis p̄t qz hoies i tristitia exites alienationē qdā sentiūt ex p̄ntia aīcoz eis p̄dolētū. It̄ qz p̄ntia aīcoz ē delectabilis ⁊ maxie hōi ifortunato qz ex visōe ⁊ sermōe aīci p̄solat̄. Tū ēē qz dū videt̄ eū sibi p̄dolere in ei⁹ aīcitiā quā experit̄ delectat̄ ⁊ q̄ ad hoc ei⁹ tristitia mīorat̄. Sustinēt ei aīci qz p̄ modicā aīcoz tristitiā sua tristitia subleuet̄ non tñ de ip̄a tristitia delectat̄ sz ē ip̄is materia meroris. Tñ hoies vtilēs nullo sustinēt qz aīci eoz p̄pter ip̄os p̄tristēt nisi auxiliū qd̄ ab ip̄is sibi p̄bet sup̄ excedat tristitiā. Est ēē p̄ntia aīcoz delectabilis i bonis fortunis qz delectabile est aīco videre aīcū suū in p̄p̄ijs bonis delectari ⁊ cum eo cōuersari. ¶ Ex p̄missis ostēdit aris. qz homo p̄mpte debet vocare amicos ad suas bonas fortunas vt eas amico cōicet. Et p̄ cōtrariū quasi cū qdā pigritia debet ip̄os vocare ad sua infortunia. Debet em eis de suis malis min⁹ qz potest tradere. Sūt tñ tūc vocādi q̄ cū pauca turbatione possūt magnū auxiliū p̄bere. ¶ Dat insup̄ aliud vocū

mētū q̄ se3 amic⁹ ad amicū i infortunijs
 existentē etiā non vocat⁹ p̄mpte debet
 accedere qz ad amicū p̄tinet benefacere
 amico maxime in necessitate posito In
 bonis etiā fortunijs accedere debz p̄m-
 pte ad ei coopandū qd̄ necesse fuit. Sz
 tarde debet venire ad recipiēdū bñficia
 ne se reddat ei onerosum rē. ¶ Deinde
 dicit aris. q̄ eligibilissimū est amicū qui
 uere qd̄ pbat triplr. Primo qz amicitia
 p̄sistit in cōcātōe sz amici maxie cōi-
 cāt in cōuictu. Secōdo qz homo se habet
 ad amicū sicut ad seipm: q̄ cū sit hoī de-
 lectabile scire seipm eē erit etiā hoc de-
 lectabile alio qd̄ qd̄ sit i mutuo p̄uictu
 Tertio qz exp̄mēto videmus q̄ hoīes
 volūt cū suis amicis p̄uersari fm actio-
 nē i q̄ p̄ncipaliter delectat quā reputat
 sua eē r cui⁹ grati a eligūt viuere q̄si ad
 hoc totā vitā suā ordinātes: puta q̄ si-
 mul ludēdo alij x̄o venando alij aut sū-
 phando r sic cōuiuere est eligibilissimū
 amicis. ex hoc infert q̄ amicitia prauoz
 ē mala qz ip̄is cōcātēs efficiūt eis simi-
 les de malo in pei⁹. p̄cedēdo. ecōira ve-
 ro amicitia virtuosoz est bona qz ip̄is
 cōuiuētes accipiūt exēplū x̄tuosi op̄is r
 eoz colloq̄is efficiūt meliores. ¶ Iux-
 ta p̄dicta notādū q̄ duplex ē hoīs vita
 quedā exterior fm naturā sensibilem r
 corpālē r fm hāc nō est nobis cōcātio
 cū deo r angel. Alia est vita spūalis fm
 mētē que cōsistit in cōsideratiōe r de-
 gustatione spūaliū q̄ tāto magis reddūt
 nobis placentia q̄to magis ea cogita-
 m⁹ r fm hāc nobis cōuict⁹ r p̄uersatio
 nē cū deo r angel. Iuxta illud apli: no-
 stra cōuersatio ē in celis r hoc mediāte
 habitu caritatis infuse que est quedam
 amicitia: iuxta illud qd̄ dicit dñs iā non
 picā vos seruos sed amicos. est em̄ que
 dā amicitia honesti q̄ diligim⁹ deū sup
 oīa cū sit sumū bonū: sz aut amicitia non
 sit nisi ad x̄tuosū sic ad p̄ncipalē p̄sonā
 ubi ē ē readamatio ituitu tñ ei⁹ sepe vi-
 ligūt ad eū attinētes ēt si n̄ sint x̄tuosi.
 et tāta pōt eē dilectio aīci q̄ p̄pter ip̄m
 amā ad iū m p̄tinetes ēt si nos offēdāt

r sic ex caritate diligim⁹ p̄ctōres r iūni-
 cos n̄os p̄p̄ deū ad quē p̄ncipalit̄ hā-
 bet aīcīa caritat⁹ q̄s diligim⁹ nō iquā-
 tū mali: sz inquātū sūt ab ip̄o ad ymagi-
 nē ei⁹ cōditi: neq̄ ei deū sup oīa diligit
 q̄ nō vult eū ab alijs cōdiligi si sibi plas-
 ceat eozū dilectio.

Incipit liber decimus

Est hoc autem.

¶ In hoc decio p̄plet ar.
 tractatū de fine x̄tutis in
 p̄mo lib. inchoatum: agēs
 do se3 d̄ felicitate i spāli. r

p

qz delectatio ē annexa ip̄i felicitati q̄ ē fi-
 nis x̄tut⁹ de ip̄a agit p̄rio ar. p̄bādo q̄
 nō ē mot⁹ qz mot⁹ nō p̄t eē i iustā: sz de-
 lectatio pōt eē i iustā sicut r visio: q̄ de-
 lectatio nō ē mot⁹. ¶ Deinde dicit q̄ de-
 lectatio ē p̄fectio op̄is: videm⁹ ei⁹ q̄ de-
 lectatio p̄fecta ē delectabilis p̄fectissima
 x̄o est delectabilissima. est aut opatio p̄-
 secta q̄ est pōntie bñ dispositē r respectu
 obiecti p̄fectissimi: vt visus bñ disposit⁹
 respectu pulcherrimi visibil⁹ vel intelle-
 ct⁹ respectu intelligibilis. Opatio x̄o p̄-
 sectissima ē pōntie optie dispositē respe-
 ctu ei⁹ qd̄ ē potētissimū inē ea q̄ subias-
 cēt x̄tuti talis opantis. ¶ Alteri⁹ decla-
 rat quō delectatio p̄ficit operationē dī-
 cēs q̄ delectatio nō p̄ficit opationē per
 modū agēt sicut pōntia v̄l obiectū nec
 ēt sicut hīr⁹ v̄l forma q̄ i est seu forma cō-
 stituēs iustice opatiōis eēntiā sz sic for-
 ma aut finis qdā supueniēs eēntie iā cō-
 stitute Sicut pulchritudo supuenit tu-
 uenib⁹ nō vt exūs de eēntia iuuentutis
 Durat at delectatio i ope q̄ diu sensus
 vel intellect⁹ speculās vel discernēs et
 obiectū sūt i debita dispositiōe. Cui⁹ rō
 est qz q̄diu i actiō r passio manet ea
 dem dispositio r eadē habitudo adinui-
 cē manet idē effect⁹. Si ḡ bona disposi-
 tio potētie cognitiue r obiecti est causa
 delectabilis ea durāte durabit delecta-
 tio. Ex q̄ infert q̄ delectatio hūana nō p̄t
 esse cōtinua qz delectatio seq̄t opationē
 nec ab ea sepat⁹: hō at n̄ pōt p̄tinne opa-

Ethicorum

ri q̄ fatigat corpe fatigato q̄re nec delectatio p̄t semper cōtinuari. Ex h̄o ēt p̄t q̄re noua magis delectet q̄ posteriora qz videlz mēs circa talia p̄pter admiratio nē intēse inclināt z ita circa talia vehemēter opat sicut p̄t i his q̄ studiose inspicūt aliqd qd p̄ nō viderūt postea at negligūt illū aspiciere z sic delectatio minuit. Ex p̄missis etiā p̄t qz oēs appetūt delectationē: qz oēs appetūt viuere: vitā at p̄sistit in opatiōe. Delectatio vero est p̄fectio opis vt dictū ē. ¶ Insuper agit de d̄ria delectationū dicēs qz sicut opatiōes d̄rnt specie sic z delectatiōes que sūt eoz p̄fectiōes cū p̄fectibiliū sp̄e differētia sūt p̄p̄e p̄fectiōes sp̄e d̄rntes. Sicut alia ē delectatio hoīs alia eq̄ alia azi nī. vñ dicit erasim⁹ qz azin⁹ magis delectat in feno q̄ in auro. hoc ēt p̄t qz vna qz opatio p̄ p̄p̄iā delectationē augeat qz magis mēs i eo detinet in q̄ delectat. Si q̄ opatiōes q̄ augeat a delectatiōib⁹ differūt sp̄e optet q̄ ēt ipe delectatiōes sp̄e differāt. h̄o ēt vltim⁹ appet ex eo qz qdā opatiōes impediūt z totaliter corrumpūt p̄ delectatiōes extraneas: videmus em̄ qz qñ vehemēter delectamur in aliq̄ nīhil aliud possum⁹ opari vt amatores fistulaz qñ audiūt aliq̄ue fistulātē nō at tēdūt sermonib⁹ q̄ eis ab alijs dicūt. vñ septio hui⁹ d̄t qz p̄cupia furata ē itellectū sp̄isse seu valde aut p̄fūde sapientis. Quapropter q̄ vult sp̄ialia degustare d̄t a carnalib⁹ delectationib⁹ abstinere. ¶ Deinde ponit d̄ram delectationū s̄m bonitatē z maliciā dicēs qz si opatiōes sint bone ēt delectatiōes p̄ntes erūt bone: z si sint male opatiōes ita z delectatiōes. Si vero sint opatiōes neutre sic erūt delectatiōes. ¶ At delectatiōes sequeuntur bonitatē z maliciā opationū p̄bat arguēdo a minori ad mai⁹ qz p̄cupie bonoz opm sūt bone z laudabiles p̄cupie x̄o prauoz sunt prauae z vitupabiles: q̄ z delectatiōes cū p̄cupie p̄cedāt z tpe z nā ipas opatiōes z sic ab ipis sunt distincte et sepe nō aut delectatiōes imo sic sūt cōiuncte cū opib⁹ qd videt q̄busdā qz

idē sit opatio z delectatio nō tñ sunt oī no idē lz nō sepe abinuit. Ad qd potest adduci exemplū d̄ subiecto z p̄p̄ia passione intellectu z volūtate. Deinde dicit qz sicut differūt sensus abinuit et ab intellectu in puritate sic etiā opatiōes z delectatiōes p̄sequētes. Aīus em̄ audit⁹ z olfact⁹ sunt puriores z imateriales q̄ tact⁹ z gust⁹ cū sentiāt obiectū p̄ mediū extraneū. Tact⁹ vero z gustus p̄ mediū cōiunctū. Sic etiā intellectiones et ei⁹ opatio sunt puriores operatione sensus. Ad solū aut in his que sūt diuersarū specierū differūt delectatiōes sicut etiā in hoīb⁹ q̄ sunt ei⁹dē speciei. An aliq̄ sunt q̄busdā delectabilia q̄ alijs sūt tristia z hoc s̄m qz aliq̄ sunt bñ dispositi s̄m rōnē z aliq̄ malesicut accidit de febricitante habēte gustū infectū z sano q̄ habet gustū bñ dispositū. In operationib⁹ tñ z delectationib⁹ hūanis standū est iudicio hoīs virtuosi qz d̄t est regula z mensura cognitiois seu discretiois s̄m quā recte iudicat de oībus reb⁹ hūanis. Et hō bon⁹ iquātū talis seu virtuosus est regula humanoz actū cū in talibus recte iudicat. An illa sunt vere delectabilia q̄bus virtuosus gaudet. Si aut illa que sunt tristia alijs virtuoso appareant delectabilia nō est mirū hoc em̄ accidit p̄pter multas corruptiones morū ex quibus peruertit rō z appetitus.

Actus etc.

Ca. II

¶ Hic agit ar. de felicitate que est finis oīni virtutū. Et primo dicit qz nō est habit⁹ qz tūc dormiēs p̄ totā vitā suā esset felix: hoc aut ē inconueniens vt p̄t ex p̄io h̄o: q̄ ponēda ē in opatione. Operationū aut qdā sunt bone et eligibiles p̄pter aliud qdā vero p̄pter seipsas. Quia aut de rōne felicitatis sit qz sit p̄ se sufficiens z nō indigeat. aliq̄ alio optet qz sit opatio eligibilis propter se cuiusmodi sunt operationes virtutū cū sint p̄ se bone z honeste. ¶ Deinde dicit qz videt aliq̄ qz felicitas p̄sistat i opatiōib⁹ q̄ sūt i ludo eo qz talib⁹ tēdūt

hōies in p̄tātib⁹ p̄stituti q̄s hōies repu-
tāt eē felices: s̄z istud nō p̄cludit q̄z h̄r
moralis ⁊ intellectual q̄ sūt p̄ncipia bo-
narū opationū nō p̄sistūt i h̄r q̄ aliq̄s sit
potēs: ⁊ iō nō optet q̄ opatiōes q̄b⁹ po-
tētes itēdūt sint optiē: s̄z ille sūt optiē et
delectabiles q̄ iudicāt a x̄toso q̄ est re-
gula actū hūanorū vt dictū ē in p̄cedē-
tib⁹. ¶ Q̄ aut̄ felicitas nō p̄sistat i ludo p̄z
q̄z cū felicitas sit vltim⁹ finis tūc hō face-
ret oīa p̄pter ludū ⁊ sic hō intēderet spe-
culationi p̄p̄t ludū: q̄d dicer̄ videt̄ stul-
tū ⁊ puerile. S̄z ep̄rio ludēdū ē ad ho-
rā vt postea hō diligēt⁹ studeat q̄z i lu-
do ē q̄dā req̄es aīe: hōies aut̄ cū nō pos-
sint p̄tinue laborare indigēt req̄e. ¶ Cō-
cludit ḡ ar̄s. q̄ cū felicitas sit sūmū bo-
nū hōis optet q̄ in optimis p̄sistat. Me-
liora aut̄ sunt studiosa ridiculis. ¶ Ubi
nō orādū q̄ op⁹ s̄z studiosus ⁊ seriolū q̄n
est factū cū rōne ⁊ cū applicatiōe ad ip̄m
seu rōnis serie ordiatū. Op⁹ aut̄ ridicu-
losū ē op⁹ risu dignū seu troffaticū ⁊ sic
p̄grue dic̄ ar̄s. q̄ seriosa sūt meliora ridi-
culis. ¶ Deinde dicit q̄ cū felicitas p̄s-
istat i opatiōe q̄ est fm̄ x̄tutē: rōnale est
q̄ sit fm̄ optimā x̄tutē cū sit optimū in-
ter hūana bona ⁊ sic erit opatio ei⁹ q̄d ē
i hōie optimū siue illud sit itellec⁹ siue
aliq̄d aliū: puta volūtas q̄d vtiq̄ fm̄ na-
turā videt̄ p̄ncipari ⁊ dñari ⁊ intelligen-
tiā h̄re de bonis diuinis siue illud sit q̄d
diuinū siue eoz q̄ sūt in nobis diuinissi-
mū hui⁹ inq̄stū opatio fm̄ x̄tutē ei⁹ p̄-
p̄riā ē p̄fecta felicitas. ¶ Cū ē p̄dicta no-
tādū q̄ p̄ p̄tē hōis optimā itelligit ar̄s.
p̄tē aīe itellec⁹ iā icludēt itellec⁹ ⁊
volūtatē q̄ distinguūt p̄ p̄tē sensitivā cui
p̄ncipat ⁊ dñat. q̄d ex h̄r p̄tē q̄z sol⁹ in-
tellect⁹ vt distinguūt p̄ volūtatē nō dñat
virib⁹ inferiorib⁹. Informāt aut̄ hec p̄s
x̄tute optia. s̄. hitu sapie p̄ quā va:at di-
uine p̄tēplationi. Est aut̄ hec x̄r⁹ p̄p̄rie
aīe itellec⁹ vt distinguūt p̄ sensitivā
nō sic de x̄tutib⁹ moralib⁹ q̄ sūt i ap-
petitū itellec⁹ tū fm̄ ip̄as regit̄ vires
sensitiue ⁊ corporales. p̄p̄t hitū at̄ sapie
tēdit aīa directe i deū p̄tēplādū acū in

tellect⁹ ⁊ volūtatē. vñ fm̄ sco. 49. dis-
q̄rti s̄nīaz. p̄b̄s cōiter nō distinxit itelle-
cū a volūtatē i rōne p̄ncipij opati i opa-
tiōe ad extra. vñ aliq̄n distinguūt nāz p̄ ar-
tē aliq̄n p̄ itellec⁹. aliq̄n p̄ volūtatē ⁊ p̄
positū. p̄p̄t hec oīa itelligēs vñ p̄nci-
piū artificia lū ex ill' trib⁹ itegētū. S̄z
nec i opatiōe ad intra respectu finis. S̄z
speculatōez sapie q̄ nūc loq̄t nō distin-
guit a dilecōe: s̄z dilecōe i illa icludēt
q̄d q̄dē si exp̄sse nō asserat saltē tū nō ne-
gat: ⁊ sic sapia videt̄ icludere sūp̄mū ha-
bitū acq̄sitū itellec⁹ ⁊ sūp̄mū hitū acq̄si-
tū volūtatē. Sicut at̄ sūp̄m⁹ habit⁹ volū-
tatē infus⁹ puta caritas a deo ifusa exce-
dit sūp̄mū ifusū itellec⁹: Sic sūp̄m⁹ ha-
bit⁹ acq̄sit⁹ volūtatē sūp̄mū acq̄sitū itel-
lect⁹ vt adiūctē distinguūt maḡ at̄ exp̄sse
loq̄t ar̄s. i p̄posito d̄ speculatōe q̄ d̄ dile-
cōe tāq̄ de notiori. Itē notādū fm̄ cō-
mētatorē eustratiū q̄ ar̄s p̄suevit oēs vi-
res nāles vocare diuinas inq̄tū sūt fur-
diuinā sapiāz reglarit̄ ordiate. inter q̄s
p̄s itellec⁹ d̄ diuinissima tāq̄ alijs ex-
cellentior. ¶ Cōsequēter ostēdit felicitas
tē p̄sistere i speculatōe x̄tutis plurib⁹ rō-
nib⁹. P̄p̄ria iter oēs opatiōes hūanas cō-
tinuatissima ē speculatio x̄tutis. Experia-
mur q̄ cōtinue maḡ possum⁹ speculari
q̄ opari: ḡ i ip̄a p̄sistit felicitas q̄ ē maxi-
me p̄tinua ⁊ p̄manēs. ¶ p̄p̄tēa felici-
tas p̄sistit i opatiōe delectabilissima: ḡ cō-
sistit in speculatōe x̄tutis: p̄bat p̄p̄ria q̄z
oīm opationū q̄ sūt fm̄ x̄tutē delectabi-
lissima ē opatio illa q̄ ē fm̄ sapiāz q̄ q̄dē
ē speculatio videt̄ ei⁹ p̄bia h̄re delecta-
tiōes admirabiles i p̄tēplatiōe sapie vt
fatēt̄ antiq̄ p̄b̄i: tū p̄p̄t sui puritatē q̄z ē
circa res imāles: tū p̄p̄t firmitatē q̄z cir-
ca res icorruptibiles h̄mōi q̄z delectatō-
nes n̄ p̄nt p̄ penitudinē ifirmari sicut de-
lectatiōes prauoz q̄ replēt penitudinē.
Licet at̄ p̄bia sit delectabil' q̄rētib⁹ seu
addiscētib⁹ ⁊ sciētib⁹ ē tū delectabilior
sciētib⁹ q̄ p̄tēplāt x̄tutē tā p̄gnita ⁊ in-
uēta. ¶ Itē ad felicitatē req̄rit q̄ sit p̄ se
sufficiēs s̄z p̄ se sufficiētia maxie inuenit̄
in speculatio opatiōe. Itē ei⁹ indiget cō-

Aluand
p̄p̄tēa
p̄p̄tēa
p̄p̄tēa
p̄p̄tēa

Sua

7
Sua

Ethicorum

contemplatiu⁹ nisi his q⁹ sunt necessaria ad hūa-
 nā vitā. hūites vō Morales virtutes q⁹ p-
 ficiūt vitā actiua idigēt alijs cirē q⁹s ope-
 rē: vt pz i fortitudie iusticia z alijs vir-
 tutib⁹ moralib⁹: quāto at aliq⁹s fuerit p-
 fectior i sapia tāto mag⁹ sol⁹ exi⁹s prem-
 plari vitatē poterit. Preterea i speculati-
 one vitat⁹ ē vacatio a curis secularib⁹ z
 laborib⁹ seu tumultib⁹ corporalib⁹ q⁹ i ea cō-
 sistit felicitas. pbat⁹ oīa q⁹ i ea q⁹ felici-
 attribuit⁹ vñ ē q⁹ nō laboret s⁹ sit i pace
 z q⁹etē: h⁹ at repit i vita speculatiua seu cō-
 templatiua q⁹ntū possibile ē nātū inesse hōi
 mortālē vitā agēti. Nō repit at tal⁹ req⁹-
 es in vita ciuili z actiua s⁹m virtutes mora-
 les s⁹ tal⁹ ē multū laboriosa vt pz i acti-
 b⁹ fortitudis. p⁹z itaq⁹ q⁹ felicitas nā-
 lis p⁹sistit i speculatiōe vitat⁹ dū tñ assit
 vite diuinitas seu vita perfecta. Cir-
 ca p⁹dicta notādū q⁹ vacare: vno⁹ tñ v⁹
 sicut itēdere sicut gulosi dicūt vacare cō-
 messationib⁹ z sic non accipit h⁹. Alio⁹
 idē ē q⁹ cessare v⁹ q⁹escere a corporali labo-
 re sicut dicit Aug⁹. q⁹ martha laborabat
 z maria vacabat: z sic sumit i pposito.
 Alteri⁹ dicit ar⁹. q⁹ felicitas ē dicta
 mellor⁹ ē q⁹ vitā q⁹ ē s⁹m hōies q⁹ ex h⁹ pz
 q⁹ hō ē pposit⁹ ex corpe z aīa: q⁹ vitā in
 h⁹ p⁹sistit q⁹ s⁹m rōnē ordiat actiōes sen-
 sitiuas z corpales hō igit vacās p⁹empla-
 tioni vitat⁹ nō viuūt s⁹m q⁹ hō seu vitā
 hūana s⁹ s⁹m aliqd diuinū ē i ipso s⁹z s⁹m
 p⁹re intellectiua p⁹ q⁹ nāz intelligētiā p⁹ri-
 cipat i q⁹b⁹ inuenit sola intellectiua nā: vñ
 tal⁹ vitā ppat ad vitā moralem sicut vitā
 diuinā ad hūanā. Deinde hortat nos ad
 hāc vitā z felicitatē dicēs q⁹ hō mortāl⁹
 p⁹ posse v⁹z laborare q⁹ viuūt hac vitā q⁹
 sic viuēdo viuūt s⁹m optimū eoz q⁹ sūt in
 ipso q⁹ sūt mobile pū q⁹ s⁹z caret q⁹n-
 titate corporea p⁹ciōitate tñ excedit oīa
 q⁹ sūt in hōie z sic tal⁹ vitā ē delectabilis-
 sima cū sit s⁹m optimū eoz q⁹ sūt in hōie.
 Itē cū p⁹s intellectiua sit ordinata z electi-
 ua hūane vite icōueniēs est q⁹ ipa met
 nō eligat vitā suisip⁹ s⁹z allicui⁹ alterius
 p⁹ q⁹re eligēdū ē viuere vitā speculatiua
 z p⁹emplatiua: hec at vitā ē maxie p⁹pa hōi

nō s⁹m q⁹ ē pposit⁹ s⁹z s⁹m illud q⁹ ē p⁹nci-
 cipale in ipso. Q⁹leq⁹nter ppat felicitatē
 speculatiua ad felicitatē pollitica q⁹ ē s⁹z
 virtutes morales q⁹ū rectitudo sumit s⁹z
 prudētiā dicēs q⁹ ille q⁹ viuūt vitā specu-
 laria ē maxie felix cū viuūt s⁹m id quod
 ē p⁹ncipale z optimū i ipso. s⁹z intellectū
 Felicitas q⁹ ē tñ s⁹m virtutes morales ē
 felicitas scđaria z ipsecta Est ei felicitas
 hōis s⁹m q⁹ hō ē pposit⁹ ex corpe z aīa:
 q⁹ ex h⁹ pz q⁹ s⁹m prudentiā z virtutes
 morales modificāt passiōes q⁹ sūt cōes
 aīe z corpi: puta ira p⁹cupia. Et h⁹mōi v⁹
 tutes ēt morales sūt circa opatiōē totū
 us cōiuncti cuiusmōi sūt p⁹mutatiōes z ne-
 cessitatū subuētiōes. Preterea arguit sic
 illa vitā seu felicitas ē p⁹fectior q⁹ est, p⁹ se
 mag⁹ sufficiēs: s⁹z vitā speculatiua ē h⁹mōi
 q⁹ ē potior q⁹ moral⁹: pbat⁹ minor⁹ q⁹ spe-
 culatiua pauciorib⁹ idiget q⁹ moralis. s⁹
 est virtutes morales p⁹ncipaliter p⁹sistāt
 i electiōe ad earū tñ p⁹fectionē z exerci-
 tiū req⁹runt opatiōes exteriores p⁹pt q⁹s
 exercēdas pollit⁹ viuēs vitā actiua m⁹
 t⁹ indiat vt liberal⁹ idiget pecunia ad li-
 beralitē dādū: Et iust⁹ ad reddēdū p⁹rio
 q⁹ sūt ē z sic de alijs: talib⁹ aut nō ind⁹
 get speculatiu⁹ s⁹z sepe sunt ipedimēta
 speculatiōis. vñ nō idiget his nisi ad sub-
 ueniēdū ei⁹ necessitatib⁹ z p⁹uersanduz
 hūane cū his q⁹b⁹ p⁹uiuit. Itē arguit sic
 illa felicitas ē p⁹fectissima q⁹ ē felicitati
 diuine s⁹z speculatiua ē h⁹mōi cū dīj
 sint felices i speculatiōe z nō i morali acti-
 one q⁹re vitā hōis speculatiua ē felicissima.
 pbat maiorē q⁹ oēs p⁹bi suspicari sūt de-
 os eē honos z viuere z p⁹ p⁹ns opari non
 tñ s⁹z opatiōes morales. Si ei dixerim⁹
 eos opari opa iusta puta p⁹mutare depo-
 sita reddere ridiculū appebit vel q⁹ s⁹z
 stineāt picula q⁹ p⁹inet ad fortitudinē
 seu q⁹ sint casti et t⁹pati erit magis laus
 onerosa q⁹ deo g⁹ta cū careāt gustu z ta-
 ctu z sic nō p⁹it h⁹re prauas p⁹cupiscētiās
 de q⁹ū rep⁹siōe laudēt. Demū pbat itē
 tū a signo. signū em q⁹ felicitas p⁹sistit in
 speculatiōe vitat⁹ q⁹ aīalia bruta q⁹ ca-
 rēt felicitate sūt oīo separata a tali opatiōe

ne et sic quantum se extendit speculatio tamen se
 extendit felicitas. concludit igitur quod perfecta
 felicitas consistit in speculatione. Deinde
 comparatur. felicitas ad exteriora prosperitate
 dicitur quod opus erit felici exteriori prosperi-
 tate quod non humana non est per se sufficiens ad
 speculandum sed oportet corpus sanum esse cibum et re-
 liquum famularum existere per quod sibi mini-
 straret omnia que sunt ad vitam humanam necessaria non
 tamen indiget felix multis et magnis diuitiis
 sed performat per dicta sapientium cuiusmodi
 fuerunt solon et anaxagoras: non est autem mirum
 si hoc videatur inconueniens multitudini hominum
 Tales enim quod ignorant bona rationis que sunt ve-
 ra bona hominis secundum quod homo est felix attendunt so-
 lum ad bona exteriora que agnoscunt. In his
 igitur maxime credendum viris sapientibus vi-
 tam per doctrinam et sermones per operationem con-
 firmantibus. Alteri probat sapientem esse per
 operationem ad deum et hoc sic: Sapienter est deo
 amantissimus: ergo est felicissimus. Nam felici-
 tas hominis in hoc appetit quod a deo amat: pro-
 bat autem quod ille qui operatur secundum intellectum spe-
 culando vitam et curam suam apponit ad bo-
 num intellectum videtur esse optime dispositus et
 deo amantissimus: cum enim deus habeat curam
 et providentiam de rebus humanis rationale est quod
 delectentur super homines de eo quod est optimum in
 eis et sibi similitudinem et perfectissimum. hoc autem est
 intellectus: et per rationem rationale est de rebus
 facere ut cunctis his que honorant et amant in-
 tellectum omnibus alijs ipsum preferendo. Tales
 autem sunt sapientes qui proprie sunt deo amantis-
 simi et per consequens felicissimi.

Trum. Ca. III

Quia felicitas est finis bo-
 nitatis moralis ideo hic primum in-
 quit quod requiritur ad hoc quod aliquis fiat bonus
 moralis. Circa quod dicitur quod ad hoc non suf-
 ficit cognitio virtutis per se scilicet moralis sed te-
 ptandum est habere virtutes morales secundum habi-
 tum et virtutis secundum actum. Inuenit tamen ad hoc ver-
 borum persuasio per quam primum iuuenes que habent
 mores nobiles et non sunt subiecti passioni
 hoc et virtutis ad bonum prouocari Multi tamen
 sequentes passiones magis coherentiores pe-
 nant quam turpitudine ne prauorum operum seu per-

suasione et bonum. Est enim difficile transmuta-
 re homines per verba ab inuerterata consuetudine
 peccandi. Quiescenti igitur sunt iuuenes ad
 opera virtuosa ut ex ipsorum frequentatione ge-
 neretur in ipsis habitus virtutis. Deinde di-
 citur quod ad hoc quod homo fiat bonus est necessaria
 bona et iusta legis positio per quam homo non
 solum in iuventute sed per totam vitam compellatur
 assuescere bona que dum in consuetudinem vene-
 rint non erunt tristitia sed magis delectabilia
 prout enim delectationes appetentes des-
 bent puniri per tristitias et dolores prius
 delectationibus amatis sicut azinus duci
 tur flagellis. Est igitur necesse quod sit aliquis
 legislator quod precipue prouenit publice pro-
 ne puta regi vel principi. Secundaria vero con-
 uenit private persone. Sicut enim se habent le-
 ges publice in ciuitatibus sic se habent ser-
 mones in domibus primum. In hoc tamen est
 veritas quod lex precipiens magis habet vim
 coactivam. Sermo vero paternus vim at-
 tractiuam quod filij de facili obediunt paren-
 tibus ratione amicitie naturalis que est ip-
 sorum ad parentes. ad utrumque autem horum re-
 peritur in lege diuina que habet vim coacti-
 uam penas eternas comminando: ac etiam vim
 attractiuam ad diuinum amorem et eternam
 beatitudinem nos alliciendo. Que quidem in
 presenti vita perfecti obtinent a viris sanctis
 per habitum fidei spei et caritatis diuinitus
 infusos que habet a patribus per habitus natu-
 raliter acquisitos. Cuius beatitudinis nos
 principes faciat dominus Iesus qui nos suis
 preciosis sanguinis commercio ipsam suam
 delibus acquisiuit.

Expliciunt libri Ethico-
 rum Basilee impressi
 per Michaelē furter.
 Anno incarnationis do-
 mini. MD. CCC. XLIIII.

bus
ut in
in pi
bo se
stri i
Sco
min
tem
vi lau
me ip
quib
docto
comp
alieu
diffu
tur
pate
terle
gne n
qr qp
mo m
phia
super
les m
Ter
teria
pate
ment
tis. &
pendi
quas
tentu
bis v
ad m
ben
dum
fca
lus
ma
nem

Mathematica

Incipit Mathematica.

Sicut dicit phis

sexto metaphis: Theo-
rica siue scientia specula-
tiua diuiditur in mathe-
maticam phisicam et me-
taphisicam. De his tri-

buis in quantum arbitror fore necessariuz
vt in pluribus p doctoribus theologicis
in pñci compendio duce altissimo tracta-
bo sequendo doctoris subtilissimi magi-
stri iohannis de donis: qui fuit natione
Scotus dicis nihil dissonum hic peter
minate asserere intendo. Tractanda au-
tem in hoc compendio sub verbis planis
vt satis intelligibilis referabo. Et ne a
me ipso loqui videar signabo vt sepius i
quibus libris seu librorum distinctionib?
doctor prefatus tractat materias in hoc
compendio positas. Nec mirum videat
alicui si ea que in tot et tantis libris phie
diffuse habentur hic compendiose tacta-
tur. Hoc eni peragere satis est facile: qd
patet triplici ratione. Primo qz mltie ma-
terie que tractantur in phia non sūt ma-
gne necessitatis p theologia. Secundo
qz plures materie phie eque bene im-
mo melius tractantur in theologia q in
phia: vt patet intuenti doctorum opera
super libros sententiarum: ideo circa ta-
les materias non est diutius immorandū
Tertio hoc idem patet quia eadem ma-
teria tractatur in pluribus libris phie vt
patet intuentibus phi textum cum com-
mentis et questionibus super illum edic-
tis. Ordo vero dicendorum in hoc com-
pendio quo ad phisicam et metaphisicaz
quas a pho habemus est fm processum
textus eius vt eius mens melius super
his valeat perpendi: non sic autem quo
ad mathematicam quam ab ipso nō ha-
bemus. Et quo ad hoc primo perscrutā-
dum est de mathematica: deinde de phi-
sica: et consequēter de metaphisica. Cu-
ius causam innuit aristo. 6. ethicoz: qz
materialia non transcendūt imaginatio-
nem nec requirunt experientiam. Phie
mathematica

scalia vero licet non transcendant sensū
nec imaginationem tamen requirūt ex-
perientiam que requirunt temporis lon-
gitudinem. Metaphisicalia autem tran-
scendunt sensum et imaginationem et sūt
pure intelligibilia. Innuit ergo ibi aris-
q iuuenes post logicam primo imbuēdi
sunt in mathematica: deinde in phica:
et tertio in metaphisica.

Irca mathematicā

que est de substantia quan-
ta: vt ostendatur sexto meta-
phisice. Notandum q huius

modi scientia habet diuidi fm diuisio-
nem quantitatis. Est enim duplex qua-
titas: scz continua et discreta: Sic duplex
scientia materialis scz arismetica que ē
de quantitate discreta scz de numeris: et
geometria que est de continua quantita-
te siue magnitudine. Musica vero cum
sit de numero sonoro siue proportionib?
numeralibus applicatis ad sonos subal-
ternatur arismetice cum habeat subiectū
sub obiecto arismetice: et accipiat prin-
cipia sua ab arismetica et subiectum ei?
addat originem accidentalem ad subiectū
arismetice: qz addit sonus ipsi numero.
Que quidem tres conditiones requirunt
ad hoc q vna scientia subalternetur al-
teri. ¶ Consimiliter de perspectiua que
est de lineavisuali subalternatur geome-
trie et hoc per eandem rationem. De his
autē duabus scientijs nihil ad presens:
Sed solum tangam aliqua de arismetri-
ca et geometria. De perspectiua tñ aliq
tangam in tertio metheroz. Astrolo-
gia autem non est pure mathematica cū
consideret motum astroz: Sed ē me-
dia inter mathematicam et naturalem.
Principia enim mathematice applican-
tur ad res naturales de qua vide tracta-
tum de spera. Qui quidem tractatus ē
q plurimum vtilis: de quo plura tangē-
tur de celo et mundo. Est autem prius vi-
dendum de arismetica q de geometria
Cum qz vntas que est principium nu-
meri est prior puncto que est principius

ad
mathematicam

Mathematica

linee. Punctus enim ultra unitatem addit positum in continuo. Tunc etiam quia passionibus numeri deferuntur in magnitudinibus. Proportio enim in magnitudinibus sumitur a proportionibus in numeris. Et ideo euclides arithmetica geometrie interposuit. Geometria enim est assecutiva arithmetice sicut et rethorica dyalectice. Perferendum est igitur per modum de arithmetica que ut dictum est considerat de numero. Ad cuius evidentiam Sciendum quod triplex est numerus: scilicet numerus numerans: numerus numeratus: et numerus quo numeramus. Numerus numerans est anima numerans ipsas res. Numerus numeratus sunt res numerate. Numerus quo numeramus est ipsa quantitas discreta de qua in proposito. Est autem numerus multitudo ex unitatibus aggregata. Dubitatur autem a qua unitate numerus sit unus formaliter. et dicitur a quodam expositore quod omnes alie sunt partes materiales: sola autem ultima est formalis et completiva aliarum: ut sicut duo est una ab ultima differentia specifica sic numerus est unus ab ultima unitate. Sed contra forma est formaliter in materia: alioquin non fieret unum per se ex eis sed tantum esset iuxta positionem eorum: sed ultima unitas non est formaliter in alijs sed sunt discrete et distincte: ergo ultima unitas non est formaliter aliarum. Dicendum ergo aliter quod in numeris est considerare unitates in duplici differentiis: quia quedam sunt unitates materiales quedam formales. exemplum in quinario sunt quinque unitates materiales ex quibus materialiter integratur. et est unitas a qua numerus quinario est unus specie. Unitas autem hec est innominata: et est sua forma specifica vel passio consequens formam specificam sicut homo est unus sua forma specifica vel passio consequens formam specificam sicut homo est unus sua forma vel unitate consequente ut passio consequit suam formam. Hec autem unitas innominata sit a hec etiam unitas est a qua totum deno-

minatur de uno in secundo modo dicendi per se. Sit est in alijs specie minoris entitatis. Alterius sciendum quod unus numerus potest comparari ad alium numerum diversimode: et finem hoc possunt sumi multi modi proportionum numeralium. est enim proportio habitudo seu comparatio unius quantitatis ad aliam. et hec est duplex scilicet equalitatis et inequalitatis. e qualitatis cum scilicet numerus equal comparatur numero equali: ut duo ad duo. Alia est proportio inequalitatis cum scilicet numeri sunt inequales. et hoc dupliciter: quia vel finem inequalitatem maiorem scilicet maior numerus comparatur minori: ut quattuor ad duo: vel finem minorem ut duo ad quattuor. Inequalitatis autem maioris sunt quinque species scilicet multiplex superparticularis: superparties: multiplex superparticularis: multiplex superparties. est autem numerus maior respectu minoris multiplex quando scilicet aliquid tenet ipsum ter: ut sex ad duo: et sic est proportio tripla. Aliquando vero quater: et sic est proportio quadrupla: et sic in infinitum. Superparticularis autem numerus dicitur quando numerus maior continet totum minorem et insuper aliquam partem eius: hoc multiplex. Si enim continet totum et mediam partem est proportio sexquialtera ut tria ad duo. Si autem contineat totum et tertiam partem est dicitur sesquialtera: ut quattuor ad tria. Si vero contineat totum et quartam partem est dicitur sesquiquarta: ut quinque ad quattuor: et sic deinceps Superparties autem dicitur quando maior numerus continet totum minorem semel et insuper non solum unam partem est scilicet partes partes est: et si quidem contineat duas partes dicitur superbi-parties: sicut quinque ad tria. Si autem tres dicitur supertriparties: ut septem ad quattuor: et sic deinceps. Multiplex autem superparticularis dicitur quando maior numerus continet minorem plures et insuper aliquam partem est. et si quidem

Mathematica

ptineat ipm bis et mediā ptem ei⁹ dicif
duplexſeqaltera ſicut qñq ad duo. Si
aut ter et mediā ptem eius dicif triplu m
ſequalterū: vt ſeptē ad duo. Iſta enim
qñta ſpēs ē cōpoſita ex pma et ſecūda ſpē
Quia ſpēs ē mltiplex ſuppariēs et qñ
numer⁹ maior habet totū minozē pluriel
et etiā ples ptes ei⁹: et hēc ſpēs ē cōpoſi
ta ex pma et tertia ſpē: et ideo pōt diuidi
fm ſpēm multiplici et fm ſpēm ſuppar
tientiē: vt dicat duplex ſupbiptriens qñ
habet maior numer⁹ totū minozem bis
et duas ptes ei⁹ ſicut octo ad tria: et ſic d
alijs. Tot aut ſūt ſpēs minozis ineqūita
tis qñ maioris. Sz denomiatioēs expmū
tur p ſub. Iſta numerus minoz dī ſubmū
tiplex ſubpctiar⁹ ſubpctiēs ſubmūtiplex
ſubpctiar⁹ ſubmūtiplex ſubpctiēs: et ſic d ſpēs
b⁹ ſpālēſſimis: vt ſubduplū ſubtriplū.
¶ Proportionabilitas autē fundat ſup
proportiones. eſt enī vt dicit euclides. Sz
geometric ſimilitudo proportionū. et h⁹
duplicat⁹: vel fm idēptitatē exceſſus: vel
fm idēptitatē pportiois. ſi ſit idēptitas
vel equalitas exceſſus ſic Sz proportio
nabilitas arithmetic: vt ſicut ſe habet 6
ad quattuor: ſic octo ad ſex. ſicut enī ſex
excedit quattuor in duobus: ſic octo exce
dit ſex in duobus. ſi aut ſit equalitas p
portionis ſic dicitur proportionabilitas
geometric: vt ſicut ſe habet ſex ad quat
tuor: ſic duodecim ad octo. ſicut enī 6.
ad quattuor ē pportio ſequalitā ſic duo
decim ad octo. eſt ergo ineqūlitas vltidē
titas proportionis non tamen exceſſus.
¶ Plus enī duodecim excedit octo q̄ 6 4
fm autē q̄ ſumitur pportio in numeris
ſic ſuo modo poteſt ſumi i magnitudib⁹
¶ Alterius ſciendum q̄ numerus q̄ nu
meramus ſcz numerus mathematic⁹ di
uiditur in numerum parem et in nume
rū imparem. Numerus par eſt ille qui i
duo equalia poteſt parti: non ſic autē
de numero impari. Diuiditur vltē
numer⁹ par per perfectos ſuperfluos et
diminutos. Numerus pfectus dicitur a
mathematicis qui omnibus ſuis parti
bus aliquotis aggregatis eſt equalis.

Dicitur q̄ ps aliq̄ta que aliquoties ſup
ta reddit totum. verbi grata ſenarij p
tes aliquote ſunt vnum duo et tria: que
omnes aggregate ſenarium conſtituūt.
Alio modo numerus pfectus dicitur q̄
ſtat ex omnibus partibus ſuis aliquo
tis et non aliquotis ſimul ſumptis: et ſic
ternarius numerus eſt perfect⁹: et i hoc
perfectōnem ſenarij excedit. Tercio mō
dicitur numerus perfectus quia in eo ē
ſtatus numerorum: et ſic denarius ē per
fectus quia eſt primus numerus ad quē
ſtat reſolutio numerorum. Ende denari
us eſt primus limes. ſecundus vero li
mes eſt qui ſit ex ductu denarij in ſe ſcz
numerus cētenarius. Tertius ex ductu
denarij in centenarium ſcz numer⁹ mil
lenarius: et ſic in infinitum. ¶ Numer⁹
autem ſuperfluus vel habundans dicit
culus partes aliquote aggregate excre
ſcunt in numerum maiorē toto: vt nu
merus duodenarius cuius partes aliq̄
te ſūt vñ duo 3 4 et 6 q̄ ſi iuncte faciūt. 16
Numer⁹ 10 diminut⁹ cui⁹ ptes aggre
gate minozē conſtituūt ſicut octo cui⁹ p
tes ſūt vñitates binarij q̄ternarij q̄ i. 7.
deſcendūt. Numer⁹ aut impar quidam
eſt primus et incōpoſitus qui ſcz nullam
ptē aliquotā habet niſi vñitatē: vt nume
rus ternarij vel quinarij. Alius ē ſe
cūdus et cōpoſit⁹ qui habet aliū nume
rū ſe numerantē ſicut nouenarius qui a ter
nario nūerat. et Nota q̄ vñ nūer⁹ nūe
rare alium eſt quādo aliquotiens ſump
tus ipſum conſtituit: vt ternarius ter ac
ceptus ipſum conſtituit nouenarium.
¶ Notādū etiā q̄ numeꝝ i ſe vel i alium
duci idē ē q̄ p ſe vlt p alium multiplicari.
Numer⁹ enī i ſe ducit⁹ Sz q̄ totiens mlti
plicat⁹ q̄tiēs ē vñtas in ſe. Ducit⁹ i alte
rū ē q̄ totiens multiplicat⁹ q̄tiēs i altero ē
vñtas. ſic binarij Sz duci i ternarij qñ
totiens mltiplicat⁹ q̄tiēs ē vñtas in ternario.
vñ ex ductu binarij i ternarij ſurgit
nūer⁹ ſenarij. Numer⁹ 10 pducit⁹ Sz q̄
ex tli mltiplicatōe pſurgit. Multiplicatō
autem numeri per ſe vel per alium eſt
propoſitis duobus numeris terrij in

Mathematica.

nentō q̄ totīes cōtineat alter illoꝝ quot
sūt vnitates in reliquo. In multiplicatōe
¶ No duo sūt numeri: scz numer⁹ multipli-
cās ⁊ numerus multiplicand⁹. Numer⁹
multiplicās aduerbialit⁹ designat. Nume-
rus No multiplicāndus notaliter. ¶ No-
tādū etiā q̄ de multiplicatōe p̄t fieri mul-
timodus ⁊ ecōuerso manēte semp eadez
sūma vt tñ valet quater quindecim sint
quindecies quattuor. Numerus insup-
sue par siue impar diuidit i lineares sup-
ficiales et solidos. Linearum est qui cō-
siderat tñ penes processuz nō habito res-
pectu ad ductionē numeri in numerum
sicut linea hz tñ vnā dimēsiōē scz lon-
gitudinē sine latitudine. An ei⁹ descriptō
est in lōgū sicut binarius q̄ alr describi n̄
pōt: imo oīs numer⁹ linearis d̄r dūmo-
do in rectitudine describat. Numer⁹ su-
pficialis ē qui puenit ex ductu numeri i
numerū. An dicit supficialis qm̄ habet
duos numeros mēsurātes ipm̄ sicut sup-
ficies habet lōgitudinē ⁊ latitudinē.

¶ Sciendum aut q̄ numer⁹ potest du-
pliciter duci i numer⁹: aut enī semel aut
bis. Si igitur semel numer⁹ ducat i nu-
merū hoc erit aut in se aut in alium. Si
in se sit quadratus numerus vt bis duo.
qz diuisz scriptus per vnitates habebit
quattuor latera equalia. Debet autē fie-
ri descriptio a radicibus vt hic.

Si autē ducatur in aliū fit supficialis et
non quadratus: vt binarius ductus i ter-
narium pstituit senarium p̄mū numeruz
supficialē ⁊ nō qdratū. An patet q̄ om-
nis qdrat⁹ ē supficial⁹ ⁊ nō ecōuerso. Ra-
dix aut numeri quadrati ē ille numerus
q̄ ita ducitur in se: vt bis duo sunt quat-
tuor. Quaternarius ergo est prim⁹ qua-
dratus et binarius est radix eius. Hone-
narius vero ē secūdus quadratus ⁊ ter-
narius ē radix eius. Si autē numer⁹ bis
ducat in numerū pstituit numer⁹ solidū.
Numerus enī solidus est qui puenit ex
duplicit ductu numeri i numer⁹. Et dicit
solidus qm̄ quēadmodū corpus tres ha-
bet dīmensiōes: scz longitudinem lati-
tudinem ⁊ profunditatem: sic iste nume-

rus habet tres numeros producentes se.
Et siquidē numer⁹ bis dicatur in semel
ipm̄ vel semel in suum quadratū qd idē
valet sit numerus cubicus: q̄ etiā dicitur
solidus quadratus a mathematicis ⁊ a
Boñ. vltima. q. scde dis. p̄mi sen. Dicit-
turqz cubitus ab hoc nōte cubus bi. est
autē cubus corpus habēs sex supficies:
octo anglos: ⁊ duodecim latera. Si ve-
ro aliqs numer⁹ bis ducat in aliū fit nu-
merus solid⁹ rātū: vt bis tria bis consti-
tuit duodecim. An patet q̄ oīs numer⁹
cubic⁹ solidus ē ⁊ nō ecōuerso: ⁊ omīs so-
lidus ē supficial⁹ ⁊ nō ecōuerso. ¶ Pr etia
q̄ idē numerus ē radix qdrati ⁊ cubici.
Numerus vltim⁹ diuiditur in digitū ar-
ticulum et compositū. Digitus quidem
est omīs numerus minor denario. Arti-
culus ē omīs numer⁹ diuisibilis in des-
cem ptes equales ita q̄ nihil residuum
sit. Compositus siue mixtus qui constat ex
digito ⁊ articulo. ¶ Sciendum etiam
q̄ omīs numerus inter duos articulos
proximos est compositus.

¶ Item Notandum q̄ numeratio est cu-
iulibet numeri per figuras competētes
artificialis representatio. Sunt autem
nouem figure significatiue nouem digi-
tos representantes que tales sunt. 9. 8.
7. 6. 5. 4. 3. 2. 1. ¶ Decima vero figura
dicitur cifra vel figura nihil: quia nihil
significat licet det alijs significare.

¶ Notandum est igitur q̄ quilibet di-
gitus vna sola figura sibi appropriata
habet scribi. Omnis aut numerus a. 10.
inclusiue vsqz ad centū exclusiue duab⁹
figuris habet scribi. Si autē articulus sit p
cifram primo positam et figuram scriptā
versus sinistram que significet digitum
a quo denominatur ille articulus. Si sit
numerus compositus p̄scribatur digi-
tus qui est pars numeri compositi ⁊ sinī-
stretur articulus vt pzi⁹. Omnis nume-
rus qui est a centū inclusiue vsqz ad mil-
le exclusiue per tres figuras habet scri-
bi. Omnis numerus a mille inclusiue vsqz
ad decē milia per. 4. et sic deinceps.

¶ Notandum etiam q̄ quilibet figura

Geometria

primo loco posita significat suum digitū
Posita x^o secundo loco significat decies
suum digitū:tercio centies: quarto mil-
lesies:quinto decies millesies:et sic iⁿ in-
finitum multiplicando. Quelibet nāq;
figura secundo loco posita decies tantū
significat quantū precedens. An verū?
Anum prima secunda decem dat tercia
centum. Quarta dabit mille milia quin-
ta decem. Et hec de arismetica deā sus-
ficient.

Incipit Geometria. Ca. III.

Geometria vt di-

ctum est habet fieri circa
magnitudines: et hoc du-
pliciter fm q^o ponit com-
muniter duplex geome-
tria scz theozica et practi-

ca. Theozica enī passionēs magnitudi-
num inuestigat ratōne et syllogismo: vt
q^o triangulus habet tres. rē. Practica
vero est que mensuras magnitudinū in-
uestigat arte et instrumento. Et subdivi-
ditur in altimetram et planimetram et
solimetram. Quarum prima est de men-
suratōe altitudinū. Secūda de cōsidera-
tione planozum: et Tercia de mensura-
tione solidozum. Instrumenta autē que
huiusmodi mensurationibus deseruiūt
sunt quadrans astrolabiu: et sic d^o alijs.

De theozica autē hic principaliter ē in-
quirendum a descriptione terminoz in-
ciplendum. Punctus est cuius pars
non est habens positionem in continuo.
Vel sic: Pūctus est principium v^l finis
magnitudinis vt principium vel finis li-
nee. vnde in linea sunt duo puncta iac-
tu scz principium et finis linee. Multa
vero in potentia que tunc fiunt in actu
quando linea actu diuiditur. Magnitu-
dinum autem quedam habent vnā di-
mensionem vt linea: quedā vero duas:
vt superficies: quedam autē tres: vt cor-
pus: quod habet longitudinem: latitu-
dinem et profunditatē. Figura ē ma-
gnitudo terminata linealiter vel superfi-
cialiter. Omnis ergo figura aut ē plana

aut solida. Et planas quidem termināt
linee solidas aut siue corpeas termināt
superficies. Omnis autē figura solida
aut est rotunda et sine angulis aut con-
ca et angularis. Planarū vero figura-
rum alia circularis et sine angulis: alia
rectilinea et poligona siue multoz an-
gulorum. Circulus est figura plana vna
linea contenta que circumferētia nomi-
natur: in cuius medio est punctus a quo
omnes linee ducte ad circumferentiam
sunt equales et hmoi punctas centruz
dicitur circuli. Rectilinearum figura-
rum alia trium angulorum et vocat triā-
gulus: alia quattuor angulorum: et voca-
tur quadrangulus: alie quinq; anguloz
et vocat pentagon^o: et sic in infinitū. Et
in qualibet specie illarum sunt figure re-
gulares et irregulares. Regulares que
habent vniformitatem in angulis et late-
ribus. Irregulares vero que nequaq;
Linea recta fm aliquos est cuius medi-
um non exit extrema. Scdm alios linea
recta est longitudo sine latitudine cui^o
duo extrema sunt duo puncta eq; p^otesa

Linea circularis est cuius
medietas exit extrema

Linea perpendiculariter cadēs
est illa que cadit ad modum per-
pēdicti siue linee p^o quā artifices
cognoscūt muri v^l ligni rectitudiez

Angulus rectilineus est spa-
cium causatum ex contactu dua-
rum linearum rectarum.

Et alius quidem est angulus rectus:
alius obtusus: et alius acutus.

Angul^o rectus est quē con-
stituit linea recta cadens per-
pēdictariē sup aliā lineā rectā

Linea enim recta perpendiculariter ca-
dens super aliam constituit cum ea sup
quam cadit duos angulos rectos. vnde
eam orthogonaliter secare dicit cum ad
angulos rectos eā diuidit: vt hic.

Angulus maior recto obtus^o 62

Geometria.

Angulus minor recto acutus dicitur ut hic
primus angulus est obtusus: secundus autem est acutus.

Triangulus est figura plana tribus lineis contenta.

Triangulorum alius est omnium trium laterum equalium et vocatur isopleurus ut hic. Alius duum laterum equalium tantum: et vocatur isosceles ut hic.

Alius trium laterum inequalium: et vocatur scalenus et vocatur scelerus: ut hic.

Ex parte autem angulorum dividitur tri-angulus in orthogonum qui habet unum angulum rectum: ut hic.

Et in ampligonum qui habet unum angulum obtusum: ut hic.

Et in oxigonum qui habet omnes angulos acutos: ut hic. **H**is etiam figura equilateralis dicitur isopleurus.

Quadrangulus est figura plana quattuor lineis contenta: ut hic.

Quadrangulorum alius parallelogramus id est eorum distantius laterum.

Alius disparallelogramus: id est non eorum distantium laterum.

Parallelogramorum alius habens omnia latera equalia et vocatur quadratum ut hic. Alius oppositorum laterum tantum equalium: et vocatur altera parte longior: quia secundum unam dimensionem longior est quam secundum aliam: ut hic.

Differentia est inter circulum et spheram: quia licet utraque sit figura rotunda tamen circulus est figura plana unica linea contenta. Sphaera vero est figura solida unica superficie contenta.

Circulus autem cuius sit figura uniusformis: missima non dividitur in plures species sed solum dividitur divisione quantitatativa in portiones. Omnis autem portio circuli vel est semicirculus: vel portio maior semicirculo vel eo minor. Semicirculus est figura plana diametro et medietate circumferentie praeterita.

Diameter est linea dividens circulum in duas partes aequales.

Semidiameter vero est linea recta exiens a centro circuli ad circumferentiam eius: ut hic.

Portio vero circuli ut distinguitur contra semicirculum est figura plana recta linea extra centrum cadente et parte circumferentie contenta. Linea autem recta corda dicitur. Pars vero circumferentie arcus nominatur. Cum ergo circulus sic divisus fuerit per cordas in portiones duas portio in qua est centrum est maior semicirculo. Portio autem in qua non est centrum semicirculo minor appellatur: ut hic.

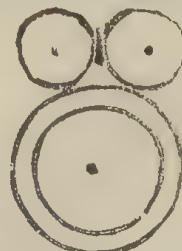

Portio enim dextra est minor portio autem sinistra maior. **A**ngulus semicirculus dicitur quem diameter cum circumferentia constituit. Angulus portiois dicitur quem corda cum arcu constituit. Angulus portiois est quem circulus et linea contingens circumferentiam constituit.

Circulus autem linea contingere dicitur que cum circulo tangit in utraque reiecta partem non secat circulum ut hic.

Circuli sese contingere dicuntur qui se tangentes se invicem non secant: ut hic.

Concentrici circuli dicuntur qui sunt praeter idem centrum describuntur ut hic.

Eccentrici circuli dicuntur quorum extra distant cuius sit circulus cum circulo: ut hic.

Est autem circulus figurarum praeterita.

Geometria

ma perfectissima pulcherrima capacissima et ad modum aptissima. licet autem circulus sit prima figurarum simpliciter siue vniuersaliter cum sit figura vnica linea cōtenta. Inter tamē figuras rectilineas angulus est prima figura. Cum enī due linee figurā rectilineam claudere vel terminare non possint oportet in figura rectilinea esse ad min⁹ tres lineas: et sic tri-angulus est prima huiusmodi figurarū. Pyramis est figura ad modum piri cui⁹ extremum latū dicitur bas⁹ pyramidis.

Extremum vero acutum dicitur conus. ¶ Dicto de terminis geometrie videndum est de principiis geometrie siue positionibus p se notis que dicuntur communes animi cōceptiones que statim cognoscuntur agnitis terminis ex quib⁹ dependent propositiones cōclusionum geometrie de quibus solum p nunc tangā octo quarum prim⁹ est ista. Omne totum equum est suis partibus simul acceptis et e conuerso. Secunda omne totum est maius sua parte: et vtrobiq⁹ totum sumitur cathegorice et non sinkathegorice. Totum autem cathegorice sumptum idem est q⁹ habens partes. Sinkathegorice autem idem est q⁹ quelibet pars. Tercia ppositio est illa que vni et eidem sūt equalia inter se sunt equalia. Quarta si equalibus equalia addas vel idem commune tota ipsa sunt equalia. Quinta si ab equalibus equalia demantur vel idem commune relinquuntur equalia. Sexta si equalibus equalia addantur vel idem commune tota sūt inequalia. Septima si ab inequalibus equalia demas relinquuntur inequalia. Octaua si aliqua res applicetur alteri sic q⁹ altera non excedat alteram ille si bi inuicem erunt equales.

¶ Sequuntur conclusiones geometrie.

¶ Eīnde vidende sunt aliquę conclusiones geometrie. Quarū prima sit illa que est 15. ppositio primi euclidis: Si recta linea super rectam lineam steterit: duo anguli

vtrobq⁹ aut recti sunt aut duobus rectis equales.

Ex quo patet q⁹ totum spaciū q⁹ in quolibet parte in superficie plana quemlibet punctum circumstat quattuor angulis rectis est equale: vt patet in figura. Itā super lineam a b incidēs linea. c d vel erit super eam perpendiculariter cadens vel non. Si sic habentur duo anguli recti in forma. Si autē non sit perpendiculariter cadens erunt anguli equales duobus rectis: licet non sint recti in forma. Quod ostendo sic: Sit linea c d perpendicularis super a b eruntq⁹ duo anguli a d e et e d b recti per dionez anguli recti sicut prius. Sed duo anguli a d c et c d e adequantur angulo a d e per primaz animi conceptionē: et q⁹ duo anguli cum angulo e d b erunt equales per terciā communem scientiam. Quare omnes isti tres anguli erunt equales duobus rectis. Sed angulus d c b est equalis duobus angulis e d b et c d e q⁹ sunt omnes eiusdem partes per primam scz ppositionem: ergo angulus c d b cum angulo a c d qui est acut⁹ est equalis duobus rectis: et hoc est quod volumus.

Correlarium patet q⁹ ex quo medietas spaciū quod est super punctū d valet duos rectos: ergo et totum spaciū valebit quattuor rectos. Et quantumcumq⁹ illud spaciū diuidatur in multos angulos omnes anguli illi sunt partes totius spaciū et omnes precise valebunt quattuor rectos vt patet per primam communem scientiam. ¶ Secunda conclusio sit illa: q⁹ est. 15. primi euclidis: Omnium duarū linearum semiuicem secantium anguli se positi sūt equales: vt patet in hoc exē.

Geometria

Item duo anguli a et c et c et b coniuncti sunt equales duobus rectis et anguli coniuncti c et b et b et d sunt equales duobus rectis: ergo duo primi sunt equales duobus postremis. Dempto autem angulo communi puta c et b residua erunt equalia videlicet a et c et d et b per quintam eodem scientiam: et isti sunt anguli per se positi et anguli per se positi sunt equeles: quod erat probandum. Et sicut demonstrat de reliquis duobus angulis per se positis.

Tertia conclusio que est. 29. primi euclidis sit ista. Si duabus lineis eque distantibus tertia superuenerit quales quatuor angulos super unam fecerit tales tantosque faciet super reliquam. Ex quo manifestum est quod omnis angulus extrinsecus angulo intrinseco sibi opposito equelelis: et quilibet duo anguli coalterni sunt equales. Duoque anguli intrinseci ex eadem parte constituti duobus rectis sunt equales: ut patet in hoc exemplo.

Sint enim due linee eque distantes a et c et d quibus linea e superuenerit. Dico quod quales angulos constituit linea e super linea a et b tales facit super lineam c et d . eodem ordine ita quod anguli superiores a et b adequantur angulis superioribus c et d et inferiores inferioribus ex eadem parte linee e assumptis: verbi gratia: angulus g angulo l et sic de alijs. Probatio. nam si angulus l non sit equalis angulo g : ergo alter eorum erit maior: et sit angulus l maior: sed angulus k et angulus g sunt equales: quia contra se positi per premissa: ergo angulus l est maior angulo k . Sed illi duo anguli l et m sunt equales duobus rectis per primam propositionem: et anguli k et m sunt minores duobus rectis per aliam communem scientiam. scilicet quando aliquid cum maiore valet ali-

ud cum minore valet minus: ergo due linee a et b et c et d si protrahantur in partes d et b concurrent: et hoc per quandam positionem geometrie que est talis. Si recta linea super duas rectas lineas ceciderit: duoque anguli interiores ex una parte duobus rectis minores fuerit ille due linee in eadem parte protracte concurrunt: et per consequens huiusmodi linee a et b et c et d non sunt eque distantes quod est contra hypothesin. erunt ergo anguli g et l equeles quod est propositum. Eodem modo arguitur de b et m et d et l et n et d et o que sunt inferiores et sub lineis eque distantibus predictis collocati. Patet ergo antecedens theoreumatis. Prima pars correlative patet solummodo exponendo terminos. Item quorumlibet angulorum duorum quos equales ostendimus aliter vocatur intrinsecus qui seorsum est inter eque distantes: et alter extrinsecus qui est exterius sub lineis. Secunda pars patet modicum transcurrendo terminos et exponendo. Dicuntur ergo anguli coalterni que alternant situm quantum ad superius et inferius dextrum et sinistrum lineae incidentis cuiusmodi sunt anguli k et l . Et quod equales probabo quia anguli g et l sunt equales ex prima premissa: ergo angulus k est equalis angulo l per tertiam communem scientiam: et eodem modo de i et m qui sunt coalterni. Tertia pars patet statim videlicet quod duo anguli intrinseci ex eadem parte constituti sunt equales duobus rectis: puta k et m . Item l et m sunt equales duobus rectis per primam sed k est equalis l per secundam partem correlative: ergo et.

Quarta conclusio que cum sequenti est 32. prima euclidis sit ista: Omnis trianguli angulus extrinsecus duobus intrinsecis sibi oppositis est equalis: ut patet in hoc exemplo. Vocatur autem angulus extrinsecus qui constituitur ex protractione cuiuslibet lateris in continuum et directum ut si in triangulo a et b et c protrahatur a et v quod ad d angulus d et b dicitur extrinsecus et duobus intrinsecis seorsum a et b est equalis.

Geometria.

Quod sic proba a puncto c protrahā c e
eque distantem a b lateri: critos angulus
e c b equalis b angulo intrinseco: quia
sunt coalterni per lineam b c incidentem
duabus lineis eque distantibus: et angu-
lus e c d equal' angulo a intrinseco quia
extrinsecus est ad eum propter lineam a
d incidentem eisdem duabus distantib'
eque. Ista patet per premissa: quare tot'
angulus b c d est equalis duobus angu-
lis a et b intrinsecis sibi oppositis p ter-
tiam communem scientiam.

¶ Quinta conclusio est illa: Omnis tri-
angulus habet tres angulos equales du-
obus rectis. Nam totus angulus b c d
extrinsecus est equalis a et b intrinsecis
per premissa: sed si addas illi toti angu-
lo extrinseco angulum c intrinsecum sibi
continctum totum erit equale duobus
rectis per primam: ergo si eundem angu-
lum extrinsecum addideris a et b angul'
intrinsecis totum erit equale duobus re-
ctis per quartam communem scientiam.

¶ Sexta conclusio sit illa: Omnis trian-
gulus cuius unum latus est semidiamet-
ter duorum circulozum. et oppositus an-
gulus est apud sectionem eorundem cir-
culozum est equilaterus. Accipiam'
lineam a b et super punctum a describā
circulus occupando totam lineam a b.
Item super punctum b describatur cir-
culus alius equalis ut sit linea a b semi-
diameter duorum circulozum et a comu-
ni sectōe illoz circuloz que sit c ducantur
due linee que sint c b et c a dico tūc q'
triangulus a b c est equilaterus. Nam
per diffinitionem circuli linea b a et b c
sunt equales: quia veniunt a communi
centro ad circumferentiam. Similiter
linea a c et a b ergo omnes erunt equa-
les inter se per tertiam communem scien-
tiam. exemplum patet in figura sequen-
ti. Hec autem conclusio multum confert
ad intelligendum quoddam dictū Sec-
ti: dis. 8. primi senten. q. de inmutabili-
tate dei.

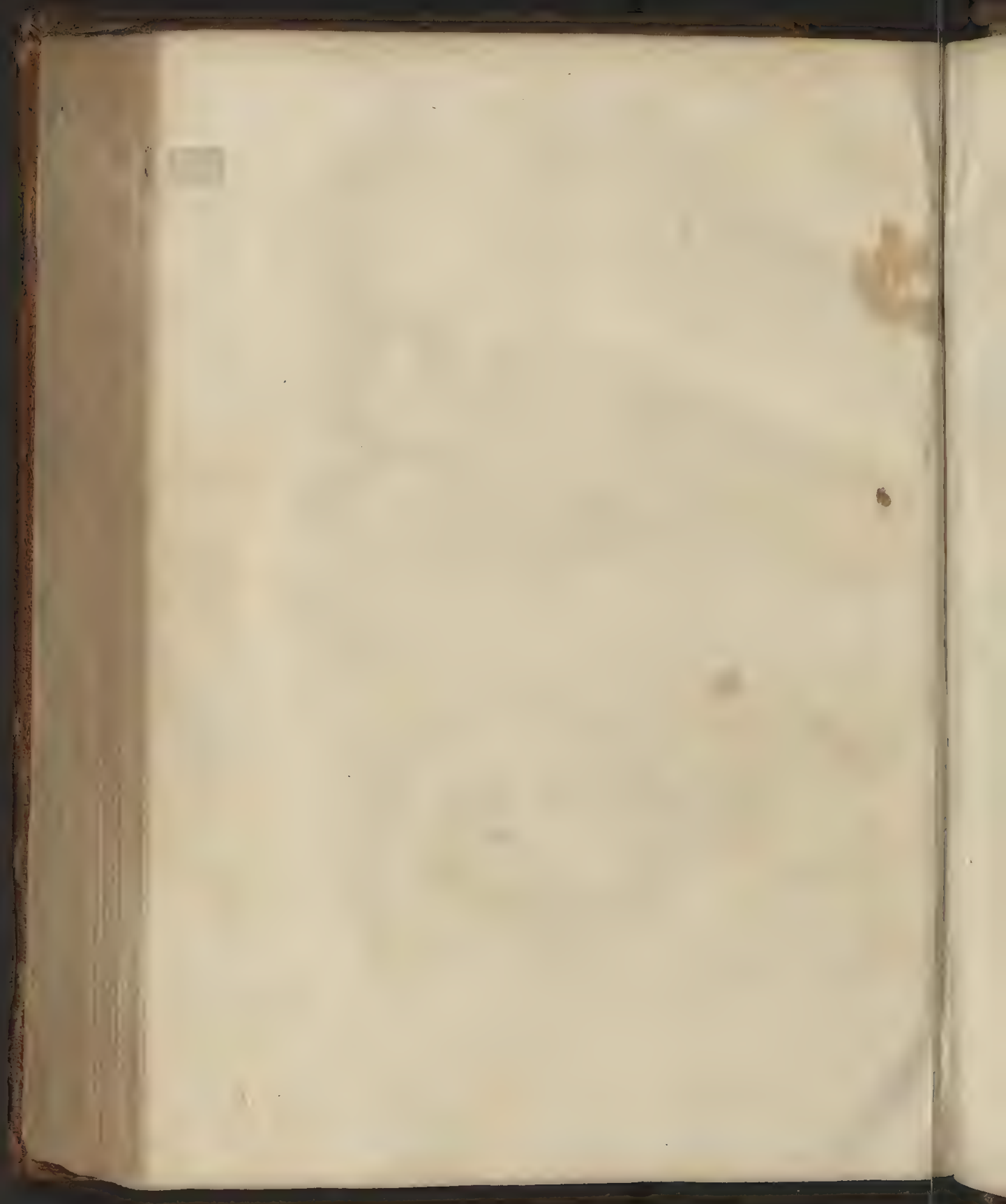
Septia cōditio Diameter est assymete-
ta id est incommensurabilis coste quadra-

ti. ¶ Ad cuius evidentiam Sciendū q'
ille quantitates dicuntur incommensu-
rabiles quarum non est aliqua proportō
Scdm enim euclidem omnium quanti-
tatum commensurabilium proportio est
ad inuicem sicut est alicuius numeri ad
aliquem numerum: et per consequens si
cut ipse vult si linee alique sūt commēsu-
rabiles quadrata ipsarum se habent ad
inuicem sicut quilibet numerus quadra-
tus ad alium numerum quadratū. Qua-
dratum autem diametri non se habet ad
quadratum coste sicut numerus aliquis
quadratus ad alium numerum quadra-
tum: ergo nec linea que erat diametri q'
drati cōmensurabilis erit coste illius q'
drati. Minor patet ex penultima primi
euclidis quia quadratum diametri ē du-
plum ad quadratum coste pro eo q' ē eq-
le quadratis duarum costarum. Nullus
autem numerus quadratus est duplus
ad alium numerum quadratum: ut patet
discurrendo per omnes quadratos ex ra-
dicibus in se ductis. Hec cōclusio inuat
ad intelligendum tertiam. q. prologi sē-
tentiarum Bonauenture: et de diuisione
continui. dis. 2. scđi sen. Sco. exempluz
huius patet in figura.

BIBLIOTHECA
UNIV. S. LUGEL
CRACOVENSIS

13

1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

Handwritten text in a medieval script, likely Latin, on the right edge of the page. The text is written in a cursive hand and appears to be a marginal note or a continuation of the main text.

Handwritten text in a medieval script, likely Latin, on the right edge of the page. The text is written in a cursive hand and appears to be a marginal note or a continuation of the main text.

Handwritten text in a medieval script, likely Latin, on the right edge of the page. The text is written in a cursive hand and appears to be a marginal note or a continuation of the main text.

Handwritten text in a medieval script, likely Latin, on the right edge of the page. The text is written in a cursive hand and appears to be a marginal note or a continuation of the main text.

Handwritten text in a medieval script, likely Latin, on the right edge of the page. The text is written in a cursive hand and appears to be a marginal note or a continuation of the main text.

no pone ut π^a .

7842

[illegible]

2. *Agave* *frut.* *frut.* *frut.* *frut.*
 3. *Agave* *frut.* *frut.* *frut.* *frut.*

Aug 21 - 1891

und in der That.

24. 11. 1912. 1912. 1912.

تبریز

Dr. J. A. C. C.

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

19. 10. 1900. 11. 10. 1900. 12. 10. 1900.

... ..

59

...

...

1890

1946

200

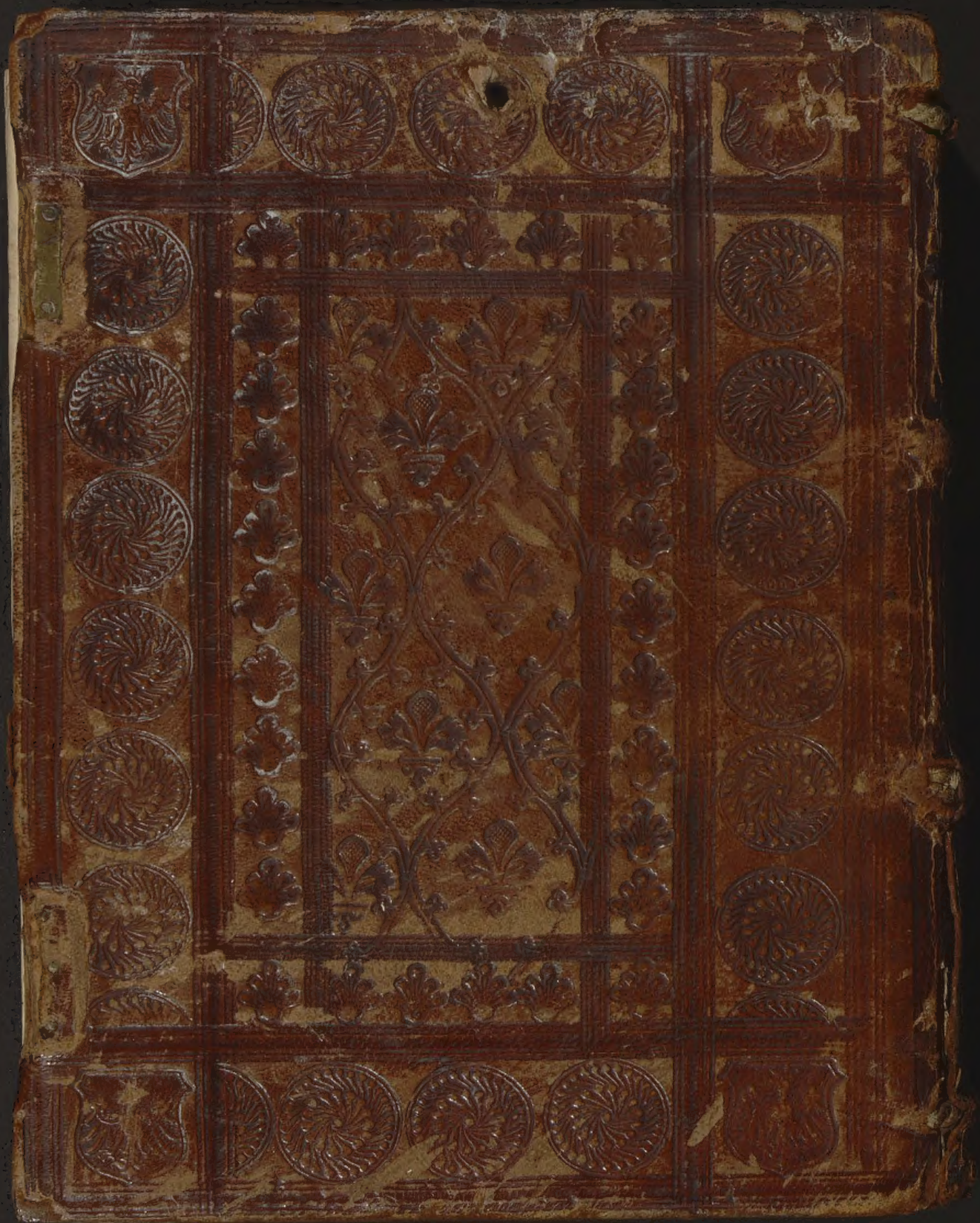
200

200

200

200

200

Nicolaus
Barbeilus
1494
Boetius
m. 1494

